Національна
академія наук України

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського

АРХІВ РАННЬОМОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Том 4

Серія
Джерела з історії
Центрально-Східної Європи
XVII–XVIII століть

Редакційна колегія:
Георгій Папакін (*головний редактор*)
Віктор Брехуненко (*заступник головного редактора*)
Іван Синяк (*відповідальний секретар*)
Дмитро Бурім, Ігор Гирич, Людмила Демченко,
Любов Дубровіна, Мирон Капраль, Олександр Маврін,
о. Юрій Мицик, Ольга Музичук, Валентина Піскун,
Ярослав Федорук

Мартин
ҐОЛІНСЬКИЙ

SILVA RERUM
(1648–1665)

Частина II
(1650–1653)

Упорядник
Ярослав Федорук

Латинські тексти
Маркіян Домбровський, Орест Заяць

Київ
2020

Збірник документів є другим томом рукопису № 189 казимирського райці Мартина Ґолінського, що зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника. Документи стосуються суспільно-політичної, соціально-економічної, культурної та побутової історії України, Речі Посполитої та інших країн Центрально-Східної Європи у 1650–1653 рр. Ключовими подіями у цей період були проблематика ратифікації Зборівського договору у Речі Посполитій, молдавська політика Богдана Хмельницького у 1650 р. та 1652–1653 рр., українсько-польська війна початку 1651 р., Берестецька кампанія та укладення Білоцерківського договору, битва під Батогом у 1652 р., її наслідки, Жванецька кампанія 1653 р. та ін. У збірнику подано важливі джерела про грошову реформу у Речі Посполитій у 1650–1651 рр., повстання Олександра Леона Костки-Наперського, розповсюдження чуми у Речі Посполитій та Україні у 1651–1652 рр., дипломатичні відносини між Україною, Польщею, Великим князівством Литовським, Кримським ханством, Османською імперією, Московською державою, Священною Римською імперією Габсбургів, Швецією та іншими країнами. Документи поділяються на універсали та листи правителів, інших урядовців, офіційні інструкції, посольські звіти, міжнародні договори, щоденники або листи учасників військових кампаній, численні новини з різних кінців Європи та Османської імперії, нотатки самого Ґолінського як самовидця епохи, астрологічні прогнози та річники як характерні образки до світоглядних засад тієї епохи та ін.

Видання розраховане для науковців, викладачів, студентів, краєзнавців та всіх, хто цікавиться історією.

Редколегія тому:
Віктор Брехуненко, Маркіян Домбровський, Орест Заяць,
о. Юрій Мицик, Іван Синяк, Ярослав Федорук

Рекомендовано до друку Вченою радою
Інституту української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України,
протокол № 8 від 5 грудня 2019 року

ISBN 978-966-02-8748-8
ISBN 978-966-02-9252-9

© Ярослав Федорук, упорядник, 2020
© Маркіян Домбровський, Орест Заяць, латинські тексти, 2020
© Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України, 2020

Зміст

Документи 7
1650 9
1651 129
1652 257
1653 313
Перелік документів 391
Покажчик імен 409

ДОКУМЕНТИ

1650

№ 1

Новини про рішення варшавського сейму стосовно підтвердження Зборівського договору та нобілітації трьох козаків, а також про татарське й англійське посольства до Варшави

Na seymie trzeh kozakow nobilitowono, ktorzy kroliowy i. m. wiary dotrzimal[i] y przi kroliu i. m. sie oponowali, odzaliwszi swich maiętnosczy na Ukrainie, zony, dzieczy y panowie senatorowie rozni do swych herbow ych poprzimowaly: [Semena] Zabuskiego, [Iwana Gandżę, Iwana (Jaśka) Jasnoborskiego/Jasnogorskiego][1].

Poseł [Mustafa aga][2] beł u krolia i. m. od hama tatarzskiego Isliam Gerecza o haracz, albo don na kozuchy, ktoremu obieczano odesłacz iak naprędzi y przesłe zatrzimane, y swiezo postanowione pod Zborowęm z krolem i. m. Wdzięcznie przyiął.

Takze z kozaky postanowiony pokoy pod Zborowęm na seymie constitutią aprobowono. Metropoliczie mieyscze odłozono do przisłego seymu dwuniedzielnego y szersą namowę o uspokoieniu niebespiecenstw koronnich y ukrainnyh.

Gdyz chłopy na Ukrainie, ktorych kładą do 60000 w kupie, nie chczą sie rozyscz do domow swych, boiącz sie swych panow, a Hmielniczkiego zgodzie nie ufaią, a robycz sie im tesz nie chce. Zasmakowała ym swawolia, radzyby panow nad sobą nie mieli, alie zeby sobie wolni beli.

Poseł tes beł Warsawie u krolia i. m. *die 29 ianuary* angielsky[3], prosącz krolia i. m. o pozwolienie zaciągac woyska polskiego przecywko Sotom, z ktoremi woynę wiodą.

Z kozaky na seymie stanęła aprobatya pact postanowionych pod Zborowęm y odbieracz poczęli shismatyczy Rusz cerkwie drugi Ruszy, ktorzy beli vniaczy, z wielkym zalięm chrzesczyąn.

---

[1] Два прізвища нобілітованих козаків у рукописі не дописано; відтворено за вид.: Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 132; *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [498], no. 157, 158, 159.

[2] *Голобуцкий В.* Дипломатическая история освободительной войны украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1962. – С. 243; *Częścik Łucja.* Sejm warszawski w 1649/50 roku. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1978. – S. 122, 142.

[3] У січні 1650 р. до Польщі прибув посланець від Карла Стюарта Джон Кокрейн (John Cochrane). Невдовзі після нього до Яна Казимира було відправлено іншого посла Вільяма Крофтса (William Crofts), який залишався резидентом Карла Стюарта при варшавському дворі до лютого 1652 р. (*Jasnowski Jozef.* England and Poland in the XVIth and XVIIth Centuries: (Political Relations) // Polish Science and Learning. – London; New York; Toronto, 1948. – № 7. – P. 50–51; *Przezdziecki Renaud.* Diplomatic Ventures and Adventures: Some Experiences of British Envoys at the Court of Poland. – London, 1953. – P. 95–97). У результаті цих переговорів на грудневому сеймі 1650 р. було ухвалено, що всі англійські й шотландські купці у Речі Посполитій повинні сплачувати податок у розмірі десяти відсотків від прибутку на підтримку Карла Стюарта (Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 154). Див. далі док. 102, арк. 402.

№ 2

Новини про смерть Лукаша Опалінського та нові призначення великого й надвірного коронних маршалків

1650.

I. m. p. marsalek koronni[4] [Łukasz] Opalinsky [starszy] vmarł. Dano marsałkostwo koronne i. m. p. Ierzemu Lubomierzskiemu, ktori beł nominowani marsałkięm nadwornim po i. m. p. [Adamie] Kazanowskym. Liubo w Rzimie na tęn czasz beł, posłono pon do Rzimu y przywiliey, a marsalkięm nadwornym został i. m. p. [Łukasz] Opalinsky [młodszy], podkomorzy poznansky[5].

№ 3

13 лютого 1650 р. – Нотатки про поширення чуми у Короні Польській

1650, 13 february[6]. Powietrze sie zawzyęło y liudzie marli w Mazowsu, w Garwolinie, w Rawie y w Stanisławowie.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 124 (no. 615).

№ 4

15 лютого 1650 р., Страдом. – Нотатки про вибирання у місті кварцяних стацій для коронної хоругви

15 febru[ary][7]. Towarzistwo zpod horągwie niebosczyka i. m. p. [Krzysztofa Baldwina] Osolinskiego, starosty stobniczkyego, przyiechali na Stradom, ze ym przypisono hlieb na Stradomiu, to iest, gdzie fara do Wszistkych Swiętyh iest, y chcieli za piersą cwierc y za drugą chlieba, || **(арк. 300)** y chcieli

---

[4] Далі місце пропущене для імені.

[5] Лукаш Опалінський-старший був великим коронним маршалком з 15 квітня 1630 р. до 19 лютого 1650 р.; Юрій Любомирський отримав уряд надвірного коронного маршалка після смерті Адама Казановського і був ним з 3 січня до 19 лютого 1650 р., коли перейшов на уряд великого коронного маршалка; Лукаш Опалінський-молодший став надвірним маршалком після Юрія Любомирського 19 лютого 1650 р. і був на цьому уряді до смерті 15 травня 1662 р. (Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Chłapowski, Stefan Ciara, Łukasz Kądziela, Tomasz Nowakowski, Edward Opaliński, Grażyna Rutkowska, Tereza Zielińska. – Kórnik, 1992. – S. 80, 87, 88; *Gawęda Marcin.* Od Beresteczka do Cudnowa. Działalność wojskowa Jerzego Sebastiana Lubomirskiego w latach 1651–1660. – Zabrze, 2013. – S. 31–32). Про зречення Лукашом Опалінським-старшим маршалковства і надання йому уряду равського воєводи після Андрія Ґрудзінського у липні 1650 р. див.: *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 266, 278.

[6] Дата дописана на маргінесі.

[7] Дата дописана на маргінесі.

Stradomia pułtrzeciu tyszięczy, z domu iednego na cwiercz po zł[otych] 50, a na dwie cwierczy po zł[otych] 100. Ziednaly ych, dali ym 400 złotyh na dwie cwierczy, okrom tego, czo kostowaly.

№ 5

19 лютого 1650 р., Казимир. – Нотатки про королівських драгунів у місті з викладом історії конфлікту між королевичем Каролем Фердинандом і Ремігіаном Пясецьким за Могильське абатство

19 february prziśla draganya krolia i. m., ktora zawsze przi dworze bywa, chcząc miecz nocleg w Kazimierzu. Prosieli pp. raicze, aby tu nie stali, maiącz prawo constitutie 1635 y mandaty krolia i. m. y hetmanskie. Dali im pp. contentaty zł[otych] 36 kapitanom dwiema.

Czy dragani dliatego przisli od krolia i. m. do opactwa tinieczkiego: w konstytutyach na seimie krol i. m. y Rzeczpospolita conferowali opactwo mogielskie kroliewicowy i. m. Caroliowy Ferdinandowy[8] y drugie obiecono *primąm wacans*[9] opactwo dacz kroliewicowy i. m. X[ziądz] [Remigian] Piaseczky[10], ktoremu bel dał krol i. m. Władisław to opactwo, vczinil go coadiutorem po stry[i]u iego [Pawle] Piaseckym, biskupie przemiskym a opaczye tynieczkym, ze nierihło mu przisła sacra z Rzimu, albo aprobatya tego opactwa. A smierc zasła krolia i. m. Władisława y i. m. x. Piaseckyego, biskupa przemyskiego, dano ie kroliewiczowy i. m. Piaseczky, poiechawszy do Warsawy, v legata [Giovanni de Torres] dobrowolnie resignował to opactwo, a potym zas vczinieł protestatyą tamze v liegata, ze tą resignatią vcinieł z musu, poniewoli, zeby beła nie wazna, gdyz z Rzimu ma aprobatyę od oycza s. papieza Innocenciusa X, ktora mu przisła y iest w possesy, tego opactwa będąc introducowany. A gdy tego x. Piaseczky dobrowolnie pusczycz kroliewyczowy nie hcział, wzyął mu krol i. m. y regenctwo. Piaseczky y braczya x. Piaseczkiego, zebrawszy z 500 liudzi, wiehali w Mogieły, oszadzyli liudzy y maiętnosczy, nie hcąc pusczic na introductyą do opactwa comissarzow kroliewicza i. m., ktorzi sie beli zawiedli y przygotowali iehacz do Mogieły w mięszopusty. Musieli sie powroczicz y zatrzimacz. Krol i. m. kazał swey gwardyei obliecz ych, nie bycz, yęno głodęm ych wimorzycz. A kroliewiczowy dano znacz, ktory beł odiehał do cesarza i. m. Ferdinanda 3 do Wiednia, takze do Niszi y Wrocławya, biskupstwa swego, y odbieracz xzięstwa spiskye y raczyborzskye.

Kazał x. Piaseczky po maiętnosczyach wszędy w opacztwie tine- || **(арк. 301)** czkym młoczycz, wywozycz, przedawacz zboza, siana, słomy, bydło, ze prawie wipustoszeł wszędy do kęsa.

W mięszopusty, prawie podczasz tey okazy opactwa burdy mogielskyego, pedano, zeby Piaseczczi, naprawiwszi abo kazawszy zastąpycz [Andrzejowi] Zborowskiemu[11] w drodze w maskarach, srodze zabyto y tełęm ięzyk wiwliokszi, na piersziach mu go gwozdziem przibito.

---

[8] *Częścik Łucja.* Sejm warszawski w 1649/50 roku. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1978. – S. 78.

[9] *primum vacans* – як тільки звільниться.

[10] *Hoszowski Konstanty.* Poczet opatów mogilskich // Monografia opactwa Cysterów we wsi Mogile. – Kraków, 1867. – S. 120–121; *idem.* Obraz życia i zasług opatów mogilskich. – Kraków, 1867. – S. 93, 96.

[11] *Kochowski Vespasianus*. Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus. – Cracoviae, 1683. – P. 316.

A to s tey przicyny, ze biskup przemisky a opat mogielsky [Paweł] Piaseczky, pisząc kronikę łacinską, ktorą wydał w [g]enology, przinowyeł albo napiszał familiey niektorim, a osobliwie Boboli[12], zeby nie sliachty posli. Vięli sie o to powinny, y tęn Zborowsky zadał Piaseczkym y biskupowy, ze nie sliahta są, ze sie Piaszeczcy musieli wywodzic. Zas Piaseczci naprawili Rutkowskiego, sliahczicza, ze tez zadał Zborowskiemu, ze są nie tyh Zborowskych, ktorzi beli z dawni familiey, alie poddani Zborowskyh ze Zborowa wywodzieli sie takze Zborowsczy, y wiwiedli. O czo tęn Rutkowsky siedzyał wiezy krakow[skiey] rok y szescz niedziel. A s tey okazy vcziniono protestatyą na Piaszeczkyh o zabicye Zborowskyego, vczyniwszi principalęm xziędza[13] [Remigiana] Piaseckyego, regenta [kancelarii krola i. m.][14], opata mogielskyego.

№ 6

Нотатки про донативу на казимирських, краківських, веліцьких та інших купців і поголовний податок на євреїв Корони Польської

Donatywa na Kazimierz na kupcze y przekupye zł[otych] 1200;
na krakowskych kupczow zł[otych] 10000;
na Wieliczkę zł[otych] 800;
na Klieparz...[15].
Na Zydy *ratione*[16] pogłownego, na koronnih, sumę zł[otych][17] 70000.
It[em] na krakowskych seimiku prosowskiego reliatynego 10 podimne. Do Liublina piniądze odwozycz na dzięn piąty marcza *sup pena peculatus*[18] w uniwersalie i. m. p. podskarbiego [Bogusława Leszczyńskiego] dołozono. || **(арк. 303)**

№ 7

Нотатка Мартина Голінського про початок третього термінату на 1650 рік

3 terminarz, 1650

Rozne terminaty dlia pamięczy y nowyni pewne y niektore z powieszczi niepewne, ktore mogły przisczc do wiadomosczy, czo sie dziac mogło, począwszy w tym roku.

---

[12] Йдеться про одного з представників цього роду, підкоморія Андрія Боболя, який помер у 1616 р. (*Piasecki Paweł.* Kronika. – Kraków, 1870. – S. 263; *Bartoszewicz Julian*. Paweł Piasecki, biskup przemyślski, opat mogilski: (1579–1649) // Ibidem. – S. LVI, LXXIII).

[13] Далі місце пропущене для імені.

[14] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 223–224.

[15] Рядок не дописано.

[16] *ratione* – щодо.

[17] Далі закреслено “70000”.

[18] *sub poena peculatus* – під [такою] карою, як за розкрадання публічного майна.

№ 8

12 січня 1650 р., Варшава[19]*. – Новини про завершення шеститижневого сейму і сеймові рішення*

Seym seszczniedzielny skonczeł szie Warszawie *die 13 ianuary*, ktori szie miał skonczic według swego czaszu, alie go prolongowono do dwu niedziel dlia uspokoienia pact z kozaky y z Tatary krimskimy, zawartych pod Zborowęm z krolem i. m. y dlia zapłaty zołnierzom po woynie z kozaky y z Tatary.

Na tym seimie aprobatya stanęła[20] pakt z kozaky postanowioney zgody pod Zborowęm y z Tatary.

Tatarom pyniądze zatrzimane y obieczane za kozuchy odesłacz.

Kozaky przy opyszanych wolnosczyach y prawach y wiernim poddanstwie zostawiono, krzywdy y skody y ich rebellyą, czo porobyli przez dwie lieczie, odpuscono y przebaczono. A kozaczy tez poprzisięgli wierne poddanstwo y swim hetmanem Hmielniczkym. Bely tesz posłowie od Hmielniczkiego y od kozakow.

Trzech kozakow, ktorzi wiary swey kroliowy i. m. dotrzimali, z kozaky sie nie łączącz, do buntow sie ych nie wiąząc, nobilitowono y panowie rozny do swich herbow przyięli: Semena Zabuskiego, Iaska Iasnoborskiego y Iwana Gamzę[21].

Vchwaliono na zaplatę zołnierzską po roznich woiewodztwach rozne podatky, a woiewodztwie krakowskym seimiku relatyinego po seimie czopowe iedno na trzy liata rok po rok. 20 poborow oraz wibieracz, a oddacz ie *pro die 27 february*, potym poborow 6 przed gody oddacz[22].

Donatywę takze uchwaliono na kupcze w Koronie 80000 na myasta rozne. Roznie i. m. p. podskarby koronny [Bogusław Leszczyński] rozeslał vniwersaly przez swego piszarza skarbowego i. m. p. Wołczinskiego [Szymona Franciszka Wołczyńskiego][23], aby beła oddana w krotkym czasie *pro die [5]*[24] *marti*.

Włozono donatywi na miasto Kazimierz przi Krakowie zło[tych] dwanasciese[t]*, na krakowskych kupczow – dziesięcz tyszięczy, na Wieliczkę – złotych osmszet. || **(арк. 304)** Do Liublina odwozycz kazono *sub pena peculatus*[25]. Gdybi na czasz naznacony nie stawieli sie z piniądzmy w Liublinie miasta, alie kto w czasz pinyądze oddal p. pyszarzowy skarbowemu, czo beł z uniwersałamy, to przyiął i. m. p. Wołczinsky. A dac trzeba beło kwytowego y na forę to odebrał, y kwity dawał.

---

[19] Датування документа за уточненою датою завершення сейму, див.: *Częścik Łucja.* Sejm warszawski w 1649/50 roku. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1978. – S. 125; *Ochmann-Staniszewska Stefania, Staniszewski Zdzisław*. Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy: Prawo – doktryna – praktyki. – Wrocław, 2000. – T. 1. – S. 56; *Dąbrowski Janusz.* Senat Koronny: Stan sejmujący w czasach Jana Kazimierza. – Kraków, 2000. – S. 212.

[20] Надпис на маргінесі: “Aprobatya zgody z kozaky”.

[21] Надпис на маргінесі: “Nobilitatya trzeh kozakow zaporowskih”.

[22] Надпис на маргінесі: “*27 ianuary* 26 poborow oraz wibierono na zapłatę zołnierzom”.

[23] Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 156. – S. 491.

[24] Тут у рукописі пропущено місце для дати; про уточнення див. вище док. 6.

[25] *sub poena peculatus* – під [такою] карою, як за розкрадання публічного майна.

№ 9

Нотатки про ухвали реляційного сеймику в Прошовичах від 27 січня 1650 року про побори в Краківському воєводстві і оренду чопового казимирськими райцями[26]

Do 20 poborow woiewodztwie krakowskym obrono na seimiku prosowskym reliatynim i. m. p. Iacuba Charzowskiego y i. m. p. Watkowskiego [Pawła Witkowskiego][27], ktorim *soliarium*[28] od 10 poborow pozwoliono bracz po groszu od złotego, a od 10 nie bracz, y aby swim kostem odwiezly piniądze do Liublina na dzień 15 marcza. Znowu uchwaliely y naznaceli 6 poborow woiewodztwie krakowskym *yn 9bri* y *in 10bri*[29], iezeli tego będzie potrzeba. Takze *solarium* pp. poborcom tymze wibierac. *Solarium* od trzech poborow brac, a od trzech poborow nie brac pp. poborczy nie powinny będą na zaplatę długow zołnierzskych y koronnych. A przedtym beło ych 13 poborow woiewodztwie krakow[skym] y czopowe przez trzy liata piniądze na zołnierza powiatowego obrocono.

Czopownikięm obrono y iemu arędowono czopowe woiewodztwie krakowskym na rok za osmdziesiąt tiszyęczy i. m. p. Stanisławowy z Brzezya Chrząstowskiemu, poczętkowy ziemskiemu krakowskię[mu], ktore czopowe i. m. p. poczędek miastom arędował[30]. Alie z cięskosczyą sła arenda, nim kontract kto skonceł. A w grodzie o copowe pełno liudzi bywało roznych. Nikomu nie fawował, kazdy musział odpowiedacz tak w duhownych, sliacheczkyh maiętnosczyach, dworach, kamięnczach, domach, w kliastornich myeskaiączych sprawiac sie w grodzie musieli y decreta stanęły, ze ym płaczycz kazono, liubo rozny roznie sie bronieli roznemy prawy, wolnosczyamy, priwilieiamy. Nicz nie pomogło, naprawieł podatky nieiednemu. Mismy w Kazimierzu arędowali z wielką trudnosczyą y kostem za sternasczie tiszięczy, || **(арк. 305)** okrom *chonorarium*[31] iemu samęmu osobno, p. Zacharias Węgrzinowsky, p. Woycieh Zawada, p. Marczin Golinsky, p. Mathias Brisky, raicze kazimierzsczy, p. Marczin Lięmas, starszi y *primas*[32], p. Augustin Klimerowsky, starsi czechu kacma[rzow], na priwatę swoię 6 nasz. To czopowe zacęło sie *die 10 8bris 1649*, a liedwosmy skoncely arendę y contract otrzymali *die 9 aprilis*. Takze y pp. klieparzenie, nie chcąc dotrzimac słowa piersego kontractu, mowyącz, ze zlie arędował etc. Arenda płaczic na 4 raty.

---

[26] Датування сеймику за вид.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 392–395.

[27] Ibidem. – S. 393.

[28] *solarium* – платня.

[29] У рукописі “yn 9bre”, “in 10bre”.

[30] Надпис на маргінесі: “Wibierał czopowe od garcza gorzałcanego iednego po zł[otych] 120 na rok, a od aliębyka po zł[otych] 300, od waru pywa po zł[otych] 18, po 19 kwitowego, od piwa na kwartuł zł[otych] 2, a od garca gorzałcanego po zł[otemu] 1 na kwartuł”.

[31] *honorarium* – подарунок, винагорода.

[32] *primas* – очільник.

№ 10

Нотатки про семигородське посольство на варшавський сейм

Beł tesz poseł [Andrzej Kłobucicki][33] od [Jerzego II] Rakoczego, xziązęcia syedmigrodzkiego, na seim z poselstwem dobrym, ofiaruiącz przyiazn swoię kroliowy i. m. y Rzeczypospolitey y pokoy zawarty[34]. Wdzięcnie beł przyięty, udarowany y uczestowani. Odprawiony z pokoiem, dziękuiąc za obiecane przyiazn y pomoc.

№ 11

24 грудня 1649 р., Варшава. – Новини про призначення на сеймі Яреми Вишневецького великим гетьманом коронним на час ув'язнення Миколая Потоцького в Криму

24 10bris 1649[35] na tem seimie dano buławę xziązęciu i. m. Ieremiemu Wisniowieczkiemu, woiewodzie ruskiemu, na mieyscze i. m. p. [Mikołaja] Potockiego, kastellana krakow[skiego], do wiscia iego z więzienia (skoro wiset, oddał mu hetmanstwo).

№ 12

25 грудня 1649 – 13 січня 1650 рр., Варшава[36]*. – Новини про смерть надвірного маршалка Адама Казановського, опис його похорону і призначення Юрія Любомирського на його посаду*

W dzień Bozego Narodzenia vmarł i. m. p. Adom Kazanowsky, marszałek nadworny koronny[37]. Pohowon sumno po zołnierzsku u s[więtego] Iona Warsawie. W cerwonim axamicie[38] konie sły, wozie y trunna obita cerwono beła y katafalk w kosczielie u s[więtego] Iona, od horągwy zbroy vbrany, od lamp y liaska marsałkowska kostowna wisziana beła nad trunną. Konie podwodne w roznych bławatnych kapach prowadzono, w cerwonich kapach hatłasowych celiadz y wielie inych obrzędow beło kostownych dostatkięm. Krol i. m. nie beł na pogrzebie.

Marsałkostwo po nim nadworne koronne krol i. m. dał i. m. p. Ierzemu Lubomierzskiemu, chraby na Wiszniczu, starosczie krakowskiemu, ktory na ten czasz w Rzimie beł, na Swięty Rok poiechawszy. Alie zarasz pon posłono, aby przyiechał.

---

[33] *Częścik Łucja.* Sejm warszawski w 1649/50 roku. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1978. – S. 103.

[34] Надпис на маргінесі: "Poseł od Rakocego".

[35] Дата дописана на маргінесі.

[36] Датування документа від смерті Адама Казановського до його похорону на другий день після завершення сейму: *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 218.

[37] Надпис на маргінесі: "*25 10bris [1649]* vmarł i. m. p. Kazanowsky, marsałek koronny. Pohowon Warsawie v s. Iona".

[38] У рукописі "axamiwie".

№ 13

7 січня 1650 р.[39]*, Варшава. – Новини про смерть коронного підскарбія Яна Миколая Даниловича і призначення на його уряд Богуслава Лещинського*

6 ianuary 1650 i. m. p.[40] Danieliowycz [Jan Mikołaj Daniłowicz], podskarby koronny, vmarł Warszawie. Podskarbstwo koronne krol i. m. dał i. m. p. Bogusła[wowi] Lesczinskiemu, generałowy wielgopolskiemu, ktory beł marszałkiem na || **(арк. 306)** seymie teraznieysym przesłym 1649.

№ 14

Новини про смерть Лукаша Опалінського та нові призначення великого й надвірного коронних маршалків

1650[41] vmarł prętko po tym seymie i. m. p. Lukas Opalinsky [starszy], marszałek [wielki] koronny[42]. Dał krol i. m. marszałkostwo koronne i. m. p. Ierzemu Lubomierzskiemu, ktory swiezo został beł marsałkięm nadwornim, a marszałkostwo nadworne dał krol i. m. p. Lucaso[wy] Opalinskiemu [młodszemu], podkomorzemu poznanskiemu[43].

I. m. p. Ierzy Lubomierzsky z Rymu przyiechał *in martio* y koronnym marsałkięm został wielkym.

№ 15

2 березня – 16 квітня 1650 р.[44]*. – Нотатки про вибирання жовнірських стацій за другу кварту і суд казимирських райців над двома драгунами*

Zołnierze, czekayącz zapłaty na drugą cwiercz, chliep wibierali. Iedny obhodzieli sie łaskawie, drudzy bez miary wibierali statye y skody, przykrosczy, krzywdy ubogim liudziom wielkie cziniely po roznych miasteczkach y wsziach. Y z naszego Zabłoczya od hłopow wibierali, przykrzącz sie. Na iednę statyą dali zł[otych] 100.

A gdy trzy chorągwie draganskie, ktore stały w Mogielie, wyiechawszy stamtąd po roznych maiętnosczyach, wibieraiącz statye, stanęli tesz y w Dąbie, folwarku krakowskym; przyiehało tesz kielka kony gospody piszacz do Zabłoczia y stanęły na nocz, stoiącz przez kielka dny. Popiwszi szie, dwie dziew-

---

[39] Уточнення дати за вид.: *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 243. Станіслав Освенцім пише “ze czwartku na piątek”, тобто з 7 на 8 січня: *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 212.

[40] Далі місце пропущене для імені.

[41] У рукописі помилк. “1640”.

[42] Коментар із цього приводу див. у док. 2.

[43] Надпис на маргінесі: “I. m. p. Lubomierzski wielkym marsałkem koronnym; i. m. p. Lukas Opalinski nadwornim marsałkiem koronnim”.

[44] Датування документа за періодом Великого посту у 1650 р., про який згадано у тексті.

cze w noczy u koszelkow poniewoliely sobie, a gdy poddany y gospodarze tych dziewek przisli skarzycz do Kazimierza do pp. radziec, uięli szie o tho pp. raycze kazimierzsczy, iako za swemy poddanemy. Poiechali skarzycz p. Zacharias Węgrzinowsky, raicza, y drudzy pp. y p. Mykołay Luteczky, ławnik y piszarz kazimierzsky, do Dąbia, do i. m. p. capitana abo starszego nad temy dragany, prosząc o sprawiedliwoscz. Wisłuchawsy skargi, roskazał tych dwu zołdatow, ktorzy tęn vczinek uczinieli, wzyąc pod wartę, a potym nazaiutrz do sądu ych o sprawiedliwoscz kazał przyiechacz. Poiechali znowu naszi pp. raycze y p. piszarz do kapitana, prosząc sprawiedliwosczy. Zasiedli[45] na sądzie kapitąn y towarzy- || **(арк. 307)** stwo, inkwizitya sie odprawiała. Swiadtkowie przisięgali na kruczifyx przy nych, a gdy ukazało sie to, ze beli winni gwałtu, osządzieły ych obu na garło rostrzeliacz za trzeczi dzięn. A gdy do executiey myało przyscz, wyiechaly w polye, tamze prozby nastąpieły, zgoda. Pierwey postąpieli sto złotych przez ugodę oba tym dziewkom obiema. Odpusczieli pp. raicze im karanie smierczi na przycinę wieliu liudzy, alie ych przez sereg 4 razy iednego przegnano y wszisczy zołdaczy rozgami długiemi siekli, a drugiego uprosono, ktory mny winny, czo telko raz przez serek beł przegnany. A tak ych pod chorągiew znowu do siebie przyięły. Podziękowali pp. raicze p. kapitanowy y podarowali ryb, wyna y kontentowali szie. Działo szie w posczie w roku 1650.

№ 16

20-ті числа березня 1650 р. – Опис збройних сутичок міщан Казимира і Страдома з гусарськими хоругвами через вибирання стацій та судові рішення у цій справі

21 marty w ponyedziałek przyiechali piszarze do Kazimierza przy Krakowie ze dwu chorągwy vszarzskych xziążęczia i. m. [Samuela Karola] Koreczkiego y i. m. p. Hieronima Radzieiowskiego, starosty łomzynskiego, chcząc koniecznie, zeby stali w Kazimierzu, y poczęli zapyszowacz gospody wszędy w miesczie[46]. Pozapiszowawszy, staly w rinku, w domu gosczynnym v Iaroczkiego. Tam posly do nych pp. raicze do gospody, prosząc, czego by chciely, aby szie zgodzyli, chcząc ym dacz kontentatyą, liubo nie powinnysmy, gdiz momy prawo, zesmy wolny szą od stanowisk zolnierzskych y od staty wseliakych tak constytutyą seimową 1635, iako y mandatamy swiezemy krolia i. m. y xziążęcia Ieremiego Wisniowieczkiego, hetmana wielkiego koronnego, y i. m. p. [Stanisława] Lanckoronskiego, hetmana polnego koronnego, aby u nasz w Kazimierzu nie stawaly, any zadnych staty nie braly. Oni na tho nycz nie dbali y owszem fukali y grozno odpowiedali, chcząc koniecznie statyei tisziącza cerwonich złotych, a potym iusz tysziącza. Postąpieli im pp. raicze zł[otych] sto, potym dwie[sczie], az sto talerow na obie chorągwie y tho, czo

---

[45] У рукописі “Sasiedli”.

[46] *Ranothowicz Stephanus.* Casimiriae civitatis, urbi Cracoviensi confrontatae, origo. In eaque ecclesiarum erectiones et religiosorum fundationes, nec non series, vitae, res gestae praepositorum conventus Canonicorum Regularium Lateranensium s. Augustini ad Ecclesiam ss. Corporis Christi descriptae // Бібліотека Ягеллонського університету, від. рукоп. – Од. зб. 3742. – Арк. 41 зв.; *Świszczowski Stefan.* Miasto Kazimierz pod Krakowem. – Kraków, 1981. – S. 161.

w gospodzie z konmy naiedli, napili z celiadzią z konmy, zapłacic. Nie chczieli szie tym kontentowacz, alie przeczię stac koniecnie chciely. || **(арк. 308)** Na tęn czacz beł burmystrzęm p. Simon Winarzsky, ktory beł zachorzał podczacz tey okazyey zołnierzamy[47]. Zliecał komu inszemu burmistrzostwo, alie zaden z pp. radziec nye hciał szie podyącz y przyiącz go. Iednak pp. raicze zesli sye na ratusz zaraz zrana, radzącz, czo z niemy czinycz. Poslaly do nych, prosząc do piszarzow do gospody, iezeli sie tym będą kontentowacz albo nie, czo im daią z miasta Kazimierza y Stradomia, y s Podbrzeza, y ze wszy Zabłoczya. Odpedział p. Słomka, towarzysz y starszy piszarz zpod chorągwie xziązęcia i. m. Koreckiego, "zem poslał do horągwy o resolutyą, iezeli tym sie będą kontentowacz albo nie; będzie respons wnet od nich" (a *interim*[48] poslał, zeby na stanowysko przyiehali, obieczuiąc sobie dobrze w miescie odpocząc, iakoz gdybi beli przyiehali y stanęli, pewnie by beli y przez Wielką Nocz swiętowaly w Kazimierzu). A gdy ych telko w miescie w gospodzie nie zostało z dziesiątek przi p. Słomce czeliadzi, a koni kielkanasczye v Iarockiego. Zesedszy sie pp. raicze na ratusz, zrozumieli tę sprawę, ze sie na to zaciąga, azby chorągwie obie nadcziągnęli y stanęły. Obeslali wskok pospolstwo, aby zaraz na ratusz szie shodzieli, a gdy czo z większego zesli sie, pitano ych, iezeli chcą, zeby zołnieze u nich w domach w miesczie stali dwie chorągwy, poniewaz kontentatyą nie hczą szie piniężną kontentowacz, czo im daią z łasky, czyli tesz iezeli miasto, zamknąwszy szie, chcą sie bronicz y nie dopusczacz stanowiska w miesczie, broniącz swoych praw y wolnosczy od zołnierzow y staty wseliakych. P. Woycieh Zawada, raicza kazim[ierzsky], zasiad na tęn czasz na mieysczu burmistrzowskym, takze potym p. Adom Wahlikowycz, radzącz, czo s tym czynycz. Stanęła consulta y rada, zezwolienye myasta y wszistkiego pospolstwa, aby bromi w miesczie pozamykacz, we zwonek na ratuszu uderzycz, iak na gwałt, w iednę stronę trębac zatrąbycz na trwogę na ratuszu. A tak pospolstwo z rusniczamy, z oscepamy, z kordamy, z kymy, kto s czym myał, zbiegaly szie na ratusz kazymierz[sky], drudzy do bramy || **(арк. 309)** Sewsky ku mostu y na most Krakowsky stali, iakby do sprawy pogotowiu. Dzyałka wytoczono przed ratusz, po puskarze posławszy, wiryhtowono ku bronie, nabiwszy (posło to s tey okazy)[49]. W niedzielię Głuhą w posczie *die 20 marty*, będąc p. Marczin Golinsky, raicza kazi[mierzsky], u p. Andrzeia Iasowskiego, raicze kazi[mierzskiego], na posiedzeniu, gadaiącz sobie o tyh zołnierzah częstych y czięskych na myasto, y teraz znowu o tyh dwu chorągwiah radząc, iakoby ych zbycz, aby nie stali. Ozwał sie p. Iasowsky: "Kiedi by to na mye, kazałbym miasto zamknącz, pospolstwu do kupi z rusnyczamy y bronicz praw y wolnosczy swoych a nie dacz sie zołnierzom, bo tak koncza z niemy nie będzie". A tak rano, na ratuszu szedszy sie, wniosz tę rozmowę p. Golinsky na ratuszu, czo by szie pp. zdało, y p. Iasowsky potwierdzieł. Przypadli na to pp. raicze. Niektorzy przeceli temu y bronieli tego (czi, ktorzy beli szercza boiazlywego, o sie y o piniądze slo im), wracaiącz sie to zaczętey sprawy. Vszlisawszy p. Słomka w gospodzie swey zwonek y trąbę, yął pitacz gospodini, wiszedszy w prog sieni w zołtym atłasie, na ktorim to koscielie zwąnią. Pedziała Iaroczka, ze tho zwonią na ratuszu, nie na kosczielie. Spita: "Na czo to?" "Na pospol-

[47] Надпис на маргінесі: "Niektorzy mowieli, ze sie horobą zmisliąną załozeł p. burmystrz strachu".

[48] *interim* – тим часом.

[49] У рукописі дужку не закрито.

stwo, iakobi na gwałt". "A trębac gdzie trąby?" – spita p. Slomka. Rzecze gospodini: "Na ratuszu". Odpowie p. Słomka: "Iuz wydzę, ze to na mię. Wolaiczie mi gospodarza!" Powiedzieli, ze go nie masz. Odpowie: "A prawda, widziałęm, ze rusnicę obwyał w obrusz y wised z nią z domu. Mogł czi beł yscz z nią iasnie, nie kry[i]ącz sie. Iuz to po hmielnyczku na nasz pp. miesczanie następuią". Kazał czeliadnikom dwiema dowiedziec szie, czo sie dzieie y iezeli od horągwi nie wydac drugih piszarzow z responsem. Alye ych nie pusczono, bo y fortka beła zawarta Sewska. Ta czeliadz, przysedszy[50] pod ratusz, a obaczywszi miescany kupą z armathą, ięli przymawiacz miesczanom y hłopacz. Chcieli sie miescanye na nih targnącz y pogruchotali by beli kosczi w nich, alie pp. raice bronieli tego. Iednak posli do p. Slomky do gospody pp. raicze y pospolstwo za niemy z rusnicamy kielkadziesiąt. Tam naprzod proszieli, aby wyiechał z miasta zdrowo, bo pospolstwa nie mogą utrzymacz o to, yz y czeliadz i. m. dała im || **(арк. 310)** wielką prziczinę y okazyią, zniewazywszi y nahłopawszy miesczanom, do tego, ze nicz statyei nie dadzą, ani tez stanowiska nie pozwolią ym. P. Slomka zaraz na czeliadnika fukliwemy slowy powstał y obuhęm s[t]łuk, liubo beł z insey chorągwie i. m. p. [Hieronima] Radzieiowskiego, starosty łomzinskiego, mowiącz, "zeby dlia wasz, mnie tu nasedszy w gospodzie, zabito, a ia bym nie wiedział, o czo y kto". Czo stroni statyey, prosieł o kontentatyą przinamni na obie horągwy. A tak obiecali mu sto talerow kopowych. Pedział p. Słomka, "zescie wcora dawali sto talerow twardych, zł[otych] 300". Odpedzieli: "To wcora beło brac, dzysz nie dadzą". Przinamni prosieł: "Nieh będzie złotyh dwiescie spełna, po zł[otych] stu na obie chorągwy", – a iemu aby kontentatya z osobna beła. Dali sie pp. ubłagac, ze pozwolieli dacz zł[otych] 200, a iemu samemu kopowych talerow 10 (vcini zł[otych] osmnasczie)[51] dali zaraz y to, czo w gospodzie przez nocz z celiadzią strawieł y z konmy. Obieczaly zapłaczycz, alie zeby zaraz wyiechał precz z miasta, zeby iaki tumult nie urosz. Pozwolyeł na to y zaraz, wsyadszy na konia, y czeliadz wszistka za nim, prosząc, zeby te konie, ktore by zostali, czo celiadzy do nych nye beło, aby ie wydali wolno potym, gdy przydą po nie. Obiecali panowie kazac wydac (beli tam u niego czy panowie: p. Adom Wahlikowycz, raicza, y pp. drudzy raice)[52]. Gdy iechał przez miasto, pospolstwo z rusniczamy przez Krakowską vliczę po obu stronach prowadzili go az ku bromie Sewsky, albo Krakowsky, iako drudzy zowią. A gdy hłopiec mały na zły skapie iechał pomału za nim, zdaleka iego wiodąc konia na podwodzie, chłopczy wołali za nim głosęm: "Ciura! Ciura!" – cziskaiąc non błotem y kamięniami. A tak prawie ze wstidęm odiehali na Klieparz.

Interim bromy pozamikano wszistkie y fortky, straz opatrzono, działka nabito pogotowiu. P. Woicieh Zawada, raycza, koło strzelby sie uwyiał y ohoty, szercza wszistkim dodawał, aby beli pogotowiu bronicz sie y praw swoych.

Ledwo czo p. Slomka wyiechał z miasta, a iuz chorągwie obie nadiezdały, ktorim, gdy znacz dano, ze miasto zamkniono, pospolstwo szie kupy, || **(арк. 311)** yusz beli na Kazimierz sie zapuscieli y koliaszi swoie na wał szie beły obrocieły, ponyewaz y Krakow beł zamkniony przed nimy. Musieli zostacz na Klieparzu. Stanęła iedna chorągiew na Długi vliczy, a druga w rinku w miesczie Klieparzu. Tam iako sie liudziom naprzykrzely, skody naczinieli, som P[ąn]

[50] У рукописі помилк. "przysedzsy".
[51] У рукописі дужки відсутні.
[52] Дужка у рукописі не закрита.

Bog o tym wię y p. klieparzanie. Stali tam na Klieparzu przez poniedziałek, wtorek, az we srodę chcieli szie ruszycz na Stradom, chcąc sie zemsczyc tego, ze ych nie pusczono do Kazimierza.

Wraczaiącz sie do pierszy mowy po odiechaniu p. Słomky, spod horągwy obu przysłali, deputuiąc sposrotku siebie, towarzisza iednego p. [...][53] y z trębaczem i. m. p. starosty łomzinskiego po te dwiescie złotych, czo im obieczali pp. raycze. Do p. burmistrza zesli sie pp. y oddali mu na obie chorągwy złotych dwiesczye, a kwitu od tego towarzisza nie wzięli pp. raicze, a trza beło wzyąc, bo beł bardzo potrzebny (y na potym tego zawse trza przestrzegac kazdemu, aby kwity brac, gdy sie komu czo daie iakimkolwiek sposobęm). Tenze p. Słomka nie wszistko oznaimyeł swemu towarzistwu, czo sie z nym działo, albo mu tesz wierzycz nie h[c]yeli towarzystwo. Wzyąwszi pyniądze, podziękowawszy, odiechali, kontentuiącz sie dwiemasty złotych. Beło nas kielka u p. Winarzskiego, na tęn czasz burz[mistrza]: p. Zaharias Węgrzinowsky, p. Wawrziniec Toporzsky, p. Adom Wahlikowycz, p. Marczin Golinsky, p. Mathias Brisky, raicze kazimierzsczy, ufaiącz słowu, ze pokoy od nyh będzie. Iednak przecię zawse miescanie wartowały y miasto zawarte beło.

Skoro we srodę przyiechały piszarze rano zapisowac gospody na Stradom na chorągiew i. m. p. starosty łomzynskiego y xziązęcia i. m. Koreckiego y zaraz y kolyasy kazały obraczac wałęm na Stradom. Stradomianie przisli na ratusz, prosząc o radę y o obronę od tych zołnierzow, gdysz sami sobie radzic nye mogą, ani sie obronycz. Priset p. [Krzysztof] Mogieliansky[54], woit stradomsky, y z nim ławnik p. Mikołai Stoliarz y miescanie takze. Pp. raicze obieczali y radą, y wseliakym sposobęm bydz pomoczą, telko zebi sie samy do tego przyłozeli y swey pilnosczy, y strazy.

Zaraz pospolstwo z Kazimierza y p. Woiciech Zawada z niemy posli armatno na most Krakowsky, drudzy do wału ku sliaku Krakow[skiemu]. Tamze y stradomianie armatno z domow swych z rusniczamy wisli, przi nich czo zywo roznych || **(арк. 312)** osob liuznych, kto s cim myał. Do tego, czo zapiszował, poset p. Zaharias [Węgrzynowski], p. Wahlykowycz, p. Iasowsky, aby nie zapyszował, bo pospolstwa utrzymacz nye mogą, u siebie stacz nie dopuszczą, poniewaz kontentatyą wzyęły na obie chorągwy złotych dwiescye. A ow hcyał dopiszowacz koniecnie, a obaczywszy, ze zlye – co daly, to więcey przybywa pospolstwa, – nazad obrocił ku wału. Tamze pospolstwo zaraz drzewa sosniny, [...][55] nabrawszy, slyak zatarasowały, zawalieli y piętro dostania urobiely, klyamrami zeliaznemy pozbyiawszy. Miescannie szie z rusniczamy zasadziely, a gdy kolyaszy zołnierzskie ku wału nadciągnęły, kielka ych y czeliad[z] towarzyska przy koliasach iechała, y towarzistwa kielka chcyely gwałtęm wiechac na Stradom, nim zawaliono beło drzewem, kłotkę u sliaku ięli szyecz.

Miesczanie, resolwowawszy sie, ięli strzeliacz do nych y bydz, az muszieli odstąpycz nazad, prosącz, zeby im wolno beło spokoinye odyehacz[56]. Postrzeliono trzeh (ieden umarł prętko; potym po zgodzie towarzysz, w łeb

---

[53] Далі пропущено порожнє місце для імені.

[54] *Голінський Мартин.* Silva rerum: (1648–1665) [= Архів ранньомодерної України, т. 3]. – Київ, 2019. – Ч. І: (1648–1649) / Упоряд. Орест Заяць, Ярослав Федорук. – Док. 2. – С. 11.

[55] Фраза нерозб.

[56] Надпис на маргінесі: “We zwonek uderzono y w trąbę na pospolstwo”.

postrzeliony, umarł), rannich beło kielka, a od kamięni, czo niemiara beło razow, iako grad. Liud liuzny do kolias beł skoceł rabowac[57]. Liedwo ych zahamowono y to przecię nabraly strzelby, bandolyetow, kiliemow, sukięn etc. Konya iednego zabyto, ze zaraz zdeh na mieysczu, zołnierzskyego tego, co go tesz beli gwałtęm wzyęły zołnyerze pahołku iednemu. A tak, gdy sie ta burda działa, prziiechał beł pachołek zołnierzsky do gospody na Midkarzowskie do Cechowycza. Konya postawywszy, kazał sobie dacz gorzałky kwaterkę y riby dlia pana gotowacz na pięcioro. A gdy usłiszał tumult, porwawszy sie strachu, uciekł od konya y od gorzałky, odbieg na gorę w gospodzie, wliaz za komyn, skreł sie y tam siedzyał 4 dny, nie yedząc, ani py[i]ącz. Nykt o nim nye wiedział, az potym po zgodzie wyliaz, prosząc, aby go zywo puscono y konia mu wrocono. W pokoiu wiszed y konia mu oddano.

Podczasz tego tumultu poset ieden prelat od Bozego Ciała, iakoby perswaduiącz zołnierzom, zeby liepy do zgody. Dali mu konia zołnierze, || **(арк. 313)** poiechał do nych, perswaduiącz, zeby do zgody, aby tęn tumult sie uspokoieł. Deputowali sposrodku siebie trzeh albo sterech towarzystwa do pp. na ratusz kazi[mierzsky], dowiaduiącz prziciny tego hałasu y tumultu, y despectu. Odpedzieli im pp. raicze, zescie w. m. sami tego narobyly, bo piniądze na obie chorągwie wziąwszy, znowu stacz tu w. m. u nasz chciely, a mieszczanom przykro sie to zdało, wolieli sie bronicz y praw, wolnosczy swoych, ktore maią, ze są uwolnieny od stanowysk zołnierzskych. A tak zołnierze odesli do i. m. x. proboscza Bozego Cyała [Jacka Liberiusa], koło swego despectu uskarząiącz sie, gdzie takze im pedziono, ze dwa razy bracz nie godzy szye, alie pogodzicz y weyzrec w tę sprawę z obu stron moze: kto winnieyszy szie ukaze y dał przicinę, niech bedzie karany. S tym odesli do iutra (a gdyby beło do nych nye hodzono, tedybi beli od wstydu prec poiechali, alie to ieden tak radzieł z panow).

Podczasz tey burdy beł w Kazimierzu u chorego sliachcicza w kamięnczy w rinku Porfyrego i. m. p. doctor [Gabriel] Ochoczky[58], burmistrz krakowsky. Przipatrziwszi sie, czo sie dzieie, prosieli go pp. raicze kazimierzsczy, zeby za iego pozwolieniem bez obrazy do pewnego czaszu beł sliak drzewem zawaliony dlia obroni zolnierzow. Na czo s hęcią pozwolieł p. panom. Alie gdy tam beli pp. raicze w Krakowie, v nych takze prosząc y o pomoc, y o pozwolienie sliaku zaprawienya, na czo z hęcyą radzy pp. raicze krakowscy pozwoliely. Beł tam p. Zacharias [Węgrzynowski] y p. Wahlykowycz, alie y do tego w bębęn kazali uderzyc na wiertelie y na mury, na basty bydz gotowemy z rusniczamy y dawac pomoczy y broni, iezeliby tego beła potrzeba panom kazimierzanom. Takze do broni wsędy działka pozataczacz kazaly.

W Kazimierzu tesz wartha, na Stradomiu, u sliaku ku wału miescanie stradomsczy y kazimierzsczy z rusniczamy pogotowiu stali. P. Woicieh Zawada przi nych całą nocz regimentował ze srody na cwartek. Takze y w miesczie dokoła po murach mieszczanie wartowali, a na bromach po 20 osob. Na Pod-

---

[57] Надпис на маргінесі: “P. Zaharyas [Węgrzynowski], p. Andrzei Iasowsky, p. Adom Wahlikowycz, p. Woycieh Zawada, raicze, nie dali rabowac kolias. Oni sliak drzewem kazali załozyc y straz osadzily”.

[58] *Bieniarzówna Janina.* Mieszczaństwo krakowskie XVII w.: Z badań nad strukturą społeczną miasta. – Kraków, 1969. – S. 59; *Bieniarzówna Janina, Małecki Jan*. Dzieje Krakowa. – Kraków, 1984. – T. 2: Kraków w wiekach XVI–XVII. – S. 330, 373; Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa: (1228–2010) / Red. Bogdan Kasprzyk. – Kraków, 2010. – T. 1. – S. 599.

brzeze wrota zawarto y zatarasowono drzewamy potęznie, na mosczie warta takze beła, a podbrzezanie łodzi do siebie powciągali, tak ze sie tez wartowaly, aby do nich przez Wisłę sie nie pławyly albo nie obiehali.

Most Skawinsky p. Andrzey Iasowsky y p. Marczin Golinsky, raicze kazim[ierzsczy], kazali pospolstwu zruczycz y [...][59] dliatego, aby chorągiew Cetnerowa, || **(арк. 314)** ktora w Skawinie stała, nye nadciągnęła, gdysz sie zbierało kielka chorągwy skupycz sie y zemsczycz tego despectu, wiehawszy w miasto.

Takze y na Wielyczkym mosczye p. Zaharyas [Węgrzynowski] y z drugiemy pany kazał zdzyącz deliowanie z mostu srotka przez dwa dni y dwie noczy.

(A gdy na Stradomiu tęn hałas dział szie, stało towarzistwo y porucznyk i. m. p. [Mikołaja] Balia[60], zpod horągwie iego, ktorzy Zabłoczya ze wszy, mieysky maiącz ią przipisną, do hlieba brali na obie czwierczy statyą piniężną. Czy sie tesz na Stradomiu wmieszali między pospolstwo, laiącz im y hłopayącz, ze następuią na zołnierzow. Tam miesczanie y liudzie rozny będącz, odpedziel[i] ym słowy za slowa y po bokach, po rękach dostało szie im y po grzbiecie rusnicamy, kyiamy y kamienmy, iako w tumulczie bywa. Upominali szie potym sprawiedliwosczy u pp. radziec, przisedszy na ratus kazimierzsky. Pp. powiedzieli, ze gotowy ią uczinycz, niech na kogo skarzą. Dali winę Benedyctowy Bednarzowy, ze ych on bieł y muskietem postercał po bokach. Ukazowali razy na ratuszu zasniałe po rękach, pedaiącz, ze tego iest więczey po plieczach y po bokach – iezelibi tego beła potrzeba, gotowy będącz ukazacz. Bednarz negował, zeby ych bycz miał, alie y owszem skarzeł szie na nich, ze oni, wszedszi w kupę między pospolstwo, laialy, hłopały miesczanom o to, ze zolnierzow byią. Alie kto by ich bieł, nie widział y nie wię y som nie był. Skazali decretem pp. rayce kazim[ierzscy] przisiądz *instanti*[61] Bednarzowy, iako ych nie bieł y nie wię, kto by ych bieł y despectował. Kontentowały sie obie stronie decretem, nie apeliowaly. Przisiąg zaraz przi nych y wolen został. A oni znowu prosieli, zeby z inszich myescon beła uczinionа sprawiedliwoscz, czo ych bieli. Kazali panowie, aby ych kazali pozwac y skarzeli na nich, gotowy będącz czynicz sprawiedliwoscz. Oni pedzieli, ze "ych nie znamy, alie w. m. między miescany uczinczie inquisityą, niech sie sami wydadzą". Odpedzieli || **(арк. 315)** ym pp. raicze, ze "nasza rzec sądzic y sprawiedliwoscz czinicz s tych, na kogo skarzą a kto sie ukaze winny, alie kogo szukac albo pitacz, nie znaiąc, nie wiedząc, nie nom to naliezy". A tak odesli z furyą, mowiącz: "Taka to sprawiedliwoscz! Czo nasz wibito, to darmo, precz przepadło – wszisczy za sobą". Posli potym, skarząc sie, do i. m. p. podrzęnczego Marczyna Piglowskiego [Marcina Piegłowskiego/Pigłowskiego], [i. m. p.] podczaszego[62] [Mikołaja Ostroroga], człeka cznotliwego, Boga sie boiącego, y zicliwego miastu. Ktori ofiarował sie im do pp. radziec wniesc instantią o sprawiedliwosc y sąm ią będącz gotowy uczinicz, gdy sie na kogo z apeliaty, do niego wisedszi, ukaze. Posli do niego pp. raicze kazim[ierzscy], omowieli szie, ze iuz z Bednarza uczinieli sprawiedliwoscz y z drugich gotowi, belie na kogo skarzely. A tak tego zaniechali potym y prec odiechaly).

---

[59] Слово нерозб.

[60] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [494], no. 74.

[61] *instanti* – негайно.

[62] Далі пропущене місце для імені.

[...][63] (gdyz tez y xziądz proboscz Bozego Ciała [Jacek Liberius] przyłozeł sie beł do tego, dał zł[otych] trzydzieszczi na te zołnierze do pp. radziec, czo dawali tym zołnierzom dwiema horągwyąm). [...][64] zaraz tamze, gdy sli przez Krakow ymo ratusz, s Klieparza widzieli w Krakowie miesczon wsędy pogotowiu z rusniczami po murah, po uliczach y na ratuszu pełno, działka zatocone w bramach, tak ze sie zedrgnęły, obaczywszy, rzekącz, ze "iuz po kozacku miescanie armatno stoią na nasz". Gdy beli u i. m. x. biskupa, seroce im rozwodzieł ych nieznosne statyie y krzywdy ubogim liudziom, ktore wsędy czinią, az płacz liuczky obłoky y niebiosa przebyia do Boga. Takze y tu, czo sie stało w Kazimierzu, uczinyely, to prawie iuz od niewoly, ze tesz nie mogli znoszic tych ciężarow, czego nie powinny, maiącz swoie prawa y wolnosczy constitutią 1635 y mandaty swieze krolia i. m. y pp. hetmanow obu, a w. m. na to mni dbaczye. Po długich mowach uczestował ych i. m. x. biskup, towarzystwo spod obu chorągwy, na koniec do tey sprawy za mediatora naznaczeł i. m. x. || **(арк. 316)** biskup między mieszczani kazimierz[skiemy] a pp. zołniezamy i. m. p. starostę brzezinskiego [Aleksandra Płazę][65] y sliachtę drugą, ktorzy, przesłuchawszy z obu stron skargy y krzywdy, deputowaly sposrotku syebie towarzystwo z obu horągwy trzech na inkwizityą na Stradom wisłuchacz swiatkow, kto dał okazyą y przcinę tey[66] kłopotliwey zabawy. Gdyz tego pp. zołnierze chciely po pp. raicach, aby principałow wydano z miasta – tego, kto beł przywoiczą, kto kazał bydz, kto wolal: "Day ognia!" – y tych, czo biely, y tych, czo koliasy porabowali, zeby balwierza rannym zastąpycz y tym rannim nagrodzycz skody, nagrodzicz, czo s kolias ym pobrono, konia zabitego zapłaczycz. Vkazało szie to z inkwizity, ze przycina z p. zołnierzow posła.

Odniesiono tę inquisityą i. m. p. starosczie brzezinskiemu, aby trutinował ią y moderował zgodę. Beły deputowani do tei inquisityei od i. m. p. starosty brzezinskiego – i. m. p. [...][67], od i. m. p. podrzęnczego – i. m. p. Wisniowsky, a od horągwi dwai towarzistwa po iednemu. Towarzysz tęn, czo popiszował na Stradomiu gospody, vstąpicz musział. Czi, czo swiadectwo wydawali pierwiey, kazdy przisięgał na kruczifyx na Stradomiu w kamięnczy p. Mathiasa Zgorzelskiego, raicze kazimierzskiego, na gorze w izbie.

Interim pp. zołnierze stali na Klieparzu obie chorągwy. Poty, poko szie zgoda nie stała, ustawnie w trwodze kazdą nocz czuino, oraz w kupie w kielku gospodach, strzelbe maiącz pogotowiu, zwłascza w noczy, y konye posiodłane, czeliadz yh wartowała po czaley noczy przed gospodamy. A od domow, stayen gospodarzom kliucze braly szamy panowie zołnierze, boiącz sie w noczy na-

---

[63] У тексті викреслено (нерозб.) чотири рядки, на маргінесі занотовано: "Nye beło to. Posli zołnierze do i. m. x. biskupa [Piotra Gembickiego], dowiaduiącz sie od niego, iezeli ych on kazał bycz, ze sobie tak smielie kazimierzanye poczyniely".

[64] Далі викреслено: "I. m. x. biskup krakow[sky] s hęcią rad obieczał y posłał sobie zarasz po nich, proszącz ych do siebie nazaiutrz y na obiad".

[65] Elektorów poczet, ktorzy niegdyś głosowali na elektów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III roku 1674, Augusta II roku 1697 i Stanisława Augusta roku 1764 / Opr. Oswald Zaprzaniec Pietruski. – Lwów, 1845. – S. 273; Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 632.

[66] У рукописі "dey".

[67] Далі пропущено місце для імені.

sczya abo iakiego tumultu tak od pp. krakowion, iako od pp. kazimierzon, y klieparzanom nie ufaly, boiącz sie zdrady.

Pp. raicze y miasto, niewinnoscz swoię pokazuiącz, odstąpili tyh, czo koliasy rabowaly y brali s kolias rozne rzeczy, nawięcey strzelby, poniewaz liudzie liozny beli, nie miesczanie, y wydali iednego, czo w kamięnczy bawieł sie i. m. p. Stoiowskiego na Stradomiu, y wzięli go || **(арк. 317)** zołnierze sobą na Klieparz, wszadzieli go w łanczuch, a potym na prozbę liudzy, niewiast, wibiwszy go, prec puscieli. Strzelba sie im wrocieła, alie nie wszistka, y rzeczy. Czo hcziely, zeby im widac tyh principałow, kto kazał na pospolstwo zwonicz, bydz, wolał: "Day ognia!" – to iest, aby strzeliali. Odpedzieli na to, ze wszisczy, zadnego nie masz principała, alie szą wszisczy: vymowali sie o swoie prawa y wolnosczy.

A tak i. m. p. starosta [krakowski Jerzy Lubomirski] wstąpieł w tę strawę y moderuiącz rzeczy przesłe y przysłe, zgodzieł taką condityą: zołnierzom dacz w nagrodę wszistkych skod, czo s kolias poginęło, rannym y postrzelianim – na balwierza y na strawę, za konia zabitego y ine wszistkie despekty y krziwdy, ktore poniesly od kazimierzon, złotych szesczset oraz za wszystko. A 4 panow radziec przisiegło: p. burmistrz na tęn czasz beł p. Simon Winarzsky, hory liezał na łosku bez wszistek kłopot zołnierzamy, drugi p. Woiciech Czehowycz, ktory nikędy nie beł, trzeczy p. Zaharias Węgrzynowsky, cwarty p. Adom Wahlykowycz, – ze ych nye bieli y nye buntowali pospolstwa y nie wiedzą, kto bieł, alie kazali bronycz praw y wolnosczy myeyskych, ktore myasto Kazimierz ma, y konstitutyey *an[ni] 1635*.

A tak ustało wszistko, a ony precz odiechaly.

Rozgłosieło sie to wszędy po Koronie, alie y u postronyh, ze ych bito. || **(арк. 318)**

№ 17

Новини про посольство кримського хана Іслама Ґірея III до Варшави з проханням надати допомогу проти черкес

Poseł od hama tatarzskiego po seymie przyiechał do krolia i. m. do Warszawy, vpominaiącz sie wedlie vgody pyniędzy na kozuchy a ofiaruiącz przyiazn swoię y wierne braterstwo kroliowy i. m., na wselkie roskazanie będącz gotow przeciw kazdemu nieprzyiacieliowy krolia i. m. Wdzięcnie przyięty od krolia i. m. y expediowany dobrze. Proszieł o pomocz krolia i. m. przecyw cesarzowy tureczkiemu y Cerkasom. Przi tym kazal ham Isliam Gierecz oznaimyc kroliowy i. m. polskiemu, bratu swemu, ze od cesarza tureczkiego [Mehmeda IV] beł u niego poseł, pitaiącz sie, s czyiem to dozwolieniem wpadł y pliądrował panstwo krolya polskiego. Odpedział ham, zem sie ia z krolem polskym pogodzieł y iest moy brat. Komu on nieprzyiacyel, y ia iemu nieprzyia[ciel], wzaiemniesmi sobie przysięgly. Druga, częmu nye odsełas do Porty więzniow p. polskych, iako inszy hamowie cziniely, łupamy sie dzielily z cesarzęm. Rzekł ham, "isz sie wy mnie pierwei sprawcie, częmusczye zabily ceszarza [Ibrahima I], moię krew, obralisczie sobie bęszia za pana, ze gom ia bliszsy y nie przisznawom go za pana swego? A ia sie wom nie będę sprawiał". Naznacono piniądze w Liublinie oddac y pomoc obieczono przeciw Cerkasom, alie som Hmielnicky posłał kozakow hamowy.

№ 18

16 березня – 31 липня 1650 р.[68]*. – Новини про прибуття московського посольства братів Григорія і Степана Пушкінів та Гаврила Леонтьєва до Варшави з описом їхніх переговорів*

Poseł od Moskwy wielky[69] we 200 kony y kupcow z nim niemało z towaramy y z futramy.

Przyięto posła moskiewskiego, *solleniter*[70] wyiezdano przeciw niemu [podczaszy litewski Kazimierz Tyszkiewicz i chorąży nadworny koronny Wojciech Wessel][71] y do Warsawy z pąmpą. Gdy krolia i. m. miał wytac, posłono pon kroliewską karetę y konie. Dwor y panowie wyiechali przecyw niemu y prowadzieli go do zomku warsawskiego. Oddawsy swe ceremonye, oddał vpominky y list od cara moskiew[skiego] [Aleksego Michajłowicza], w ktorich, krolia i. m. pozdrowywszy, napisano, ze poseł ustnie poselstwo odprawy y powie, czo ma w zlieceniu od cara. Gdy go o to pytano, aby odprawieł y pedział poseł, czo ma w zlieceniu od cara, proszieł sobie na odpoczinek, ze zfatigowany, trzeciego[72] dnya tedy powie. Posłono potym pon trzeciego dnya, on proszieł znowu, aby do tego dnia, ze iescze nie sposobny. Pedziano mu przez i. m. p. Ierzego Osolinskiego, kanclerza koronnego, ze zomku nie ziadzies, az opowies to poselstwo. Dopiero opowiedzyał, ze car wielky moskiewsky, pąn moy, tego szie upomina u krolia polskiego y wszistkych senatorow, aby mu wrocieli Rus Białą wszistkę, takze zomky insze wszistkie z ych naliezytoscziamy do nych, iako Starodub, Dorobuz, Smolensk, Orszę y Mohiliow i inse panstwa, kto- || **(арк. 319)** re Poliaczy przez woynę Moskwie pobrali y Moskwa sie s tego czaszy wiecnemy wirzekła. Takze[73], zeby kanclerza koronnego skarał krol, ze oratyą w Rzimię odprawiał, od Władisława [IV] posłusenstwo oddaiąc, hwaliąc sie zwicięstwa nad Moskwą. Takze durkarza, czo ią durkował, aby im do Moskwy wydano. Takze xziążę [Jeremiego] Wisniowieckie[go] aby scięto y głowę iego carowy posłono o tho, ze gdy pisał do cara o pomoc przeciw kozako[m], titułu na lyscie vyął carowy, co sie znaczy *crimen lese maiestatis*[74]. Gdy to poselstwo odprawieł przed krolem i. m. przy ich mm. pp. senatorach, odpedziano mu, ze s tego nicz nie bę-

---

[68] Датування документа від в'їзду посольства до Варшави 16 березня до його відправлення у зворотну дорогу до Москви 31 липня (*Kubala Ludwik.* Poselstwo Puszkina w Polsce w roku 1650 // *Kubala Ludwik.* Szkice historyczne, ser. I. – Lwów, 1880. – S. 199–200, 226; див. також далі док. 51).

[69] Московське посольство до Яна Казимира: боярин Григорій Пушкін, окольничий Степан Пушкін і дяк Гаврило Леонтьєв: *Соловьев С. М.* История России с древнейших времен. – Москва, 1990. – Т. 9–10. – С. 536. Наказ послам і уривки статейного списку: Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т. – Москва, 1953. – Т. II: 1648–1651 гг. – Док. 135, 144. – С. 319–322, 337–351.

[70] *solenniter* – урочисто.

[71] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 249; *Kubala Ludwik.* Poselstwo Puszkina w Polsce w roku 1650 // *Kubala Ludwik.* Szkice historyczne, ser. I. – Lwów, 1880. – S. 200.

[72] Дописано над закресленим "do tego".

[73] Звідси і до фрази "crimen lese maiestatis" текст дописано на маргінесі.

[74] *crimen laesae maiestatis* – злочин образи маєстату.

dzie, bo tho przez woynę wzięto y do Polsky Korony y W. X. Litewskiego naliezy. Tamze zaraz *in publico* pod przisięga poseł moskiewsky woinę opowiedział kroliowy i. m. y Rzeczipospolitey. A tak potym zomku iuz go nie tak do gospody odprowadzono, iako go do zomku prowadzono y nye w kroliewsky kareczye. Rozgniewał sie krol i. m. y kazał zaraz publikowacz y trąbyc po Warsawie, zeby zadęn nie kupował od Moskwy towarow zadnych y od ych kupczow (gdysz oni, futer prziwioszsy, czo molie prętko ziedzą, od nasz iasnie cerwone złote y talery dobre do Moskwy wiwozą y temy piniądzmy nasz woiuią) pod *winą colli* y *confiscatio bonorum*[75], y zaraz wartę strasną około nych y gospod ych postawiono, ktora ych nikędy nie puscza, any tesz do nych z gospod. Stanęło *consilium* w senaczie, zeby poseł beł zatrzimany y do Rawy odesłany poty, poky sie nie wroczy gonyecz nasz, ktorego zaraz do Moskwy do cara wislacz krol i. m. roskazał y naznaceł, y wisłano i. m. p.[76] [Tyburcego Bartlińskiego][77].

Moskwa do Rawy iechac nie chciała, wolieli zostac Warsawie, alie ym ujęto obrokow. Nie tak ych tractuią, iako gdy zrazu zrozumieli, ze z pokoięm y przyiaznią przyiechaly[78].

Krol i. m. zarasz posłał posły swe do kozakow y do Tatarow, aby bely pogotowiu, gdzie ym krol i. m. roskaze yscz na woinę. Seymu sie pretko spodziewaią trzyniedzielnego, iako szie goniec z Moskwy powroczy nasz czy z woiną, czili s pokoięm.

№ 19

19 квітня 1650 р. – Новини про приїзд до Варшави українського посольства на чолі з Самійлом Богдановичем-Зарудним і дипломатичні зв'язки Богдана Хмельницького з придунайськими країнами

Posłowie od Chmielniczkiego przyiechali z regestrem woyska, comput przinioszsy, aby sie krol i. m. na nie podpyszał[79]. Pokoiu z kozaky y z hłopy nadzieia dobra, ze będzie (liubo Chmielnicky zfakczyiował beł Moskwę, ze woyska Moskwa na Koronę Polską zebrawsy, przimierze złąmac chczą y hordzie kazą za scęscięm kozackym, mowiąc Moskwa: "Dliaczego krol y Rzecpospolita,

---

[75] pod winą *colli* y *confiscatio bonorum* – під карою смерті та конфіскація майна.

[76] Далі місце пропущене для імені.

[77] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 251; *Касименко Олександр.* Російсько-українські взаємовідносини 1648 – початку 1651 р. – Київ, 1955. – С. 352.

[78] На маргінесі надпис: "S tego nic nie będzie, odpedziono Moskaliowy".

[79] На маргінесі надпис: "*20 aprilis* posłowie od Hmielniczkiego". Посольство очолював Самійло Богданович-Зарудний; прибули до Варшави 19 квітня н. ст. 1650 р. (*Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 40–41). Наказ Богдана Хмельницького послам і відповідь короля див. далі док. 38, 39. Це було друге посольство від гетьмана до Польщі у 1650 р.; перше очолював Максим Нестеренко, військовий писар Іван Переяславець та ін., які прибули на початку січня на сейм (Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т. – Москва, 1953. – Т. II: 1648–1651 гг. – Док. 145. – С. 352; *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 211).

chłopom szie okupiwszy, swoim poddanym, y nasemu carowi moskiew[skiemu] nie ma sie okupicz?")[80]. || **(арк. 320)**

Takze Chmielniczky poslał posły swe do Węgier do Rakocego, xziążęcia siedmygrodzkiego, pobudzaiącz go, aby woinę podniosz przeciw Poliakom, obieczuiącz go krolem polskym vczynicz y pąnstwęm koronnym z nym sie podzielycz. Alie matka [Jerzego II] Rakoczego [Zuzanna Lórántfy] rozradzała y rozradza to sinowy, aby przyiazni y wiari swey nie łąmieł z krolem polskym y z Rzecząpospolytą, gdysz niesłusna z hłopęm sie y poddanym czudzim łączycz y ięmu pomagac, ktory panu swemu, wiary nie dotrzymawszy, non sie porwał: "Boze, obron, by y tu twoy poddany tego potym nie uczinieły. U kogobysz ratunku szukał? Bliszsi Poliaczy, aniz chłopy". Ktory na perswaziey matky swey pocął przestawacz, uzeli brat iego [Zygmunt Rakoczy] nie będzie chciał czo wykrzycz y z kozaky broycz, ktorim przecię nie trza nazbyt bardzo ufacz. Czisz posłowie kozaczci przez siedmigrodzką ziemię poiechaly do Multąn, do hospodara multanskiego [Mateusza Basaraby], takze od Chmielnickiego w poselstwie, pobudzaiącz go, zeby woinę podniosz na Poliaky, a pomogł Rusy tego szczęscia, ktore otrzymali nad Poliaky, ze wiarę grecką swoie z niewoli oswobodzili. Tam hospodar nie dał wielie poslom kozackym mowycz, alie ych do pokoiu wzyąwszy, tam tractowali sobą ze trzi godziny. Czo zawarli między sobą, iescze o tym trudno wiedziec[81].

№ 20

Нотатки про смерть у Варшаві представника російського посольства і доправлення його тіла до Москви

Warsawie, obacziwsy Moskwa posły kozackie z regestrem woyska, troseckę zelzeli y skromnieysy zostali. Kanclerzowy moskiewskiemu Warsawie przi poslie syn starszy vmarł na gorączkę, ktorego do stolicze moskiewsky Moskwa wiozła ciało na pogrzeb[82].

Poseł lyedwo nie dłuzy, nyz do swiątek, zatrzimac sie bez odprawi muszy.

№ 21

1650 р., лютий – квітень[83]. – Новини про звільнення з татарського полону коронного гетьмана Миколая Потоцького і викуп за польного гетьмана Мартина Калиновського

I. m. p. Mikołay Potoczky, kastellan krakowsky, hetmon wielky koronny, wisedł z więzienia z Krimu od Tatarow, ktorego wzyęto na początku woyni drugi z kozaky, gdy Chmielniczky y z Tatary znyosz oboz y woysko kwarciane wszistko y pobrał pp. hetmanow obu[84], y beł Warsawie u krolia i. m. po Wielky Noczy w

---

[80] У рукописі дужку не закрито.

[81] У рукописі тут закрита дужка.

[82] На маргінесі надпис: "*19 aprilis*".

[83] Датування за часом виїзду Миколая Потоцького з Криму у лютому та його повернення до Варшави у квітні й візиту до короля, згідно з текстом документа.

[84] На маргінесі надпис: "Towarzistwa sieła z nym wisło z więzienya. Odebrał buławę koronną znowu od xzią[zęcia] Wisniowieckiego, ktori mu ią poslał som".

piersą srodę[85]. Y drugi i. m. p. [Marcin] Kalinowsky, hetmon[86] || **(арк. 321)** polny koronny, ma prętko winiszcz za Bozą pomączą y okupęm.

№ 22

1650 р., квітень[87]. – Новини про смерть познанського біскупа Андрія Шолдрського і призначення Казимира Флоріана Чарторийського на його місце

Vmarł i. m. x. Andrzy Sultrzsky [Andrzej Szołdrski], biskup poznansky. Krol i. m., maiącz respect na zasługy xziążęcia i. m. starego y potomky iego [Mikołaja Jerzego] Czartoryskiego, ze kozaczy w proch prawie maiętnosczy iego na Ukrainie popustoszeli y wniwec obrociely, y z domu Iagiellowego ydą xzyązęta ich m. Cartoryskie, liubo beło o to byskupstwo wielie competitorow, dał ie i. m. xziędzu[88] [Kazimierzowi Florianowi], xziążęciu Cartoryskiemu[89], kanonikowy krakowskiemu, ktory poiechał zaraz do krolia i. m.

№ 23

Нотатки про розпорядження військових комісарів у Львові для Єроніма Радзейовського повернути львів'янам їхні кошти, зібрані під час його втечі з Пилявецької битви

W Liublinie comissarze woyskowy, ktorzy płaczyli woysku, roskazone wroczyc wszistko tho, czo pobrał we Lwowie, iadącz z woyny pyliawieczky z kozaky, i. m. p. Hieronymowy Radzieyowskiemu, staroscze łomzinskiemu, zeby to oddał, czo wzyął *sub pena infamie et confiscatyo bonorum et colli*[90] (podpad pod krolia i. m., za przciną został uwolnioni na lubelskim tribunalie, poiednawsy lwowion)[91].

---

[85] 20 квітня (католицький Великдень у 1650 р. припадав на 17 квітня).

[86] Під останнім рядком закреслено надпис: "y towarzistwa syeła wysło z nym".

[87] Датування за вид.: *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 252.

[88] Далі пропущено місце для імені.

[89] Listy Krzysztofa Opalińskiego do brata Łukasza 1641–1653 / Pod. red. Romana Pollaka; opr. Marian Pełczyński; koment. Marian Pełczyński, Alojzy Sajkowski. – Wrocław, 1957. – Dok. 133. – S. 457; *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 253.

[90] *sub poena infamiae et confiscationis bonorum, et colli* – під карою знеслави, конфіскації майна та смерті.

[91] У рукописі дужку не закрито. Див.: Listy Krzysztofa Opalińskiego do brata Łukasza 1641–1653 / Pod. red. Romana Pollaka; opr. Marian Pełczyński; koment. Marian Pełczyński, Alojzy Sajkowski. – Wrocław, 1957. – Dok. 135. – S. 467, 469 (prim. 55); *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 172–175, 198.

№ 24

Нотатки про призначення гебдовського абата Яна Людвіка Стемпковського коад'ютором кам'янецького біскупа Михайла Еразма Дзялинського

Coadiutorem został i. m. x. [Jan Ludwik] Stępkowsky[92], opat hebdowsky, na biskupstwo[93] kamienieczkie.

№ 25

Новини про конфлікт краківського підстарости Єроніма Сметанки і лівського старости Стефана Оборського стосовно збройного в'їзду драгунської хоругви до краківського замку

I. m. p. [Stefan][94] Oborsky, starosta lywsky.

Mayącz horągiew swoię draganow po zapłaczie, kazono mu yą zwyiącz. Po Wielky Noczy, podpiwszy sobie y swemy dragani, na koniech armatno poiechał po obiedzie do zomku do grodu czinicz manifestatyą, ze zwyia horągiew. A yz nie zastał w grodzie i. m. p. podstarosczyego [Hieronima Śmietankę], począł fukacz. Posłał sobie po i. m. p. podstaroscziego, zeby prziset do grodu, a i. m. p. podstaroszczy posłał tesz proszic go do siebie. Poset tam. Przisedszy, iął mu to rozwazac i. m. p. podstaroszczy, ze to zlie uczinieł, ze w zomek wiehał armatno. On tego sobie za nic nie miał. Kazał zomek zamknącz, na piehotę zawołono. Dopiero zedrwiely || **(арк. 322)** do wieze ych, nabrono Niemczow, a tyh officierow y iego samego więczono, iako szie myał sprawycz y drugih stawycz do grodu. Sządzono ostro *criminaliter*[95]. Som sed zomku z nyektoremy swemy, a drugyh draganow iego do wieze pobrano, poszedzono. Wielie zacnych liudzy za nim sie przziciniało, aby mog bydz wolien od tego występku. Nie mogło tho bydz sządzono w grodzie ostro. Szom nie stawieł do grodu, any tych stawył, za ktorych ręczał. Skazono w grodzye infamyą na samego i. m. p. starostę y na tyh, ktorih nie stawył. A czeliadz, ktora beła wiezy, za wiproszenyem roskazono *sup pena colli*[96], aby zaraz z Krakowa wyiechali y na 3 milie aby sie koło Krakowa nie bawili (został vwolniony i. m. p. starosta lywsky y wszyszczy czy, ktorzy przy nim beli w więzyęniu, y do czczi przywroczeny za roskazanięm y mandatem krolia i. m.)[97].

---

[92] У рукописі "Spępkowsky". Див.: *Nitecki Piotr, ks*. Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny. – 2-ie wyd. Warszawa 2000. – S. 88, 420; *Niesiecki Kaspar.* Herbarz polski. – Lipsk, 1842. – T. IX. – S. 515.

[93] Далі закреслено "na biskupstwo".

[94] *Голінський Мартин.* Silva rerum: (1648–1665) [= Архів ранньомодерної України, т. 3]. – Київ, 2019. – Ч. I: (1648–1649) / Упоряд. Орест Заяць, Ярослав Федорук. – Док. 213. – С. 302 (прим. 299).

[95] *criminaliter* – у рамках кримінального судочинства.

[96] *sub poena colli* – під карою смерті.

[97] У рукописі дужку не закрито.

№ 26

22–29 квітня 1650 р. – Опис історії про пограбування костьолу в Ченстохові та спробу продати у Кракові викрадені речі

Die 22 aprilis kradziez w koscielie częstohowskym.

Złodzye dway, ktorzi służeli w Częstohowey pod horągwią, ktora tam liezą swoie miała przez dwie cwierczy i. m. p. [...][98], beli oba z Ruszy, ieden wiary katholiczky, drugi rusky shismatyk. Gdy chorągyew zwinącz ym kazono, rosprawiali czeliadz, same towarzystwo roziehało sie. Czi dwai paholczy zostali w Częstohowey, poprzepyiawszi y przełotrowawszi wszistko, iako beli nawikli z czudzey pracze, rospusty, nie maiącz sie do cego siągnącz, robycz sie ym nie hciało. Iął tęn radzycz, iakoby do kosczioła zakrascz sie, czo beł shysmatyk, i okrascz obraz Naswiętszy Panny Mary, abo *czimborium*[99] wiłupacz. Zmowieli sie oba y zakratszi tęn shismatik w kosczielie od rana, czekał do południa s piątku na sobotę y wliaz za wielky ołtarz na wiązanie, y tam stał aze do noczy. A towarzisowy swemu Piotrowy kazał sie zakrascz na wiezą przi kosczielie, gdzie muzyka grała[100], y tak uczinieli. Skoro w noczy, zeby podset pod okna kosczielne, a on, czo spusczi oknęm, zeby pilnował y odebrał. Skoro w pierwospi zliaz, zuł sie tęn shismatyk, w koscielie *czymborium* wiłupał na wielkym ołtarzu y wzyął puskę niemałą złocistą z kamikamy y koronka na ni z koliaramy. Y beł w yey Naswiętszy Sacrament dlia communikowania liudzy, ktory Na- || **(арк. 323)** swiętszy Sakrament, iako tęn Pietr udawał, ze tak przed nim powiedział, gdy go pitał: "Gdzies podział z tey pusky Naswiętszi Sacrament?" Pedział, "zem to, czo tu beło, wisipał do drugich takych, do skrzineczky zielioney, czo stała na ołtarzu" (gdzie beły, iako zas kzięza pedali, ze w ni do ołtarza noszą do poswięczęnia kumunikanty)[101]. Takze wzyął y kubek na kstał[t] kielicha, rostuhon, w ktorim dawono wino liudzyom comunykuiącym. Pobrawszi tho, Pąn Bog go zasliepieł, ze do obrazu Naswiętszy Panny Maryei, ktory stał na wielkym ołtarzu, nie brał sie, alie zaraz, pobrawsy, zuł sie y boty za pas włozeł, wliaz na gonek, ugryz rzemięn od zwonka, urwał stukę zasłoni zieliony u wielkiego ołtarza y obwinął to wszistko w nię y uwięzał u rzęmyęnia. Okna wibieł kwaterę na smęntarz z koscioła, az sie obrazieł y krwią popliuskał sczianę koscielną y spuscieł towarzisowi swemu Piotrowy srebro, y som sie potym rzemięniu spusczyeł. Urwał sie z ostatkięm y spadł, porwał sie ziemie hyzo. Warta 4 hayduczy, czo w bromie na warczie beli, spali, w kosczielie stroza nie beło, bo beł zahorzał, wszisci nie czuli. A tak z podworza albo smęntarza, nie mogącz ktorędi winiscz, posli na zwonyczę do zwonow y u trzeh zwonow pouczinali powrozy y, powięzawszi ye, spusczieli naprzod srebro, potym sami sie pospusczali y s tym uczieklу. W niedzielie beli w kliastorze na prosłuchy, czo słyhacz o kradzyezy. A iz to gruhnęło na kazaniu y P[ana] Boga proszicz roskazał i. m. x. prowynczyiał [Kazimierz Zaremba][102] y msze s[więtą] odprawiac, aby P[ąn] Bog złodzieia obiawył. Wisly z Częstohowey w poniedziałek do Krakowa, we cwartek przizet y w piątek do Zydow

---

[98] Далі місце пропущене для імені.

[99] *ciborium (czymborium)* – чаша.

[100] У рукописі "grawa".

[101] У рукописі дужки не відкриті.

[102] *Jedynak Zdzisław*. Fundacja ołtarza Matki Bożej na Jasnej Górze Jerzego Ossolińskiego z lat 1644–1650 // Nasza Przeszłość. Studia z dziejów kościoła i kultury katolickiej w Polsce. – Kraków, 1980. – T. 54. – S. 176.

poset [z] Zydęm[103], y Zyd go zawiod do stainie swoy, na pliaczu mieskaiączy. Tamze kupieł u niego rostruhon na kształt kielicha za zł[otych] 9 y gałkę od pusky. "A pusky, – rekł Zyd, – tu nie smiem kupycz, by kto nie postrzegł nas, mielibismi kłopot. Alie podz za miasto za Bohęnską bromę, tam kupię". Posli sobą, trafieł sie Iacub Iaworsky, sługa woytowsky kazimierz[sky]. Porozumiawsy, ze kradzione rzeczi maią, skoceł do złodzieia, poimał go s puską. A Zyda koronka wipadła, czo beła na wierzhu pusk, uczyekaiącz, y uciekł Zyd – nie mogł razęm obu poimacz. Y prziwiodł go na ratus kazimierzsky y s puską. Dali znacz pp. || **(арк. 324)** raicze[104] na Skałkę. A iuz tes beł przyiechał xziądz prowinciał, dliatego sie dowiaduiącz. Przisedszy na ratus, poznali swoie, odebrali, a złodzieia na zomek do więzięnia wzyęła piehota. Zyda sukono, uciekł, alie przecię wrocyeł szie rostruhon xzyędzom. Złodzieia Zyda Zydzi skrely dobrze. Złodzieia tego spaliono w Krakowie z dekretu zomkowego.

№ 27

9 травня 1650 р. – Новини про наказ Яна Казимира до міщан Кракова стосовно мита для купців і ремісників

9 may do Krakowa mandat krolia i. m. prziset do grodu y do ratusza krako[wskiego], aby wszeliaczy kupczy przekupniowie y rzemięszniczy płaczieły czło od kazdego towaru, czo by telko ręka liudzka zrobycz go mogła, a na iarmark go powiezie abo poniesie, y od obuwia, garcow, zeliaz, skor, łoiow, cini, miedzy, sadła, masła, połciow od grzywni kazdy po groszu iednemu y powinięn kwity na to brac od tyh, ktorzy będą na to wiszadzeny, wszędy po człach, mytach y miastach, miasteczkach tak krolia i. m., duhownych, yako y sliaheczkych *sup pena confiscatio[nis]*[105] towaru. A kwit nie ma służycz, telko do 12 niedziel. A iezeliby sie kto bronieł, ze towaru tego nie przedał, na czo kwit otrzimał, tedy ma przysziądz pisarzom, ze tęn towar ma, od ktorego iuz zapłacieł y odprawieł. Na czo instructarz ma bydz wszędy rozesłany od i. m. p. podskarbiego koronnego [Bogusława Leszczyńskiego], iako sie w tym będą mieli sprawiacz w Koronie, telko Wielky Polsce, a w Małey Polscze (zeby w Litwie y w Rusy to miało bydz, o tym nie słychacz beło). Dokładaiącz tego w uniwersalie, poniewaz konstitutyą przesłą 1649 wszistkych miast, miastecek wszistkie wolnosczy ych szą zniesione, a konstitutiey rozumiecz nie chcą w płaceniu ceł y myt. Tedy dliatego taką declaratyą przez vniwersał dano, iako sie w tym sprawowac.

Liudzie pedali, zeby tho Ywkowsky, wimisliwsy, dał okazyią y sposob tego wibierania takowego podatku; siadał tesz na człah za podpiska. || **(арк. 325)**

№ 28

Новини про затримку в Москві польського гонця Тибурція Бартлінського

Goncza naszego [Tyburcego Bartlińskiego] w Moskwie zatrzimono, responsu nie daiącz dliatego, ze tesz Moskwę Warszawie zatrzimono, ktora muszi az po swiątkach mieskacz do seymu prętkiego abo konwokatyey. Wiprawieł

[103] Надпис на маргінесі: "*29 aprilis* Pietr, złodzi, poymani s puską". 29 квітня припадало на п'ятницю.

[104] Перед цим словом закреслено "*3 may*".

[105] *sub poena confiscationis* – під карою конфіскації.

krol i. m. znowu goncza drugiego do Moskwy, dowiaduiącz sie, z iakim poselstwem posła swego wyprawieł, iezeli tho miał w zlieczenyu od czara, czo ustnie przed kroliem imsczyą odprawiał, napieraiącz szie powrocenia Bialey Rusy, Smolenska, Mogiliowa i inih miast y zomkow, groząc woyną.

№ 29

Новини про події в Україні та наміри кримського хана іти з військом на допомогу польському королю

O kozakach y Tatarach.

Hamowy[106], gdy szie dostatecna zapłata stała wedlie umowy y zgody zawartey pod Zborowęm, kroliowy i. m. ofiarował scere swoie pobraterstwo, będącz gotow iszc na usługę krolya i. m., gdzie mu roskaze, y z woysky swemy.

Takze Hmielniczky czo tydzięn posly swe z listami do krolya i. m. slie, ustawicznie hęcz swą ofiaruiącz zicliwą y wierne poddanstwo ze swemy kozaky, oznaymuiącz kroliowy i. m., ze hłopy z Rusi Niestrem wiprawuią szie do Moskwy, tam szie poddaiącz Moskwie, panom swym w Ruszy nie hcząc bydz posłusnemy y Moskwę podwodzącz do woyny przeczywko kroliowy i. m. y wszistky Rzeczypospolitey. Czo z nimy krol i. m. kaze czinycz: czili ych zatrzimacz, czili ych bydz, czili ych wolno pusczacz? Na Ukrainie iescze chłopi pp. sie swich boią, nie ufaiącz im dliatego, zeby ych nie karali o ych rebelye a zbrodnie, czo robieli. A nabardzy szie boią xziązęcia ie^{o}sczy Ieremiego Wiszniowieczkiego, woiewody ruskiego.

Dał tez Hmielniczky, hetmon kozacky, kielku straczycz w Kyiowie kozakow sciąc[107], albo principałow nowych, buntown[ikow] międzi chłopy y kozaky, ktorzy kupi zwodziely i na Hmielnickiego następowacz poczynali, nie hcąc go miecz za swego chetmana. || **(арк. 326)**

№ 30

19 травня 1650 р., Варшава. – Опис конфлікту великого коронного маршалка Юрія Любомирського з краківським райцею Філіпом Уттіні

19 dnia maya Warszawie, będącz na bankieczie u p. Vtiniego [Filip Huttini/Uttini/Utini][108], raicze krakowskiego a pisarza decretowego krolia i. m., wielie gosczy, beł tez zaproszoni do niego y i. m. p. Ierzy Lubomierzsky, marszałek wielky koronny, starosta krakowsky[109]. Tamze pod dobrą mislyą p. Vtini przimowieł i. m. p. marszałkowy wzorczye, ze "w. m. mosczi panie marszałek wielky, alie tez y nie wielky, bosz w. m. mosczi pąn mały". O czo sie rozgniewał i. m. p. marsałek. Yako pąn rosządny, wytrwał, maiącz tho w szobie, odszed, dawszi pokoy, bo mu tho mog zaraz zganicz. Nazaiutrz rano podkali go słudzi i. m. p. marszałka za Nową bramą, gdzie set do ogroda czili z ogroda,

---

[106] Надпис на маргінесі: "Isliam Giere[y]".

[107] Слово дописане над рядком.

[108] Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa: (1228–2010) / Red. Bogdan Kasprzyk. – Kraków, 2010. – T. 1. – S. 611.

[109] Надпис на маргінесі: "Zniewagy pana wielk[ie]go mar[szałka]. Vtiniego Warsawie kymy byto w rinstoku". Див.: Listy Krzysztofa Opalińskiego do brata Łukasza 1641–1653 / Pod. red. Romana Pollaka; opr. Marian Pełczyński; koment. Marian Pełczyński, Alojzy Sajkowski. – Wrocław, 1957. – Dok. 136. – S. 471.

ktorim przimowieł p. Vtini czosz niesmacnego, gdy do niego gadali. Tamze mu tho zganiely, iako powiedali rozny liudzie, zeby kymy czili obuhamy.

№ 31

31 травня 1650 р., Краків. – Опис Мартина Ґолінського студентських нападів на протестантів і євреїв у Кракові

31 may we wtorek piersi po Bozym Wstąpiẽnyu studenczy burzeli w Krakowie liutry na Groczky vliczy kamięncze Krauzowey wdowy [Michała Krauza wdowa Magdalena][110], luterky albo kalwinky, prawie z gruntu skliepi wibiwszy, materye rozmaite pobrali y dostatky, ktore beły w kamyęnczy[111]. Wielką skodę poczinieli. Beł principałẽm y prziwoyczą między studenty klierik po bakalarsku Risinsky [Ryszkowski][112], hłop dorodni, wielky, [g]ruby[113]. Po trzy razy wracali sie do tey kamięncze. Zburzeli takze dwa kromy pod xzyązat Wisniowieczkyh kamięnczą, ktore trzimał fory kalwyn, y do piwnic sie dobeli. Alie w kromach nie zastaly nicz, bo powinoszono przedtym. A kamięncze xziązat trzimał p. Hrząstowsky [Stanisław Chrząstowski][114], haryon, alie nie beł na tẽn czas, wyiehał prec. We wtorek y we srodę zburzeli krom bogaty pany [Susanny] Krolikowey, wdowy [Mateusza Krolika][115], luterky. Tam wielie matery bogatyh pobrali, skodę nyemałą vczinieli. Beła piehota zomkowa y biskupia. Zrazu sie porwali y zabili studenta, studenczy – haiduka. Potym studency zaby[li] dwu miescon, zegarmistrza.

A tak piechota, odstąpiwszy, telko w sprawie stali y miescanie krakowsczy z rusniczamy przy ratuszu krakowskym, nie następuiącz na studenty, a ony y vltaistwo robieło, czo hcyało. Zydom odpowiedali zapalyc y zburzic yh. Dliatego Zydzi od Bozego Wstąpiẽnia z miasta nie wihodzili az do samyh swiątek, będącz ostrozny y gotowy w sprawie z rusnicamy, z kosamy, kyiamy u brom y na murah. We cwartek, oktawę Bozego Wstąpiẽnia, Risinsky, principał, przizet beł y z companią kielkądziesiąt do Zydow, alie pp. raice kazim[ierzsczy] posli do niego y mowieli, aby zaraz z miasta wiset, bo my przi Zydah będziem sie oponowacz. [...] usłuchał[116] y ustąpieł, miasto zawarte. || **(арк. 327)**

---

[110] *Węgierski Wojciech.* Kronika zboru ewangelickiego krakowskiego. – [Kraków], 1817. – S. 116–117.

[111] Надпис на маргінесі: “Burzenie lutrow w Krako[wie]”.

[112] *Węgierski Wojciech.* Kronika zboru ewangelickiego krakowskiego. – [Kraków], 1817. – S. 116–117; *Wyczawski Hieronim, o*. Biskup Piotr Gembicki 1585–1657. – Kraków, 1957. – S. 259.

[113] У редакції Жеґоти Паулі. Див.: Бібліотека Ягеллонського університету, від. ркп. – Од. зб. 5257. – T. 15. – Арк. 62 зв.

[114] *Węgierski Wojciech.* Kronika zboru ewangelickiego krakowskiego. – [Kraków], 1817. – S. 117. Це було типовим “заняттям” для краківських студентів і дотичних до них людей із різних суспільних верств, які нападали у Кракові навіть на вищих достойників Речі Посполитої некатолицької віри, як-от на Богуслава Радзивіла під час його прилюдних Служб Божих, та ще й під час днів святкової коронації Яна Казимира у січні 1649 р. (*Radziwiłł Bogusław.* Autobiografia / Opr. Tadeusz Wasilewski. – Warszawa, 1979. – S. 128).

[115] *Węgierski Wojciech.* Kronika zboru ewangelickiego krakowskiego. – [Kraków], 1817. – S. 117.

[116] Останній рядок аркуша пошкоджено.

№ 32

Компут війська Речі Посполитої, ухвалений на варшавському сеймі 1649–1650 року

Comput woyska, ktore postanowiono y vhwaliono na seymie warszawskim przesłym 1649 kwarcziane, ktore ma zawsze bydz w słuzbie na Ukrainie przecyw roznim niebespiecenstwom.

Chorągwie vsarskie

I. m. p. castelon krakowsky [Mikołaj Potocki] koni 100;

i. m. p. woiewody krakow[skiego] [Władysława Dominika Zasławskiego/Ostrogskiego-Zasławskiego] koni 100;

i. m. p. woiewody sędomir[skiego] [Władysława Myszkowskiego] koni 100;

i. m. p. woiewody ruskiego [Jeremiego Wiśniowieckiego] k[oni] 100;

i. m. p. woiewody braclawskiego [Stanisława Lanckorońskiego] – 100;

i. m. p. woiewody czenieiowskiego [Marcina Kalinowskiego] – 100;

i. m. p. marsałka koronnego [Jerzego Sebastiana] Lub[o]m[irskiego] – 100;

i. m. p. koniusego koronnego [Aleksandra Michała] Lub[o]m[i]r[skiego] – 100;

i. m. p. horązego koronnego [Aleksandra Koniecpolskiego] – 100;

i. m. p. oboznego koronnego [Samuela Jerzego Kalinowskiego][117] – 100;

xzyązęczia i. m. [Samuela Karola] Koreckiego – 100;

xziązęcia i. m. Dimitra Wisnyow[ieczkiego] – 100;

i. m. p. starosty krasnostawskiego [Marka Sobieskiego][118] – 100;

i. m. p. stolnyka bracławskiego [Jana Baranowskiego][119] – 100.

Summa vsarzow 1400.

Kozaczkie

I. m. p. woiewody ruskiego xzią[zęcia] Ierem[iego] Wisnio[wieczkiego] – 100;

i. m. p. generała podolskiego [Piotra Potockiego][120] koni 100;

i. m. p. horązego sędomierskiego [Adama Hieronima Kazanowskiego][121] ko[ni] 100;

---

[117] Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Chłapowski, Stefan Ciara, Łukasz Kądziela, Tomasz Nowakowski, Edward Opaliński, Grażyna Rutkowska, Tereza Zielińska; pod. red. Antoniego Gąsiorowskiego. – Kórnik, 1992. – S. 93.

[118] Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Henryk Gmiterek, Ryszard Szczygieł. – Kórnik, 1992. – S. 211.

[119] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [492], no. 27; *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 229.

[120] *Niesiecki Kaspar.* Korona polska przy złotej wolności starożytnemi rycerstwa polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego klejnotami ozdobiona. – Lwów, 1740. – T. 3. – S. 741; Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2019. – T. II: Korespondencja Stanisława Rewery Potockiego: Hetman polny koronny 1652–1654; Hetman wielki koronny 1654–1667 / Opr. Piotr Kroll. – S. 59.

[121] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [490], no. 3. Див. далі коментар до док. 107, арк. 407.

i. m. p. straznyka koronnego [Aleksandra Zamoyskiego][122] ko[ni] 100;
i. m. p. starosty haliczkiego [Andrzeja Potockiego][123] ko[ni] 100;
i. m. p. horązego podolskiego [Mikołaja Dzieduszyckiego][124] ko[ni] 100;
i. m. p. [Mikołaja] Kisielia[125], horązego nowogrodz[kiego] – 100;
i. m. p. starosty ostrękie[126] ko[ni] 100;
i. m. p. starosty iaworowskiego [Jana Sobieskiego][127] ko[ni] 100;
i. m. p. starosty zwynogrodzkiego [Łukasza Hulewicza][128] – 100;
i. m. p. stolnyka nowogrodzkiego [Mikołaja Mieleszko][129] koni 100;
i. m. p. podsętka bracławskiego [Mikołaja Kazimierza Kossakowskiego][130] ko[ni] 100;
i. m. p. podstolego kyiowskiego [Michała Aksaka][131] ko[ni] 100;
i. m. p. straznyka woyskowego [Stanisława Mariusza Jaskólskiego][132] ko[ni] 100;
i. m. p. Krzistopha Sapiechy ko[ni] 100;
i. m. p. [Krzysztofa] Koryczkiego[133] ko[ni] 100;

---

[122] Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Chłapowski, Stefan Ciara, Łukasz Kądziela, Tomasz Nowakowski, Edward Opaliński, Grażyna Rutkowska, Tereza Zielińska; pod. red. Antoniego Gąsiorowskiego. – Kórnik, 1992. – S. 154.

[123] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 349.

[124] Ibidem. – S. 348, 350; *Gawęda Marcin.* Od Beresteczka do Cudnowa. Działalność wojskowa Jerzego Sebastiana Lubomirskiego w latach 1651–1660. – Zabrze, 2013. – S. 35.

[125] Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 204.

[126] Так у рукописі; у Якуба Міхаловського "ostroskiego" (Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – S. 523). У Мирослава Нагельського "starosta ostrowski Janusz Wessel" (Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 341).

[127] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 347.

[128] Ibidem. – S. 348; *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [492], no. 50.

[129] Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 240; *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [496], no. 100.

[130] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [492], no. 28.

[131] Ibidem. – S. [492], no. 30; Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 50.

[132] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 347.

[133] Ibidem. – S. 348.

i.p. zawychoyskiego [Mikołaja Kochanowskiego][134] ko[ni] 100;
i. m. p. [Stanisława] Wadowskiego[135] ko[ni] 100;
i. m. p. Kalynskiego [Seweryna Kalińskiego][136] ko[ni] 100;
i. m. p. Sokolie [Jana Sokoła][137] ko[ni] 100;
i. m. p. Wieyskiego [Benedykta Ujejskiego][138] ko[ni] 100;
i. m. p. [Jana] Butlera[139] ko[ni] 100;
i. m. p. Strzysowskiego [Jana Strzyżowskiego][140] ko[ni] 100;
i. m. p. Konrackiego [Jana Konradzkiego][141] ko[ni] 100;
i. m. p. [Jana] Rakowskiego[142] ko[ni] 100;
i. m. p. Malynskiego [Kazimierza Małyńskiego/Malińskiego][143] ko[ni] 50;
i. m. p. [Mikołaja] Dzieduszyckiego ko[ni] 50;
i. m. p. [Tomasza] Humyeckiego[144] ko[ni] 50;
i. m. p. Iordona [Hermolausa Jordana][145] ko[ni] 50;
i. m. p. Mustaplin[146] [Mustafa Sudycz][147] kony 100.
Suma kozakow 2800.

---

[134] Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Chłapowski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1993. – S. 163 (no. 1343).

[135] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [492], no. 16.

[136] Ibidem. – S. [490], no. 14.

[137] Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – S. 524; *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 241.

[138] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 348.

[139] Ibidem. – S. 350.

[140] Ibidem. – S. 351.

[141] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [494], no. 79.

[142] Ibidem. – S. [496], no. 101.

[143] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 343.

[144] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [492], no. 42.

[145] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 242; Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 350; *Gawęda Marcin.* Od Beresteczka do Cudnowa. Działalność wojskowa Jerzego Sebastiana Lubomirskiego w latach 1651–1660. – Zabrze, 2013. – S. 34.

[146] Так у рукописі.

[147] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [500], no. 2.

Arkabuzerowie

I. m. p. starosty rogozinskiego koni 500;

i. m. p. starosty rilskiego [starosta ryski[148] Jan Teodor Maydell/Majdel][149] koni 500.

Suma arkabuzerow 1000. || **(арк. 328)**

Dragany

I. m. p. piszarza polnego koronnego [Zygmunta Przyjemskiego][150] kony 400;

i. m. p. starosty kokonawskiego [kokenauskiego][151] [Mikołaja Korffa][152] kony 500;

i. m. p. Henryka Denopha [Denhoffa] kony 500.

Suma draganow 1400.

Regimenty piesze czudzoziemskie

Xziązęcia imsczy [Bogusława] Radziwyła, koniuszego W. X. Litew[skiego] – 1000;

i. m. p. maiora generała Vbalta [Krzysztofa von Houvalda][153] – 1000;

i. m. p. starosty dyn[a]burskiego [Fromholda von Ludingshausena Wolffa][154] – 1000;

i. m. p. [Jakuba i Ludwika] Waierow pyehoty y dragany – 1000;

i. m. p. horązego lwowskiego [Mikołaja Bieganowskiego][155] – 300;

i. m. p. Rozrazewskiego [Jakub Hieronim Rozdrażewski/Rozrażewski/Rozrażowski][156] – 600.

Piehoty niemyecky 4900.

---

[148] Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – S. 524.

[149] Urzędnicy inflanccy XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Mikulski, Andrzej Rachuba. – Kórnik, 1994. – S. 198, 250.

[150] Його було призначено на цю посаду 4 лютого 1650 р. після смерті Адама Єроніма Сенявського наприкінці січня – невдовзі після завершення сейму: Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Chłapowski, Stefan Ciara, Łukasz Kądziela, Tomasz Nowakowski, Edward Opaliński, Grażyna Rutkowska, Tereza Zielińska. – Kórnik, 1992. – S. 96.

[151] Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – S. 524.

[152] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 347.

[153] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [504], no. 4.

[154] Urzędnicy inflanccy XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Mikulski, Andrzej Rachuba. – Kórnik, 1994. – S. 285.

[155] Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku: (Ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy / Opr. Kazimierz Przyboś. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987. – S. 110–111.

[156] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [506], no. 11; *idem*. Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku. – Warszawa, 1965. – S. 71 (прим. 105).

Piechotha polska
I. m. p. hetmana wielkiego koronnego [Mikołaja Potockiego] 200;
i. m. p. hetmana polnego [Marcina Kalinowskiego] 100;
presidium[157] Kamięncza Podolskiego 200;
presidium zomku spiskiego na Liubowny 100.
Piechoty polsky 600.

Suma woyska dwanascie tiszięczy y sto.

Kozakow zaporowskych w służbie regestrowych zawsze ma bydz 40000, a Hmyelniczky Bohdan nad nimy starszym hetmanęm został. || **(арк. 329)**

Опубліковано: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 168. – S. 523–525;

Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. / Упоряд. о. Юрій Мицик. – Київ, 2013. – Т. 2: (1650–1651 рр.). – Док. 67. – С. 541–542 (регест; переклад українською).

№ 33

Нотатки про кількість козаків у реєстрі Війська Запорозького і переліком полків, записаних до київських ґродських книг, з реплікою Мартина Ґолінського

Pułky kozakow zaporowskych iego kroliewsky mosczy zporządzone y do xziąg grodzkych kyiowskych przez vrodzonego p. Bohdana Chmielniczkiego, hetmana Woyska Zaporowskiego, podane, ktorzy w szłuzbie zostayą krolia imsczy, 1650.

Pułkownyczy kozaczcy z powiatow wielie, ktory ma woyska:

pułkow[nyk] Fedor Iacubowycz [Weszniak] z cehrinskiego powiatu ma woiska 3189;

pułkow[nyk] Iasko Wocenko [Woronczenko][158] z cerkaskiego powiatu ma woiska 2989;

pułkow[nyk] Semen Pawycz [Sawycz] z kaniowskiego[159] powiatu ma woiska 3120;

pułkow[nyk] Łukian Mozera [Mozyra] z korsunskiego[160] powiatu ma woiska 3472;

pułkow[nyk] Mihayło Hromika [Mychajło Hromyka] z białocerkiewskiego powia[tu] ma woiska 3073;

pułkow[nyk] Iezyff Chłucz [Josyf Hłuch] z umanskiego powia[tu] ma woiska 3083;

pułkow[nyk] Danielo Nieczay [Danyło Neczaj] z braclawskiego powia[tu] ma woiska 2072;

pułkow[nyk] Iwon Fedor [Fedorenko] z kalnickiego powia[tu] ma woyska 2046;

---

[157] *praesidium* – залога.

[158] Реєстр Війська Запорозького 1649 року / Підгот. О. В. Тодійчук, В. В. Страшко, З. І. Осташ, З. В. Майборода. – Київ, 1995. – С. 63.

[159] У рукописі “kuniowskiego”.

[160] У рукописі “korsanskiego”.

pułkow[nyk] Anton Adamowycz [Żdanowycz] z kyowskiego powia[tu] ma woiska 2008;
pułkow[nyk] Fedor Łoboda z pereasławskiego powia[tu] ma woiska 2915;
pułkow[nyk] Filon Dziadziały [Fylon Dżadżalij] z kropiwienskiego powia[tu] ma woiska 2053[161];
pułkow[nyk] Timocz Noszacz [Tymofij Nosacz] z przyłatyskiego [przyłuckiego] powia[tu] ma woiska 1958;
pułkow[nyk] Matfey Hłatky [Matwij Hładkyj] z mirgorockiego powia[tu] ma woi[ska] 3158;
pułkow[nyk] Marten Puskarenka [Martyn Puszkar] z pułtawskiego po[wiatu] ma woiska 2783;
pułkow[nyk] Prokop Szumieyko z niziayskiego [niżynskiego] pow[iatu] ma woy[ska] 983;
pułkow[nyk] Marten Niebaba [Martyn Nebaba] z cernichowskiego pow[iatu] ma woy[ska] 996.

Summa woyska kozakow zaporowskych 39898.
Pułkownykow nad tym woyskiem 16.
Bohdan Chmielnicky nad niemy hetmon 1 wielky.

Day Boze, zeby prawdziwie y wiernie kozaczy kroliowy imsczy służeli zycliwie w taky kupie wielky kozaczky za piniądze koronne. || **(арк. 330)**

№ 34

2–3 червня 1650 р. – Переказ історії про зґвалтування у Велічці та суперечку між жупником Яном Вайгардом Вжесовичем, бурмістром і райцями з цього приводу

3 iuny przed swiątkamy Wieliczce gorniczy zgwałczieli białągłowę[162]. 12 ych poucziekaly, drudzy, telko ych dwu, dostano y wszadzono do ratusza. Sządzono *stricte*[163] na garło. Po kata poslali *2 iuny*[164] we cwartek, a w piątek mieli ych kazacz posczinacz. *Interim*[165] iednali przez liudzi owę białągłowę. Zgodzili sie: iedęn miał ią poiącz, a drugi pewną sumę iey dacz y i. m. p. gropha [Jan Weihard hrabia z Wrzesowicz][166], zupnyka, na tęn czasz wielickiego arędarza, prosieli o prziczinę do pp. radziecz wieliczkyh, ze szie iuz zgodzieli, nykt na nyh nie ynstyguie. Pp. raicze nie chcieli na tho dbacz, ani na przicinę i. m. p.

---

[161] Цілий рядок дописано пізніше між двома рядками.
[162] Надпис на маргінесі: “O gwalt sprawa Wielice”.
[163] *stricte* – чітко, строго.
[164] Переправлено з “*12 iuny*”, що було неділею; 2 червня припадало на четвер.
[165] *interim* – тим часом.
[166] *Łabęcki Hieronim.* Spisy chronologiczne dawnych żupników w Polsce // Biblioteka Warszawska. – 1859. – T. 1. – S. 820; Wiadomość historyczna o starożytnym obrazie Boga Rodzicy Maryi w Częstochowie. – Częstochowa, 1882. – S. 40; *Kersten Adam.* Pierwszy opis obrony Jasnej Góry w 1655 r.: Studia nad Nową Gigantomachią ks. Augustyna Kordeckiego. – Warszawa, 1959. – S. 13, passim; *Srogosz Tadeusz.* Postacie szwedzkich dowódców w historiografii Ludwika Kubali // Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Zeszyty Historyczne. – Częstochowa, 2017. – T. XVI. – S. 117.

gropha, ktory słał do nych kielka razy, prosząc za niemy, az y som poset na ratusz wielicky proszycz ych. Ony y tam na iego prozbę nicz nie uczinieli [...][167] łaskę swą ofiarowal (y to, czo dlia nih czinieł przez rok, ze chował piechoty sto y konnih niemało dliatego, zeby zołnierze Wieliczce nie stali y staty pod tak zły czasz zołnierzom nie dawali, iakoz obronieł, ze zołniez u nyh nie stal). Oni miasto odpowiedzy[168] niehętnie przyieli i. m. p. gropha. Rozgniewawszy sie, kazał sługom swoim kłotky poodkryiacz do więzienia y więznyow wzyął, a burmystrza y radziecz niektoryh wielickih sam na ratuszu[169] kymi zbyto. W piątek *die 3 iuny* kat z niczim odiehal, ktoremu p. groph kazał dac za drogę kontentatyą. Beł burmistrzęm wielickym Wisniowsky *ali[a]s* Ferens.

Iezdyli pp. raicze wieliczczy do grodu czinicz protestatyą na i. m. p. gropha, a p. groph poslał do i. m. p. Francziska Debinskiego, podkomorzego krakowskiego, p. [Adama] Włotkowskiego[170], piszarza zupnego, y p. podzupka, prosząc, zeby sie o tho nie obrazał, czo kazał za okazyią vczynicz raiczom wielickym.

P. Wisniowsky, burmistrz na tęn czas wielicky, y p. Marczin Prosowsky, ktorych despekt podkał, vczinieli na p. gropha protestatyą w grodzie y pozwaly go o thęn despekt do grodu. P. groph szie rozgniewawszy, znowu drugie raz kazał zdespectowac Prosowskiego, raicę wieli[ckiego], w domu u niego z okazyey[171], o ktori despect krol i. m. za suplikamy pp. radziec wielickyh comisarzow do tei sprawi naznaceł. Tamze Wieliczce pp. comissarze pogodzili tę sprawę. Dał p. groph pp. raicom, czo więzienie y ratusz zdespectował, zł[otych] 600, a p. Prosowskiemu za dwa despecty zł[otych] 600. || **(арк. 331)**

№ 35

4 червня 1650 р. – Новини про пошуки і покарання студентів та інших осіб, причетних до грабіжницького безладу в Кракові

4 iuny w sobothę swiątecną miasto Krakow zamkniono. Piehota ratusna, zomkowa y i. m. x. biskupa krakowskiego [Piotra] Gębiczkiego wszędy rewidowali po Krakowie gospody y piwnicze, gdzie naydowali wielie rzeczy tych, czo ych burzono. To brano na ratusz krakowsky: materye, sathy, iedwabie, czinę, miedz, mosiądz y ine rzeczy. Takze y tych vltaiow y roznych rzemięsnyczkow, czo sie wiązali przi studentach y, burząc, brali. Y tyh do kielkudziesiąt poimaly – iednich na zomek poszadzono, a drugyh do ratusza krakowskiego. Beł burmistrzęm krakowskym na ten czasz p.[172] Cirus [Franciszek Cyrus/Czyrus][173]. Y tego

---

[167] Далі викреслено: “alie miasto vstępu dlia namowy od pieniędzy dania i. m. p. grophowy, ktory im”.

[168] Далі закреслено: “rozesli sie do domow swoych, zadnego responsu nie dawszy”.

[169] “sam na ratuszu” дописано над закресленим “kazał... (слово нерозб.)”.

[170] Wieliczka parafia, akty małżeństw od 11 sierpnia 1591 do grudnia 1673 rok / [Opr. Genowefa Jaśkowiec] (сторінка доступу (27 березня 2020 р.): http://windaki.pl/metryki).

[171] У рукописі “z okazyky”.

[172] Далі місце пропущене для імені.

[173] *Bieniarzówna Janina.* Mieszczaństwo krakowskie XVII wieku: Z badań nad strukturą społeczną miasta. – Kraków, 1969. – S. 43, 57; Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa: (1228–2010) / Red. Bogdan Kasprzyk. – Kraków, 2010. – T. 1. – S. 607.

poimano Risinskiego [Ryszkowskiego], principala, y inich przi nym, alye go oddano do biskupiego dworu iako klieryka. Drugych wolno pusczono, na ktorych sie z inkwizityei ukazało, ze nycz nie wynny. Nie beło zadnemu nic, z tribunału lubelskiego vwolniono studęnty, *forum*[174] w grodzie zepsowono. Kazono u rectora [Stanisława Różyckiego][175] skarzyc, a potim z inkwizicy y sądu u pp. collegiatow, iezelibi sie co ukazało na nih, stawic yh powinni będą y skarac.

№ 36

4 травня 1650 р.[176]*. – Новини про смерть краківського каноніка Олександра Бжеського*

Vmarł i. m. x. [Aleksander] Brzesky, kanonyk krakowsky, ktory bywał economem u trzeh biskupow krakowskych po maiętnosczyach biskupych. Pochowon na zomku krakowskym w piersi cwartek po swiątkach w kapliczy i. m. x. Iacuba Zadzyka, byskupa krakowskiego. Tęn x. Brzesky swim kostem sprawieł y darował na zomek do kosczioła lichtarz albo koronę dokoła [...][177] srebną przed wielky ołtarz, ktora wiszy w małym horze.

№ 37

Новини про початок роботи капітули бернардинів у Страдомі

Kapituła v barnardinow na Stradomiu.

W sobotę swiąteczną zacęła sie kapituła v oycow bernardinow na Stradomiu, na ktorą kapytułę z roznych kliastorow ziechało szie oyczow do 200. Trwała więcei, niz tydzięn. Nabozenstwo kazdy dzięn s processyamy z Naswiętszim Sacramęntem odprawowało sie bez wszistkę kapitułę. || **(арк. 332)**

№ 38

10 (20) березня 1650 р., Київ[178]*. – Наказ Богдана Хмельницького послам до польського короля Яна Казимира*

Copyia instructyey posłom kozackym [Samijło Bohdanowycz-Zarudnyj] dana od Hmielniczkiego, hetmana Woyska Zaporowskiego, do naiasnieysego maiestatu ie^{o} kroliewsky mosczy, pana naszego myłosczywego, etc.

1. Przez te posłancze nasze *humillima obsequia*[179] wiernego poddanstwa naszego powtarzaiąc, do nog maiestatu w. k. m., pana naszego myłosczywego,

---

[174] *forum* – суд.

[175] *Hajdukiewicz Leszek.* Różycki Stanisław // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łodź, 1989/1991. – T. XXXII. – S. 542–543.

[176] Датування новини за днем смерті каноніка Олександра Бжеського (*Łętowski Ludwik*. Katalog biskupów, pralatów i kanoników krakowskich: Prałaci i kanonicy krakowscy. – Kraków, 1852. – T. II. – S. 100–102).

[177] Фраза нерозб.

[178] Датування за вид.: Документи Богдана Хмельницького / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1961. – Док. 92. – С. 159–162.

[179] *humillima obsequia* – найбільший послух.

y wszistkiey Rzeczipospo[litey] upadaiącz, pokornie a iak nayunizeniey prosiemy, aby wasza k. m., pąn n. myło[sczywy], przy conferowanych, ztwierdzonych prawach na teraznieysym seimye [nas zachował][180]. Lubo *non ad effectum*[181] declaratia w. k. m. terasz przysła, iednak znacna iest myłoscywa łaska w. k. m., ze własnosczy nąm ztwierdzone, acz iescze religia względęm vniey *partem*[182] zawiesiona y liubo to w dipliomie położono, tego panowie vnyczy w Koronie y W. X. Litew[skim] wszistkiego vstępowacz nie chczą, *postponendo*[183] roskazanie w. k. m. y Rzeczipospolitey y dawnego swego vporu nie przestayącz, ustąpicz nie chczą z dobr dignitarzstw duchownych, naliezączych *antiquitus*[184], na prawosławne cerkwie fundatiey nadanych.

2. Mianowiczie naprzod posłowie naszy proszycz maią[185], aby vnya według declarowanego y ztwierdzonego słowa w. k. m. zniesiona beła, nie odkładaiąc na inszy rok od roku dalsze seimy, ale terasz aby dlia zgody *totius christianitatis*[186] to koniecz wzyąc mogło, katedry, fundatye do manasterow y cerkwy od przodkow nadane przywrocone bały do prawosławnych duchownych naszych.

3. O to tesz w. k. m., pana naszego miłosczi[wego], iako wierni poddany prosiemy, aby woyska koronne do zamierzoney liniey nie zblizały sie, nym pospolstwo do pierwszego effectu przidzie, a tymczaszęm znosząc sie z iasnie wielmoznym i. m. p. woiewodą kyiowskim[187], uskramiacz będziemy. || **(арк. 333)**

4. My, będącz poprzisięgłemy y wiernemy poddanemy w. k. m. iako nayliepiey przestrzegacz tego będziemy, aby z przysługą w. k. m. było. Od wszystkych pogranicznych czudzych panstw postrzegac będziemy, zeby zadęn nyeprzyiaciel w Koronye Polskiey skodzycz nie mogł y do w. k. m. o to iako naypilny dawac znacz będziemy, tylko w. k. m., pąn nasz myłosczywy, racz, designowacz na ynsze mieysce assistentyą tę, ktora w Kyiowie, gdzie pułk w. k. m. iest, [aby] nie resydowaly.

5. Regestra Woyska w. k. m. Zaporowskiego według roskazania y declaratiey w. k. m. z podpisęm moym y pieczęcyą naszą woyskową, znak wiernego poddanstwa naszego, oddaiącz, lubo y z uprzykrzeniem ich mm. pp. senatorow y sliachty, o to unizenie prosiemy, aby w. k. m. clementią swą panską pokryc raczył.

6. Mamy y to conferowano z myłosczivei łaski w. k. m., aby woiewodztwach ruskych *dignitates*[188] y vrzędy grodzkie y ziemskie sliachczie religiey gręckiey rozdawane bały. A terasz mimo[189] wiadomoscz w. k. m. y declaratią, aby pokoy seimem ztwierdzony, to wszistko alienuią, y według declaraty sprawuiącz sie, racz w. k. m., pąn nasz myłosczywy[190], słowu swemu kroliewskiemu

---

[180] Фраза пропущена; відновлена за вид.: Документи Богдана Хмельницького / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1961. – С. 160.
[181] *non ad effectum*... przysła – не набрала чинності.
[182] *partem* – частково.
[183] *postponendo* – легковажачи.
[184] *antiquitus* – віддавна.
[185] У рукописі ця частина речення приписана до першої статті.
[186] *totius christianitatis* – всього християнства.
[187] Надпис на маргінесі: "[Adam] Kisiel, woiewoda kyiow[sky]".
[188] *dignitates* – достойників.
[189] У рукописі "miano".
[190] Далі закреслено: "piszaniem swym".

doszicz czynicz, ich mm. pp. woiewodow y starostow pisanięm swym *commonere*[191], aby roskazanya w. k. m. nie odmięnialy.

7. Dobra cerkiewnie, ktore *sine nullo iure*[192] odebrane y za niesłusnemy aggrauaminami zawiedzione [...][193] przy cerkwiach s[więtych] funduszie y [...] nadanych zostawały. Na ostatek prosziemy w. k. m., racz zmyłowanye swe panskie pokazac nad poddanemi swemy, aby ich mm. pp. senatorowie bez wiadomosczy w. k. m. z woiskamy swemy nie następowaly, dlia ktorych pod myłosczywą a oyczowską łaskę w. k. m. vczyekacz szie będzyemy.

8. A teraz liubo dlia sławy w. k. m. y Rzeczypospo[litey], dlia vsługy hama imsczy proszycbismy chcyely, czo za roskazanięm y wiadomosczyą w. k. m. y według woly będzie zostawało wszi- || **(арк. 334)** stko, o czo suplkuięmy do maiestatu niezwycięzonego w. k. m., powinniszmy za maiestat y panowanie sczęsliwe, zdrowie nasze przeciwko kazdemu sprzeciwiaiączęmu szie zostawacz y iakie roskazanie będzie, gotowismy czynicz. Niemni y o tho uprasomy, abysz w. k. m., pąn nasz miłosczywy, roskazał według obietnicze swey, ktory iest wszistkięmu złęmu początkięm, [Daniela] Czaplinskiego skarac, a my na roskazanie w. k. m. wszistkych pokaraliszmy, ktory y na potym zadney przisługy w. k. m. nie ucziny.

9. O to posłowie naszy, vpadszy do nog w. k. m., proszic maią, aby vnya tak w Koronye, iako y W. X. Litew[skym] zniesiona beła y zeby wolno wszędzie duhownym naszym tak w Koronie, iako y W. X. Litew[skym][194] nabozenstwa odprawowacz według zwyczaiow starozytnych, a woysko nasze od wszistkych podatkow aby wolne beło i wselyaky pomsty ich mm. pp. przestaly czynicz.

10. O to wszistko prosięmy w. k. m., pana n. miłos[czywego], zebismi myłosczywą łaskę otrzymali y tych posłanczow naszych miłosczywie odprawiono. A my iuz iednostainemi zostaięmy wiernemy poddanemy y sługamy w. k. m., pana n. myłoszczy[weg]o, y kazdego przeciwnego nieprzyiacielya gromycz obieczuięmy.

Bohdan Hmielniczky, hetmon w. k. m. Woyska Zaporowskiego. || **(арк. 335)**

Опубліковано: Документи Богдана Хмельницького / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1961. – Док. 92. – С. 159–162.

Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1998. – Док. 32. – С. 100–103.

№ 39

3 травня 1650 р., Варшава. – Відповідь Яна Казимира послам Богдана Хмельницького на його вимоги стосовно дотримання статей Зборівського договору

Respons ie^{o} k. mosczy na suplikę instruktiey hetma[na] y z Woyskięm ie^{o} k. m. Zaporowskym dany Warsawie *die 3 may 1650*.

1. Oddanie przez posłanczow wiernego poddanstwa Woyska swego Zaporowskiego wdzięcnie i^{o} k. m. przymowacz raczy, a yako i. k. m. nie przestaie

---

[191] *commonere* – застерегти.

[192] *sine nullo iure* – без жодного права.

[193] Далі частину тексту втрачено під час переписування документа до рукопису.

[194] Далі закреслено: "zniesiona beła".

w łascze y protektyey swoiey trzimacz Woysko Zaporowskie, tak pewięn iest, ze y oni nowemy czoraz zasługamy y wiernego poddanstwa dowodnemy znakamy na łaskę i. k. m. zarabyacz nie ustaną.

2. Nie baczy iº k. m., aby co iescze nie przisło do skutku stroni k. i. m., co declaratią łasky swey pod Zborowęm Woysku Zaporowskiemu przyobieczał strony ziednoczenya narodu ruskiego, wsakze xziądz metropolita kyiowsky [Sylwestr Kossow] miał rozmowę przy ich mm. xziędzach, byskupach y senatorach w duhowienstwie swoim z unitamy. W inszych zas punctach stroni władictw y cerkwy więcey iescze krol i. m. vczinieł, nyz beł przyobieczał. Azeli kto z ludzy priwatnych iest w tym iaką przeskodą, gotow z niego i. k. m. sprawiedliwoscz vczynycz, gdy tho będzye do i. k. m. odniesziony.

3. Czo sie dotycze prozby, aby woysko koronne nie zblizało sie ku liniey zamierzoney, nie ma i. k. m. y miecz nie chcze na poddanich swoych wiernych y tak Woysko Zaporowskie, iako y koronne za swoie własne polycza, a oboie na spolnego nieprzyiacielya trzymayącz, nie misli i. k. m. o tym, aby sie w tamte mieyscza zblizac miał, gdzieby iaki niewczasz y uprzikrzenie Woysku Zaporowskiemu czinicz miało, ale tam ie pomknącz kaze, gdzie potrzeba Rzeczypospo[litey] ukaze, roskazawszy ie w iednym obozie trzimacz iasnie wielmoznemu kastellanowy krakowskiemu[195], hetmano[wy] koron[nemu], zliecziwsi mu, aby sie o trzimanie pokoiu znoszył z vrodzonym Bochdanem Hmielni[czkym], hetmanęm i. k. m. Woyska Zapo[rowskiego]. || **(арк. 336)**

4. Assistentiey takze, ktora iest przi wielmo[znym] woiewodzie kyiowskym [Adamie Kisielu], roskazał i. k. m. ustąpycz do obozu generalnego, gdzie insze woyska będą, a wielmozny woie[woda] kyiowsky zostanye swoyą priwatną assistentyą.

5. Przez tychze posłanczow odebracz raczy i. k. m. regestra Woyska swego Zaporowskiego z podpysęm y pieczęcią hetmana tegosz woyska swego, ktorą praczą i. k. m. milie przymowacz raczy. Iednak, yz w dobrach sliaheczkych woiewodztwie bracławskym wielie wpisano kozakow, o czo sie stąn sliaheczky tameczny vskarza, aby potym nie beło okazyiey iakiey do trudnosczy, gdy sliachta tameczny obywatelie gospodarzstwa swoie zacną. W tym telko i. k. m. poprawy potrzebowacz raczy, albo zeby z dobr sliaheczkych wimazani bely, a inszy kozaczy na to mieyscze w miastach i. k. m. wpisany, albo więcz zeby iuz przeniesli sie z dobr sliaheczkych do miast i. k. m. O czo aby sie hetmon Woyska Zaporow[skiego] starał pilnie, i. k. m. ządacz raczy.

6. Obietnicza i. k. m. pod Zborowęm strony rozdawanya dignitarzstw y urzędow wszeliakych sciąga sie telko do woiewodztwa kyiowskiego, bracławskiego y czernyehowskiego, gdzie liudziom stanu sliaheczkiego religi grecky według praw dawnych maią bydz rozdawane. W czym i. k. m. obietniczy swey y dawnim prawom doszic czinicz będzie.

7. Iako i. k. m. zyczi zatrzimania pokoiu, ktory za łaską Bozą w panstwach postanowył swych, tak przestrzega tego, aby zadney okazyey do naruszenya iego nie beło, kwoly czemu zakazał, aby nykt z tamtecnych obywatelow, maiętnosczy maiączyh, z woyskiem iezdzic nie wazył sie, y daley i. k. m. bronicz będzie. || **(арк. 337)**

8. Strony dodania pomoczy hamowy iº k. moscz[196] pisze w osobnim lisczye do hetmana Woyska swego Zaporowskiego.

---

[195] Надпис на маргінесі: “1648. [Mikołaj] Potocky, hetmon, ktori beł więzięniu u Tatar 2 liecie, znowu hetmanęm”.

[196] У рукописі “iº k. mosczy”.

9. Tey beł nadzieie i. k. m., ze vrodzony hetmon Woyska i. k. m. Zaporowskiego nie miał więcey spominacz urazy swey do [Daniela] Czaplinskiego, gdy pod Zborowęm otrzimał myłosierdzie y łaskę i. k. m. Wzaięm tesz na i. k. m. żądanye Czaplinskiemu na pozyskanye sobie tym więcey łasky i. k. m. wszistkie urazy odpusczył.

10. Co kiedy by nie zostawało w dobrey pamięczy i. k. m. y ich mm. pp. senatorom, przy i. k. m. na tęn czasz będączych, nie mowieł by o Czaplinskiego, z ktorego zadney usługi nie potrzebuie, alie ze to, co raz stanęło, zrazac sie nie ma[197] y to nayprzistoinieysza, aby słowa panu y monarsze danego dotrzymacz[198]. Nie iest tedy rzecz, aby sie to więcey miało wspominacz.

Na własne iego kroliewsky mosczy roskazanie, Andrzey Trzebyczky, *regent* cancellaryiey *Regni maioris*[199].

№ 40

24 травня (3 червня) 1650 р., Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про відправлення трьохсот козаків київського полковника Антона Ждановича для збору війська на з'єднання з кримським ханом Ісламом Гіреєм III проти черкесів

Vniuersał[200] od Hmielniczkiego do pułkownyka kyiowskiego [Antona Żdanowycza].

Bohdan Chmielniczky, hetmon Woyska i. k. m. Zaporowskiego.

Panu pułkownykowy kyiowskiemu ze wszistkim towarzistwęm pułku w. m. zdrowia od Pana Boga miecz zicemy! Iakosmy was zymą ząpdaly y przikaziwaly, abyscie carowy i. m. crimskiemu na usługę sly, iz na ten czasz iescze niepewnosczy pokoiu od pp. Lachow spodziewa- || **(арк. 338)** lismy sie, dlatego tamtego[201] roku poniehaliszmy, iako y car krimsky, y vsługę, na ktorąsmy mieli na ten czasz yscz, odłozylysmy. Teraz pewny pokoy stanął, tedy car i. m. krimsky przisłał do nas, abysmi mu kielka tiszięczy towarzistwa, z pułku po 300 człeka, iednego setnyka starsym na swoie mieyscze przydaly z orężęm dobrym, ognistym, prochow aby beło dostatek, odwukon[202] w dziesziątek człeka woz ieden zywnosczyą, nie czekaiącz drugiego vniwerszału naszego, na dzięn 26 maia do Pułtawy stawicz szie tu y w tę drogę, to iest na usługę naznaconą carowy i. m. krimskiemu, ktory na Cerkaszy zamysł ma, na mieysce naznacone, bez wimowy dal[sz]ey inaczy nie czynyącz pod łaską naszą woyskową.

Don w Czehrinye, *24 may anno 1650*.

Ion Wychowsky, piszarz Woyska Zaporowskiego.

Опубліковано: *Крип'якевич Іван*. Студії над державою Богдана Хмельницького // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – 1927. – Т. 147. – С. 72.

Документи Богдана Хмельницького / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1961. – Док. 100. – С. 169–170.

Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1998. – Док. 34. – С. 104–105.

---

197 "nie ma" написано двічі.

198 У рукописі "totrzymacz".

199 *regent* cancellaryiey *Regni maioris* – регент великої королівської канцелярії.

200 Далі закреслено "List".

201 У рукописі "tak mi tego".

202 У рукописі "adwukon".

№ 41

18 травня 1650 р. – Новини про лист київського воєводи Адама Киселя до Варшави

18 may 1650. Listi od p. woiewody kyiowskiego Kiszielia do Warsawy.

Listy od pp. woiewody kiiowskiego czitano, w ktorim oznaimuie, ze kozaczy, chcąc, aby tym prędzey uspokoyły sie te *motus*[203] między nimy, proszą o pozwolienie i. k. m. do Moskwy. Lec krol i. m. odłozył do powrocenia goncza [Tyburcego Bartlińskiego] z moskiewskiey stolycze.

№ 42

19 травня 1650 р. – Новини про листи з Кам'янця-Подільського від польського посла до Криму Войцеха Бечинського стосовно пропозицій Іслама Гірея III виступити в похід

19 may listy z Kamięncza Podolskiego do Warsawy *data 6 may 1650*.

Listy z Kamięncza Pod[olskiego] *de data 6 may* od p. [Wojciecha] Bieczinskiego[204], po- || **(арк. 339)** słancza i. k. m. do hama tatarskiego [Islam Gereja III] do Krimu, ktory o dobrey odprawie hamskiey. Między inszemy punctamy to ma zliecenie od hama do i. k. m., zeby krol i. m. między trzema woynamy iednę sobie obierał, gdysz zadnym sposobęm Tatarow swoych zatrzymacz nie moze, ktorzy *ex praeda viuere*[205] zwykli[206]: abo do Moskwy, tą iednak kondityą, zeby kozaczy z niemi posly społęm, w cim obiecuie bez wielkiego[207] kostu Rzeczypo[spolitey], bez trudzenya senatorow y sliachty Korony dobrą przisługę vczinycz; albo więcz przeczywko Swedom; na ostatek, iezeliby tych dwu woięn nie chciał k. i. m., tedy przeczywko Rzeczipospolitei polskiey musiałby yscz, bo swich mołoycow nie moze vtrzimac, ktorzi sie naucili zyc z łupu y z woiny.

To przez goncza takie wskazanie do k. i. m. od hama Islam Gierecza krimskiego, pobratyma[208] krolia i. m.

№ 43

16 травня – 3 червня 1650 р. – Нотатки про комісію у Варшаві стосовно монетного двору й грошової реформи у Речі Посполитій з коментарем Мартина Голінського про наслідки редукції вартості грошей

Comissia Warsawie o meniczy *die 16 may 1650*.

16 may zasiedli na komissiey ih mm. pp. senatorowie, ktoryh na tho deputowono[209]. Przyiehaly tesz posłowie od xziążęczya pruskiego [Fryderyka

---

[203] *motus* – заворушення.

[204] *Kubala Ludwik.* Poselstwo Puszkina w Polsce w roku 1650 // *Kubala Ludwik.* Szkice historyczne, ser. I. – Lwów, 1880. – S. 199.

[205] *ex praeda vivere* – жити грабежем.

[206] Далі закреслено: "zwykli, obieczuie bez wielkiego".

[207] "obiecuie bez wielkiego" дописано на маргінесі.

[208] У рукописі "pobratyna".

[209] *Zagórski Ignacy.* Monety dawnej Polski jakoteż prowincyj i miast do niej należących. – Warszawa, 1845. – S. 159–163.

Wilhelma] y od xziązęcia kurlanckiego [Jakuba Kettlera] y z miast roznych niemieczkych pruszkych. Radzili, iakieby bicz piniądze w Polscze y na iaką probę bydz mayą, y taliery kopowe, lewkowe po cęmu maią yscz. Skoncely tę comissyą i tak postanowiely, y piniądze tany złozeli. Naprzod, talery lewkowe, ktore sły po zł[otych] 2/20, vznaly, ze nie maią proby y nie wazą – telko złotych dwa y groszy sescz (14 groszi straty na iednym talierze). Talier kopowy, ktori szet za złotych dwa bez 6 groszy, vznali, ze telko wazy y ma proby w sobie za złoty ieden y groszy 9 (15 groszy skody na iednim talierze kopowim). || **(арк. 340)** Taliery, czo sły pierwey za twarde po zł[otych] 3, iako czo niedzwiedz na nim, ispanskie z krzizamy, z aniołamy, z kozłamy, realy ispanskie – te postanowyli y uchwalieli po zł[otych] dwa y groszy 26, to iest po zł[otych] trzi bez 4 groszy (na talierze skody po g[ro]sz[y] 4). Cesarzskie taliery dobre wibite; krolia i. m. i ine aprobowaly po trzy złote; potroine sliąskie po g[ro]sz[y] dwa y seliągu, czo pierwey sły po groszi trzy; grosziky sliąskie po pięczy kwarnyk; piętaky – ieden za pułgrosza, 6 ych za trzi grosze, czo pierwey 4 piętaky sły za trzy grosze; pułortky Leopolda [Wilhelma], arczixziązęcia Raku[skiego], po groszy osmi y seliągu, czo sły pierwiey po g[ro]sz[y] 9; potroine Gustapha [Gustawa Adolfa] swedzkie po g[ro]sz[y] dwa; sliąskie dwugroszowe po groszu iednemu; szeliągi, czo w Ridze byte na Kristinę, kroliową swedzką, po kwartnyku. Polskie piniądze aprobowono y za dobre uznano: taliery krolia i. m. po zł[otych] 3, orty bidgoskie, gdanskie po g[ro]sz[y] 18, orty liepse gdanskie po g[ro]sz[y] 20, iako sły pierwey. Sostaky, pułtoraky, grosze, szeliągy, pułgrosky stare po groszu brac kazono. Takze xziązęczia pruskiego taliery, orty, pułtoraky y xziązęcia kurlianskiego, y miast pruskyh za dobre uznano y brac kazono wedlie dawney czeny.

Skonceli Warsawie dnia 3 cerwca roku 1650 y vniwersały zaraz i. m. p. Bogusław Lescinsky, podskarby koronny, generał wielgopolsky, samborsky starosta, rozesłał wszędy po grodach, po miastach tak w Koronie, iako y W. X. Lytew[skim], aby takowe piniądze wszędy publikowono a vdawono ie, czasz maiącz do s[więtego] Michała przisłego. Zaraz sie liudzie strahnęli, tych piniędzi bracz nie chcieli, telko tak, iako ie publikowono (nie cekaiącz s[więtego] Michała). Liudzie srogą skodę popadly, ze *insperate*[210], nad spodziewanie publikowono. Wielie beło frasunkow, płaczu, łaiania, przekliętwa między roznym pospolstwem. Gdy drugi vtracieł kielkaset złotych na nych, drugi kielkadziesiąt, uboszsi kielkanasczie. Kielka || **(арк. 341)** złotych, by nauboszsy, to musiał straczicz na nych; ylie telie, czo to ubogiemu robotnikowy, czo cięsko zarobieł, z wielkym zalięm y nędzą przihodzieło, ze czo hował sobie od przigody, to mu mało zostało. Srogy sczysk między liudzmy y nędza pocęła sie mietacz (i ia som straciełęm na tych piniądzach blyska dwuset złotych, maiąc nadzieię zysku, to y iscziznie sie dostało). Kazono, zeby do menicze krakowsky nosieli te talieri kopowe y ine piniądze, a tam menczarze mieli ie płaczic na wagę wedlie proby ych, a ine dawacz y piniądze mieli kucz polskie. Alie s tego nie beło nycz, gdyz czi menczarze beli tesz przi probie y taxzie tych piniędzy na comissyei Warsawie.

Kto beł mądry, to potroine y piętaky do Sliąska wiwozieli, a tam towary kupowali za nie y nie tracieli na nich[211], takze y taliery lewkowe, iako y twarde bez 4 groszy. Nawięcey kopowych sie błąkało. O monetę beło skąpo, sliachtą

---

[210] *insperate* – несподівано.

[211] Надпис на маргінесі: “Wsistkie potroyne y piętaky wiwiezly do Sliąska”.

y służałemy beł kłopot, gdy płacieli za czo, bo ie tak udawac hcziely, iako pierwey sły, takze zmieniac sobie kazali. Zewsąd beło doscz utrapienia z niemy. A Zydzi radzi temu bely, bowięm monetę wszistkę wiwiezli: sliąskie potroine y piętaky, taliery l[e]wkowe – do Sliąska, do Litwy y do Lwowa, bo tam vnywersałow nie przy[i]ęto, alye uczinіwszi protestatye, po staremu bracz kazali wszistkie piniądze tak taliery, iako y sliąską monetę. Hodzieli Zydzy, zmieniaiąc od kamiencze do kamięncze y między chłopi wieyskymy, y między mieyskimi, skupuiącz potroine sliąskie po trzi grose bez seliąga, pietaky takze i taliery lewkowe, i insze. Telko talerow kopowych beło podostatku. Pułtorakow, seliągow, nawet polsky monety, mało czo widziec beło. Gdy kto czo chciał kupic, to telko taleri kopowe y twarde, czo bez 4 groszy. Y cerwonyh złotych rusano zmieniac, boiąc sie, by nie spadły, po 3 złote. Awo srogi sczisk y bieda między liudzmi beła s temy piniądzmi y bez monety.

W Sliąsku tesz y w panstwie cesarzskym wiwołono polską monetę pułtory, po seliągu, potroine, sostaky, orty, yne etc. || **(арк. 342)**

№ 44

1650 р., липень. – Репліка Мартина Ґолінського про крадіжку, що сталася у краківській синагозі

Zydzi buznicę wikradli w Krakowie.

W lipczu 1650 Zyd w Krakowie, w buzniczy zakratszy szie, wiłupał ych szafę, gdzie Boze przykazanie howaią. Tamze gałky srebne od Bozego przykazania pozdymował, tablycze srebne y insze rzeczy srebne stamtąd pokrad. Poimali go Zydzy y wszodzieli. Czo z nym beło, nie słychacz, czo za karanie odnyosz.

№ 45

Новини про обрізання двох християн і покарання євреїв, які відлучили їх від католицької віри

O Zydach, czo obrzezali dwu hłopow.

Pod Tykoczinęm w miasteczku Orłowie, abo iako go inaczy zowyą [...][212], niedalieko Warszawy, Zydzy, mieskaiącz liedwie nie pospołu z krzesciany, za pewną okazyią y namową dwu hłopczow chrzesczyanskych obrzezaly na zydowską wiarę, czego, gdy krzesczyanie postrzegly, ięli sye skarzyc przed pany swemy na Zydy o takowy vczinek – obrzezanie dwu chłopcow swoych. Kazono Zydy poymacz y winnich sterech sczyąc o to, liubo dawali niemałe podarunky. Znowu instigator koronny i. m. p. [Daniel] Zytkiewycz pozwał wszistkie Zydy w Koronie starszych do krolia i. m., aby o takowe zbrodnye y czoraz złe vczynky, ktore Zydzi czinią przeciw wyerze katholiczky, wignani beli ze wszistky Korony Polsky. Czego Zydzi, boiącz sie wielie ych tho kostowało, nim tę sprawę uspokoyly, posty cęste dzięn po dzięn nakazowali między sobą po czałym dniu, a w noczy iadly y dzieciom iesc nie daiąc, zeby yh Pąn Bog vwolnieł od tego kłopotu y frasunku (i w Krakowie wielka na nyh plaga wyszyała)[213].

---

[212] “abo iako go inaczy zowyą” дописано над рядком.

[213] У рукописі дужку не закрито.

Y w Krakowie od studentow na Boze Wstąpienie, gdy ych chczieli znoszyc y zburzyc. Prawie blisko dwu niedziel Zydzi z miasta nie wyhodzili, z miasta swego, ustawnie stoiąc z armatą po murah, v bromy, w miesczie z rusniczamy, z kyiami, z kamienmy po oknah, z kamyenycz, chcąc sie bronycz do garła, a tak [...][214] woyni studenty[215] y akademiky uspokoyli. Pewną kwotę dokolieyną || **(арк. 343)** na kazdy rok dawacz na skoły postąpieli, aby beli za pokoięm, czego pyerwey nie dawaly.

№ 46

22 липня – 1 вересня 1650 р., Варшава. – Новини про народження і хрещення королівни Марії Анни Терези

Kroliewna vrodzona Warsawie.

22 iuly w dzięn Mary Magdaliani vrodziela sie kroliewna i. m.

28 iuly we cwartek na zomku krakowskym w południe z dział byto, az p. krakowianie wiecor triumphowali, z dział byli.

29 iuly w Kazimierzu przy Krakowie triumphowali, ognie palieli z wiecora y z dział byto, race paliono. Trębacow 6 beło y dobos, czo w kotły bieł.

28 augusti[216] krzcieł ią y beł oycem krzesnim iey kroliewycz i. m. Carol Ferdinand, byskup wrocławsky, płocky, opat mogielsky etc., a matką i. m. pani[217] [Teodora Krystyna Sapieżyna]. Dono iey imię Anna Marya Teresa [Maria Anna Teresa][218]. Triumphi beły wielkie Warsawie w dziedzincu, w zomku z racz zrobione kostem niemałym. [...][219] troię z niey. Wyiezdał ricerz, włocnię trzimaiąc ognisti z rac, przeciw ktoremu smok, takze z rac zrobioni, a gdy sie podkali sobą, srogie racze wisly, ze wsędy oswiecyeły. Takze trzi kadzi z wodą beły, w ktorih beły racze: w iedni wielio rib, w drugi łabęc, w trzecy beł Kupido z łukiem y z nałozoną strzałą, bardzo misterną stuką. Przi nim beł Orfeus z arfą. Beło stron na ni kilkanascie, w kozdy stronye raczy beły. Beły y kola, siedm ich, z rac takze, od ktorih swiatło beło w rinku y pod przedmiesciach iasno, zeby mogł gros naliescz, kostem wielkim. Liudzie, czo sie dziwowali, męsczizne poopaliało gęby, brody, suknie, a białymgłowom podołky spodnie. Nie ieden sie nabrał strahu y boliu zazeł.

1 7bris krol i. m. do Grodna na łowy wyiehał, tam zmyeskac ma niedziel 4. || **(арк. 344)**

---

[214] Слово нерозб.

[215] У рукописі “studendy”.

[216] Дата написана на маргінесі.

[217] Далі місце пропущено для імені.

[218] *Kersten Adam.* Warszawa kazimierzowska 1648–1668: Miasto – Ludzie – Polityka. – Warszawa, 1971. – S. 244–245; *Libiszowska Zofia.* Królowa Ludwika Maria. – Warszawa, 1985. – S. 23. Кароль Фердинанд і Теодора Христина заступали хресних батьків – імператора Фердинанда III та Елеонору Ґонзаґу; папу Інокентія X заступав нунцій Джованні де Торрес. Див.: *Lileyko Jerzy.* Życie codzienne w Warszawie za Wazów. – Warszawa, 1984. – S. 224.

[219] У рукописі, судячи зі змісту, тут пропущено якийсь текст.

№ 47

26 червня 1650 р. – Новини з України про зв'язки Богдана Хмельницького з татарами, його труднощі із запровадженням козацького реєстру, татарського посла у Варшаві, переговори з московськими послами, молдавські плани Яреми Вишневецького та інші відомості

Nowiny z Ukrayni, ktore do Warsawy pyszał znaczny pąn *die 26 iuny 1650*, a z Warsawy do Krakowa oznaimiono, s tego tam listu przepisawszy.

I. m. p. starosta sokalsky [Zygmunt Denhoff/Dönhoff] y i. m. p. [Mikołaj] Potoczky, p. [Wojciech] Bieczynsky y wsisci od hama [Islam Gereja III] w dobrim zdrowiu powrocili y oni to powiedali, iako często Hmiel pise do hama[220].

Ze Hmielniczky niepewny, aby miał wiary kroliowy i. m. y Rzeczypospolity dotrzimacz, często do hama krimskiego pisząc, ze cudowne *figmenta*[221] na nas zmisliaiąc, iako mu pokoiu nie dotrzymywamy, vdaiąc, iako Swedow na niego znowu zaciągamy etc. (gdyz on wiecey, Hmielniczky, sobie hama powaza, anizely Rzeczpospolitą koronną). Czemu tesz y Tatarowie iuz nie wierzą mu, y tak pisze p. Gulcowsky, ze nie zadna cnota, ani przysięga w dotrzimaniu wiary iego zatrzimuie dotąd *ab hostilitate*[222], ięno cham krimsky. Y ta iest usługa hamska, bo mu kazał beł ysc z sobą do Cirkies y to, to iest, ze był spokoyni po tęn czas. Alie kiedy iusz ham *ipsa fama*[223] *aduentus sui terruit*[224] Cerkiessow, kaze sie nom kozakow obawiacz y warowacz sie mocno, iak na pewną woinę, ktora nadali *septembra infabiliter* będzie[225,] iezeli gdzie nie poydą na woinę za granicze, bo to iest *vnicum medium auertendi belli intestini*[226] – wiwiescz ych gdzie za granicze na woinę, bo tho hłopstwo nie witrwa nicz w domach, napiwszi sie sweywoli.

Panow do maiętnosczy za vniwersałami Hmielniczkiego *quidem*[227] pusczaią, alie tak ych sanuią, ze sami nad nimy panuyą, a drugyh zabyiaią, iako p. Kazimierza Piasecinskiego zabily pod Winniczą. [Iwan] Wihowsky, sekretarz Chmielniczkiego, po stu abo po dwuset bierze od lada vniwersału cerwonyh złotyh, ktore panowie od niego biorą, do swyh maiętnosczy nazad sie wraczaiącz.

Wszistko tam kozaczy y regestru tam nie masz, ięno wszędy pospolite rusenie. Okazyia zas iest wiprowadzenia ych za graniczę ta iest, ktorą samy podaią Tatarowie, to iest do || **(арк. 345)** Moskwy. S tym tu ham krimsky przislał posła swego s pisaniem w poselstwie y vstnymi do krolia i. m. Mustawa agę [Mustafa aga][228], dworzanina swego, inuituiącz y prosząc krolia i. m. na tę woynę, *mille emolumenta belli*[229] pokazuiącz, gotowoscz swoię ofiaruiąc, radząc, aby krol i. m. nie gardzieł darem Bozym, ze mu sie panstwo wielkie

---

[220] Ціле речення дописано пізніше між рядками.
[221] *figmenta* – вигадки.
[222] *ab hostilitate* – через ворожість.
[223] У рукописі "faria".
[224] *ipsa fama adventus sui terruit* – лякав самою лиш чуткою про своє наближення.
[225] nadali *septembra infallibiliter będzie* – не далі, ніж у вересні, безсумнівно буде.
[226] *unicum medium avertendi belli intestini* – єдиний засіб для відвернення громадянської війни.
[227] *quidem* – щоправда.
[228] Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 176. – S. 539.
[229] *mille emolumenta belli* – тисячу виплат на війну.

otwiera, ktorego mu ustępuie, łupęm sie kontentuiącz hcze a samim Kazanim y Astrakazaniem. Warsawie na te Moskalie, czo są s poslęm moskiewskym[230], pluią, wołaią: "Cafut!"[231] – y dziwuią sie, ze ych tu *splendide*[232] tractuiemy. Ony ih maią za Zydow. Tego roku harac dawali Tatarom Moskalie. Chcą tedy Tatarowie *omnino*[233] tey woyny y krolia i. m. o pomocz proszą za declaratyą priwatney audientyey, ze iezeli nie zehcecie do Moskwy, to nie zatrzimąmi Tatarow, ze do wasz z kozaky poydą. I. m. p. krakowsky [Mikołaj Potocki] woyska sciąga, oboz iescze *in secreto*[234] zostawuie.

Xziąze i. m. [Jeremi] Wisniowieczkie Moyzesa Mochile [Mojżesz Mohyła][235] hcze wprowadzycz na panstwo wołoskie[236]. Tęnze Mohiła otzrimał horągiew od Porty Othomansky y declaratyą, ze onego hcą miecz na panstwie wołoskym. Tęnze Mohiła spractikował [Danyła] Nieczaia, obieczawszy mu sto tisięczy talierow, zeby z nim sedł do Wołoch.

[Bazyli] Łupuł tesz, teraznieysy hospodar, nie proznuie y potęznie sie na wytanie gotuie gosczy[237].

P. [Tyburcy] Bartlinsky, ktory beł goncem, przyiehał z Moskwy z pokoięm. Moskwa tansa, gdy sie dowiedzieli o zgodzie y pokoiu z kozaky y z Tatary, a ze sie do nyh na woinę napieraią.

Tenze poseł tatarsky Mustawa aga od hama kroliowy i. m. w podarunku łuk y z łubiem oprawnim darował za wielky vpominek, z i. m. p. starostą sokalskym przyiehał *die 9 iuny*, ktoremu tez i. m. p. staroscie wielie rzeczy zlieczył, vstnie z nym mowyącz. Poseł tatarsky Warsawie, czekaiąc odprawy, czekał tez y tego, czo za zgoda z Moskwą stanie, bardzi zycąc sobie y nom woyny z nimy, anizeli zgody y pokoiu. || **(арк. 346)**

№ 48

5 липня 1650 р., Львів. – Фрагмент листа Самуеля Казимира Кушевича до Кракова про польський табір під Сатановом, венеційського посла до України, татарського – до Австрії, впровадження фінансової реформи у Львові та інші відомості

Nowini ze Lwowa z listu p. [Samuela Kazimierza] Kusewicza, sendyka lwowskiego, ktori pisał do Krakowa do swih przyiacioł *die 5 iuly 1650*.

---

[230] Див. вище док. 18.

[231] Від кримськотатарського "çufut" ("чуфут") – збірний іменник зі значенням "євреї". У тогочасному кримськотатарському суспільстві образа таким словом могла переслідуватися у судовому порядку (*Рустемов Олег.* Кадиарские тетради: (Исследования, тексты и переводы). – Симферополь, 2017. – С. 134). Див. також: *Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 172 (прим. 287). Упорядник висловлює вдячність Марині Кравець за пояснення кримськотатарських слів або фраз і консультацій про історичних діячів Кримського ханства та Османської імперії.

[232] *splendide* – прекрасно.

[233] *omnino* – взагалі.

[234] *in secreto* – у таємниці.

[235] Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski / Wyd. Ambroży Grabowski. – Kraków, 1845. – T. II. – S. 109.

[236] Надпис на марґінесі: "S tego nie beło nicz".

[237] Надпис на марґінесі: "Hmielnicky hce bydz hospodaręm wołoskym".

Tu u nasz znowu sie iakosz na woinę zanoszy. Oboz ma stanącz pod Satanowęm *4 augusty* koronny. Armatha od nasz wszistka wychodzy, ydzie y z Warsawy niemała ku nom, a stąd poidzie dali. Iest u nas we Lwowie od kielku dni poseł weneczky [Alberto Vimina][238], ktory sie wrocieł od Hmielniczkiego. Kozaczy czaiky gotuią. Iest y poseł [Gazi bej][239] od hama tatarzskiego krimskiego [Islam Gereja III], ktory do cesarza hrzesczyanskiego [Ferdynanda III] iedzie do Wiednia – iutro ma wyiehacz do Krakowa. Ham cosz praktykuie priwatnie strony panstwa tureczkiego, alye y Turczy iuz tego postrzegly, iako naszy kupczy, z Carogroda przyiehawsy, powiedaią. Day, Panie Boze, szczęscie!

Strony pieniędzy beł u nasz hałas, alie dzis i. m. x. arczibiskup lwowsky [Mikołaj Krosnowski][240] ze wsistkiemy obiwateliamy zyemie lwowsky *de nulitate*[241] vniwersału vczinieł protestatyą. Iescze u nasz nie bely *in executione*[242] y iuz nie będą, bo *sup poenis*[243] po staremu bracz piniądze kazono etc.

Опубліковано: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 52–53 (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 48–49 (переклад англійською).

№ 49

19 липня 1650 р., Казимир. – Нотатки про напади на казимирських євреїв і заходи райців, ужиті для заспокоєння гультяйства

Na Zydy drugie raz trwoga od vltaystwa.

Die 19 iuly we wtorek vltaistwo y czi, czo ych z koliegium proskribowono, czo sie swąwolią bawily, hczyely znowu na Zydy do Kazimierza vderzyc y onych burzyc, ktorych ostrzezono, aby beli ostrozny. A tak zomku posłono do pp. radzyec kazimierzskyh, aby miasto zawarte beło y straz. Takze Zydzi przisli na ratusz kazymierzsky, prosząc pp. radzyec, aby beli im na pomoczy radą y obroną, zeby bromy bely zawarte y straz, myescanie w bromah z rusniczamy. Obieczaly pp. raicze. A tak Zydzi z miasta nie wyhodzyli ani do Krakowa, any na Kazimierz. W zamknieniu u syebie siedziely kylka dny. Az mandat wiprawili od krolia i. m., zeby ultaiow nie przehowiwali nikędy pod winą, onih łapali, karali, zeby Zidzi w pokoiu beli. || **(арк. 347)**

---

[238] *Кордуба Мирон.* Венецьке посольство до Хмельницького (1650) // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1907. – Т. 78. – С. 60–66, 82–89; *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 46–53; *Крип'якевич Іван.* Богдан Хмельницький. – 2-е вид. – Львів, 1990. – С. 157–158.

[239] *Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 196 (прим. 570).

[240] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 237.

[241] *de nulitate* – про недійсність.

[242] *in executione* – у виконанні.

[243] *sub poenis* – під карами.

№ 50

20 липня 1650 р., Казимир. – Нотатки про прибуття до міста двох татарських послів і витрати на їхнє утримання

Die 20 iuly[244] *1650* dwai posłowie tatarzsczy od hama krimskiego Isliam Gierecza y od sułtana drugi przyiehali do Kazymierza, 16 osob. Stali gospodami dwiema v podratusnionky Ewy y Zophy, siostr, y Iarockiego. Mieli list hetmansky, aby ych wszędy w miastah kroliewskych podimowono, a w sliaheczkyh z łasky y liudzkosczy swei. A tho z roskazania krolia i. m., aby ta przyiazn moczni sie utwierdzała miedzy hamem i. m. y krolyem i. m. y Koroną Polską. Dliatego ych podimowac kazono y regest mieli, czo ym naznaczono dawacz mięsza, kur, gęsi, barany, wina, gorzałky, miodu etc. y podwod. Stali w Kazimierzu, we srodę przyiehawsy, az w piątek wyiehali do Mislięmic. Miasto ych podimowac musiało y konie ych dostatkiem. Z Kazimiezra do Misliemycz odwozieli yh podwody koni 20. Z Kazimierza musiały y mieiskie konie odwozycz yh.

№ 51

30–31 липня 1650 р., Варшава. – Новини про відправлення московського посольства і заходи польського двору для збереження миру з царем

Z Warsawy nowiny od p. Ionkowskiego *die 30 iuly*, z Moskwą pokoy wiecny zawarty.

Z Moskwą pokoy wieczny zawarty Warsawie, przez posła postanowiony moskiewskiego. Prawie na samim wiyeznim Moskwy p. Okon[245], zołnierz y rohmistrz stary kwarciany, zranieł iednego moskiewskiego[246] boiara w rękę, ze mu mało nie upadła. Wszistka Moskwa zatrzimała sie y na garło mu instiguie. Warty około gospody iego, gdzie stoy, zawse sto iest od godzini do godziny. Osządzono p. Okonia *die 30 iuly*, zeby wiezy rok siedzyał y ranę płacieł. Dopiero Moskwa *die 31 iuly* wyiezda w drogę ku Moskwie z Warsawy z pokoiem. Xzięgy Warsawie paliono, czo o Moskwie durkowono. Y z kozaky niepewny pokoy; będzie czos około s. Myhała. I tablicę wyięto marmurową, czo beła na kaplyczy moskiewsky, z napisęm zwicięstwa nad Mosk[w]ą y wzięcia Smolienska cara [Wasilija] Suiskiego y z bracią iego [Iwana i Dmitrija]. || **(арк. 348)**

№ 52

8 серпня 1650 р. – Новини про смерть коронного канцлера Юрія Оссолінського і загибель його племінника Криштофа Балдвіна Оссолінського під Зборовом у 1649 році

Smierc kanclierza.

Die 8 augusty vmarł Warsawie i. m. p. Ierzy Osolynsky, chrabia z Tęczyna, kanclerz koronny, starosta lubelsky, adzelsky, bydgosky, ryksky [rycki][247].

---

[244] Перед тим викреслено: "*Die...* (нерозб.) *february*".

[245] Можливо, йдеться про ротмістра Адріана Окуня (*Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [492], no. 37; *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1997. – Т. IX. – Ч. 2. – С. 873, passim). Див. також: Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т. – Москва, 1953. – Т. II: 1648–1651 гг. – Док. 184. – С. 452.

[246] У рукописі "moskwiewskiego".

[247] Надпис на марґінесі: "Pohowon w Klimuntowie w miasteczku iego".

Człek rozumu y roszsądku wielkiego. Liedwie nie naglie na paralis y kaduk w tęn dzień, gdy prawie miał wyiezdac do Częstohowy przenoszyc obraz Naswiętszy Panny Maryey do kaplicze do ołtarza nowego hebanowego srebręm oprawnego, ktory on dał zrobycz[248]. A stamtąd miał iechacz do Rzymu na Swięty Rok na iubilieus. A przed nim poiechał kielkąnastą niedziel do Rzimu i. m. p. Alexander Lubomierzsky[249], chrabia z Wisniczu, koniuszy koronny, starosta sędomiersky, zatorsky, niepolomsky, zięcz i. m. p. kanclerza, po ktorego w skok posłono do Rzymu, zeby czo prędzei przyiezdał, gdysz zadnego sina po sobie nie zostawieł i. m. p. kanclerz, telko corke[250].

Sinowcza tesz iego zabytho na woinie przi kroliu i. m. pod Zborowęm, i. m. p. Chrzistopha Baldowina [Krzysztofa Baldwina Ossolińskiego], starostę stobnickiego, y ciała iego nie mozno poznac między trupami. Wzyęto beło ciało trupa z poboiowiska, alie go zona [Anna Zebrzydowska][251] za swego męza nie przyznała y dliatego nie beło pogrzebu.

Опубліковано: *Kubala Ludwik*. Jerzy Ossoliński. – 2-ie wyd. – Warszawa, 1924. – S. 470 (no. 50).

№ 53

12 серпня 1650 р. – Нотатки про буревій у Варшаві

Srogi descz y pioruni Warsawie.

12 augusti, w piątek, srogy wiher powstał Warsawie: hmury, descz srogy wihrowaty, grzmienye, piorunow trzaskanye y srogie błyskanya (iakoby iuz Sąd Pansky następował), ze lyudzie beli bardzo w trwodze wielky. Piorun uderzeł wiezę marsałkowską y wierzh iey rostącieł y w ine mieyscza uderzył kielka razy, y pedano, ze z obłokow kamięn srogi spat na Piwni vliczy na burk y rozpierzhnął sie masczi sarawey. || **(арк. 349)**

Опубліковано: *Kubala Ludwik*. Jerzy Ossoliński. – 2-ie wyd. – Warszawa, 1924. – S. 470 (no. 50).

---

[248] Надпис на маргінесі: “Nieprzenosono obrazu w Częstohowey dlia smierczy p. kanclerza”.

[249] Надпис на маргінесі: “Ziec p. kanclerza”. Його ім’я дописано пізніше.

[250] У дійсності в Юрія Осколінського було три доньки – Урсула Бригітта, Олена Текля і Анна Тереза, а його син Францішек помер у 1648 р.: *Kubala Ludwik*. Jerzy Ossoliński. – 2-ie wyd. – Warszawa, 1924. – S. 144, 269; *Kossakowski Stanisław Kazimierz*. Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich. – Warszawa, 1860. – T. 2. – S. 118–119.

[251] *Niesiecki Kaspar.* Herbarz polski. – Lipsk, 1841. – T. VII. – S. 155; Skarbiec polski. Pismo zbiorowe, dziejom i sprawie polskiej poświęcone / Red. Julian Aleksander Sulima Kamiński. – Lwów, 1860. – S. 39 (Dz.: Archiwum familijne. Pismo dodatkowe do “Skarbca polskiego”).

№ 54

11–19 серпня 1650 р. – Нотатки про роботу комісії з приводу укріплення берегів Вісли в околицях Кракова, Казимира, Скалки та інших територій

Comissya koło brzegow wis[l]nyh.

11 augusti we cwartek wyiezdali comissarze od krolia i. m. naznaceny y pierwei, y teraz drugie raz – kanoniczy, vrząd grodzky y wielgorządowy, pp. raycze krakowsczy y pp. raicze kazimierzsczy do tego vocouani, ogliędуąc y vznaiąc, ze psowanie brzegow wislnyh koło dębnyk od Zwierzincza az ku Skałcze, zeby sie Wisła nie przerwała przez dębniky, chcząc tego, zeby sie miasta sumptęm przykładały do budowanya tom [i. e., tam] y naprawy brzegow. Odłozono tę comissyą znowu do tego dnia, zeby wszisczy comissarze beli, a osobliwie i. m. p. podrzęnczy krako[wsky] [Marcin Piegłowski].

19 augusti, nie czekaiącz i. m. p. podrzęncego, ich moscz pp. comissarze skonczeli comyssyą swoię y decret vczinyeli y, nie publikuiąc go, zapięcęntowany posłali do krolia i. m. zdanie swoie około brzegow wis[l]nyh koło dębnyk, kto ie ma naprawiacz y iakim kostęm: takim, zeby kost krolia i. m. z dzesięciny drew. A krol i. m. na to pozwolic nie hce, gdis intrati na to nye ma, telko do stołu wielgorządy k. i. m. naliczy.

№ 55

12 серпня 1650 р., Краків. – Нотатки про звільнення бунтівливих студентів з-під варти ґродського суду

Die 12 augusti studenty wipuscono z wieze zomku krakowskiego, czo siedzieli o zburzenie lutrow w Krakowie.

Z decretu lubelskiego ych vwolniono, *forum*[252] im nie przyznono, gdyz iuz ieden beł na garło w grodzie osądzoni, a drudzi na pewne *peni*[253] y karanya, ze *forum* w grodzie nie maią, alie v rectora. Ktorych na rękomię pp. akademikow dano, iako ych stawicz maią, gdy będzie comissya od krolia i. m. zesłana na słuhanie inquisitiey y pokarania, iezeli sie naidą winni albo nie winny, do pp. academykow. I. m. p.[254] Rozycky [Stanisław Różycki], rector, y z drugiemy academiky vymował sie o nyh *de foro*[255] na trybunalie, [g]rodzye z Kazimierza przy Krakowie.

№ 56

1650 р., серпень. – Нотатки про пожежу в Прошовичах та інших містечках

Ogien.

Prosowicze miasto pogorzało niemal wszistko *in augusto* y dwie myastecka. || **(арк. 350)**

---

[252] *forum* – суд.
[253] *poenae* – кари.
[254] Далі місце пропущене для імені.
[255] *de foro* – про суд.

№ 57

1650 р., серпень. – Нотатки про випуск нових монет з краківського монетного двору

Moneta nowa.

In augusto w Krakowie w męniczy poczęto bycz monetę: orty na g[ro]sz[y] osmnasczye srebra 14 łotow proby (mnieyse, nyz bydgoskie y gdanskie osmnastowe za krolia i. m. Zigmunta Trzeciego s[więtey] pamięczy) y sostaky, takze taky proby, alie telie, iak potroyne stare, taliery twarde trzizłotowe y pułtaliarky, dwugroszowe y groszyky proby mnieyszey, takze y seliągy miedziane, alie yh zakazono bydz.

№ 58

Новини про мир у Сілезії між імператором Фердинандом III і Швецією

W Sliąsku pokoy dostatecni Swedy stanął y wyiehaly Slyąska.

Cesarz i. m. [Ferdynand III] vczynieł dostatecny pokoy w Sliąsku y w panstwie swoim niemieckim Swedamy, wedlie ugody oddawszy dostatecnie sumy ym piniężne, y w inich punctah dostatecna stała sie ugoda y satisfactya. S panstwa wyiehali cesarzskiego, a drudzi sie zenieli tamze y osiadali pod cesarzęm i. m. Rzęmięsniczy, czo służeli woisku za officierow, knehtow, to zas do swych rzemiosł sie wracaly na swe warstaty. Vrodzaie P[ąn] Bog dał dobre w Sliąsku, ze zinarzow nie mogli dostawac, y w Polsce obfita rzecz vrzodzayu dobrego.

№ 59

1650 р., кінець липня – початок серпня. – Нотатки про вибух гармат у львівському арсеналі під час тріумфу з приводу народження королівни

We Lwowie zapalione działa.

Podczas triumphu narodzenia kroliewny i. m. [Marii Anny Teresy] we Lwowie puskarz, działa ponabyiawsy, w cekauzie zapuscieł ogien myędzy kulie ogniste, ktore nagotowono do obozu, tak ze sie zayęli y kulie, y działa, ze srodze gwałtowne oraz puky uderzeli y z dział, y z kul. Stało sie skody na 4000 y dwu puskarzow zabyto, hłopca proh wirzucieł. S tey || **(арк. 351)** przicini sie proh zaiął, ze puskarz u kulie ognisti hciał młotkięm przikliepacz zapał u ny, ktory beł wielky. Tamze hartowne rzeczi od młotka ognia dało y zaięła sie kulia. Dosło do drugih kul ognistyh, ktore sie zaiąwsy, wielkie puky vcinieły y skodę niemalą. Iednak przecię armatę y kulie drugie do obozu na wozy nakładziono y do obozu koronnego wisłano.

№ 60

Новини з України про наміри Богдана Хмельницького та універсал коронного гетьмана Миколая Потоцького з наказом збиратися військові під Сатановом

Z Ukraini nowyni y od i. m. p. hetmana koronnego [Mikołaja Potockiego] vniwersały.

Prziset vniwersał do hąrągwi, aby sie do obozu iak naprędzi sciągaly pod Satanow, takze y pisania do roznyh panow y senatorow, oznaimuyąc i. m. p. Mikolay Potocky, castellan krakowsky, hetmon wielky koronny, o niebespiecenstwie, ze ordy tatarskie wisły w polia, Nahayska, Cyrkaska y Krimska, y kozakow iest przi nyh kielka tysięci. Nie wiedziec, gdzie mislią, gdysz Hmielnicky z kozaky wszistkie pasy pozaliegał, ze trudno ięzyka dostacz wiedziec ych zamisły. Som Hmielnicky y z woysky takze w poliu osobno obozęm swim stoi (obawiaiąc sie i. m. p. hetmana, aby sie nad nim nie msczył swei krziwdy y pogromienia woyska). Albo tes czo wiedziec, iakie iego są zamisły, gdysz Hmielnicky iest skrity y subtelny (bi ięno znowu nie na Polskę). Pisał i. m. p. hetmon, iezeliby znowu drugie iego pisanie wysło, aby trzeciego nie cekaiącz, beli gotowy do obrony Korony Polsky.

№ 61

25 серпня – 20 вересня 1650 р. – Нотатки про прибуття краківського великоурядника Зиґмунта Опацького до замку і привітання його казимирськими райцями

I. m. p. Zygmunt Opacky, wielgirząca krakowsky, przyiehał do zomku.

Przyiehał i. m. p. wielgyrząnca do zomku krakowskiego *die 25 augu[sti]*. Witali go p. raice kazimierzsci *die 29 augusti*, podarowali mu beckę wyna za zł[otych] 120. Odiehał do domu *die 20 7bris*, sądy swe odprawiwszy. // **(арк. 352)**

№ 62

1650 р., серпень. – Новини з України про нові повстання, сутички з польськими хоругвами, відносини козаків з татарами, Османською імперією та інші відомості

Z Warsawy nowini *29 augusti*.

Ze na Ukrainie hłopi znowu zbuntowaly sie y na horągwie woyska kwarcyanego oburzely sie, dawsy sobie okazyią y przicinę zwady. Zbieli naszih horągwi 2, drudzi mowili, ze trzi tisiące.

Tatarowie y z kozaky wpadli w ziemyę moskiewską y tam wielie ziemie splyądrowali, popalieli, zdobiczi nabrali, więzniow y wielie wisczinali liudzy.

Dliaczego krol i. m. wiszeła posła swego do cara moskiewskiego [Aleksego Michajłowicza], omawiaiąc sie, ze to bez woli krolia i. m. wpadly w ziemię moskiewską y roskazania, gdysz som krol i. m. ma czo robycz z kozaky.

[Danyło] Nieciaia, kozak tęn znowu na Ukrainie hłopi buntuie, ktoryh iuz w kupie iest pod sto tyszięczy[256]. *Rumor*[257] między hłopy po rusky ziemi, ze z Lyahy woyna. A tak znowu od swyh panow odstępuiącz, czo zywo do woyni tak kozaczy, iako y hlopy. Chmielnicky po starẹmu iako czlek niespokoini, przisięgi swey nie dotrzimuiącz y wiari swey przeciwko kroliowy i. m. y Rzeczipospolytey, rozne factye robyąc między postronnemy, na Koronę Polską podwodząc, aby mu pomoczy dodaly. Turczinowi sie pod protectyą poddaiąc, telko zeby mu dodal pomoczy przeciwko Lahom, czego Turcic mu nie odma-

[256] Надпис на маргінесі: “Niecziaia”.

[257] *rumor* – поголос.

wia, alie obieczuie przyiąc Hmielnickiego pod swoię protectią y dodac pomoczy przeciwko Lahom, telko zeby sie wirzek morza y kozaczi wszisczy zeby do Turek wiecnemi czaszi nye wpadaly, alie zeby hołdownikamy panstwa Tureckiego beli. O czim beł caus [Osman aga][258] w poselstwie v Hmielnickiego y poseł od [Jerzego II] Rakoczego, od hospodara multanskiego [Mateusza Basaraby] y wołoskiego [Bazylego Lupu], w iakim poselstwie, nikt nie wie, takze tatarskych posłow dway [Bajzaklin pasza][259]. Czi wszisci u Hmielnyckiego liedwie nie oraz bely.

Z woyska koronnego zblizelo sie beło kielka horągwy ku kozackym stanowiskom. Tam sie kozaczy, oburziwszy, || **(арк. 353)** vderzyli na nych y pogromili k...[260].

I. m. p. Marcin[261] Kalinowsky, hetmon polni koronny, woiewoda bracławsky[262], wiszet z więzienia z Krimu od hama Isliam Gierecza. Warsawie beł *28 augusty*, krolya i. m. myał wytacz.

Poslowie dwai, ieden po drugim [tatarskie], bely u krolya i. m., aby im pozwolieł pospołu y z kozaky woyni do Moskwy. Krol i. m. odpowiedział, ze ma swe przicini, dliacego nie moze na tę woinę pozwolycz, gdysz Hmielnicky nie pewni wierze swei y z kozaky, dlia ktorego zawsze muszi bydz ostrozny pogotowiu y z woysky koronnemy, iako W. X. Litewskiego.

Tatarowie wpadli do Moskwy, znowu przibrawsi swowolnih kozakow. Tamze Moskwa, obskocziwsy yh z woisky swemi, zbieła na głowę, ze yh ledwo cwarta cęscz vciekła nazad.

№ 63

8 вересня 1650 р., Ченстохова. – Нотатки про перенесення чудотворного образу Матері Божої з костьола до каплиці

Przeniesienie obrazu w Cęstohowey.

Die 8 7bris w dzięn narodzenia Naswietszy Panni Mary obraz czudowny Panny Naswietszy przenosono w Cęstohowy, i. m. x. Maczyey Lubinsky, arcibiskup gniezniensky, z koscioła do kaplice, do oltarza nowego hebonowego, szrebręm ozdobionego, ktory dał niebosczyk p. Ierzy Osolinsky, kanclerz koronny, zrobyc swim kostem, ozdobny. Beł tes y i. m. p. [Marcin] Kalinowsky, hetmon polni koroni, ktori swiezo od Tatarow z Krimu wyset, w Cęstohowei, przi przenoszinah, wota swe oddaiąc y Panu Bogu dziękuiąc za wyswobodzeni[e]*, y liud srogy. Triumphi odprawowali, z dział bito y race palio[no].

Опубліковано: *Kubala Ludwik*. Jerzy Ossoliński. – 2-ie wyd. – Warszawa, 1924. – S. 470 (no. 50).

---

[258] *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 59–63; *Кравець Марина, Ченцова Віра.* Султан відповідає козакам: До історії двох грамот Мегмеда IV до Богдана Хмельницького (1650–1651) // Український археографічний щорічник. Нова серія. – Київ, 2018. – Вип. 21/22. – С. 419–420.

[259] *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 65.

[260] На цьому відомість обривається самим Ґолінським.

[261] Ім'я дописано пізніше; перед тим Ґолінський залишив пропущене місце перед прізвищем.

[262] Так у тексті; Мартин Калиновський був чернігівським воєводою.

№ 64

26 січня 1650 р.[263]*.– Новини про смерть львівського старости, польного коронного писаря Адама Єроніма Сенявського*

Vmarł i. m. p. Hieronim Adom z Granowa Sieniawsky, pisarz polny koronny, starosta lwowsky. Zostawił po sobie sina [Mikołaja Hieronima] y corkę[264]. || **(арк. 354)**

№ 65

Нотатки про розташування табору коронного війська під Кам'янцем-Подільським

Nowini z Ukraini.

Oboz koronny pod Kamięncęm Podolskym stanął, okopał sie potęznie, alie ze drogosc y głod w obozie y dlia liudzy, y dlia kony.

№ 66

Новини про молдавські плани в українсько-турецьких відносинах і наміри Османської імперії отримати у володіння Кам'янець-Подільський

Basa silistrysky [Derwisz Mehmed pasza][265] z woysky tureckymy do Wołoch sie przeprawył, hcąc hospodara [Bazylego Lupu] s panstwa złozyc, a Hmielnickiego na panstwo hospodarskie oszadzic, alye taką kondityą, zeby mu Hmielnicky poprzisiąg wierne poddanstwo y na morze z kozaky nigdy nie hodzic do Turek, takze zeby Turkom oddał Kamieniec Podolsky[266]. Posłowie bywaią kozaczczi od Hmielnickiego u Turkow, od Turkow takze do Hmielnickiego, takze od hama krimskięgo [Islam Gereja III] y tes do hama od Hmielnickiego. Tatarowie w polah liezą gotowy z woysky y kozaczy takze regestrowy swim obozęm. Hłopi tesz zbuntowani swimy kupamy, iest yh kielkadziesiąt tyszięczy.

№ 67

13 вересня 1650 р., Казимир. – Нотатки про повернення татарського посла з Відня і його зупинку в місті

Poseł tatarsky.

13 7bris poseł tatarsky [Gazi bej] od cesarza i. m. [Ferdynanda III] wrocieł sie z Wiednya nazad, miasto [Kazimierz] podimowało go: iescz, pic samim y koniom iego dawalismy. Stał 4 dni, kostował blysko zł[otych] 150. Cestował

---

[263] Датування документа за часом смерті Сенявського в ніч з 25 на 26 січня 1650 р.

[264] У науці відомо лише про його сина, див.: *Niesiecki Kaspar.* Herbarz polski. – Lipsk, 1841. – T. VIII. – S. 350; *Nagielski Mirosław.* Sieniawski Adam Hieronim // Polski słownik biograficzny. – Warszawa; Kraków, 1996/1997. – T. XXXVII. – S. 104; *Majewski Wiesław.* Sieniawski Mikołaj Hieronim // Ibidem. – S. 137–142.

[265] *Hrushevsky Mykhailo*. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 170 (прим. 90, комент. упоряд.).

[266] Надпис на маргінесі: "Zmislione te nowyni udawaly".

go w gospodzie iego p. Porębsky młody winęm y miodęm. Nazayutrz u siebie znowu dostatkiem cestował go y udarował. Takze w zomku p. Kohansky [Łukasz Kochański][267], wicerenty, cestował tego posła y z celiadzią iego, popoieł yh. Podwody az do Bohnie musielismy im dacz. || **(арк. 355)**

№ 68

4–5 вересня 1650 р. – Нотатки про дощі й паводки на Віслі, Бугу, Сяні та інших ріках

Descze y powodz.

4, *5 7bris* descze poczęły yszcz srogie w gorach y u nasz. Zebała Wisła y rzeky srodze – Raba, Donaiec[268], Bug, Son y ine rzeky, ze z brzegow wiliały. Sieła potopieło pol, zboza, bydla na poliah pasące, liudzy, wszy, gumna pozaliewała, domy, drzewa sobą brała, ze wielkie skody na dolie poczinieła, gdzie sie sobą rzeky zhodzieły. Liudzy, iadąc z Iarosławya, na przewozie vtonęło kielkanascie, takze zwierz w liasah, wilky i ine potopiło, ze to z wodą płynęło, gadzina w ziemi powilazieła y potonęła, zaby, węzę, iascorky, krety płynęły z wodą y wodę truczizną zarazały, ze liudzie od tego puhli, gdy sie iey kto napieł plisko tey gadzini. Węze na dzewa powłazieły w liasah, a potim spadały z drzewa y tonęły. Takze bydła, konie, wieprze płinęły z wodą[269].

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 10 (no. 33).

№ 69

Нотатка про повішання п'яти євреїв за крадіжку на ярмарку в Ярославі

Zydzy.

W Iarosławiu 5 Zydow obiesono o kradziez w iarmark iarosławsky.

№ 70

4 жовтня 1650 р. – Новини з України про польський табір під Кам'янцем-Подільським, українсько-московські й українсько-татарські відносини, похід козаків з татарами в Молдавію та інші відомості

Nowyni ze Lwowa y z Ukraini *die 4 8bris 1650* v p. [Andrzeja] Iasowskiego[270] i. m. p. [Gabriel] Ohocky[271], rayca krakowsky, czitał, ktore miał ze Lwowa.

---

[267] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CXXXIII. – S. 406.

[268] У рукопсі "Donaieic".

[269] Надпис на маргінесі: "Wielką skodę woda pocziniła y głod vczynyła, ze zadawno liudzie pamiętaią taką powodz".

[270] "v p. Iasowskiego" дописано пізніше.

[271] Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa: (1228–2010) / Red. Bogdan Kasprzyk. – Kraków, 2010. – T. 1. – S. 599.

Ze oboz koronny pod Kamięncęm Podolskim polozony y dobrze obwarowany okopamy y armathą. Woyska iest wszistkiego 15000, i. m. p. Mikolay Potocky, kastellan krakowsky, w nym iest po staremu hetmanęm koronnim. Hmielniczky myał u syebie posla moskiewskiego [Wasilija Unkowskogo][272] y wielkie podarunky wzyął od Moskwy dlyatego, zeby do Moskwy z Tatary y swemi kozaky nie wpadał. Dlia teize przicini, gdy sułtąn gałga [Krym Gerej][273], swemi Tatari y z kozaky złąciwszi sie, do Moskwi hcial wpasc, Hmielnicky odradzieł to gałdze, ze teras zły cas do Moskwy, bo Moskwa z woysky iest gotowa, alie radziel, zeby do Wołoch wpascz: "Gdysz tam trafięmi na niespodziewanich Wołohow, a ziemia || **(арк. 356)** dostatnia, ze beła długo w pokoiu". Przicinę tei woiny do Wołoch, ze hospodar [Bazyli Lupu], gdysz sły woyska tatarskie nazad s Polsky z plionęm, zastępował z woysky y biel Tatary na przeprawah y plion odimowal Tatarom, a tak radzieł gałdze, zeby szie swei krziwdy zemscył. Dał sie łacno namowycz gałga, ze woyska swe nawrocieł do Wołoch y z nim kozaczy. Tamze wpadszy, wszistkę prawie wołoską ziemię spustoszeli ogniem y mieczem, wielie liudzi sczinaiącz, nie ziwiąc nikogo. Iasy, miasto stołecne wołoskie, spalieli, ze telko zomek zostal a cerkwy kielka. Som hospodar liedwo vciekl do lasow z dziecmy, skarby swe wprzod wysławszy. Beł u hospodara posel swedzky y sliahczic polsky, ktory od Tatarow wiszedszy z więzięnia, przyiehał do Ias. Tyh prosieł hospodar, ze[by] do gałgy poiechali na tractati, przciciniaiąc sie za hospodaręm, aby Wołohow nie pustoseli więcey. Stanęła zgoda y pokoy za pewnemi kondityamy, ze hospodar dał sułton gałdze sto dwadziescia tiszięczy talerow twardych, azeby ustąpieł z Woloch, ktorą sumę odebrawszy, Tatarowie ustąpieli z Woloch. Alie ydąc y nazad, siela liudzi wigubieli y ziemie wołosky spustoseli, zdobycz wielką wzięli. Kozakom s tyh piniędzi nic sie nie dostało, telko czo kto zerwał. Tatarowie niewielie liudzi, męsczizni nabrali, telko czo scinali; białyhgłow telko nabrali młodyh, a wołow srogą rzec wignaly, koni y baranow niewielie brali, ktorim baranom nogi uczinali. A tak, gdy Hmielnicky set nazad z kozaky, bał sie, bi go p. hetmon koronni nie witał na przeprawie. Poslał do i. m. p. hetmana, na czo takowe woysko w obozie tak długo trzima, częmu go nie rospusczy? I. m. p. hetmon odpisał mu, ze krolia i. m. roskazania czeka, a ięmu nic zlego nie misli, moze sie go || **(арк. 357)** nie obawiacz, gdysz w pokoiu y w zgodzie hce mieskac. A tak Hmielnicky, przeprawiwszi szie z woysky kozackimi y 6000 Tatarow, ktorzi przi Hmielnickym zostali, stanął swim obozem pod Orinięm. A [Danyło] Niecaia osobno swimi hlopi stoi, od obozu koronnego dzięn cały iazdy, ma woyska, cerni osmdziesiąt tiszięczy.

Tatarowie wiedzą tes to, ze Hmielnicky myał u siebie posła moskiewskiego, od ktorego wzyął vpominky wielkie.

Poslał sułton gałga do i. m. p. hetmana koronnego do obozu, ofiaruiąc sie swą przyiaznią y usługą kroliowy i. m. y Rzeczypospolitey, hcąc iscz na usługę y roskazanie krolia i. m. wsędy, kędy roskaze krol i. m.

---

[272] Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т. – Москва, 1953. – Т. II: 1648–1651 гг. – Док. 182. – С. 442–444; *Шевченко Федір*. Політичні та економічні зв'язки України з Росією в середині XVII ст. – Київ, 1959. – С. 312–314.

[273] *Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 152–153 (прим. 95).

Poslały Tatarowie y Hmielniczky posły swe do hospodara multanskiego [Mateusza Basaraba] y do [Jerzego II] Rakocego, do siedmigrocky ziemie, aby im don posłali: hcą li bydz w pokoiu y ych poddani? A iezeli im nie oddadzą, tedy ych nawiedzyc obiecuią w krotkim czasie.

We Lwowie drogoscz: trzi cwiertnie zyta krakowskie za złotyh 50, becka miodu za złotyh 80 (a na ten cas w Krakowie zyta cwiertna zł[otych] 6, a miodu becka po zł[otych] 50).

W obozie maią iesce ziwnosczy doszic dlia siebie y koni, alie ze piniędzi nie maią, bo im iuz za drugą cwierc winni, czo nie płacą. Międzi zołdaty głod, nędza bez piniędzi, ze yh sieła umiera od głodu y z obozu sieła yh ucieka, liubo ych nawracayą nazad, bo w obozie wsistko trza kupic za piniądze. Nye mas zadney caty, czobi zdobic miała bydz, albo iaka skoda vciniona Ruszinowi, y [za] biedną kokos zaras surowa karono w obozie na garlye.

Опубліковано: Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т. – Москва, 1953. – Т. II: 1648–1651 гг. – Док. 183. – С. 445–447 (фрагмент).

№ 71

Новини про присягу Богдана Хмельницького турецькому султанові та його плани щодо Молдавського князівства

Hmielniczky oddał przisięgę cesarzowy tureczkiemu [Mehmedowi IV] bydz wiernim sługą y poddanym, obieczuiąc pewną czescz panstwa Korony Polsky oddacz cesarzowy tureckiemu, azeby go cesarz i. m. vczinił hospodarem wołoskym (nie przysło do tego Hmielnickiemu[274], bo mu Turczy nie wierzely[275]). || **(арк. 358)**

№ 72

17 жовтня 1650 р. – Новини про заупокійні служби Олександра Любомирського за тестем Юрієм Оссолінським і батьком Станіславом Любомирським, а також чутки про його смерть

17 8bris i. m. p.[276] [Aleksander] Lubomierzsky, hrabia na Wisniczu, konyusy koronny, zięcz niebosczika p. Ierzego Osolinskiego, kanclerza koronnego, ktory nie beł na pogrzebie, obhod czinił rekwyalni za i. m. p. kanclerza na Wisnyczu y za i. m. p. oyca swego, woiewodę krakowskiego [Stanisława Lubomirskiego], etc., bo w Rzimie beł na Swięty Rok, nierihło przyiehał. Pohowono i. m. p. kanclerza w iego miesczie[277] [Klimuntowie][278] w kliastorze u dominikanow, ktori on zmurował y fundował yh. Z Krakowa z kapelle zomku muzyka iehala basysta. Hory z niemy beł. Iadąc nazad, w drodze na noclegu umarł, prziwiezli go do Krakowa y pohowali.

Опубліковано: *Kubala Ludwik*. Jerzy Ossoliński. – 2-ie wyd. – Warszawa, 1924. – S. 470 (no. 50; фрагмент).

---

[274] На цьому місці у рукописі помилково закрита дужка.

[275] Далі повторено: “Hmielnickiemu”. Ціла фраза в дужках дописана пізніше.

[276] Далі пропущено місце для імені.

[277] Далі пропущено місце для назви міста.

[278] Див. вище док. 52.

№ 73

15 жовтня 1650 р. – Новини з листа подільського судді Лукаша Мясковського про листування Богдана Хмельницького з Миколаєм Потоцьким, молдавські плани українського війська, скупчення козаків у полковника Данила Нечая та інші відомості

Nowini, ktore pisał i. m. p. Lukas Miaskowsky, sędzia podolsky, do sina swego do Krakowa, xziędza Stanisława Miask[owskiego], proboszcza woynickiego, *1650 die 15 8bris* z Ukrainy.

Ze Hmielniczky niepewny w pokoyu, pisał do i. m. p. hetmana [Mikołaja Potockiego], aby oboz y woysko na zimę rospuscyeł, gdyz sie nie trza obawiac nykogo, zadnego niebespiecenstwa nie mas. I. m. p. hetmon odpisał mu, ze kiedy będę rozumiał, tedy rospuscze, albo gdy mi krol i. m. roskaze.

Liedwie oboz y na zymę z woyskięm stac muszy.

Hmielniczky znowu na powtorky wpadł do Woloch ziemię pliądrowac, usłysawsy, ze sie hospodar [Bazyli Lupu] hciał y gotował sie zemscic[279] despectu y[280] ziemie swey splyądrowania[281]. Vprzedzieł go Hmielnicky, ze mu sie musiał okupyc hospodar kielkąset tiszięczy twardych talerow. [Danyło] Nieciaia, pułkownyk, ma hłopow w kupye kielkadziesiąt tysięczy. Pąn Bog wie, iezeli zimie albo na wiosnę z kozaky y z Tatary znowu woyna nie będz[i]e.

№ 74

Новини про зустріч татарського посла у Варшаві на його шляху до Швеції

Poseł tatarsky [Mustafa bej][282] beł od hama krimskiego [Islam Gereja III] do krolia i. m. [Jana Kazimierza], prosąc go, aby go wolno kazał przeprowadzyc przez Pruszy do Sweczyiey, zaciągaiąc Swedow na woynę przeciwko Moskwie. Pozwoliono mu tego y przeprowadzyc kazono. || **(арк. 359)**

№ 75

8 і 15 жовтня 1650 р. – Новини з Риму про політичні події в Європі, війну Венеції з Османською імперією та інші відомості

Nowini z Rzimu, ktore piszał xziądz Emeric Zaiączowsky do p. Andrzeia Iasowskiego, raicze kazimierzskiego. *Data Rome*, list ieden *8 8bris*, a drugi list *die 15 8bris 1650*.

Ze liato w Rzimie srogie gorączo panowało, gdzie ocziec s. papiez [Innocenty X] za som snieg wziął więcei, niz zł[otych] 60000, ktori snyeg na pewnyh gorah spada wisokyh y gniotą go w kupi a howaią do lodowny, iako u nas liody, a lieczie przedaią. Po pogodah nastąpieły srogie descze y płiusky nieustaiące, gdzie wyelie skody wody poczinieły y wina na winnicah popsowały, bo sie popukały, drugie pognieły koło Rzymu y gdzie indzi włoskyh panstwach.

---

[279] Слово правлене.

[280] Сполучник повторено двічі.

[281] Надпис на марґінесі: “Zdrada. Hmielnicky znowu sie gotuie na Poliaky”.

[282] *Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 197 (прим. 571).

Ispon [Filip IV] woinę prowadzy z krolem francuskym [Ludwikiem XIV] potężną, biorąc miasta y prowinczyie kroliowy francuskiemu. Takze Leopold [Wilhelm], arczixziązę Rakuskie, brat czesarza krzesczi[anskiego] Ferdinanda Trzeczіego, z woysky bierze miasta y zomky kroliowy franczuskiego y swiezo woisko niemieckie czesarza i. m., wpadszy do Franczy, pod Parizęm lezy, gdzie haniebnie skody wielkie czini, od miasta Pariza wielką sumę piniędzy wiciągaią. Tu w Rzimie Francuzowie, *suplikationes*[283] w koscielie s. Ludwyka codziennie maiąc, błagaią Boga, aby tak sławnemu kroliestwu nie dał upasc do konca. Papiez na to mylczy, iakoby o tim nie wiedzyał, atoli woysko zbierac kazał, ale na *principes Italię*[284], ktorim hce zomky y fortece odbierac, mianowicie przi graniczah, ktore są. Pp. Wenetiany victorią znacną otrzimali teras niedawno nad Turky y odebrali Turkom niedaleką Kandiey forteczę, ktora im bardzo na przeskodzie beła. Z wielkym triumphęm wzyęli etc.

Rome 15 o[c]tobris 1650.

Fr[ater] Emericus Zaiącowsky supprior Andreiowieien[sis][285]. || **(арк. 360)**

№ 76

7 листопада 1650 р., Прошовичі. – Нотатки про скликання сеймику Краківського воєводства і призначення послів на варшавський сейм

1650

Die 7 9bris seimik beł w Prosowycah na seim warsawsky. Posłęm beł od krolia i. m. na seimyk do Proszowycz [...][286].

Propositya od krolia i. m.: nawięcey przekładaiącz wielkie niebespiecenstwo na Koronę Polską nie telko od domowych nieprzyiacioł, alie zewsąd, y od postronnych obawiacz sie potrzeba, aby takych posłow obierali, czo by umyeli mądrze radzyc o obronie Korony y wszistky Rzeczypospolitey etc.

Obrono na seym dwuniedzielni warsawsky posłamy:

i. m. p. [Jana] Wieliopolskiego, starostę bieczkiego;

i. m. p. [Stefana] Koriczinskiego, starostę oswięcimskiego;

i. m. p. [Maksymiliana] Iarzinę, sędziego[287] ziemskiego krakowskiego;

i. m. p. [Stanisława] Chrząstowskiego, podczętka krakowskiego;

i. m. p. [Jana] Dębinskiego[288], sina i. m. p. podkomorzego krakowskiego [Franciszka Dembińskiego][289];

i. m. p. [...][290]. || **(арк. 361)**

---

[283] *supplicationes* – молебен.

[284] *principes Italiae* – італійських князів.

[285] *frater Emericus Zaiącowsky subprior Andreiowieiensis* – брат Емерик Зайонцовський, заступник преора (настоятеля) Єнджєївського [монастиря].

[286] Далі залишено місце для імені.

[287] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 398.

[288] *Niesiecki Kaspar.* Herbarz polski. – Lipsk, 1839. – T. III. – S. 322.

[289] У літературі згадано, однак, що сам краківський підкоморій був послом на цьому сеймі, а не його син: *Ochmann-Staniszewska Stefania, Staniszewski Zdzisław*. Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy: Prawo – doktryna – praktyki. – Wrocław, 2000. – T. 2. – S. 341.

[290] На цьому документ обірвано і текст не дописано.

№ 77

1650 р., початок вересня[291]*. – Трактат про претендентів для призначення на уряд коронного підканцлера*

Examen siue thesis cum hyppothesi concurrentium[292] na pieczęcz podkanclerzską koron[ną] 1650.

Cessit fatis[293] i. m. p. canclerz [Jerzy Ossoliński], o ktorim *iudicia varia*[294], co sie telko *breuissime*[295] powiedziec moze[296]. *Etiam*, *si qui bonum negauerit*, *magnum fateatur necesse est* teraz *queritur de successore*[297]. Vrząd, to iest, na ktorim tak panu, iako y oyczizne wielie naliezy, w czym *in considerationem subiecta iudicium electionem formabit*[298]. Ci tedy *in predicamento*[299], ktorim kazdemu z osobna swoie *suffragantur attributa*[300].

Pierwszy iest *inter candidatos*[301] i. m. p. Stanisław[302] Kobierzicky, castellan gdansky, *innocentia uite et liberalibus studiis ingenium*[303] panu zaliecone. *Accessit rerum exterarum peritia*[304] y do tractatow swedzkych *sepositus*[305] od pana na przesłym seimie snadz obietnicę odniosł. Pokrewnoscz i. m. xziędza arczibyskupa [gnieznienskiego Macieja Łubieńskigo], kroliewicza i. m. [Karola Ferdynanda] *vetus clientela* y *familiaritas*[306], i. m. p.[307] podkanclerzego litewskiego [Kazimierza Leona Sapiehu][308], ktori *in historia palpum querit animos addit*[309].

---

[291] Датування за вид.: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 187, 188. – S. 560–564. У літературі авторство трактату приписується Єронімові Радзейовському: *Kersten Adam.* Walka o pieczęć // Sobótka. – 1975. – Z. 2. – S. 282; *idem.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 230–232.

[292] *examen sive thesis cum hypothesi concurrentium* – огляд або перелік претендентів з характеристикою.

[293] *cessit fatis* – помер.

[294] *iudicia varia* – різні судження.

[295] *brevissime* – дуже коротко.

[296] Надпис на маргінесі: “Vmar i. m. p. Osolinsky, canclerz koronny”.

[297] *etiam si qui bonum negaverit, magnum fateatur, necesse est.* Teraz *queritur de successore* – навіть якби хтось заперечив, що [він був] добрий, то великим таки визнати мусить. Тепер стоїть питання про наступника.

[298] *in considerationem subiecta iudicium electionem formabit* – щодо взятого до розгляду суд вчинить вибір.

[299] *in predicamento* – відповідно до загальної думки.

[300] *suffragantur attributa* – слугують властивості.

[301] *inter candidatos* – з-поміж претендентів.

[302] Слово дописане над рядком. Надпис на маргінесі: “I. m. p. Stanisław Kobierzicky, kastelan gdansky”.

[303] *innocentia vitae et liberalibus studiis ingenium* – бездоганне життя і талант до вільних наук.

[304] *accessit rerum exterarum peritia* – здобув обізнаність у закордонних справах.

[305] *sepositus* – відібраний.

[306] *vetus clientela* y *familiaritas* – давня служба і близькість.

[307] Далі пропущено місце для імені.

[308] Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba. – Kórnik, 1994. – S. 148 (no. 1136).

[309] *in historia palpum querit animos addit* – шукає схвалення в історії, додає духу.

Drugy i. m. p. Mikolay Ostrorog, podczasy koronny[310]. Tego *longa [rerum] experientia*[311] y zasługy w oyczyznie y *iudicium antecessoris capax rerum indoles*[312], w boiu y w pokoiu czwicona *aetas emerita promouet et consensu monstratur*[313].

Trzeczy i. m. p. Krzistop[h] Opalinsky, woiewoda poznansky, *parentelis subnixus et maiestatiua Wielgopoliana authoritate. Tum recenti merito legationis Franciae*[314], ze kroliową [Ludwikę Marię] panią do Polsky prziwioszł, *habet authoritatem sperandi*[315].

Cwarty i. m. p. Hieronim Radzieiowsky, starosta łomzinsky, *flore et robore aetatis, uitae splendore, acrimonia ingenii, scito sermone, in rebus gerendis admirabili, quaedam felicitate et indefesso labore*. A nad wsystko *singulari artificio beneuolentia*, ze y panu wygodny, *et popularibus egregie instructus. Multum eminere uidetur super candidatos*[316].

Drudzy *Terentiani sicut eunuchi, a quibus nec speres, nec metuas*[317]. *Examinemus* tych czterech iako naikroczy *vno intuitu demus,* co *pro fundamento* nieh będzie, ze iako u nas *mixta Regipublicae forma,* tak *in magistratu imperamentum*, oyczyznie y *principy utile querendum*[318].

Quantum ad primum: dobry człowiek, ale tu *aliud queritur. Politicum non theologum formamus, virum acrem magistratus iste desiderat. Quorundam verecundia non facit ad aulam; studia in umbra nata, alibi se iactent: aliud est sceptrum, aliud plectrum. Historici opera vtilis Reipublicae, et si qoud munus*

---

[310] Надпис на маргінесі: "I. m. p. Mikolay Ostrorog, podczasy koronny, staro[sta] inowłocławsky, niesaws[k]y".

[311] *longa rerum experientia* – тривалий досвід у справах.

[312] *iudicium antecessoris capax rerum indoles* – готовність сприймати попередника, талант у справах.

[313] *Aetas emerita promovet et consensu monstratur* – заслужений вік заохочує і в згоді показується.

[314] *parentelis subnixus et maiestativa Wielgopoliana authoritate. Tum recenti merito legationis Franciae* – такий, що спирається на походження і великопольські владні повноваження. Також [завдяки] нещодавній заслузі у французькому посольстві.

[315] *habet authoritatem sperandi* – має право сподіватися.

[316] *flore et robore aetatis, uitae splendore, acrimonia ingenii, scito sermone, in rebus gerendis admirabili, quaedam felicitate et indefesso labore*. A nad wsystko *singulari artificio beneuolentia*, ze y panu wygodny, *et popularibus egregie instructus. Multum eminere uidetur super candidatos* – який, схоже, значно перевершує кандидатів розквітом і силою літ, яскравістю життя, гостротою розуму, вмілою мовою, якимось дивним щастям у військовій справі і невтомною працею, а понад усе – винятковою прихильністю до мистецтва, що і для пана дуже вигідний, і для людей вельми підготовлений.

[317] drudzy *Terentiani sicut* [у рукописі "sine"] *eunuchi, a quibus nec speres, nec metuas* – інші – наче Теренціеві євнухи: від них ані сподіваєшся нічого, ані боїшся.

[318] *Examinemus* tych czterech iako naikroczy. *Uno intuitu demus*, co *pro fundamento* nieh będzie, ze iako u nas *mixta Reipublicae forma*, tak *in magistratu [te]mperamentum* oyczyznie y *principi utile quaerendum.* – Розгляньмо ж тих чотирьох якнайстисліше. Подаймо їх, маючи на увазі одне (візьмімо це за основу): так само, як у нас [знайшлася] змішана форма Речі Посполитої, так і у магістраті треба шукати корисний для батьківщини і правителя врівноважений характер.

|| **(арк. 362)** *grauius posteris tradi potest, sed animus sine praeiuditio patrium de seculo dicturus quinque octo fomentandus nec abstrahendus est, ab erudita contemplatione sua*. Takim scriptorom, zeby *fides* beła *undis uilibus non mergendi et quium (?) sine odio et gratia memorandus est*. Tęn człowiek, mowmi sobie prawdę, *nouus est*, bespiecenstwa takiego w Rzeczypospolitey miecz nie moze. *Turbabat* niedawno *uirum sine comparatione in Regipublica* xziędza [Aleksandra] Trzebinskiego[319]: iesli szie *populo et optimatibus captande auram popularem dabit meticulosus et principi inutilis fiet*, a iesli będzie regalisował *sine fructu et authoritate, euanescet* w oyczizniе *esto*, ze do tractatow swedzkych potrzebni, chlieba mu dac za to, a przecię *magistratus in Republica virum desiderat*[320].

I. m. pąn podczaszy *dignitatibus ornandus non officiis onerandus*[321] widziemy, ze iuz *fractus laboribus hebescit et quis fructus, iezeli in primo tantarum rerum molimine*[322], ktore sie *in Republica* powoli nie oraz kluią, *succumbet labori aut etati*[323] do tego, ze potrzebni bardzo y potrzebnych ma synow sczęsciu. *Felix genitori, si tam fecundus non fuisset*[324] obawiac sie, zeby *ad predam sonitumque lucri*[325] *suffragia*[326] canclerzskie nie obracały sie y pan dziurawego miecha nie mogł by napełnicz albo *ex tropicis prioris aulae non studeat*[327],

---

[319] Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy (1648–1668). Publicystyka – Eksorbitancje – Projekty – Memoriały / Wyd. Stefania Ochmann-Staniszewska. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1989. – T. I: (1648–1660). – Dok. 16, 17. – S. 58.

[320] Щодо першого: це добра людина, але тут треба іншого. Ми виховуємо не теолога, а політика, цей уряд хоче жвавого мужа. Несміливість деяких робить їх непридатними для двору; студії, народжені в затінку, нехай ведуться в іншому місці: одне діло – скіпетр, інше – плектр. Праця історика – корисна для держави і, хоч перед нащадками може бути виконано й поважніший обов'язок, проте душу, що без упередження розповість про епоху батьків, варто занурити у повне дозвілля й не відволікати від її вчених роздумів. Таким письменникам треба, аби була певність, що їх не поглинуть жалюгідні хвилі, і [про них] треба говорити без гніву і з вдячністю. Ця людина, будьмо відіверті, є нова, не може мати такої безпеки у Речі Посполитій. Потривожив недавно мужа, якому нема рівного у Речі Посполитій, ксьондза [Олександра] Тшебінського: якщо почне шукати народної любові у людей і шляхти, то стане страшним і небезпечним правителеві, а якщо буде управляти без користі й повноважень, то забудеться у вітчизні, нехай навіть до шведських переговорів потрібний, – дати йому за це хліба, адже уряд у державі потребує мужа.

[321] *dignitatibus ornandus non officiis onerandus* – якого треба наділяти званнями, а не обтяжувати обов'язками.

[322] *fractus laboribus hebescit et quis fructus,* iezeli *in primo tantarum rerum molimine* – виснажений працею, тупіє, і яка користь, якщо при першому зусиллі у таких справах.

[323] *succumbet labori aut etati* – впаде жертвою праці або віку.

[324] *Felix genitori, si tam fecundus non fuisset* – щастя батькові, якщо не буде таким плодовитим.

[325] У рукописі помилк. "lucro".

[326] *ad predam sonitumque lucri suffragia* – на грабунок і брязкіт наживи голоси.

[327] *ex tropicis prioris aulae non studeat* – не виніс би уроку з катастрофи попереднього двору.

zeby zas nie chciał bardzo magistrowac nad panęm, zaczim *quae libertas aut authoritas consulentis*[328].

I. m. pąn woiewoda poznansky *gentis et originis memor*[329]. Obawyac sie, zeby *magnificum nomen*[330] nie prowadzył z sobą do dworu, zaczim *fastus et contemptus* miasto *authoritatis* y *debitum pro merito interpretatus*[331]. Nie bardzo bi umyał *respondere beneficy supercilio et parentelis grauis authori suo et populo inuisus*[332] moze bydz. *Apud regnantes in discretione genius*[333] iego, bo za przeslego krolia imsczy [Władysława IV] *fama*[334] była, ze rokosz chciał knowacz, *et parcat mihi, quantum uis egregie sentiat*[335]. Doznalismi *fragile ingenium*[336].

I. m. pąn Radzieiowsky, starosta łomzinsky, ani tak wielkiey *parentele, ut se ipsum miretur*[337], ani tak podłey, *ut contemnatur*[338]. *Inter medium* u dworu, *inter abruptam contumaciam* a *deforme obsequium*[339] umiał by przestrzegac *famam et fortunam*[340] do pana, iako *authorem beneficy*[341] iego podwiszony *referre honesta utilibus miscere peritus*[342] dostatky panskie. *Animus* przezorny, *industria et felici-* || **(арк. 363)** *tas in rebus gerendis*[343], ze nie telko *in publicis,* ale *in priuatis fortuna vtraque exercitus*[344], czo u wszistkych zawsze *desperatum* było, on zawsze *expeditum fecit, ingentibus inimicis superstes* nie telko *quantus est*, alie *y quantus futurus*[345], *ostendunt subiectum regnantibus vtilissimum et popularibus studiis in publicum gratum*[346]. Pociągnął by *in partem princi-*

---

[328] *quae libertas aut authoritas consulentis* – яка свобода чи право порадника.

[329] *gentis et originis memor* – свідомий свого роду й походження.

[330] *magnificum nomen* – славне ім'я.

[331] *fastus et contemptus* miasto *authoritatis* y *debitum pro merito interpretatus* – а разом з тим щоб не сприймав авторитет/владу як гордість і зневагу, а послугу як обов'язок.

[332] nie bardzo bi umyał *respondere beneficii supercilio et parentelis grauis authori suo et populo inuisus* – не дуже вмів би відповідати на знаки милості, а родинними зв'язками був би обтяжливим для свого зверхника і ненависним для народу.

[333] *apud regnantes in discretione genius* – у правителів геній у розрізненні.

[334] *fama* – поголос.

[335] *et parcat mihi, quantum vis egregie sentiat* – і нехай мені простить, хоч він і прекрасно знає.

[336] *fragile ingenium* – слабку натуру.

[337] ani tak wielkiey *parentele, ut se ipsum miretur* – ані такого великого походження, щоб самому собою захоплюватися.

[338] *ut contemnatur* – щоб ним гордували.

[339] *Inter medium* u dworu, *inter abruptam contumaciam* a *deforme obsequium* – поміж двору, між затятою впертістю, а гидкою догідливістю.

[340] *famam et fortunam* – славу і долю.

[341] *authorem beneficii* – доброчинця.

[342] *referre honesta utilibus miscere peritus* – згадувати і вміло поєднувати чесне з корисним.

[343] *animus* przezorny, *industria et felicitas in rebus gerendis* – праведний намір, старанність і щастя у військовій справі.

[344] nie telko *in publicis,* ale *in priuatis fortuna vtraque exercitus* – не тільки у громадських, а й у приватних справах загартований мінливою долею.

[345] У рукописі помилк. "futarus".

[346] czo u wszistkych zawsze *desperatum* było, on zawsze *expeditum fecit*, *ingentibus inimicis superstes* nie telko *quantus est*, alie y *quantus futurus ostendunt subiectum*

pis[347], iako drugi Minsky [Stanisław Miński][348], miłosczyą braterską, co by chciał xziązat y paniąt wseliakych w Koronie y Wielkim Xzięstwie Litewskim *exceptis paucis*[349], ktorzy *inuidiam exercent ut famam augeant fauori*[350] y trybunaczkych obrotow *miracula*[351] ocziwisto *subscribunt*[352]. Taky *in officio bonos*[353] *continere, prauos deterrere*[354] y przewrotne factiie ych rowna by umiał. Więc ze y *fortuna multum ualet in uulgo et apud exteros*[355], po takim wielkym kanclerzu *expedit*, zeby *maiestas Regipublicę et dypsim (?) non patiatur*[356], przyiadą posłowie czudzoziemsczy, tęz grandacę, tenze splendor w pałaczu obaczą w osobie sie nie odmieniło, *expeditus sermo tanquam ex tripode*[357] y kazdemu czudzoziemcowy *familiaris et si quid ad rem non famelicus accessit ad Rempublicam*[358], nie obroczą sie *in priuatos penates premia benemeritorum*, nie [...] *toties cum molestia* Pąn *exhaustus* day krolu, day *nec venale sub hasta pendebit imperium fiat, fiat*[359].

Опубліковано: *Kochowski Vespasianus*. Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus. – Cracoviae, 1683. – P. 191–193.

Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 187, 188. – S. 560–564;

Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy (1648–1668). Publicystyka – Eksorbitancje – Projekty – Memoriały / Wyd. Stefania Ochmann-Staniszewska. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1989. – T. I: (1648–1660). – Dok. 16, 17. – S. 56–59.

---

regnantibus utilissimum et popularibus studiis in publicum gratum – те, що для всіх було безнадійним, він завжди вирішував, пережив могутніх ворогів, не лише такий, як він зараз у своїй нинішній величі, а й такий, яким буде у майбутній.

[347] *in partem principis* – на сторону правителя.

[348] Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy (1648–1668). Publicystyka – Eksorbitancje – Projekty – Memoriały / Wyd. Stefania Ochmann-Staniszewska. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1989. – T. I: (1648–1660). – Dok. 16, 17. – S. 58.

[349] *exceptis paucis* – за невеликим винятком.

[350] *invidiam exercent ut famam augeant favori* – заздрять, що ті примножать свою славу.

[351] *miracula* – дива.

[352] *subscribunt* – підписують.

[353] У рукописі помилк. “bonus”.

[354] *in officio bonos continere, pravos deterrere* – на уряді добрих стримувати, лихих – відлякувати.

[355] *fortuna multum valet in vulgo et apud exteros* – багатство має велику силу в народі і серед чужинців.

[356] *expedit,* żeby *maiestas Reipublicae et dypsim (?) non patiatur* – вигідно, щоб маєстат Речі Посполитої і [...] (?) не страждав.

[357] *expeditus sermo tanquam ex tripode* – вільна мова, як в оракула.

[358] *familiaris et si quid ad rem non famelicus accessit ad Rempublicam* – приятель, і, позаяк до державних справ приступив не голодний.

[359] *in priuatos penates premia benemeritorum*, nie [...] *toties cum molestia* Pąn *exhaustus* day krolu, day *nec venale sub hasta pendebit imperium fiat, fiat* – в рідні пенати нагорода заслужених, не [...], коли Ти, Господи, стільки мук перетерпів, не дай, королю, щоб державу не виставили на продаж, як невільницю.

№ 78

5 грудня 1650 р., Варшава. – Репліка про призначення на уряд коронного підканцлера Єроніма Радзейовського

1650 die 5 10bris na seymie, ktory sie zaczął Warsawie dwuniedzielny, dał krol i. m. podkanclerzstwo koronne i. m. p. Hieronimowy Radzieiowskiemu, starosczie łomzynskiemu, ktory piękną oratyą podziękował kroliowy i. m., iak Cicero drugy[360]. || **(арк. 365)**

№ 79

19 грудня 1650 р.[361]*, Варшава. – Новини про королівський декрет на новське староство*

Starostę nowskiego [Mikołaja Franciszka Werdy] krol i. m. przez decret przed seimem odszędził starostwa precz o tho, ze na mieszczani nowskie następował niesłusnie, więził, podatky niezwikłe wnoszieł, brał, surowie szie obhodzieł, y dał to starostwo zaraz komu inszemu i. m. p.[362] [Gotardowi Wilhelmowi Butlerowi][363]. A penę włozeł na tego pana starostę przeslego 2000 cerwonyh złotyh, iezeliby szie hcział msczycz tego na mieszczanah nowskyh, y penę infamie, y na iego powinnych. || **(арк. 367)**

№ 80

1649 р., серпень[364]*. – Полемічний трактат про політичну діяльність коронного канцлера Юрія Оссолінського*

Compendium consiliorum Georgy Osolinsky, cancellary Regni, 1650, przepisana z copyei od p. Wawrzincza Toporskiego, raicze kazimierz[skiego].

Woyna teraznieysa, isz iest *fructus et effectus*[365] rady pana kanclerza koronnego Oszolinskiego, krocziusienko wywodzę *simplici veritatis stilo*[366] iako prawda krotko, iako zołnierz.

---

[360] *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 237–239, 243.

[361] Датування за щоденником Альбрехта Станіслава Радзивіла.

[362] Далі пропущено місце для імені.

[363] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 275; *Czapliński Władysław.* Butler Gotard Wilhelm // Polski słownik biograficzny. – Kraków, 1937. – T. III. – S. 151.

[364] Датування документа визначено за його іншими копіями (Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy (1648–1668). Publicystyka – Eksorbitancje – Projekty – Memoriały / Wyd. Stefania Ochmann-Staniszewska. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1989. – T. I: (1648–1660). – Dok. 11. – S. 39). Ймовірним автором вважається Єронім Радзейовський або Ярема Вишневецький (Ibidem. – S. 39, 44); "...przypisywany przez współczesnych Radziejowskiemu jako autorowi, Wiśniowieckiemu zaś jako inspiratorowi" (*Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 204).

[365] *fructus et effectus* – плід і наслідок.

[366] *simplici veritatis stilo* – стилем простої правди.

Naprzod *sciendum*[367] to, ze p. kanclerz, wydząc s. pamięczy krolia i. m. Wladislawa woiennego y *cupidum gloria[e]*[368], osobliwie zycącz sobie woyni tureczky, chcąc wigodzic *genio principis*[369], a zatym większy fawor, łasky y confidentią[370] sobie ziednacz, obiecował to kroliowy i. m. s. pamięczy, ze *industria et ingenio suo*[371] miał Rzeczpospolitą do tego przziwiescz, aby była przed się wzięła tę woinę y zeby na nię pozwoliła.

Naprzod tedy vpominkow posyłac y oddawac Tatarom nie radzył, aby przez to mogł zaciągnąc woynę tatarską, a potim turecką. Są instructie autenticne, gdzie *dissuadet*[372] iº k. m. oddawania tych vpominkow, dlia ktorych do nas iezdzily y po staremu[373] *prestantur*[374], y dliatego przez te przesłe liata ych nie dawono.

A yz to *medium* nie moglo *accelerare* woynę tatarską[375], lubo na wszistkych seimikach w instructyah była proponowana, nastąpyła rada p. kanclerza koronnego, aby kozaczy posli na morze. Inuocowawsy kozakow do Warsawy, między ktoremy był Bochdąn Hmielniczky, dano im na czayky osmnasczye tyszięczy złotyh, dano y rozne przywilieie z pieczęcią pokoiową. Poseptono, aby *excuterent iugum*[376] y posli na morze, a zatym Rzeczpospolita secundowac by ich musiała.

Na tęz intęntią zprowadzył p. kanclerz koronni Tepolego [Giovanni Tiepolo] z Weneczy posła, ktory woynę praktikował y obiecował na nię piniędzy. W tym wszistkim, ze był oszukany s. pamięczy krol i. m., od kroliowey imoszczy [Ludwiki Marii] poziczany y na zołnierza niepotrzebnie wydaney [sumy] Wenetowie nie oddaly, y owsem woiska za instantią Rzeczipospolitey [rospusczone] y tumultow rebelizanta Hmielniczkiego przyczyna beła. Y dliategoz s. pamięczy krol i. m. na *consilia*[377] p. kan- || **(арк. 368)** clerza uskarzac sie zwykł, ze on, do tego rzeczy przywiodszy y takie podawsy *consilia*, onych odstąpył.

To tez wiedziec potrzeba, ze *instinctu*[378] p. canclerza posłany był od s. pamięczy krolia i. m. [Władysława IV] i. m. p. Grotkowsky do i. m. p. [Mikołaja] Potoczkiego, kastelana krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego, azeby on przez sprawy patrzył na wyprawę kozacką na morze, alie p. krakowsky, iako *vir prudens*[379] y czuły stroz *iuris publici*[380], upatrował ych skodliwe razy przez to zaciągały sie na oyczizną, y *persuasioni huic non stetit*[381]. Kiedi zas niescęsliwie woyna nastała, pod Korsunięm hetmani są poymany, za persuazią

---

[367] *sciendum* – треба знати.
[368] *cupidum gloriae* – спраглий слави.
[369] *genio principis* – генію правителя.
[370] "y confidentią" помилково написано двічі.
[371] *industria et ingenio suo* – своїми стараннями і здібностями.
[372] *dissuadet* – відраджує.
[373] "y po staremu" помилково написано двічі.
[374] *praestantur* – надаються.
[375] to *medium* nie moglo *accelerare* woynę tatarską – цей засіб не міг пришвидшити татарську війну.
[376] aby *excuterent iugum* – щоб скинути ярмо.
[377] *consilia* – ради.
[378] *instinctu* – зі спонуки.
[379] *vir prudens* – досвідчений муж.
[380] *iuris publici* – громадського права.
[381] *persuasioni huic non stetit* – не пристав на ці переконування.

p. kanclerza kor[onnego] obrany szą trzey gubernatorowie woyska, y pierwszemu dana iest władza nad zołnierzstwem. Ktorych im *prouida gubernatio*[382], co sprawyła pod Piliawcamy, zal sie, Boze, y wspominac o tym skoda. Gdy potym Rzeczpospolita *contulisset*[383] władzą hetmanską xiążęciu i. m. p. woiewodzie ruskiemu[384], człowiekowy *omni exceptione maiori*[385], zazdrosczył mu tego p. kanclerz y tak koło tego chodzył, ze onego, w łascze pansky zruinowawszy, na seimie *coronationis exarterował*[386]. Na tymze seimie vbespieceł Rzeczpospolitą pokoiem y transactiami, dliaczego stanęła constitutia, w ktorey naznaczono comissarzow *cum absoluta potestate*[387] do concludowania transactiey z kozakamy. Przez wszistkę zymę były woyska y liudzie po wszistkych woiewodztwach, ktoremy nicz nie zrobiono. Na wiosnę zas kazono chorągwie pozwyiac wszistkim prawie woiewodctwom, chcąc *exanihilare Rempublic[am]*[388] y nie hcąc zołnierza powiatowego, ktorego gdybismi mieli, nigdy by do borgowey słuzby, a zatym y do confederatiey y skodliwych zaciągow nie przysło. Bo kazde woiewodztwo, podiąwszi sie na conuocatiey tak długo trzimac [ludzi] będzie, iako długo tego Rzeczpospo[lita] potrzebowac będzye, obmisliałoby było[389] swoię zapłatę. A gdy iuz wiadomoscz przysła, ze *nulla spes*[390] z comisseiy z kozaky, zwoływa krol i. m. pod titułęm conuocatiey senatorow, ktorzy prawie wszyszcy, począwszy od i. m. x. [Andrzeja] Lesczinskiego, podcanclerzego koronnego, *summo libertatis zelatore*[391] nie wiedząc inszego sposobu *salutis nostre*[392], radzily iako *optimi ciues*[393] po- || **(арк. 369)** spolite rusenie. Sąm pąn kanclerz iedno *fortiter obstitit*[394], powiedzyawszy[395], ze *numerus*[396] Tatarow nie mogł bydz tak wielky, iakym strasono, przidawszy y to, zeby sromotnieysa beła ruszac pospolite rusze[nie] przeciwko chłopu trzeh woiewodztw, nizeli trzi vcieczky pilawieckie, radząc panu, aby sąm *in persona*[397] poszedł. Na czo pąn, dobrotliwy y woienny, chcąc *bene mereri de Republi[ca]*[398], przipadł y ruszeł sie w dzięn s. Iona Krzczicielia z Warsawy. Przyiechawszy do Liublina, oczekywał krol i. m. obieczanych od p. kanclerza poctow, w ktorych większi *robur collocaret*[399], nisz w pospolitym ruseniu. Ktore, gdy omelieły y ze sie ych krol i. m. docekac nie mogł – procz i. m. p.[400] [Kazimierza Leona Sapiehi] podkanclerzego Wiel[kiego] X. Litew-

---

[382] *provida gubernatio* – обачне керування. У рукописі “provide”.
[383] *contulisset* – передала.
[384] Надпис на марґінесі: “Ieremi Wysniowieczky”.
[385] *omni exceptione maiori* – прекрасному в усіх відношеннях.
[386] na seimie *coronationis exarterował* – на коронаційному сеймі відшкодував.
[387] *cum absoluta potestate* – з абсолютною владою.
[388] *exanihilare Rempublicam* – знести Річ Посполиту.
[389] У рукописі “obmisliałaby była”.
[390] *nulla spes* – жодної надії.
[391] *summo libertatis zelatore* – верховим поборником вольностей.
[392] *salutis nostrae* – нашого блага.
[393] *optimi cives* – найкращі громадяни.
[394] *fortiter obstitit* – міцно протистояв.
[395] Слово правлене.
[396] *numerus* – чисельність.
[397] *in persona* – особисто.
[398] *bene mereri de Republica* – зробити великі послуги для Речі Посполитої.
[399] *robur collocaret* – покладав надію.
[400] Далі пропущено місце для імені.

skiego, ktory iako wielky miłosnyk oyczizny y z domowemy swemy w kilkanasczie set liudzy stanął – y rusył sie krol i. m. do Krasnego Stawu, wziąwszy wiadomoscz, ze oboz nasz obliężony. Ztamtąd pod Zamosczye, gdzie ohotny gospodarz z kilkąset liudzy przednych *alacriter excepit*[401] krolia i. m. Tam, gdy *consilium*[402] beło, iezeli pąn miał *progredi*[403], czy gdzie *subsistere*[404]? Wszistkych to prawie zdanie beło, aby pąn zostawał przi forteczy, a liudzie na odsziec iako nayprędzy, poky bi od koni nie odpadli w obozie, posyłał. Sąm pąn kanclerz koron[ny] *contrarium senciebat*[405] y radzył, aby p[ąn] postępował tam *in persona sua*[406] y ze to większy *terror*[407] z bitnosczy panskiey na nieprzyiacielya pascz miał, nisz z naywiększych woysk. Y gdy p. [Krzysztof] Arczisewsky, *magister hiberny*, rzekł *in consilio*[408]: “Co będziem czinic, gdy niepzyiaciel, oszadziwsy tamtych, przidzie przeciwko nąm communikięm y nas osadzy, ktorzy idzięmi z motiką na słon[ce]*?” Y rzekł p. kanclerz: “Dałby to Pąn Bog!” *Secutus*[409], pąn chciwy sław[y]*, radi p. kanclerza. Przysedszy do Tisawyecz, tam znowu uczinieł *consilium*. P. kanclerz radzył yscz na Busky[410] y na Bełsky, aby beł Sokala, zięcia swego [Zygmunta Denhoffa], ochronył. Ktora droga, yz beła zła y błotna, y pełna złych przepraw, nie hciał krol i. m. *sequi*[411] – z wielką wszitkych consolatią radi tey – alie prosto do Sokała obrocył. Ztamtąd radzyli prawie wszisczy, zeby krol i. m. szedł na Szcurowicze, na Brody, y w Brodach iako forteczy został sąm y wozy zostawiwszy, abysmi beli tym spiesny mogli dac odsiecz obliezęnczom. Alie y to tak dobre || **(арк. 370)** *consilium* p. kanclerz *subuertit*[412], naprzod radząc, aby był krol i. m. sedł na Lwow, tak wielie mil z drogy, potim, gdy nie przisło do tego, po staremu obroczył krol[a] i. m. na lasy[413], na ruscze, na werteby, na Biały Kamięn xziązęcia i. m. Wisnio[wieckiego], woiewody ruskiego, wielky mu swoy fawor wiswiadczaiącz, gdzie niepogody trzymały nas kilka dni w srogim błoczie. Radzili wszisczy, aby podiazdy wolne były, zebismi beli wiedzieli o nieprzyiacieliu, alie y tego nie beło, bo lubo kto co dobrego powiedział y poradzył, to p. kanclerz *egre*[414] przymował y takiego zwał “*intruzem*”[415], a sąm sie zwał “*generalissimus*”[416].

To *notandum*[417], ze za gorącemi sliahty y *bonorum ciuium*[418] instancyamy, liedwo nie wiiezdaiącz z Lublina, dał sie do tego przziwiesc p. kanclerz, ze wprzod vniwersały na okazowanie, a potym trzecie wyci wydał, *iteruiąc toties*

---

[401] *alacriter excepit* – жваво перехопив.
[402] *consilium* – нарада.
[403] *progredi* – йти вперед.
[404] *subsistere* – затриматися. Слово правлене.
[405] *contrarium sentiebat* – вважав навпаки.
[406] *in persona sua* – особисто.
[407] *terror* – страх.
[408] *magister hiberny*, rzekł *in consilio* – магістр зимових леж, заявив на нараді. Повинно бути “magister artilleriae”.
[409] *secutus* – послідувавши.
[410] У рукописі “Rusky”.
[411] *sequi* – слідувати.
[412] *consilium... subvertit* – відкидає пораду.
[413] У рукописі “zary”.
[414] *egre* (*aegre*) – тяжко (ледве).
[415] *intruz* – непрошеною, небажаною людиною.
[416] *generalissimus* – найвищий зверхник.
[417] *notandum* – варто зауважити.
[418] *bonorum civium* – добрих громадян.

quoties[419], ze byłbi zdraiczą Rzeczipospoli[tey], kto by pospolitego rusenya zyczył, y ktokolwiek o tym mowył, *non erat amicus cesaris*[420]. Stanąwszy tedy pod Złocowęm, *formata ratione*[421] oddaie buławę p. kanclerz Woyska Zaporowskiego [Semenowi] Zabuskiemu od i. k. mosczy y nazaiutrz Zabusky przisięga na hetmanstwo, na kielka dny przedtym wydawsy vniwersały, declaruiącz Chmielnickiego za zdraiczę. Ztamtąd przisło woysko pod Zborow. Nazaiutrz ruseło sie woysko, [nie maiąc] ięzyka zadnego nieprzyiacielia, ktori był y nocował w myli. Dowiedziawszi sie orda, ze połowa taboru przeprawiła sie przez przeprawę, vderzeła orda tatar[ska] y z przodu, y zadu. Na zadzie sieła liudzy y chorągwy, ktore na odwadze [i.e, na odwodzie] zostały, poginęło, wozy wyrabowono y gdzie nie trzeba beło nic konnego woyska, tylko piechoty. Na czoło zas sąm "*generalissimus*", będąc pierwszim pułkownikięm, gdy orda sparła, tył podał y vznał, ze insza woiowac – insza wotowacz, y prawie od rozumu odsedszy, zapomniawsy sie, iezdzył między horągwiamy; na swim mieysczu zostawywszy i. m. p. Ierzego Lubomierskiego, starostę krakowskiego, więcey sie do pułku nie wracał. Sąm krol i. m. *sustulit diei pondus et aestus*[422]. Gdyby samego pana na tęn czasz nie było, nyeomilnie by sie było woysko rospierhło y oboz by był zniesiony. A gdy obaczył p. kanclerz, ze pana [y] Rzeczpospolitą zawiodł, dopiero radzył piszacz do hama [Islam Gereja III], || **(арк. 371)** o ktorego potędze y bytnosczy tak wielkiey nigdy nie hcział wierzycz y bronył, aby tego kroliowy i. m. nie powiadono, y ktokolwiek o hamie powiadał, na tego sie niewimownie gniewał, iako na p. [Mikołaja] Gniewosza y Gawedowskiego. Odpiszuie ham, zicąc zgodi, y tesz odpiszuie y Hmiel. Gdy do tractatow przisło, czokolwiek podali tak ham, iako y Chmiel, – na wszistko pozwaliaią. A na ostatek prosził p. kanclerz wezera hamskiego [Sefer Gazi agę] o dwoch murzow (ni owo woysko zydowskie), aby nasze woysko do Glinian prowadzili. Ten[423] tedy *fructus*[424] p. kanclerza coronnego rady łatwo concludowacz, co taki consiliarz *meruit*[425]:

1. Ktory ubespieceł na seymie coronaciey Rzeczpospo[litą] pokoięm y na wyiezdzie swoym do Lublina krwią obiecował swoią zapiszac sie, ze pokoy będzie, y sinowice iego [Katarzynę][426] az za taką submissią panny do zakonu[427] prziięli, ze pokoy obiecował.

2. Ktory na wiosnę horągwie pozwyiacz roskazał.

3. Ktory wyczi na pospolite ruszenie, *salutare et unicum presidium*[428], wczesnie wydac nie chciał, zebismi mogli *tantae multitudini opponere*[429], ktora ięmu teraz strasna była.

---

[419] iteruiąc *toties quoties* –повторюючи стільки, скільки

[420] *non erat amicus cesaris* – не був другом цісаря.

[421] *formata ratione* – склавши звіт.

[422] *sustulit diei pondus et aestus* – терпів труднощі дня і спеку (порівн. *Матея 20, 12*; у рукописі помилк. "sustulit dies, pondus et assus").

[423] У рукописі "Tam".

[424] *fructus* – плід.

[425] *meruit* – заслужив.

[426] Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy (1648–1668). Publicystyka – Eksorbitancje – Projekty – Memoriały / Wyd. Stefania Ochmann-Staniszewska. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1989. – T. I: (1648–1660). – S. 44; *Długosz Józef*. Ossoliński Maksymilian // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Ktaków; Gdańsk, 1979. – T. XXIV. – S. 424.

[427] У рукописі "panu do Zukowa".

[428] *salutare et unicum presidium* – поміч і єдиний порятунок.

[429] *tantae multitudini opponere* – протистояти такій безлічі.

4. Ktory – *quod est primum et principale*[430] – pana, głowę y iedine dobro nasze y w ktorim iest wszitko *esse Regipub[licae]* i *nostrum*[431] do nieprzyiacielia iako na mięsne iatky przinprowadzył.

5. Ktory *ad istam leuitatem et indignitatem*[432] pana przinwiodł, ze wprzod Hmieliowy, dziekcziarzowy, poddanemu swemu, a potym Zabuskiemu buławę z takimi ceremoniami [dawszy] y vniwersały Chmielniczkiego za zdraicę publikowawsy, potim to *pro lege necessitatis*[433] odmięnicz sie musiało.

6. Ktory radamy swemy, na ktorych krol i. m. poliegał, tak pana zawiodł, ze go ruszył bez ięzyka za przeprawę, woyska porzą̨nnie nie zordinowawszy.

7. Ktory radą swoią do tak sromotney conditiey y tractatow, iakich *maiores nostri*[434] nie słychali, Rzeczpospolitą przinwiodł.

8. Ktory wiecne iarzmo na obiwateliow y stą̨n sliaheczky woiewodztwa kyiowskiego, bracławskiego, czerniechowskiego zaciągnął.

9. Ktory woysko pod Zbarazę̨m, *florem nobilitatis*, *robur militiae*[435], z priwatnych respectow zgubycz chciał. [Który radził, aby KJM przyszedłszy sam na odsiecz oblężeńcom][436], a nie doczekawszi sie ych || **(арк. 372)** eliberatiey, ku Lwowu powroczył. A oni, cni bracia, od wszystkiego odpadszy, siodła na ramiona wziąwszy, za kroliem i. m. wędrowaly.

10. Ktory prowyantu, obieczawszy go kroliowy i. m. przi armaczie prowadzic dlia piechoty zgłodzonych, nie obmislył.

11. Ktory od koła generalnego *suis persuasionibus*[437] ku dziełom woiennym y postępkom nieprzyiaczielskym, gdzie osoby do dział woiennych *capaciores cognoscuntur*[438], swoią radą pana odwiodł.

12. Ktory na tho zezwolieł, aby orda, zagoni rospuszczywsy, dusze chrzesczianskie w niewolią zagnała.

Nie spominą̨m *interiora consilia*[439], ktore zawsze miesały *Rempublicam*, iako: cła morskie, feuda curlandzkie, cawalierya, tytuły, inducta, wprowadzenie *in uiscera Reipublica[e]*[440] woysk czudzoziemskych etc. *similia*[441], ktore *enumerare* ani kartą, ani *tempus capit etc*.[442]. || **(арк. 373)**

Опубліковано: Pamiętniki o Koniecpolskich. Przyczynek do dziejów polskich XVII wieku / Wyd. Stanisław Przyłęcki. – Lwów, 1842. – S. 422–426;

Kubala Ludwik. Jerzy Ossoliński. – 2-ie wyd. – Warszawa, 1924. – S. 370 (фрагмент);

---

[430] *quod est primum et principale* – що є перше та головне.

[431] *esse Reipublicae* і *nostrum* – буття Речі Посполитої і наше.

[432] *ad istam levitatem et indignitatem* – на таку зневагу та ганьбу.

[433] *pro lege necessitatis* – за законом необхідності.

[434] *maiores nostri* – наші предки.

[435] *florem nobilitatis, robur militiae* – цвіт шляхти, міць війська.

[436] У рукописі фраза у квадратних дужках пропущена; відновлено за вид.: Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy (1648–1668). Publicystyka – Eksorbitancje – Projekty – Memoriały / Wyd. Stefania Ochmann-Staniszewska. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1989. – T. I: (1648–1660). – S. 43.

[437] *suis persuasionibus* – своїми переконуваннями.

[438] *capaciores cognoscuntur* – розізнаються здібніші.

[439] *interiora consilia* – таємні наради.

[440] *in viscera Reipublicae* – углиб Речі Посполитої.

[441] *et similia* – і таке інше.

[442] *enumerare* ani kartą, ani *tempus capit etc*. – перерахувати ані місця на аркуші [не вистачає], ані часу не дозволяє.

Pisma polityczne z czasów panowania Jana Kazimierza Wazy (1648–1668). Publicystyka – Eksorbitancje – Projekty – Memoriały / Wyd. Stefania Ochmann-Staniszewska. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1989. – T. I: (1648–1660). – Dok. 11. – S. 39–44.

№ 81

Лист анонiма з запрошенням на похорон його дружини у Перемишлі

Copyia listu, na pogrzeb zaprasaiącz.

Nieuhronne przedwiecnyh wyrokow wsehmocnego nieba dowody y w codziennyh stawaią oczah swiata, kiedy letne iego ordinansze bez czaszu any braku powazne[443] *status* niedostępne berła potężne buławy wsistko ziednoczone zpędzaią doły, swietne fortuni, ozdobne familye podłęmi tłumią grobowcamy. One z marnego gminu porowniwaią *cineribus*[444] y iasnicz wizerunk opłakaney conditiey człowieczenstwa naszego, nieoszacowane straty miłych przyiacioł, gęsto załosne *diuortia*[445] zicliwie ziednoczonych par licząc w pułmartwe sercza z nieopłakanemy parentellami, do głębokyh odselaiącz grobow tę pozno dawsyh tez utrapionich godzin odnosimy *contente*[446] cza[s], kiedy ledwie z czasęm zal sie przymowacz pocznie, ienosz łzy w ocach nadeszhną nieprzebraną successyą. Drugi nabierze ile godin zycią, tele lamentow okazy sie. Otwiera dobiegła smętna niescęsliwa [...][447], rozłącziwszi mie z iediną małzonką moią, ktorey iako mi wszelkie godziny pomislne beły, tak oraz o iednę godzinę z nią vmierac obrałbym był, by to woly moy było. Tak słusno czięskiego zalu odwodęm mi sczegulnim stawa, iedinowłactwo potęznego nieba łagodząc *cum delitatem aequalitate fatorum*[448], a tu mie iedina poczieha w tak gorzskim zaliu nadtulyc moze, kiedy iako w naiobsernieysey frequentiey tak moych mosczy panow, iako y zesłey z swiata małzonky moiey myłych pokrewnych, zycliwych przyiacioł tę załosną y ostatnią usługę temu cziału oddam, oznaimiwszy czas temu *25 presentis* w Przemisliu w koscielie oycow karmelitanow, czego abysmy wm. m. m. pąn z uprzeimei łasky swoiey ku mnie z imosczią panią podczasziną, m. m. panią y striyonką, dopomocz raczył, vnizenie proszę. Poboznosczy niepłonna z odpłatnego nieba cnotom nagroda na ziemy maią kazdym czasęm, kiedy wm. m. m. panom zdarzy Pąn Bog w udatnyh okazyiah powolnoscz to odwdzięczy y odsłuzy. Oddaiącz na tęn czasz pilne moie usługy do łasky wm. m. m pana. || **(арк. 374)**

№ 82

1558 р. – Астрологічний прогноз анонiма про загибель Польщі від турків у 1672 році з коментарем початку XVII століття

Brzemię polskie albo prognostyk iego.

Pąn zastępow kroluie, woiska ku boiowy idą ziemie z daleky strony, az do koncza nieba. Pąn y naczinie popędliwoscy ku zburzeniu wszistkiey zięmie,

---

[443] Слово дописане над рядком.
[444] *cineribus* – попелищами.
[445] *divortia* – незгоди.
[446] *contente* – витривало.
[447] Слово нерозб.
[448] Ймовірно, має бути: łagodząc *crudelitatem aequalitate fatorum* – пом'якшуючи жорстокість справедливістю долі.

tamze więcey strzały iego są ostre y wszistkie sratky iego będą wiciągnione, kopyia iego [...][449]. Kiedy wielky pokoy, bespiecenstwo, tedy zginienie przidzie na nie, iako bol na niewiast y brzemienne, a nie zydą roku 1623.

Obiawienie, ktore szie stało przed liat 45 niektoremu poboznemu człowiekowy, ktory beł rodęm z Krakowa, przi skonaniu zywota iego wydziane roku Panskiego 1558, a teraz nalyezione w bybliotece niektorego zacnego y czcigodnego kapłana.

Kiedi sie iedęn wipełni wiek, ktoremu będą przidane lyat pięcz, tedi zadne nasienye nie wznidzie, alie sie wszistko wniwecz obroczyc muszy, takze y owoce nie urosną, a stąd będzie głod wielky, o iakim nie słyhano nigdy. Tedi tam nie będzie kur, ptastwa, ani bydliąt, ani zwierząt y wszistek lud sczisnioni będzie, czudzołoznyh y wsetecznicze dani będą na utrapienie smierczy.

Krol Zygmunt [III] kroliowac w tyh czasieh będzie. Kroliowanie iego smętne, czięskie, głody, mory y woyny za niego moc y gorę wezmą, prawa y wolnosczy vcini, przysięgę zniewazy. Rada zła będzye mu dana od tych, co perswazia przodkow swoych szukacz będą, będą czysz krzywdą godnich y uczyskięm niewinnych. Iedęn mozni wielky pąn zprętka dostanie Polsky, nie gwałtęm, nie moczą, alie vczini zmisliony pokoy. Tributa rzskomo od hołdownikow odstąpią y poselstwa sobie zmisliac będą. Tam nie będzye zadni sliahty, nie będzie ieden od drugiego rozny, alie iako za czaszu Adamowego będą sobie rowny. Od bliasku zelyaza tam spadnie ten, ktory mozny będzye, Bogu częsc odeimie y vczini to, ktorego czcic nie będą. Prawdziwie mowię to, czom na dokonczeniu ziwota moiego często mawyał, iakom to przez obiawienie Boze widział. Nieh męky piekelne czierpię, iezely sie to nie stanie tak.

Wykład tego, ktory tho widział y miał obiawienie.

Polska dlia swoych niezmiernich grzehow y niewdzięcnosczy na kształt Zy- || **(арк. 375)** da zginie, alie iego czaszy zaczinac sie będą czięskie pliagy, a glod za pięc liat taky będzie, ze Poliaczy cziało człowiecze iescz muszą. Wielkie a niesłychane porasky przidą, głody, mory czięskie będą, nisz biwały przedtym, wszistek dobitek od głodu poginie y nasienie ziemie nie wynidzie przez cięskie powietrza wielkiego, nastąpi ziemie niepłodnoscz, niebo nie da dzdzow, ziemia pusta będzie, wielki tesz będzie wod niedostatek w rzekach przeciw mieskaiączim na ziemy. Serce oycza kroliuiącego proste będzie y sczere przed Bogiem, przeto z nym będzie Pąn Bog y w pokoiu panowania swego dokonczy zywota.

Alie potomek iego, albo nastąpicęn, będzie wirzuconi y zwiedzią go praktikamy szkodliwemy. Ztąd będzie gardził dobremy, vziwac będzie rad praw niesliahetnych ale lekkych, a na ych radzie złey zatnie sie, vporni będzye. Vda sie na brzydkie łakomstwo, prawdy nie scierpy, dobr kroliewskych zaniecha, nic sobie [...][450] poczinacz nie będzie przez wszistek czasz panowania swego, głody będą, vcisnienie[451] czięskie panowac będzie y lud wszistek podatkamy czięskięmy będzie uczisniony. Sądy wszistkie za fałsem y przeciwotnosczyą udadzą sie, zwady, rosterky, mordy, gwałty wszistkie za niego mocz y gorę wezmą, a koncza ym nie będzye.

Stany wszistkie duhowne y swieczkie az do napodlieyszych, maiąc drogę prawdy, drogamy zginienia pobiezą, broiąc sprosne złosczy, swoy pokoy praktikami hitremy czudzoziemskimy wiwraczaiącz.

---

[449] Слово нерозб.

[450] Слово нерозб.

[451] Слово дописане над закресленим нерозб.

Dostoienstw y vrzędow za piniądze dostawac będą y dohodzycz, zaczim ych seymow nie będzie błogosławył Pąn Bog. Zamieszania będą wielkie, zaden zatym skutku miecz swego nie będzie. Kapłany vbodzy od mąznych vczisnieny będą. Bardzo tedy Polska będzie płakała za grzechy swoie y na sprosne przestępstwa przydzie na nye y byc Bozy, Turek. Przez tego sie okrutnyka zemsczy krziwdy swey Pąn Bog.

Przydzie Kroliestwo Polskie w mocz sprosnemu obczemu narodowy, ktorego ięzyka narod polsky rozumiecz nie będzie. Turek przyprowadzy sie do Polsky, osiadszy ią gwałtem, ani przez miecz, ale pod hitrem przymierzem Polaky, głascząc, wezmie. Iednak zdr[a]dliwemy* iarzmo noszącemy condityamy pokoy ukazowacz będzie, daią[c]* || **(арк. 376)** tym, ktorym zwykł umikacz; kazdemu wszkomo za krzesczianina bez człowieka poganskiego nad głowamy postawy. A wtęnczasz zginie za dopusczenyem Bozym nauka zakonu chrzesczianskiego, vstaną y wolnosczy, ktoryh na wszistko złe y wielkie okrucienstwo narod vzywa polsky. Pycha przemierzła, niemiełosierdzie koniecz swoy wezmą, potęm Tatarowie, co terasz według misli swoie wszystko przewodzą, czynią, co chcą. Na wzgardliwsemy on czasz będą, pod bliaskiem srogiego zeliaza tureczkiego vpadną y do więzięnia podani będą. W onym utrapieniu od głodu, smrodu załosnie poginą, wszistka ych zacnoscz w gnoy sie obroczy, pichę yh y wsetecenstwo naglie pogubią. Zony ych przed ych oczyma gwałczone będą, synowie ych y corky widarte muszą cierpiecz niewimowne rzeczy załosne. Vczini to Pąn Bog sprawiedlywy rychło.

Na tosz imię burzliwe vcziekac będą, hoc ych nie będzie nikt gonieł. Iedną drogą poydą, a dziesyączią sie rosproszą, w niewolią daleko zapędzeni będą, iako Zydowie na on czas.

Sliaheczkiego stanu liudzie kmiotkowy zostaną rowni, te będą dignitarstwa ych czaszu onego. Sądy tesz vstaną, nie będzie biskupa, ani kzyędza, ani pana, tiranstwo przez tiranstwo zniesione będzie. Zepszuie Turek y wniwec obroczy chwałę Boga naszego Iezusa Christusa y przewiedzie to, ze wielie Poliakow czcic Mahometa będą y skoły tey sekty wprowadzą, zaczim Polska w poganstwo sie obroczy y brzydliwoscz tureczka wezmie na się [...][452], [w] czięskosciah niewimownych utrapieni Poliaczy trawyc dni swoie muszą.

To wszistko Poliakom sie stanie y tobie, sławny Krakowie, oyczizno moia miła. Biada, biada, bo niescęscie y wszistko złe na cię przidzie. Spustosona, znyewoliona, zniesyona będzyes. Krew twoia pocziece vlicamy twemi, iako zrodło, y muszis sie z swimy sinamy y corkamy obroczycz w obrzidliwoscz Mahometską.

Swiadcząc Bogiem zywim, niebem y ziemią, po drugie terasz mowię, bym tak męky piekielne cierpiał. Nye są te słowa (wierzmy!) na smierc stękaiączego człowieka. Takowa to || **(арк. 377)** przestroga do nas od Boga, ktori was bes odpowiedzi karacz nie chce.

Czos ty rozumies o tym terasz, Polsko, alie mi nie wierzycie? W smiech to iednak sobie nie obracaycie. O nadęczy y vporczywy, y skodliwy vporze! Ty, ktory do dobrego inszim powodem byc nie chces, ty Boga y statuta iego precz odrzuczas, ty sumnienie ludzkie swowolne y rospusne czynis, ty smiałosczy do zgrzesenia podawas, ty prawdę y miłoscz powinną rosprasas, ty nienawisczy krwawe szieies, ti niezgodę załobną wsziewas, ty swięte rzeczy w brzydliwosczy obraczas, ty przziciną y winą vpadayączey Polsky. Przez cię krol vpadnie, przez cię wszystka ozdoba polska wezmie zgubę.

---

[452] Слово нерозб.

O załosczy, o płaczu, o gorzskosczy na[y]gorsa dlia sprosnosczy grzehow naszych, naycięssa y nayostrzeisa! Obadwa polsczy hetmany na ten czasz osobliwie y zalem lamentowac będą y poydą w upadek wielky y na kłopot wielky, z prziiacioł swoych długo sie weselicz nie będą. Zołnierzstwo takze wszistko w swoych sprawach weselicz sie nie będzie dlia okrucienstwa, niepoboznosczy, zdzierstwa spohanbieni będą. Czoz po tym wielie mowicz? Czo rok, czo godzyna wielkosczy kłopotow y załosczy pewnie pod czasęm pomienionym nieh sie spodziewa. Wsakoz to, iako y inne rzeczy, w moczy są v Pana Boga wszechmocnego y milosiernego.

Zamknienie tego prognostyku.

Człek tęn pobozny, czo takowe miał od Pana Boga obiawienie y tam ie wlozył (acz sie widzi czas iescze więdszi w tym obiawieniu). Czas tyh rzeczy, znisczenie załobliwe y do wirozumienia trudne, kiedy sie powiada, wipełni ieden wiek od onego ydącego, pięc liat przydą. Owa przez sto liat, w ktorim on był, a za naszych dni skonceło sie. Terasz według rahunku naszego od narodzenia Panskiego 1606 y tak by termin y czasz od nyego naznaczony przipadł w roku Panskym 1672 albo czosz blisko przypadaiączym, na czo || **(арк. 378)** zaniosło sie bardzo. A Poliaczy co daliey, to więcey przyczyniaią grzehow. Pospieszy sie, czuy sie, o narodzye polsky, a ty, Panie Ieszu Christe, przyd czo zryhliey!

Czego nas, Panie Iezu Christe, racz zahowacz a zmiłowacz sie nad namy y nad wszistką Koroną Polską y liudęm krzesczianskym, nie day nas w ręcze poganskie[453].

№ 83

9 серпня 1646 р. – Астрологічний календар доктора медицини Миколая Ходовиця для краківських райців на 1647 рік з коментарем про історичні події

Prognostyk, ktory widał we swych minuczyiach 1646 Mykołay Chodowicz[454] [Mikołaj Chodowic][455], medyky doctor, na meridiąn krakowsky na rok 1647, ktore minuczye przypisał panom raycom krakowskym.

Po iego oratyei ku konczu są te słowa iego o Krakowie:

Tych czasow mutatya, iakowa bydz musi *in rebus humanis*[456] tak w prawach, iako[457] y w prerogatiwach twoych, o przezacna stoliczo, nastąpiela, iesli *in peius* czi *in melius*[458] trzeba bi sie badacz u mądrich politykow, ktorzy *modum et ratione[m] inquiruią secundum, quem Respu[blica] aeuiternis temporibus in suo uigore et statu illesę, conseruari possint*[459]. Trzeba by przewar-

[453] Надпис на маргінесі: “Zkłania praktikacz za pomocą Bozą”.
[454] Слово дописане над закресленим “Zorawsky”.
[455] *Estreicher Karol*. Bibliografia polska. – Kraków, 1906. – T. XXI. – S. III.
[456] *in rebus humanis* – у людських справах.
[457] Слово повторене двічі.
[458] *in peius* czi *in melius* – на гірше чи на краще.
[459] *modum et rationem inquiruią secundum, quem Respublica aeviternis temporibus in suo vigore et statu illaese, conservari possint* – шукають спосіб і можливість, за якими Річ Посполита на вічні часи у своїй силі та в неушкодженому стані могла б бути збереженою.

towacz dawnych historikow, ktorzi *posteritati*[460] dotknęli tego, *quibus mediis paruae Respubl[licae] in immensum creuerunt*[461], te zas, ktore *ad summu[m] culmen honoris glorię et libertatis sunt perductae decreuerunt et in nihillu[m] su[n]t redactae*[462]. Ia tylko w terminach swoych astrologickych stoiącz a z nich wistępowacz nie hcąc, zaszadziwszi sie na ich fundamentach, zdanie mądrich astrologow wypiszuię, z ktorych kazdy rozumiecz moze, yz mutacya ta nieomilna iest wrozką takowey w Rzeczypospoli[tey] odmiany, bo ponieważ *metropolitana ciuitas*[463] po[d] iednimze znakięm *cum Regno suo*[464] zawsze ma polozenie, iako to y Korona Polska wespoł z Krakowęm *signo Arietis caelestis subscribitur*[465]. Kiedykolwiek znak takowy na okręgu niebieskim od szczęsliwich abo niesczęsliwych płanet *bene* || **(арк. 379)** *uel malo officitur eadem fortunia et infortunia*[466] z konstelatyey niebieskyei wszistkim pod takowim znakięm będączym, spodziewacz sie lub nie zaraz, lecz zza czasow spodziewac sie pewnie potrzeba. A ponieważ niedawno przesłych czasow mielisczie w znaku Barana złączenie Iowisza z Saturnem *platice*[467] w roku 1643, potim drugie złączenie Marsa Szaturnem *partiliter*[468] w timze znaku w roku 1644, to wszistko *successivis temporibus*[469] z nienagła złe następuiącz zwikło przinoszycz, lecz dopomoze *his coniunctionibus superiorum planetarum*[470] do wykonania takowey złosczy zacmienie słonecne w Baranie strasne y wielkie, ktore będzie wydziane około roku 1652 dnia 8 kwietnya blisko *cuspidem meridionalem*, ktore *magnam perniciem*[471], acz y w innych kraiach, ale osobliwie w polskych sprawicz obiecuie, a zgoła *tumultuarias seditiones et metuendos*[472] sprawi, iesli Pąn Bog *placatus piarum uotis*[473] nie zahamuie. Syły gwiazd niebieskych y tego złego od nasz z miłosierdzya swego nie oddali, co gdy uwazom, iakoby w zwierciedlie z astrologiey widzę, yz miasto tego, początek swoy wzyąwszy, to *malum*[474], na wszistko potym kroliestwo nieznacznie sie zliewaiącz, skutkow swoych dokonczywacz zechce. Do ciebie tedy, przeswietna Korono Polska, wprzod mowę moię obrocziwszy, ziczę, abim beł fałsywy *vates*[475], iednak cie proszę y upominąm, abysz tę przestrogę moię do liat osmi, ba i dzie-

---

[460] *posteritate* – для нащадків.

[461] *quibus mediis parvae Respubllicae in immensum creverunt* – в який спосіб малі держави ставали великими.

[462] *ad summum culmen honoris gloriae et libertatis sunt perductae decreuerunt et in nihillum sunt redactae* – були доведені до самої вершини честі, слави і свободи, згасли і зійшли нанівець.

[463] *metropolitana civitas* – столичне місто.

[464] *cum Regno suo* – зі своїм королівством.

[465] *signo Arietis caelestis subscribitur* – позначена знаком небесного Овна.

[466] *bene vel malo officitur eadem fortunia et infortunia* – стає добре або погано, те саме щастя чи нещастя.

[467] *platice* – загалом.

[468] *partiliter* – окремо.

[469] *successivis temporibus* – з плином часу.

[470] *his coniunctionibus superiorum planetarum* – цим сполученням вищих планет.

[471] blisko *cuspidem meridionalem,* ktore *magnam perniciem*... obiecuie – біля меридіальної куспіди, яка обіцяє велику згубу.

[472] *tumultuarias seditiones et metuendos* – спонтанні бунти та страхіття.

[473] *placatus piarum votis* – умилостивлений проханнями побожних.

[474] *malum* – зло.

[475] *vates* – пророк.

sziączy, w pamięczy swoiey zatrzimawało, a za wczasu *de consilio huic malo occurendo*[476], zamislawała wspomnis niegdy, iz mialas iakiegos astrologa w lesnych kawernach, iak dzikiego męza mieskaiączego, ktorycz czosz niedobrego *ex constitutione caelesti*[477], iako wyrozumiał, prognostikował. Uznasz na ten czasz, zem ci to *ex amore* vczinył, *ut te preuisa pericula minus ferire possint*[478]. Tobie zas, przezacna rado krakowska, koncząc przemowę moię prognostyk tęn moy protekcziiey[479] twoiey oddaię, ze znak gruntowney przihilnosczy moiey przeciwko tobie etc.

Don z rezidentiey moiey dnia 9 sierpnia 1646.

Durkowano w Krakowie w durkarny Marczina Filipowskiego.

Zacmienia opysał cworo: słonecne troie, alie go mi w Polscze y W[ielkim] X[ięstwie] L[itewskym] nie obaczemy, telko mieszięcne na nasim horizoncye widome dnia 20 sticznya, ktore więcey trwac będzie, niz trzi godzini. Gdy sie zacnie czmycz, || **(арк. 380)** w tym tedy przipadku trzecią częscz swiatłosczy swoiey miesziącz straczy. Złącenye planet Marsa Saturnusęm, rządy yh niedobre biwaią.

Iakosmi doznali tego przesłyh liat w roku 1603 wielkie powietrze tak Węgrzeh, lubo u nas w Polscze mnyeysze, przez trzi liata panowało. Takze znowu przez dwie lieczie roku 1622 y 1623 w Polscze y w okoliczy powietrze panowało. Na ostatku w roku 1643, w roku 1644 y 1645, yako na niektorych mieysczach w Polscze, a bardzy Węgrzeh w Sliasku, zarazę powietrza zarazieła y roszerzeła. Roku teraznieyszego trohę wolnieysy będziemy od takowyh postrohow etc. Horoby iednak skodliwe y smiertelne będą y łoznycze, y smierczy wielkych stanow.

To wsystko sie poczęło pełnicz według iego praktyky, niemal począwsy od roku 1647 – horoby[480] nagłe, częskie, paralizy, łoznicze, biegunky, gorączky, frebry i ynich wielie złych horob, smierczy wielkych panow y monarhow.

A naprzod vmarł Warsawie kroliewycz i. m. Zygmunt Kazimierz *die 9 augusti 1647* z wielkym zalem krolya i. m. y wszistky Koroni Polsky. Potym w roku 1648 woyna kozaczka ięła szie wznieczacz y s Tatary, a potym y smiercz krolia i. m. Władisława IIII nastąpieła w Mereczu *die 20 may 1648* z wielkym zalem y strahęm wszistky Korony Polsky y smierczy wieliu senatorow. Potym oboz y woysko kwarcziane kozaczy y z Tatary zniesly, hetmani pobrano, zyemie ruskie, kielka woiewodz[tw], spustosono. Potym oboz y z armatą pod Piliawczamy zabrono y wielie liudzi hrzescziańskych w niewolią zagnono[481], y wielie ynich złych rzeczi następowacz poczęło: zołnierz cięsky srogie statye bierącz, pobory 32, donatywa, czopowe, piniędzi złozenie. P[ąn] Bog to wie, czo będzie dali z namy szie działo. Trzeba gorąco Pana Boga proszyc, aby szie zmyłował nad namy, a my sie mieymy do pokuty za grzehy y złosczy cięskie nasze.

---

[476] *de consilio huic malo occurendo* – щодо ради, що прийде на цю біду.

[477] *ex constitutione caelesti* – з небесного укладу.

[478] *ex amore* vczinył, *ut te previsa pericula minus ferire possint* – учинив з любові, щоб передбачені загрози тобі менше зашкодили.

[479] У рукописі помилк. “proteczkiiey”.

[480] У рукописі помилк. “horyby”.

[481] Надпис на марґінесі: “1649 woyna z kozaky. Oboz obliężoni pod Zbarazęm. Woyna pod Zborowęm krolia i. m. z Tatary y z kozaky”.

1648[482]. W Angly kroliowi swemu [Karolowi I Stuartowi] Angielczikowie siekierą szyię vczinaią, dliacego woina sroga następuie Gotow y Sotow z Angielczykamy przi sinu krolia zabitego [Karolu Stuartu]. We Franczy rebelya kroliowy [Ludwikowi XIV] parlament, a potim woina między krolem ispanskym [Filipem IV] a francuskym. Takze Wenetowie z Turky o wzięczie Kan[d]ey morzem woyna, w Moskwie bunty chłopow, w Turceh cesarza swego [Ibrahima I] zabyiaią etc. || **(арк. 381)**

№ 84

1645 р. – Астрологічний календар доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1646 рік

Prognostyk Mikolaia Zorawskiego [Mikołaja Żórawskiego][483], medicini doktora y krolia imoszczy Władisława IIII matymatyka, ktory opisał w szwih minuczyiah o zacmieniu słoncza y miesziącza y o złączeniu dwu planet Marsa Saturnuszęm złych. Wydane na rok 1646 te słowa iego.

Znayduią sie niektorzy teraz liudzie, ba y przedtym bywali, ktorzy twierdzyli to, ze skutky zacmienya, lubo słonecnego, lubo mieszięcne[go], zadney wagy nie są, a to dliatego, yz przirodzonim sposobęm sie przytrafiaią, zaczim nie mogą nicz liudziom szkodzycz. Takowi beł Pericles, hetmon athensky, ktory, gdy beło zacmienie słonecne, a gubernator iego okrętow y armaty morzsky począł sobą trwozycz, zdiąwszi siebie płascz, zasłonieł mu oczy y spitał, iezeliby go wydział. A gdy odpowiedział, ze nie, znowu odkreł plascz a pitał, iezelibi go teraz wydzyał, mowiączęmu: "Wydze". Tak prawy rzecze Perikles: "Słoncza pewna częscz nie czmy sie, alie iey dliatego nie widziemy, ze miesziącz pod nię podszedł y tak oczom naszym nie dopuscza oney wydziecz. A zatym zacmienie, poniewaz sie przyrodzonim sposobęm dzieie, nie trzeba szie go obawyacz, ani nicz po nim złego spodziewacz". Alie dał czi sie mu on sposob przyrodzoni znacz, albowięm w kielka dni potym powietrze na woysko iego padło, ktorym większa częscz zołnierzstwa zniesiona była? Som potym, gdy sie do Aten powrocił, nicz nie sprawywszy, w ohydzie został, ktoremu y buławę wzyęto, y nykczęmnym hetmanem poczitano, y piniężną winą go skarono. Nie tak sobie postąpieł Aliexander Wielky. Pisze Arrianus, ze pierwei, nizeli v Arbelli miał sie pobycz z Dariusęm [Dariuszem III], krolem perskim, widziane było trohę przedtym zacmięnie miesięcne, ktorego on, obawiaiąc sie, aby czego złego nie przinioszło woysku iego, tedi słonczu, ziemy, miesiącowy, yz to troie czynią zacmienie, ofiary według zwiczaiu poganskiego uczinił, błagaiącz ych.

Iuz tedy iaszna rzecz iest z tych przikładow y ynszich wielie, ktore szie u hitorykow znayduią, ze zacmienia zawzdy beły posłamy do liudzy, opowiadaiączimy złe przipatky. Tego roku mi bę- || **(арк. 382)** dziem miecz 4 zacmienia – 2 słonecne, 2 miesięcne, z ktoryh telko iedno obaczymi miesziecne dnia ostatniego stycnia, we srodę po starozapusni niedzieli rano o godzinie 5, minu[t] 26, srodek o godzi[nie] 7, minu[t] 16, dokonczenie o godzinie 9, minu[t] 6 na pułzegarzu. Wszistko zacmienie trwac będzye godzyn 3, minut 40. Będzye to zacmięnie miesziącza wielkie y strasne etc. Panem tego zacmienia – płaneta Saturnus. Po tym zacmieniu, *vniuersaliter*[484] pyszącz, będzie iakas zaraza rze-

[482] Дописано на марґінесі.

[483] *Estreicher Karol, Estreicher Stanisław*. Bibliografia polska. – Kraków, 2013. – T. XXXVI. – Cz. 1. – S. 125.

[484] *universaliter* – загалом.

czy od zimna w cialach liudzkych namnozy horob długyh, iakowe są szuhoty, katary, czyehączky, kwartany, lękania szie bez prziciny, na morzu y wodah okrutne sturmy, statkow rozbyianya, grady y wielie złego.

№ 85

Астрологічний коментар про з'єднання планет Сатурна і Марса з нотатками про події в Польщі та Європі 1513–1646 років, що сталися в результаті цього явища

O strasnym złączeniu dwuch złych płanet Saturna y Marsa.

Wilyą s. Iąna po pułnoczy niemal w godzinę złączą szie dwa bardzo zly płanetowie, Saturnus y z Marsem, naturze liudzky przeciwny y wielie złego przinoszączy. A ze zawzdy, kiedy sie sobą łączyli, szyła złego liudziom przynoszyli, krotko z historikow przipomnie:

Naprzod, roku 1513 Moskwiczin Smoliensk odbiera; Ion Pierwsy, krol swedzky[485], vmiera; Franczuzowie y Wenetowie od Maximilyana [I] czesarza biwaią porazeni; *Iacobus Quartus*, *rex Scotiae*[486], ginye w bitwie przeciwko Angielczykom; miasto Spira buntuie sie przeciwko magistratowy swemu y kielka panow radnych iest sczyętych;

roku 1511 Bononia papiezowy [Juliuszowi II] wzyęta;

roku 1542 w Swecziey chłopska woyna powstała; xziązę Henryk [V] z Brunswyku z xięstwa od kurzfirzsta saskiego [Jana Fryderyka] wignany; krol franczusky [Franciszek I] z czesarzem [Karolem V] wielkie mordy między szobą y krwie rozlianye czynyą.

Iest i inszych wielie przykładow, ktore opusczom, skąd, czitelniku, zrozumiec mozes, ze ta *coniunctio*[487], ktorego roku szie trafy, iako teras sie trafiło, iakąs zacną odmianę abo klięskę przinieszie, iezeli nie w naszei oyczizny, to w iakim inszim postronnim panstwie: abo smierc ktorego monarchy, abo osoby iaky znaczney.

Strony woyny y pokoiu bełoby czo pysacz, ale yz tych rzeczy *non expedit omnibus*[488] wiedziec, tylko samym tym, ktorzy *ad clauum Reipub[licae] excubant*[489], bo y przez to samo *uilescunt*, iz *ad notitiam* || **(арк. 383)** *uulgi* przihodzą[490] y do tego takim kształtęm nieprzyiaciel moze bydz informowany etc.

(Więza sie obwalieła w Krakowie na bromie Sewsky, druga w mieniczy; vmiera i. m. p. [Stanisław] Koniecpolsky, kastelan krako[wsky], hetmon wielky koronny; vmiera po nim i. m. p. [Jakub] Sobiesky, senator wielky; krol i. m. [Władysław IV], aby Tatarom danyni nie dawac, zamislia woinę przeciw Tatarom y Turkom)[491].

---

[485] У дійсності у 1513 р. Йоган I помер як данський та норвезький король; у Швеції він правив як Йоган II у 1497–1501 рр.

[486] *Iacobus Quartus, rex Scotiae* – Яків IV, король Шотландії.

[487] *coniunctio* – кон'юнкція (сполучення планет).

[488] *non expedit omnibus* – не всім потрібно.

[489] *ad clavum Reipublicae excubant* – чувають над управлінням Речі Посполитої.

[490] *vilescunt*, iż *ad notitiam vulgi* przihodzą – погіршуються, оскільки доходять до відома народу.

[491] У тексті дужку не закрито.

№ 86

1646–1647 р. – Нотатки про затемнення сонця й місяця у 1647 році зі спостережень доктора медицини й математика Станіслава Герціуса з віршованим доповненням і коментарем про історичні події

1647. Prachtyka Stanislawa Herciusa, medicini doktora y matema[tyka].

Troie zacmienie bedzye: dwoie słonecne, a iedno miesięcne. Mi z nyh telko mieszięcne obaczimy dnia 20 stycznia w dzień s. Fabyiana y Sebestyana przi Głowie Smoczy w noczy na czałym zegarze o godzinie 5, na pułzegar[zu] o godzienie 9, minu[t] 23. Wszistko zacmienie będzie trwało godzin 2, minut 34. Panowie doroczny Mars y Mercurius.

Sprawui ze, Panie, wszistko, według twoiey woly,
Dasz złe czaszy, wszistko to grzehom naszym gwoly,
Iednak ufnoscz tę mamy, ze nasz nie przebaczysz,
Ty na swieczie kazdego według zasług raczysz.
Niech niebo strzały spuscza, gdy Ty z nami, Panie!
Nie iak ono – iak Ty chcesz, tak sie z namy stanie.

Gdibismi sie[492] na swieczie w zicziu sanowali,
A do tego grzehamy Boga nie gniewali,
Wiedlibismy we zdrowiu lata swe szczęsliwie,
Alie my wszistko w scęsciu czynięmi pierzchlywie.

Woyną szie swiat napoczął y woyną tesz zginie,
A kogoz ta na swieczie? – Tylko w niebie minie,
Choczbysz sie zamurował dla swego pokoiu,
Zyiącz tu między liudzmy, nie będzies bez boiu.
Ogniem telko pałaymi ku Bogu miłosczy,
Zadney nie uzyiemi na swieczie przykrosczy.

Te znaky ięły sie pełnicz niedobrze.

W Sliąsku woyna: czesarz i. m. Ferdinandt III z woyskiem swedzkym, Węgrzech z [Jerzym I] Rakoczim, xziążęcziem siedmigrodzkym; Weneczy z Turky; krol ispansky [Filip IV] z krolem franczuskym [Ludwikiem XIV]; między kozaky wsczinaią sie bunty, ze woina nie doszła do Turek y Tatar; krol i. m. [Władysław IV] woyska zaciągnione rospuscieł y armatę wiprawioną iuz za Lwow powrocyeł; sin krolia i. m. Zygmunt Kazimierz vmyera Warsa[wie]; horoby czięskie y smierczy między liudzmi panuią, rozboie, zabyiania liudzy y wielie złego pocęło sie wzniecac etc. || **(арк. 384)**

№ 87

1647–1648 рр. – Згадка про затемнення сонця й місяця у 1648 році з передбаченнями Станіслава Герціуса та Войцеха Раймунда Стражиця і описом подій того року, що сталися в результаті небесних знаків

1648. Czworo zacmienia w tym roku będzie: dwoie słoneczne, a dwoie mieszięcznie. My ych telko iedno mieszięcne obaczymy dnia 30 listopada w dziewiątym stopniu Blizniąt niedalieko Szmoczy Głowy. Początek zacmienya

[492] Слово дописане над рядком.

na pułzegarzu godziny 6, minuty 14 po pułnoczy, trwacz będzie na pułcwarty godziny, minut 2, a zacmy sie go więcey, nyz trzy częsczy, cwarta cęsc iasna zostanie. Panowie dorocny rząd trzimaią Saturnus z Marsęm, na ziemy wielie złego zrobyą: horoby czięskie y smierczy wciną zatrząsną. Pisał o tym Stanislaw Hercius, matematyk etc., y Alber[t] Strazycz [Wojciech Rajmund Strażyc][493].

Wyelie zlego stało sie: smiercz krolia i. m. s. pamięczy Władyslawa; zaraz nastąpieła sroga woyna z kozaky y z Tatary, obozy znieszione, woyska pogromyono po trzy razy, hetmani [Mikołaja Potockiego i Marcina Kalinowskiego] zabrono do więzięnia y wielie liudzy w niewolią zagąrniono. A czo zginęło, liczby temu nie masz: spustoszonych miast, zomkow, wszi wielie zostało, kosciołow, klyastorow połupionych y wielie kapłanow zginęło. Skoda nigdy nieoszaczowana w Koronie. Pąn Bog nasz pokarał za złosczy y grzechy nasze. Bog miłoszierny, zmiłuye sie nad namy!

№ 88

1648–1649 рр. – Нотатки про затемнення сонця й місяця у 1649 році та події у Речі Посполитій

1649[494]. Zacmienia troie tego roku: 1 slonecne a 2 miesięcne, z ktorych obaczemy iedno w maiu, drugie w listopadzye, trzecie takze w listopadzye. Y tho zacmienie złemy skutkamy grozy Polscze woyną y horobamy, nyezgodą między pany, smiercz panow wielkyh. Pierwse zacmienie miesiącza dnia 25 maia. Początek zacmięnia na całym zegarze o godzinie 6, minu[t] 14; będzie trwało godzin 3, min[ut] 52. Drugie raz sie zacmi 18 dnia lipcza na całym zegarze o godzinie 13, minu[t] 46. Wszistko zacmienie trwac będzie godzin 4, mi[nut] 9. Trzeczi raz slonce sie zacmi nyewielie dnia 4 listopada. Początek zacmięnia na całym zegarze [o godzinie] 21, min[ut] 52. Trwac będzie godzinę 1, minut 34. *Venus*[495] rządzy, alie sobie przibrała Marsa y iemu rządy zlieczyła, a Saturna przybiera do rady, oba niedobry rząnczowie[496]. Niewielie szie dobrego spodziewacz, do czego pomogą zacmyenia (oboz nas obliężoni pod Zbarazęm, woyna sroga krolia i. m. [Jana Kazimierza] pod Zborowęm z Tatary y z kozaky, zołnierz czięsky na stanowiskah, pobory wielkie oraz 20, potim 6)[497]. || **(арк. 385)**

№ 89

1649 р. – Нотатки про затемнення сонця й місяця з астрологічного календаря Яна Станіслава Яксана на 1650 рік

4 zacmienia słonecne: 2 u nas nie widziane, telko miesięcne 2.
1650. Prognostych prze[z] Iona Iaxana [Jana Stanisława Jakszana][498].

---

[493] Про їхні календарі див.: *Estreicher Karol*. Bibliografia polska. – Kraków, 1906. – T. XXI. – S. VI; Kraków, 1913. – T. XXV. – S. 263; Kraków, 1933. – T. XXIX. – S. 329–330.

[494] Перед тим закреслено: “Iacub Raineker, *in uigilia s. Iacobi apostoli 1648* widana”.

[495] *Venus* – Венера.

[496] Надпис на маргінесі: “Złe znaky pełnią sie w Polscze”.

[497] У рукописі дужка закрита після слова “kozaky”.

[498] *Estreicher Karol*. Bibliografia polska. – Kraków, 1906. – T. XXI. – S. VII; Kraków, 1913. – T. XXV. – S. 262.

Zacmienie w tym roku przypadnye u nasz dwoie. Miesięcne[499] pyersze dnia 15 maia pocnie sie czmicz na pułzegarzu godzini 8, minu[t] 6 po południu, dokonczenie godzini 10, mi[nut] 56. Drugie trafi sie dnia 8 listopada. Początek iego pocnie sie od pułnoczy na pułzegazru godzini 7, mi[nut] 15; na całym zegarze godziny 14, m[inut] 37, a tęn telko da sie wydziec, bo słoncze wzeydzie. Koniec iego będzie na pułzegarzu godzini 10, minu[t] 6; na całym zegarze godzini 17, mi[nut] 28. *Wenus* panstwa dostała, Saturn iey dworuie, Mars ią za rękę trzyma, czosz nom obieczuie.

Słoncze y xziązyc tobie[500], czlecze, grozą, ktoris sie udał na obrazę Bozą. Pąn Bog nąm grozy y przez gwiazdy, bismi sie go baly zawzdy. Nie masz zadnego znaku na słonczu y księzyczu, ktori by nie był bez effektow y za sobą kłopotow, niesczęsczia y roznych złych przipadkow nie myał pociągnącz. A nie dziw, bo iako te lampy niebieskie, zawsze iasno goraiącz, tu na swieczie promienmi swemy rozmnazaią, tak tesz za ych swiatła umnieyseniem y nieiakym usczerbkiem w rzeczah podmiesięcnych, a osobliwie w cialach liudzkych y w rzecah pospolytyh, *magnę clades*[501] zwykły wypływac. Cud by to beł zaiste, aby tych zwierciadł swietnych slicney twarzy od nasz odwrocenye nie miało *aliquid portendere*[502].

A mi nie pomniemy na nieprawoscz swoię, nie mami sie do pokuty, tak sobie postępuiemy, iakobysmy nigdy nie mieli ządło Libityni podliegacz.

Pokazuią sie w tym roku cztery strasliwe znaky na słonczu y xzięzycu pzisłego na narod liudzky utrapienia z taka inscribcyą, *nisi penitentiam egeritis, omnes peribitis*[503]. Mars na to zacmienie niezycliwie patrzy, ze chcze niezgody, rozruchy, widierstwa y mordy rozmaite wznieczac, a nie telko między pospolitym liudem y wignanczamy, alie tesz y panow dosięze. Trzeba sie im obawiacz, aby o swank iaky zdrowia nie przysłi. A yz tesz przi Marsie Mercurius bawi sie, tedy będzie sposabiał dowcipy na wykręty, domowe seditye, krziwdy, rozboystwa, nasieie sie doscz nieprzyiazni y niesczęscia między liudzmy, pokrewni ufacz sobie nie będą. Przi tym częste niepogody nastąpią, skąd horob wielie namnozyc sie moze. Nieh sie obawiaią kraini y miasta Niedzwiatkowy podliegłe, bo zacmienie miesiącza w Niedzwiatku sie trafy.

Drugie zacmienie miesiącza w Byku. To czoby znamionowało, snadno zgadnącz, || **(арк. 386)** yz widzimi, ze sie w domu horob stanie. Niech sie wistrzegaią liudzie mozny, vczeny y handliami sie bawiączy, bo Saturn w domu smierci ohramiał. Te skutky pokazowacz sie pocną w roku 1651, od lipcza począwszy:

Zawczaszu trzeba radzicz o pokoiu,
Nie wtedy, gdy iuz Mars woła do boiu.

№ 90

1649 р., Краків. – Астрологічний календар доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1650 рік

1650. Mykolay Zorawsky, philizophy y mediciny doctor, mathematyk krolia i. m., opisał we swim kaliendarzu[504].

---

[499] Слово правлене і дописане над рядком.
[500] Слово правлене.
[501] *magnae clades* – великі нещастя.
[502] *aliquid portendere* – щось віщувати.
[503] *nisi penitentiam egeritis, omnes peribitis* – якщо не чинитимете покути, всі загинете.
[504] *Estreicher Karol, Estreicher Stanisław*. Bibliografia polska. – Kraków, 2013. – T. XXXVI. – Cz. 1. – S. 126.

Rok tęn wtory po przestępnym przibysowy, ktory rahuiемi od stworzenia swiata według zahodniego kosczioła 6848;

od początku Kroliestwa Polskiego 1100;

iako akademyia krakowska pocęła vcziczie w Polscze liat 250;

iako oyczowie iezuiczy do Polsky naipierwei przisli przez [Stanisława] Hozyusza, kardinała, wprowadzeni w Brunszberku usiedly liat 87;

iako vnya W. X. Litewskiego z Polską stanęła na seimie lubelskym temu liat 81;

iako tribunał w Polscze nastał temu liat 72;

od poprawy kalendarza starego temu liat 68;

od narodzenia Pana Zbawicielia naszego 1650.

Zacniemy według zwiczaiu koscielnego dnia pierwszego sztycnya, ktory wszistkiemu Kroliestwu Polskiemu y przyliegłemy do niego panstwy, takze W. X. Litewskiemu aby beł zyzni, szczęsliwy y spokoyni, Pana Boga gorączo prosmy wszisczy.

Tęn rok, piszącz powszechnie o wszistkych kraynach, mało sie czo odmieny od przesłego, abowięm beł panem Merkurius, a Mars mu rządow pomagał. Teraz za się Mars panęm, a Merkurius mu rządow pomaga, alie czo sie doticze skutkow, tez niemal szą y będą, wielye złego będzie.

Zacmienia cworo tego roku: dwoie słonecne, a dwoie miesięcne. Mi telko dwoie mieszięcne obaczemy. Piersze dnia 15 maia o godzinie niemal 8 po południu będzie. To zacmienie trwało niemal trzy godzini. A na ten || **(арк. 387)** czasz słoncze stanie pod zięmią we 24 stopniu w Baranie. Miesiąc zas nad zięmią takze we 24 stopn[iu] w Niedzwiatku[505] niedalieko Smocego Ogona na wszhod słoncza. Pąn abo *dispositor*[506] tego zacmienia iest Mars, bo i w iego domu w Niedzwiatku y z inszich konsideracy pokazuie sie nad insze płanety *in figura eclipsis praeualere etc*.[507], *generaliter*[508] pisząc, a *particulariter*[509] między liudzmy woyni będzie wzniecał, rosterky, więzięnia, spustosenia, tumulty pospolstwa, gniew y niesnasky między wielkymy pany y xziązęty, takze między krolmy albo kroliewsky krwy osobamy, na ktore tez niespodzyane smierczy przypadacz będą, namnozy horob srogych, gorączek pałaiączich, trzeciacek, smierczy zabite, a zwłasca liudzy w męskim wieku postanowionych. Tęnze będzie przicyną gwałtow, despectow, krziwd, pozog, boiowyskow, wydzierania, po drogach zbyiania, na powietrzu wzbudzy gorące wiatry, zarazaiące y niezdrowe, iakoby zapowietrzone, ktore duszycz ciała liudzkie będą, pioruny, ognie, na morzu zas y na rzekach prętkie rozbicia statkow y okrętow etc.

Ozowie szie tu kto z citelnikow y pomisli sobie a dlia Boga, iezeli to tak iest, ze kazde zacmienie iest takowych, iakie piszes, złych rzeci przyczyną, toczby musiało bycz nigdy niedobrze na swiecie, bo widziemi, ze na kozdy rok troie, cworo, a czasęm y pięcioro przitrafia sie zacmienya etc.

Odpowiadom, ze kazde zacmienie iest przyciną złych rzeczy, ale nie wszędzie y nie na kazdym mieysczu, y nie kazdemu wadzy, alie telko tam w tych kraiach y mieyscach, ktore podliegły temu znakowy, w ktorym sie ono zacmienye przytrafy. Naprzykład, to teraznieysze przytrafieło sie w Nyedzwiatku,

---

[505] Слово дописане над закресленим “w Rak”.

[506] *dispositor* – управитель.

[507] *in figura eclipsis praevalere etc.* – має перевагу у фігурі екліптики і т.д.

[508] *generaliter* – загалом.

[509] *particulariter* – зокрема.

dlatego wzwyz złych rzeczy pomienionich potrzeba sie obawiacz tym prowincyom, czo pod Niedzwiatkom lezą, iakowe są Norwegia, Bawarya, Gornia Kapadocya, Idumea, Mauritania y miasta, a osobliwie Gdansk, ktori pod Niedzwiatkiem liezy.

Drugie zacmienie będzie miesięcne dnia 8 listopada w kwadrans po 7 godzinie rano na pułzegarzu. A będzie liedwo nie trzi godziny trwało. Skutky iego złe skodzic będą wieliom prowinciom czudzoziemskym, ale y u || **(арк. 388)** nasz Rusy Białey, Wielgi Polscze, Gnieznowy, Poznaniowy etc. Pana Boga proszic potrzeba, aby on takową złoscz odiącz raczył.

O woynie konfrontuiącz *astrorum positiones anni 1648 et 1649*[510] z teraznieysim rokiem 1650. Byłoby czo pisacz chciwemu czytelnykowy do wiedzenia z strony woyny kozaczky, naprzykład, iako długo ma trwac, co iey za *exitus*[511] y przi kim wyktoria zostanie y ktorego czaszu abo iakim sposobęm. Alie yz takowe rzeczy *in publicum*[512] wydawane nie maią bydz dlia informatiey nieprzyiacielsky, gdysz ta kziązecka mynucye hoc mała iest, alie ma to w sobie, yz daleko y do roznych lyudzy, nawet y do obczych kraiow, zachodzy. Dliatego tym telko to, ktorim wiedziec naliezy, zachowawszy, rzec potrzebną byc rozumiałęm. || **(арк. 389)**

№ 91

17 червня 1650 р. – Астрологічний календар доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1651 рік

Prognostyk Mikołaia Zorawskiego, philozophyei y mediciny doctora, krolia i. m. mathemathyka, ktori wydał we swych minuczyach *die 17 iuny anno Do[min]i 1650* na rok 1651[513].

Dwoie zacmienie tego roku słonecne będzye, alie mi go nie obaczemy na naszym horizonce, a miesięcne zadne nie będzie czały rok.

O skutkach pana rocnego *et figurae reuolutionis*[514].

Wzgliądaiącz na pana rocnego y coadiutori iego, nie miałby bydz ninieyszy rok zły tak w urodzaiach, iako w spokoinim pozyciu, zwłascza, ze zacmienia, ktore zwikły wielie złego rzecom liudzkim przinoszycz, te sie nie przitrafyą. Iednak, consideruiącz insze *influentie*[515] niebieskie, do koncza nie ubespieczom: *si quidem ad edificandum oportet esse multa ad destruendum autem sufficit vnum*[516]. Merkurius z Marsem bardzo sie pobracily, zaczim *consilia eorum, qui castra sequuntur*[517] chytre, ktorzy dlia pozytku swego będą

---

[510] *astrorum positiones anni 1648 et 1649* – розташування зірок року 1648 і 1649.

[511] *exitus* – наслідок.

[512] *in publicum* – публічно.

[513] *Estreicher Karol, Estreicher Stanisław*. Bibliografia polska. – Kraków, 2013. – T. XXXVI. – Cz. 1. – S. 126.

[514] *et figurae revolutionis* – і фігура [річної] "революції" (астрологічний термін, пов'язаний із "річним паном", тобто планетою-управителем року).

[515] *influentiae* – впливи.

[516] *si quidem ad edificandum oportet esse multa ad destruendum autem sufficit unum* – якщо ж для будування потрібно багатьох, то для руйнування натомість вистачить одного.

[517] *consilia eorum, qui castra sequuntur* – поради тих, які у війську служать.

krolestwa między sobą wadzic, aby snadnyei chcziwosczi swoiey doszic ucinieli. A *generaliter*[518] pisąc, zadna częscz Ewropy od tego lycha nie będzie wolna, mianowicie iednak Polscze nasey nie trzeba *in utramque aurem dormire*[519], abowiem *significator*[520] iey iest *lesus a maleficis*[521] ma wielie nieprzyiacioł *circumquaque*[522], ktorzy *ad omnem occasionem intenti*[523] szukaią przicziny y sposobu, iakimby wedrzec sie mogli *in confinia*[524] iey. Upatruicie y to, ze *in uisceribus Regni* wielie *factiosos homines*, wielie *malcontentos* sie znayduie[525], ktorzy cos nowego knowacz chcą. Smierczy tez panow wielkych y te dzywowyska nasz nabawią. || **(арк. 390)**

№ 92

1650 р. – Астрологічний календар Андрія Чеховича, члена колегії "сорока мужів" у Львові, на 1651 рік

Prognostyk, ktory wydał Andrzey Boemius Czechowicz[526] we swim kalendarzu na rok 1651.

Dwiema sposobami liudzie fortunni abo niefortunny czas obieczowac sobie zwykli – z liczby y konstelaty niebiesky. Z liczby z dziewiączy takych charakterow: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, uwazaiącz kazdy rok według tych charakterow. O pierwszey liczbie, iaka na teraznieyszy rok pierwszi po pięndziesiątym przypada, tak sządząc, ze pierwsza licba iest wszistkiego dobrego początkiem, tedy czasz, na ktory napada, iest tesz dobry etc. Z konstellacyey niebieskiey sządzic zwykly zacmienia słonecnego, iako y mieszięcnego, y złącenie gornyh planet upatrziwszy, a pewnieysza to: *nihil enim in hoc mundo euenit, nisi prius in celesti circulo designatum*[527]. Wprzod w niebie okrczą, nyzeli sie na ziemi urodzy. Wielka iest na ziemi odmiana, gdy w niebie niezgoda planet, ktorey dwuletnie Korona doznała, poky w asteryzmye ludzkym podrozą swoię ludziom nieprzyiazny Saturn z krwawim Marsem odprawiał, teraz, odmieniwszy gospodę, humory swoie odmienią. Zaczim w tei mierze nie liczby harakterom y porządkowy, ale płanet ordinkowy, ktorzy więcey na swiecie mogą, nizeli pierwszi charakter abo pierwszy rok po dzyesiątku potrzeba przipisowac, bo opak wszistko działo sie przesłych liat kazdego roku po dziesiątku pierwsego,

---

[518] *generaliter* – загалом.

[519] *in utramque aurem dormire* – ні про що не турбуватися.

[520] *significator* – сигніфікатор (планета-управитель в астрології).

[521] *laesus a maleficis* – пошкоджений злотворними [планетами].

[522] *circumquaque* – навколо.

[523] *ad omnem occasionem intenti* – під будь-якою нагодою є напружені.

[524] *in confinia* – в межі.

[525] *in visceribus Regni* wielie *factiosos homines*, wielie *malcontentos* się znajduie – всередині королівства перебуває багато бунтівних людей, багато невдоволених.

[526] *Kapral Myron.* Urzędnicy miasta Lwowa w XIII–XVIII wieku. – Toruń, 2008. – S. 278 (no. 1164); *Вінниченко Олексій*. Повсякденне й надзвичайне в міському житті Львова середини XVII століття очима міських реґентів: (На підставі щоденників 1645–1648 років) // Lwów: miasto – społeczeństwo – kultura. Studia z dziejów miasta. – Kraków, 2014. – T. IX: Życie codzienne miasta. – S. 36.

[527] *nihil enim in hoc mundo evenit, nisi prius in celesti circulo designatum* – ніщо ж бо в цьому світі не трапляється, якщо не було визначене на небесах.

gdy sie niebo z liczbą nie zgadzało. Nie wspąmnię tu 1621 Hocimsky woiny, ktorą czworo poprzedzyły zacmienia; nie przipomnię 1611 od Moskwy oblięzonego Smolenska y wolney z nimi potrzeby, ktorę dwoie zacmienia poprzedzały przed tim; nuz 1561 w Liwoniey wielky z Swedamy bytwy, w Litwie głod czyęsky, za ktorim choroby, powietrze morowe nastąpiwszy, całą pląndrowało Polskę. Takie karanie cworo poprzedzieło zacmienia. Obaczy, kto chce, napiszaną roku 1541 w Polscze saranczą y Turczina Solimana [I] niemieczką pustoszączego ziemię. || **(арк. 391)** Obaczy 1531 luterską z katholikami woynę, na ktorey [Ulricus] Zwinglius herezyarchą poległ, i w Luzytaniey osm dni straszne trzeszięnie ziemie, za ktorym wielkie morowe powietrze nastąpyło. To wszistko w ognistey na niebie 27 lypcza pokazało sie miotle. Iednak tego roku na ych przipadom zdanie, stoiącz przy lyczbie, gdy niebo zgodliwe, a fortuna panem.

O zacmieniu słoncza tego roku 1651.

Cała Ewropa y krai pułnoczny swiata roku tego od wszeliakiego zacmienia wolny zostanie. Iednak południowa strona Nowego Swiata dwoiakym słoncza zacmieniem strwozona będzie. Pierwszi raz dnia 29 kwietnia, drugy raz 14 pazdziernyka. Pierwsze zacmienie w ostatnym stopniiu Barana we srodę po przewodni niedziely godzini 11 przed pułnocą. Wtore zacmienie w dwudziestym y pierwszim gradusie Wagi, w wyliią s. Iadwigy, godziny trzeczy s południa. Lecz y mi ostroznemi bydz mąmy, a osobliwie przy pierwszym, bo w znaku polskim. Naibardzy, kędy Krakow, bo y tego zacmienia, ktore niebo południowim pokazuie kraiom, na ciebie, pułnocnego, [aby] karaniem Stworce nie obrocył ognisty znak. Strzez sie ognistey miotły, bo Saturn załobą grozy *emendare in melius*[528].

Złącenie Iowisa z Marsem.

Na początku iesyeni, gdy słoncze w piersy stopięn Wagi wstępuie, zhodzą sie dwa płanetowie gorni, Mars y Iowysz, w piątym gradusie znaku ognistego Strzelca, kędy takie niebo w znakach, w graduszah wszistkich y w płanetah niektorych znaiduię, iakie beło wydziane przedtym, to iest przed stem liat dwudziestym pierwszym, w roku 1532[529] dnia 20 wrzesnia, gdy sie kometa, albo ognista miotła na niebie pokazała. Znak ognisty Lwa na puł nieba, pod ktorim beła zapaliona miotła; na wshodzie znak powietrzny Waga; insze znaky wszistkie podobne są stopniamy miotlie y mieyscami na niebie czasowy pomienioney komety. Płanetowie wszisczy w znakach suchych, som telko Saturn w ognistim[530] w tymze znaku, gdzie słonce. Po dwu niedzielach zacmienie słonecne w południowych kraiach widziane przipadnie. Gdzie takie znaky nieba y płanet, uszykowanye obaczywszy y stosuiącz z przesłym cza- || **(арк. 392)** szęm komety, widzę niebo do komety bardzi skłonne. Z drugiey strony, uwazaiącz Marsa z Merkuriusęm, ktorzy zwykli pospoliczie ognia przydawacz, widzę bardzo osłabiałyh y zwątlionych, a Saturna z Wenerą potęznych. Zacmienie zadne w Europie nie poprzedza, nie udaię zapewne, lecz podaię przestrogę, abysmi ten czasz na pilnim oku miely, gdyz *preuisa iacula minus feriu[n]t*[531], wiedząc dobrze, ze przi takym złąceniu w tym znaku, zawsze czo nowego na

---

[528] *emendare in melius* – виправити на краще.
[529] Переправлено з “1632”.
[530] У рукописі помилк. “w odnistim”.
[531] *praevisa iacula minus feriunt* – передбачувані стріли менше уражують.

swieczie wydziec, bo iest figury liudzky y położoni przeciwko Bliźniętom, w ktorim Mars Saturnem 1648 czego narobił, nie przywodzę[532]. Monarhowie y panowie tak duhowni, iako y swiedczy o zdrowiu swoim pilne staranie y ostroznoscz niech maią na konczu tego [y] przi początku drugiego roku. Niebu iezeli nie dowierzaią, niech obaczą roku cwartego po sesczsetnym przi takym złąceniu ognistą miotłe (to iest kometę), a piątego, co nastąpieło, uwierzą, obaczywszy etc.

Panu Bogu wszechmogącemu y przziczinie Naswiętszi Panni Mary y swietyh iego wszistko oddaiemy, proszac miłosierdzia iego swiętego, zeby te pliagi od nas oddalycz raceł. || **(арк. 393)**

№ 93

26 липня 1650 р. – Астрологічний календар доктора філософії Матеуша Орлінського на 1651 рік, а також його виклад прогностика про магометанську віру

Prognostyk, ktory wydał Matheus Orlinsky [Mateusz Józef Orliński][533], doctor filozophiei w akademy krakowsky, ktory wydał *die 26 iuly anno 1650* na rok teraznieysy Pansky 1651.

O złączeniu Iowysza z Marsem.

Złączenia płanetow powiszsyh znacney odmiany w panstwach, krolestwach, w rzeczah pospolitych prognostikiem zawsze biwaią. Przipadł na to zdanye *Petrus de Eliaco, cardinalis Camęracensis*[534], gdy mowy *coniunctiones trium superiorum planetarum significant res maximas et maxime mirandas*[535]. Tegoz rozumienia y *Messahala: scito, quod res maximę et mirande ex coniunctione planetarum superiorum accidant*[536]. Tak, Albumasar, Aomar, Alchindus, Albochacen, wielczy astrologowie, *cum Ioanne Eschuid*[537] uczą, ze *caristia quoque et fames, et guerre, et combustiones, et prędia, et mutationes regnorum et sectarum, et alia prodigia magnaque accidentia, quae contingunt in mundo, fiu[n]t ex coniunctionibus planetarum altiorum*[538]. Tak y ia rozumięm, ze *omnes coniunctiones trium superiorum siue ille sint maxime, siue maiores, siue minores*[539], zawsze za sobą wielką odmianę w rzeczach pod miesięcznych cyągną.

---

[532] Надпис на марґінесі: “Woina z Hmielięm y z kozaky z Tatary”.

[533] *Estreicher Karol*. Bibliografia polska. – Kraków, 1903. – T. XIX. – S. 42; Kraków, 1910. – T. XXIII. – S. 425; Kraków, 1913. – T. XXV. – S. 262.

[534] *Petrus de Eliaco, cardinalis Camęracensis* – П’єр д’Альї, кардинал Камбре.

[535] *coniunctiones trium superiorum planetarum significant res maximas et maxime mirandas* –сполучення (кон’юнкції) трьох вищих планет означають речі величні і вельми дивовижні.

[536] *Messahala [Mashallah ibn Athari]: scito, quod res maximae et mirandae ex coniunctione planetarum superiorum accidant* – Машаллах [ібн Асарі]: знаю, що речі величні та дивовижні беруться зі сполучення вищих планет.

[537] *cum Ioanne Eschuid* – з Джоном Ешенденом.

[538] *caristia quoque et fames, et guerrae, et combustiones, et proelia, et mutationes regnorum et sectarum, et alia prodigia magnaque accidentia, quae contingunt in mundo, fiunt ex coniunctionibus planetarum altiorum* – дорожнеча, також голод, війни, пожежі, конфлікти, державні та релігійні перевороти та інші зловісні знаки та великі лиха, які трапляються у світі, стаються через сполучення планет.

[539] *omnes coniunctiones trium superiorum sive ille sint maxime, sive maiores, sive minores* – всі сполучення трьох вищих планет, чи то найбільші, чи більші, чи малі.

Mąm po sobie xziązę wsistkich astrologow Ptolomeusa, ktory *in Certioloquio uerbo 50*[540] mowy: *Ne prętermittamus centum et nouem coniunctiones, in his enim posita est cognitia eorum, quę fiunt in mundo*[541]. Czego, iezeli ieszcze potrzeba potwierdzyc, weyzrimi, proszę, tak w dawnieyszych, iako y w terazniey-szych historikow księgy, a na oko yzremy, ze złącenia wielkie y dziwne rzeczy zawsze *portendowały*[542]. Tak ono złącenie *simul superiorum anno ab initio mundi 3200*[543] zgubę Troianskiego panstwa wypraktikowało; tak *anni 4160* – Assiryczikow kroliestwa konczem a początkiem Medskiego panstwa y Rzim-skiego przicziną beło; tak *anni 5120* klęska woyska franczuskiego, ktorego 5440000[544] tysięczy zginęło, poprzedzyeło.

Tak *a[nnis] C[hristi]*, ze inszich tak wielie opusczę namislnie, 661, 808, 908, 1226, 1465, 1481, 1506, 1559, 1560. Takze za czasow naszych 1637 złącenie Iupiter[545] || **(арк. 394)** z Marsęm *die 20 10bris*, takze Saturnus z Marsem *vltima octobris 1638*[546], takz[e] Iupiter z Marsem *1640 15 marty* y Saturnusa z Mar-sem *26 iuny*, takze Iowisa z Marsęm *die 24 may 1642, 1643* Saturnusa y Iupiter *24 februaryi* insze widziane złącenia płanetow powiszsych pomienionych (minąwszy insze krainy) w naszey Polscze iak wielie złego, iak wielie tumul-tow, iak wielie niedowiarstwa, iak wielie herezy, iak wielie krwie rozliania, iak wielie buntow z Swedem, Moskwą, Turkięm, kozakamy narobyły, – y wspomnimy sobie nie bez utrapienia oyczizny naszey miłey, a prawie zguby iey ostatniey. Będziemi y tego roku 1651 miec podobne tym złącenie Iowisza z Marsęm dnia 23 wrzesnia w piątym stopniu Strzelcza *in horoscopo*[547], ktore ze *in prima facie signi in eodem termino et triplicate*[548] przipadnie, iako z figuri dohodzę, woyni, turby, zamieszanya y znacnego potentata smiercz prognostikuie. Tak albowięm mowy Albumasar, *tracta 3: "De coniunct[ione] differ[entium]", 2, quando coniungitur Mars cum Ioue significat illud, quod homines nimium exercebunt exercitus et bella, et multitudinem insurgentium, et malum, et multi-tudinem causarum, et caristiam quaru[n]dam bestiarum in quibusdam climati-bus et mortem alicuius magnatis*[549]. Rzecze tu, kto *in alio climate*[550] będzie, to

---

[540] *in Certioloquio verbo* – у Центілоквії [досл. "у ста прислів'ях"] слово 50-те.

[541] *Ne praetermittamus centum et novem coniunctiones, in his enim posita est cognitia eorum, quae fiunt in mundo* – не легковажмо 109 сполученнями, оскільки в них вміщено пізнання того, що відбувається у світі.

[542] *portendowały* – заповідали (від лат. *portendere* – заповідати, віщувати).

[543] *simul superiorum anno ab initio mundi 3200* – разом вищих [планет] року від створення світу 3200.

[544] Так у рукописі.

[545] У рукописі переправлено з "Saturnusa".

[546] *ultima octobris 1638* – 31 жовтня 1638 р.

[547] *in horoscopo* – у гороскопі.

[548] *in prima facie signi in eodem termino et triplicate* – з першою появою знаку в той самий термін і потроєні.

[549] *tracta 3: "De coniunctione differentium", 2, quando coniungitur Mars cum Ioue significat illud, quod homines nimium exercebunt exercitus et bella, et multitudinem insurgentium, et malum, et multitudinem causarum, et caristiam quarundam bestia-rum in quibusdam climatibus et mortem alicuius magnatis* – трактат 3: "Про спо-лучення різних", 2, коли сполучається Марс з Юпітером, то це означає, що люди понад міру будуть вдаватися до війська і воювати, і велику кількість повстань, і лиха, і велику кількість [судових] справ, і нестачу якихось звірів у якихось ре-гіонах, і смерть якогось вельможі.

[550] *in alio climate* – в іншому регіоні.

złącenie pozwalom, iednak, gdy o wiestrzigę Baranie, miey sie na ostroznosczy, byc sie nie dostało po skorze.

O zacmięniach tenze pise.

Prawda to nieomylna, ze lubo insze narody *extra nostrum horizontem*, *cis et ultra equatorem*[551] mieskaiącze, dwoie słonecnego zacmienia obaczą, my iednak zadnego nie obaczemy. Alie i na tym sie nie omeliemy, ze dwoie zacmienia *luminarium*[552] przesłego roku 1650 w Raku y w Baranie widiane wielie złego doszic na ziemi narobią. A iezeli sie iescze wzad wrociemy, iako tym, ktorzy pod Rakięm mieskaią, tak y mi, nie besz naszey turbacziey, doznamy słonecnego zacmienia w roku 1649 *in Scorpione die 4 9bris*[553]. *Ab occasu*[554] widzianego effectow doznamy, ktore ze dwie godzinie niemal trwało. Przez dwie lecie iego powinny sie ciągnąc *effecti*. A ize *in occiduo* || **(арк. 395)** *circa 4 ultimos anni menses inciderat*[555], toc dopiero naybardzy na konczu roku 1650 pocnie swoię złoscz wiwierac y wiwieracz będzie niemal az *ad 4 nouembris*[556], a zgoła przez cały rok teraznieyszy 1651. Tam sie tedy spodziewac będzie, *ob Martis idiotropiam,* ktorą *in deliquio illo*[557] miał widzierzstwa zaboiow, tumultow między potentatamy y pany inszemy, niezgody y zamiesania wielkiego. Horob czo sie doticze, pamiętam, ze tamto zacmienie beło w domu smierczy. Obawiom sie, aby y tho licho wielu do siebie na *requiem*[558] nie zaciągnęło, *vtinam summus astrorum rector*[559] te influencie złe we wszystko dobre w naszym kroliestwie y we wszistkym hrzesczyanskim panstwie *commutare uelit*[560]. || **(арк. 396)**

Tenze Matheus Orlinsky pyse, iezeli złączenia płanetow odmiany w religiah doscz mozemy, gdzie nieco o tureczky wierze 1651.

Przinalezało własnie w przesłym rozdzialie to determinowac, alie hcząc uyscz wselky konfuzyey, umisliełęm tu na to pytanie *affirmatiue*[561] odpowiedziec. Dowodzę tego iedną experientią: złącenie takze Iowisa z Marsęm *anno C[hristi] 571 uel circiter*[562], gdy beło pierwsze *in prima facie Scorpii et triplicitate aquea*[563]. Zaraz astrologowie dowczipni dosli tego, ze miała iedna nowa sekta powstacz, o ktorey (gdy potym wszcęła sie według obietnycze ych) wielky onich wiekow astrolog Abraham Iudeus Auenezre y o iey effectach disku-

---

[551] *extra nostrum horizontem, cis et ultra equatorem* – поза нашим горизонтом, з цього та з тамтого боку екватора.

[552] *luminarium* – світил.

[553] *in Scorpione die 4 novembris* – у Скорпіоні 4 листопада.

[554] *ab occasu* – із заходу (у рукописі помилк. “ad occasu”).

[555] *in occiduo circa 4 ultimos anni menses inciderat* – на західному траплялися близько 4-х останніх місяців року.

[556] *ad 4 nouembris* – до 4 листопада.

[557] *ob Martis idiotropiam,* ktorą *in deliquio illo* – через ідіотропію Марса, яку в тому затемненні.

[558] *requiem* – (вічний) покій.

[559] *utinam summus astrorum rector* – щоб найвищий правитель зірок.

[560] *commutare velit* – зволив перемінити.

[561] *affirmative* – ствердно.

[562] *anno Christi 571 vel circiter* – року Христового 571 або приблизно тоді.

[563] *in prima facie Scorpii et triplicitate aquea* – у першій частині Скорпіона і водяному тригоні.

ruiącz, tak powiedział: "*Illa coniunctio significauit nouam sectam et falsum ac mendacem prophetam nasciturum de uilibus genibus Machometum, qui ab anno etatis sue 51 regnauit annis 11 obiitque uiliter*"[564]. Więcz daliey, przipatruyącz sie, powiedział, ze ta sekta mahomedzka nie miała trwac tylko *tot annis*, *quot sunt anni Veneris*[565], to iest liat tisziącz pięndziesiąt y ieden. Według ktorego komputu koniecz by miała wzyącz 1673 *vel circiter anno*[566]. Iakoz i ia, ile mogę z astronomiey, doscz wolię z nym (nyz z Fontanem, ktory *anno Domini 1652*, to iest za rok, zgubę panstwu Tureczkiemu *ex obliquitate octaui celi*[567] obiecował) trzimac, częscią dliatego, ze tam *annum enneaticum*[568] będą miecz, częscią, ze *anno 1670* złącenia Saturna z Marsem w piersym gradusie Ryb, min[ut] 41 effecty *ad interitum*[569] dopomogą. Gdy abowięm erigowawszy figurę na czasz tego złącenya, vwazom postanowienie nieba, a wydzę, ze będzie *in eodem termino, in eadem facie*[570], a co większa – ze słoncze *ex 10 domo aspectui sextili partiliter*[571] na toz złącenie, ktore *inter ascendens et cadentem decime*[572], wpada[573], pogląda nic inszego, tylko zgubę mu obiecowac muszę. Funduię sie (między inszemy) na sławnego astrologa Zaradesza [Zoroastera] naucze, mowiącego *coniunctio superiorum in eadem facie uel* || **(арк. 391-bis)** *termino cum aspectu solis, significat destructionem sectarum et regnorum eorumque mutationem.* Iakoz y sami Turczy, czegom sie doczytał *in "Historia Turcica" apud Ioannem Leunclauium Amelburnum,* tegoz sie spodziewayą. Słowa są iego *fatentur quidem ipsimet imperium Mahometicum profana cum superstitione ultra mille annos haud duraturum, quorum exitus ante fores est. Hoc amoribundo Machomete suis denunciatum uel ostensum potius indicio quodam perhibetur, iniecta namque mentione durationis eius religione Regni, quod ipsius auspiciis inchoatum fuisset, decem manus utriusque digitos iustulisse traditur, quod eius primarii sectatores initio de annis duntaxat decem. Post iis elapsis de decies denis, quibus itidem inter felices perpetuos rerum successus exactis de mille tandem annis interpretati feruntur*[574]. Aze y

---

[564] *illa coniunctio significavit novam sectam et falsum ac mendacem prophetam nasciturum de vilibus genibus Machometum, qui ab anno etatis sue 51 regnauit annis 11 obiitque viliter* – це сполучення позначило, що [постане] нова секта і народиться з нікчемних колін (племен) роду неправдивий і облудний пророк Магомет, який від 51-го року свого життя панував 11 літ і нікчемно помер.

[565] *tot annis, quot sunt anni Veneris* – стільки років, скільки є років Венери.

[566] *vel circiter anno* – чи приблизно тоді ж.

[567] *ex obliquitate octavi coeli* – через нахил восьмого неба.

[568] *annum enneaticum* – дев'ятий рік.

[569] *ad interitum* – на згубу.

[570] *in eodem termino, in eadem facie* – у тому ж терміні, тій же частині.

[571] *ex 10 domo aspectui sextili partiliter* – окремо з 10 дому [гороскопу] аспектові секстилю.

[572] *inter ascendens et cadentem decimae* – між асцендентом і кадентом десятої.

[573] Тут у рукописі закрито дужку.

[574] *coniunctio superiorum in eadem facie vel termino cum aspectu solis, significat destructionem sectarum et regnorum eorumque mutationem.* Iakoz y sami Turczy, czegom sie doczytał *in "Historia Turcica" apud Ioannem Leunclauium Amelburnum*, tegoz sie spodziewayą. Słowa są iego *fatentur quidem ipsimet imperium Mahometicum profana cum superstitione ultra mille annos haud duraturum, quorum exitus ante fores est. Hoc a moribundo Machomete suis denunciatum uel ostensum potius indicio quodam*

som Pąn Bog, z nyeba y ziemye weyzrawszi okiem miłosierdzia swego s[więtego], na utrapienye chrzescianstwa wszystkiego *accelerabit dies interitus illius*[575], bo toc pewna, ze *sunt certa temporis momenta quędam, que omnibus in genere tum maxime tyrannicis statuta diuinitus imperiis*[576]. || **(арк. 392-bis)**

№ 94

1650 р., грудень[577]*. – Новини про заворушення у Вроцлаві, розбої і грабунки у Кракові, несподівані смерті, хвороби та інші негаразди, що випливали з наслідків затемнень сонця та місяця*

1650 in decemdri[578] na skonczeniu roku.

We Wrocławiu w miesczie vczinieli zołniezre tumult, ktorih miasto chowało podczasz woyny[579] cesarza i. m. [Ferdynanda II] z Gustaphęm [Adolfem]. Tyh, iak pokoi stanął, hcieli wrocławianie odprawycz, ze im nycz belo po woisku. Oni ze służby nie mieli nikędy na ten cas gdzie sie podziecz, vderzili na miasto, hcząc ie wirabowacz. A tak, gdy sie wrocławianye oburzeli na nych, miasto zamknąwszy, sroga wrzawa powstała y srogie strzelianie, prawie niemal przez trzy dny, liedwo sie usmierzili.

Takze y w Krakowie panowały y po drogach srogie rozboie, kradziezy domow, nahodzenia komor, skrzin lupania, na drodze zastępowania, odzierania, liudzy zabyiania, wielie krziwd liudziom ubogym y despectow iedęn od drugiego.

W Krako[wie] nagłe smierczi panowały. Vmarł prętko i. m. p. [Andrzej] Koricinsky[580], kastelon wisliczky, prawie naglie; takze y w Kazimierzu sliahczic naglie umarł na uliczy; na Stradomiu słodownik, we swięta w gody położiwszi sie, umarł naglie w noczy, i inich wielie pomarło.

---

perhibetur, iniecta namque mentione durationis eius religione Regni, quod ipsius auspiciis inchoatum fuisset, decem manus utriusque digitos iustulisse traditur, quod eius primarii sectatores initio de annis duntaxat decem. Post iis elapsis de decies denis, quibus itidem inter felices perpetuos rerum successus exactis de mille tandem annis interpretati feruntur – сполучення вищих планет у цій же фації або терміні з аспектом сонця означає руйнування сект та перевороти у королівствах. Як і самі турки цього сподіваються, про що я вичитав у "Турецькій історії" у Йогана Леунклавія Амельбурнуса. Його слова такі: зізнають навіть самі, що магометанська імперія з поганським забобоном і тисячі років не проіснує, чий кінець уже під дверима. Вважається, що це помираючий Магомет віщував, чи радше показав, своїм [послідовникам] певним знаменням, адже, переказують, що, згадавши про тривання вірою (?) його Царства, започаткованого під його владою, він підніс десять пальців обидвох рук, що його перші послідовники, кажуть, спершу тлумачили як лише десять років; коли ж вони минули, то – як десять разів по десять; коли ж так само щасливо минули й ці, то врешті – як тисячу літ.

[575] *accelerabit dies interitus illius* – пришвидшить день погибелі їхньої.

[576] *sunt certa temporis momenta quędam, que omnibus in genere tum maxime tyrannicis statuta divinitus imperiis* – є деякі певні моменти часу, які всім взагалі, а особливо тиранічним імперіям/державам, встановлені Божою волею.

[577] Див. далі док. 110.

[578] У рукописі "in decemdre".

[579] У рукописі помилк. "woyczy".

[580] *Przyboś Adam.* Koryciński Andrzej // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1968/1969. – T. XIV. – S. 125.

Horoby czięskie panowały, paralice, gorączky, febry, katary, dusnosczy, wątrąby zapalienie, garła bolienie, roze, wrzody y ine złe horoby, wielie tego między liudzmy namnozeło sie, prawie smiertelnych.

Ze prawie te zacmienia swe skutky złe wiwierac pocęły y złączenia tych złych płanet.

Pana Boga gorączo nom potrzeba wszistkim proszic, aby te złe plagi Pąn Bog od nasz oddalycz raczeł. || **(арк. 393-bis)**

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 124 (no. 614, 618; фрагменти).

№ 95

20 грудня 1650 р., Варшава. – Новини з сейму про призначення нового підканцлера, українське й татарське посольства до короля, становище трьох воєводств в Україні та інші відомості

Z Warsawy nowini *die 20 10bris 1650*.

Seym sie zaczął Warsawie dwuniedzielni *die 5 10bris*, na ktorym seymie dał krol i. m. wielką pieczęcz koronną i. m. x.[581] [Andrzejowi] Lesczinskiemu, ktori beł podkanclerzym, a pieczęcz mnieyszą koronną, podkanczlerzstwo, i. m. p. Hieronimowy Radzieiowskiemu, starosczye łomzynskiemu, w dzień Niepokalianego Poczęcia Naswiętszi Panny Mariey. Wielką dono, a malą nazaiutrz.

Posłowie od Hmyelniczkiego kozaczci przyiehali y tatarsczy [Mehmed Gazi atałyk][582], takze y i. m. p. Woronycz, poseł kroliewsky [do kozakow][583].

Hmiel z tym poselstwęm wskazał, zeby mu pacta, ktore stanęły pod Zborowęm, 7 senatorow panow poprzisięgło dlia pewnieisey przyiazny a zeby mu dano w zakładzie, czo by przi nim mieskali, panow senatorow y tych panow: xziązęcia i. m. Ieremiego Wisniowieckiego, woiewodę ruskiego, drugie i. m. p. [Adama] Kisielia, woiewodę kyiowskiego, trzeciego i. m. p. [Hieronima] Radzieiowskiego, podkanclerzego koronnego, i. m. p. [Aleksandra] Konieczpolskiego, horązego koronnego, i. m. p. [Marcina] Kalinowskiego, woiewodę sęn[domierzskiego], hetmana polnego koronnego[584]. A on tez chcze dacz kroliowy i. m. na ych mieyscze[585] 5 kozakow, czo by mieskali przy kroliu i. m. w zakładzie dlya pokoiu, a gdy tho będzie, pokoięm vpewnya.

---

[581] Далі пропущено місце для імені.

[582] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 271.

[583] Посол до українського гетьмана у вересні 1650 р.: *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 269.

[584] Так у тексті; Мартин Калиновський був чернігівським воєводою, сандомирським – Владислав Мишковський. Хмельницький вимагав закладниками Ярему Вишневецького, Олександра Конецпольського, білоцерківського старосту Костянтина Любомирського і коронного обозного Самуеля Калиновського (Документи Богдана Хмельницького / Упоряд. І. Крип'якевич, І. Бутич. – Київ, 1961. – Док. 125. – С. 200). Див. ще далі док. 102, арк. 400.

[585] Перед цим реченням помилк. повторено і не викреслено: "A on tez na zamianę hcze dacz".

Hcząc iescze tego [...][586].

Posła tatarskiego zatrzimano Warsawie dlia pewnich przicin do czaszu. A *interim*[587] 5 Tatarow od tego posła uciekło do Krimu, za ktoremy krol i. m. posłał pogonią, aby ych nazad powrocono. || **(арк. 394-bis)**

Na tymze seymie radzono o obronie Korony Polsky od kozakow y Tatarow y roznych nieprzyiacioł, poniewaz Hmiel gotowe woyska ma y iusz sie przez Niestr przeprawieł, a naszy odłogiem lezą.

Hmiel surowe poselstwa wskazuie, nie dbaiącz o łaskę any krolia i. m., any Rzeczypospolitey. Wszistkę nadzieię swą położeł w Turku y w hamye krimskim Isliam Giereczu. Od Turka wzyął *insignya bellica*[588] z kaftanęm, maiącz Tatarow gotowych sobie na pomoc sto osmdziesiąt tyszięczy, a Kyiow obiecał poddacz *cum attinentiis*[589] Turkowy, a na koniecz we 4 niedzieliach wskros obieczuie Polskę przescz y przerzedzicz.

Na tymze seymie troie woiewodztwa vkrainskie, iako bracławskie, wołynskie y kyiowskie, ze bardzo spustoseny y przitulienia sobie, zonom y dzieciom nie maią, bardzo bruzdą, upominaiąc sie o economy od krolia i. m., zeby sie miely gdzie przytulycz. Prawdzie, słusna rzec pokazac *in gratitudinem*[590], ale ze postulata ych uporne a nie wedlye czaszu, obawiac sie, zeby dlia prywat nie zgubiely oyczyzny. Odłozono ych na ynszy czas.

P. panowie litewsczy sami o sobie radzą y consulti priwatne miewaią, iako widziemi. Krol i. m. przi nich stoy, gdysz nagła trwoga y woyna następuie prętko, dlia ktorey utwierdzenia y zgromadzenia som Hmielnicky większego poganstwa iehał do hama [Islam Gereja III] do Krimu. Iusz rumelskych, wołoskych y multanskych hospodarow sobie zniewolieł, ze z nim do Polsky na kielka częsczy poydą.

Czos slychacz, ze rada koronna comyssarzow hczą wisłacz, ktorzy do niego poyadą, pitaiącz go y perswaduiąc, czo ma za pretext woyny tey y częmu sie tak z poganstwem kupi bardzo do nas, aby tymczasęm zwliekli iego zamisły a zeby sie woyska nasze zgotowały. || **(арк. 395-bis)**

№ 96

1650 р., листопад. – Лист Адама Киселя до Яна Казимира про польське посольство до Криму, українсько-турецькі й українсько-татарські переговори та інші відомості

Copya listu od i. m. p. [Adama] Kisielia, woiewody kyiowskiego, na seym dwuniedzielny do krolia i. m., 1650.

Naiasnieyszy kroliu, panie, panie moy myłosczywy!

Nowy nagły y niespodziewany nastąpieł teraz po listach moych y pocztah wysłanych do waszey[591] kroliewsky mosczy pa[na] me[o] miłoszci[wego] *paroxissim*[592] taky. Przysła wiadomoscz hetmanowy zaporowskiemu z Krimu, iakoby od waszey kroliewsz[k]y m. miał bydz wisłani, tego nie wiem, kto, praktikuiącz

---

[586] На цьому текст обірвано Ґолінським.
[587] *interim* – тим часом.
[588] *insignia bellica* – військові клейноди.
[589] *cum attinentiis* – з приналежностями.
[590] *in gratitudinem* – на вдячність.
[591] У рукописі помилк. “waaszey”.
[592] Можливо, йдеться про “пароксизм”, “приступ”.

Tatary na kozaky y ych braterstwo rozrywayącz, a przi tym zaraz declaratya taka, ze te praktyky nie padną na serce hama krymskiego [Islam Gereja III], ale y owsem z iego sceroszczy ku kozakom to ym *denunciatum*[593]. *Exarsit*[594] tedy y posłał do Krimu, dziękuiącz a proszącz, zeby ordy wszistkie gotowe były, skoro rzeky staną. O tym moy confident z Cehrina napierwey dał znacz. *Confirmauit*[595] toz potym Anton [Ždanowycz][596], pułkownyk kyiowsky, ktory [chodził][597] do Stambuły, ze sie zaiechał sąm ten pułkownyk z naszym, co do Krimu iechał; to nie więm, iakym sposobęm, miał sobie *reuelatum*[598] bey oczakowsky [Murad pasza][599] [y] temuz zasz pułkownikowy kiiowskiemu powiedział. Zacim iusz owdzie *decantatum bellum* y *hostilitatem* przeciwko sobie maiącz *conclusam*[600] od Rzeczipospolitey, *aperte*[601] na woinę gotuią sie. Piszałęm, *per o[mn]ia sacra*[602], przisiegaiącz hetmanowy zaporowskiemu, ze to nigdy nie iest, ale ze to zmisły poganskie, lecz hocby angioł z nieba, przisedszy, tosz mu twierdzieł, iusz to tak *fortiter apprehendit*[603], ze mu tego nikt wibycz z głowy nie moze. Ia zasz sprawiedliwim sumnienyem moięm obowiązałęm, ze o tym zadney wiadomosczy, ani przestrogy ni od kogo nie miał po d[z]ysz dzięn ieszcze – aczby to rzec potrzebna, ale ze tesz y ostroznieysza musiałaby bydz – y nie daię tęmu wiary, ze to iednak iusz *ad cumulum infortuny Reipubli[cae] accessit*[604] y u mnie iusz *omnem spem* pokoiu *sustulit*[605].

W. k. m., panu memu miło[scziwemu], iako naiprędzey o tym oznaimuię, a przy tym oraz y to, o czim tęn pułkownyk do hordy chodzieł y czo przinioszł, iusz sam *expiscatus ediseruit*[606]. || **(арк. 396-bis**) Thema beła *leg[ati]onis*[607] [dziękować][608] za pozwolienie hamowy krimskiemu y liudziom wszistkim bydz *pro praesidio*[609] Woysku Zaporowskiemu, [prosząc], aby tesz było emirem swiezym utwierdzono y ofiarowacz wzaiemnie, gdybi tego potrzebowała orda, bydz *praestare*[610] do usługy. Przyięli tedy *plusquam grate*[611] to poselstwo,

---

[593] *denunciatum* – повідомлено.
[594] *exarsit* – запалився.
[595] *confirmavit* – підтвердив.
[596] *Грушевський Михайло.* Історія Україні-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 131.
[597] Слово відновлене за вид.: Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 137. – С. 357.
[598] *revelatum* – виявлено.
[599] *Hrushevsky Mykhailo*. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 50 (прим. 138, комент. упоряд.).
[600] *decantatum bellum* y *hostilitatem... conclusam* – оспівану війну і оточені ворожістю.
[601] *aperte* – відкрито.
[602] *per omnia sacra* – ради всього святого.
[603] *fortiter apprehendit* – міцно вхопив.
[604] *ad cumulum infortunii Reipublicae accessit* – дійшло до краю нещастя Речі Посполитої.
[605] Слово правлене; *omnem spem* pokoiu *sustulit* – знищило у мене всяку надію на мир.
[606] *expiscatus ediseruit* – впійманий вияснив.
[607] *legationis* – посольського звіту.
[608] Слово відновлене за виданням: Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 137. – С. 357.
[609] *pro praesidio* – на поміч.
[610] *praestare* – надати.
[611] *plusquam grate* – більші, ніж прихильно.

emir posłano y to przydano, ze *in quantum*[612] by tego była potrzeba, aby romulskie, multanskie y wołoskie *vires*[613] bały gotowe. Dwor Constantinopolia aby residentow swoych miely, iako iusz naznacono. Koni tureczkych kilka vbranych przez causza [Osmana agę] z tym pułkownikięm kiiowkim do Czehrina przysłano. Wolosky ziemie spustoszenie y Tatarom, y kozakom przebacono. Tęnze czaus turecky w Czehrinie ma sie zabawic, czy z roskazania wezyra [Meleka Ahmeda paszy][614] dlya wiadomosczy, co sie tu między nami dzyacz będzie, czy z woly hetmana zaporowskiego. *Hęc omnia ex ipso fonte*[615], zwykłęm młotęm skałę przekowawszy, wycerpnąlęm. Czegosz iusz daliey spodziewacz sie ma oyczizna nasza, w. kro[liewska] m. uwazic będzies raczył, dopiero roskasczie *producere*[616] maiestatowy [swemu][617]. List moy *de data precipio augu[sti]*[618] pisani, ze o tym wszistkim *pro fide mea delicta*[619] w. k. m. y oyczyznie oznaimowałęm y dlacego *semper sentiebam et nunc sentio*[620], iezeli iako sposob moze bydz *reuocandi ex illa phenesi* (?)[621] tego opętanego poganstwęm człowieka, bo *expugnandi rationes*[622], Pąn Bog wie, iakie bydz mogą przi tak wielkiey potędze y tak nagłym razie, ze *quoti die* zechce, nasz *aggredy* moze[623], a nąm dopiero zbieracz sie na to. Radbim tedi iescze iakimkolwiek sposobęm tę *molem*[624], gdybim mogł, zatrzimał na sobie, pogotowiu ziczełbym, czo radzic temu, ale iusz mom przestrogę od mego confidenta[625], zebym iusz sąm nie dufał więcey, a uiezdzał. Iako tedi będę mogł *consulere*[626] sobie y braczy, przy Boskiey opatrznosczy *enitar*[627], a to, czo naliezy do przestrogi, w. k. m., panu m. miłosczyw[emu], y oyczizniе *pra[e]mitto*[628] z wiernim poddanstwęm, ktore oddaię z unizonemy vsługami memi maiestatu w. k. m., pana mego myłosczywego. || **(арк. 397)**

Опубліковано: Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 137. – С. 357–359.

---

[612] *in quantum* – наскільки.

[613] *vires* – сили.

[614] 5 серпня 1650 – 21 серпня 1651 рр. (*Danişmend Ismail Hâmi*. Osmalı Devlet Erkânı: Sadr-ı-A'zamlar (Vezir-i-A'zamlar), Şeyh-ül-Islâmlar, Kapdan-ı-Deryalar, Baş-Defterdarlar, Reîs-ül-Küttablar. – Istanbul, 1971. – S. 38).

[615] *haec omnia ex ipso fonte* – це все з самого джерела (у рукописі "frnte").

[616] *producere* – представити.

[617] Слово відновлене за вид.: Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 137. – С. 358.

[618] *de data precipio augusti* – гадаю, в серпні.

[619] *pro fide mea delicta* – мої гріхи за віру.

[620] *semper sentiebam et nunc sentio* – я завжди вважав і зараз вважаю.

[621] *revocandi ex illa phenesi* (?) – відновлення з тієї з'яви (?).

[622] *expugnandi rationes* – причини нападу.

[623] *quotidie* zechce, nasz *aggredy* moze – будь-якого дня, коли захоче, може на нас напасти.

[624] *molem* – лихо.

[625] У рукописі "od niego confidenta".

[626] *consulere* – зарадити.

[627] *enitar* – намагатимусь.

[628] *praemitto* – заповісти.

№ 97

5–24 грудня 1650 р. – Новини про роботу та ухвали сейму стосовно війни в Україні, комплектування війська, призначення регіментарів та інші відомості

5 decembris 1650 sey[m] sie Warsawie dwuniedzielny począł, na ktorym rozne radi beły, alie nawiecey o obronie Korony od nieprzyiacioł, a osobliwie znowu od Hmielniczkiego y kozakow zaporowskych, przi ktorych y Tatarowie znowu oponowali szie yscz woyowacz Polszkę y prawie wniwecz zpustoszic y zniescz Kroliestwo Polskie, na czo sie Hmielniczky nasadzyeł.

Beli posłowie na seymie od Hmielniczkiego kozac[z]czy[629], hcząc roznych kondyty, prawie niepodobnych, a mianowiczye poprzisięzenie pakt pod Zborowęm y w zamyanę panow aby dano etc.

Seym sie skonceł wilyą Bozego Narodzenia, gdzie pp. senatorowie y posłowie ziemsczy przisięgly sobie howacz to *in secretis*[630], czokolwiek uradzyli. Constitutye nie zaraz będą wydane, y tho ostroznie. Zyazd beł na tem seimie wielky, liudno bardzo.

Vchwaliono woyska koronnego miecz 36 tiszięczy, a Litwa woyska swego 15 tyszięczy. Pospolite rusenie, gdy tego będzie potrzeba, aby zaraz stawali przy kroliu i. m. pode Lwow, iako wiydą[631] dwoie wyczy za iedno, a trzecie krol i. m. przi sobie zatrzimał. A skoro ie wislie, aby zaraz na konie wsziadali, alie nie wszistkie woiewodztwa.

Regiment nad zaciągnyąnem woiskiem dano xziązęciu i. m. Ieremiemiu Wisniowieczkiemu, woiewodzie ruskiemu, a i. m. p. Mikolay Potoczky, hetmon wielky koronni, ma zostawacz przy kroliu i. m. przi pospolitym ruszeniu.

Hospodarowy wołoskiemu [Bazylemu Lupu] na seimie Warsawie dano indigenat y pisarzowy iego nobilitatyą [Jerzemu] Kutnarskiemu[632]. || **(арк. 398)**

№ 98

1650 р., жовтень – грудень. – Нотатки з переказом сеймової конституції стосовно призначення комісії для переговорів з козаками і про відправлення посольства до Кримського ханства

Comissarzow naznaczono do Hmielniczkiego i. m. x.[633] biskupa kyowskiego [Stanisława Zarembę/Zarębę], i. m. p. [Adama] Kiszielia, woiewodę kyewskiego, i. m. p.[634] Potoczkiego, woiewodę bracławskiego[635], y i. m. p. sędziego kam[ienieczkiego] [Łukasza Miaskowskiego][636] y kielku panow s

---

[629] У рукописі слово скорочене титлою.

[630] *in secretis* – у таємниці.

[631] У рукописі “windą”.

[632] *Corfus Ilie.* Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone: Secolul al XVII-lea. – Bucureşti, 1983. – Doc. 92. – P. 160–161.

[633] Далі пропущено місце для імені.

[634] Далі пропущено місце для імені.

[635] Так у тексті; брацлавським воєводою, якого призначили комісаром, у дійсності був Станіслав Лянцкоронський. У цьому місці переплутано, мабуть, з якимось із пізніших брацлавських воєвод – Петром або Андрієм Потоцькими.

[636] Urzędnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski, Janusz Kurtyka, Anna Sochacka. – Kórnik, 1998. – S. 109. У конституції 1650 р. його не згадано у складі комісії: Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 152. Див. також: *Kochowski Vespasianus*. Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus. – Cracoviae, 1683. – P. 211.

koła poselskiego dlia tractowania z nim o pokoy, takze dowiaduiącz szie przi-czini, dliaczego znowu rebelyą podniosz, nie maiącz zadney przicziny do złąmania przisięgi, ktorą vczinieł kroliowy i. m. y Rzeczipospolity etc.

Takze y do hama [Islam Gereja III] do Krimu posła wiszłano [Wojciecha Bieczyńskiego][637], aby doszycz czinieł swey zgodzie y pobrataniu z krolem i. m.

№ 99

Нотатки про спійманих у Варшаві шпигунів Богдана Хмельницького

Poymono Warszawie trzech spiegow, zdraicow ruskych, shismatikow, ktorych zwano iednego Weresczak, a dwu Seczewicowie, braczia. A starsy hodzieł po kliericzku, ktorzi sie bawieli Warsawie bez wszistek czasz zamieszanya z kozaky przy dworze expedityamy. Ktorych te szą konfessata na torturach, ze Hmielnickiemu dawaly znacz, czo za propozita y intentie bywały Rzeczipospolitey koronney. Odesłono ych na więzięnie do zomku malborskiego. Czo dali z niemi będzie, iescze nie wiedziec.

№ 100

Нотатки про зміну вартості грошей

Pyniądze podniesziono: kopowe taleri po złotych pułtora, a talery lewkowe po złotych pułtrzecia, taleri[638] twarde wseliakie brano znowu, czo beły bez 4 groszi wiwołane, to spełna po zł[otych] 3 brano, y sliąskie potroine po g[ro]sz[y] 3, piętakow 4 za groszi 3, groszyky sliąskie po grosu, czo beły po pięczi kwarnyk.

O cerwonich złotyh liudzie pliętli, iakobi miały bydz po zł[otych] 7, a taleri po zł[otych] 3/15. Tak chcziely niektorzy p., alie to nye stanęło.

№ 101

Нотатки про ухвалу податків на сеймі

Podatky vhwaliono[639]: poborow 11, potym 6, potym 5.
Donatiwa na kupce koronne *in duplo*[640] 120000.
Pogłowne na Zydy koronne, iedno pogłowne – 70000[641].
Czopowe woiewodztwie krakowskym, iedno – 80000. || **(арк. 399)**

---

[637] Його було відправлено не з сейму, а раніше – в середині жовтня 1650 р.; повернувся до Варшави 13 січня 1651 р., див.: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 147, 166; *Latacz Eugeniusz*. Wojciech Bieczyński // Polski słownik biograficzny. – Kraków, 1936. – T. II. – S. 23.

[638] У рукописі перед цим словом відкрита дужка.

[639] Надпис на маргінесі: “woiew[odztwo] krako[wskie]”.

[640] *in duplo* – у подвійному розмірі.

[641] Далі закреслено “podymne”.

№ 102

Переказ постанов конституції сейму 1650 року

Z Warsawy nowini od [...][642].

Punkta, ktore w konstitutią maią bydz opisane, 1650:

comissia aby beła, niech tractuią z Hmielnickym, a tymczasęm woysko zbi[e]racz;

obmislic zapłatę woysku, czo sie winno;

dług formanom winny zapłaczycz;

obmislicz piniądze na arthileria[643];

supplementowac piniądze *defectum pecuniarium*[644] ih mm. pp. hetmanom;

starac sie, aby hama [Islam Gereja III] *a conuentione auertere*[645];

legatos[646] do Turek, Moskwi, [Jerzego II] Rakoczego, hama krimskiego, hospodara [Bazylego Lupu] wysłacz y do Persy.

Modus bellandi.

Do skarbu koronnego dlia prętkiego zebrania piniędzy łanczuhy pobracz y na cerwone złote skowac;

klieynoty zastawyc, a potym wykupycz;

starostowie aby trzecią kwartę płacili *pro nunc*[647] ze starostw;

duchowienstwa proszicz, aby chcieli piniądzmi na zołnierza ratowacz;

dzierzawczy dobr krolia i. m., ktorzy kwarti nie płaczą, aby zwłoky dali po zł[otych] 20 *plus minus*[648];

donatiua kupieczka;

pogłowne zydowskie;

do miast pruskych posłacz, aby ludem albo piniądzmy *in hac necessitate*[649], iezeli niedarmo, przinamny *in fidem publicam*[650], wigodzily;

xziążę pruskie [Fryderyk Wilhelm] zatrzimał lanow za liat trzy, aby za to liudu przislał, hoczby *in futurum*[651], co mu wtrącic;

xziążę kurlandskie [Jakub Kettler] takze;

sliahecztwo temu conferowac lubo indigenat dac, kto by hczyał albo sumą znacną dacz, albo lud stawycz, iako szie declarował graf[652] liudu stawicz 1000. || **(арк. 400)**

Woysko

Vsarza 3000;

Raytarow 3000;

---

[642] Фраза не дописана; обривається цифрою “1”.

[643] У рукописі “arthilegia”.

[644] *defectum pecuniarium* – нестачу грошей.

[645] *a conventione avertere* – від угоди відвернути.

[646] *legatos* – посланців.

[647] *pro nunc* – натепер.

[648] *plus minus* – більш-менш.

[649] *in hac necessitate* – у такій потребі.

[650] *in fidem publicam* – на громадську віру.

[651] *in futurum* – на майбутнє.

[652] Ймовірно, тут ідеться про графа Франца фон Маґні зі Стражніце, про якого згадувалося у 1648–1649 рр. у цій самій справі: *Голінський Мартин.* Silva rerum: (1648–1665) [= Архів ранньомодерної Української держави, т. 3]. – Київ, 2019. – Ч. І: (1648–1649) / Упоряд. Орест Заяць, Ярослав Федорук. – Док. 86. – С. 170.

Kozakow 16000;
Piechoty polsky 2000;
Niemiecky pieho[ty] 10000;
Draganow 2000;
Woyska litew[skiego] 15000[653].

Sposob *aucty*[654] woyska.

Ordinatya xziązęciu i. m. [Januszowi Radziwiłłowi]: Tatarowie litewsczy[655], wibranczy, [...] – 200.

Summa supliky kozaczkiey y Hmielnickiego na seim listu iego.

Abi pacta Zborowskie, ktore stanęli między kozaky y Hmielniczkym a krolem i. m. *in toto*[656] trzimane beły, one poprzisięgly ich moscz pp. senatorowie:

1. I. m. x. Macziey Lubiensky, arczibiskup gniezniensky;
2. I. m. x.[657] [Mikołaj] Krosnowsky, arczibiskup lwowsky;
3. I. m. p. Mikolay Potoczky, kastelon krakowsky, hetmon wiel[ky] koro[nny];
4. I. m. p.[658] [Janusz Radziwiłł], starosta zmudzky;
5. I. m. p.[659] [Stanisław Lanckoroński], woiewoda braclawsky;
6. I. m. xziąd[z] Pietr Gębiczky, biskup krakowsky;
7. I. m. p. Hieronom Radzieiowsky, podkanclerzy koronny, starosta łomzin[sky].

De tenendis praemissis aby *obsides* byli dani[660]:

xziąze i. m. Ieremi Wisniowiecky, woiewoda rusky;
i. m. p. [Aleksander] Konieczpolsky, horązy koronny;
i. m. p. starosta sądęczky Costanty Lubomiersky;
i. m. p. [Samuel Jerzy Kalinowski][661], starosta braclawsky. || **(арк. 401)**
Takze vnyeaci aby *penitus*[662] beły zniesiony;
popy aby od dzieszięczyn drogich wolni zostawali;
dobra czerkiewne aby powroczone, abi ym pewne dobra wydzielione beły, gdzye aby nye beły dobra sliaheczkie, ani kroliewskie etc.

Summa constituty.

Comissarze do Hmielnickiego y kozakow *ad tractatus*[663] naznaczeny, aby tractowono, az sie woyska zbierą koronne:

i. m. xziądz[664] [Stanisław Zaremba], biskup kyiowsky;
i. m. p. [Adam] Kisiel, woiewoda kyiowsky;

---

[653] У рукописі цифра пошкоджена; див. далі док. 119, арк. 428.
[654] *auctio* – збільшення.
[655] Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 160.
[656] *in toto* – взагалі.
[657] Далі пропущено місце для імені.
[658] Далі пропущено місце для імені.
[659] Далі пропущено місце для імені.
[660] *de tenendis praemissis* aby *obsides* byli dani – для дотримання зазначеного, хай будуть дані заручники.
[661] *Przyboś Adam.* Samuel Jerzy Kalinowski // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1964/1965. – T. XI. – S. 466.
[662] *penitus* – цілком.
[663] *ad tractatus* – на переговори.
[664] Далі пропущено місце для імені.

i. m. p.[665] [Stanisław Lanckoroński], woiewoda bracławsky;

i. m. p.[666] [Mikołaj Krzysztof Chalecki][667], woiewoda nowogrodzky;

i s poselsky yzby takze wsistkych osob 10.

Obrona namowiona y woysko script na to *ad archiuum*[668] dany. Kaduky otrzimane na sliachcie, pod Hmielniczkym będącze, y infamye, banitye y z tych zołnierzow, ktorzy w Liublinie beli publikowany, zniesione, aby od Hmielnickiego powrocieli sie, ktoryh rozumieią bydz do 20 tiszięczy przi Hmielniczkym.

Pospolite rusenie wszisczy pozwolyeli.

Poborow na rok 24 na kazdą cwierc roku wibieracz po 6 poborach. A na extraordinareyne podatky, iako na poselstwa, podimne iedno.

Miasto Krakow aby miało swą obronę.

Reasumowac *constitutiones et statutum Toronense contra licentiosos*[669].

Studiosos in ciuilibus rectores academiae puniantur in criminalibus Regiae maiestati subsint[670].

Radomsky tribunał postanowiony.

Na Zydy pogłownego 70000;

Donatiwa na kupcze 120000. || **(арк. 402)**

Comissia lubelska, wilenska, poznanska approbowane.

Disciplina militaris constitutiones reasumantur anteriores praesertim vero anni 1620[671].

Indigenat *per diploma*[672] hospodarowy wołoskiemu [Bazylemu Lupu] dana.

Nobilitatia pisarzowy iego [Jerzemu] Kutnarskiemu dano.

Nobilitatia kozakow [Dymitra Margiewicza, Wojciecha Gorskiego, Iwana Doroszenka][673].

Gratitudo[674] kroliowy angielskiemu [Karolowi Stuartowi]: Szoczy y Anglikowie w Kroliestwie Polskim, w Litwie y w Prusziech, *a quibuslibet centum florenis*[675] *iuramento liquidato, per florenos 10 miasta exigant thesaurario reddant thesaurarius nuncio regis Anglię [William Crofts]*[676].

---

[665] Далі пропущено місце для імені.

[666] Далі пропущено місце для імені.

[667] *Halecki Oskar.* Chalecki Mikołaj Krzysztof // Polski słownik biograficzny. – Kraków, 1937. – T. III. – S. 251.

[668] *ad archivum* – до архіву.

[669] *constitutiones et statutum Toronense contra licentiosos* – конституції і Торунський статут проти свавільних [людей].

[670] *studiosos in civilibus rectores academiae puniantur, in criminalibus Regiae maiestati subsint* – студентів у цивільних справах ректори академії мають карати, а в кримінальних вони повинні підлягати королівському маєстатові.

[671] *disciplina militaris constitutiones reasumantur anteriores praesertim vero anni 1620* – військовою дисципліною нехай будуть повернуті попередні конституції, особливо 1620 року.

[672] Indigenat *per diploma* – індиґенат шляхом диплому.

[673] Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 154.

[674] *gratitudo* – вдячність.

[675] У рукопису “florenos”.

[676] *a quibuslibet centum florenis iuramento liquidato, per florenos 10 miasta exigant thesaurario reddant thesaurarius nuncio regis Angliae [William Crofts]* – від будь-кого сто злотих, присягою визначивши, міста нехай зберуть по 10 злотих, віддадуть скарбникові, скарбник – послові короля Англії [Вільямові Крофтсу]. Див. вище коментар до док. 1.

Commissary ad tractamen cum Suaecis deputantur[677]*, cuiuis solarium floren[os] 15000 concedunt. Similiter nuncio ad Turcam respectu monete vniuersale extradatur*[678].

Capitaneatus Przaemislaensis iurisdictio d[omino] Magdalinsky [Marcin Madaliński/Madaleński][679]*, usus fructus et possesio magnifico palatino Russiae committetur [Jeremi Wiśniowiecki]*[680].

Pene banitionum supra milites obtente cassantur[681].

Summa zawzięta na zołnierza odpusczona i. m. p. [Aleksandrowi] Koniecpolskiemu.

Praesidium[682] Kamiencza z tego woyska ludem ma bydz opatrzonę.

Petitum sacrae regiae maiestatis ut militibus de nouo suscipientibus in uim stationum de laneo per florenos octo componentur[683].

Seym sie skonceł wilyą Bozego Narodzenya w sobotę w noczy, na ktorim ych moscz pp. senatorowie, zasyadszy w piątek poranu, nie wyiezdaiącz senatu iescz ani spac, przez godzin 38 siedzieli, takze y krol i. m. z niemi w senaczye siedział.

Consilium secretum[684] ma bydz *die 27 decembris* w dzięn s. Iona Euange[lista] z krolem i. m. *deconscriptum*[685]. || **(арк. 403)**

---

[677] Комісарами було призначено ґнезненського каштеляна Яна Лещинського та холмського каштеляна Збігнева Ґорайського з Корони, лідського старосту Олександра Нарушевича з Литви, мітавського великоурядника Юрія Фішера де Вірдена з Інфляндії, секретар комісії Ян Гільдебрандт (*Kupisz Dariusz.* Zbigniew Gorajski (1596–1655): Studium z dziejów szlachty protestanckiej w Małopolsce w pierwszej połowie XVII wieku. – Warszawa, 2000. – S. 114; *Ciesielski Tomasz.* Kongresy pokojowe w Lubece w latach 1651–1653 // Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej obojga narodów ze Szwecją w XVII wieku / Pod. red. Mirosława Nagielskiego. – Warszawa, 2007. – S. 68).

[678] *Commissary ad tractamen cum Suaecis deputantur, cuiuis solarium floren[os] 15000 concedunt. Similiter nuncio ad Turcam respectu monete vniuersale extradatur* – висилаються комісари на переговори зі шведами, чия платня виносить 15000. Стільки само посланцю до Туреччини має видаватися з огляду на універсальну монету.

[679] Urzędnicy wojewodztwa ruskiego XIV–XVIII wieku: (Ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka) / Opr. Adam Przyboś. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987. – S. 238–239 (n. 2034); *Czapliński Władysław.* Dwa sejmy w roku 1652: Studium z dziejów rozkładu Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku. – Wrocław, 1955. – S. 86–87.

[680] *Capitaneatus Przaemislaensis iurisdictio d[omino] Magdalinsky, usus fructus et possesio magnifico palatino Russiae committetur* – призначається юрисдикція перемишльського староства панові Магдалинському [Мартинові Мадалинському], [а] право користання та володіння – руському воєводі [Яремі Вишневецькому].

[681] *Poenae banitionum supra milites obtentae cassantur* – скасовуються кари баніції, накладені на жовнірів.

[682] *praesidium* – залога.

[683] *Petitum sacrae regiae maiestatis ut militibus de novo suscipientibus in vim stationum de laneo per florenos octo componentur* – петиція його королівській величності, щоб новоприйнятим жовнірам платилося по вісім злотих з лану з огляду на стації.

[684] *consilium secretum* – таємна нарада.

[685] *deconscriptum* – укладено (?).

№ 103

Новини про таємні наради короля з сенаторами після сейму, українсько-татарські відносини та польсько-литовську комісію для переговорів з Богданом Хмельницьким

Z Warsawy pp. raicze wieliczczy pisali do swich pp. collegow do Wieliczky, yze po seimie zostało wielie ih mm. pp. senatorow, ktorzi często taiemne rady miewali z krolem i. m., tractuiącz o obronie Korony Polsky.

Tatarowie, ktorzy stali w polyach z woysky, posłali do Hmielniczkiego, aby im zywnosczy poslał, ze głod cierpią. Zaraz z hęczyą Hmiel, acomoduiącz sie Tatarom, posłał podwodami zywnosczy wielie. Zawroczili chłopstwo naszy y wozy z podwodamy y zabrali do [...][686], y tak sie nyeuczieszeł Hmyel. Y potym słyhac, yakoby mieli wpascz Tatarowie do Litwy y poczinyly skody.

Comissarze gotowali szie wyiezdacz do Hmielniczkiego.

№ 104

Нотатки про наміри євреїв орендувати соляні жупи у Велічці та Бохні

Zydzy o zupach tractuyą wieliczkych[687] y bohenskych, gropha z Urzoscowicz[688] [Jan Weihard hrabia z Wrzesowic] podbyiaiącz, dayącz więczey nadem stem tyszięczy złotyh, hocz sie im zup trzimac nie godzy, prawem obwarowono y zabroniono.

№ 105

14 січня 1651 р., Варшава. – Новини про поразку брацлавського полковника Данила Нечая і похід української армії під Могилів

Nowiny.

Przysła nowina z Warsawy *14 ianuary 1651* od p. Granicnego do p. [Wawrzyńca] Toporskiego, ze [Danyła] Nieciaia, pułkownika nastarsego Hmielnickiego nad kozaky, zbieło woysko koronne[689], działa, zywnoscz zabrali kozakom, alie tes y naszich zginęło niemało[690].

Hmielniczky z Tatary poszet z woysky do Litwy pod Mogiliow, o zywnoscz szie bieli. Gdy Hmiel poslał Tatarom zywnosczy, Litwa, napadszy, y z woysky naszy tesz pomogli, tę ziwnoscz kozakom odięli y dali sobie z obu stron dobrze. || **(арк. 404)**

---

[686] Далі у тексті пропущено місце.

[687] У рукописі помилк. “wieliczkył”.

[688] “z Urzoskowicz” дописано над рядком.

[689] Далі закреслено “na głowę”.

[690] *Грабовецький Володимир, Грабовецький Богдан.* Обставини загибелі Данила Нечая в “Записках” Мартина Голінського // Тези доповідей П’ятої Вінницької обласної історико-краєзнавчої конференції. – Вінниця, 1987. – С. 83.

№ 106

1651 р., січень – березень. – Новини про сеймик у Прошовичах і зміни у вартості грошей у Речі Посполитій

Die 16 ianuary 1651 seimyk beł w Proszowyczach reliatyni seimu warsawskiego.

Vchwalieli 11 poborow *in februario*, potym *in augusto* 5[691] y czopowe po staremu i. m. p. [Stanisław] Chrząstowsky trzimac będzie. S ktorego czopowego trzi pobory dołozyc będą powinny, od i. m. p. Hrząstowskiego wzyąwszy z copowego przeslego roku.

Donatywa na kupcze 120000, na Kazimierz przi Krako[wie] zł[otych] 2000.

Pyniądze woiewodztwie krakowskim po staremu iako beły wywołane: lewkowe po zł[otych] 2/6, złotowe po zł[otych] 1/9, sliąskie potroine po g[ro]sz[y] dwa [y] seliągu, grosziky po piąci kwarnyk, piętaky po pułgrosku, talery bez 4 groszi krzize, niedzwiedzie, a inse po zł[otych] 3, cerwone złote po zł[otych] 6. Alie kopowe lewkowe howono, nie hcieli ych dawac, telko lewkowe po zł[otych] 2/15, złotowe po zł[otych] 1/15, tak iako w Litwie, Warsawie publikowono y tam ie wiwozieli, sliąskie spełna. Telko woiewod[z]two krakowskie nie hcieli przyiąc droszsei ceni tyh pyniędzy, a przecie sliahta gwałtem dawała drozy lewkowe[692] y złotowe[693], tak iako Warsawie publikowane i iako tam ydą. Sliąskie takze spełna znowu ruszeły sie i ina moneta, nieskąpo iey beło.

Die 28 ianuary beła publyka piniędzi w sobotę, iako prziset vniwersał krolia i. m.[694]: cerwone złote po zł[otych] 7, taleri twarde po zł[otych] 3 y groszy 15, lewkowe po zł[otych] 2/15, złotowe po zł[otemu] 1/15, orty po g[ro]sz[y] 21, sostaky po g[ro]sz[y] 7, potroine po g[ro]sz[y] 3½, dwugrosowe nowe po dwa grosa y selią[gu].

Znowu publikowono piniądze w Krakowie *die 8 marty* we srodę[695]: cerwone złote po zł[otych] 6, talery po zł[otych] 3, orty po g[ro]sz[y] 18, sostaky po g[ro]sz[y] 6. Wszistkie piniądze tak sie wrocieły, iako sły pierwey, telko talery lewkowe po zł[otych] 2/15, a złotowe po zł[otemu] 1/15, alie ie Zydzy wikupowali, drozey ie płacząc, niz ie taxowono. || **(арк. 405)**

№ 107

Компут коронного і литовського війська, ухвалений на грудневому сеймі 1650 року, з призначеними стаціями і лановими податками

Comput woyska krolia imosczy na seymye *in anno 1650* vchwalionego na woynę przeciwko Hmielnickiemu y kozakom zaporowskym y z Tatary etc.

Vsarze y zaraz stanowyska

I. m. p. hetmon wielky korony [Mikołaj Potocki], kony *nu[mer]o* 200. Timze stanowiska y chlieb naznaczony Krosno, Iasło, Piasne;

---

691 Перед тим повторено “potym 5”.

692 Над словом дописано “zł[otych] 2/15”.

693 Над словом дописано нерозб. “zł[otych] 2/15” (?).

694 Надпис на маргінесі: “1651 publika piniędzy drogo”. Див. далі док. 108, 127, 128.

695 Надпис на маргінесі: “Znowu *8 marty* publika pinędzy – po staręmu tanio, iako sly”. Див. далі док. 108, 118, 127, 129.

i. m. p. woiewoda krakowsky [Władysław Dominik Zasławski], koni *nu[mero]* 300, Sędomirz, Pokrziwnica;

i. m. p. woiewoda sęndomir[sky] [Władysław Myszkowski], koni 150, Grodek, Stobnicza;

i. m. p. woiewoda brzesky [brzesko-kujawski][696] [Jan Szymon Szczawiński], koni 100;

i. m. p. woiewoda rusky [Jeremi Wiśniowiecki], koni 200, Luboml, Iłza;

i. m. p. woiewoda podolsky [Stanisław Potocki], koni 100, Radom, Wąhocko;

i. m. p. woiewoda braclawsky [Stanisław Lanckoroński], ko[ni] 150, Racno, Łoscicze;

i. m. p. woiewo[da] czerniehowsky [Marcin Kalinowski] – 150, Mosciska, Radosice, Medyka;

i. m. p. [kasztelan] czerniehowsky [Jan Odrzywolski][697], koni 100, Zwolen, Sieciehow, Strumiec;

i. m. p. marszałek wielky korony [Jerzy Sebastian Lubomirski] – 200, Nowe Miasto, Wislica, Opatowice;

i. m. p. koniuszi koronny [Aleksander Michał Lubomirski], kony 150, Stry y Kliuc Radłowsky;

i. m. p. horązy koronny [Aleksander Koniecpolski], koni 150, Lubacow, Niepołomicze;

i. m. p. miecnyk koronny [Michał Zebrzydowski][698], koni 130, Lanckoronę;

i. m. p. obozny koronny [Samuel Jerzy Kalinowski], kony 130, Bełz, Brodnica, Kowalow;

i. m. p. starosta sądecky [Konstanty Lubomirski][699], koni 100, Sądecz;

i. m. p. starosta bydgosky [i sokalski Zygmunt Denhoff][700], ko[ni] 120, Sokal;

i. m. p. starosta krasnostawsky [Marek Sobieski] – 150, Chełm z biskupstwem;

---

[696] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 240.

[697] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [490], no. 41; Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – Киев, 1846. – Т. II. – Отд. III. – Док. XIV. – С. 139; Памятники, изданные Киевской комиссии для разбора древних актов. – Киев, 1897. – 2-е изд. – Т. 2. – Док. XVI. – С. 602.

[698] Urzędnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Chłapowski, Stefan Ciara, Łukasz Kądziela, Tomasz Nowakowski, Edward Opaliński, Grażyna Rutkowska, Tereza Zielińska; pod. red. Antoniego Gąsiorowskiego. – Kórnik, 1992. – S. 91.

[699] Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1990. – S. 126.

[700] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 240; Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 346.

xziążę i. m. [Samuel Karol] Koreczkie, koni 150, Robczice, Pilzno, Muszina;

xziążę i. m. Dimitr Wisniowiecky – 150, Krzemieniec, Tuchow;

i. m. p. stolnyk bracławsky [Jan Baranowski][701], koni 100, Hrubiesow;

i. m. p. Mynor [Tobiasz Minor][702], kony 100, Zydacow, Lysiatyce.

Suma vsarzow kony *nu[mer]o* 3050.

Chorągwie kozackie

I. m. p. hetmon wielky koronny [Mikołaj Potocki], koni 700, Szydłow, Słupia, Łagow, Opocno, Skrzinno;

i. m. p. woiewoda krakowsky [Władysław Dominik Zasławski], koni 600 w swoych maiętnosciah dla bespiece[nstwa];

i. m. p. woiewoda rusky [Jeremi Wiśniowiecki], kony 700, Kamieniec Mazowiecky, płockye starostwo y biskupstwo, Wyssogrod, Raciąz y Płonsk; || **(арк. 406)**

i. m. p. woiewoda podolsky [Stanisław Potocki], ko[ni] 100, Liw y [...][703];

i. m. p. woiewo[da] bracławsky [Stanisław Lanckoroński], k[oni] 200 do pierwsego stanowiska;

i. m. p. woiew[oda] czerniehowsky [Marcin Kalinowski] – 200, Koszicky, Krzeczow, Kielce;

i. m. p. woiew[oda] witebsky [Paweł Sapieha], ko[ni] 200, Osieczk, Czersk;

i. m. p. [kasztelan] czerniehowsky [Jan Odrzywolski] ko[ni] 100, Gąbin, Czerwono, Osmolin;

i. m. p. woiewoda wendensky [Mikołaj Korff][704], k[oni] 100, Ciehanow, Mława;

i. m. p. marsalek koronny [Jerzy Sebastian Lubomirski], k[oni] 500, Zator, Oswięcim, Lelow, Chęcini, Miehow;

i. m. p. horązy koronny [Aleksander Koniecpolski], k[oni] 600, Krzepice, Przedborz, Małogosc, Będzin, Siewior, Kozieglowy;

i. m. p. obozny koronny [Samuel Jerzy Kalinowski], ko[ny] 100, Kowal, Radzieiow;

i. m. p. straznyk koronni [Aleksander Zamoyski], k[oni] 150, Zytomierz;

i. m. p. obozny W. X. Litew[skiego] [Tomasz Kazimierz Sapieha][705], k[oni] 150, Kłodawa, probostwo łęczickye;

i. m. p. generał podolsky [Piotr Potocki], k[oni] 200, iędrzeiowskie opactwo y wsy duhowne koło niego;

---

[701] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 241.

[702] Ibidem.

[703] Слово нерозб.

[704] Urzędnicy inflanccy XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Mikulski, Andrzej Rachuba. – Kórnik, 1994. – S. 113.

[705] Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba. – Kórnik, 1994. – S. 102 (no. 694); *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [496], no. 122.

i. m. p. podkomorzy poznansky [Władysław Leszczyński][706], k[oni] 150, Kalisz, Odalanow;

i. m. p. starosta chaliczky [Andrzej Potocki], k[oni] 100, Kołomyia;

i. m. p. starosta krasnostawsky [Marek Sobieski] – 150, Krasnostaw;

i. m. p. staro[sta] lubelsky [Jerzy Adam Ossoliński][707], k[oni] 200, Vsczie y Pyła;

i. m. p. staro[sta] iaworowsky [Jan Sobieski], k[oni] 150, Iaworow, Sczurowycze;

i. m. p. staro[sta] trębowelsky [Rafał Makowiecki/Makowski][708], k[oni] 150, Trębowla, Bucniowa;

i. m. p. staro[sta] łukowsky, k[oni] 100, Inowłocław;

i. m. p. staro[sta] owruczky[709] [Władysław Niemirycz/Niemierzycz][710], k[oni] 150, Owrucz;

i. m. p. staro[sta] włodzimirsky [Daniel Stefan Stempkowski][711], k[oni] 150, Ostrołęka;

i. m. p. staro[sta] nowogroczky [Jan Piaseczyński][712], k[oni] 150, dawne stanowisko;

i. m. p. staro[sta] zwynigrodzky [Łukasz Hulewicz], k[oni] 100, dawne stanowisko;

i. m. p. staro[sta] olstinsky [Jan Aleksander Daniłowicz][713], k[oni] 200, Niesawa, Krobia;

i. m. p. staro[sta] krzepiczky [Kazimierz Sapieha][714], k[oni] 150, Kruswycza, Strzelno;

---

[706] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 346.

[707] Ibidem. – S. 347.

[708] Ibidem. – S. 350; *Gawęda Marcin.* Od Beresteczka do Cudnowa. Działalność wojskowa Jerzego Sebastiana Lubomirskiego w latach 1651–1660. – Zabrze, 2013. – S. 34.

[709] У рукописі "owraczky".

[710] Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 100; Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 350.

[711] Urzędnicy wołyńscy XV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Marian Wolski. – Kórnik, 2007. – S. 123.

[712] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 242 (прим. 28); Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 350; *Gawęda Marcin.* Od Beresteczka do Cudnowa. Działalność wojskowa Jerzego Sebastiana Lubomirskiego w latach 1651–1660. – Zabrze, 2013. – S. 34.

[713] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 239.

[714] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 350; *Milewski Dariusz.* Kampania żwaniecka 1653 roku: Diariusze i relacje wojenne. – Oświęcim, 2016. – S. 68.

i. m. p. staro[sta] zytomirsky [Krzysztof Tyszkiewicz][715], k[oni] 150, Zytomir, Bistrzyk, Berdicow;

i. m. p. staro[sta] czerkasky [Mikołaj Kisiel][716], k[oni] 150, dawne stanowysko;

xziązęta ich moscz [Dymitr i Konstanty] Wisniowieczcy – 400 w swoych włoscyah sciągac maią;

xziązę i. m. [Samuel Karol] Koreczky – 400, około Korcza stanowisko; || **(арк. 407)**

xziąze i. m. [Michał][717] Czartoryskie, k[oni] 150, Czartoniec ze wsziamy;

i. m. p. Sieniawsky[718] k[oni] 150, w swoych włosczyah;

i. m. p. podkomorzy bełsky[719], k[oni] 100, Kapinos;

i. m. p. podkomorzy nowogrodzky [Jan Piaseczyński][720] – 100, Rozanow;

i. m. p. chorązy sędomirsky[721] – 150, Lesnictwo, Bielsko y Łuka;

---

[715] Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 139; Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 349.

[716] Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 204; Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 348, 351.

[717] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 347.

[718] Козацька хоругва Адама Єроніма Сенявського була згорнута у першому кварталі 1650 р. після його смерті у січні (*Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [492], no. 24).

[719] Jan Tomasz Łychowski, який помер невдовзі після сейму (перед 2 лютим 1651 р.), або його наступник Marcin Mirż Brzezicki, відомий на цьому уряді від 20 лютого 1651 р.: Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Henryk Gmiterek, Ryszard Szczygieł. – Kórnik, 1992. – S. 48 (no. 188–189).

[720] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 242 (прим. 25).

[721] Достеменно не встановлено, однак, можливо, – це Стефан Чарнецький, який вперше згадується сандомирським хорунжим у вересні 1651 р. Адам Керстен заперечував думку істориків, що Чарнецький отримав цей уряд перед Берестецькою кампанією, оскільки помилково вважав, що Адам Єронім Казановський загинув у битві як сандомирський хорунжий (у дійсності на той час він був уже галицьким каштеляном), а ця вакансія з'явилася лише на початку липня 1651 р. Саме цим часом Керстен гіпотетично припускав, що Чарнецький отримав уряд сандомирського хорунжого (частково, за істориком, як нагороду за Берестецьку кампанію) – тобто до 8 липня, коли в документах згадано історичного діяча з таким урядом (*Kersten Adam.* Stefan Czarniecki 1599–1665. – Warszawa, 1963. – S. 165–166, 178; Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Chłapowski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1993. – S. 86; Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku: (Ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy / Opr. Kazimierz Przyboś. – Wrocław; Warszawa; Kraków;

i. m. p. horązy podolsky [Aleksander Cetner][722] – 150, dawne stano[wisko];
i. m. p. stolnyk nowogorsky[723] – 100, dawne stan[owisko];
i. m. p. stolnyk kyiowsky [Jan Aksak][724], k[oni] 100, dawne [stanowisko];
i. m. p. sędzia krzemieniecky [Jan Jarmoliński][725] – 100, Surarz;
i. m. p. poczędek bracławsky [Mikołaj Kazimierz Kossakowski][726] – 150, dawne stano[wisko];
i. m. p. straznyk woyskowy [Stanisław Mariusz Jaskólski] – 150, Kałucza;
i. m. p. [Jan][727] Sapieha, koni 150;
i. m. p. Krzistoph Sapieha – 150;
i. m. p. woysky winnicky [Mikołaj Zaćwilichowski][728] – 150, dawne stano[wisko];
i. m. p. Andrzey Potoczky – 100;
i. m. p. Vlinsky [Tomasz Uliński][729], ko[ni] 100, dawne stano[wisko];

Gdańsk; Łódź, 1987. – S. 45). Про те, що у компутах 1651 р. Казановський виступав уже галицьким каштеляном, а не сандомирським хорунжим, див.: *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 239; Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 347. Див. також далі док. 207, арк. 520: "Polegli na ten czas znacni y wielci ludzie, iako i. m. p. [Adam Hieronim] Kazanowski, kastelan halicki – przed tym chorązi sendomirski...". Про уряди Чарнецького під час Берестецької битви див. ще нотатки у Богуслава Радзивіла: "Za tymi w pogoń mnie iść kazano i J. M. panu Czarneckiemu, wtenczas sędziemu wojskowemu i porucznikowi chorągwi hetmańskiej..." (*Radziwiłł Bogusław.* Autobiografia / Opr. Tadeusz Wasilewski. – Warszawa, 1979. – S. 131).

[722] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 240, 243.

[723] Можливо, "stolnik nowogrodzky" Миколай Мелешко, який, найвірогідніше, брав участь в українсько-польській війні у лютому – березні 1651 р. і був у цей час ротмістром козацької хоругви: Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 232, 234; *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [496], no. 100.

[724] Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 62; Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 348.

[725] Urzędnicy wołyńscy XV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Marian Wolski. – Kórnik, 2007. – S. 57; *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [494], no. 64.

[726] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 241.

[727] Ibidem. – S. 242.

[728] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [490], no. 6.

[729] Ibidem. – S. [496], no. 102.

i. m. p. Mustapha [Sudycz], ko[ni] 100, dawne stano[wisko];
i. m. p. Labęcky [Jakub Łabęcki][730], ko[ni] 100;
i. m. p. Vlis, ko[ni] 100, Dobrzin;
i. m. p. [Remigian][731] Ielec, ko[ni] 100, w swoych [maiętnosciach];
i. m. p. [Kazimierz] Piaszecinsky[732], ko[ni] 100;
i. m. p. woiewodzyc brzesky [brzesko-kujawski] [Konstanty Szczawiński][733] – 150, w swych maiętnosciah;
i. m. p. Rogowsky [Samuel Regowski][734], ko[ni] 100, Rysyn;
i. m. p. Stephąn Komorowsky – 100, Dramsperk;
i. m. p. [biskup lwowski Mikołaj] Krosnowsky, ko[ni] 100, arczibiskup[stwo] lwowskie;
i. m. p. Sławynsky [Jan Sławiński][735], ko[ni] 150, Skawyna;
i. m. p. Wrobrowsky, ko[ni] 150, Dolina obiema[736];
i. m. p. Przyłusky, ko[ni] 100;
i. m. p. [Aleksander] Minor młody[737], k[oni] 100, Dobczycze;
i. m. p. [Karol] Korniakt[738], ko[ni] 150, w szwoych [maiętnosciach];
i. m. p. łowczy bełsky [Hiacynt Wożuczyński/Jacek Wołuczyński][739] k[ony] 150; || **(арк. 408)**

---

[730] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 241.

[731] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 349.

[732] Ibidem. – S. 348.

[733] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 240; *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [496], no. 123

[734] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [498], no. 170.

[735] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 241.

[736] Цей розподіл стації стосується також ротмістра, який нижче у списку.

[737] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 350, 352.

[738] *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 317.

[739] Urzędnicy województwa bełskiego i ziemi chełmskiej XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Henryk Gmiterek, Ryszard Szczygieł. – Kórnik, 1992. – S. 38; *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [492], no. 51; *idem.* Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku. – Warszawa, 1965. – S. 47.

i. m. pąn [Mikołaj] Bal[740], koni 100;
i. m. p. Zołkiewsky [Aleksander Żółkiewski][741], k[ony] 100, Inowłodz;
i. m. p. [Roman] Zahorowsky[742] – 100, Wysnya;
i. m. p. Łos[743] – 100, Rabstyn;
i. m. p. kyiowsky [kasztelan Maksymilian Brzozowski][744], ko[ni] 150;
i. m. p. Iałowycky, ko[ni] 100;
i. m. p. Sklinsky [Jan Skliński][745], ko[ni] 100;
i. m. p. Wielokiersky[746], ko[ni] 100, Woynic;
i. m. p. Rzęczi[c]ky [Andrzej Rzeczycki][747], ko[ni] 150, Bozęcyn;
i. m. p. Bądzinsky[748], k[oni] 100;
i. m. p. łowczy wołynsky [Andrzej Kaszewski/Kaszowski][749] – 150;
i. m. p. [Paweł][750] Stokowsky – 100, Dalesycze;

---

[740] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [494], no. 74.

[741] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 350; *Gawęda Marcin.* Od Beresteczka do Cudnowa. Działalność wojskowa Jerzego Sebastiana Lubomirskiego w latach 1651–1660. – Zabrze, 2013. – S. 35.

[742] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 240.

[743] Можливо, ротмістр Богдан Лось: *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [500], no. 18.

[744] Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 30–31.

[745] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [494], no. 73.

[746] Можливо, волинський підчашій Кіліан Вельогорський (*Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [494], no. 68; *Domagała Marcin.* Biała Cerkiew 23–25 IX 1651. – Zabrze, 2997. – S. 39).

[747] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 241 (прим. 23).

[748] Можливо, ротмістр Францішек Бондзінський, згаданий у компуті 1649 р.: Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 328.

[749] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [494], no. 66; Urzędnicy wołyńscy XV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Marian Wolski. – Kórnik, 2007. – S. 134.

[750] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 342.

i. m. p. Czerniewsky – 100;
i. m. p. [Mikołaj][751] Czuryło, ko[ni] 100;
i. m. p. [Jan] Rakowsky, ko[ni] 100;
i. m. p. starosczyc tarnogorsky – 100;
i. m. p. Suchodolsky[752] – ko[ni] 100;
i. m. p. woiewodzic sędomier[sky] [Andrzej Firlej][753] – 100;
i. m. p. [Michał] Zebrzydowsky[754], ko[ni] 100;
i. m. p. Mykołay Osolinsky, k[ony] 200, w szwoych [maiętnosciach];
i. m. p. [Michał][755] Stanisławsky – 150;
i. m. p. [Zygmunt][756] Lanckoronsky, k[oni] 150;
i. m. p. Łahodowsky, ko[ni] 150;
i. m. p. Przyłusky, ko[ni] 100.
Tatarow krolia i. m. ko[ni] 300.
Summa kozackiego zołnierza – 15850. || **(арк. 409)**

Arkabuzerow
I. m. p. [Jan][757] Kłodzinsky, koni 100;
i. m. p. [Franciszek][758] Mycielsky, koni 100;
i. m. p. Pogursky [Stanisław Pogórski][759], koni 100;
i. m. p. Krzistoph Pigłowsky – 100;
i. m. p. Iaros Pigłowsky – 100.
Suma arkabuzerow – 500.

---

[751] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 239.

[752] Мирослав Нагельський припускає, що це може бути літинський староста Андрій Суходольський, який з четвертого кварталу 1652 р. був ротмістром козацької хоругви (Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 267, 342). Однак ротмістром козацької хоругви з того самого четвертого кварталу 1652 р. був і Станіслав Суходольський. Порівн.: *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [498], no. 168; [499], no. 183.

[753] Про нього див. далі док. 182. Син сандомирського воєводи Миколая Фірлея (1588–1635), див.: *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 307 (прим. 6); Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 351 (прим. 4).

[754] *Wimmer Jan*. Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku. – Warszawa, 1965. – S. 72.

[755] *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 239 (прим. 12).

[756] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 350, 352.

[757] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [490], no. 2.

[758] Ibidem. – S. [490], no. 3.

[759] Ibidem. – S. [490], no. 1.

Raytarowie stanowiskamy

I. m. p. woiewoda malborsky [Jakub Wejher], koni 600, Słokow, Amerstyn, Czyzow;

i. m. p. koniuszy W. X. L. [Bogusław Radziwiłł], koni 600, Buk, Czcow, Grudziądz, Nowe;

i. m. p. Dynoff [Jan Denhoff][760], k[oni] 600, Sobowice, Starogrod, Skarisow, Kisperk;

i. m. p. [Jan Teodor][761] Maydel, kony 600, Bransk, Narew, Pliscyk;

i. m. p. starosta sokalsky [i bydgoski Zygmunt Denhoff][762], koni 100, Bydgoscz;

i. m. p. starosta wielunsky [Stanisław Denhoff][763], koni 200, Wielun;

i. m. p. Brant [Achacy Brandt][764], kony 300, Osiek, Międzyłęk;

i. m. p. Mynor [Tobiasz Minor][765], koni 300, Olkus, Zarnowiec.

Summa raytarow kony 3300.

Piechota czudzoziemska

I. m. p. woiewoda pomorsky [Ludwik Wejher] *nu[mer]o* 1000, Walcz, Stum, Gułub;

i. m. p. koniuszy W. X. Litew[skiego] [Bogusław Radziwiłł] – 1600, Nowodwor;

i. m. p. [Fromhold von Ludingshausen] Wolff[766] – 1600, Zakroczym, Rawa, Stanisławow, Bolemow, Warka, Sochaczow, Błonie, Piaszecna, Sękocin, Warsawa; || **(арк. 410)**

i. m. p. Vbald [Krzysztof von Houvald/Hubald/Ubald] *nu[mer]o* 100, Kosczierzin, Peplin;

i. m. p. [kasztelan] nakielsky [Andrzej Karol Grudziński][767] 1200;

i. m. p. horązy lwowsky [Mikołaj Bieganowski] 600;

i. m. p. Rozrazewsky [Jakub Hieronim Rozdrażewski] 1200;

i. m. p. Duplessy [Tomasz Du Plesse; Duplesse][768] 600, Lemburg;

---

[760] Ibidem. – S. [502], no. 12; Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu “Ogniem i mieczem” (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 346.

[761] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [502], no. 7.

[762] Ibidem. – S. [502], no. 10.

[763] Ibidem. – S. [502], no. 11.

[764] Ibidem. – S. [502], no. 3.

[765] Ibidem. – S. [502], no. 4.

[766] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu “Ogniem i mieczem” (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 347.

[767] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [506], no. 10.

[768] Ibidem. – S. [506], no. 14; *Wimmer Jan*. Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku. – Warszawa, 1965. – S. 72 (прим. 108); *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 297.

Ih moscz pp. [Marcin i Stefan][769] Carneczcy 400, na dwie kompanye;
i. m. p. [Aleksander][770] Konieczpolsky 300, czerwinskie opacztwo.
Summa wszistky piechoty *nu[mer]o* 9500.

Dragany

I. m. p. woiewoda malborsky [Jakub Wejher], koni 500;
i. m. p. piszarz polny korony [Zygmunt Przyjemski][771], ko[ni] 400;
i. m. p. Donoff [Henryk Denhoff][772], kony 500;
i. m. p. [Mikołaj][773] Korff, kony 500, Lubinka, Pokrzywnicza;
i. m. p. [Mikołaj][774] Chmieleczky, kony 100, Bohnya, Kazimierz, Kleparz.
Summa draganow kony 2000.

Piechota węgierska

I. m. p. castelan krakowsky, hetmon w[ielky] koronny [Mikołaj Potocki] 300, Nowytarg;
i. m. p. woiewoda czerniechowsky [Marcin Kalinowski] 200, Ryczywoł;
xziąże i. m. [Władysław] Dominik [Zasławski], woiewoda krakowsky 300;
i. m. p. Ierzy Lubomiersky, marsałek w[ielky] koronny 200, opactwo tinie[c]kye; || **(арк. 411)**
i. m. p. obozny korony [Samuel Jerzy Kalinowski] 100, starostwo oyczowskie;
i. m. p. generał podolsky [Piotr Potocki] 100, Balina, Smytrych;
i. m. p. łowczy wołynsky [Andrzej Kaszewski] 200, Czorstyn;
i. m. p. [Stanisław] Wadowsky 200, Lupcza, Kastynka, Lipkowa;
presidium kamienieckye, spiskie *nu[mer]o* 300;
p[raesidium] woiewodzky *nume[ro]* 100.
Summa piechoty węgiersky 2000.

Summa woyska wsystkiego *nu[mero]* 36100.

Generalna vstawa z łąnu osiadłego.

Z łąnu dobr kroliewskych:	Z łąnu dobr duchownych:
owsza korczy 5	owsa korczy 4
zyta korczy 1½	zyta korzec 1
przenicze kor[czy] 1½	przenicze 1½
ięcmięnia ko[rczy] 2	ięcmięnia kor[czy] 1½
grohu pułkorca	grochu pułkorca

[769] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [506], no. 13; *Kersten Adam.* Stefan Czarniecki 1599–1665. – Warszawa, 1963. – S. 167.

[770] *Wimmer Jan*. Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku. – Warszawa, 1965. – S. 71 (прим. 105).

[771] Ibidem. – S. 71 (прим. 105).

[772] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [502], no. 1.

[773] Ibidem. – S. [504], no. 22.

[774] Ibidem. – S. [504], no. 29.

tatarky korzec 1	tatarky korzec 1
krup pułkorca	krup pułkorca
masła kwart 10	masła kwart 10
sera – 20	sera – 20
słoniny pułpołcya	słonini pułpołcia
mięsza cwierci 2	myęsa cwiercy 2
barana 1	baron 1
oleiu kwart 2	oleiu kwart 2
kur 6	kur 5
gęszy 3	gęszy 3
siana wozow 3	siana wozow 3

Soly, iarzyny, drew, siecky wedlie moznosczy; takze ta statya sędomierską miarą ma bydz wsędzie po Koronie y woiewodztwah wibierana. || **(арк. 412)**

Опубліковано: Методические указания к изучению курса "Источниковедение истории СССР" / Сост. Н. П. Ковальский, Ю. А. Мыцык. – Днепропетровск, 1984. – С. 28–29 (фрагмент; переклад російською);

Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. / Упоряд. о. Юрій Мицик. – Київ, 2013. – Т. 2: (1650–1651 рр.). – Док. 66. – С. 538–541 (перклад українською).

№ 108

1651 р., січень – березень, Краків. – Новини про публікацію у місті двох покликів на посполите рушення, поборові податки, нову вартість грошей і наслідки фінансової реформи

Die 20 ianuary 1651 publikowono pospolite rusenie dwoie wyczi w zomku krakowskym y w rinku, aby za dwie niedziely beli wszisczy gotowy wsziadac, gdi krol i. m. trzecie wyczy wyslye.

Takze 11 poborow publikowono, ktore zaczęto wibieracz *die 1 february*, a oddacz ie kazono *vltima february*[775]. Poborczą beł obrany i. m. p.[776] [Paweł] Witkowsky[777], ktori odbierał te 11 poborow piniądzmy droszsemi: cerwone złote po zł[otych] 7, taleri twarde po zł[otych] 3/15, orty po g[ro]sz[y] 21, sostaky po g[ro]sz[y] 7, potroyne po g[ro]sz[y] 3½ wedlie vniwerszału y publiky, ktora beła *sabbatho post festum Conuersionis s. Pauli apostoli proximo anno Do[min]i 1651*[778]. A potym ie prętko znowu te piniądze złozono za vniuersałem krolia i. m., ze ych zołnierze nie hczyeli bracz w zapłaczie tak drogo. Dliatego znowu krol i. m. vniwersał zesłał y wszędy po Koronie y w Krakowie publikowacz ie kazał. W Krakowie y w grodzie publikowono ie *die 8 marty 1651:* cerwone złote po zł[otych] 6, talery wszelakiego rodzaiu po zł[otych] 3 spełna,

---

[775] *vltima february* – останнього дня лютого.

[776] Далі пропущено місце для імені.

[777] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 404.

[778] *sabbatho post festum Conversionis sancti Pauli apostoli proximo anno Domini 1651* – у найближчу суботу після свята Навернення святого апостола Павла року Божого 1651 [28 січня]. Див. ще док. 106, 127, 128.

orty po g[ro]sz[y] 18 y kroliewieczkie sostaky po g[ro]sz[y] 6, potroine po g[ro]sz[y] 3, dwugroszowe po g[ro]sz[y] 2, grosziky po g[ro]sz[u] 1 (slyąskie sły iako y pierwei spełna po g[ro]sz[y] 3, talery lewkowe po zł[otych] 2/15, a złotowe po zł[otemu] 1/15, alie te Zydzy wikupowaly, drozy ie płacząc, nizeli ustawa ych nioszła y wiwozyli ie do inszi ziemie)[779].

Wielie liudzy straczieło na piniądzach, ktorzi ych drogo nabrali, a nie udali ych tak kupczy, iako y Zydzy (y ia som straciełęm s pułtorasztu złotych na takowych piniądzach)[780]. || **(арк. 413)**

№ 109

3 червня 1650 р., Варшава. – Універсал коронного підскарбія Богуслава Лещинського про фінансову реформу в Речі Посполитій

Bogvsław na Leśnie Lesczynski, podskarbi wielki koronny, generał wielgopolski, samborski &c. starosta[781].

Wszem wobec y każdemu z osobna, komu to wiedzieć należy, a mianowicie iaśnie wielebnym wielmożnym, wielmożnym y urodzonym ich mm. pp. obywatelom wszech państw koronnych *cum prouincijs annexis*[782] przy zaleceniu służb moich braterskich, także inszym wszytkim ludziom, a osobliwie w miastach portowych, miasteczkach y wsiach *cuiuscunque status et conditionis*[783] gdzieżkolwiek tak w Koronie, iako w Wielkim Xięstwie Litewskim będącym, wiadomo czynie. Iż stosuiąc się do dawnego prawa pospolitego, także do constitucyey seymu blisko przeszłego walnego warszawskiego, w roku M.DC.XL dziewiątym odprawionego, na ktorym postanowiona iest commissya myniczna *cum ea plenaria potestate*[784], aby wprzod uznawszy nieoszacowane szkody, ktore dotąd Rzeczposp[olita] przez nawiezienie y zageszczenie cudzych y postronnych rożnych piniędzy ponosi onych reductia *ad proportionem*[785] ceny z państwy przyległymi uczynili, a insze ku pożytkowi całey Rzeczyposp[olitey] y ozdoby krolestwa tego bić postanowili y mynice tak koronne, Xięstwa Litewsk[iego], iako też y miast tych, ktore *ius cudendae monetae*[786] maią, otworzone były. Ze tedy ich mm. pp. commissarze, nie odstepuiąc niwczym opisanego sobie prawa, po odprawieniu przysięgi, wziąwszy przed się wszytkie, ile ich mogło być, sposoby, a potym tych, ktorzy *de iure*[787] do tego należą, wezwawszy, y *consilia*[788] onych vważywszy, to cokolwiek mogło się naylepszego ku pożytkowi całey Rzeczyposp[olitey] y kazdego priwatnego nayubozszego człowieka znaleść osobnym scriptem y actem swoiey commissyey, wszytkich tych rzeczy doskonałą y obszerną deductią uczynili. Uniwersałem

---

[779] У рукописі дужку не закрито. Див. ще док. 106, 118, 127, 129.

[780] У рукописі дужку не закрито.

[781] Публікація документа за тогочасним друком, доклеєним Мартином Ґолінським до рукопису.

[782] *cum provinciis annexis* – з приєднаними провінціями.

[783] *cuiuscunque status et conditionis* – будь-якого статусу і стану.

[784] *cum ea plenaria potestate* – з цією повнотою влади.

[785] *ad proportionem* – за пропорцією; аналогічно.

[786] *ius cudendae monetae* – право биття монети.

[787] *de iure* – юридично.

[788] *consilia* – поради.

zaś tym ninieyszym moim, iako vrzędnikowi koronnemu, do wiadomości podać poruczyli, abym dla ustrzeżenia się dalszey szkody, specificatią tych wszytkich monet opisał, iakoż *de facto*[789] tak, iako się właśnie na probach przez przysięgłych myncarzow y probierzow pokazało, opisuie y do wiadomości wszech obywatelow podaie. Naprzod. Lewkowe talery zupełne nie maią więcy ualoru, ani dobroci swoiey, stosuiąc się do proportiey talera imperialnego, iako po dziś dzień idzie, trzyzłotowego, tylko co złotych polskich dwa y groszy sześć. Złotowe potym talery, biorąc także proportią do takowegoż trzyzłotowego talera, nie maią dobroci w sobie, tylko co trzydzieści dziewięć groszy polskich. Hiszpańskie reałowe talery tylko złotych poskich dwa groszy dwadzieścia[790] sześć. Krzyżowe hiszpańskie talery, niedzwiadkowe y te, co z koziełkami, więc takze z aniołkami szwaycarskie y insze im podobne, ktore ani w dobroci, ani w wadze nie conformuią się do talera imperialnego, także szacunku swego nie maią, tylko co złotych polskich dwa groszy dwadzieścia sześć. Z osobna talery insze, lubo są imperialne y tylko co waga od starych rożnie, a teraz pospolicie dotąd rowno z lewkami udawane były, nie maią taki wagi y dobroci w sobie więcey, tylko co groszy siedmdziesiąt y pięć. Toż się ma rozumieć o pułtalerkach y o ortach, do wspomnionych talerow drukowanych y szteplowanych. W drobnieyszey zaś monecie iaka się przestroga y edict czyni, iż sląskie potroyne dobroci y ualoru w sobie nie maią, tylko co dwa grosza y szeląg. Drugie zaś dudki, co się podwoynemi groszami mianuią y między ludzmi po dwa grosza udauaią, nie maią ualoru y dobroci, tylko co po groszu iednemu. Grosze także sląskie, tylko co piętnaście pieniążkow polskich, albo raczey według polskiego nazwiska pięć kwartnikow. Pułortki sląskie, na ktorych inscriptia y twarz arcyxiążęcia Leopolda [Wilhelma] y ktore po dziś dzień między ludzmi po groszy dziewiąci udawaią, tylko ualoru y dobroci maią w sobie groszy ośm y szeląg. Ktore to wszytkie cudzoziemskie pieniądze lubo w tey zniżoney cenie udawane, iednak być nie maią, tylko co do dnia s. Michała w roku teraznieyszym, a od s. Michała wszytkie maią się do mynice obracać, ponieważ nowa moneta wedle postanowienia teraznieyszey commissyey srebna iuż w mynicach robiona będzie. Insze zaś wszytkie szockie y cygańskie szelągi za nic nie maią być udawane, ani ni od kogo brane, tylko ieżeli ich kto zechce zbyć, aby na funt, tak iako insza miedz, były przedawane, a przez złotniki abo kotlarze stopione. Co się zaś tknie inszych monet w Koronie y W. X. Lit[ewskim] bitych, także xiążęcia i. m. pruskiego [Fryderyka Wilhelma] y gdańskich, to iest ortow, szostakow, potroynych, pułtorakow, groszow y szelągow, te iako dotąd brane były, maią w swoiey cenie zostawać, ponieważ *ad proportionem*[791] trzyzłotowego talera są bite y dobrocią onemu corresponduią. A żeby iaki *metus*[792] niepotrzebny przez to zakazanie między ludzmi niewzniecał się y nie rozumiał kto, aby to iuż ta zakazana moneta w szkodę komu miała pochodzić, tedy risoluuąc takowy scrupuł, a za dościom wszech stanow dogaczaiąc y szkody ich ostrzegaiąc. Wszytkie takowe pieniądze do mynic koronnych maią się obracać y mynicarze przez swoie factory y sługi na to postanowione skupować maią, daiąc za nię insze dobre srebne pieniądze y tak płacąc, iako ich dobroć y waga wynosi. Wprawdzieć zrazu siłom się to będzie zdało, iż iakaś

[789] *de facto* – фактично.
[790] У друці помилк. “dwadziećcia”.
[791] *ad proportionem* – за пропорцією; аналогічно.
[792] *metus* – страх.

szkoda znaczna za takowym zniżeniem pieniędzy następować musi; ale gdy doskonale zdrowym okiem w to weyrzy, każdy uznać musi, iż przez to większy potym pożytek całey Rzeczyposp[olitey] y pospolitemu człowiekowi ztąd uroście, gdy za teraznieyszą doczesną y mało co znaczną szkodą wiecznie się ochronimy y na takie, iakie teraz Rzeczposp[olita] wszytka cierpiała, suchoty więcey chorować nie będziemy, bo nie tak oczywisty nieprzyiaciel, iawnie na oyczyznę następuiący, szkody wielie uczynić może, iako liudzie zli y przewrotni swemi[793] fortelami ostatnie siły przez fałszywe pieniądze z ludzi pospolitych wyimuią y do ubostwa przywodzą. Będzie, da P[an] Bog, nagrodzona tego wszytkiego szkoda, gdy się wszyscy do tego iednostaynie przyłożymy, *a quod praecipuum et singulare est*[794], ich mm. pp. urzędy woiewodow y starostow, czyniąc dosyć powinności swoiey, uważa zniżenie pieniędzy, a zatym rzeczy wszytkich, nie tylko *quod ad victualia*, ale *et in alios vsus*[795] służących, słuszną postanowią taxe, ktorą zawysoką ceną pieniędzy, y iako się zwykła przez samych kupcow w gore podnosić, tak też za zniżeniem onych ma *retro gradu*[796] postępować. A żeby to wszytko w dobrym rządzie y exequutiey należytey zostawało, ich mm. pp. urzędow, ktorym tego z prawa dozor iest poruczony, pilnie żądam y prosze, aby na takie wszytkie rozbiegane y z kluby swoiey wypadłe rzeczy, skuteczna animaduersia była: to iest, gdzieby kupuiący abo przedawaiący człowiek śmiał drożey udawać y brać pieniądze, aby *ad cuiusuis instantiam*[797] confiscowane były. Czego wszytkiego *medietas*[798] delatorowi, a druga do skarbu Rzeczyposp[olitey] oddawana być ma. Pod takowąż *paene*[799] podpadać y ci maią, ktorzy by abo srebra iakieżkolwiek, lubo y pieniądze, wywozili. Czego ich mm. pp. starostowie pograniczni, także pisarze celni, na komorach gdziekolwiek bedący, iako też y insze vrzędy mieyskie lub wieyskie wedle vniuersału seymowego roku M.DC.XXX. trzeciego przestrzegać powinni. Nie mniey y to nalezy do ustrzeżenia się znaczney szkody Rzeczyp[ospolitey], aby po wszytkiey Koronie tak w mynicach, iako y między złotnikami iednostayna grzywna y waga zostawała, ktora powagą ninieyszey commissyey uznawszy y postanowiwszy, wprzod do mynic wszytkich, a potym do miast głownieyszych pod herbem moim rozesłać kazałem, aby nie tylko myncarze y złotnicy, ktorzy srebra wedle niey do mynice y robot zakupować y znowu według wagi iey wyrabiać będą, nie inaksza, tylko na wagę od skarbu podana wszytkie rzeczy ważyli. Do takieyże wagi wszyscy *in genere*[800] kupcy, ktorzy cokolwiek na wagę kupuią y przedaią, conformować się z funtem swoim maią, żeby takowe dwie grzywnie w iednym funcie znaydowały się, a funtow zaś w kamień dwadzieścia cztery. Czego iako wszytkie wprzod urzędy do tego należące, tak osobliwie urzędy mieyskie, cechmistrze, złotnicy pod obowiązkiem przysiąg swoich doyrzeć maią, aby od publikowania tego vniuersału iednostayna waga po wszytkiey Koronie zostawała. A iż się też siła takich znayduie, a osobliwie Zydow, ktorzy srebra olkuskie lubo też y insze iakie ro-

---

[793] У друці “swami”.

[794] *quod praecipuum et singulare est* – що є особливо і винятково.

[795] *quod ad victualia*, ale *et in alios usus* – що для прожиття та й для інших потреб.

[796] *retro gradu* – назад.

[797] *ad cuiusvis instantiam* – з будь-чиєї ініціативи; за будь-чиїм наполяганням.

[798] *medietas* – половина.

[799] *poenae* – кару.

[800] *in genere* – загалом.

bione po iarmarkach na rożnych mieyscach skupuiąc, nie tylko, że *extra Regnum*[801] wywożą, ale przeciwko prawu y professyey swoiey one szmelcuią y topią. Przeto, gdyby ktory Zyd albo iakikolwiek kupiec z takim srebrem gotowym topionym bez cechy starszych cechmistrzow złotnikow do mynici przyszedł albo gdziekolwiek z nim miał być postrzeżony, srebro takowe na skarb i. k. m. y Rzeczyposp[olitey] *per medium delatori diuidendo*[802] ma być zabrane y confiscowane, a sam wedle prawa na gardle karany.

Ktory to ninieiszy vniwersał aby tym prędzey do wiadomości wszech ludzi był ogłoszony, on po grodach wszytkich y aktach publicznych ma być iako nayprędzey publikowany, a ich mm. pp. vrzędow wszelakich ziemskich y grodzkich y powtore pilnie ządam y prosze, aby te wszytkie rzeczy z kluby wypadłe w swoie reze wedle prawa przywiedzione y wprawione *per exequutionem*[803] były, zwłaszcza na czym *maiori ex parte salus Reipub[licae] dependet*[804]. A dla większey wagi y pewności podpisałem się ręką własną y pieczęć moię skarbową przycisnąć roskazałem.

Dat[um] w Warszawie dnia III miesiąca czerwca roku Pańskiego M.DC. piećdziesiątego. || **(арк. 419)**[805]

№ 110

1650 р., грудень[806]*. – Новини про конфлікт у Вроцлаві між військом імператора і міщанами*

Przed gody na dwie niedzieli we Wrocławiu mieszczanie howali w służbie pew[ne]* woysko przez liat kielkanasczie podczasz woyni, ktorą cesarz i. m. [Ferdynand II] prowadz[ył]* z xziązęty y z Gustaphęm Adolphęm, krolem swedzkym. A potym Swe[da]my* gdy pokoy dostatecni stanął w Sliąsku y zgoda między cesarzem i. m. [Ferdynandem III] a Swedamy, wrocławianie, wydząc, ze im mni yuz po woysku howacz go[dzi]*, darmo ym płaczyc, wipowiedziawsy im służbę, odprawiac ich chcieli. [Oni]* z oficierami sie swemi namowiwszy, a maiąc gospody w miesczie, skupiwszi s[ie]* w miesczie, tumult uczinieli, na wrocławiani vderzyli zbroiną ręk[ą]*, strzelbą. Wrocławianie na gwałt uderzyli do kupi, bronieli sie potężnie armatno, aze działa na nich powitaczali wrocławianie, strzeliaiąc do nych przez trzy dni. Wrzawa wielka w miesczie trwa[ła]* y strzelba, nie ustaiącz. Miasto zamknione beło, miesczanie w spraw[ie]*, az yh z miasta wiprawili. Ledwo sie ta burda uspokoiła.

---

[801] *extra Regnum* – поза королівтсво.

[802] *per medium delatori dividendo* – навпіл ділячи скаржникові.

[803] *per exequutionem* – через виконання.

[804] na czym *maiori ex parte salus Reipublicae dependet* – на чому більшою мірою залежить благо Речі Посполитої.

[805] Під час переплетення рукопису арк. 415–418 помилково було розміщено в переліку подій 1650 року. Однак вони є продовженням документа, який починається на арк. 976 – астрологічний календар Миколая Журавського на 1657 рік, за яким одразу слідує календар Матвія Казимира Третера на 1657 рік. Обидва документи були складені у 1656 р.

[806] Див. вище док. 94.

№ 111

1650 р., грудень. – Нотатки про пограбування будинку у Кракові і страту двох нападників

1650 in decembri[807] w Krakowie na Rogaczi vliczi podlie basti, gdzie k...* mieska, v[l]taiow kielka w noczy nasli do domu człowieka poczciwego, tam g[o]* otwarto. Nie wiedząc, kto bi beł, skoro wpadli zaraz do komor, do skrzin, d[o]* udni (?) robieli, siekli, psowali naczinia, a drudzi brali szaty, srebro, pinią[dze]*, czo liepsze rzeczy. A gdy odesli, dzieliąc sie, zwadzili szie między sobą [y]* zabili iednego. Ta gospodini, ktorą nasli, pamiętała przeczie osoby y ych znała, spiegowała za nimi, a wispiegowawszi z piehotą zomkową, dała pobracz do zomku do więzienia. Wolskiego czwiertowono, sliahcica dobreg[o], Diląskowego szina sczyęto na zomku przed wiezą.

№ 112

1650 р., грудень. – Нотатки про вбивство і пограбування в Єнджейові та страту винного у Кракові

Iedęn zaproszieł towarzisza swego[808], czo z nim służeł, do siebie na obiad do [domu]*. Miał tesz swe przedtym, względem p. [...][809], u ktorego społęm sł[uzyli]*, swoy rankor skryty. Tamze u siebie, czestuiąc go, postrzeg do tego u niego [pi]niądze*, ze miał niemało przi sobie, upoieł go, aze usnął na stolie wspa...* sie. A on do niego, z ciekanęm przisedszy, w głowie utopieł mu cziekon kiel[ka]* razy, potym go koniem wiwliek na stronę prec zabitego, a som ziechał [...]* y od zony stoł ze krwie umyto, a pod stołęm, czo przeciekła, nie umyto. [Pąn]* tego pahołka kazał go szukac w Iędrzeiowie, miescanom przicinę dał, ze u [niego]* stał w miesczie gospodą, trza, abisczie czinieli inkwisityą między sobą. [Mie]sczanie* zakrzątnęli sie, trafili na owę gospodę, tamze sukac [poczęli], zona p[oszła]* przec. Alie gdy na stolie znaku patrzono starto, pod stołęm y czo przeciekła [na]* fugę naliezli, zonę wzięli, wsadzili. Tam sie przyznała, iako czo beło [y]* męza oznaimyła, ze go on zabył y piniądze od niego pobrał y por...*, a iego zabytego ciało wiwliek z domu, kazał [...] szukacz [...][810] || **(арк. 420)** do Krakowa.

Podkał sie przed gody na dwie niedzieli z p. Mikołaięm Luteczkim, piszarzęm kazimierzskym, y witał sie, radząc sie y uskarzaiąc na swoie niescęsczie y przygodę, ze zabieł człeka niewinnie, dliacego zasle go sumnienie gryzie. Radzieł mu p. piszarz, aby viezdał dali czo prędzy z Krakowa abo used do kliastora, bi go nie załapiono, ze non spieguią. Skoro sie rozesli, az w tęn dzien w kielka godzin poimano go y do zomku piehota w[z]ieła y do wieze wsadzono, a potym stracono.

Y po drogach wielie rozboiow, odzierania, domow nahodzenya[811] etc. Studenczy to beli zburzeli liutry po Bozim Wstąpieniu.

---

[807] У рукописі “in decembre”.
[808] Надпис на маргінесі “1650”.
[809] Далі пропущено місце для імені.
[810] Останні півтора рядки аркуша втрачено.
[811] Далі закреслено “burzenia, koni, kromow”.

№ 113

1650 р., грудень. – Нотатки про смерть бецького каштеляна Миколая Фердинанда Корицінського і двох міщан у Казимирі

1650 horoby czięskie panowały y smierczy nagłe roznych panow y osob *in decembri*[812].

I. m. p.[813] [Mikołaj Ferdynand] Koricinsky[814], kastelon[815] [biecki], beł zdorow, dziękował na pogrzebie, prętko naglie prawie vmarł.

Sliachczycz iedęn, maiąc gospodę w łazny na Kazimierzu, wisedszy rano, na Stradomiu naglie vmarł. I inich wielie, parali[c]zem zarazonich, gorąckamy, febry, roze na ciałah liudzkych skodliwe, nieprzyiazni między liudzmy tak stonu mieyskiego, iako y panow etc.

Slodownyk u pani Wielgoliasowy na Kazimierzu, przise[d]sy* z koscioła, położiwsy sie, naglie umarł.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 124–125 (no. 618; фрагменти).

№ 114

1650 р., грудень. – Нотатки про українсько-татарські відносини і вимоги Богдана Хмельницького, подані його послами на сеймі у Варшаві

Hmielniczky z kozaky y z Tatary factye stroi na Polskę, woinę gotuiącz y podwodzac, przcinky sobie znayduiącz niesłyhane y na sei[m]* poselstwo bespiecne wskazuiącz do Warsawy przez swe kozaky, chcząc tego po kroliu i. m. y Rzeczypospolity, aby mu senatorowie 7 poprziszięgli te pacta, ktore stanęły pod Zborowęm między kroliem i. m. a Hmielniczkym y z kozaky, ktorih on sobie wibierze.

Druga, zeby dlia pokoiu pewnieysego między kozaky y z nim a Koroną Polską dał mu krol i. m. 7 senatorow: dwu duhownih biskupow a 5 swieczkyh tyh, ktoryh sobie obierze, czoby na Zaporozu przi nim mieskali zawse, a on tesz kroliowy i. m. na zamianę hc[e]* dacz 7 kozakow, czo przy kroliu i. m. będą mieskali. A hciał tyh: pana podkanclerzego koronnego, starostę łomzinskiego [Hieronima] Radzieiowsk[iego], xziązęczya [Jeremiego] Wisznyowieckiego, woiewodę ruskiego, i. m. p. [Aleksandra] Konieczpolskiego, horązego koronnego, i. m. p. [Stanisława] Witowskiego, kastellana sęndomierskiego[816]. || **(арк. 421)**

---

[812] У рукописі “in decembre”.

[813] Далі пропущено місце для імені.

[814] Помер перед перед 21 квітня 1651 р.: *Boniecki Adam.* Herbarz polski. – Warszawa, 1907. – T. XI. – S. 199; Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1990. – S. 46, 233.

[815] Далі пропущено місце для назви каштелянства.

[816] Після цього стоїть кома, однак інші прізвища на цьому місці не дописано.

№ 115

1650 р., грудень – Вимоги на сеймі від шляхти Волинського, Київського та Брацлавського воєводств щодо проживання у Самбірському повіті та Мальборку

Woiewodztwa troie, wołynskie, kyiowskie y bracławskie, na seimie [do]magaly* szie tego, aby im pozwoliono tych powiatow do mieskania y z ich p[rzy]naliezitosczyamy: samborskie y Malborg w Prusyeh, – mowiąc, ze-szmi szą od nieprzyiacielia spustoseni, abysmi mieli swoie przituli[enie z]* zonamy y z dzieczmy, y ostatek dobr naszych mieli swe ohrony.

1651

№ 116

Нотатка Мартина Ґолінського про початок четвертого термінату на 1651 рік

1651

4 terminarz, czo sie działo w Polscze w roku teraznieysym 1651, począwszy od Nowego Roku, day Boze szczęsliwie nom zaczętego w hwalie Bozy.

№ 117

Фрагмент із твору XIII–XIV століття "Gesta romanorum" з глави "De statu mundi actuali" з нотатками Мартина Ґолінського

Przepisane od p. [Wawrzyńca] Topor[skiego] w postronnim daliekim kroliestwie.

Rada, ktora beła w iednim kroliestwie, krol czini swemi 12 senatorow, wydząc swoie kroliestwo znędzone y blyskie vpatku panstwa swego.

Quidam rex, videns regnum suum debilitari et ad paupertatem summam et vltimam desolationem venire, consuluit consiliariis, quos habuit 12 quaenam eorum eiusmodi causa:

primus dixit – potentia est iustitia, ideo regnum sine lege;
secundus dixit – dies est nox, ideo terra sine via;
tertius dixit – fuga est pugna, ideo regnum sine honore;
quartus dixit – vnum est duo, ideo regnum sine veritate;
quintus dixit – amicus est inimicus, ideo regnum sine fidelitate;
sextus dixit – malum est bonum, ideo regnum sine pietate;
septimus dixit – ratio habet licentia, ideo [regnum] sine nomine, sine fama;
octauus dixit – prepositus est fur, ideo regnum est sine peccunia;
nonus dixit – vpupa vult esse aquila, ideo nulla est discretio in patr[ia]*;
vndecimus dixit – denarius est iudex, ideo terra est sine iustitia;
duodecimus dixit – Deus est mortuus, ideo terra est plena peccatorum[1]. ||
(арк. 425)

Опубліковано: Gesta romanorum / Ed. Hermann Oesterley. – Berlin, 1872. – S. 500 (Cap. 144).

---

[1] Якийсь король, який бачив, як його королівство слабне і до величезної убогості та найбільшого спустошення доходить, порадився із радниками, яких мав 12, про те, яка ж причина цього. Перший сказав: влада є справидливістю, тому королівство без закону. Другий сказав: день є ніччю, тому земля без шляху. Третій сказав: втеча є битвою, тому королівство без честі. Четвертий сказав: одне є два, тому королівство без істини. П'ятий сказав: друг є ворог, тому королівство без довіри. Шостий сказав: зло є добром, тому королівство без побожності. Сьомий сказав: думка є свавільна, тому [королівство] без імені, без слави. Восьмий сказав: очільник є злодій, тому королівство без грошей. Дев'ятий сказав: одуд хоче бути орлом, тому нема дискретності [вміння тримати таємницю] у батьківщині. Одинадцятий сказав: денарій є суддею, тому земля без справедливості. Дванадцятий сказав: Бог є мертвим, тому земля повна гріхів.

№ 118

24 лютого 1651 р. – Універсал Яна Казимира про грошову реформу у Речі Посполитій з коментарем Мартина Голінського про його публікацію в Кракові 8 березня 1651 року[2]

Vniwersał o znizeniu piniędzy, z Warsawy *data die 24 february 1651*.

Ion Kazimierz z łasky Bozy krol polsky, wielkie xiąze litewskie, ruskie, pruskie, mazowieczkie, zmudzkie, infliąnczkie, smolenskie, czernochowskie a swedzky, godzky, wandalsky dziedzicny krol.

Wsem wobec y kazdemu z osobna obiwatelom nasim wiadomo ciniemy, iz na instantyą y usilną prozbę, osobliwie naibardzy posłow ziemskych W. X. Litew[skiego] y niektorych woiewodztw koronnich na blisko przesłym seimie do nas wniesioną za zgodą wszech stanow, pozwoliwsy na podniesienie złotowich y lewkowih talarow, ktore bely przez commissią mieniczną znizone, widalismy bily potym prętko vniuersały nasze, bierąc za fundament, ze za podniesieniem wizey zpomienionich złotowych y lewkowych talerow powinni sie tes były *data proportione intrinsece bonitatis*[3] y insze wszistkie monety nasze koronne, iako tesz taleri imperialne y czerwone złote wzgorę podnieszione, lecz za nastąpieniem częstych suplik od wieliu obiwatelow, poddanych naszych koronnych, ktorzy sobie wielcze przez to skody y *incommoda*[4] bydz rozumieią, a naybardzy *prouidendo indemnitati*[5] riczerstwa naszego, ktorim wzgliędęm dawnych zasług, iako tesz y swiezo na nowy zaciąg, skarb zapłatę przez assignatyą po woiewodztwach y ziemiach ordinował. A safarze y exactorowie, wybrawszy dawnieysim ualorem podatky *sine ullo commodo Reipublicze*[6], wedlie przesłych vniuersałow naszich wiszoką ceną piniądze udaią y wstręt niemały do ochoty ku uszłudze Rzeczipospolitey zatym czinią. Tedy zabiegaiącz, aby większa rada wielmoznych senatorow y vrzędnikow koronnych, na ten czasz przi boku naszym będących, zezwolielismi, aby wszistkie monety w panstwach naszich tak złoto, iako y tesz taleri imperialne, y insza moneta koronna, a nie obcza zadna, po takowy czenie brano y udawono, iako przed seimem przesłym zwiczainie w Koronie szła, to iest czerwony złoty po zł[otych] 6, taleri twarde *in genere*[7] wszistkie po zł[otych] 3, vrty wszistkie gdanskie y kroliewieczkie po g[ro]sz[y] 18. Same iednak taleri złotowe y lewkowe, te tylko podług vniuersałow posliednieyszich maią bydz *cum auctione*[8], to iest lewkowe po zł[otych] 2/15, a złotowe po zł[otych] 1/15. Wedlie tego ninieyszego vniuersału exactorowie podatky publicne, od pospolitego człowieka wibrawszy, skarbowy albo zołnierzowy za assignatiamy oddawac powinni będą. A zeby tym prędszy ten vniwersał nasz do wiadomosczy obiwatelow koronnyh przisedł, tedy go do grodow aktykowac y publikowac starostom y inszim roskazuiemy, na czo dlia liepszy wagi y pewnosczy pieczęc koronną prziczisnącz roskazaliszmi.

---

[2] Той самий універсал див. далі док. 129. Див. ще док. 106, 108, 127.

[3] *data proportione intrinsecae bonitatis* – тримаючись пропорції внутрішньої (об'єктивної) вартості.

[4] *incommoda* – кривди.

[5] *providendo indemnitati* – застерігаючи непорушність [інтересів].

[6] *sine ullo commodo Reipublice* – без жодного пожитку для Речі Посполитої.

[7] *in genere* – загалом.

[8] *cum auctione* – із приростом.

Datum Warsawye *die 24 mensis february*, [roku 1651, panowania kroliestw naszych polskiego II a swedzkiego III roku][9]. || **(арк. 426)**

Die 8 marty publikowono tęn vniwersał znizenia piniędzy w Krakowie, y tak ie liud pospolity brał y udawał. || **(арк. 427)**

№ 119

5–24 грудня 1650 р.[10]*. – Нотатки про завершення двотижневого сейму у Варшаві з переліком сеймових постанов*

1651

In nomine Domini. Amen.

1650. Seym sie skonczeł dwuniedzielni Warsawie zgodnie z łasky Bozy, na ktorim vchwaliono, sziedząc w szenaczie ich moscz panowie senatorowie y krol i. m., z niemy zasiadszy, w piątek poranu czały dzięn przez noc y szobotę, to iest wilyą Bozego Narodzenia o pułnoczy sie skonczeł, ze przez 38 godzin nie wihodzieli senatorsky yzby ani spacz, any iescz. Takze y krol i. m. z niemi w szenaczye dosziadał.

Sekretnie postanowiwszy między sobą trzimacz to, czokolwiek postanowyli y uradzyli, nie wszistko w konstitutye kladącz dlia nieprzyiaczielia, aby nie beł informowany, ktorego skriptu stanęła aprobatya w constitutyey taka (skript *ad archiuum*[11] względęm bespiecenstwa oboyga narodow, rękoma naywieliebnieysego xzięda arczybiskupa gnieznienskiego [Macieja Łubieńskiego] y marszałka poselskiego seimu teraznieysego podpiszany *authoritate*[12] seymu tego *in toto*[13] approbuięmy).

Beł marszałkiem na tem seymie poselskym i. m. p. Wincenty Korwin Gosiewsky, stolnyk W. X. Litew[skiego], wielisky, punsky, markowsky starosta.

Consilium[14] znowu beło *die 27 10bris* w dzięn s. Iona Euangelisty ich mosczyow panow senatorow z krolem imosczyą sekretne *deconscriptum*[15].

Puncta z tego seymu:

1. Comissarzow naznaczono do Woyska Zaporowskiego na ych poselstwo y suplyky: i. m. xzięda Stanisława z Kalinowa Zarębę, byskupa kyiowskiego, opata sulieiowskiego, takze wielmoznich Adama z Brusziliowa Kyszielia, woiewodę kyiowskiego, i. m. p. Hrehorego Druczkiego Horskiego, msczysławskiego woiewodę, i. m. p. Stanisława z Brzezya Lanczkoronskiego, bracławskiego woiewodę, a z koła poselskiego i. m. p. Ierzego Niemierzycza, podkomorzego kyiowskiego, xziązęcia i. m. [Hryhorego] Czetwertynskiego[16], podkomorzego

---

[9] Останній рядок аркуша втрачено. Відновлено за текстом цього самого універсалу далі у рукописі, док. 129.

[10] Датування документа за часом роботи сейму.

[11] *ad archivum* – до архіву.

[12] *authoritate* – владою.

[13] *in toto* – повністю.

[14] *consilium* – нарада.

[15] *deconscriptum* – укладене (?).

[16] *Dobrowolska Wanda*. Czetwertyński-Światopełk (Czetwerteński) Hryhory // Polski słownik biograficzny. – Kraków, 1938. – T. IV. – S. 362; Urzędnicy wołyńscy XV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Marian Wolski. – Kórnik, 2007. – S. 86, no. 310.

łuczkiego, Krzistopha Tyskiewicza, woiewodzicza brzesczianskiego, starostę zytomyrskiego, Mykolaia Kazimierza Kossakowsk[iego]*, podszędka bracławskiego, ktorzy, porozumiawszi sie z Hmielniczkym, || **(арк. 428)** zeby sobie czasz y miescze pewne naznaczely y kozaky uspokoycz mogly. Ktorym dano mocz y *facultatem*[17] za zgodą wszeh stanow wedlie instrukcziey, ktorą ym z kancellary krol i. m. wydacz roskazał.

Hmielniczky, nie czekaiącz comissarzow, z hamęm krimskym [Islam Gerejem III] zbraczieł szie y sprzysiąg zobopolnie pomagacz sobie na znieszienie Koroni Polsky.

Dliatego tesz comissarze zwłocely, azby woyska koronne y W. X. Litew[skiego] stanęły w obozye, gdyz wielkie niebespiecenstwo beło.

2 punct. Pospolite rusenie vchwaliono tak w Koronie, iako y W. X. Litewskym.

3 punct. Woyska koronnego y z tym, czo iest pinieznego, do suplementu *in toto*[18] ma bydz 36000, a litewskiego 15000.

4. Poborow vchwaliono 24 na kazdą czwiercz wibieracz po 6 poborow, a pułtora pobora na posły vchwaliono do roznych monarhow wiprawicz. Te pobory woiewodztwa roznemi podatkamy maią wibracz iako szobie[19] na seimikach reliatynich uchwalią y postanowyą.

5. Dlia przisposobienia pięniędzy na zołnierza zaraz skarbu koronnego zomku krakowskiego ruszycz kazono klinotow, łanczuchow: iedne zastawycz, a drugie na piniądze skucz.

6. Formanom popłaczycz długy, czo im wynno skarbu zł[otych] 9000.

7. Xzyąze i. m. Ieremy Wysniowieczky, woiewoda rusky, ma wprod regimentowacz z tym woyskiem, a i. m. p. Mykołay Potoczky, castelon krakowsky, hetmon wielky koronny, ma zostawacz pozadzie *propter conuentu[s]*[20] y dlia pospolitego rusenia. Pospolite rusenie pierwsze wyczy *inmediate*[21] zaras, drugie, kiedy wynidą, za trzecie maią bydz rozumyane.

8. W liegaczye do roznych krain posłow naznaczono: do Moskwy i. m. p. [Stanisława] Wytowskiego, kastellana sędomyrskiego, do czesarza i. m. [Ferdynanda III], do Perszy, do Turek, do [Jerzego II] Rakoczego, do siedmigroczky ziemie, do hama krimskiego Isliam Gierecza , aby beł *perseuerans in amicitia*[22], do hospodara wołoskiego [Bazylego Lupu].

9. Moneta do declaratyey krolia i. m. ma wakowac.

10. Pogłowne na Zydy koronne zł[otych] 70000, a Wielkym X[ięstwie] Litewskym na Zydy pogłownego 24000. Na tyhze wzgliędęm 16 podimnego || **(арк. 429)** vchwalionego powinny takze Zydzi oddacz 16 tyszięczy. A tak wolni zostaną od 16 podymnego y od donatiwy kupieczky, y od poborow.

11. Donatywa na kupczow koronych dwoia sto dwadzieszcia tiszięczy, a Wielkym X[ięstwie] Litewskym na kupcze donatiwy sterdzieszczy tyszyęczy.

12. Subsidium kroliowy imsczy angielskiemu [Karolowi Stuartowi].

Zawdzięczaiącz hęczy [Jakuba I Stuarta] dziada krolia i. m. angielskiego, ktore Rzeczypospoli[tey] *tempore necessitatis belli Turcici*[23] oswiadczył, chcąc

---

[17] *facultatem* – право [щось робити].
[18] *in toto* – разом.
[19] Далі недописане слово: “posta[nowią]”.
[20] *propter conventus* – при сеймі.
[21] *inmediate* – безпосередньо.
[22] *perseverans in amicitia* – витривалий у дружбі.
[23] *tempore necessitatis belli Turcici* – у часі потреби турецької війни.

mu iakąkolwiek *opem ferere in hac ipsius calamitate*[24], wkładomy to na wszistkych kupczow narodu angielskiego y szockiego w Koronie, W. X. Litewskim y po wszistkich prowinczyach Rzeczypospolitey będączych, aby kazdy z nich, *sub iuramento*[25] substanczyie swoie liquidowawszy, od kazdego sta złotych substanczyey swoiey po dziesiączy złotych oddawaly w miastach naszich do urzędu myeyskiego, a w duchownich y sliaheczkych do p[ana] swego oddaly nadali w osmi niedziel *sup pena peculatus*[26]. A panowie y vrzędy myeiskie te pieniądze do skarbow naszich koronnego y W. X. Litew[skiego] wielmoznim podskarbim naszym [Bogusławem Leszczyńskim] *pro die 13 marty* odesłacz mayą, ktorzy do rąk posła krolia i. m. angielskiego iego [Williama Croftsa] oddacz powinni za kwitem iego. A czi kupczy angielsczy y szoczy, oddawsy tęn podatek, od inszich podatkow wolny zostaną, okrom cel krolia i. m. y Rzeczipospolitey.

Taky artykuł stanął na Soty y Angielczyky w constituty.

13. Wybranczy bydz maią *ex antiquo*[27] abi wyprawowono.

14. Starostowie starostw trzy kwarty oddacz powinny.

15. Dlya staty w hiberne z łanu po zł[otych] 20.

16. Duchowienstwa proszyc, aby szie przyłozeli piniądzmy na zołnierza.

17. Miastu Krakowu *presidium*[28] dostatecne z woysk na tym seimie uhwalionich obmislic, takze Kamienczu Podolskiemu y Lwowu opatrzenie, ktorim czopowe pozwolyono do 5 liat aby sobie wibierali na obronę y fortificatyą miasta, y z inich miasteczek sliachta p[o]winna* im będzie placzic czopowe do lat 4.

18. Sliachta, ktora zostawała przy Hmielnickym y Woysku Zaporowskym podczas tey woyni, *generaliter*[29] z nych znieszono banityę, infamyę y kaduky, czo po nich na ych dobra uprasono, skaszowano – cho[c-] || **(арк. 430)** by* miał y prziwiliey, tedy nie ma miecz zadni wagy, any zaden iuz więcey takych prziwilieiow upraszacz sobie nie ma *sup pena quingentarum marcarum puniri,* w tribunale *inter causas conseruatas* ma *respondere*[30], a tho dliatego, aby sie nazad powrocieli od Hmielnick[iego]. I s tych zołnierzow zniesione, ktorzy beli w Liublinie infamowany.

19. *Certa suma*[31] naznaczona na slyahecztwo polskie; kto hcze dac, będzye bratem.

20. Hospodarowy wołoskiemu [Bazylemu Lupu] dano indigenat na slyahecztwo y nobilitowono piszarza iego [Jerzego] Kutnarskiego, ktorym dano przywilieie z podpisęm krolia i. m. y i. m. x. [Macieja] Lubinskiego, arczibiskupa gnieznienskiego, takze p. marsałka poselskiego [Wincentego Korwina Gosiewskiego] y constitutyą aprobowono.

---

[24] *opem ferre in hac ipsius calamitate* – надати допомогу в такому його нещасті (у рукописі “ferere” замість “ferre”).

[25] *sub iuramento* – під присягою.

[26] *sub poena peculatus* – під [такою] карою, як за розкрадання публічного майна.

[27] *ex antiquo* – віддавна.

[28] *praesidium* – залога.

[29] *generaliter* – загалом.

[30] *sub poena quingentarum marcarum puniri,* w tribunale *inter causas conservatas* ma *respondere* – каратися під карою 500 гривен, має відповідати серед справ, стережених в трибуналі.

[31] *certa summa* – певна сума.

21. Nobilitowono wiernych kozakow Dimitra Margiewycza, Woyczyecha Gorskiego y Iwana Doroszenka, kozakow zaporowskyh, ktorzy przez ten wszistek czas zamieszanya Rzeczypospo[litey] do zadnih buntow y rebely sie nie wiązaly, ale na kazdym pliaczu za czałoscz Rzeczypospoli[tey] y dostoienstwo krolia i. m. zastawiali sie y krew swoię wyliewaly, domow swoych, zon y dzieczy w Ukrainie odbiezeli.

22. *Comissary ad tractamen cum Suaecis deputantur*[32] *cuiuis solarium florenorum 15000 concedunt. Similiter nuncio ad Turcam respectu monete vniuersale extradatur*[33].

23. Summa zawzyęta na zołnierza odpusczona i. m. p. [Aleksandrowi] Konieczpolskiemu.

24. Comissya lubelska, wilenska, poznanska approbowane.

25. *Disciplina militaris constitutiones reasumantur anteriores presertim uero anni 1620*[34].

26. *Petitum sacrae regiae maiestatis*[35] *ut militibus de nouo suscipientibus in uim stationum de laneo per florenos octo componentur*[36].

27. Tribunał radomsky na 3 niedzielie postanowili dlia retent skod.

Bywały po seimie częste consulty, taiemne rady ich mosczyow panow senatorow z krolem i. m., radząc o obronie Korony Pol[skiey]. || **(арк. 431)**

№ 120

Компут коронного війська, ухвалений на сеймі 1650 року, з коментарем Мартина Ґолінського про його достовірність

Comput woyska, ktori mi z Warsawy drugie raz posłono, alie sie nie zgadza z piersym. Pewnieisy piersy regestr w insim exemplarzu polozony, gdzie zaraz y stanowiska są horągwiąm:

Vsarzow *summa* koni 2550;
kozakow – 12810;
raytarow z Wielky Polsky – 500;
draganow z Wielky Polsky – 2000;
piechoty czudzoziemsky 9800;
piechoty węgiersky 1600;
piechothy w Kamięnczu Podols[kym] 300;

---

[32] Див. коментар до док. 102, арк. 402.

[33] *Comissarii ad tractamen cum Suaecis deputantur cuiuis solarium florenorum 15000 concedunt. Similiter nuncio ad Turcam respectu monete universale extradatur* – комісари на переговори зі шведами висилаються, чия платня становить 15000 злотих. Так само посланцю до турків повинно виплачуватися з огляду на універсальну монету.

[34] *Disciplina militaris constitutiones reasumantur anteriores presertim vero anni 1620* – військовою дисципліною нехай будуть повернуті попередні конституції, особливо 1620 року.

[35] У рукописі “magestratis”.

[36] *Petitum sacrae regiae maiestatis ut militibus de novo suscipientibus in vim stationum de laneo per florenos octo componentur* – петиція його королівській величності, щоб новоприйнятим жовнірам платилося по вісім злотих з лану з огляду на стації.

Raytarowie:

i. m. p. woiewoda malborsky [Jakub Wejher] kony 600;

i. m. p. koniuszy Wielkiego Xzię[stwa] Litew[skiego] [Bogusław Radziwiłł] koni 800;

i. m. p. Dinoph [Jan Denhoff] kony 600;

i. m. p. starosta rysky [Jan Teodor Maydell] koni 600;

i. m. p. starosta sokalsky [Zygmunt Denhoff] kony 100;

i. m. p. starosta wielunsky [Stanisław Denhoff] kony 250.

I insze horągwie paniecze mayą bydz na poszyłek gotowe. || **(арк. 432)**

№ 121

16 січня 1651 р., Прошовичі. – Новини з реляційного сеймику Краківського воєводства та переказ його постанов

Seymyk beł w Proszowyczach woiewodztwa krakowskiego relatyny seymu warszawskiego dwuniedzielnego *die 16 ianuary 1651*.

Puncta, ktore uhwaliono y postanowiono na tem seimyku, ktorą uhwałę aprobowono y confirmowono na seimie constitutyą:

1. Pospolite rusenie aby pogotowiu beło, a piersze wyczi znaczą sie za dwoie, a za trzeciemy aby wihodzieli, gdy ym znacz dadzą.

2. Pobory aby wydawane beły za assignatyą wielmoznego i. m. p. podskarbiego koronnego [Bogusława Leszczyńskiego] uhwalionych 25½.

3. Te pobory na temze seymiku wzgliędęm resty czopowego, ktore zostały z przesłego roku przy i. m. p. Stanisławie Chrząstowskym, poczętku krakowskym, na ten czasz czopowego arendarz. Telko uhwaliely poborow 22, te pobory rozdzielily na trzy raty.

Piersą ratę ma wibieracz i. m. p. Wytkowsky [Paweł Witkowsky] poborow 11, *prima february* zacząc sie maią, a skonczycz *vltima february*.

2 rathę ma wibieracz y naznacono poborczą i. m. p. Błonskiego [Piotra Błońskiego][37], 5 poborow po Wielky Noczy.

3 rathę naznaczono poborczą i. m. p. [Aleksandra] Wieliowieyskiego[38], skarbnyka, 6 poborow po swiątkach.

A czopowego dołozycz z tych sterdziestu tyszięczy z resty ostatka, czoby wystarczeło poborow 25½.

Na tymze seymiku obrono 4 candidatow na piszarzstwo zyęmskie na mieyscze i. m. p. Maximiliana Iarzinę, ktory będącz piszarzęm zyęmskym, został sędzyą po niebosczyku p. Zbeltowskym [Piotrowi Zbylitowskiemu][39]:

i. m. p. Śmietankę [Hieronima Śmietankę], podstaroszczyego krakowskiego;

i. m. p. Kohanskiego [Łukasza Kochańskiego], wicerentego krakowskiego (p. Kohansky zostal pisarzem);

i. m. p. Gabrielia Dębinskiego;

i. m. p. [Aleksandra] Wieliowieyskiego, skarbnyka krakowskiego.

Dway o tho do krolia imsczy posłaly: i. m. p. wicerenty y i. m. p. skarbnyk. || **(арк. 433)**

---

[37] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 404.

[38] Ibidem.

[39] Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1990. – S. 274.

Naznaczono rochmistrzow na tymze seymyku do pułku i. m. p. Ierzego Lubomierskiego, marszałka wielkiego koronnego, generała krakowskiego etc.

Vsarskych horągwy dwie: do iedney i. m. p. [Paweł] Lygięza[40], miecznyk prze[myski], druga horągiew przi i. m. p. marszałku zostaie.

Horągwy kozaczkych 5 i. m. p. marsałka koronnego:

do iedney rochmistrzem i. m. p. Stanisław Morzstyn;

do drugy i. m. p. Gnoynsky [Andrzej Gnoiński][41];

do trzeczy i. m. p. Brzuchansky [Aleksander Brzuchański][42];

do czwarty i. m. p. Gosczyczky [Franciszek Goszczyński][43];

do piąty i. m. p. Sławiensky [Jakub Sławiński/Sławieński][44].

Na tymze seymiku ukazał list przipowiedni i. m. p. Mynor[45], upominiącz szie resty przesłych zasług za cwiercz, alie to za wipowiedzeniem służby powiatowey. Ta cwierc i. m. p. Minorowy obrocono mu[46] w kwarcianą służbę.

№ 122

Нотатки про річний чоповий податок у Краківському воєводстві, що почався 10 жовтня 1650 року

I. m. p. Stanisława Chrząstowskiego na drugy rok zostawiono przy arendzie czopowego, liubo non miasta niektore suplikowały, ze szie czięsko z nimy obhodzy, auctyą wielką wnosząc na miasta czopowego, liubo przez arędę, liubo do wiernich rąk. Wielie przisiąg czinicz muszieli na kazdy kwartał przi regestrach, a niektorzy po grodach y tribunałach poniewieracz szie musieli y *compenis* (?) czopowe oddawacz muszieli, iako namny czasu uhybieli oddania raty kwartału. Od garcza gorzałczanego iednego, kto z mesu prostą gorzałkę palieł, płaczyli na rok, prze[z] arędę od niego trzimaiącz, po zł[otych] 120, a przedtym, gdy i. m. p. Hełemsky [Jan Ścibor Chełmsky][47] trzimał, łowczy krakowsky, takze przez arędę nie brał, telko po zł[otych] 10, po zł[otych] 15 na kwartał. Kto przepaliał aliębikiem, to placzycz musział od niego i. m. p. Hrząstowskiemu po zł[otych] 150, po zł[otych] 200, po zł[otych] 300, po zł[otych] 400. Wielie liudzy narzekało, poniewieraiącz szie po grodzie krakowsky[m]*.

---

[40] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1953. – T. II: 1621–1660. – Cz. 1. – S. 354.

[41] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 350, 352.

[42] Ibidem. – S. 350.

[43] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [494], no. 87.

[44] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 348, 351.

[45] Йдеться, найвірогідніше, про ротмістра Краківського воєводства Тобіаша Мінора, який брав участь у Зборівській битві.

[46] Слово дописане над рядком.

[47] Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1990. – S. 215.

Myszmy w Kazimierzu przez arędo otrzimali czopowe na miasto y p. kacmarze na rok 1651, ktori sie zaczął *die 10 8bris 1650*, a skonczi szye na takowy[48] dzień *die 10 8bris 1651* [...][49]. || **(арк. 434)**

№ 123

1651 р., січень, Краків. – Нотатки про заходи уряду для пошуку грошей на оплату новому військові

In ianuario skarbu zomku krakowskiego i. m. p. Bogusław Lesczinsky, generał wielgopolsky, podskarby koronny, beł w skarbie z i. m. x. biskupęm krakowsky[m] Piotrem Gębyczkym y z i. m. p. Ierzim Liubomierskym, marszałkiem wielkym koronnym, generałem krakowskym, y z ynemy pany. Wzyęto klinotow na zastaw dlia zołnierza zaciąg[owego] y łanczuhow na cerwone złote skowacz kazono.

W bębny bytho w Krakowie, woysko zbieraiącz, y po inich miastach.

№ 124

1651 р., січень. – Нотатки про роботу комісії, призначеної до соляних жуп у Величці

In ianuario comissia beła Wielicze od krolia i. m. naznaczona koło zup wieliczkych. Zydzi hczieli z iednim Sotem arędowacz y dawali kroliowy i. m. więczey nad grapha [Jana Weiharda hrabię z Wrzeszowic] stem tyszyęczy, alie ze piniędzy nie miely, salbierze beli. Oddaliono ych od tego, a i. m. p. graph znowu został szie przy arędzye zup wieliczkych. Beła tesz oraz y comissya do gory ih mosczyow pp. senatorow do Kunegundy[50], na ktorey beł i. m. p. podskarby koronni [Bogusław Leszczyński] y nadworni [marszałek Łukasz Opaliński][51] y som i. m. p. marszałek wielky koronny [Jerzy Lubomirski], generał krakowsky, y inich panow wielye. Beł tesz y i. m. p. [Daniel] Zytkiewycz, instigator koronny. Tem, gdy na komissyei koło tego szybu Kunegunda ięli mowycz, i. m. p. instigator, słowamy swemy gorączo nastąpywszy, vrazyeł i. m. p. marszałka koronnego, ktory beł presens przi comissyey w zupye. Za te słowa dano kyęm p. instigatorowy y obuhęm mu dostało tamze zaraz dliatego, ze nyeobyczainye vrazliwe słowa mowieł panom.

Ich moscz pp. podskarby y drudzy ich moscz urazieli szie, ze przy nich dostało szie p. instigatorowy, powstawszy, comissyią skonczely, roziechaly szie. Telko roskazali szyb bydz grunczye wieliczkym niedalieko tego szybu, Kunegunda nazwanego.

Potym wstąpięli wielczy senatorowie, w to krolia i. m. przeiednali od i. m. p. marszałka, ktory potym sąm przeprosiel i. m. p. marsałek *solieniter*[52]

---

[48] Далі закреслено “rok”.

[49] Останні слова в рядку втрачено.

[50] Далі закреслено “alie”.

[51] *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 260; Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. / Упоряд. о. Юрій Мицик. – Київ, 2013. – Т. 2: (1650–1651). – Док. 40. – С. 61.

[52] *solenniter* – урочисто.

krolia i. m., laskę połozywsy, a potym ią wzyął za roskazaniem krolia i. m. y syby swe, y szwyeczią wsią pusczieł w possesyą kroliowy i. m., a p. Zytkiewyczowy, instigatorowy koronnemu, w nagrodę despectu dał i. m. p. marszałek koronny dwa[53] tyszięczy (tak udawały, alie niepewno [...][54]). || **(арк. 435)**

№ 125

27 січня 1651 р., Краків. – Інформація гродського возного Симона Донаєцького для мешканців Кракова й Казимира про королівський універсал від 14 січня стосовно фінансової реформи

Die 27 ianuary 1651 publyka piniędzi przez woznego grodzkiego Simona Donaieczkiego w Krakowie y w Kazimierzu.

Panowie, radzcie w. m. wiedziec, isz vniuersał ie^{o} krolewsky mosczi [od 14 stycznia][55] przisedł strony piniędzy takowy, isz taler złotowy po pułtora złotego, lewkowy – po pułtrzecia złotego ma yscz, takze czerwony złoty po siedmiu złotyh, taler stari imperialni po pułcwa[r]ta* złotego, ort, iaky terasz był bity osmnastowy, takze y dawnieysze – po groszy 21, sostak po groszy 7 tak nowy, yako y stary, potroine po pułcwarta grosa, dwoiaky po 7 seliągow, grose, te telko same, czo nowo według comissiiey warszawsky są bite, po siedmiu kwartnikow. Takowim tesz szacunkiem exactorowie podatky publicne postanowione wibierac od pospolitego człowieka y potym skarbowy albo zołnierzowy oddawac maią z tym dokładęm, zeby we cterech miesiączah od publicatyey vniuersału tego koz[dy]* talery lewkowe y złotowe do menic koronnih oddawał, na ktore potym w meniczah stęplowane będą y iusz nie insze, tylko stępliowane poydą. A tak abyscie w. m. wiedzieli y według tey declaratiey te piniądze dawali y brali. || **(арк. 437)**

№ 126

Нотатки Мартина Голінського про зміни у вартості грошей після завершення варшавської комісії 16 травня 1650 року

Po złozeniu piniędzy z comissiey warszawsky, ktora beła *die 16 may 1650* Warszawie złozono piniądze iedne, a drugie nowe bycz w meniczach kroliewskych kazono. Y tak postanowiwszy, vniwerszały rozeslał wszędy po Koronie y W. X. Litew[skym], aby publikowono po grodach y miastach. Talery lewkowe, ktore sły po zł[otych] 2/20, telko zebi beły po zł[otych] 2/6; taler złotowy, ktory set pierwey po zł[otemu] 1/24, telko zeby szet po zł[otemu] 1/9; talery imperialne telko, a krolia i. m. bithe, te telko po staremu zł[otych] 3, a talery, czo na nih niedwiadek, angiołek, baranek, krzyze, ispanskie reały po złotych 3 bez sterech groszy, to iest zł[otych] 2/26; cerwone złote po staremu po zł[otych] 6.

Sliąskie potroyne, ktore sły po g[ro]sz[y] 3 pierwiei, telko po g[ro]sz[y] 2 y seliąg[u]*, groszyky sliąskie po pięczy kwarnyk; piętaky sliąskie, ktorych

---

[53] Переправлено з “dwadziesczya”.

[54] Останній рядок аркуша втрачено.

[55] *Zagórski Ignacy*. Monety dawnej Polski, jakoteż prowincyj i miast do niej niegdy należących. – Warszawa, 1845. – S. XV. Друк універсалу див. далі док. 128.

4 sło za 3 grosze, to telko po pułgrosku iede[n]*, to 4 vczinią telko g[ro]sz[y] 2, a leopoldy, ktore sły po g[ro]sz[y] 9, to g[ro]sz[y] 8/[1]*[56]; orty po g[ro]sz[y] 18, iako sły. Wszistkie przeczię szie ortow kroli[e]wieczkych* chronieli bracz y nie hcziely, beła skoda wielka nieiedne[mu]*. Monetę wiwieziono beło, o ktorą beło bardzo trudno. Zydzy to robyli, bo na ni, zmieniaiącz hrzesczianom, dobrze sie mieli. Lewkowe talery, kopowe, to Zydzy skupowali, ktore iedne prec[z]* za garniczę wywoziely, a drugie stapialy y do menicz srebro przedawaly.

Poczęto tesz bycz męnicze na krolia i. m. w Krakowie y w Bidgoscz[y]*: talery, orty, sostaky, dwugrosowe, groszyky y czerwone złot[e]*.

№ 127

1651 р., січень – березень. – Нотатки Мартина Ґолінського про зміни у вартості грошей після королівських універсалів від 14 січня і 24 лютого

Po seymie dwuniedzielnim prziset prętko vniwersał krolia i. m. do grodu, aby piniądze podniesione beły[57], a tho dlia woyni y płaczenia zołnierzowy, azeby tesz takiemi piniądzmi podatky od posp[o]litego* człeka wybierano y poborcom oddawano, y insze podatk[y]*. W sobotę [28 stycznia][58] publikowono: cerwoni złoty po zł[otych] 7, taler imperialni p[o]* zł[otych] 3/15, lewkowe talery po zł[otych] 2/15, złotowe talery po zł[otemu] 1/[15]*[59], orty po g[ro]sz[y] 21 osmnastowe, dwudziestowe po staremu po g[ro]sz[y] 20, sostaky po g[ro]sz[y] 7 tak stare, iako y nowe, potroine po g[ro]sz[y] pułcw[arta]*, dwugroszowe nowe po g[ro]sz[y] dwa y seliągu, groszyky nowe po siedmi kwar[nykow] (pułtoraky po staremu, grose, seliągy, o ktore trudno beło, bo ie || **(арк. 438)** liudzie pohowaly, Zydzy powiwozieli, takze y sliąskie do swey kliuby szie wroczyely)[60]. A tak podatky wszistkie, pobory, donatywe takiemy piniądzmy wibierano y poborczom oddawono, ktore braly wszędy, długy płaczyely, contracty, kto s kym miał, a mianowiczie w grodzie między sliahtą wielie kłopotow beło, bo bracz nie hcziely, telko iako kto pierwey piniędzy pozyczał, tak aby ie oddawał.

Kupczy matery zaraz złotym drozy podnieszly łokczya, takze korzec wyna i inne rzeczy zdrozały dlia piniędzy drogych. Wielie hałasow beło między liudzmy.

Gdy zołnierzom chcziano płaczycz tak drogiemi piniądzmy tak dawne zasłuzone, iako y nowo zaciągnionim, nie chczieli bracz piniędzy, alye y owsem chciely słuzbę wypowiedziecz, iezeli im piniędzy nie dadzą tak, iako sły pierwey po staremu. Proszily o to przez swe posły. Krol i. m. y senatory, vwazayącz takową prozbę zołnierzską a wydzącz czaszy niebespiecne, gdzie zołnierza naywięczey potrzeba zacziągnącz, vczinieł znowu radę y takowe postanowienie *die 24 february* Warsawie.

Znowu krol i. m. składa piniądze senatory Warszawie, vniwersały roszsyła po grodach y miastach, publikowacz kaze[61], aby piniądze tak brano:

---

[56] Див. вище док. 43.

[57] Надпис на маргінесі: "*1651 die 28 ianuary*".

[58] Див. ще док. 106, 128.

[59] Див. вище док. 106, 108.

[60] У рукописі дужка закрита після "seliągy".

[61] Надпис на маргінесі: "*1651, 8 marty* we srodę publikowo[no]. Zatrzimano do czasu publikę". Див. ще док. 106, 108, 118, 129.

cerwony złoty [po] zł[otych] 6;
talery wszeliakiego rodzaiu po zł[otych] 3;
taliery lewkowe przeczię po zł[otych] 2/15;
złotowe talery wselkie po zł[otemu] 1/15;
orty wselake nowe, stare po g[ro]sz[y] 18;
dwudziestowe po g[ro]sz[y] 20;
sostaky stare y nowo bythe po g[ro]sz[y] 6;
potroyne po g[ro]sz[y] 3;
dwugroszowe po g[ro]sz[y] 2;
groszyky po groszu;
sliąskie po staremu sły po g[ro]sz[y] 3.

Pułtoraky, czo beła moneta wiginęła, to szie znowu nawroczieła, a cerwone złote y twarde talery znowu pohowono, ze ych rzadko beło widacz. Nie ieden straczyeł na pinyądzach, kto ie miał (y ia som straczielem ze dwiesczye złotych, czom ych beł nie udał). Tak prętka // **([арк. 439])** odmiana w Polscze beła, przez czo wielie liudzy potracieło, przeklięcztwa y płaczu wielie beło koło tych piniędzy.

Mismi z Kazimierza liedwo oddali 11 poborow *die 5 marty* i. m. p. Wytkowskiemu [Pawłowi Witkowskiemu], poborczy. Takze y donatywę 2000 złotych odebrali pp. raicze krakowsczy w tęnze dzięn, az publikowono pinyądze cwartego dnia *die 8 marty*.

№ 128

14 січня 1651 р., Варшава. – Універсал Яна Казимира про грошову реформу у Речі Посполитій з коментарем Мартина Ґолінського про її наслідки

Ktore vniuersały takowe beły koło tych piniędzy.

Ad officium et acta presentia castre[nsia] capita[nealia] Craco[uiensia] personaliter ueniens nobilis Christophorus Wronowsky, obtulit eidem officio presen[ti] castren[si] capita[neali] Craco[uiensi] ad acticandum literas infrascriptas vniuersales sacrae regiae maiestatis typis excussas, sigillo maioris cancellariae Regni communitas et manu generosi Alberty Kadzydłowsky, secretary sacrę Regię maiestatis, subscriptas, petens easdem a se refferente per officium presens suscipi et per ministerialem publicari, quas literas vniuersales infrascriptas sacrae Regiae maiestatis ad affectationem officium hocce castren[se] capitan[ense] Craco[uiense] suscepit et in acta sua inferere mandauit easdemque ministeriali generali regni prouido Simoni Donaiecky publicare mandauit, quarum tenor sequitur eius modi[62]:

[62] До цих замкових старостинських краківських уряду та актів, прийшовши особисто, шляхетний Криштоф Вроновський, приніс цьому замковому старостинському краківському уряду для внесення до актів нижчевказані друковані універсали, скріплені печаткою великої королівської канцелярії та підписані рукою уродженого Войцеха Кадзиловського, секретаря його королівської милості, просячи, щоб вони, принесені ним, були прийняті цим урядом та оголошені через возного. Цей замковий старостинський краківський уряд на його прохання прийняв ці нижчевказані універсали його королівської величності і наказав їх внести у свої акти; наказав [теж] генеральному королівському возному обачному Симонові Донаєцькому публічно оголосити їх, а їхній зміст є такий.

Iąn Kazimierz z łasky Bozy krol polsky, wielkie xziąze litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckye, zmudzkie, infliąntskie, smolenskie, czerniechowskie a swedzky, gotsky, wandalsky dziedzycny krol.

Wsem wobecz y kazdemu z osobna, obiwatelom panstw naszych koronnih wiadomo cziniemy, iz liubo na przesłey comissiey meniczney, za zgod[ą]* wsech stanow na seimie 1649 postanowioney, wielmozny y vrodzeny commissarze naszy, trzimaiącz sie prawa pospolitego, monetę, ktora *legibus publicis*[63] iest zakazana, iako lewkowe y złotowe talery, y inszą czudzoziemską monetę, wprzod *ad intrinsecam sui bonitatem*[64] redukowawszy, znyzeli, a potym y oney kursu cale zabroniel[y]*. Yz iednak *per absentiam*[65] wielmoznych y vrodzonych commissarzow || **(арк. 440)** W. X. Litew[skiego] nie beło doszycz *prouisum*[66] tegoz xzięstwa *commoditatibus*[67], ktorzy woysku swemu nie zapłaczywszy, im[68] one zapłaty dotąd zostawacz, tudziez, yze woiewodztwa niektore koronne o to nasz uszilnie na blisko przesłym seimie dwuniedzielnim proszieły, aby ta moneta, ktorey ieszcze po częsczy znayduie w panstwach naszych, iako złotowe y lewkowe talery, nie tak nisko beły saczowane y oraz z panstw naszych nie beły wywołane, my tedy, akkomoduiącz sie w tym zdaniu tak W. X. Litew[skiego], iako y niektorych woiewodztw koronnyh, lubo to takowa moneta iest *vetita*[69], ze iednak *irrepsit*[70] do panstw naszych, *et sine enormi detrimento priuatorum*[71] nie moze bydz oraz wywołana, kursu tey monety do roku zupełnego pozwaliomy.

A tho takym sposobęm, zeby taler lewkowy sedł po zł[otych] 2/15, talery zas złotowe po złotych pułtora tak iednak, zeby kazdy w tym roku około tego sie starał, aby takowey monety pozbeł, gdyz po wiscziu roku zadnego ualoru w panstwach naszych miecz nie będzie, zeby iednak pod pretextem tych dawnieyszych, ktore iuz są w panstwach naszych, talerow lewkowih y złotowych więcey ych nie uchodzieło gorszych miecz chcemy, zeby *intra spacium*[72] czterech mieszięczy od publikaciey vniwersału naszego kazdy talery swoie lewkowe y złotowe do menicz koronnich oddawał, na ktorych w meniczach twarz nasza wibita bydz ma y aby te telko sły w panstwah naszych, ktore takową czekę miecz będą. A zeby tho *sine onere priuatorum*[73] byto takowe stęplowanie, w menicah darmo menczarze odprawowacz mayą. Aze obiwatelom woiewodztw ruskyh dalieko by do menycz iezdycz, tedismy to zlieczyely wielmo[znemu] podskar[biemu] naszemu [Bogusławowi Leszczyńskiemu], aby przysiegłe osoby do Lwowa y Lublina z ramienia swego zeslał, ktorzy kazdemu przynoszączemu pomienione talery stęplowacz będą. Takowe tes stęplowanie dłuzey sie nie ma odprawowacz, tylko czo *ad vltimam may anni presentis*[74], po ktorim czasie same telko stępliowane po panstwach naszych *currere*[75] maią do czaszu

---

[63] *legibus publicis* – уставами (публічними законами).
[64] *ad intrinsecam sui bonitatem* – до своєї внутрішньої (об'єктивної) вартості.
[65] *per absentiam* – через відсутність.
[66] *prouisum* – передбачено.
[67] *commoditatibus* – вольностями (привілеями).
[68] У рукописі "in".
[69] *vetita* – заборонена.
[70] *irrepsit* – прокралася.
[71] *et sine enormi detrimento privatorum* – і без величезного збитку для приватних осіб.
[72] *intra spacium* – упродовж.
[73] *sine onere privatorum* – без обтяження приватних осіб.
[74] *ad ultimam may anni presentis* – до 31 травня цього року.
[75] *currere* – бути в обігу.

wzwyz mianowanego. A yz za podniesieniem tey monety czudzoziemsky, gdybi oraz talery y moneta nasza, ktora sie w panstwach naszyh po comissiey warszawsky byie, z panstw naszych taleri dobre y srebro wiwozone by musiało bydz. Zabiegaiącz temu, taky szacunek *ad proportionem*[76] tych talerow reducowamy. Wszistkiey inney monecie postanowiomy, zeby cerwony złoty sedł po 7 złotyh, taler stary imperialni po zł[otych] 3/15, || **(арк. 441)** ort, iaky teraz był byty osmnastogroszowy, takze y dawnieysze po groszy dwudziestu iednemu, szostak po g[ro]sz[y] siedmiu tak nowy, iako y stary, potroine po g[ro]sz[y] pułcwarta, dwoiaky po siedmi seliągow, grosze – te telko same, co nowo według comissiey warszawsky szą bite, po siedmy kwarnykow. Takowim tesz sacunkiem exactorowie podatky publiczne postanowione wybieracz od pospolitego człowieka y potym skarbowy abo zołnierzowy oddawacz maią.

Ktory to szacunek pomieniony, aby tym prędzey do wiadomosczy obywatelow koronnych przisedł, vniuesał tęn nasz do grodow aktykowacz y publikowacz starostom naszym roskazuiemy, na czo dlia więtszey pewnosczy pieczecz koronną przicisnącz roskazalismy.

Dat[um] Warszawie dnia 14 miesiącza stycnia roku Pan[skiego] 1651, panowania krolestw naszych polskiego II a swedzkiego III roku.

Na własne i^{o} k. mosczy roskazanie Albertus Kadzidłowsky, *sec[retarius] s[acrae] r[egiae] m[aiestatis]*.

Locus sigilli[77].

Et hic subinde coram eodem officio et actis presentibus castre[nsi] capi[tanensi] Cra[couiensi] personaliter stans suprascriptus ministerialis generalis Regni prouidus Simon Danaiecky publice recognouit, quia literas suprascriptus s[acrae] r[egiae] m[aiestatis] vnieuersales tam in castro Craco[uiensi] in presentia officy et multorum hominum, quam et in circulo Cracoui[ensi], et in alys locis Cracou[iae] adiacentibus ad[78] sonum tube congregatorum alta, sonorosa[79] et intelligibili uoce valorem eiusdem monete in literis suprascriptis expressa[e] proclamauit et a[d] notitiam omnium, ut iuris et moris est deduxit hac sua presenti relatione ad premissa media[n]te.

Actum in castro Craco[uiensi] sabbatho post festum Conuertionis s[ancti] Pauli apostoli proximo anno Do[min]i 1651.

Hieronimus Smietanka, vice capitaneus castren[sis] Craco[uiensis] m[anu] p[ropria].

Correxit Zaborowsky.

Albertus Drozdowsky, notarius castren[sis] Crac[ouiensis], m[anu] p[ropria][80].

---

[76] *ad proportionem* – пропорційно.

[77] *secretarius sacrae regiae maiestatis*. *Locus sigilli* – секретар його королівської милості. Місце печатки. Див. ще док. 106, 108, 125, 127.

[78] У рукописі замість “ad” помилк. “ab”.

[79] У рукописі замість “sonorosa” помилк. “lonorosa”.

[80] І далі перед цим урядом та актами замковими старостинськими, явившись особисто, вищевказаний генеральний возний королівства, обачний Симон Донаєцький публічно зізнав, що вищевказані універсали його королівської милості, як у краківському замку, у присутності уряду та багатьох людей, так і в краківській окрузі та інших місцях, прилеглих до Кракова, які зібралися на звук труби, голосним, звучним та виразним голосом проголосив вартість цієї монети, вираженої у згаданих документах, і довів до відома всіх, за законом та звичаєм,

Nie ieden szie radował z publiky podnieszienia piniędzy, ktorzy ie miely, y dłużniczy, czo miely długy oddawacz y za towary vdawacz, alie y o to szieła beło kłopotow, kontrowerszy, iako kto komu miał placzic na dawne contracty, moneta [...][81]. || **(арк. 442)**

№ 129

24 лютого 1651 р.[82]*.– Універсал Яна Казимира про грошову реформу у Речі Посполитій*

Vniuersał o znizeniu piniędzy od krolia i. m. z Warsawy *data die 24 february 1651*.

Ion Kazimierz z łasky Bozy krol polsky, wielkie xiążę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieczkie, zmudzkie, infliąnczkie, smolenskie, czerniechowskie a swedzky, godzky, wandalsky dziedzicny krol.

Wsem wobecz y kazdemu z osobna obiwatelom naszym wiadomo cinięmy, yz na instantyą y vszilną prozbę osobliwie naibardzy posłow zyęmskych W. X. Litews[kiego] y niektorych woiewodztw koronnych na blisko przesłym seymie do nasz wniesioną za zgodą wsech stanow, pozwolielismy na podnieszienie złotowych y lewkowych talerow[83], ktore beły przez comissyą myeniczną znizone, wydalismy beli potym prętko vniuersały nasze, biorącz za fundament, [ze] za[84] podnieszieniem wyzey zpomienionych złotowych y lewkowych talerow powinni szie tesz beły *data proportione intrinsece bonitatis*[85] y inse wszistkie monety nasze koronne, iako tesz taleri imperialne y czerwone złote, wzgorę podnieszione, lecz za nastąpieniem częstych szuplyk od wieliu obiwateliow, poddanych naszych koronnych, ktorzy sobie wielcze przez to skody y *incommoda*[86] bydz rozumieią, a naybardzy *prouidendo indemnitati*[87] ryczerstwa naszego, ktorim wzgliędem dawnych zasług, iako tesz y swiezo na nowy zaciąg, skarb zapłatę przez assignatyą po woiewodztwach y ziemiach ordinował. A szafarze y exactorowie, wibrawszy dawnieysim ualorem podatky *sine ullo commodo Regipublice*[88], wedlie przesłych vniuersałow naszych wysoką czeną piniądze udaią y wstręt niemały do ochothy ku usłudze Rzeczypospoli[tey] zatym czinią. Tedy zabiegaiącz, aby większa rada wielmoznych senatorow, vrzędnykow koronnych, na ten czasz przy boku naszym będączych,

---

за допомогою цієї своєї реляції. Діялося у краківському замку, в найближчу суботу після свята Навернення святого Павла апостола, року Божого 1651. Єронім Сметанка, підстароста краківського замку, власною рукою. Правив Заборовський. Войцех Дроздовський, писар краківського замку, власною рукою.

[81] Останній рядок аркуша втрачено.

[82] Той самий універсал див. вище док. 118. Див. ще док. 106, 108, 127.

[83] У рукописі спочатку було написано “talerow y lewkowych”. Пізніше Ґолінський поставив над словами цифри (відповідно “2” і “1”), щоб перемістити слова місцями.

[84] Слово написано двічі.

[85] *data proportione intrinsecae bonitatis* – тримаючись пропорції внутрішньої (об’єктивної) вартості.

[86] *incommoda* – кривди.

[87] *providendo indemnitati* – застерігаючи непорушність [інтересів].

[88] *sine ullo commodo Reipublice* – без жодного пожитку для Речі Посполитої.

zezwolielismy, aby wszistkie monety w panstwach naszych tak złoto, iako tesz y talery imperialne, y insa moneta koronna, a nie obcza zadna, po takowy cenie brano y udawono, iako przed seymem przesłym zwicainie w Koronie sła, to iest cerwony złoty po zł[otych] 6, talery twarde *in genere*[89] wszistkie po zł[otych] 3, orty wszistkie gdanskie y kroliewieczkie po g[ro]sz[y] 18. Szame iednak talery złotowe y lewkowe, te telko podług vniuersałow posliednieyszych maią bydz *cum auctione*[90], to iest lewkowe po zł[otych] 2/15, a złotowe po zł[otych] 1/15. Wedlie tego ninieysego vniuersału exactorowie podatky publicne, od pospolitego człowieka wybrawsy, skarbowy albo zołnierzowy za assignatyami oddawacz powyni będą. A zeby tym prędszey ten vniuersał nasz do wiadomosczy obywateliow koronnych przysedł, tedy go do grodow aktykowacz y publykowacz starostom y insym roskazuiemy, na czo dlia liepsy wagy y pewnosczy pieczęc koronną przyczisnącz roskazalismy.

Datum Warsawie *die 24 mensis february*, roku 1651, panowania kroliestw naszych polskiego II a swedzkiego III roku.

[*Locus sigilli*][91]. || **(арк. 443)**

№ 130

22 січня 1651 р., Гоща. – Переказ фрагмента листа київського воєводи Адама Киселя до підканцлера Єроніма Радзейовського

Nowyni z Warsawy od roznych.

Essentialia z listu i. m. p. [Adama] Kyszielia, woiewody kyiowskiego, z Husczy *die 22 ianuary 1651* do i. m. p. [Hieronima] Radzyeiowskiego, podkanclerzego koronnego.

Cnotę swoie w lisczie winoszy bardzo y prziznawa to, ze comissarzem iest *propter authoritatem principis*[92]. "Tam sie moia pokaze cnota, zawse *meum sentire contemnitur*, zawse *exitus comprobatur etc.*[93]. Cokolwiek iest reszty wigoru[94] w zboliałych kosczyach, gotowem *consecrare*[95]. *Livor post fata quiescet*[96], a cnota, iesly nie tu, to w niebie koronowana będzye". Iednak y tu zeby mu Bohusława nie broniono, nym umrę, y "czekam od kroliowey [Ludwiki Marii] imsczy consolatiey". Kroliowa imoscz dała respons, ze zadnego to starostwo nie podka, "ieno cziebye, panie woiewodo kyiowsky, telko sie na comyssiey staray, aby pokoy był z kozaky".

Опубліковано: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 206. – S. 603–604.

---

[89] *in genere* – загалом.

[90] *cum auctione* – із приростом.

[91] Надпис майже повністю втрачено.

[92] *propter authoritatem principis* – волею правителя.

[93] zawse *meum sentire contemnitur*, zawse *exitus comprobatur etc*. – моя думка ніколи не береться до уваги, [моя] смерть завжди схвалюється і т. д.

[94] "reszty wigoru" відтворено за вид.: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – S. 604. У Ґолінського тут помилк. латинське "resti iugum" (тобто: "шнуром поєднання"), що позбавлено сенсу.

[95] *consecrare* – посвятити.

[96] *Livor post fata quiescet* – Заздрість по смерті затихне (порівн. Овідій, *Любовні елегії*, I, 15, 39).

№ 131

Новини про накази кримському ханові Ісламу Ґірею III від Порти стосовно розриву союзу з козаками і посольство турецького чауша Османа-аги до Богдана Хмельницького

Lysty przysły do ich mm. pp. piecentarzow y wiadomoscz przisła *secreto secrecius*[97] z Dohuma, ze sie Porta obrazyła na hama tatarskiego [Islam Gereja III]. Ham ostro stawa, confiduiącz Chmielniczkiemu, *coniunctio*[98] z Hmielniczkym. Porta vsyłuie albo odciągnącz kozakow od Tatarow, albo sie nąm accomodowacz y znoszycz kozakow, a tymczasęm Krymem disponowacz.

Czaus od Turka [Osman aga][99] – albo iednaiącz kozaky, albo usiadaiącz na kozaky. Wyrozumyawszy, w czym przydzye z kozakami sie uspokoycz, z Krymem nałozyc y *vires coniunctos*[100] pusczic na poganstwo podług swiętobliwey intentyey ieº kro[liewsky] mosczy, albo tes complanowacz sie z kozakamy.

№ 132

1651 р., початок. – Переказ листа Богдана Хмельницького про комісію з королівськими послами, голод в українському війську, відносини з кримським ханом та інші відомості

Z listu zas Hmielniczkiego. Ten wigląda comissarzow od krolia i. m. naznaczonych seymu, azeby bez wszelkiego orszaku y assistentiey. Pysze, yz głod wielky między kozakamy, ieden u drugiego chlieba proszy. Oznaimuie, ysz woyska nie zbiera y o zadney woynie nie misly, oprocz, ieszli z roskazanya iº kroliewsky mosczy yscz na nieprzyiacielia postronnego. “Strony zas hana krimskiego Isliam Gierecza, oznaimuięmy, zesmy przyiazn wiecną z nim wzięły, ktorey zaden do woly Boskiey, luboby sie kto o to kuszieł, nie rozerwie. Zeby wiara[101] we wszistkim uspokoiona beła, ofiaruiącz sie wszem nasze zdrowie za i. k. m. rozliewac y karkow naszich nastawicz goto[w]*.

Bogdan Hmielniczki, het[mon] [...]”[102]. || **(арк. 444)**

№ 133

14 лютого 1651 р., Варшава. – Переказ основних пунктів інструкції польському послові до Москви Станіславові Вітовському

Osobliwe puncta do instructy ich mm. pp. posłom do Moskwy.

Die 14 february wysłano i. m. p. [Stanisława] Wytowskiego, kastellana sendomierskiego, posła wielkiego do Moskwy s temy punctamy:

zeby szie boiarowie carsczy z naszemi hetmanamy znoszyly;

in contiguitate[103] woyska gdy będą, zeby zywnosczy v siebie zaciągacz pozwaliały;

---

[97] *secreto secretius* – цілком таємно.

[98] *coniunctio* – поєднання.

[99] *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 137.

[100] *vires coniunctos* – об’єднані сили.

[101] Далі закреслено “prawdzywa”.

[102] Далі текст втрачено.

[103] *in contiguitate* – поблизу.

commoditatem[104] przesczia przez ziemię moskiewską woysku naszemu.

A na ostatek krol i. m. roskazał, aby sie pospieszył do cara moskiewskiego [Aleksego Michajłowicza] y proszył go imięniem krolia i. m., aby z Tatarami swemi dunskiemy na Tatary krimskie y nahayskie z boku uderzył, gdy czasz vpatrzy krol i. m. na nieprzyiaczielya.

Опубліковано: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 209. – S. 606.

№ 134

Новини про наближення військ Богдана Хмельницького до прикордонної лінії та універсали короля про з'єднання коронної армії з польним гетьманом Мартином Калиновським

Chmielniczky ku liniey sie zbliza z woyskiem.

Vniwersały wysły z kancellaryey k. i. m., zeby dniem y noczą chorągwie wyszły z stanowisk do i. m. p. [Marcina] Kalinowskiego, hetmana polnego koronnego, y do niego sie kupyly pod garłęm y szurowemy artykułamy y wynamy.

Z obozu, ze Tatarow 40 tyszięczy ydzie Hmielniczkiemu na pomocz pod Czehryn.

№ 135

8 березня 1651 р. – Новини з Варшави про схоплення Ярмуловича з листами від Адама Киселя і Богдана Хмельницького

Z Warsawy *8 marty*.

Warsawie poymano nyiakiego Iarmulowycza, ktory beł pierwey posłęm do Hmielniczkiego[105]. Nalieziono v niego lysty od Kyszielya y od Hmielniczkiego, ktorego do więzięnia dano. Czo z nim dali będzie, vszłysemy.

№ 136

1651 р., лютий. – Новини про одруження і смерть князя Самуеля Кароля Корецького

Xziąze [Samuel Karol] Koreczkie w mięsopusty ozenieł sie. Poiął wdowę [Zofię Ludwikę z Opalińskich][106], ktora beła za s. pamięczy i. m. p. [Stanisławem]

---

[104] *commoditatem* – зручність.

[105] Можливо, йдеться про Юрія Ярмоловича (Єрмоловича), який перейшов на бік козаків у Переяславі у 1649 р. під час переговорів польських комісарів, до посольства яких він належав, з Богданом Хмельницьким: *Голінський Мартин.* Silva rerum: (1648–1665) [= Архів ранньомодерної Української держави, т. 3]. – Київ, 2019. – Ч. I: (1648–1649) / Упоряд. Орест Заяць, Ярослав Федорук. – Док. 189. – С. 275. Див.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1995. – Т. VIII. – Ч. 3. – С. 109–110, 156.

[106] *Maciszewski Jarema, Majewski Wiesław*. Korecki Samuel Karol // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1968/1969. – T. XIV. – S. 63.

Konieczpolskim[107], kastelanem krakow[skym], hetmanem wielkim koronnym, z ktorim telko osm niedziel mieskała. Poiąwsy ią, po weseliu w kielka dny zaraz, rozniemogszy sie, vmarł. Dawano prziczinę smierczy iego tę, zeby go miała poczarowacz sliahcionka iedna na Ruszy, w ktory często na zaliotach bywał, ze iey nie poiął. O to sie rozgniewała y samę xzieznę pocarowała. || **(арк. 445)**

№ 137

Нотатки про жовнірські стації у Казимирі, Клепарі та Бохні

Rochmistrze y kapitany zacziągaly zołnierza, draganow, kozakow y piechothę, ktorzy mielie rozne swe stanowiska y lieze.

Zbierał tez y i. m. p. Hmielieczky Mykolay chorągyew draganow, ktoremu ordinans dano stanowyska Kazimierz, Klieparz y Bohnię, y dlia zbieranya. Zebrawsy ych sto, stał na Klieparzu, iescz y pycz musieli mu dawacz na Klyeparzu. Proszieł y slał długo, zeby mu dano kontentatyą z Kazimierza miasto stanowyska, bo telko na Podbrzeze wiechali przez Wisłę y tam stanęly przez trzy dny. Posłano do niego z miasta pp., ze mąmi wolnosczy y prawa swoie y konstytutyą *anni 1635*, gdzie nasz na seymie uwolnieła Rzeczpo[spolita] od stanowyska zołnierzskiego, y hetmansky vniwersał pokazalismi, a on na tho odpedzyał, prosząc kontentaty, nie pragnąc stanowiska zadnego. A tak dali mu z miasta y domi xzięze, zastępuiącz kontentaty, z łasky złotych dwiesczye. A Zabłoczya hłopy dali mu złotych trzydzieszczy, bo tam iusz beła horągiew poiehała na stanowisko, y kazał sie ym zaraz powroczycz nazad znowu na Klieparz. Dano mu beło termin do zomku, temu p. Hmielieckiemu, od miasta o krziwdy pewne y wiolentyą, czo pobroyly na Podbrzezu, alie to przez ugodę uspokoieło sie. Za burmistrzostwa p. [Adama] Wahlikowycza.

№ 138

Нотатки про виплату міщанами Казимира контентації для драгунів та козацької хоругви, а також про стації угорської піхоти у місті

I. m. p. Korph [Ernest Jan Korff], zacziągaiącz draganyą na xziązęczia [Janusza] Radzywiła[108] do Lytwy, posłał z łasky o czokolwiek, iako podroznego

[107] Korespondencja Stanisława Koniecpolskiego hetmana wielkiego koronnego 1632–1646 / Opr. Agnieszka Biedrzycka. – Kraków, 2005. – S. 68.

[108] Найімовірніше, тут ідеться саме про Януша Радзивіла, а не Богуслава, та полковника драгунії у компуті литовського війська 1651 р. Ернеста Яна Корфа. Див. новини від 17 квітня 1651 р. про лист від нього до литовського князя стосовно готовності його регіменту: Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. – Warszawa, 2019. – Cz. 1: Diariusz kancelaryjny 1649–1653 / Opr. Mirosław Nagielski, Konrad Bobiatyński, Przemysław Gawron, Krzysztof Kossarzecki, Piotr Kroll, Andrzej Adam Majewski, Dariusz Milewski. – S. 629. У Богуслава Радзивіла також служив офіцером якийсь корнет Корф, який загинув у Берестецькій битві: *Radziwiłł Bogusław.* Autobiografia / Opr. Tadeusz Wasilewski. – Warszawa, 1979. – S. 171. Однак згадка в документі про те, що драгуни комплектуються до Литви (тим паче, набір проводив офіцер із таким самим прізвищем, як і у полковника драгунії з литовського компуту), з більшою вірогідністю наводить на думку про Януша Радзивіла.

aby opatrzono. Posłali mu pp. raycze parę flias wyna y ryb za kielka złotych, przyiął wdzięcnye y kontentował szie. Za burmistrzostwa p. [Wawrzyńca] Toporskiego z Kazimierza.

3 marty w piątek piehota wegierska zbierana i. m. p. Ierzego Lubomierskiego, wielkiego marszałka koronnego, generała krakowskiego, wesli do myasta nieznacnye y nieodpowiednye[109], posławszy pierwey ze 20 piehoty ząmkowy do brami Sewczy, abi beli, czoby bramy nie zawarto przed niemy, bo wątpieli, zeby ych do myasta myano pusczycz. A tak, wszedszy w miasto, rozumielismy, ze ydą w drogę, przez miasto telko przesedszy. Skoro w rinek przysly, stanęły y poslali do burmistrza, zeby im sługę przydał gospody popiszowacz, y musział posłac, bo ustąpicz nie chczyely, y stali 4 dny. Iescz, pycz dawacz ym musziano, az im nową barwę w Krakowie hayducką porobiono. A ta[k]*, wziąwszy barwę, precz wyszli. Bel nad nimy rochmystrzęm i. m. p. Braniczky[110], do obozu set s tą piehothą. Beły za burmystrzostwa p. [Adama] Wahlikowycza.

Horągiew i. m. p. [Aleksandra] Konieczpolskiego, horązego koronnego, sła do obozu stanowiska swego z Oswięczymia kozacka. Sli na Zielionky, chczieli y proszieli noclega telko w Stradomiu samym, alieszmy tego nie pozwolieli pp. raicze. Dalismi im kontentaty z łasky, bo prosieli bardzo, 18 talerow – zł[otych] 54, a pisarzom [...] zł[otych] 6 na rib. Za [burmistrzostwa (?)] [...][111]. || **(арк. 446)**

№ 139

5–6 березня 1651 р. – Новини з Варшави про битву під Красним у лютому, смерть брацлавського полковника Данила Нечая та інші відомості

Nowiny z Warsawy od p. Granicznego do p. [Wawrzyńca] Toporskiego, raycze kazimierzskie[go], *data* z Warszawy *die 5 marty 1651*.

4 marty w szobothę w dzięn s. Casimierza do Warsawy te auisi przysły, ze krotko[112] i. m. x. kanclerz [Andrzej] Lesczynsky pysze do i. m. x. Maczieya Lubienskiego, arczibiskupa gnieznienskiego.

Po napiszaniu tego listu dzisia w same kazanie z poczty z Ukrainy przywieziono lysty od roznych. W tymze czaszie – pyszanye od i. m. p. woiewody czerniehowskiego [Marcina Kalinowskiego], hetmana polnego koronnego. Przibiezał z Krasnego posłaniecz, ktory beł w potrzebie, z dobrą, za łaską Bozą, nowyną. I. m. p. Kalinowsky, woiewoda czerniechowsky, hetmon polny koronny, dlia prędszey wyprawy armathy s Kamięncza troszeczkę szie tam zatrzymał, skad sedl z woyskiem mimo Bar. Nie wstępuiącz do Baru, zeslał do i. m. p. [Stanisława] Lanckoronskiego, woiewody bracławskiego, prosząc, aby szie dlia znieszienia szobą chcyał wydziecz. Y tak szie stało, ze w Stanisławowie, 4 milie od Baru, znioszsy szie szobą, i. m. p. woiewoda czerniechowsky, dosedszy ięzyka o [Danyłu] Nieczaiu, ze wiszedszy Sarogrodu z pułkiem swoym,

---

[109] Надпис на марґінесі: “Do Kazymierza”.

[110] Можливо, ротмістр Василь Браницький: *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [508], no. 32.

[111] Останній рядок аркуша втрачено.

[112] У рукописі “ze krokto”.

to iest w Krasnym, komonnikiem konno, zostawywszy nazadzye armathę, spieszył do Krasnego y tam w dzień poniedziałkowy zapust, vbiegszy miasto, czi, co beli w miescie, kozakow wiscynał[113]. Nieczay, wipadszy zomku, bo pieszso beł, swoiemy zawarł, potężny succurs miastu dawał. Nicz iednak nie wskorawszy, do zomku sie referował, ktory, ze beł bardzo ogromny, potężnie sie bronieł. Ze trzech stron dzyała zatoczono, przez poniedziałek y wtorek do nych sturmowano. Posełał i. m. p. woiewoda czerniechowsky, obieczuiącz im zdrowie, aby szie poddaly, y ze nie tą intentyą przisedł, aby ych grąmicz myał, ale aby przez tractaty Woysko Zaporowskie uspokoione y przy swoych wolnosczyach zostawione beło. Tak zazarcie y desperaczko stanęły, ze woliely poginącz, nizeli sie poddacz. Zaczim we srodę wstępną nadedniem dobytho ych sturmem. [Danyła] Niecziaia z bratem swoyem[114] zabytho y wszisczy wisczinany. A beło ych piętnasczye tysięczy regestrowego kozaka pułku bracławskiego, y tak prawie wszistka starszyna pułku tego poliegła, w krorym Hmielnyczky wielky *robur*[115] pokładał[116]. Armatha wszistka, ktora beła przy nych, dostała sie i. m. p. woiewodzie czerniehowskiemu, hetmanowy polnemu koron[nemu], miasto Krasne popaliono. Zaczym po takym początku naszy animaty y daly sie wdaly, skąd, day Boze, abysmy czoraz pociesnieyse nowyny szłyszely. Więzniowie twierdzą, || **(арк. 447)** ze na Litwę wszistka niemal potega kozacka z Tataramy obrocieła sie, co y teraz, y przedtym niemal czodziennemy *uerificatur* auisamy[117].

6 marty te znowu nowiny przisly, ze kozakow dwa pułky zadibał i. m. p. woiewoda bracławsky [Stanisław Lanckoroński], ktory beł za drugiemy kozakamy przisedł, y tam dobrowolnie poddali mu sie, starszynę wszistkę wydali.

---

[113] Надпис на маргінесі: “Zginęło w miesczie pospolstwa, niewiast y dzieczy do 15000, a kozakow 15000”.

[114] Новина була поширена в Речі Посполитій: *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 288. 21 лютого 1651 р. Мартин Калиновський писав до Єроніма Радзейовського: “...Nieczaj Pułkownik Bracławski z bratem swoim Krymskim i kielkądziesiąt drużyny w Krasnem poległ...” (Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 210. – S. 606). У науці відомо, однак, три брати Данила Нечая – Матвій (пізн. наказний уманський полковник), Іван (пізн. білоруський, чауський полковник) і Юрко (пізн. сотник Білоруського полку). Усі вони пережили події 1651 р. й були відомі в дальшій історії (*Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 688; Київ, 1997. – Т. IX. – Ч. 2. – С. 1156, 1158, 1261–1262, passim; *Кривошея Володимир.* Козацька еліта Гетьманщини. – Київ, 2008. – С. 70, 94, 177). Трапляється відомість, що під Красним загинув його племінник (*Nagielski Mirosław.* Kampania zimowo-wiosenna wojsk kozackich Bohdana Chmielnickiego (luty – maj 1651) w przededniu batalii beresteckiej 1651 r. // Україна крізь віки: Зб. наук. пр. на пошану акад. НАН України, проф. В. А. Смолія. – Київ, 2010. – С. 410). У науці висловлюється думка, що згадка про “кримського брата” Данила Нечая не зрозуміла (*Степанков Валерій.* Данило Нечай // Полководці Війська Запорозького: Історичні портрети. – Київ, 1998. – С. 259).

[115] *robur* – значення.

[116] Надпис на маргінесі: “Nasych zginęło więcey, niz tisyącz, rohmistrzow niemieckych 3, towarzistwa 70”.

[117] czodziennemi *verificatur* awizami – перевіряється щоденними донесеннями.

Niebabę zywo poimano[118], armathę y wszystkie swoie bronie oddaly, a samy, gdzye ych obroczy hetmon [Marcin Kalinowski], y przeciw swoym kozakom, obieczali stawacz wiernie, czo przyszięgą utwierdziely.

Spiewano Warsawie po koscziolach "*Te Deum laudamus*", dziękuiącz Panu Bogu za zwicięstwo y sczesliwie zaczętą woinę z kozaky.

№ 140

Новини про татарське військо на допомогу Богданові Хмельницькому

Przysła y ta wiadomoscz, ze Tatarow sesczdziesiąt tyszięczy Hmielnyczkiemu ydzie na pomocz od Isliam Gierecza, hama tatarskiego.

№ 141

Нотатки про військові плани Богдана Хмельницького і Данила Нечая стосовно наступу в Литву й углиб Корони Польської

Tęn [Danyło] Nieczay yuz szie beł naradzył z Hmielnickym y z kozaky, ze miał z woyskiem w pietnastu tyszięczy regestrowego kozaka wstępną srodę yscz pod Bar y dobywacz go, aby dostał i. m. p. [Stanisława] Lanckoronskiego, woiewodę bracławskiego, ktory tam stał y z kielkąnastą horągwy. Tego dostawszy y zołnierstwo w niewoli[ą]* zabrawszy, myał odesłacz Hmieliowy, a stamtąd, z Baru, miał yszcz z woyskie[m]* na Liesko, Podgorzem sie obroczywsy, aze pod szom Krakow, y opanowacz, złupycz, y ine miasta[119] (gdzieby szie beło mogło, szieła hłopstwa przi nym wiązacz w Podgorzu, gdyby beł som Pąn Bog go nie skarał). A do Litwy Hmielnicky sina [Tymosza] z woiskiem takze commonnim wyprawieł, przydawsy mu 4000 Tatarow, aby Litwe woyną zabawiał, miasta pustosząc y liudzi gubiąc, a zdobycz Tatarom oddaiąc, zeby tak woyska mog rozerwacz koronne y litewskie. A som chciał yscz y z Tatary, na ktorych czekał, czo dzięn sie ych spodzyewaiącz, z woysky kozackiemy srodkiem w Polskę precz az pod Lublyn i ine miasta, pustoszącz wszistkę na głowę Koronę Polską. Som P[ąn] Bog zamieszał pocątek iego złych okrutnych zamysłow. || **(арк. 448)**

№ 142

7 березня 1651 р. – Новини зі Львова про штурм Красного і загибель Данила Нечая

Powtorzone nowyni z Ukrayny ze Lwowa do pp. kupczow krakowskych przez ych pocztę do nych przysłane. *Data 7 marty* ze Lwowa *1651*.

Motłochu, co usło Nieczaiowego do Bracławya, [Martyn] Niebaba, pułkownyk, we dwu tysieczy kozakow od Hmielniczkiego posłany na pomocz

---

[118] У дійсності Мартин Небаба, чернігівський полковник, загинув на початку липня під Лоєвом під час наступу Януша Радзивіла на Київ (*Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 321–322; *Кривошея Володимир.* Козацька еліта Гетьманщини. – Київ, 2008. – С. 113).

[119] Надпис на маргінесі: "Nieczay chcyal pod Krakow z kozaky".

Nieczaiowy, poymany od naszego woyska został y nieczo starsyny kozacky. Byly y Tatarowie u niego. Zginęło czerny, niewiast, dzieczy bardzo szyła w Krasnym, bo sturmu potęznie broniely. Zpednich officierow niemieczkych polieglo 3, naszych zginęło, udaią, ze tiszyącz, alie więczey bi szie naliezło, bo sturm ych porazył.

Ony tho, kozaczy, chcziely naszych ubiezecz *insperate*[120] w Barze, alie ych uprzedzono. A w polu sie sprobowaly, az ych wpędzono do miasta Krasnego i. m. p. [Jana] Zamoyskiego[121]. Oszada beła wielka miasta, ktore w popyoł spalone.

Biorą naszy miasta ruskie, kozackie, ktore sie poddaią, karzą złych, a ktore sie nie poddaią, to w popyoł palyą.

№ 143

14 березня 1651 р. – Новини про військові дії в Україні, позицію Василя Лупула і татарську допомогу козакам

Z Litwy.

W Lytwie beł *confluctus*[122] Timoska, sina Hmielnyczkiego[123]. Tatarow, czo z nym beło, stery tisyącze pobytho. Sąm Hmyel, nie wiedzą, gdzie szie podzyał, alie pewnie napadnie z Tatary. Nad Niestrem hłopow naybitnieyszych y swawolnych naszy bardzo *persequiae*[124] y bardzo uskramiaią. P[ąn] Bog zimę wigadza, bo iak rostok nastąpy, to pas. I. m. p. [Marcin] Kalinowsky bardzo w tey bitwie szie nie szanował, posłał wskok do xziążęczya i. m. [Jeremiego] Wysniowieczkiego, prosząc w kompanyą.

Telko 12000 naszych beło w tey potrzebie, alie kupią sie bardzo, czo zywo, bo tesz teraz zdobycz odbieraią.

Hospodar som wołosky [Bazyli Lupu] *instat*[125] ustawicznie, aby postępowaly, bo srodze ten zdraycza praktyky porobieł.

Mieszaią sie kozaczy y czern bardzo po tym zabiciu Niecziaia. Owo Panu Bogu chwała, czo dzięn spodziewaią sie pocziesnieyszych nowin.

Suładyn maradin [Gazi Gerej][126], brat hamsky, w kielkudziesiąt tyszięczy Tatar ydzie Hmielnickiemu na pomocz, maiącz stery tysziącze Tatarow nahayskych, alie naszy wzyęli szercze y tusą, [ze nie]*[127] doczeka naszych, bo sie do kupy ziezdaią.

Przisły te nowyni do kupcow krakowskych *die 14 marty 1651*. || **(арк. 449)**

---

[120] *insperate* – несподівано.

[121] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 288.

[122] *confluctus* – прибуття.

[123] Далі закреслено “poimano”. Надпис на маргінесі: “Vset sin Hmielniczkiego Timosek”.

[124] Ймовірно, це помилка: має бути *persequuntur* – переслідують.

[125] *instat* – наполягає.

[126] *Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 154 (прим. 107).

[127] Фраза пошкоджена.

№ 144

20 березня 1651 р., Варшава. – Новини про видання королівського універсалу з третім покликом на посполите рушення, війну в Литві та інші відомості

Z Warsawy *de data 20 marty 1651* nowyni.

Vniwersały, to iest ostatnie wiczy na pospolyte ruszenie, dwie niedzieli przed Wielkąnoczą s kancelary i. k. m. będą widawacz y aby *pro prima may* tam stanęło, gdzie im w uniwersalie mieyscze opiszą.

Znowu za łaską Bozą P[ąn] Bog pobłogosławieł y pocieszył drugę forę lytewskiemu woysku, ze Hmielniczkiego witrzepano dobrze tymy czaszy, ze musział nazad ustępowac, alie mąmy nadzieię w Panu Bogu, ze pociehy nie odnieszie. O czim ponowiono liepy tak z Ukrainy, iako y od woyska litewskiego y iescze wigliądąmy liepszych.

Krol i. m. po Wielky Noczy chcze wyiehacz do Liublina zaras y z i. m. xziędzęm canclerzem [Andrzejem Leszczyńskim].

№ 145

19 березня 1651 р., Варшава. – Новини про розгром коронних хоругов в Україні та придушення королем повстання, яке мало на меті захопити Варшаву та інші міста

Takze z Warsawy *data 19 marty 1651*.

Temy czaszy naszych na Ukrainie iuz blisko obozu, ktorzi iescze bely nie dosly do obozu, dwie czily trzy chorągwie na noclegu hłopy pobili, na głow[ę]* położely, bo szie bely rozgoscieli y ubespieczely, iak doma.

Dnia onegdaysego poymano vltaystwa roznego sto y kielkadziesziąt, ktorzy sie tam[128] buntowaly, alie osobliwie kapitanow ych, ktorzy na tho zbieraly, yz gdy krol i. m. miał wyiechacz na pospolite ruszenye, mieli Warsawę spliądrowac y ine miasta, y *seditiones praeseferre*[129]. Herst przednieyszy vcziekł. Iest między niemy sliahta znaczna, na ktorych krol i. m., dowiedziawsy sie o taky kupie swawolney na rozboy sie nagotowanych, swoie gwardyą zesłał y poymac roskazał; drudzy poucziekali, po [i. e., bo] ich beło kielkaszet w kupie iuz zebranych. Tych, czo do Warsawy przyprowadzono, krol i. m. kazał dobrze pohowacz.

№ 146

Новини про прибуття татарської орди на допомогу Богданові Хмельницькому і відправлення її частини до Литви

Chmielniczkyemu orda na pomoc tatarska przisła y słyhacz, zeby ych częscz niemała myał Hmielniczky obroczycz do Lytwy y z hłopstwem.

№ 147

Новини про скликання Богданом Хмельницьким козацької ради

Myał Hmielniczky koło z kozakami swemi, cziniącz radę, czo czynicz daly, poniewaz szie im niesczęszczy teraz ta woyna z Polaky y z Litwą, radząc

---

[128] У рукописі помилк. “sam”.

[129] *seditiones prae se ferre* – відверто проголошують бунти.

kozakom, zeby wszistkę krainę za Dnieprem, ktore tam są maiętnosczy, ze wsystkim poddacz cesarzowy tureczkiemu [Mehmedowi IV] y iemu hołdowacz: “A będziemi myec wolnosczy”. Ozwał sie na tho ie- || **(арк. 450)** dęn pułkownik Samuel, ze to zła rada poganinowi sie poddacz y iemu hołdowacz, raczey liepy kroliowy polskiemu iako chrzescianinowy poddac sie y proszycz łasky. Kazał go Hmielnicky do działa wzyęc y przikowac o to, a potym zeby go rostrzelyano, alie drudzy pułkowniczy ozwali sie, ze mu nie będzye nycz: “[H]arast howory[t]!” A tak Hmielniczky trohę szie zatrwozeł, gdy sie za nim pułkowniczy ozwali, y rzekł więcz tak vczinicz: posłacz do krolia i. m. a proszycz o comissarzow y pozwolycz na artykuły, ktore nom podadzą, aby nas przi wolnosciach zostawiono.

№ 148

Новини про напад польного гетьмана Мартина Калиновського на Чигирин

I. m. p. [Marcin] Kalinowsky, woiewoda czerniehowsky, hetmon polny koronny, Czehrym, miasto y stoliczę Hmielniczkiego, gdzye sobie założeł beł, napadszy z woyskiem, vbieg, liubo dobrze beło obwarowane armathą y wałamy, działamy, zywnosczyą, y tam skarby y dostatky swe pozwozył Hmielniczky, czo nabrał y nałupieł. Tamze piecz tisięczy kozakow beło, ktorych i. m. p. hetmon dostał, iednich wybytho, a drugich zywczęm pobrano, mianowyczie starszinę kozacką, między ktoremy wielie beło sliahty polsky rochmystrzamy. Tych męczono y wiznali na mękach, ze trwoga padła między kozaky z niefortuni przegrania swych bytew, a osobliwie znieszienia [Danyła] Niecziaya. Hmielniczky takze, ze rozeslał rochmistrzow po roznych mieysczach kielkadziesiąt zbieracz liud na szyę. Kazał pąn hetmon po tych rochmistrzow spiegowac ych y zbieracz, a tych na pal powbyiacz, a kozakow zywcęm do więzięnia kazał pobracz. Wielką zdobycz wzyęły naszy w tym Czechrynie, skarbow y dostatkow wszeliakych, dział szamich do 200 i inszey armathy wielye wzyely, zywnosczy takze.

To vltaystwo po miastach, wsiach[130] statye wibierali, ktorzi szie zaczyągaly do Hmielniczkiego. || **(арк. 451)**

№ 149

Новини про смерть Миколая Острогога, Миколая Фердинанда Коріцінського і міського юриста Казимира при королівському дворі Бистрицького

I. m. p.[131] [Mikołaj] Ostrorog, poczcasy koronny, ktory tez bywał regimentarzem woyska koronnego przecyw kozakom y Tatarom, vmarł.

Został poczcasym na iego mieyscze i. m. p. Costanty Lubomierzsky, starosta sądecky, poccasym koronnym.

Vmarł tez p. Bistrziczky, iurista zadworny, Warsawie, ktory beł iuristą zadwornym od miasta Kazimierza przy Krakowie. Na iego mieyscze, będącz

[130] У рукописі “wiash”.

[131] Далі пропущено місце для імені.

Warsawye p. [Mikołaj] Luteczky, pisarz y ławnik kazimierzsky, obralysmy przezen za iuristę mieyskiego przy dworze krolya i. m. i. m. p. Staniewycza y dalismy mu *honorarium*[132] zł[otych] trzydzieszczy.

Vmarł i. m. [p.][133] [Mikołaj Ferdynand] Koryczinsky, kastelan bieczky, starosta oyczowsky, w Krakowie. Pohowon u s. Sczepana.

№ 150

Новини з Варшави про захоплення Вінниці коронними військами і подальше відвоювання міста козаками

Nowyni z Warsawy.

I. m. p. woiewoda czerniehowsky [Marcin] Kalinowsky Winnycze miasta dobeł na Ruszy sturmęm, gdzie sie bely kozaczy zawarli y z Rusią, bronieli sie potęznye. Potym, wydząc, ze nie mogli wydołacz, hczyeli sie okupycz. Dawali szumę wielk[ą]* i. m. p. hetmanowy polnemu, alie nie hcział na tho pozwolycz y ryczerstwo, t[el]ko* zeby ych dobywac. Zginęło tam niemało chorągwy naszych w sturmach, skąd wzyęli wielkie zaiusenie, ze ych wolieli sturmęm dobywac, anizeli piniądze od nych bracz. Wiszczynali wszistko miasto, kozaky y Rus, czo w nim beła. Dostatky wielkie zabrono y zywnosczy wielie nabrono. Zazeła[134] Rusz forteliu potym pod Winnyczą, przisedszy na naszych: lyody poobczin[ali]* dokoła pod miastęm y sniegięm przitrząsnęli nieznacnye. A gdy kozaczy prz[y]sli* dobywac naszych Wynnyczy y z hłopy, chciely naszy uderzycz na nich, wydząc y[ch]* niewyelie. Naszych wiwiedli z miasta, ktorzy uderzili w nich, ze sparli nasz[y]h, na one liody wegnawsy. Tamze ych wielie natopili y nabili nasz[y]ch, ze y i. m. p. [Stanisław] Lanczkoronsky liedwo uszet od ręky kozaczky. A tak znowu opusczieli naszy Winnyczę y wszelkie dostatki [...][135]. || **(арк. 452)**

№ 151

26 березня 1651 р. – Цидула з листа брацлавського воєводи Станіслава Лянцкоронського до канцлера Андрія Лещинського про українські й татарські новини

Ceduła w lisczie od i. m. p. woiewody bracławskiego [Stanisława Lanckorońskiego] do i. m. x. [Andrzeja] Lesczinskiego, kanclerza koronnego, *a [2]6*[136] *marty 1651*.

Iuz tęn list beł w kompercie, gdy wiadomoscz wzięlismi y z ięzykow z Lipowca przywiedzionych, y od woyta rozynskiego, ktorego ia mąm za pewnego emploratora y zawse my prawdziwe dawał przestrogy. Iuz wcora tydzięn, iako Hmielnicky w Białey Cerkwy stanął ze trzema pułkamy, wsistko zadnieprskie woysko na thę stronę przeprawuiącz, aby tho thu wsistko koronne woysko razęm obtoczeli. Trzy dni tęn woyt z Hmielnickym miewał umowy, prosącz

---

[132] *honorarium* – подяка.

[133] Далі пропущено місце для імені.

[134] У рукописі “Zezeła”.

[135] Далі останній рядок аркуша пошкоджено.

[136] Уточнення дати в заголовку за тією, якою документ підписано.

rzkomo o vniwersały. Tatarow Hmielnicky nie miał, telko 500, alie cerny, hłopstwa sroga sie rzec garnie, a horda, iedno snieg ziemye zeidzie, obieczuye sie. O hamie [Islam Gereju III] powiadaią, ze hory. To hordę zatrzimało, alie nahaisky hordy czo dzięn sie spodziewa do siebie, hybabi Dnyepru nie przesly, nim sie lod połamie. My tu s tim sąsiedztwem hugonowym bardzo wtesknieni. Woisko nase spracowane bardzo y, skoro most powodz zniesie, prętko zgłodnieie. Pułk Hłackiego [Matwija Hładkiego] zemknął sie ku Machnowcze. O litewskych successach wsistkie sie wiadomosci odmieniły. Ia rozumięm, ze te powodzy między namy vczinią roziem y *armistitium*[137] stanie.

De data 26 marty 1651. || **(арк. 453)**

Опубліковано: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 199 (прим. 2) (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 212 (тщю 219) (переклад англійською).

№ 152

9 березня 1651 р., Чернiївці. – Лист польного гетьмана Мартина Калиновського до підканцлера Єроніма Радзейовського про військові дії в Україні

Copya listu od i. m. p. [Marcina] Kalinowskiego, woiewody czerniehowskiego, hetmana polnego koronnego, do i. m. p. [Hieronima] Radzieiowskiego, podkanclerzego koronnego. *Data* w Cerniechowczah *die 9 marty 1651*.

Dnia wcoraisego, Podniestrze uprzątnąwsy, bo Iampol *sedes* wszystkiego Podniestrz[a]*, a liudzy nasposobnieysych do woiny y buntow przez dwa pułky posłane, *igne et ferro*[138] zniossy, tu iuz o dalsym procederze[139] pomisliac z tym nieprzyiacieliem, ktory z potęgą tak kozaczką, iako y tatarzską blisko sie ku woisku i. k. m., pana naszego my[łosczywego], zbliza. A iakom pysał, ze bardzo w błahyh syłach zostawom, poniewaz ze y horągwie przi mnie szą niezupełne tak koronne, iako y czudzoziemskie starego zaciągu, y nowych telko trzy kozaczkych, a piesza iedna moya. Snadno wzyąwsy comput recolligowac sie, expendowawsy regimenty dawne, ktore zostawały przy i. k. m., ze bardzo wielka sczupłoscz woyska przi mnie iest, przyhodzy mi tedy vnizenie wm. mego m. pana proszicz, abys przcinieł sie do krolia i. m., iakoby prętko a nieodłocnye, puky czas y sprawa woienna płuzy, posyłky do mnie przybydz mogły, bo potym tak czas sposobny y tak dobry gdy vpłinie, wetowac go nigdy nie będziemy mogli. Dziesiąte to iusz moie pisanye diriguię do wm. mego mosgo pana, daiącz znacz *de progressu*[140] y o defectach woiskowych wm. m. m. p. Na zadne responsu nie mąmi, y teraz znowu ponawiam tego, ze ani poczty, any kostu na extraordinaryne *expensa*[141], ktore czodziennye u mnie muszą[142]

---

[137] *armistitium* – перемир'я, припинення вогню.
[138] *igne et ferro* – вогнем і мечем.
[139] У рукописі помилк. "pro procederze".
[140] *de progressu* – про перебіг.
[141] extraordinaryne *expensa* – надзвичайні витрати.
[142] Далі закреслено "bydz".

sie mnozic, nie mąm. Armatha y munitia, zkąd d[a]ly* obmisliona będzye, nie więm, bo formanom iuz ptętko expiruie czasz, ktorz[y]* darmo służyc nie hczą y większa ych połowa poucziekała. Chczieize wm. tedy m. m. [p.] *consulere bono publico labentem patriam*[143] wesprzecz u i. k. m., aby posyłka[my]* wspatrte woysko to, cokolwiek *gloriosi*[144] i. k. m. sprawiło, y armathą, y muni[tią]* obmyslycz, formanow dobrych aby iako nayprędzey do effectu przyscz mogło. Więcey nie bawie pisanięm wm. m. m. p., alie sąm iuz ku Hmielniczkiemu iak[o]* nayprędzey ruszą sie, ktory naiwięcey o myl 12 ode mnie iuz iest zbliza sie. Tamze *experiri fortunam*[145] zehcę podług sił[146] woyskowych. Czo Pąn Bog przyniesie, nie omieskąm oznaimycz wm. m. m. p., ktorego na ten czasz etc., etc.

Ceduła w tym lysczye.

Poseł moy p. Wolinsky[147], ktorego niebosczyk i. m. p. krakowsky [Stanisław] Koniecpolsky zawzdy[148] był zwykł do wieliu spraw Rzeczipospo[litey] zaziwac, wroczył sie y legatyą swoię *condign[e]**[149] odprawył. Iednak tam, iako baczę, zadney nadzieye miecz nie potrzeba, bo Hmi[el]niczky* do niego poszyłał, aby go liudzmy poszyłkował. Obawiam sie tedy, aby nie tam bardzi affectem utwierdzony (gdysz y zastawy iego[150] onemu nie oddali kozaczy), nie hciał ych ludzmi swemy poszyłkowacz, a nąm w tył zayscz. Na czo ia pilne oko miecz będę, tyl[e]* y po wtore, y po trzecie prosę o tho wszystko, o co *toties*[151] prozbę moię ponawiałem y ponawiąm, aby mi sie podług affectu stac mogło. || **(арк. 454)**

№ 153

12 березня 1651 р., Київ. – Лист київського митрополита Сильвестра Косова до підканцлера Єроніма Радзейовського про причини згортання роботи українсько-польської комісії

Copya listu metropolity [Sylwestra Kossowa] do i. m. p. podkanclerzego koronnego [Hieronima Radziejowskiego] z Kyiowa. *Data 12 marty 1651*.

Skoro mie iedno dolieciało piszanie wm. m. m. p., *in eodem puncto*[152] do i. m. p. hetmana zaporowskiego [Bohdana Chmielnickiego] pyszałęm *dissensionis* o woyni *visceribus patriae*[153]. Replika mnie dosła *in eam formam*[154]:

---

[143] *consulere bono publico labentem patriam* – подбати про громадське благо для підупадлої батьківщини.
[144] *gloriosi* – славнішого.
[145] *experiri fortunam* – випробувати удачу.
[146] Далі закреслено “moych”.
[147] Можливо, йдеться про Мартина Волінського. Див.: Korespondencja Stanisława Koniecpolskiego hetmana wielkiego koronnego 1632–1646 / Opr. Agnieszka Biedrzycka. – Kraków, 2005. – S. 134.
[148] У рукописі “zawdzy”.
[149] *condigne* – належно, достойно.
[150] Слово дописане над рядком.
[151] *toties* – стільки.
[152] *in eodem puncto* – у цьому ж пункті.
[153] *dissensionis* o woyni *visceribus patriae* – різні думки про війну вглибині батьківщини.
[154] *in eam formam* – у цій формі.

“Iam zadney woyni nie zamisliał, y comissyą będącz ubespiecony *pro die 7 marty* naznaconą, zadney okazy do rozliania krwie chrzesciansky nie dałęm. Alie gdy sie ona przez pp. Poliakow lac poczęła, w zabicziu [Danyła] Niecziaya y wieliu liudzi wiszieczionyh w Krasnim, y zblizac sie przed comissyą woyska polskie do mnie poczęły, musiałęm sobie y na radę do Boga załowacz, y *apud exteros nationes subsidia querere*[155]. Nycz iednak *hostilitatis*[156] nie przyznaiącz, comissiey czekąm iako nayprędzey. Iedno, zeby ta beła *in paruo comitatu*[157] pp. comissarzow, a woyska polskie dalieko odstąpieły od lyniey dlya zaczepky”. *Cathegorice*[158] pyszę do wm. m. m. p. y dobrodzyeia, pewięn będącz, ze wm. m. p. *pro genio suo calida attemperabis* z obu stron *martialia ingenia*[159], zostawionego mnie maiącz bogomodlczę. Ia teyze orlycze dzięczę, ktorey złota piora othomanskie podskubły ręczę, ktore mogą odroscz w krotkym czasie, kiedy sie rozrozniemy myloscyą sczyrze, w am[n]istyą zagrzebszy gniew, obłapią braczya. Na list wm. m. p. od i. m. p. hetmana zaporowskiego ieszczem responszu nie otrzimałem; skoro otrzimąm, *citissime*[160] do wm. m. m. pana odeslyę. A na ten czasz zunizono etc.

Опубліковано: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 234. – S. 634–635 (з хибним датуванням у квітні 1651 р.).

№ 154

16 березня 1651 р., Гоща[161]*. – Лист київського воєводи Адама Киселя до підканцлера Єроніма Радзейовського про події в Україні і татарську допомогу Богданові Хмельницькому*

Copyia listu od i. m. p. [Adama] Kisielia, woiewody kyiowskiego, do i. m. p. [Hieronima] Radzieiowskiego, podkanclerzego koronnego, *de data 16 marty 1651*.

Nizeli *ad edificium* przistąpię, *praemittam materiam*[162]. Posziłąm tedy naprzod na list wm. m. m. p. respons od xzyędza metropoliti kyiowskiego [Sylwestra Kossowa], od Hmielniczkiego iescze *desideratur*[163]. Posziłąm tysz *chirographum*

---

[155] *apud exteros nationes subsidia querere* – у сторонніх народів помочі шукати.
[156] *hostilitatis* – ворожості.
[157] *in parvo comitatu* – у малому товаристві.
[158] *categorice* – рішуче.
[159] *pro genio suo calida attemperabis* z obu stron *martialia ingenia* – відповідно до своєї вдачі, вгамуєш гарячі, войовниче налаштовані голови з обох сторін (у рукописі замість “attemperabis” помилк. написано “abtemperabis”, замість “martialia” – “martialista”).
[160] *citissime* – як найшвидше.
[161] Місце написання листа уточнено за вид.: Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. – Warszawa, 2019. – Cz. 1: Diariusz kancelaryjny 1649–1653 / Opr. Mirosław Nagielski, Konrad Bobiatyński, Przemysław Gawron, Krzysztof Kossarzecki, Piotr Kroll, Andrzej Adam Majewski, Dariusz Milewski. – S. 594.
[162] nizeli *ad aedificium* przistąpię, *praemittam materiam* – перш, ніж приступлю до будови, вишлю спершу матеріал.
[163] *desideratur* – бракує.

literam[164] i. m. p. woiewody bracławskiego [Stanisława Lanckorońskiego], posziłąm y rodzonego p. starosty czerkaskiego [Mikołaja Kisiela], ktoregom iuz mało nie postradał, w ktorim reliatya dostatecna opisana po zniesieniu Krasnego y z nim [Danyła] Nieciaya, wszistkich zabaw ukrainnych *a die 3 marty*. Posziłąm list z Kyiowa [Ostafija Wyhowskiego] oycza pisarza woyskowego [Iwana Wyhowskiego], a nizey[165] mnie dzis na osobney karczye przyniesziono. Te tedy wszistkie przecitawsy [h]ramoty, zrozumiesz wm. mosczy pąn, co sie z nami dzieie y z oycizną; bi sie mnie godziło *prosilire*[166], powiedziałbym, alie nie hczę więcz[167] słowa złego, nie rzekę y dobrego, mylczę a *traho alta suspirią et rumpo cęlos*[168], aby Pąn Bog winioszł nas y oyciznę. Iuz wiosna nastąpiła, iuz *auentagio* nasze *cessit*[169], fortele wszistkie nieprzyiacieliowy otwieraią sie. A iezeli to prawda iest, ze iuz Hmielnickiemu przybeła horda, a nąm iescze nie przibeły *supplementa*[170]? Po tych stur[mach mamy cokolwiek w][171] woisku skody. W samym Panu Bogu nadzieia, ze ta roznierz || **(арк. 455)** następuiączą *reprimet hostiles ausus*[172], a nąm sie tymczaszęm skupi woysko. Alie hociaize zdrady[173], to Pąn Bog, ze sie skupy, hordy y tę *multitudinem*[174] ognistą przełąmacz albo u samego P[ana] Boga rzecz podobna y fortuny ich mm., albo *plusquam conuniendo*[175]. Niepowetowana rzec tedy u mnie, ze ta comissia zaraz z seimu, nizeli woysko odkrelo sie y ogl[o]sieł* sie nas apparat, nie beła przispiesona. Teras *diuersa tempora*, *diuersa ratio*[176]. I[uz]* wiosna, iuz poszyłky przysły z Krymu, yuz i samego hana [Islam Gereja III], skoro w polach comise y wis[iarze]* podeszhną, wygliądac. A iednak ia *sentio*[177] wm. m. m. p. przed skodą nie po skodzie *per pauca, non per plura, per certius medium pacis, quam per speratam vic[tori]am* agendum*[178], iesli cy, ktorzy krew przeliewaią swoię, na kazdy dzięn tak rozumieią. Częmusz nie mąmy tak *sentire* wsiszczy *ex initiis cruentis et perfidiis*?[179] Co to za woina będzie, trzeba uwazyc, gdibi iuz tęn zapamiętały

---

[164] *chirographum literam* – власноручний лист.
[165] Так у рукописі; повинно бути “i awizy”.
[166] *prosilire* – вискакувати.
[167] Так у рукописі; повинно бути “rzec”.
[168] *traho alta suspiria et rumpo coelos* – глибоко зітхаю і волаю до небес.
[169] *avantagium* nasze *cessit* – свою перевагу ми втратили (у рукописі помилк. “auentagio”).
[170] *supplementa* – підмога.
[171] Останній рядок аркуша наполовину втрачено; текст відновлено за вид.: Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. – Warszawa, 2019. – Cz. 1: Diariusz kancelaryjny 1649–1653 / Opr. Mirosław Nagielski, Konrad Bobiatyński, Przemysław Gawron, Krzysztof Kossarzecki, Piotr Kroll, Andrzej Adam Majewski, Dariusz Milewski. – S. 594.
[172] *reprimet hostiles ausus* – погамує ворожу зухвалість.
[173] Так у рукописі; повинно бути “zdarzy”.
[174] *multitudinem* – натовп.
[175] *plusquam conuniendo* – більше, ніж для поєднання.
[176] *diversa tempora, diversa ratio* – різні часи, різна думка.
[177] *sentio* – вважаю.
[178] przed skodą, nie po skodzie, *per pauca, non per plura, per certius medium pacis, quam per speratam victoriam agendum* – треба діяти перед втратами, а не після втрат, малими силами, а не великими, певнішою дорогою миру, а не сподіваючись на перемогу.
[179] częmusz nie mąmy tak *sentire* wsiszczy *ex initiis cruentis et perfidiis* – чому ж не маємо ми всі так уважати, виходячи з жорстоких та віроломних підстав.

człowiek hciał teras, po wis[ci]naniu* y spaleniu Iampolia y postąpięniu woyska za linyą, *redire ad pri[n]cipia**[180], iezeliby iesce w tych dniach co nie stało sie, a zatim obiecano responsy ieszcze [od]* niego y na nie oczekiwa w Kyiowie przi xziędze metropolicie [Sylwestrze Kossowie]. Moy kozak tedy, [ie]sli* sie to dzieie, teyze godzyni w. m. poslię respons, a teras wisłałęm do i. m. p. hetmo[na]* polnego [Marcina Kalinowskiego]. Kopyią listu poszyłąm. Ta rzec cudowna, co ostrimi vniwersałamy zakazuie, aby sliahta y sliahciąnky w całoscy zostawały, y poblizu liniey dotychcz[as]* smat braczy zostaye. Alie krwią prawie piszany lyst p. Krasinskiego, sł[ugy]* mego, y innych z Wysina [Niżyna][181] posziłąm wm. m. m. p., iako wielie braczy tam zostaie n[a]* zgubne imię. Więcey iuz nie hczę pisacz w tey materiey, *patebunt omnia*[182] z tych listow posłanych, ktorych nie hczę commentowacz. Ia wiprawiełęm beł dwie ho[rą]gwye* swoie *proprio sumptu*[183] zaciągnione do woyska na usługę i. k. m. y oyczizny, lecz ze owdzie następuią trwogy od hordy, wrociełęm iednę do siebie, a druga pos[ła]* do woyska. Sąm po staremu ieszcze nic hodzic nie mogę. Co *equinoctium*[184] pokaz[e]*, cekąm, P[anu] Bogu poruczayącz conualescentią moię, tak iuz odprawiwszy publikę, lubom iuz w zdrowiu zkalyczony y Chmielniczky Bogusławęm disponuie. Przecię ied[nak]* *insto m[al]e pulsus*[185] nie ustaią do k. i. m., pana me^{o} miło[sczywego], vnizenie supliku[ie]*, abym do koncza odnioszł consolatyą.

Zatym etc., etc.

Опубліковано: *Мицик Юрій*. З листування Адама Киселя // Journal of Ukrainian Studies. – Edmonton; Toronto, 2008/2009. – Vol. 33/34: Tentorium honorum: Essays presented to Frank E. Sysyn on His Birthday. – Doc. 9. – P. 360–361 (з датою 17 березня 1651 р.);

Мицик Юрій. З листування Адама Киселя // Tentorium honorum: Essays presented to Frank E. Sysyn on His Birthday. – Edmonton; Toronto, 2010. – Doc. 9. – P. 360–361 (з датою 17 березня 1651 р.);

Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. / Упоряд. о. Юрій Мицик. – Київ, 2013. – Т. 2: (1650–1651 рр.). – Док. 62. – С. 92–94 (з датою 17 березня 1651 р.);

Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. – Warszawa, 2019. – Cz. 1: Diariusz kancelaryjny 1649–1653 / Opr. Mirosław Nagielski, Konrad Bobiatyński, Przemysław Gawron, Krzysztof Kossarzecki, Piotr Kroll, Andrzej Adam Majewski, Dariusz Milewski. – S. 594–595 (з датою 17 березня 1651 р.).

---

[180] *redire ad principia* – повернутися на передову.

[181] Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. – Warszawa, 2019. – Cz. 1: Diariusz kancelaryjny 1649–1653 / Opr. Mirosław Nagielski, Konrad Bobiatyński, Przemysław Gawron, Krzysztof Kossarzecki, Piotr Kroll, Andrzej Adam Majewski, Dariusz Milewski. – S. 595.

[183] *patebunt omnia* – все буде ясно.

[183] *proprio sumptu* – власним коштом.

[184] *equinoctium* – рівнодення.

[185] *insto male pulsus* – прохаю, важко поранений (вражений) (тут непевне відчитання і розуміння контексту).

№ 155

18 березня 1651 р., Ясси. – Лист молдавського господаря Василя Лупула до коронного гетьмана Миколая Потоцького про позицію кримського хана і його зв'язки з козаками

Copya lystu hospodara wołoskiego[186] [Bazylego Lupu] *de data die 18 marty 1651* do i. m. p. [Mikołaja] Potoczkiego, kastellana krakow[skiego], hetmana wielkiego koronnego.

Iakom dnia onegdaisego wm. m. p. oznaymył, ze sie iescze hordy nie ruszyly, tak y dzysia z p[o]twierdzeniem* teyze wiadomosczy posłaniecz moy z Ocakowa przibiezał, daiąc mi[187] znacz, yz musadin sułtąn [Gazi Gerej] do Perekopu wysedł z taką do hana [Islam Gereja III] ordinatyą, aby sie z ta[m]tego* mieyscza z pilnosczyą dowiadiwał, iezeli potężne woyska Polaczy maią, zeby sie tam zatrzimał, a daly nie postąpył, bo po Wielky Noczy prętko sąm han ze wszistkiemy hordamy ruszi sie. Do wszy zas hanskych przyiehawsy zyęc Sepher K[a]za agi, na imię Beteg aga[188], został na mieyscu Bater agi. Tęn z roskazanya ha[n]skiego* kazał wsędzie po Budziakah y Dobrzeckiey ziemy na woynę wołacz, aby wsisci gotowy bely, gdysz han sąm w osobie swoy na wiosnę rusza sie. Od Hmielnickiego ustawicnie posłowie do budziadzkych Tatarow przibie[g]aią, *cum lachrimis*[189] proszącz, [ale do]* || **(арк. 456)** Iura ruskiego porwac sie nie mogą. *Vnicum restat*[190], abys wm. m. p. *ea dexteritate et celeritate*[191] sprawę tę z Hmielniczkym moderował, zeby, poka on pie, beło do tego terminu, gdzie chan *suppetias ferre*[192] obieczuie. To na ten czasz wm. m. m. p., *pro confidentia et candore meo*[193] oznaymiwszy, yusz insey skąd inąd pewnosczy nie racz czekacz y owsem to, cokolwiek o imprezie tego poganstwa piszę, *sit* u wm. m. m. p. *pro rato et firmo*[194]. Romaskiewicz[195] z Krimu powracza, dzis albo iutro w Iasieh stanie, ktorego, gdybi Batyr aga w Krimie zastał był, tak powiadaią, zeby go ztamtąd nie wipusczyeli bely, dlia iakiey przicziny, wiedziec rzetelnie nie mogę. Vprzeime zatym słuzby moie zaleczam w łasku wm. m. m. p.

W Iaszyeh *18 marty 1651*.

Wasil woiewoda y hospodar zyęm mułdawskych.

Опубліковано: *Corfus Ilie.* Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone: Secolul al XVII-lea. – Bucureşti, 1983. – Doc. 91. – P. 158–159;

---

[186] Дописано над закресленим "multanskiego".

[187] Слово дописане над рядком.

[188] *Hrushevsky Mykhailo*. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 231 (прим. 277: коментар упорядників).

[189] *cum lachrimis* – зі слізьми.

[190] *unicum restat* – єдине залишається.

[191] *ea dexteritate et celeritate* – такою вправністю та швидкістю.

[192] *suppetias ferre* – подати поміч.

[193] *pro confidentia et candore meo* – заради довіри та завзяття мого.

[194] *sit* u wm. m. m. p. *pro rato et firmo* – нехай буде у в. м. панів [прийняте] за встановлене і непорушне.

[195] Див. про нього: Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2019. – T. II: Korespondencja Stanisława Rewery Potockiego: Hetman polny koronny 1652–1654; Hetman wielki koronny 1654–1667 / Opr. Piotr Kroll. – S. 63.

Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2018. – T. I: Korespondencja Mikołaja Potockiego: Hetman polny koronny 1637–1646; Hetman wielki koronny 1646–1651 / Wyd. Maciej Franz. – Dok. 160. – S. 326–327 (з хибною атрибуцією як лист від валаського господаря Матвія Басараби).

№ 156

26 березня 1651 р., Єзупіль. – Лист коронного гетьмана Миколая Потоцького до канцлера Андрія Лещинського про небезпеку від козаків і дипломатичні відносини з Семигородом, Османською імперією та Швецією

Copyia listu i. m. p. hetmana koronnego [Mikołaja Potockiego] do i. m. x. kanclerza koronnego [Andrzeja Leszczyńskiego] *26 marty 1651*.

Iasnie wielmozny m. x. canclerzu koronni, mnie wielcze mosczi panie y bracie!

Co my dnia wcoraisego o intentyah chanskych y fabrikach Chmielniczkiego przisłono, odsyłąm wm. m. m. p. A ze to wiadomosczy są przeciwne sobie, consideruiąc czas y sposob woiowania tatarskiego, hospodarską mąm za pewnieisą y prawdziwsą. Acz y tey od [Jerzego] Kutnarskiego *non contemno*: nie dliatego, abym ią miec *ueri aliquam possibilitatem* rozumiał[196], ale ze *in tractatu bellico* cokolwiek przihodzy, *trutinandum est*, y *mature in omnem hostilitatis impetum*[197] wcesne upatrowacz y obmisliacz yuz trzeba resistentye. Nie lekcze sobie tedy y tey wazącz, dałęm piszanie do i. m. p. woiewody czerniehowskiego [Marcina Kalinowskiego], zeby za tą wiadomoscią miał sie na ostroznoscy. A poniewaz tęn zdrayca z taką legatyą do [Jerzego II] Rakocego posłał, *conduceret bono Regipubli[cae]*[198] z cesarzęm i. m. [Ferdynandem III] iaką uczinic praktykę. Więc y około tego pomislicz, zeby Swedowie *in eam* z Rakocem y kozakami nie zezwalialy *coniunctionem*[199], lecz w to wsystko wysoka i. k. m. potrafi *prudentia*[200], więc y w. m., ktorzy, *ad latus*[201] i. k. m. siedząc, ustawne *de Republica miscetis consilia dexteritatis*[202].

Oddawom zatym powolne vsługi moie etc., etc.

W Iezupolu *26 marty 1651*.

Wm. m. p. brat, Mykołay Potoczky, kastelan krako[wsky], hetmon w[ielky] koronny. || **(арк. 457)**

Опубліковано: Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2018. – T. I: Korespondencja Mikołaja Potockiego: Hetman polny koronny 1637–1646; Hetman wielki koronny 1646–1651 / Wyd. Maciej Franz. – Dok. 161. – S. 327–328 (помилково з датою 25 березня 1651 р.).

---

[196] *non contemno*: nie dliatego, abym ią miec *veri aliquam possibilitatem* rozumiał – не ігнорую: не тому, що вважаю, що у ній може бути хоч якась правда.

[197] *in tractatu bellico* cokolwiek przihodzy, *trutinandum est*, y *mature in omnem hostilitatis impetum* – коли йдеться про війну, то все, що надходить, треба брати до уваги і всякий наступ ворога.

[198] *conduceret bono Reipublicae* – щоб воно служило добру Речі Посполитої.

[199] *in eam... coniunctionem* – на такий... союз.

[200] *prudentia* – завбачливість.

[201] *ad latus* – біля.

[202] *de Republica miscetis consilia dexteritatis* – радитесь про порятунок Речі Посполитої.

№ 157

8 і 14 квітня 1651 р. – Новини з України про бої під Баром і похід українських військ до Кам'янця-Подільського

Nowyni z Ukrainy *de data die 8 aprilis* y *14 aprilis* z Warsawy.

De data die 8 aprilis z Warsawy po wzięciu Winnicze, wiszieceniu Niemirowa y Lipowca, rozgromieniu dwuch pułkow kozaczkych przez p. obozneg koronnego [Samuela Jerzego Kalinowskiego], gdy do Baru pułkownyka [Iwana Bohuna][203], ktori sie beł zawarł sescią tisięczy kozakow w manasterze, ieden pułk p. woiewody bracławskiego [Stanisława Lanckorońskiego] dobiwał. Pułkownyk humansky [Josyf] Głuch w kilkunastu tysięczy na odsiec nie sedł, rozumieiącz, ze woysko Hmielnickiego z ordą następuie. Tak woysko sie nase strwozyło y zmiesało, ze gdybi beł wczesny i. m. p. [Marcin] Kalinowsky, hetmon polni koronny, nie przipadł z woyskiem, byłoby beło własnie iako Piliawiecka, iakos ych niemało pouciekalo y wozow pozostawiało, az iednego rohmistrza, o ktorim iesce nie wyemy, i. m. p. hetmon polny koron[ny], pogoniwszy, tak dobrze zaiachał, az mu szyia spadła. Przisło mu thedy woly i. k. m. doszic vczinyc y, patrząc, ze i. m. p. krakowsky [Mikołaj Potocki] – *ex mora* prawie *Deus parcat inuidiae*[204] – horągwie na włosciach przez vniwerszały swoie zatrzymał, aby do niego nie hodzyły. Więc, wydząc woysko bardzo scupłe y strwozone, recallitrowac sie z nim do Baru musiał, gdzie y obozęm stanął. Czo niepohybna przi lascze Bozy, gdybi beł miał woysko większe i. m. p. hetmon polny, nieomilnie by sie beł pokusył o samego Hmielniczkiego, a złwascza, ze Tatarow nie miał. Teraz iuz gora iego następuie. Nuradyn sułtan [Gazi Gerej] s krimską y z buciacką ordą przisedł, a ham [Islam Gerej III] z drugiemy ordamy prętko przydzie. Dopiero teraz gorzy będzie, nyzeli pierwey.

Patrząc tedy krol i. m., na czo sie zanoszy, yuz y trzecie wyczi kazał wydac y so[m]* sie we cwartek przysły do Lublina rusza. P. Miaskowsky[205] pisał do i. m. x. biskup[a]* krakowskiego [Piotra Gembickiego], iakoby p. [Jan] Dzyk[206], horązy bracławsky, z potrzeby usedł do Zamoscya.

W Lanczucie *die 14 aprilis*.

Iuz nase woisko z Winnicze do Baru ustąpieło, a z Baru pod Kamięniec. Tam zostawiwszi cyęzary, chcą sie wmislnie Pokuciem ku woysku, ktore sie dopiero ma skupicz do Włodzimierza, ruszic, alie mu ni[e]sporo*. Kozaczy

---

[203] *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 200 (прим. 2).

[204] *ex mora* prawie *Deus parcat invidiae* – майже нехай простить (досл.: нехай утримається від гніву) Бог за зволікання (у рукописі "invidia").

[205] З краківським біскупом про ситуацію в Україні листувалися обидва брати – Войцех і Лукаш Мясковські (*Wyczawski Hieronim, o*. Biskup Piotr Gembicki 1585–1657. – Kraków, 1957. – S. 334–335). Однак тут, найвірогідніше, йдеться про Войцеха, львівського підкоморія, який брав участь у тих подіях як поручик хоругви каліського каштеляна Якуба Роздражевського і згадував про Яна Дзіка у своєму діаріуші експедиції від 19 лютого до 24 березня 1651 р. (Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – S. 621–626).

[206] Relacje wojenne z pierwszych walk polsko-kozackich powstania Bohdana Chmielnickiego okresu "Ogniem i mieczem" (1648–1651) / Opr. Mirosław Nagielski. – Warszawa, 1999. – S. 233.

iuz iadą na nich y ztamtąd, czo zywo, vczieka. Iuz Hmie[l]niczky* oszadzył Constantynow y insze miasta. Ludzie xziązęcia i. m. [Jeremiego Wiśniowieckiego] umknęły sie pod Zasław, ztamtąd do Dubna mislią. Hłopstwo wszistko prawie powsta[ią]* y wracaią sie do swoych buntow. Daleko nąm gorse rzeczy obiecuią stamtąd, an[i]zeli* pierwsze, etc. || **(арк. 458)**

Опубліковано: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 200 (прим. 2) (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 213 (no. 224) (переклад англійською).

№ 158

1 травня 1651 р. – Новини про тривоги в Кракові та Казимирі з приводу небезпеки пограбування міст німецьким військом

1 may w dzień s. Filipa y Iacuba w poniedzialek trwogy napadły w Krakowie y w Kazimierzu. Zomku krakowksiego obesłano, zeby szie mieli na ostroznosczy pp. raycze y miasta, zeby straz swoię w bromah miely dlyatego, ze słyhacz, iakoby woysko niemieczkie, ktorego 12000 kładli koło granicz, wieszali szie w koło, nie wiedziecz, czy szą y pokąd by zmierzaly, tak o nich rozumieiącz, ze do Krakowa dlia stanowyska s tey okazy udayącz sie, ze są na usługę krolia i. m. Alie szie yh obawiac kazono, zeby nie rabowali Krakowa y Kazymierza. A tak miasto wcasz zamykacz kazono y straz miecz.

№ 159

2 травня 1651 р. – Новини про від'їзд короля Яна Казимира з Любліна до табору та інші відомості

Die 2 may we wtorek w dzięn s. Zygmunta krol i. m. z Liublina wyiehacz myał do obozu przecyw kozakom y Tatarom z pospolitem ruseniem. Wotywy wsędy beły po kosciołach po Krakowie, P[ana] Boga prosząc za scęsliwi wyiazd na tę woynę, za krolia i. m. z roskazanya i. m. x. Pietra Gębyczkiego, byskupa krakowskiego, ktory takze kazał publikowac w Przewodną Niedzielye na zomku krakowskim iubilieus wielky, ktory z Rzimu przyniesiono od oycza s. papierza Innocenciusa 10 do Polsky, osobliwie do Krakowa, krori sie ma zaczącz. Nie bywa taky iubileus, telko w liat 25.

№ 160

Новини про відправлення татарського війська в Україну

Wislał beł ham [Islam Gerej III] krimsky bratha swego naprętcze naradina sułtana [Gazi Gereja] z ordami w sesnastu tiszięczy, ktori, przyiehawsy do Wołoch, rozniemog szie[207] Wołoseh. Tatarowie wzyęły to sobie za niesczęscie pierse, a tak z horim[208] wrocieli szie nazad do hama, ktoremu tę nowinę oznai-

[207] Далі закреслено "y vmarł".
[208] Далі закреслено "cziało wzyąwszi".

mywsy niescęsną Tatarowie, bardzo beł załosni y frasobliwy ham[209] z horoby brata swego, gdyz y som beł hory. Dliatego sie nierihło wybierac z hordamy swemy do Hmielniczkiego, na ktorego Hmielniczky czekal z ohothą, nie hcąc woyni zaczinacz bez pomoczy tatarsky i ynszyh poszyłkow, ktoryh czo dzięn wygliądał, spodziewaiącz szie od roznych panow, ktorih popraktykował przeciw Koronie Polsky, zaprzisiągszy[210] sie y imię polskie zgładzicz, a wszistkę Koronę Polską y z Lytwą wniwecz obroczycz (tęn brat hamsky opuh bardzo y w tey horobie umarł)[211]. || **(арк. 459)**

№ 161

20 квітня 1651 р., Люблін. – Універсал Яна Казимира про третій поклик на посполите рушення для Краківського воєводства і збір війська до Старого Костянтинова

Vniwersał albo trzeczie wyczy na pospolyte rusenie do woiewodztwa krakowskiego przisłane od krolya i. m., gdi nasyh oblegly pod Zbarazem[212].

Iąn Kazimierz z Bozy łasky krol polsky, wielkie xziąze litews[kie], ruskie, pruskie, mazowieczkie, zmudzkie, inflianczkie, smolenskie, czerniehowskie a swedzky, gotsky, wandalsky dziedzicny krol.

Wsem wobecz y kazdemu z osobna, komu to wiedziec naliezy, mianowiczie dignitarzom, vrzędnikom wsistkim stanu, conditiey y powołania sliaheczkiego woiewodztwa krakowskiego, obiwateliom, iako tes y miastom, y miasteczkąm naszim vprzeimie y wiernie nąm miłym łaskę naszę kroliewską. Vprzeimie y wiernie nąm myli! Aczkolwiek nie ziczelismi tego, abysmi mieli vprzeimo[sci] y wiern[osci] w. m. do tey, ktora ostatnia [przy] następuiączch gwałtownich niebespiecenstwah zwikła w tey Rzeczipospolitey biwacz obrona, do kupy zwoływacz, y zatim onich generalną pospolitego rusenia expeditia, ktora Rzeczpospolita przez constitutie seymu przesłego w ręku naszich zostawyła. Nim safowacz y raczey iesmi spokoinemi srodkami przez commissyą, seimem takze przesłym naznaconą, zapał ten usmierzic y ugaszic chciely, o co beł od nas przez kilkakrocz ten wiarołomca obwiescony y od comissarzow naszych o czasie y mieysczu dla odprawowanya tey commissiey requirowany. Lecz gdy on zdradlywemi a sobie pomislnemy po te czaszy successami nadęty a vfaiącz roznym

---

[209] Далі закреслено “smyerczy”.

[210] У рукописі перед цим словом відкрито дужку.

[211] У дійсності ця відомість стосується не нурадді на-султана Ґазі Ґірея, а його брата калґи-султана Крим Ґірея (див. далі док. 170), який пішов із життя у тому самому 1651 р. Відомості про його смерть досить плутані у джералах. Трапляється, наприклад, відомість, що він загинув під час Берестецької битви (*Senai Hadży Mehmed*. Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 152–153 (прим. 95)). Після його смерті Ґазі Ґірей став калґою-султаном, а на місце нурадді на-султана було призначено Адиль Ґірея (*Hrushevsky Mykhailo*. History of Ukraine-Rus’. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650– 1653. – P. 481 (прим. 229: комент. упоряд.); Le Khanat de Crimée dans les Archives du Musée du Palais de Topkapı / Ed. Alexandre Bennigsen, Pertev Naili Boratav, Dilek Desaive, Chantal Lemercier-Quelquejay. – Paris, 1978. – P. [364] (таблиці)).

[212] Так у рукописі; “pod Zbarazem” дописано пізніше.

praktykom, a osobliwie nierozerwaney z hamęm krimskym lidze y przyiazny, tą commissyą, coraz zwłaczaiącz, pogardzył, czekaiącz telko za hordamy, z ktoremy wsistkiemy [i dalsze zaciągaiąc][213] sąm ham w osobie swoiey w tim czasie a nie wątpliwie stawicz mu sie przyobieczał. Od Porty zas siedmigrodzkiemu [Jerzemu II Rakoczemu], basy silistryskiemu [Derwiszowi Mehmedowi paszy], multanskiemu [Mateuszowi Basarabowi] y wołoskiemu [Bazyliemu Lupu] hospodarom z potęznęmy woyskamy pod vtraceniem panstw przeciwko ną[m]* y panstwom naszim ruszic sie kazono, iako nieomelne wiadomosczy mąmi. T[ym]czasęm* niezlycone kozakow y hłopow mnostwa kupy sie y gromadzy. Przichodzi nąm sukacz sposobow, [któremibyśmy tak wielkiej złączonej z pogaństwem jego potencyej wstręt i odpór wojsku dać mogli. A uważając szczupłość wojska od Rpltej uchwalonego, ktore takiej wielkości wojska wytrzymaćby nie mogło, i że już wszystka całość Rpltej teraz zawisła, – przystępujemy tedy w imie Pańskie w ostatniem niebespieczeństwie][214] do ostatny tey obrony, ktorzy zawsze prodkowie naszy scęsliwie zazywaly, y my przi błogosławienstwie Panskym zazy[wa]my*, nicz nie wątpięmy. Obwiesczamy temi trzeczięmi y ostatniemi wicia[mi]* wedlie constitutiey seimu przesłego, wszistkych Rzeczipospo[litey] obiwatelow, yz n[a]* powsciągnienie swawolnych rebelizantow naszych, ktorzy, złączіwszi sie z poganstwem, zaszadzieli sie na wykorzenienie nie telko krwie sliaheczkiey, swobod, wolnosc[zy]*, imienia polskiego, alie wiary katholiczky, w tym kroliestwie zawsze kwy[tnią]czey*, z podeptaniem y gławceniem kosciołow, imieniu Boskięmu poswię[co-]* || **(арк. 460)** nych, oszobą naszą rusąmi sie do sciągnienia sie ze wszistkiemi, ktorzykolwiek do pospolitego rusenia s prawa są obowiązani, mieysczе y czas na dzięn 5 miesziącza cerwcza pod Constantinow Stary naznaczamy y tam oszobą nasą na dzięn pomieniony vprzeimosczy y wiernosczy czekacz będzięmy, abiscie sie starsemy swoiemy prawem naznaconemy stawyli po odprawie ziazdow, ktore wedlie prawa dlia namowienia przez woiewody, kastellany porządkow w ciągnięniu bez vciązęnia liudzkiego na dzięn 9 miesiącza maia w Prosowiczah zkładamy, iezeli wedlie vniwersałow od nas niedawno widanych, [ieszcze] nie iest odprawyony. Chcęmi tedy to miecz po vprzei[mosczy] y wiern[osczy] waszey y pod winamy w prawie opiszanemy roskazuięmy, zeby szłuzby tey Rzeczypospolitey nie vlegał, ale zeby sie ohotnye dlya zatrzimania wiary chrzescyansky, dlia sławy Rzeczipospo[litey], dlya wolnosczy, swobod swoych stawili s taką gotowosczyą, iako przynalyezy, czego vrzędniczy prawęm opisany dogliądac z pilnosczyą będą. Vrzędom takze miast y miastecek naszych roskazuięmy, aby w odprawowanie powinnosczy y cięzarow s prawa na nich włozonich tak [s]ie sprawowali, zeby z nich zadne omieskanie nie beło, pod winami w prawie opisanemy. Ktori vniwersał nas, aby wszistkych dosedł, roskazuiemy y miecz chcęmy, aby [go] nie telko w miastach y w myasteczkach na mieyscach zwykłych publikowali, alie zeby tesz po parafiach[215] roszsełały, ynaczy nie cziniącz dlia łasky naszy y ostrosczy prawa pospolitego.

Dan w Liublinie 20 miesiącza kwietnia roku 1651, panowania naszego polskiego trzeciego roku, swedzkiego – cwartego.

Iąn Kasimierz krol.

---

[213] Фразу в квадратних дужках відновлено за вид.: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 233. – S. 633.

[214] Текст у квадратних дужках у рукописі відсутній; відновлено за вид.: Ibidem.

[215] У рукописі помилк. “publikaczyach”.

Locus sigilli maioris cancel[lariae] Regni[216].
Remiąn Piaszeczky, *regens cancellarię Regni maioris*[217]. || **(арк. 461)**

Опубліковано: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 233. – S. 632–634.

№ 162

9–10 травня 1651 р., Прошовичі. – Нотатки про сеймик Краківського воєводства і його рішення стосовно посполитого рушення та податків

Seymyk beł w Proszowyczach *die 9 may*. Marsałkięm beł na tym seymiku i. m. p. Mihał Iordąn, starosta dopcziczky. Vhwalieli y postanowili wyiehacz za kroliem i. m. na pospolite rusenie, a przi Krakowie obronę kozakow koni 200, ktorim placza na cwiercz ma yscz na kon po zł[otych] 70. Rochmistrzęm nad niemy i. m. p. [Stanisław] Oraczowsky[218] stary, alie zeby sina [Adama Oraczowskiego][219] wislał przeczię na pospolite rusenie. Porucznykow naznaczono, takze piehothy 200, ktorim placzą na miesziąc naznacono po zł[otych] 11. A rohmistrzęm nad niemi i. m. p. Stanisław Chrząstowsky, poczędek krakowsky, sina zeby wislał na pos[po]lite* rusenie.

Mieszczanie krakowsczy swei piehothy maią miecz 80 y mieszczanie szamy po murah strzedz powinny.

Iemoscz xziądz biskup krakowsky Piotr Gębyczky ma miecz piehothy swoy kielkaszet y przi Koronie ma mieskacz.

Vltaystwa aby nie przehowiwano, zakazono.

10 may 5 poborow roskazono wibieracz iak naprędzy y oddawac poborczy i. m. p. Błonskiemu [Piotrowi Błońskiemu][220]. Sukoliektoręm beł do wibierania tyh poborow p. Sylniczky [Zygmunt Siliński][221], mieszczanin krakowsky.

№ 163

1651 р., травень. – Нотатки про студентські погроми протестантів та євреїв у Кракові

Na Boze Wstąpienie studenczy gotowali sie burzycz lutrow y Zydow. A tak lutrzy powyiezdaly, drudzy sie precz powiprowadzaly, iako Dukiet, iubilier bogaty, klinotamy kupczącz, do Torunia, Pieskowycz na Sliąsko i inni roznie. Wyiechał tes y i. m. p. [Stanisław] Hrząstowsky do swey maiętnosczy, obawiaiąc sie tumultu iakiego od studentow, gdysz sie non grozyli (ia[k] liudzie powiedaly). Na Zydy poczęli następowac studenczy, Kazimierz miasto zamknione beło kie[l]ka* dny y mieszczanie w bromah strzegli dlia obrony Zydow y tumultu iakiego, gdysz Zydzi mandat od krolia i. m. oddaly nąm na ratus, abysmy prz[e]strzegaly* tumultow y bely na obronę Zydow. Iednak *19 may* z

---

[216] *Locus sigilli maioris cancellariae Regni* – місце печатки великої королівської канцелярії.

[217] *regens cancellariae Regni maioris* – регент великої королівської канцелярії.

[218] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CXXXIV–160. – S. 408, 740.

[219] Ibidem. – S. 407, 740.

[220] Ibidem. – Dok. CXXXIV–161. – S. 412.

[221] Ibidem

piątku na sobotę w noczy, na pułzegarzu o 10 w nocz, studenczy zakow troha poczęli Zyd[ow]* gabacz, do miasta szie ych wdzierayącz y przicinę daiąc. Alie Zydzi beli pogotowiu y bronieli szie, y strzelby po trzi razy wipusczali. Potrose z obu stron wzyęto na zomek kielku zakow, a gdy spitał i. m. p. podstarosczy [Hieronim Śmietanka], ktobi beł, pedzieli, ze są studenczy. Pusczyc yh wolno kazał. A Zydzi studentamy y s kołamy zgodzieli [...][222]. || **(арк. 462)**

№ 164

1651 р., травень. – Нотатки про справи соляних жуп у Велічці

Komissarze od krolia i. m. powrociely sie znowu z dekliaratyą od krolya i. m. do zup wieliczkych y kazali vniwersał swoy publikowacz, ktory wysłały do nas, pp. radzyec, do Kazimierza, ze azeliby szie kto ozwał z iakym długiem albo zatrzimanemy dohodamy, komukolwiek naliezącze by bely, zeby szie stawieł na dzięn piątkowy, to iest 19 maia, do Wieliczky, a kto by nie beł takowemu, dług miał ginącz. Wiszlałęm ia, będącz lunarem, do Wieliczky, prosząc p. Zahariasa Węgrzynowskiego, raicze, p. Pawła Przytułowycza, woyta, p. Mykolaia Luteczkiego, ławnyka y pisarza kazimierskiego, zeby iehali do i. m. p. commyssarzow z prawami, ktoresmy naliezly na stodoły Laysowskie dwie nad Wisłą za Kazimierzem, gdzie zupy płaczycz powynni z iedney po zł[otych] 4, a z drugi po zł[otych] 5, na rok zł[otych] 9, y wpisano w komyssyą y placzic nakazono. Takze o stodołę i. m. p. woiewody s. pamięczy [Stanisława] Lubomierskiego, od ktorey dawał po 5 beczek rumowky, y tę iezeli zupa wieliczka obymye, to y od tey kazą takze dawac po 5 beczek. Przziwiliey tesz Si[gi]smundi Augusti naliezlismi, ktory beł zaniedbany y odłogiem lyezał, w ktorim krol i. m. radzie kazymiersky y miesczanom pozwalia miarkę soli, to iest korzec stohmaliu albo kruskow, za g[ro]sz[y] 4, ilie będzie potrzeba tak z Wieliczky, iako y z Bohnie. O tęn przywiliey pp. comissarze odłozeli tho sobie aze do declaraty krolya i. m.

Zupy na i. m. p. [Mikołaja Stefana] Lascza[223] odbierali y oddali, ktory gropha [Jana Weiharda hrabię z Wrzesowicz] podbieł większą sumę u krolia i. m., bo groph nye hciał tey sumi postąpicz, czo p. Lascz. A z p. Lasczem Zydzi trzimac maią poznansczy, ktorzy hczieli takze y z grophęm trzymac, alie yh nie hcział przypusczyc do siebie. Ony sie, rozgniewawszy na p. gropha, wseliakych sposobow y przemisłow sukali, zeby gropha zup wiszadzycz, y tak go w sumę wbiely niemalą, i. m. p. Lascza na tho naprawiwszy y piniądzmy wigodziwszy. I. m. p. groph zup nie hcział ustąpicz, ani comissarzow do zupy pusczyc, mowiącz, ze ya mąm contract na 10 liat z kroliem i. m. y widatky wielkie[224]. A tak zeby mu wszistko p. Lascz zapłaczieł y remanenty solne, ktore poarestowano beło wsędy po Wislie, ze stac musieli y woda ych odbiegla, takze kosty, ktorekolwiek wydał na zupy. Wieliczanie bardzo załowały gropha, ze im dobrze czinieł: urzędnikow często nie odmieniał, gornikom zarobione zaraz płacieł, sol im poscac kazał, miasta od zołnierzow bronieł, w kosczielie muzykę hował, vbogim ialmuzni hoine dawał, kase, grohy warzano, a ubogim rozdawac zupi [...][225]. || **(арк. 463)**

---

[222] Останній рядок аркуша втрачено.

[223] *Łabęcki Hieronim.* Spisy chronologiczne dawnych żupników w Polsce // Biblioteka Warszawska. – 1859. – T. 1. – S. 820.

[224] *Keckowa Antonina.* Żupy krakowskie w XVI–XVIII wieku (do 1772 roku). – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1969. – S. 280.

[225] Останній рядок аркуша втрачено.

№ 165

1651 р., 20-ті числа березня, Біла Церква. – Реляція литовського посла Мисловського про його перебування у таборі Богдана Хмельницького

Z Ukrayni z obozu nowini, relatya pana Myslowskiego, ktory poslęm beł od xiążęcia i. m. [Janusza] Radzywiła, hetmana pol[nego] Wielkiego Xięstwa Litewskiego, do Hmielnickiego, hetmana kozack[iego]*.

Stanął w Bialey Cerkwy *die 25 marty*. Prosto go prowadzono do woyskowego piszarza [Iwana Wyhowskiego], ktory go *morosius*[226] trohę przyiął y list sobie oddac kazał. Nie hciał zrazu, alie potym musział, ktori on odpiecęntował, przeczytał y do hetmana z nim posedł, samemu do gospody yscz kazawszy. Po chwily potym przisedł setnyk, ktory go do hetmana poprowadzył. Naliaz[ł]* list w ręku u Hmielni[ckiego], hetmana, ktory, kazawsy mu usziescz, rzekł: "P[anie] towarzisu, z dobrim zywotem tut przyiahałes, iusz to dwie lita p. hetmąn was [Janusz Radziwiłł] do mene ne czinił niiako[ho] poselstwa, a wszisczi panowie czin[i]ly*". "Ia o tym nie wiem y tu bim nie przyiechał, kiedi bi mie starszy moy nie posłał". Rzekł: "Nie boy sie, y wołos z twoy głowy[227] nie spadne". Y począł sie przeklinacz, ze nie z niego przycyna, ze teraz y o woynie nie mysli y kłaniacz sie kroliowy i. m. gotow, y wszistko czinycz, czo krol kaze, y na comissyą iechacz gotow, ktorą niecnota [Danyło] Nieczay rozerwał. Alie dobrze mu sie stało, chciało mu sie bydz drugim hetmane[m]*, a tosz porwał, czego szukał: "Ia wierni krolia i. m poddany y co kaze, t[o]* vczynię, [choć na 8000 regestr kozacki zmniejszyć każe i to uczynie][228]".

Kiedi mu ten towarzysz rekł: "Mosczy panie hetmanye! (on *interrupi[t]**[229]: "Ne mosczywy, tacho y chudy pahołek, yak y ty"). Dawno to vczinicz beło, nim sie tak wielie krwie chrzescziansky rozliało, a co większa – przez ręce poganskie, ktorych w. m. wprowadzył w panstwa y braterstwo z nie[my]* w. m. wiecne zawarł". "Prawda, lycho stało sie, alie nie moia wina, a teper ia tot toie braterstwo sziię vląmat moze, iak sie z krolem iak treba pomirym. Za ieden den ia toh bratow kazę wyduszycz. A korol na mene woyska zberaiet, choczet mene woi[owaty]*, a ia iecho korolem vczinieł y pod Zborowem na wolią pusczył, mawszy iecho w rukach. Boch iemu za to ne pomozet. Skazy p. hetmanu swemu, nech na nasz ne nastepuiet, my mir z Litwą maiemy, nech nas ne zaczepaiet, bo lycho budet. Mąm ia ną[n]* drugieho Krzyczewskeho, da Boh, y lepszecho".

Towarzys mu potym u stołu, kiedi ius[230] iedli, to i on powtarzac począł, || **(арк. 464)** rzekł: "Y my takze o woinie nie mislięmy, alie bronicz sie musziemy, a teraz przez comissyą mozecie to uspokoycz". Rzekł: "Commissya iak comissya, ale besmal ne budet, iak pod Pilawcamy. A ia, zeby dawno była comissya, koli b ne woiewoda kyiowsky [Adam Kysil]: czo inszeho tut piset, a czo inszecho z korolem robyt".

---

[226] *morosius* – роздратованіше.

[227] У рукописі "głowu".

[228] У рукописі текст у квадратних дужках пропущено; відновлено за вид.: Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. – Warszawa, 2019. – Cz. 1: Diariusz kancelaryjny 1649–1653 / Opr. Mirosław Nagielski, Konrad Bobiatyński, Przemysław Gawron, Krzysztof Kossarzecki, Piotr Kroll, Andrzej Adam Majewski, Dariusz Milewski. – S. 620.

[229] *interrupit* – перебив.

[230] Слово дописане над рядком.

Trzymał tego towarzisa więcey tygodnia bez odprawy, potym, wyiezdaiączego iusz z Bialey Cerkwie, kiedi go zegnał, chcząc wyrozumiecz, gdzie sie przecye obroczic mysli, pytał: "Iezeliby xiąże p. hetmon znowu po co do w. m. posłał, gdzie ma naydowacz?" Cziho odpowiedział: "Niehai mene sukaiet albo w Zytorowie [Żywotowie], albo w Pokrebiniach [Pohrebyszczach]". Y dał mu[231] *ad intendere*[232], zeby bardzo rad [był], zeby go z krolem i. m. poiednac (*reuera ominosum quid*[233], aby go sukali albo z Zitorowie[234], albo w grobie).

Powiada, ze przecię[235] Hmielnyczky iakos boiazliwy y nie tak zły, iak przedtym. Alie [Iwan] Wykowsky ma bydz gorsy y kiedy Hmielniczky, hetmon, krolia i. m. wspominał, on rzekł: "Co to krol na nas przeciwko swey przisiędze następuie, niech wie, ze nąm nie trudno o drugiego krolia". Tenze Wykowsz[ky] wszistko, czo chce, czyni, kogo chcze, y hetmana sie nie dołozywsy, kaze straczyc, iakos przi nim młodziana xiążęcya i. m. Czetwertynskiego[236], nieiakiego Borkowskiego z kilką inszych, choc hetmon kazał go beł do Cechrina odesłacz, kazał Tatarom głowy pouczinacz.

Po wszistkych tam zrozumiał, zeby radzy pokoiowy y snadz na radzye, ktorą myał z starszyzną, wszisci non wołali o pokoy. On zas odpowiedzyał: "Dobro, ia uczynię[237] pokoy, alie was, coste bez mego roskazania kostoły łupyli, sliachtę mordowaly, wszech kroliowy wydam". Y tim ich bardzo straszy y trwozy, alie snadz między sobą semrzą, belie krol i. m. po[d]stąpieł, iego związawszy, chcą wydacz y mowią: "Łatwy przedtym beło, koli wsia orda nad namy wisiała, a teper ze samy iego zabyięmi albo wydamy". Y maią nąn oko, bo suspiczyia o nim, ze chcze do ordy vcziecz ze wszistkiemi dostatkami, ktore wiprowadzieł na Zaporoze, y wykonacz vniwersał iakis. Kędy[238] i tego dołozył, co ten towarzysz uszłyszał, zeby czołnow iak naywieczey gotowano: czy to w gorę chcze yscz z nymi, czy na doł uciekacz.

Chorązy ieden białocerkiewsky, Iwąn, co był przi posłach w Turczech, || **(арк. 465)** powiedział temu towarzyszowy, ze cesarz tureczky [Mehmed IV] bardzo ych zlie przyyął y pytani, iesli posłani od dawnego Woyska Zaporowskiego, [czy] od wszistkyh kozakow swawolnykow, ktorzy, kiedi powiedziely, ze od wszistkych, powiedział, ze to chczecie, co bym ia Koronę Polską woiował, ze wąm, hłopom swy[m], swowolye nie pozwalia, zebysczie moych panstw nie sarpaly morzem y na tosczie z poddanemi memi, Tatarami, takze swowolnemy, pobraczyli sie. Niech wasz pszow krol wasz woiuie, a [ia] swoych będzie karał. Zwoiowawszy Polskę, potym y mnie zwoiowacz zechceczie, iuzesczie

---

[231] "Y dał mu" повторено двічі.

[232] *ad intendere* – дав йому зрозуміти (*італ.*).

[233] *revera ominosum quid* – насправді щось зловісне.

[234] Так у рукописі; повинно бути "w żywocie".

[235] У рукописі слово повторено двічі.

[236] Ймовірно, луцький підкоморій Григорій Четвертинський, один з комісарів, призначених для переговорів з козаками. Припускається також, що це може бути луцький підсудок Захарій Четвертинський (Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. – Warszawa, 2019. – Cz. 1: Diariusz kancelaryjny 1649–1653 / Opr. Mirosław Nagielski, Konrad Bobiatyński, Przemysław Gawron, Krzysztof Kossarzecki, Piotr Kroll, Andrzej Adam Majewski, Dariusz Milewski. – S. 621 (прим. 775)).

[237] У рукописі "utinię".

[238] Так у рукописі; повинно бути "Tedy".

my wołoską ziemię splondrowaly. Y kazał ych beł posczynacz, ale krolia i. m. poseł, co tam beł, odprosził ych.

Tatarowie tes snadz odstąpicz hczą Hmielniczkiego, nye hcząc mu pomagacz, y owszęm za dwie lieczie nagrody od niego upominaią sie.

Hospodara wołoskyego [Bazylego Lupu] poszel był tam przi tym towarziszu, alie go zaraz po przeczitaniu listu, roziadszy sie, [Chmielnicki] kazał go wzyąc y związani czałą nocz liezał, nie pamieta imięnia iego. Potym go pusczył, miał go raz przi nim u stołu, alie bardzo cziho siedzyał.

Moskiewskiego posła [Łariona Łopuchina][239], ktory y vpominky oddawał, zastał tam. O czim by beł, nie wie, alie po odprawie nazaiutrz przibeł drugi goniecz [Wasilij Stiepanow][240] z niesmacnym poselstwem – powiedał to sliahczic ieden, Hmielniczkiego chł[o]piecz*, – ze car [Aleksy Michajłowicz] vpomina, zeby z panem swim nie woiował, bo czar brathu swemu, kroliowy, musiał by dac poziłky y woyska swe zemknącz. Roziadł sie pies y porwał sie, chcząc mu dac w gębę, alie Rumeyko [Prokip Szumejko] vłapył go. Moskal tes, porwawszi sie, odsedł y zarazem odiechał. Ludzi nie miał nicz przi sobie, ani sie mogł dowiedziec, gdzie woyska swe scziąga. Wszędzie strach myędzy nięmi, a hłopom nie beła większa niewolia, iak teras, nisz pod panami. Czo chcze, to z nim[i] roby, podatky tes, czo y w Koronie, wibierac roskaza[ł]*, a Tatarowie, gdzie poydą, byią, sczynaią, zonky, corky gwałczą, biorą, czo sie im podoba, czinią *impone*[241].

Cernice dwie z Winnice przi tim towarzisu przyiehały, powiedały mu, iako koronne woysko Winnice dobiłą, wisiekło, spalieło, a iako tesz kozaczy, kiedy naszyh na rzecze dławyli, w noczy z swoim ludem, co im szedł w posiłek, kilka sie godzin byly, nie poznawszi sie, kozaczy, tak ze ych kielka tyszięczy liegło. To foremni traph beł, az ich || **(арк. 466)** potym Polaczy rozwadzyli y znieszly, y Tatarow vtrączono.

Beli tesz tam miesczanie przi nim kyiowsczy, ktorzy po vniwersał do Hmielniczkiego, hetmana kozackiego, przyezdali. Powiedzieli mu, ze bilie sie ięno woysko zyawylo, poddac szie kroliowy i. m. gotowy.

Tha tedy tego towarzisza relatya *et per authoritatę fides*[242].

Опубліковано: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 213–215 (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 227–229 (переклад англійською).

Мицик Ю. А. Могила, Хмельницький, Мазепа // Кур'єр Кривбасу. – 1996. – № 49–50. – С. 27–30 (український переклад);

Мицик Ю. А. Національно-визвольна війна українського народу середини XVII ст. у першоджерелах // Український історичний журнал. – 1998. – № 6. – С. 109–111 (український переклад);

Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. / Упоряд. о. Юрій Мицик. – Київ, 2013. – Т. 2: (1650–1651 рр.). – Док. 70. – С. 102–107;

---

[239] *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 215.
[240] Ibidem.
[241] *impune* – безпечно (без зусиль).
[242] *et per authoritatem fides* – і достовірність ґрунтується на авторитеті (автора).

Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. – Warszawa, 2019. – Cz. 1: Diariusz kancelaryjny 1649–1653 / Opr. Mirosław Nagielski, Konrad Bobiatyński, Przemysław Gawron, Krzysztof Kossarzecki, Piotr Kroll, Andrzej Adam Majewski, Dariusz Milewski. – S. 620–622.

№ 166

Нотатки про сповнення астрологічних прогнозів на початку 1651 року

Prognostyky złe pełnią sie.

Czokolwiek mathematyczy we swych kalendarzach położeli prognostykow koło woyni, koło zdrad y hytrosczy, złodzyeistwa, rosterkow, niezgod w miastach myędzy magistratem y pospolst[w]em powstawania y roznych kłopotow: czyęskych chorob, gorącek, febry y smierczy, zabyiania – to wszystko pocęło sie wywierac[243] y pełnicz zaraz między liudzmy na początku roku.

Liudzie prawdy słuchac nie hcieli, o ktorą sie bardzo gniewaly, gdy im liubo po przyiacielsku mowiono. Priwatę kazdy swoie y swoy pozytek upatruiącz, anizeli pospolity albo blizniego, albo sąsiedzky, ieden drugiego nienawydzac, liubo w oczy hędogo z nim mowiąc y hęc swą ofiaruiąc, alie w misli y w serczu czo inszego misliącz, belie swoie na swą priwatę przewiescz, a z stego zysk miec. Publika y iey pozytky na stronę do kąta, by y oraz zginąc miała, ze trudno bi naliescz trzeh, stereh, ba y dwu, czoby sczerze w miłosczy y przyiazni sobą zyiąc, dobrze sobie [...][244]. || **(арк. 467)**

№ 167

1651 р., березень. – Свідчення полоненого чорнобильського сотника Якова Половка

Confessata Iakuba Połowka, setnyka kozackiego, z Carnobyła.

O kroliu i. m. powiada, yz u nich słychacz, iakoby ze wsistkim pospolitem ruseniem koronnim z stolice wychodzyc iuz miał.

O hetmanach koronnych powiadayą, yz woinę zacęly, dwoch pułkownykow znies[li]* y miast szescz wyscinaly.

Hetmon litewsky [Janusz Radziwiłł] głosą, yz z woyskiem potęznim ydzie, a pospolite rusenie za nym ciągnie y ziemię iakąs czudzoziemską zaciągniono, ktorych moc wielka.

O Hmielniczkym powiedzyał, yz sie w Bialey Cerkwy z pułkamy zbiera, a orda wypowiedziała mu pomocz, bo teraz mayą sobą co robycz.

O tymze starsyna kozacka między cernią w głos mowy, ze Hmielniczky sobie yuz nie dufa, Vkrayni odbiedz hce, a na Zaporoze zamisliawa, gwoly cemu co[ł]ny* gotuią.

Poseł moskiewsky[245] beł v niego, opowiedaiącz sie z tym od czara, ysz iezeli sie kroliowy, bratu naszemu, nie pokłonis, tedy som s tamtei[246] strony ze wszistką potęgą, a my s tey strony nastąpiwszy, ciebie z Woyskiem Zaporowskiem zniesiemy.

---

[243] Слово правлене.

[244] Останній рядок аркуша втрачено.

[245] Див. вище док. 165, арк. 465.

[246] Слово правлене.

Za wzięciem wiadomosczy o zniesieniu kozaczkych pułkownykow, cern wszistka z Lubiera, Przyłuky, Łachowyce, z Krasnego, Vmiany, Wisniowicazny, Rumna, Hadziaca, Baturyna hurmem do Hmielniczkiego posła ta[k]* iezdny, iako y pieszy, bo na głowę wsystkych pędzono.

Do Lytwy naznacono pułky czerniechowsky, nizinsky, nad ktoremy [puł]kownykamy* [Martyn] Niebaba y Podobayło [Stepan Pobodajło], a w poszyłku pułk pereasławsk[y]* – pułkownyk Haraczko[247], y pułk kyiowsky – pułkownyk Anton [Ždanowycz], ktory [na]* myeyscze Kryczowskiego [Stanisława Mychajła Krzyczewskiego] nastąpieł. W pułku czerniehowskym y nizyns[kym]* powyada, yz iest 30000 roznych liudzy. W pereasławskym zas kozak[ow]* starinnego y sprawnego bardzo 40000. W pułku kyiowskim zbier[a]ney* druzyny 30000, bo czo liepsy, z Krycewskim pogynęły.

Przebracz sie czi wsziscy chcą do Czarnobyła ku Mozyrowy, liubo zakaz h[e]tmansky* wyrazny maią, aby Dniepra telko pilnuiącz, daley sie nie wymik[aly]*.

W Czerniehowie ostroznosc wielka. Kozaczy iednak w miesczie sie nie bawyą, alie naywięcey ych nad Niepręm na przewozach y po sliakach wszystkych.

W Lubeczu spiszała sie sotnya miesczan lubeczkych, ktorzy vstawicnie miasta strzegą, a kozaczy po wsiach.

W Carnobyłu mnych, co był dominikanęm, zbiera ochotnyka, iuz ych ma || **(арк. 468)** pięczset a czo dzień więcey przybiwa. Szam stoy na folwarku w Lieliowie, mylya od Czarnobyła. A nie telko w Carnobyłu to vltaystwo zbiera, alie y tu blizey. Wiprawieł setnyka, nyiakiego Buławkę, mozyrzanina, ktory takąsz iuz gromadę zebrał, y gdy naszy stanęli w Babiczach, chcieli sie o nych kuszycz, iedno czata wyprawiona przeskodzyła ych zamisłom. Tamze maią dzyał dwie, strzelby ręcney y prochu s potrzebę. Miescanye są po cęszczy zyclywy, alie ych daleko wyększa połowa kozakom przychilnieysza y iusz sie pobuntowaly.

Do tego mnycha częste lysty od Hmielniczkiego bywayą noszone y o wsystkim ustawycnie miewa wiadomosczy.

W Hornostaypolu iedno telko sotnya z pułku kyiowskiego stoi, więcey kozakow nie masz.

Kisiel y Syodliarz, mozyrzanie, w piączi myl od Czarnobyła pod Hornostaypolem stoią[248], trzimaiączy sotnią swoię.

Maią czerniechowsczy za woyska naszego postąpięniem bronicz sie potęznie myslią, alie telko w miesczye zawarsy sie, polia stawicz nie chczą. W myesczie w zywnoscz y prochy doszyc zapasny.

W tym czerniechowskim pułku są nyzowsczy y koczowsczy – kozaczy starinni, siedniowsczy y czerniehowsczy – zbierana druzyna.

Bilę Czarnobył y przewoz na Sławesznie od Czarnobyła opanowac, tedy podeimuie sie do Czerniehowa borami prowadzyc, a Dniepr y Przypiec w Domantowie radzy przebycz.

Myędzy czernią te są wszędy głoszy, ze sie w Moskwie iawy krol drugy z potomkow Stephana Bathorego, ktoremu na panstwo laczkie wszistka Rus chcze dopomocz.

Takie wiesczy Hmiel między cern, hlopstwo pusczacz kazał, aby ych wszeliakym sposobęm zdraycza do buntow pobudzał, zeby przy nim stali, obieczuiącz sobie Hmiel pewne zwicięstwo y hanowy widacz wszistkę Koronę w

---

[247] Можливо, наказний переяславський полковник Гарасько Яцькович (Яцкевич) (*Кривошея Володимир.* Козацька еліта Гетьманщини. – Київ, 2008. – С. 91).

[248] У рукописі “stom”.

niewolią y na łupy pusczycz (alie w Bogu nadzieia nasza y prziczinie Naswiętszy Panny, ze go Bog som stłąmy y zetrze pisną głowę iego). || **(арк. 469)**

Chmielniczky popisował woysko swoie więcey, niz osmdziesziąt tyszięczy woyska komonnego wybornego z dobrą armathą, a hłopstwa, cerni rozny sto dwadzyesczya tyszięczy. Kładą drudzy wsistkiego iego z hłopi woyska 400000, a drudzy twierdzą, ze ma wszistkiego woyska y z hłopy pod sterykrocz sto tyszyęczy, rahuyącz gmyn na głowę z hłopy. A kto do iego woyska z Ruszi nie set, to scinał [ka]zdego*, mowiąc, zescie wi, vniaczy, nie krzescianie, bobiscie u mnie beli w obozie, s czego zdraycza Hmielniczky surowo y srodze kaze. Posła krolia i. m., ktory iezdzył do niego, nie uszanował przi inszych posłancah postronnych, a mowią, ze mu kazał szyię vczyącz.

Dufa Hmiel woyska swe z hłopy, takze y w Tatarach, hamie Islyam Giereczu, z ktorim sie takze sprzysiąg na braterstwo przeciw Polscze y zniesieniu wszistky Korony, gdzie han kazał w Tatarach po swyh ordach wywołacz wsędy pospolite rusenie, aby sie czo zywo do Polsky na woynę rusało tak starzy, iako y młodzy, gdzie wielkie woyska wywiod sobą na Vkrainę Tatarow, alie tes przysło[249] z nim wielie y Wołochu. Vdaią, ze go więcey, nyz dwakroc sto tiszięczy przysło, wiesaiącz nieznacnie za Dniestrem, wirozumiewaiącz pierwei, czo sie dzieie w polskim obozie.

A do inszych monarchow słał, factie cziniącz, aby zewsąd na Polskę uderz[ycz]*. Do Turek[250], aby mu posłał cesarz [Mehmed IV] pomoczi, bo iezeli mu nie poslie, a otrzima zwyczyęstwo nad Poliaky, tedy y Turky nawiedzy. Słał, podwodząc Moskwę, obieczuią[cz]* im xzięstwo wroczic siewierskie y czerniehowskie, Smolens[k] i insze panstwa. Do Sweczy takze, aby nie zaniedbywali okazy, maiąc pogodę do Prus. Znowu do [Jerzego II] Rakocego, aby szie miał pod Krakow, i inich, iako Wołohy, Mułta[ny]*. Wszisczy cekaią, czo szie będzie s Polską dzyalo, patrząc zdaleka, a [bę]dącz* pogotowiu na granyczach prawie wokoło.

Woysko tes koronne scziągało sie do obozu do krolia i. m., czo da[ly]*, to wieksze. || **(арк. 470)**

Опубліковано: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 215–216 (фрагмент; переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 230–231 (фрагмент; переклад англійською).

Семанькiв Касiян. Матеріали для нового видання "Документів Богдана Хмельницького" // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1992. – Вип. 2. – С. 140 (фрагмент).

№ 168

1651 р., травень. – Нотатки про роботу королівських комісарів, призначених до соляних жуп у Велічці, з текстом їхнього універсалу від 17 травня до міста Казимира

Comissya do wieliczkych zup 1651.

In mayo krol i. m. zesłał do Wieliczky pp. comissarzow i. m. p. Francziska Dębinskiego, podkomorzego krakowskiego, i. m. x. Tomasza Vieyskiego,

[249] Слово правлене.

[250] У рукописі "Do Tuter".

opata tyniec[kiego][251], i. m. xiędza Iąna Rozyczkiego, sekretarza swego, y i. m. x. Teodora Zaporskiego dlia odebrania zup wieliczkych y bohenskych od i. m. p. gropha [Jana Weiharda] Wrzescowyca[252] a zeby ie oddali i. m. p. [Mikołajowi Stefanowi] Łasczowy, ktory przez arędę większą zupy od krolia i. m. otrzimał wielyczkie y bohenskie, bo p. groph nie chciał tak wielky sumy postąpicz, iako on dawał, p. Łascz (a mowiono, zeby tho s poduscania zydowskiego, ktorzy bi mieli trzymacz te zupy napoły z Łasczęm)[253]. Iednak groph pp. comissarzow do zupy na comissyą pusczyc nie hcział, az ią musieli na miesczie odprawiacz y gospodamy stacz. Nie hcząc zup ustąpycz, azby mu to nagrodzono y zapłaczono, czo wydał na zupy y czo darował komu, gdy szie o zupi starał, takze y remanenty popłaczono, odpowiedayącz surowo y zup nie hcząc ustąpycz. Posłali pp. comissarze do krolia i. m. po informatyą, co kaze krol i. m. czinicz y kogo przy zupach zostawycz, y przislał krol i. m. declaratyą, zeby od p. gropha odebrali, a p. Łascowy oddaly, długi iego spisawsy, ktobykolwiek sobie iakie pretendował na zupah wielicz[k]ych y bohenskych, aby sie ozywał na dzięn naznaczony. Ktory vniwersał takowy wydali pp. comissarze do Kazimierza y publikowacz go kazaly:

My, nizey podpisany comissarze i. k. mosczy[254], pana na^{o} miło[sczywego], do zup wieliczkych y bohenskych zesłany, po fundatyey iurisdictyey nasey comissarskiey, zaciągaiąc w pewnich trudnoscziach informatiey od i. k. m., pana na^{o} miło[sczywego], dotądesmy comissyą naszę prolongowali. Teraz iuz wiadomo czynięmy, komu tho wiedziec naliezy, ysz tęz comissyą i^{o} k. m. tak w uznaniu remanentow i. m. p. grapha, iako tesz w zniesieniu wszistkich kreditorow, ktorzy by sobie iakiekolwiek długy na zupnych prouentach y solach i. k. m. wielickyh y bohenskych presentowaly, *serio*[255] konczyc będziemy. Przetho *vigore eiusdem commissionis sac[rae] regiae m[aies]t[a]tis, d[omi]ni nost[r]i clemen[tissimi]*[256], to do wiadomosczy podaiemy. Wszistkym naliezączym to declaruiemy, ze ktori teraz w przysły piątek, to iest *in crastino Ascensionis Do[min]i*[257], swoią pretensią albo długyem, do zup sie scyągaiączym, nie stanął przed namy, na potym długu kozdego przymowacz skarb nie będzie. Na czo sie własnemy rękamy naszęmy podpyszuiemy.

Don w zupah wielyczkych dnya 17 miesiącza maya 1651.

Xziądz Thomas Vieysky, comissarz i. k. m. *m[anu] p[ropria]*, Teodor Zaporsky, com[issarz i. k. m.], Francisek Dębinsky, podkomorzy krakowsky *m[anu] p[ropria]*, xzyąd[z] Iąn Rozyczky, com[issarz] *et* secretarz krolia i. m.

---

[251] Так у рукописі – скорочення з титлою. Однак Томаш Уєйський був плоцьким абатом, а не тинецьким (див. далі док. 216). У 1646–1657 рр. тинецьким абатом був Станіслав Пстроконський: *Sczaniecki Paweł, o.* Katalog opatów tynieckich. – Kraków, 1978. – S. 182–188.

[252] Слово дописане над рядком.

[253] У рукописі дужку не закрито.

[254] Слово правлене.

[255] *serio* – серйозно.

[256] *vigore eiusdem commissionis sacrae regiae maiestatis, domini nostri clementissimi* – силою цієї ж комісії його королівської милості, нашого наймилостивішого пана.

[257] *in crastino Ascensionis Domini* – у переддень Вознесіння Господнього (у 1651 році це 17 травня).

Graph wyiehał z Wieliczky, takze po nym y p. Lascz nie [...][258].
Vniwersał publikowono w Kazimierzu y dłużniczy ie...[259]. || **(арк. 471)**

№ 169

20 травня 1651 р., Львів. – Новини про підготовку воєнної кампанії в Україні

Ze Lwowa.

20 may w sobotę publikowono cwarte wyczi na pospolite rusenie od krolia i. m., ktory pod Sokaliem oboz załozyc roskazał, drugi – pod Włodzymierzem, aby tam woyska scziądali szie do pp. hetmanow y pospolite rusenye, poniewaz Hmiel opanował som Piliawcze y tam sie ufortifikował, a drugie woyska kozaczkie pod Starim Konstantinowęm położiły sie srogie z Tatar[y]*, do ktorych hłopstwa[260] niezmierna rzecz kupy sie Rusy. Gdzie beł krol i. m. naznaczeł mieyscze obozowy koronnemu pod Starim Constantinowem, tam Hmiel z kozaky ubiezal y oszadzył sie. Trwogi wielkie po Ukrainie, czo zywo, vczieka, gdzie kto moze.

We Lwowie wołano, aby szie w ziwnoscz na dwie lieczie przigotowano, a kto bi nie miał czim szie zywic, aby wczas wyiezdał. Skąd wielie szie liudzi wiprowadzieło y powichodzieło roznego pospolstwa, gdysz we Lwowie drogoscz wielka chlieba y zywnosczy.

Krol i. m. we Lwowie ma zmieskac, oczekywaiącz, az sie pospolite ruszenie scziagnie, do ktoryh i. m. p. sliahty woiewodztw pise, aby iak naprędzi scziagal[i]* szie, nie czekaiącz dnia 5 cerwca naznaconego, gdysz tego wielka nagła potrzeba następuiączego nieprzyiacielia, ktory y zagoni porospusczał, dobytky zaimuiącz y liudzy.

We Lwowie drogoscz h[l]ieba, mięsa y kazdy rzeczi. A tak do Zamosc[zia]* szyeła szie ych ze Lwowa wiprowadzyeło tak miescon, iako roznich liudzy stanu roznego. || **(арк. 472)**

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 15 (no. 66; фрагмент).

№ 170

Новини про військові справи й дипломатичні відносини в Османській імперії, Кримському ханстві та Україні

Nowyni z Ukrayni strony Turkow.

Turczi są teraz bardzo w wielkym zamiesaniu, bo na tamtey stronye Byalego morza niemal wszisczy basowie rebelizowali. Basa na Wanie y drugi na Zsronie obay rebelizowali, bo im beło hczyano zaraz panstwo wzyącz y nie dali go sobie bracz, y owsem zaraz przeczywko tamtym bassom nowym woyska podniesly.

---

[258] Останній рядок аркуша втрачено.
[259] Текст втрачено.
[260] У рукописі “hłobstwa”.

Ipsyr basa, siestrzeniec Abasy base, ten ma 40 tisięczy woyska swego, az do samey Porty pali, pustosy, iak w nieprzyiacielsky ziemy.

Z Babilionu wiadomoscz przysła, ze perskie woyska y z krolem samim [Abbasem II] następuią na Turky, aby odebrali Babylon od Turkow. Do Babilonu budzinskiemu baszi wsystko woisko rebelizowało y wizabyiali mu dwornych sług iego.

Od Zadry dway bracia Zereny [Zrinskie] z woyskamy horwanskimy, dalmaczkymy, weneczkimy 26 miast wypalily y woinę potężną prowadzą, y morskie galery ius na morze wyszły do Kandiey y u Bosphoru stanęli, ze zywnosczy nie pusczaią z Białego morza do Stambołu.

Strony Tatarow.

Han [Islam Gerej III] w Krimie zostaie. Posedłby beł som na woinę, alie ze brat iego hory sułtan gałga [Krym Gerej], ktory bardzo zpuhł[261], y dlyatego som na stoliczy zostaie han, a naradin sołtana [Gazi Gereja] wiprawył, z ktorim wisło z Krimu 5000 woyska y Budziacka orda, takze y Nahayska z nim ydzie. Przeprawieł sie przez Dniepr pod Asłanhorodem[262], około Inqubeia koczuie. Kazono sie beło Budziansky ordzie zaraz ruszycz, bo Ali aga do nych przyiahał, wiganiaiącz ych. Alie wimowieli sie, ze dlia hudyh kony nie mogli winiscz, hyba zaras po s. Ierzim ruskim[263] z naradinem sułtanem zkupią sie na Iuscanim brodzie z nimy.

Stroni kozakow.

Sąm Hmielniczky oczekiwa na ordę, do ktorego sie woiska wszistkie kupią chłopskie, ktory sie iuz wcalie oddał ze wszistkim woiskiem Turczynowy. Posilał posłow swoych do Turek, prosącz, aby go poszyłkowali || **(арк. 473)** przeciwko nąm y roskazono, aby go han y hospodarowie posyłkowal[i]*. Han telko na prozbę wisłał naradin sułtana, na ktorego wiadomoscz oczekywac będzie, iesli sie mu posczęszczy. Alie iesli inaczy, tedy sie nie ruszy, y hospodarowie nie mislią o tym, aby mieli kozakow posyłkowacz, alye telko patrzą na nasze terminy. Tego iednak zyczą, zeby potęznie nastąpycz ze wszistką potęgą, tedy ych pewnie orda odstąpy.

Kozaczy Tatarow zaraz po s. Ierzym spodziewaią sie, ktorzy z Hmielniczkym wespoł hczą pierwszą wiwrzec furyę na i. m. p. [Marcina] Kalinowskiego, woiewodę czerniechowskiego, y na to woysko, ktore iest przi nim, gdysz tho woysko za naylyepse kładą. Orda Buciacka, przeprawuiącz sie, będzie pod Tehynią.

Hospodar i. m. wołosky [Bazyli Lupu] chciał beł zatrzimac tego causa [Osmana agę], co szedł sablią y z buławą do Hmielniczkiego od Turkow, alie obawiaiąc szie poniekąd Turkow, aby go ynaczy nie udał do Porty Hmielnicky, dał pokoy. Napiszał iednak do basy sylistryskiego [Derwisza Mehmeda paszy], radząc, aby go zaniehali (to iest Hmielniczkiego), pokazuiącz to, ze z wielką potęgą i. k. m. ze wszistkym woyskiem następuie, kiedi mu Bog posczęszczy: "Iako mu sie s tego wimowyczye w takim swoym zamieszaniu, gdy na was z woyskiem nastąpy?"

Wezera Turczy maią liedaiakiego [Meleka Ahmeda paszę]: nie telko zeby miał bydz człekiem rycerskym, alie y po tureczku dobrze nie umie.

Kozakom ani ordzie nie trzeba wierzyc, hocziasby sie nabardzy ofiarowaly, bo telko na swoy termin czekacz będą.

---

[261] Див. коментар до док. 160.

[262] У рукописі "Astanhorodem".

[263] У рукописі "Ruszi sie".

№ 171

Нотатки про передислокацію коронного табору з-під Володимира до Сокаля і відступ української залоги з Бару

Oboz przenieszioni zpod Włodzimierza pod Sokal, ięno pąn hetmon polny koronny [Marcin Kalinowski] znowu powroczyeł pod Kamieniec Podolsky z woiskiem swoim.

Kozaczy *libere*[264] z Baru, ktori bely opanowali, odstąpiely.

№ 172

Новини про переговори польських послів у Москві, від'їзд Яна Казимира до табору під Сокаль та інші відомості

Z Moskwy.

Goniecz z Moskwy i. m. p. Zamoysky powrocył, podkawsy szie z p. [Stanisławem] Withowskym, kastellanem sędomirskym, posłem wielkym od krolia i. m. y Rzeczypospo[litey] do Moskwy, w Smolensku kładzie go, ze iuz prętko s[ta-]* || **(арк. 474)** nął po Wielky Noczy w stoliczy, alie stamtąd pocziehy szie zadni nye spodziewacz y owsem obawiacz sie ych potrzeba, bo sie ozwali samy, ze posła zatrzymayą, az ym będzie wroczone Siewierska ziemia y ynsze zomky.

Krol i. m. iutro wyiezda pod Sokal. Woysko sie tesz nieubogo kupy y poczty piękne, y dostatnie stawiaią pp. dworzanie krolia i. m. *Inter alias patronos*[265] błogosławionego Stanisława Kostkę, do ktorego *votum* vczinieł krol i. m., iesli przez przcicinę iego da mu Pąn Bog zwicięstwo, iako nayprędzy o canonyzatyą staracz sie będzie, gdzie do oycza s. [Innocentego X] pyszał krol i. m., aby pozwolieł msze s. celerowac o imięniu iego. Slysacz tes ieden człek, dobrego zywota maiąc w sobie w obiawieniu, cos prognostikował k. i. m. *victoriam*[266], alie z kondityami, ktore mu ctery powiedział, a nikomu ych nie obiawiaiącz, y nie mozemy wiedziec, czo takiego. Te konditye telko i. m. x. kanczlerz [Andrzej Leszczyński], i. m. p. podkanczlerzy [Hieronim Radziejowski], krol i. m. o tym wiedzą. Y tak krol i. m. dwa dny y noczy u iezuitow zostawał na meditatyah.

№ 173

Універсал Богдана Хмельницького з коментарем про його поширення

Vniwersał Chmielnyczkiego.

Ia, Bochdan Chmielniczky, hetmon Woyska Zaporowskiego, dayę do wiadomosczy, ze kogo tęn moy vniwersał doydzie, aby sie ku woly moy skłanialy, y czo w nim napisanego, skutkiem wypełniał, obieczuiącz kazdemu takiemu wseliakie wolnosczy podczasz panowania swego. A ktori by temu beł przeczywny, garłęm karany będzye, etc., etc.

---

[264] *libere* – вільно.

[265] *inter alias patronos* – поміж інших покровителів.

[266] *victoriam* – перемогу.

Temy vniwersałamy bardzo chłopy buntuie y Rus pobuntował, obieczuiącz ym wseliakie wolnosczy od roboczizny, telko czynse pewne zeby dawali czo rok. Hłopom to bardzo zasmakowała ta wolnoscz, a tak czo zywo z hłopow do rebelyei, do woiny. || **(арк. 475)**

Опубліковано: *Семаньків Касіян.* Матеріали для нового видання "Документів Богдана Хмельницького" // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1992. – Вип. 2. – С. 137.

Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1998. – С. 243.

№ 174

12 травня 1651 р., Ухане. – Універсал Яна Казимира для Краківського воєводства із закликом збиратися на посполите рушення

Vniwersał cwarty na pospolyte rusenie do woiewodztwa krakowskiego.

Iąn Kazimierz z Bozy łasky krol polsky, wielkie xziązę litewskie, ruskie, pruskie, zmudzkie, mazowieczkie, infliączkie, smolyenskie, czerniechowskie a swedzky, godzky, wandalsky dziedzicny krol.

Wszem [w]obecz [y] kazdemu z osobna, komu tho wiedziec naliezy, a mianowyczie dignitarzom, vrzędnikom y wszistkym stanu ricerzskiego woiewodztwa kra[kowskiego] obywateliom, uprzeimie y wiernie nąm miłym, łaskę naszę kroliewską. Vprzeimie y wiernie nąm mily! Aczkolwiek wydane szą do uprzeimosczy y wiernosczy waszy trzecie y ostatnie wyczy, abiscie uprzeimosc y wiernoscz wasa na dzięn piąty *mensis* następuiącego *iuny*[267] pospolitem ruszeniem pod Konstantinowem Starim stanęli, ze iednak nieprzyiaciel, iusz tam to mieyscze opanowawszy, daley sie *in viscera Regni*[268] s potęznim tak s Tatarow, kozakow, iako tesz y niezliconego mnostwa chłopow sposobionym woyskiem pomyka, a bacząc, ze tak wielgi iego szilie y potędze woysko nasze z uchwały seymowey od nasz zaciągnione wydołacz nie moze, przeto donosząc wczesnie do wiadomosczy vprzei[mosczy] y wierno[sczy] wa[szey] gwałtowne to następuiącze na Rzeczpospo[litu] niebespiecenstwo, pilnie ządami y vpominamy, abisczie vprzei[moscz] y wierno[scz] wasza iak nayprędzey bydz moze do nas do obozu tam, gdzie od nasz postanowioni będzie, pospieszali y zeby za złączeniem spolney szyły przewrotnego nieprzyiacielia na zgu[bę]* Rzeczypospolytey zamisłąm mogł sie wstręt y odpor vczinicz. Ktory vniwersał nasz dlia prętszey wiadomosczy iako do vprzeimo[sczy] y wierno[sczy] wa[szey], [tak] y do inszych woiewodztw, gdziekolwiek onich zastanie, przez vmis[lne]* posłanie tak w cyęskym spolney oyczizny razie roszełacz roskascie.

Dąn w Uchaniach dnia 12 maia roku Pan[skiego] 1651, panowa[nia] kroliestw naszych.

Ion Kazimierz krol.

Locus sigilli maioris cancellarię Regni[269]. || **(арк. 476)**

---

[267] *mensis* następuiącego *iuny* – наступного місяця червня.

[268] *in viscera Regni* – вглиб королівства.

[269] *locus sigilli maioris cancellariae Regni* – місце печатки великої королівської канцелярії.

№ 175

20 травня 1651 р., польський табір під Сокалем. – Новини про битву коронного війська з татарами під Кам'янцем-Подільським, полонення і викуп нурадділа-султана Ґазі Ґірея

Nowyni z obozu zpod Sokalia do Krakowa *20 may*.

Krol i. m. w obozye pod Sokalięm stanął y tam woyska do niego sczyągały szie y pospolite ruszenie, gdzie oboz koronny zatoczono (day Boze szczęsliwie).

I. m. p. [Marcin] Kalinowsky, hetmon polni koronny, pod Kamięnczem Podolskim obozem stanął, nie maiącz woyska, telko 6000, alie dobrego. Tam, gdy poszłysal, ze naradin sułtan [Gazi Gerej] z woysky tatarskiemy pewną częsczyą w kielkunastu tysięczy, – iako udawono, ze miał pod 18000 Tatarow albo więcey woyska wibornego Tatarow, – ydącz czo prędzy na pomocz Hmielnyczkiemu, gdysz tęn naradin sułtan hłop ricersky, serca smiałego y okrutnego na krew liudzką. Dowiedział sie o nim i. m. p. Kalinowsky, woiewoda czerniechowsky, hetmon polni koronny, wiszed z obozu w szesczy tysięczy woyska przeczyw niemu taborem[270], a gdy szie Tatarowie przeprawieli, uczinieł i. m. p. hetmon zasadzky: w iednim mieysczu dwa tysziącza, w drugim w liesie dwa tisziącza, a szą m i. m. stanął w celie we dwu tyszyęczy[271]. Tatarowie, obacziwszy woyska nasego niewielie, smieszli na nyh, dali sobie bytwę srogą, a w tym z boku y s tełu woyska one 4000 zaszadzky na Tatary vderzely, ktorzy szie zaraz potworzeły, alie szie przecie męznie sziekli. P[ąn] Bog posczęscieł, ze zwicięstwo zostało przy i. m. p. hetmanie, ze Tatary pogromiono, więzniow nabrono y szamego naradina sułtana poimono y kroliowy i. m. oddano, ktorego do więzięnia odesłac krol i. m. roskazał. Szaczował sie zaraz (iako wiadomoscz przisła) na dwakrocz sto tyszięczy y sto sliah[t]y z więzięnia wipusczyeł za się[272], a kozaky, setniky krol i. m. kazał posczinacz. Zginęło y woyska koronnego pod dwa tysziącza, towarzistwa samego 300, az taborem zrazu uhodzieli, długo sie broniącz. Resoluował sie i. m. p. hetmon, ze ym dał polięm bitwę y szczęsliwie wigrał, liubo skodą swych przisły do obozu krolia i. m. pod Sokal bardzo zgłodniołe woysko y zubozałe, prawie piechothą, konie hude przed sobą zenącz, ktoryh krol i. m., wdzięcznie przyiąwsy, odpocząc sobie im pozwolieł w obozie 2 niedziely, czekaiącz na nich, bo sie krol i. m. wibierał z obozu pod nieprzyiacielia, iuz dali nie czekaiącz pospolitego rusenia, ktore lienywo sie do obozu sciągało. || **(арк. 477)**

№ 176

1 червня 1651 р., Краків. – Новини про публікацію королівського універсалу з останнім покликом на посполите рушення для Краківського воєводства

1 iuny we cwartek przed S. Troiczą publikowano pospolite ruszenie znowu, iuz prawie piąty raz vniwersał od krolia i. m., aby do obozu czo prędzey stawały wszisczy i. m. p. sliahta woiewodztwa krakow[skiego], zeby sie zadęn nie wimawiał y nie zasłanyał ani horobą, staroszczyą, trudnoszciamy pod wi-

[270] Слово дописане над рядком.
[271] Надпис на маргінесі: "[i]akoby* uhodzył".
[272] У рукописі після цього закрито дужку.

nami w prawie opiszanemy. Takze y i. m. p. woiewoda krakowsky [Władysław Dominik Zasławski] surowo list swoy napisał do sliahty, prosząc y napominaiącz, y groząc, aby wyezdali y czo prędzy do obozu stawaly.

Śliahta wibierała[273] sie, alie niesporo y lieniwie. Dopiero sobie kony suka[li]* kupowacz, siodeł, strzelby, wozy y zbroie i ynne potrzeby woienne, bo tego w domu nie mieli, ani sie w tym kochaly, telko w gospodarstwie y maiętnosczyach, roly y zaszienkach, targach, spodziewaiącz szie, ze krol i. m. bez woiewodztwa krakowskiego odprawy pospolite rusenie, iako tak dwie lieczie pod Zborowęm.

A tak po publicze ięli szie pospiesac y wyiezdacz tak xzięstwo zatorsky[e]*, iako y oswięczimskie, y i. m. p. sliahta woiewodztwa krakowskiego pod Rzesow. Tam szie sczyągacz sobie mieyscze naznaczeły y popysz *5 iuny*.

№ 177

25 травня – 5 червня 1651 р., Краків[274]*. – Нотатки про військові навчання мешканців Кракова, Казимира і Клепара, а також про заходи стосовно укріплення земляних валів цих міст*

Okazya miescąn.

Na Strzelniczy okazyia krakowion, kazimierzon y klieparzon.

5 iuny w poniedzyałek po S. Troyczy strzeliac kazono miesczanom, oraz i. m. x. Piotr Gębyczky, biskup krakowsky, som obiezdzał wszystkych, takze i. m. p. [Hieronim] Smieta[nka]*, podstarosczy krakowsky, y i. m. p. Marczin Pygłowsky, podrzęnczy krakows[ky]*. Bely pp. raycze krakowsczy, pp. rayce kazimierzsczy, przi swych miesczana[ch]* z osobna, wsziscy staly. Klieparsczy takze oszobno, miescanie z rayczy. Bely y hłopy z kyiamy, komornyczy rozny z Xziezego, Śliaheczkiego, ze Zwierzyncza, z Podzomcza, z Krowodrzy, z Pędzihowa, z Byskupia y z r[o]znych* iurisdicty wihodzili z horągwiamy y kto s czim myał, to szie popiso[wały]*. Beła tesz piehota mieyska krakowska w barwie 80, strzeliali porząnnye. A byskupi [piechoty] beło w Kazimierzu sto, ktora namislnie przysła dlia tumultow y obrony Zydow od studentow. Miasto Krakow y Kazimierz zawar[te]* beło y fortky poty, poko sie okazyia nye odprawieła. Spokoinie [be]łło* wsędy bez tumultu.

Pp. krakowianie wały myeli sipac koło Krakowa w poliu za Klieparzęm. Tego zaniehały, ze to kost wielkyby beł, liubo by [...][275]. || **(арк. 478)** Kazaly, iakoz iuz beło roskazono pod wyną, aby kazdy z miesczan wyszilał z takamy, z łopatą, z motyką do wałow sypania tak z Krakowa, [iako] z Kazymierza y z Klieparza, z domow xzięzyh y slyaheczkyh. Alie drudzy nie hczyeli pozwolicz y zbraniali szie tego czięzaru, iako xzięza y sliachetczy. Ustały te zamysly wałow, boby y liudzy woyska trzeba ze 6000 beło do[276] bronienia tych wałow przed miastem, bo miesczanie za wałamy nie osiedzieli by szie y nie witrzy-

---

[273] У рукописі “wibierałała”.

[274] Нижня хронологічна межа – відповідно до універсалів біскупа Петра Ґембіцького до мешканців Кракова, Страдома, Казимира і Клепара стосовно зміцнення земляних укріплень (*Wyczawski Hieronim, o*. Biskup Piotr Gembicki 1585–1657. – Kraków, 1957. – S. 339).

[275] Останній рядок аркуша пошкоджено.

[276] У рукописі помилк. “to”.

mali, gdyby woienne woisko nastąpyło, podobnieysa na murach y na bastach miesczanom bronycz myasta. A tak zaniechawsy wałow za Klieparzęm, uradzili y pocęły szypac pp. krakowyanye wały od Nowey bromy – [na] walie starim sypacz wał nowy, az ku Groczky bramie. Kazdy z Krakowa z miescąn po iednemu posełacz musział na grabarkę, a kto by nie poslał swego, tedy powinięn dac na dzięn po g[ro]sz[y] 12, a za tho naimowano hłopi do roboty. Sami krakowianie sipac szie podięły te wały, wiszełali tesz liada kogo – dziewcęta, hłopcow z opałkamy, z nieckamy, szaslikami, czo ziemię noszily. Mieli przistawow nad sobą, czo ych dogliądali, zeby pilno robyli[277]. || **(арк. 479)**

№ 178

15 травня 1651 р. – Новини про студентські погроми протестантів і євреїв у Кракові та Казимирі

15 may studenczy w poniedziałek krzizowy[278] pocęły sie buntowacz na liutry y hczieli ych burzyc wedlie dawnego zwycaiu, alie [liutry] powyiezdali prec, ze ych w Krakowie prawie mało albo nycz nie beło, y nie mieli [studenczy] kogo burzyc, telko czo sinowiec przyiech[ał]* i. m. p. [Stanisława] Chrząstowskiego po piniędzi 1200 na czopowe *ratyone*[279] raty drugiego kwartału czopowego, ktoresmi trzimali miasto od niego przez arędę. Prziset na ratusz kazimiersky o takowe piniądze ze dwiema dragany. Stude[n]czy*, postrzegszi tego, ze beł na ratuszu, zastąpieli mu na Stradomiu przed bernardini, rozumieiącz, ze set y z piniądzmy. Poimali go y wzyęli na smentarz do barnadinow. Kazali mu mowic pacierz y "Zdrową Maryą" przed passyą (a beli tesz y dway miesczanie kacmarze kazimierzsczy, ktorzy s[ly]* z nym do Krakowa do tego kupczika, ktori miał odbieracz piniądze y miał t[e]* lysty od p. Chrząstowskiego o te piniądze, aby ie odebrał). Barnadini, dowiedziawszi sie o tym hałasie, wipadszy z kliastora, odięli go studentom y pasamy dobrze wismarowali, a samego prec wyprawyli. Ktori potym, piniądze nazaiutrz odebrawszi, dał pewną kontentatyą studentom, ze go wiprowadzyli z Krakowa bespiecnie y s pokoiem, az przez y Klieparz. Som i. m. p. Chrząstowsky wcas wyiechał z Krakowa przed Bozim Wstąpięnyęm dlia tumultu y chałasu iakiego zakamy, ktorzy sie non zbieraly.

Gdy lutrow nie stało studentom, vderzęc pocęli w Krakowie na Zydy, ktorzy roznie po Krakowie, sarkaiącz sie, włoczą y w Klieparz[u] roznich kamięnczach siedzą bespiecnie, ze oraz Zydzi musieli ustępowac z Kra[ko]wa*, drudzi sie w skliepach pozamykali po kamięnczach, do zomku, gdz[ie]* kto mogł vcziec. A tak piehota zomkowa y dragany byskupy [Piotra Gembickiego] Zy[dzy]* w noczy y przede dniem do miasta zydowskiego kupami odprowadzały (pewnye, rozumięm, za dobrą nagrodą nieiednemu, czo ych kazono odprowadzac). A tak w miesczie samim[280] zydowskim zawrzec sie musiely y wotowacz ustawicznie we dnie y w noczy. Piehotę howali zomkową y dragani biskupa krakow[skiego], ktorim [Zydzy] dawali na kazdy dzięn na strawę pewną kwotę, aby ych broniono. Takze miasto Krakow y Kazimierz często we dnie zamykano przed wiecoręm w cas. Studęnczy często halasy czynieli na Zydy, w noczy nahodzyly na nich, strzeliali, po ulicah Zydy bie[gli]*. Gdzie

---

[277] Надпис на маргінесі: "2 [di]arius iako [Ch]mielnicky". Див. далі док. 186.
[278] Слово дописане над закресленим "swiątecny".
[279] *ratione* – щодо.
[280] У рукописі "snim".

ktorego kędy zaskoczyly, czo sie [...][281]. || **(арк. 480)** Hodzieli często na ratusz kazimierzsky, proszacz nasz, pp. radzyecz, abismy ych bronieli, ratowali, bromy zamykaly y straz w bromah mieyską myely. Na czo pp. poniekąd pozwaliali, zeby tumult iaky w miesczie u nas nye beł, a dlia Zydow y nom sie nye dostało przi nych.

Wysło Zydow przed swiątkami do Krakowa trohę. Zastąpieli im studenczy na mosczye Krakowskim y zruczieli zywcem dwu Zydow z mostu do Wysły, chcąc ych utopycz (alie dawno mowią: czo ma wysiecz, to nie utonie). Takze Zydzy płynęli oba aze ku Podbrzezu, tamze ych ratowono y z wody wiciągniono. Gdy studenczy odesli, bo ych chciely y Wislie dobyiac, alie nie mogli iako do nich doscz dlya głębyzny, wczyągnęły ych Zydzy na mury do siebie do miasta swego a tak ziwo zostaly. Potym znowu drugie raz zastąpieli ym[282] studenczy na mosczye, gdy ych piehota prowadzieła. Tamze Zydowy łeb berdiszęm rosciął student, az mu mozg wiliecział ze łba y zaraz został na mieysczu zabyty. Zadnego studenta o to nie poimono, any skarono. A tak Zydzy ustawicnie wielky trwodze zostawali, z miasta nie wychodząc nykędy. Iehali Zydzi z Olkusa, na Skawinskim mosczie zastąpiely im zaczy, chczyeli ych topicz Wyszlie, alie sie im Zydzy okupiely, czo mieli przy sobie: kielka cerwonych złotych, to im dali. I inich, gdzie zaskoceli, to byely Zydow. Piehota zomkowa y biskupia na studentow y zakow nye poriwali szie ani do brony, ani do strzelby, telko czo odganiali ych od Zydow, iako mogli.

Ras w noczy studęntow kielkanasczye wortkę do Zydow ięli wybyyacz, a Zydzy pocęly na nych strzeliacz y wypadac do studentow. W ulicę Zydowski przez kielka godzyn hałasowali sie. Zydow kielku obrazono, poimono kielku, do zomku zaraz ych pusczono. A tak Zydzy we swym parchu, zawarsy sie, siedzieli, nie wyhodząc z ulicze, bespiecznie, pocąwsy od dnia 13 maia az do dnia 13 cerwcza.

Syeła ych to kostowało, czo y do krolia i. m. do obozu słali kielka razy po mandaty, aby pokoy miely, ktore presentowaly y publikowac kazaly. Nicz to nie pomogło – musieli nie wyhodzyc nykędy.

Przed swiątkamy od Zydow wysło zydowskych synow roznych młodych[283], na katolicką wiarę pokrczyli sie. Okrczono ych u Bozego Ciala 4, v iezuytow 4, na Skałcze 1, na [...][284]. || **(арк. 481)**

№ 179

4 червня 1651 р. – Нотатки про надприродне явище у польському військовому таборі

Z obozu z listu p. Pruskowskiego *de data 4 iuny 1651*.

Krol i. m. we cwartek przesły *cum lachrimis et applausu in laudem Dei* odprawował v s. Ierzego *deuotionem representando visionem*[285], ktora sie stała

[281] Далі пошкоджено декілька слів в останньому рядку аркуша.

[282] Далі закреслено “Zydzy”.

[283] Далі помилк. написано “do na”.

[284] Далі текст Ґолінським не дописано.

[285] *cum lachrimis et applausu in laudem Dei* odprawował u ś. Ierzego *devotionem, repraesentando visionem* – зі сльозами та піднесенням на славу Божу відправляв службу у св. Юрі, представляючи видіння.

w obozye. Wydziano iedney noczy na powietrzu obraz: osobę krolia i. m., dwoch angiołow, koronę nad głową iego trz[y]maiączy*, a trzeciemu *desuper*[286] z miecem gołym tabliczkę s tim napisęm złotemi literamy: "*Saluator mundi*"[287], trzimaiącemu. Na czo kielkadziesiąt zołnierzstwa, to wydzączy, przisięgaly, *quod per narationem est approbatum et exinde* w bracztwie *angelorum deuotio fuit*[288].

№ 180

Нотатки про імператорського посла на шляху через Казимир до військового табору Яна Казимира і новини з двору Фердинанда III

Poseł od woyska cesarza i. m. do krolia i. m. do obo[zu]*.

Cesarz i. m. chrzesczyansky Ferdinand Trzeczy, uspokoiwsy panstwa swe od woien, zawarsy pokoy Swedamy y z kroliem franczuskym [Ludwikiem XIV], z ktorego domu poiął cesarz i. m. małzonkę so[bie]* xzięznę mantuanską [Eleonorę Gonzagę] ze Franczy, powinną bliską kroliowey i. m. po[lskiei]* [Ludwiki Marii], takze zawarł y pokoy z cesarzęm tureczkym [Mehmedem IV] na liat 20 y z y[ny]my* pany postronnemy, y z [Jerzym II] Rakoczim, woyska swe rospusczyeł y odprawyeł. Swedom w nagrodę pewną y wielką sumę oddał ces[arz]* i. m., falisgrapha do lasky przyiął [Karola I Ludwika], sina Friderikowego [V], ktori sie cęskym kroliem vcziniel, y maiętnosczy mu przywrocieł, y cor[...]* s tęm electorem na swim mieyscu został, a Swedom Pomorskie [xzię]stwo* xziązę pruskie [Fryderyk Wilhelm] pusczyeł.

To woysko, ktore v cesarza i. m. beło w służbie z Prus zaciągnione 70[00]* – 4000 konnych, a piehoty 3000 – wisłały do krolia i. m. do obozu: [ie]zeli* krol i. m. y Rzecpospolita ych będzie potrzebowała, gotowy będą [słu]zyc* y yscz do obozu krolia i. m. Miał takze y od cesarza i. m. li[st]* || **(арк. 482)** do krolia i. m. (poniewaz beło vdano w Sliąsku, ze kozaczy y Tatarowye woysko polskie zniesly y ydą pod Krakow). Dliaczego y cesarz i. m. kazał swemu woysku bydz przy granyczy pogotowyu, obawiaiącz sie niebespiecenstwa y do Sliąska. Vhoway Boze Polscze swankowacz!

A tak dalismi tęmu kapitanowy podwodę do Bohnie, liubosmy nie powynny, alie na przicinę i. m. p. podrzęncego [Marcina Piegłowskiego] y w takowey potrzebie woienney musielismy to vczynycz. Zablocia hlopi wiezli go, a tęn kapyton z Klieparza obroczieł sie prosto na Koszyczky y tamtędy poiehał, az trzeczieg dnya podwoda sie wrocieła. Dałęm hłopu zł[otych] 3 od kony y na strawę.

№ 181

Новини з польського табору про облогу Кам'янця-Подільського українськими військами

Nowyni z obozu.

Chmielniczky od Kamięncza Podolskiego stał obozem w kielku miliach. A tak radę vczyniwsy, ruseł iedney noczy, oraz woyska pod osmdziesziąt ty-

---

[286] *desuper* – згори.

[287] *Salvator mundi* – Спаситель світу.

[288] *quod per narationem est approbatum et exinde* w bracztwie *angelorum devotio fuit* – що було підтверджено на підставі розповіді, і відтак у братстві ангелів відбулося складання обітниці.

szyęczy, y przyset oraz pod Kamienyecz y przypuscził do sturmu, hczączy dostacz zomku liubo miasta. A tak walnie sturmował, odpoczynku nie dayącz. Z Kamięncza y zomku męznye sie broniely y wiczieczky na kozaky czynieli, ze Hmielnyczky 9 sturmow straczieł y sieła liudzy pogubyeł. Gdy sturm 10 przipusczic miał walny, liedwo by beł zomku kamienieczkiego nie wzyął, bo iuz nie mogli nawałnosczy wytrzymowacz, az dano znacz kziązęciu i. m. Ieremiemu Wysniowieczkiemu. Tęn czo prędzy w dzięsziączy tysięczy woyska skoczeł y na oboz kozaczky oraz uderzeł niespodzianie. Trwoga między kozaky powstała, daly znac Hmyelnickiemu, aby przibiwał na pomoc y dał ratunek obozowy. A tak musział zaniehacz sturmu do zomku kamienieczkiego y odstąpy[cz] a yscz do obozu, gdzie potym wsparł naszych, ze musziel znowu odstąpicz y powroczic nazad (alie y z Kamięncza wydali, gdy sturmował y dawał mu męzny odpor, cziniącz nąn wyczieczky, hoc miał tak wielkie woysko [...][289]). || **(арк. 483)**

№ 182

12 червня 1651 р., польський табір під Сокалем. – Новини про об'єднання українських і татарських військ, прибуття до табору нових підкріплень, польсько-татарські бої, полонення під Кам'янцем-Подільським українського посольства до Молдавії, повернення польського посольства з Москви та інші відомості

Z obozu zpod Szokalia *die 12 iuny* do Krakowa.

Pysą, ze iuz pewna wiadomoscz przysła, yz ham krymsky [Islam Gerej III] z Tatary przizet we 30000 y złąceł sie z [Ch]mielnickym *2 iuny*, nie obiawiaiącz sie iescze dlya swych fortelow. Zaczim iusz pierwsze *consilia*[290] precz, teraz iuz nowe będą miecz.

Oboz sie iuz nie pomknie daly od Sokalia, ktory okopami fortyfykuyą go. I. m. p. horązy koronny [Aleksander Koniecpolski] we trzeh tysięczy liudzy dlya op[a]trzenya* mieyscza obozowy naszemu posłany beł, iuz nazad p[o]wrocyeł*.

Ma bydz poseł od hama do krolya i. m., alye sie to da wydzye[cz]*. Obawiaią sie bardzo, zeby Tatarowie nie wtargnęli zagonamy w P[od]gorze*.

P. myecznyk koronny [Michał Zebrzydowski] w 500 kony wiachał do obozu, ta[k]ze* 500 kirisznykow od i. m. p. Dinoffa, woiewody pomorski[ego][291], wesło y skąd inąd przybiwa.

I s pospolitem ruseniem, ktore bardzo z gromadnemi powiatamy wchodzy do obozu, piszą, bilie sie chciely bydz, aliecz ych wszistkych krol i. m. przyzry, iezelis som sobie nie przepus[czy]*.

Chorągwi dwie naszych Tatarowie rosziekali, liedwo kielka r[an]nych vczyekło, czo daly znacz. Iedna z nich i. m. p. [Andrzeja] Fierlieia, [wo]iewodzycza* sędomierskiego; stełu ich napadli Tatarowie.

---

[289] Останнє слово аркуша втрачене.

[290] *consilia* – ради.

[291] Так у рукописі. У дійсності поморським воєводою на той час був Людвік Вайгер, однак тут помилково згадується, мабуть, його попередник Ґергард Денгоф (Gerhard Denhoff/Dönoff), який помер у грудні 1648 р. (*Włodarski Józef.* Jakub, Mikołaj i Ludwik Wejherowie, mężowie stanu Prus Królewskich i dowódcy wojskowi Rzeczypospolitej. – Gdańsk, 2016. – S. 147).

Pysze p. starosta kamienieczky [Piotr Potocki][292] do krolia i. m. [Jana Kazimierza], isz pisarza [Bohdana] Ch[miel]nyczkiego* ze wszistką iego comitiwą poimał[293], ktory s podarkami iezd[ził]* do hospodarowny wołosky [Rozandy] od syna iego Hmielnickiego [Tymosza].

P. sędomiersky i. m. p. [Stanisław] Witowsky, ktory beł posłęm do cara moskie[w]skiego [Aleksego Michajłowicza], wracza sie z Moskwy do nas. 12 tiszięczy liudzi w poszyłek kroliowy i. m. poszyła, posła Hmielniczkiego bardzo spetnie o[d]prawiono*. Temu liudowy swemu car kazał sie do litewsk[iego]* woyska obozu przyłączycz, obieczuyącz znowu osobno do Krimu woysko swe moskiewskie na Tatary poszłacz. || **(арк. 485)**

№ 183

22 червня 1651 р., Чорштин. – Універсал Олександра Леона Костки-Наперського із закликом збиратися до нього для відстоювання свобод та захисту короля від шляхетського рокошу

Vniwersał Alexandra Kostky z Semberku[294], ktori wzyał beł zamek czorstinsky y hłopi pocał buntowac, *22 iuny*[295].

Pokoy Chrystusow!

Wszem wobecz y kazdemu z osobna, wiernym poddanym k. i. mci, p. naszego miłosciwego, przy[296] zdrowiu dobrym od Pana Boga Naywyzszego, s[więtey] wolnosci y swobody zycze. Oznaymuiąc wszytkim wprzod wolą Bozą, takze k. i. m., ze chce slachta naprzeciw k. i. m., p. n. m., podniesc rokosz. A przeto, kto by tylko zyczliwi był y iest k. i. msci, niechay tym prędzey garnie sie pod skrzydlo moie pod Czorstyn przy panu rectorze i. m. p. pcimskim[297] [Marcinowi Radockiemu][298] iako pulkowniku[299] i. k. m., ktory[300] iako wierny poddany k. i. m. przyprowadzi was do mnie y bedzie was regimentował, dawaiąc we wszytkim informatią. Obieczuie przy tym k. i. m., p. n. m., wszyt-

---

[292] Urzędnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski, Janusz Kurtyka, Anna Sochacka. – Kórnik, 1998. – S. 133, no. 565. Один з претендентів на руку Лупулівни: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 129.

[293] У дійсності це було посольство від гетьмана до Молдавії, Валахії і Семигороду на чолі з Павлом Яненком-Хмельницьким. Листи від Василя Лупула до Богдана Хмельницького та Івана Виговського датовані 20 травня, від Юрія Кутнарського до Івана Виговського – 21 травня: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 250–251.

[294] У рукописі "Temberku".

[295] Надпис рукою Мартина Ґолінського. Далі арк. 485–490 писані іншим почерком і доклеєні ним до рукопису.

[296] У рукописі "p. w.".

[297] У рукописі "sanskim".

[298] Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – S. 32; *Miller I. S.* Powstanie chłopskie na Podhalu w 1651 r.; Ruch chłopski w Wielkopolsce w 1651 r. – Warszawa, 1952. – S. 67–69; *Wyczawski Hieronim, o*. Biskup Piotr Gembicki 1585–1657. – Kraków, 1957. – S. 338.

[299] У рукописі "pułkownika".

[300] У рукописі помилк. "kto by".

kie wolnosci tym wszytkim, ktorzy teraz przy mnie stac będą, y dwory slacheckie, y czo w nych, bedzie wasze. Y owszem sami sie zniesiecie z tak cięskiey niewoly wybic, kiedy czas macie. Maią li oni was do ostatka wniwecz obraczac, lepiey, ze wy ich obrocicie. Iuz sie was dosyc namordowali cisz pankowie, ze tez glos płaczący iuz was o pomstę do Boga woła. Przeto [od]pisuiącz iuz drugi raz i. m. panu rectorowi, ten vniuersal wydawą[m], przestrzegaiąc y w tym, iako mam *in commissis*[301] od k. i. m., zebyscie[302] zadnym vniuersalem, chocby z pieczęcią y ręką i. k. m. bedą, zadney nie dawali wiary, gdyzby te musiał wydac, boiąc sie slachty. Ale my czynmy, co mamy czynic iako nayprędzey. Przyidziemy pod Krakow na s. Ian. Iuzem tez sam [ws]zędy vniuersały porozsyłał do chłopow, ktorzy mi sie ochotnie stawią y [w n]owotarskim panstwie wszysci, a pan Stanislaw Litowski Marsalek [Stanisław Marszałek Łętowski][303] [pułko]wnikiem ich bedzie. Tylko proszę, azebyscie, przez Nowy Targ idącz, || **(арк. 486)** i. m. p. Zdonowskiego [Wiktoryna Zdanowskiego][304] nie tykali po tych wszystkich wsiach, w ktorych obaczycie więncze[305] zalozone na tyczę wystawione. Kosciołom takze prosze, aby zawsze była obrona, gdysz o Boga y o krzywde ludzką, y o nieposłuszęstwo k. i. mci woiowac bedziemy.

Datt[um] w Czorstynie *22 iuny 1651*.

Zdrowia dobrego wam zyczliwy, Alexander Leo z Semberku[306] Kostka, starosta czorstynski *m[anu] p[ropria]*. || **(арк. 487)**

Опубліковано: Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski / Wyd. Ambroży Grabowski. – Kraków, 1845. – T. 1. – S. 86–87;

Morawski Szczęsny. Rozruchy ludu podgórskiego 1651 r. // Światek Boży i Życie na Nim. – Rzeszów, 1871. – T. 1. – S. 177–179;

Kubala Ludwik. Kostka-Napierski // *Kubala Ludwik*. Szkice historyczne, ser. I. – Lwów, 1880. – S. 319–320;

Миллер Илья. Крестьянское движение в Подгалье в 1651 г. // Ученые записки Института славяноведения АН СССР. – Москва, 1950. – Т. 2. – С. 194–195;

Baranowski Bohdan. Powstanie Kostki Napierskiego w 1651 r. – Warszawa, 1951. – S. 66–67;

Bardach Juliusz. W 300-ną rocznicę powstania chłopskiego pod wodzą Kostki-Napierskiego // Nowe Drogi: Czasopismo społeczno-polityczne. – Warszawa, 1951. – R. V. – Zesz. 3 (27). – S. 30 (відбитка статті; факсиміле з рукопису Ґолінського, с. 28–29);

Szczotka Stanisław. Powstanie chłopskie pod wodzą Kostki Napierskiego. – Warszawa, 1951. – S. 98–100;

Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – Dok. 18. – S. 30–32;

---

[301] *in commissis* – у дорученні.

[302] У рукописі “zeby sie”.

[303] Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – S. 32; *Miller I. S.* Powstanie chłopskie na Podhalu w 1651 r.; Ruch chłopski w Wielkopolsce w 1651 r. – Warszawa, 1952. – S. 66–67.

[304] *Miller I. S.* Powstanie chłopskie na Podhalu w 1651 r.; Ruch chłopski w Wielkopolsce w 1651 r. – Warszawa, 1952. – S. 71.

[305] Слово правлене Ґолінським з “więcze”.

[306] У рукописі “Temberku”.

Miller I. S. Powstanie chłopskie na Podhalu w 1651 r.; Ruch chłopski w Wielkopolsce w 1651 r. – Warszawa, 1952. – S. 75–76;

Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 196. – С. 492–493.

№ 184

21 червня 1651 р., Краків. – Універсал краківського підстарости, гродського судді Єроніма Сметанки про збір війська у Кракові для придушення повстання Олександра Леона Костки-Наперського у Чорштинському старостві

Hieronym Smietanka, podstarosci y sędzia grodzki krakowski.

Nieznaiomy a wysmielony na lupierstwo y swawolą czlek, wziąwszy na sie tytul starozytnego, Rze[czy]p[ospoli]tey y krolom, panow swoich, dobrze zasłużone[go] domu ich mciow panow Kostkow, usiłuie podobną rebellią vkrayinskiey w tym woiewodztwie uczynic. Albowiem od niedziel osmi *pedester*, *sine famulitio*[307], czudzoziemskim podłym[308] habitem okryty do Nowego Targu iawiel sie. Tam od i. m. p. Wiktorzyna Zdanowskiego, oekonoma tamecznego, *humaniter*, lubo *incognitus*[309], przyiętey, w domu iego przes ten czas zostawaiący, konmi wspomozony y opatrzony. Chłopstwo podgorskie nadan[i]em wolnosci, wyzwoleniem od podanstwa, offiarowaniem *praedas et spoly impunitate devictorum*[310], a na ostatek zniesieniem stanu slacheckiego, przes sie listy swoie y osoby namowne bontuie y do rebelliey przywodzi. O ktorym ie^{o} msc pan Zdanowski zadney nikomu nie dal wiadomosci, y owszem osobe iego (lubo loznią [luźną]) u siebie miał dotąd, asz zlosliwy zamysl tego Kosztki mianowanego szkutkiem oglosił się, gdy w przeszły piątek, zsposobiwszy sobie kupe swawolnych z miasta y wsiow nowotarskich, zamek pograniczny czorstynski, *sine iusto praesidio*[311] zostaiący, opanował, osadził, y coraz większą gromadę chłopstwa przysposabiaiąc na lupierstwo kosciolow y klastorow Bogu poslubionych, takze dobr y dworow duchownych y slacheckich *locata rebellionis et tumultus sede*[312] w tym zamku cztorstynskim, z onegos wypada. Azeby ta zawziętosc iego[313] R[z]eczypospo[litey], temu woiewodztwu *et substantys priuatorum*[314] daley nie szkodzyła, tedy wyraznego prawa, to iest constytutyey *anni 1621* y powinnosci na vrząd moy włozony, trzymaiącey sie, wm. m. m. panow y braci wszytkich *sub tempus p[rae]sent[is] expeditionis g[e]n[er]alis bellicae*[315] doma pozostalych, to iest *patres familias*[316], bracią niedzielną, starych

---

[307] *pedester*, *sine famulitio* – піший, без свити.

[308] У рукописі “pod tym”.

[309] *humaniter,* lubo *incognitus* – ласкаво, хоч і не впізнаний.

[310] *praedas et spoly impunitate devictorum* – маєтності та безкарного грабунку переможених.

[311] *sine iusto praesidio* – без достатньої залоги.

[312] *locata rebellionis et tumultus sede* – після закладення осідку бунту й заворушень.

[313] У рукописі “tego”.

[314] *et substantiis privatorum* – і маєткам приватних осіб.

[315] *sub tempus praesentis expeditionis generalis bellicae* – під час цього воєнного походу.

[316] *patres familias* – отців родин.

y chorych ludzi, takze slugi, factorow, vrzędnikow, dzierzawczow ieº krolewskiey mci, pana mego myłosciwego, y ich mciow panow duchownych dobr *in recenti*[317] obwiescam y winami prawem pospolitym opisanemi obwiesczuie, abyscie sie w. m. na ten gwalt *pro die 27 iuni* do Krakowa *armati*[318] y w ziwnosc przysposobieni sami przes sie, a starzy y chorzy przes zdolne slugi y poczty porzanne zbiezec y zgromadzic wedlug obowiązku tey constitutyey raczyli. Zgromadziwszy sie to, co czas y okazyia, y gdzie przyniesie, Pana Boga wziąwszy na pomoc, wykoniwac *con[tra] dissolutos et contemptores legum violatores u[er]o securitatis publicae*[319] spolnie będziemy, co dla chwaley Bozey, całosci oyczyzney, uspokoienia woiewodztwa tego, ochroney substantiey wlasnych, zatrzymania stanu slacheckiego uczynic pod winami tąz constitutią opisanymi będziecie raczyli, nie wątpie, Pana Boga prosząc, aby ochotne slacheckie serca y animusze wm. m. m. panow y braci *benedictione sua diuina*[320] zagrzewal. Powolne usługi moie braterskie lasce wm. m. m. panow oddaie y z powinnosci vrzędu mego napominaię wmciow [w] iurisdictiey grodu krakowskieº, abyscie w. m. ieden drugiemu ten vniuersał ode dworu do dworu iako nayprędzey poselali, pod winamy tąz constytutią opisanemi na tego, ktory by ten vniuersal zatrzymał albo nie odesłał, zciągaiącimi sie, do ktorego pieczęc grodu kakowskiego przylozyc kazalem.

Dat[um] na zamku krakowskim *die vigesima prima iuny anno Domini millesimo sexcentesimo qinquagesimo primo*[321].

Hieronym Smietanka, pod[starosta] y sęd[zia] grod[zki] krakowski *m[anu] p[ropria]*.

Locus sigilli. || **(арк. 490)**

Vniuersal *d[ie] 22 iuny anno Domini 1651* podany[322] koło wzyęcia zomku czorzstynskiego od Kostky. || **(арк. 491)**

Опубліковано: *Morawski Szczęsny*. Rozruchy ludu podgórskiego 1651 r. // Światek Boży i Życie na Nim. – Rzeszów, 1871. – T. 1. – S. 180–182;

Миллер Илья. Крестьянское движение в Подгалье в 1651 г. // Ученые записки Института славяноведения АН СССР. – Москва, 1950. – Т. 2. – С. 201–202;

Bardach Juliusz. W 300-ną rocznicę powstania chłopskiego pod wodzą Kostki-Napierskiego // Nowe Drogi: Czasopismo społeczno-polityczne. – Warszawa, 1951. – R. V. – Zesz. 3 (27). – S. 31–32 (відбитка статті);

Szczotka Stanisław. Powstanie chłopskie pod wodzą Kostki Napierskiego. – Warszawa, 1951. – S. 91–92;

Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – Dok. 17. – S. 28–30;

---

[317] *in recenti* – негайно.

[318] *armati* – озборєні.

[319] *contra dissolutos et contemptores legum violatores vero securitatis publicae* – проти свавільних і бунтівників, зневажників законів, порушників громадської безпеки.

[320] *benedictione sua divina* – святим своїм благословенням.

[321] *die vigesima prima iuny anno Domini millesimo sexcentesimo qinquagesimo primo* – дня двадцять першого червня року Божого тисяча шістсот п'ятдесят першого.

[322] Далі до кінця речення дописка рукою Ґолінського.

Miller I. S. Powstanie chłopskie na Podhalu w 1651 r.; Ruch chłopski w Wielkopolsce w 1651 r. – Warszawa, 1952. – S. 88 (фрагмент);

Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 193. – С. 484–487.

№ 185

1651 р., червень. – Розповідь Мартина Ґолінського про Олександра Леона Костку-Наперського, його повстання і страту

Zomek Czorstym nad Nowim Targiem opanował nieiaky Kostka, ktory sie piszał Alexander Leo Napyersky z Semberku[323] Kostka, w piątek *die 16 iuny 1651*.

Tęn Kostka bawieł szie po miastach roznych, przepatruiącz szobie mieyscza y do znaiomosczy przychodząc z roznemi lyudzmy, az tesz y w Nowym Targu miesczie mieskał kielka niedziel podczasz wyiazdu pospolitego rusenia do obozu pod Sokal y wzyął znaiąmoscz z i. m. p. podstarosczym nowotarskim [Wiktorynem] Zdonowskym y przi nim sie bawieł, ktoremu hlieba nie załował, miewaiącz go na obiedzie często u siebie. A tho dliatego, ze szie udawał bydz sługą kroliewskim y maiącz uniuersaly y listy zmislione salbierskie z pieczęciamy, iakoby od krolia i. m., ktoręmu zlieczyc miał liud zbierac, a zebrawsy, zomkow pogranicnich od Węgier pylnowacz dlia bespiecenstwa. Ktoremu wierzeł p. podstarosczy, a listom sie dobrze nye przypatrzeł, iezeli prawdziwe, czili fałsiwe (a pierwey p[e]dano*, ze sie bawieł z młodu przy dworze krolia i. m. s. pamięczy Władisław[a]* przy frącmerze u kroliowey i. m. Cecilly Renaty, posługuiącz frącmerowy, rodzycz iest[324]. Potym po smierczy krolia i. m. bawieł sie po roznich miastach y pana[ch]*, przziswiadczaiącz dlia hlieba, po kielku niedziel po kliastorach w Częstoho[wie]*, na Tynczu, w Krakowie przi roznych osobach. O ktorim rozumieli, y[sz]* beł czos wielkiego y znacnego, a zwłascza, ze ięzykow czudzozięmskych [u]myał*, s cego samego miał przistep y swe zaliecenye do panow y liudzy rozny[ch]*, a on powoly zdradę swą upatrował y knował, iakobi swe złe zamisły m[iał]* wykonacz). A tak, biwsy między gorami w Nowim Targu, zbierał do si[ę]* vltaystwo, kogo ięno mogł dosiągnąc. Resolutow słał do zboynikow y złodzieiow, ktorych traczic miano, odprasał y odimował prawie katu, z[e]* mowyącz, ze teraz pylna potrzeba liudu kroliowy i. m., nie trzeba ych tracz[icz]*. Takze do hłopow, sołtisow roszelał y piszał lysty, o sobie oznaimuią[cz]*, ze iest od krolya i. m. na to zeszłany, aby zomek y starostwo czorsty[n]skie opanował y sliahtę gubieł wszistkę. Hłopi aby od poddanstwa vwolnic obiecowal, telko zeby mu czinse dawali, od roboczizny ich vwalniaiącz, czim niemało hłopow poruszeł po wsziach w starostwie nowotarskym y czorstinskym, w Mislięmiczach y w starostwie lancz[ko]ronskym*, gdzie pocęli beli hłopi sie buntowac, poddanstwo wip[owia-]* || **(арк. 492)** daiącz, a iego sobie za pana biorącz, etc.

Vpatrzywszy tedy czasz, tęn Kostka, zebrawsy zrazu do 40 hlopstwa, zaszadziel sie w noczy pod zomkięm, a gdy rano zomek otworzono, ubiegł zomek y opanował, gdysz tam p. starosty nie beło, ani podstarosczyego. Trzy-

---

[323] У рукописі “Temberku”.

[324] Дописано між рядками: “A teras sie piszal Alexander z Semberku (у рукописі “Temberku”) Kost[k]a”.

mał to starostwo czorstynskie i. m. p.[325] [Jerzy Platemberg][326]. Alie ie trzimał przez arędę Zyd krakowsky Samuel Stary, czo y Wyeliczce trzimał karbaryą solną. Tęn Zyd zaszadził na swim mieyszczu inszego Zyda, powinnego swego, zeby intratę odbierał, dogliądał, nie dawszy zadnego opatrzenia zomkowy, any strazy. Zomek som przez się iest bardzo obronny, na skalie wysoky, telko ze wody nie ma w sobie studnie.

A tak gdy zomek opanował, Zydy powyązał y do piwnyce wephnął. Klucze odebrał, pootwierał, naliaz piniędzy kielka tyszięczy, wzyął płoczyen, masła, gorzałky, kupkę wina, 2 becze piwa połczy[327], ze miał czo ieszcz y pycz, telko wody nie mieli. Zomek y mury oszadził, fortky y wrotha zataraszował ziemią y kamieniamy potęznie, na murah strzelbą oszadził.

Osziadszy zomek, pisał do[328] Marsałka, ktorego zwano Cziepiec[329], szołtysza bogatego, ktory walceł pierwiey z p. [Mikołajem] Komorowskim[330], prosząc go do siebie do kompany, ktory do niego przyiechał y spolieli sie sobą w zomku. Beł wesoł z iego przyiazdu, pieł z nim y strzelyacz kazał. Mieli tes sobą y białychgłow kielka w zomku. Y do insich hłopow rospisował, zacyągaiąc ych do siebie. Napisał tesz tęn Kostka y do i. m. x. Piotra Gębyczkiego, biskupa krako[wskiego], lyst, oznaimuyącz o sobie, ze z roskazania y woli krolia i. m. wzyął zomek y opanował czorstynsky pod swą obronę, poniewaz widzi, ze taka fortecza pograniczna nie miała zadnego opatrzenia y obrony, obawiaiącz sie niebespiecenstwa od Węgier, na czo ma listi y vniwersały od krolia i. m. A tak uprasa ieszcze i. m. x. biskupa, aby mu poslał działek, prohow, kul, gdysz na takim zomku omalie te mury[331] zastał. Poslał tęn list przez Gniewosa, pisarza celnego z Nowego Targu. Gdy tęn list oddano i. m. x. byskupowy [Piotrowi Gembickiemu] (a miał tesz iusz pisanie i. m. x. biskup od xziędza proboscza z Nowego Targu y od podstarosczyego [Wiktoryna Zdanowskiego], w teyze matery oznaymuiącz o nym), dzywował sie temu bardzo y poslał sobie, prosząc do siebie i. m. p. [Michała] Iordona, starostę dopcziczkiego, y po i. m. p. [Hieronima] Smietankę, podstarosciego krakow[skiego], y po i. m. p. [Marcina] Pigłowskiego, podrzęnczego krakow[skiego], y po insze pany. Vczinyeli konsultę,

---

[325] Далі пропущено місце для імені.

[326] Див. далі док. 232; *Miller I. S.* Powstanie chłopskie na Podhalu w 1651 r.; Ruch chłopski w Wielkopolsce w 1651 r. – Warszawa, 1952. – S. 36, 81; Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 415.

[327] У виданні Адама Пшибося "polskiego" (Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – Dok. 49. – S. 105).

[328] Далі пропущено місце.

[329] У дійсності – це Станіслав Лентовський, якого Мартин Ґолінський плутає з українським повстанцем із Закарпаття й учасником руху Костки-Наперського Василем Чепцем (Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – S. LIX, 128 (прим. 5)). З причини, мабуть, використання цього рукопису таку саму помилку робив Веспасіан Коховський (*Miller I. S.* Powstanie chłopskie na Podhalu w 1651 r.; Ruch chłopski w Wielkopolsce w 1651 r. – Warszawa, 1952. – S. 67).

[330] Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – S. XXX; *Miller I. S.* Powstanie chłopskie na Podhalu w 1651 r.; Ruch chłopski w Wielkopolsce w 1651 r. – Warszawa, 1952. – S. 37–38.

[331] У рукописі "munty".

czo prędzy posłali kielkadziesziąt kony, i. m. p. Iordąn swich posłał dobiwacz[332] go w zomku, a *interim*[333] odpisał mu i. m. x. biskup, ze nie takim sposobęm zomky pod obronę sobie zliecone biorą, iako on sobie postąpieł, a tak raczey, abi dobrowolnie z niego aby ustąpieł y zomek wczalie oddał y pusczieł. Nie || **(арк. 493)** słuhał tego Kostka y z Marsałkiem swim komponem. Poczęła ych czeliadz dobywacz i. m. p. Iordona y drudzy, czo z nimy beli, y wyrąbaly dwie fortcze, alie trze[cich]* nie mogli zeliaznich wrot, bo zafaszował dobrze y bronieł. Podłozeli ogięn, hcząc ic[h]* spalicz, alie liał wodą Kostka, poko mu iey stawało y strzelial, ze musieli odstąpy[c]*. A hłopy sie tesz poczęli po liaszach z rusniczamy kupycz.

Wysłał beł tesz Kostka po proch y ołow kupycz, dawszi na tho kielkase[t]* złotych, alye tych iego posłancow poimano y na Lubowli[334] wsadzono, ze mu nie myał kto dodawacz prohu y ołowu. Alie okna powitłukal a ołow topie[ł]* na kulie, gwozdzie z gontow, z dahow wyimował a zwyiał y tym strzelyał, bo pr[o]hu* ieszcze mu stawało, w pokoiach powibierał poszadzky wszistkie, a temy z muru czyskał. Posłał i. m. x. biskup piehothy swey kielkaset z kapitanem [Jakubem] Robakięm[335] y pułkownika swego xzięstwa siewierskiego Iarockie[go]* [Wilhelma Jarockiego][336], czo beł sliahtą siewierską przyyechał, takze dzialek 2 y puskarzow naszych kazimierzskych trzeh, prohow, kul dostatek. Takze z Lubowli[337] przysło piehothy[338] 7 horągwy, ze beło pod zomkięm więcey, niz tysziącz liudzy, ktorzy go dobiwaly. Bronieł sie dobrze y strzelbą, y kamieniami czyskayącz. Postrzelieł dwu swistakow, ktorich beł takze w zieliąnih katankach posłał i. m. x. biskup kilkadziesiąt z ptasinkamy, y koni takze dwu abo trzech. Alie do nych do zomku gęstą strzelbę pusczano usta[wi]cznie* dragany piesy y konny, ze sie im nie dano wichylicz z muru y uk[a]zacz*. Wistrzelialy kul samych 15000 z kobeł do zomku, a Kostka te k[u]lie* zbierac kazał y zas temy strzeliał z murow. A tak y działka zatocz[yli]*, z ktorych do zomku strzeliali, więze zepsowali y mury podziurawili, ali[e]* nie bardzo mury sie psowały dobrze zrobione. Więcey nyz tydzięn dobiwali g[o]*, az gdy o sobie zwątlieli czi, co przi nim bely, gdysz i samego Kostkę z muskietu w łeb kapitan trafieł w coło, a przeczie mu nicz, telko znak został od kulye (mowiono, ze ma przi sobie karaktery Kostka, ze sie go nie imy[e]* kulia y bron). Pocęli o sobie radzic: widac tego Kostkę związanego y Marszałka, azeby samich, czo przi nim beli 37 y białychgłow 5, gard[ła]* darowaly y wolno puscyely. Ięli contractowac z p. Iaroczkym, pułk[o]wnykięm i. m. x. biskupa, ktory im obieczał to y przisiąg, podpisawszy sie na karczie. Posłali im do zomku, ze wolni będą, telko zeby wydaly tych dwu (nie zdało sie tho kapitanowy y drugim officierom, i inim, aby beło uwolnicz tych drugich, bobi beli o ieden dzięn abo o dwa wzyęli ych, bo im głod y woda dokuczała [...][339]). || **(арк. 494)** Owy obacziwszi sye, Kostkę y Marsałka związaly, zomek otworzeli y wydaly. Tamtych wszistkych wolno pusczyely, iako ym obieczaly. Czo w zomku beło y przy nich, to

---

[332] У рукописі “dowiwacz”.

[333] *interim* – тим часом.

[334] У рукописі “Lubowni”.

[335] Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – S. LXXII.

[336] Ibidem; *Miller I. S.* Powstanie chłopskie na Podhalu w 1651 r.; Ruch chłopski w Wielkopolsce w 1651 r. – Warszawa, 1952. – S. 97–98.

[337] У рукописі “Lubowni”.

[338] У рукописі “piekoty”.

[339] Далі половина останнього рядка аркуша втрачена.

w zdobycz sie obrocieło, czo kto mogł dostacz. Zabrano wszistko, p. Iaroczky piniądzę skatule, drudzy woły, krowy, konie y ine rzeczy. Działo sie tho w dzień sobotny w swięto s. Iona Krzczicielia[340], gdy go wydano.

Odebrawszy, zomek oszadziely dragoni i. m. x. biskupa, zdobycz zabrawszy, czo zastaly. Z Kostką do Nowego Targu y z Marsałkiem poiechaly, wolno go trzymaiącz nie zwyązanego. Beł weseł Kostka, pieł, grac sobie kazał, iakoby nicz nie zrobieł. Prowadzieła go dragania do Krakowa. Przwiedli go we wtorek o srodwieczerz, przeciw ktoremu wisła druga dragania za Kazimyerz za staw kroliewsky y pp. sliahta z horągwią wyiehali siewierska. A tak wsadzili go na gołą koliasę y stoiącz przywiązali go do drabinek u koliasy, obok ręcze związawszy. Stał na koliasie, iego mogł kozdy widziec, a Cepiecz, *ali[a]s* Marsałek, sziedzial w koliasie, ręce maiącz zwyązane opak, osoba hłop gruby, broda okrągła, szywa, w magierce y brudny kosuly. A Kostka wzrostu niewielkiego, czięnky, młody, wąs czarni sipał sie, brotka mała, spiczasta, włosy wielkie, kędzierzawe, w kabaczie carnim, rękawy rozerznione, kosulię beło wydacz, pludri carne, hustką opasany, twarz sczura, pogliądał po liudziach, bo srogi liud wised beł za miasto Kazimierz s Krakowa, s Klieparza, s Kazimierza, chcząc go wydziec. Wiezli go ymo Grocką brąme koło wału az do bramy[341], a tak go wiezli bez Krakow az do biskupiego dworu, a ztamtąd zaprowadzono ych na zomek y oszadzono do wieze: iednego, Kostkę, na Sliaheczką, a Marsałka na Złodzieyską. Gdy więzięniu beli, kazali tes poimac kliehę [Marcina Radockiego][342] tamze od Czorstina, ktory lysty zmisliał y rospisował do hłopow, buntuiącz yh y temu Kostcze lysty kroliewskie popisał, zmisliawsy, ręką y pieczęczy poprziliepiał, odiąwsy od mandatow ynszyh. Ktorego wszadzono do zomku do wieze, a pierwey beł więzięnyu we dworze u i. m. x. byskupa, ze to koscielni sługa y clyeriky[em] miałby miec, alie szie ozenyeł y myał dzyeczy. Martinus imię iego, miał sina, przi i. m. x. byskupie organistą.

Męczono ych, alie mianowiczie Kostka, tęn wielie powiedział y bez męky o swih zamislah, ze miał naprzod ubiezec Kazimierz y, Zydy spaliwsy, wibrac Klieparz y Krakow, yne miasta, kosczioły y kliastory, sliaheczkie dwory. Osządzono Kostkę na pal wbicz, a Marsałka cwiertowac y kliehę sciąc[343] na Krzemionkach za Kazimierzęm[344]. Y muszielismy dac nowe dębowe subincze troyste. Z sercasmi[345] dali dęby sczyącz, pal sosnowy, na koniec ostrze dalismy zrobycz. A tak wiprowadzono ych na smierc zomku we wtorek przed południem[346]. Kat Simek [Szymon] nie umiał pala wen wbic, po kielkadziesziąt razy węn uderzeł, nim pal przeset przezen. Marsałka sciąwsy, cwiertował, kliehę sczyął y cziało sin uproszieł do pohowanya, a głowę przybyto na subienczy [...][347] piehota zomkowa mie[y]ska krakowska y zbierana zom[kowa] [...][348]. || **(арк. 496)**

---

[340] Надпис на маргінесі: "*[2]4* iuny*".

[341] Далі пропущено місце для назви брами.

[342] Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – S. 108.

[343] Слово дописане над рядком.

[344] Надпис на маргінесі: "Kostkę na pal wbito; Marsal[ka] hlopa cwiertowono; kliehę scęto pod subincą kazimiezską".

[345] У рукописі "serscasmi".

[346] Надпис на маргінесі: "*Die 18 iuly* executia beła smierczy".

[347] Останній рядок аркуша втрачено. Див.: *Bieniarzówna Janina.* Walka chłopów w kasztelanii krakowskiej. – Warszawa, 1953. – S. 39.

[348] Текст втрачено.

Опубліковано: *Morawski* Szczęsny. Rozruchy ludu podgórskiego 1651 r. // Światek Boży i Życie na Nim. – Rzeszów, 1871. – T. 1. – S. 201–202 (фрагменти);

Bardach Juliusz. W 300-ną rocznicę powstania chłopskiego pod wodzą Kostki-Napierskiego // Nowe Drogi: Czasopismo społeczno-polityczne. – Warszawa, 1951. – R. V. – Zesz. 3 (27). – S. 32–35 (відбитка статті);

Szczotka Stanisław. Powstanie chłopskie pod wodzą Kostki Napierskiego. – Warszawa, 1951. – S. 127 (фрагменти);

Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – Dok. 49. – S. 103–108.

№ 186

7–12 травня 1651 р., Кам'янець-Подільський. – Щоденник облоги міста українськими військами

Diarius, iako Chmielniczky sturmował do Kamięncza Podolskiego *die 7 may 1651*.

Die 7 may po kolie generalnym czescią za instantyą ich mosciow pp. woyskowih, częścią z roznych ięzykow y confessatow sprawioni i. m. p. [Marcin] Kalinowsky, hetmon, ze Chmiel z potęgą sie rusza przecywko kroliowy i. m. y tu woysko drugie posziła pod Kamieniecz na obliężenie obozu naszego, zeby sie nie mogł potym złączycz z woyskiem krolia i. m. Ruseł sie zpod Kamięncza komunnikiem zlekczywsy woysko od wozow, ktore tu zostały, bo kazdey horągwie vsarskiey tylo 12, a kozaczkych 10 wozow wzyącz roskazono. Tą sie iednak ztąd ruszeł i. m. p. hetmon condityą, aby ponieważ nieprzyiaciel na nich *utrinque*[349] następuie, nie pierwey sie złaceł z obozem krolia i. m., poky by sie gdzie w kroku z nieprzyiacieliem nie sprobował y bez zadnego credensu do krolia i. m. nie przisedł.

Die 8 may w dzień s. Stanisława *in omni securitate*[350] odprawilismi, alie w noczy Tatarowie z kozakamy Dunaygrod wiscinaly y *9 may ante solis ortum*[351] zaraz ztamtąd, okolicze pustosząc, na ludziach, ze swoiemy dobitkamy y vbostwęm *confestim*[352] do Kamięncza uciekaiączych, wiechaly, pusczywszy przed sobą nieznacnie kilkaset kozakow z Tatarami pomiesanych, ktorzy harcze zwodzycz po starim obozowysku dobite sablie na tęmbliakah, a iasne bandoliety na sobie maiącz, za wozamy ludu uciekaiączego tudziez biegali, bidło ym nawet zaganiaiącz, zeby od wozow nie uciekało. Taką stukę az pod samą bromę zamkową wyiezdaly, upatruiąc iednak, iezeli gdzie woisko nasze nie zapadło. Tey sie trwodze ludzy uciekaiączych tak niespodzianey wsistko prawie miasto dziwuiącz, a nycz sie tak nagłego nie spodziewaiącz, rozumieli wsisci na tęn lud po poliach sie vwyiaiączych y biegaiączy[ch], ze to beli naszy y sliahta albo rozny urzednyczkowie, do miasta przi wozach uciekaiączy. Az w pułgodzyny, kiedy[353] sie oni telko nad murami y tam, y sam kręczą, pocnie sie szypacz orda tatarska, zgori obozu od Ormian naszich położonego y iedni od Winkowiecz[354], drudzy mymo Kiesienyą[355] z obu stron[356] miasta za-

---

[349] *utrinque* – з обох боків.
[350] *in omni securitate* – у повній безпеці.
[351] *9 Maii ante solis ortum* – 9 травня до сходу сонця.
[352] *confestim* – раптово.
[353] Слово помилк. повторено двічі.
[354] У рукописі "Winkoniecz".
[355] Гора Кишеня.
[356] Далі закреслено "z mia...".

gony rospusczywszy y iako mrowky sie wysipawsy, iedny zaraz ku Paniowcom y Zwanczowy, a drudzy ku Czarnokozincom[357] y Kudrincom, gdzie trzy choragwie były zostawione przi inszych czterech na *presidium*[358] kamienieczkiemu, pobiezeły. Tu dopiero zamkowego dzyała salue im dano, || **(арк. 497)** a w tym tez dwie bardzo liche chorągwie nasze na gorę przed crucifix ku obozowy staremu wyiehaly y cos ohotnyka wszistkych mogło bydz na 200, przeczyw ktorim, gdy nieprzyiaciel odwaznie harczamy napadał, wisłano tesz z miasta 200 dragany niemyeczky, ktorzy raz y drugi sparli ku gorze nyeprzyiacielia.

A w tym tesz wszistek oboz kozaczky naciągnął y wielkie sie woyska na gorze pokazą, kędy uderziwszy w bębny do sturmu, wiszipało sie na trzy tisyącze y dali hlopstwa samopałamy, ktorych sanczamy [Iwan] Bochun na byałym konyu przez obozowisko ku miastu zawodzył. Więc ze tu pocęto dobrze z dział zomkowych ognia dodawacz, przy sancach sie ono chłopstwo czayącz y w doły wykopane przypadai[ącz]*, potęznie hyłkiem ku miastu y onim 400 liudzy naszich następowacz. Skoczyli raz y drugy naszy iezdny, raz y drugi piechota *a 7 hora ad 8uam*[359] kiel[k]arazy ych wspierała, ale nie mogąc naszy strzymacz, do miasta ustąpyly, folwarky iednak, z ktorych by [nieprzyiaciel] był mogł ludziom y miastu skodzycz, zapaliwsy. Iuz tedy chłopstwo *libere*[360] zaraz na tabor, ktorego na kilka tysięczy pod zamkięm beło w dolinye sie skupyło, y na towar vderzyli, ktorego rzec niezmierną pobraly y do obozu sweg[o]* na gorę gnaly. Razono ych, az do samey dziesiątey bez przestank[u]* z dzyał zomkowych y z miasta, y z naszego collegium, przecię iednak, iako swinie ginąc, nic na to nie dbaly.

Interea tamen[361] powoli wozy y bydło zomkową bramą do miasta wp[u]sczano*, za ktorimi sie hłopstwo zaiuszone az pod same sancze y [o]kopy* zamkowe zaganiało liubo ztamtąd sie zadęn nie wrocieł. 10 godzyni, kiedy iuz bydła dostatek y owiecz nabrano, pod miaste[m]* sturm *quieuit*[362], a woysko tes wszistko, ktorego y z ordami beło na sto tyszięczy (bo sie az od samego Zinkowa az pod Miedobor y Muskon [Mukszy] oboz beł roscyągnął), za gorę ustąpieło y iuz tego d[nia]* przez całe odwiecerze *quietisimy*[363] było. Chłopstwo iednak kozac[zy]*, z ogorzałych domow folwarkowych chrosty y dyle noszące, z miasta y z[om]ku* strzelbą razono. Drugich posło 6 pułkow: trzy do Paniowiec, a trzy do Carnokozyniecz, spodziewaiącz sie tam sliahtę zastacz, kt[o]ra* tak prętko usc do Kamiencza nie mogła. Tam przez wtorek, srodę, cwartek potęznie sturmowaly. Dostawaly *interim*[364] nas[zi]* wielie kozaczkych ięzykow, ktorzy sie zgadzali na to, ze im tu kaza[ł]* Hmiel, aby woysko kwarciane bawyli na sobie, poki by Chmiel || **(арк. 498)** krolia i. m. nie naciągnął. Noc nąm ta ze wtorku na srodę bardzo *suspecta*[365] beła, mianowicie dlia *proditiey*[366] iakiey Rusi w miesczie abo ognia, bo tego dosły, ysz beli daly znacz dzwonie-

---

[357] У рукописі “Czarnokorincom”.
[358] *praesidium* – залогу.
[359] *a 7 hora ad 8vam* – від сьомої до восьмої години.
[360] *libere* – вільно.
[361] *interea tamen* – а тим часом; одначе.
[362] *quievit* – заспокоївся.
[363] *quietissimi* – найтихіше.
[364] *interim* – тим часом.
[365] *suspecta* – підозріла.
[366] *proditio* – зрада.

niem kozakom, kiedy pod bramy podpadac miely. Dliatego i. m. p. Niewiersky y nasz i. m. p. piszarz [Kasper Dobromirski/Dobromierski][367], ktoremu gubernatorsky vrząd ich moscz pp. slyachta tutecna conferowała, zaka[za]ly, aby nigdzie we dzwony nie dzwoniono, ani zegary biely.

Na tę nocz *circum circa*[368], miasto y sonce ludem opatrzywszy, tak sliacheczkim, iako mieyskim, straz zawiedziono y placowa straz w miesczie zawse *in armis*[369] stawała, krom kwater około miasta zwycaynych i Niemcow, ktorzy hłopow kozaczkych, ze skały sie ku miastu spusczaiączych, chwytaly y do miasta oddawaly, domky wszistkie pod skałą od pola około Smotrica poodzierano, takze y w miesczie na skalie, ktora iest *in propatulo*[370] od pola[371], y na tych mieyscah gołych dokoła szancze Niemczy porobyli, nabrawsi wozow hłopskych y one rumęm y ziemią nabiwszy. Aliec y hytry nieprzyiaciel tey nocy nie spał, bo nad samą skałą nad Smotricą *eregione*[372] kamienney basty, z ktorei *pridie*[373] zadney strzelby nie wydzieli, uczinieli sobie przi iarah szance dokoła miasta, z ktorych w iednym dwie dzyał zatoczely y wielie liudzy w miescie z nych y z ręcney strzelby razyli przez całe południye, az sie im tesz iedno działo rospadło.

10 may po tych porannych przismakah, ktore nąm dawali, zmislieli po obozie, ze uchodzą ku Huszatinu, iakos znac, ze ich tam cos było posło dlia ięzyka naszego woiska, drudzy ku Paniowcom y Carnokozincom znowu wyprawili.

A w tym hłopstwo ych piese bespiecnye y odwaznie wielką potęgą mimo Kysenie przebiegacz ku zomkowy pocęło y godzini 11 po meridiana, hurmem sie z gory zwaliwsy, mimo Karwasar y insze domky pod skałą ku Ruskiey bramie sturmęm gorączo skoczely, drąc sie do murow y bram, rękoma hwitayącz, alie ych dobrze liud niemieczky raz y drugi, ognia dawszy, sparł.

W tym wyahał z miasta i. m. p.[374] starosta [Piotr Potocki] we trzidziestu koni komonnyka, przy ktorym 200 piehoty wysło i. m. p. Niewierskiego, wprzod Karwasar, młyn y insze domky, ktore naszim mogły bydz na przeskodzie, zapaliwszy. Dopieroz ych tym sposobęm na gorę wywabywsy, dobrze y piehota, y konny razyli, y działa zomkowe, tak iz im na pomocz kilkaset iazdy kozaczkiey y tatarskiey przibiwac z Bohunem musiało. Alie y w tim niemała sie kozakom skoda stała, mianowyczie od dzyał, z kto- || **(арк. 499)** rych ych dodrze parzono przez dwie niemal godzinie, lubo y i. m. p. starosta dwa razy wekierą oberwał y o włos od Tatarzina, ktory go zaiachał, nie beł wzyęty, gdyby go beł Mykołay[375], porucznyk horogwie iego wołosky, nie uprzedzyeł

---

[367] Urzędnicy podolscy XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski, Janusz Kurtyka, Anna Sochacka. – Kórnik, 1998. – S. 85, no. 332.

[368] *circumcirca* – навколо.

[369] *in armis* – збройно.

[370] *in propatulo* – на відкритій місцевості.

[371] Далі закреслено: “(około Smotricza poobdzierano, takze y w miescie)”.

[372] *e regione* – навпроти.

[373] *pridie* – попереднього дня.

[374] Далі пропущене місце для імені.

[375] Можливо, Миколай Суньовський, який у 1652 р. був ротмістром волоської хоругви Петра Потоцького, коли той був уже брацлавським воєводою (*Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [502], no. 6).

w szyię sablyą, ktory tesz dobrego na ten czasz kozackiego ięzyka przywiodł. A w tym tak naszy kozakow wsparli, ze az ku Kieszeni ustępowac y do obozu musieli. Odbili im tam naszy na 50 wozow zywnosczy, ktorą z Paniowiecz y ze Zwancza swoim prowadzyly.

Czy ięzykowie *in torturis*[376] zeznali, ze tu kozakow beło osmdziesiąt tyszięczy, a Tatarow [12000][377], nad ktoremy był bey perekopsky [Subhan Gazi aga][378] z Sawkazi aga[379], a nad kozakamy – Demko [Łysoweć], hetmon polni z przedniemi pułkownikamy: [Iwanem] Bohunem, [Mychajłem] Krysą, [Martynem] Puskareykiem, [Fylonem] Dzedziałym, [Matwijem] Hłatkym. Teyze noczy ze srody na cwartek spokoinismy bely, bo Tatarom przysła wiadomoscz, yz ych zagon napadł gdzies pod nasze woysko y od niego iest rozgromiony, co beia y wszistkę ordę wielce potrwozyło, ze konie siodłacz y nocą swoiemi chczyał uhodzycz, by ych beli kozaczy nie zatrzymaly, iako iedna sliachciąnka zeznała, ktorą wolno, zpod Kamięncza uhodząc, od siebie wipusciely.

Do Demka tesz, hetmana polnego kozaczkiego, prziset list teyze noczy, zeby sie z woiskiem tu stąd ku niemu ruszał, poniewaz pod Kamienczem woyska nie zastał. Przecię złoscz hłopska więcey iescze soncow około mias[ta]* teyze noczy wyrobieła y z nich *summo mane*[380] ognia dawac do miasta pocęła. Aliec tesz y naszy na wszistkie basty, dostatek strzelby zawiodszy, dobrze ych sancow parowaly, tak ze z nych uciekac, horągwie zostawiwszy, musieli.

---

[376] *in torturis* – на тортурах.

[377] Цифра у щоденнику випущена, відновлена за іншими документами: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 242.

[378] Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 169, 207. – С. 428, 520, passim.

[379] У рукописі “Sawkari aga”. Не виключено, що в цьому випадку натрапляємо на спотворене в старопольській мові ім’я “Subhan Gazi aga” (*Hrushevsky Mykhailo*. History of Ukraine-Rus’. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 259; у Грушевського хибне відчитання документа, де ці дві історичні фігури були об’єднані в одну). У джерелах, що датуються приблизно одним і тим самим часом, трапляються два діяча з іменем Субган Газі-ага: перекопський бей (див. попередню прим.), який пізніше став білгородським беєм (Жерела до історії України-Руси / Упоряд. Мирон Кордуба. – Львів, 1911. – Т. XII. – С. 382; *Федорук Ярослав.* Віленський договір 1656 року: Східноєвропейська криза та Україна у середині XVII століття. – Київ, 2011. – С. 386), і підскарбій Кримського ханства (*Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 693; *Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 161 (комент. 160); *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 251). Про те, що у Кримському ханстві існувало двоє достойників з таким самим іменем, див. ще у документі від листопада 1655 р. з переліком татарської старшини під час битви під Озерною, де вони згадані: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1997. – Т. IX. – Ч. 2. – С. 1143. З іншого боку, у джерелах трапляється згадка, що підскарбій Кримського ханства (Muffrah murza, згідно з Тадеушем Василевським) загинув під час Берестецької битви. Зі слів Богуслава Радзивіла: “Z Ordy niemało legło, ale naznaczniejszy był hański podskarbi, którego rozsiekano” (див.: *Radziwiłł Bogusław.* Autobiografia / Opr. Tadeusz Wasilewski. – Warszawa, 1979. – S. 130, 296 (прим. 83)).

[380] *summo mane* – на самому світанку.

Rano we cwartek przysłał bey pod miasto z listem w tęn sposob: “[Marcin] Kalinowsky y [Piotr] Potoczky, przyiacielie moy! Zycę wąm od Boga dobrego zdrowya, a będącz przyiacieliem waszim, oznaimuię, zem tu z ludem perekopskym, zabriczkym [dobrudzkim] y budzackym przisedł za roskazaniem chana i. m. [Islam Gereja III], pana mego miłosciwego, ktory y sąm tu z ordamy inszemy wkrotcze pospieszy, z hospodaramy wołoskym [Bazylem Lupu] y multonskym [Mateuszem Basarabem], y baszą sylistryskim [Derwiszem Mehmed paszą]. Przetoz chcecie ly, abym od Kamienca odstąpyeł y maiętnosczy wąm nie pustoszeł, zgadzayczie sie ze mną y okup my przisliczie etc., etc.”.

Odpisał mu i. m. p. Potoczky, starosta kamienieczky, dziękuiącz za prz[y]iazn*, z ktorą sie odzywa, alie sie iego potym y inszych nie boy, gdyz ma krola i. m., pana swego, y woysko polskie, ktore mu na pomoczy będz[ie]*. Gdy sie tu tractaty odprawuią, kozaczy Panowiecz dobiwaią, w ktorych Trzylatkowsky, nieyaky sługa i. m. p. starosty, [...] kozakom [...][381] || **(арк. 500)** y zomek wydawszy wprzod: saty, srebro, obyczya, kony 4 tureczkie, z ktorych ieden kostował zł[otych] 5000, – som na koniecz ych obietnyczami zwiedziony, ze miał bydz u nich pułkownykięm, *defecit*[382] y z drugim sługą Głowaczkim. Tegoz garłęm darowaly, a onego milego pułkownyka, ze wszistkiego odarszy, sczyęły, mowyącz: “Iako ty nąm masz bydz wyernym, ktoris zdradzył pana swego?”

We Zwanczu tez niemało bydła i. m. p. podsedkowy wyrabowaly, alie darmo 7 sturmow straczywszy, bo sie tam niemało bylo sliahty zamknęło, ostapyli. Dzwoniczę tam iednak u kosczyoła spalyely y kosczielnich wielie apparatow, ktoryh beł xziądz proboscz tak prętko zwiescz nie mogł, pobraly. Tegoz dnia 12 godzini po południu ohotnyk nasz wipadł z myasta przeciwko nym ku obozowysku tu s tey strony pyeso, a tam s tey strony zamku ku Kieszeni i. m. p. starosta z iednim komunnikiem *utrinque*[383] dobrze wspierano z sanczow chłopstwo y nyemało tego tak piehota z ręcney strzelby, iako y z dział zomkowych nazabyiano. Z naszych na ten czas y 10 nie zginęło. Sąm Bohun, iedącz po obozowysku z gołą sablią, hłopstwo naganyał do sturmu, alecz go tak z dzyała przywitano, ze padła kula pod niego y konia podrzuczyła z nym ku gorze, ze ze wstidęm zaraz na odwrot swoych uderzyc roskazał y do obozu wstąpył. Dostano na tęn czasz y na podiazdach, y w utarczkach niemało yęzyka kozaczkiego, ktorzy zeznali, ze tu Hmielnicky wiborne y celnieysze woysko przysłał przeciwko nasemu kwarczianemu. [Wiele tego chłopstwa z dział i z ręcznej strzelby narażono, tak że się całego między sobą pułku dorachować nie mogli, i do Dymka, hetmana swego polnego, do szabel się porwali][384], ze tu [pod Kamieńcem] tak wielie liudu straczył nad wolyą Chmielnyckiego, ktory mu tu yscz nie kazał, kiedi nie beło woyska kwarcianego. Iakoz same tak gęste mo-

---

[381] Далі кілька слів останнього рядка аркуша втрачено. За Михайлом Грушевським, якому у 1920-х роках цей документ копіював Мирон Кордуба, це місце має такий зміст: “Там якийсь Тжилятковський, слуга старости, добровільно піддався козакам...” (*Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1997. – Т. IX. – Ч. 2. – С. 242).

[382] *defecit* – забракло.

[383] *utrinque* – з обох боків.

[384] Текст у квадратних дужках у Ґолінського пропущено, відновлено за іншою копією: Львівська національна наукова бібліотека ім. Василя Стефаника. Від. ркп. – Ф. 5: Оссолінські. – Од. зб. 2286. – Арк. 146 зв. Див. також: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 240.

giły swiadczą o tim, ze ich tak wielie poginęło, ktore teraz ubostwo, odkopuiącz, znaiduie na nich suknie dobre y sablye, y strzelbę, a nawet, nie wiem, z iakych superstitiey pogonskych, to hłopstwo przy trupiech grzebli wędzonky, połcie, sukary, borełky z myodem, flyasky z gorzałkamy. Drudzi to sobie tak interpretuią, ze sie znowu pod Kamieniec wroczic obiecali, mowiącz: "Withnicie sobie teraz, Lahowie, znowu was nawiedziemi".

Tey noczy ze cwartku na piątek przisedł do nich drugi vniwersał od Hmiela, aby zostawiwszi wselkie zdobyczy, co prędzey ku niemu sie pospiesały. Drudzy zeznawali y naszy, ktorih z niewoli, uhodząc, wipusczyeli, ze strach iakys padł na nich w noczy, ze słyseli głosz naszych iakoby tolumbasow y rozumiely, ze woysko nase przeciwko nim idzie. Zaczim około swytania[385] byc na wozy y konie kazały y trąbyc w obozie wesoło, grac takze na szyposzach y liudzy wielie pod miasto tak Tatarowie, iako y kozaczy na okup przywodzyli, wielie ych tesz ubogich wolno pusczyeli. A samy pełno wozow, bydła wzyęto, baranow, pieczen takze na roznah || **(арк. 501)** zatknyonych poodbiegaly, z czego potym ubostwo mialo szie dobrze, przez cale trzy dni to zbieraiącz. A mało na tym, ze to pod Kamięncem zostawyli, ale y dali po drogah wozow naładowanych zbozem y leguminamy pod Humiencamy pozostawialy. Przez trzy dni iednak po drogah sie okolicne tłukly y Skałę wszistkę spaliely, ale Mykolay, porucznyk wołosky horągwie i. m. p. starosty kamienieczkiego, przyniosł to z podiazdu, ze między Horostkowem y Trębowlyą wielie wydział trupa kozackiego y tatarskiego, znacz od naszych położonego. Za nasemy bowięm oni zpod Kamięnca byli zagony pusczyeli, co *confirmat*[386] y pyikałap [perkałab] choczimsky w swoym lysczie dzisz do xziędza Hilarego[387] piszanym.

Kiedy list moy poszyłąm, przisła tu po kazaniu moym wiadomoscz, ze nowa orda 30 tysięczy Tatarow przez wołoską ziemyę ydzie ku nąm. Alie iescze tey nowinie nie dowierzamy, gdyz nycz o tym nie pyse birkałap hoczimsky, ktory o wszistkym nąm zwykł oznaymowacz, atoli przeczię *in talibus securiora potius agenda etc*.[388].

Опубліковано: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 240–243 (скорочений переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 258–261 (переклад англійською);

Семанькiв Касіян. Матеріали для нового видання "Документів Богдана Хмельницького" // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1992. – Вип. 2. – С. 140 (фрагменти);

Федорук Ярослав. Писемне джерело 1651 року про поховальний обряд українського козацтва // Український археографічний щорічник. Нова серія. – К., 2012. – Вип. 16/17. – С. 687–693 (фрагмент).

---

[385] Надпис на маргінесі: "*12 may*".

[386] *confirmat* – підтверджує.

[387] Можливо, йдеться про кам'янецького вікарія (Hilarion), який згадується у документах за 1649-й рік (*Голінський Мартин.* Silva rerum: (1648–1665) [= Архів ранньомодерної Української держави, т. 3]. – Київ, 2019. – Ч. І: (1648–1649) / Упоряд. Орест Заяць, Ярослав Федорук. – Док. 200. – С. 290).

[388] *in talibus securiora potius agenda* – у таких [обставинах] краще діяти обережніше.

№ 187

Нотатки про розвідників Богдана Хмельницького у війні з Річчю Посполитою

O spiegach Chmielnickiego.

Chmielniczky, rozmaytego przemysłu zazywaiącz zdrad swoych, poprzeynaymował roznych osob kielkaset, ktorych poprzenaymował y dobrze udarował, zeby do Polsky posli. Iedny, ktorim roskazał, zeby w studniah y w stawah, w rzekach wodę truly, zeby szie tym liudzie zabyial[y]* y truly, iako poczeli koło Wolborza y Piet[r]kowa[389] miasta; drudzy, wyspiegowawszy ich gotowosczy y opatrzenia, iakie maią w armacie y w lyudzyach, iemu znacz dawaly. Iakos poimono w Piotrkowie kielka y potracono, a iednego ziwcem do czaszu zostawiono, zeby wispiewał wiecey y tym w oczy mowieł, na ktorih powiedał, ze z [Ch]mielniczkym maią porozumienie y oni do tey woini beli mu pom[o]czny* radą y piniądzmy swemy[390]. Takze pedał, ze y Kostka tęn, czo zomek czorstinsky wzyął, z roskazania Hmielnyckiego, zeby y hłopy buntowali na pani swe y onich zabyialy, kupi zeby szie kupieły, a zomky, miasta, wszy naiezdali, łupieły, koscioly paliely, liud dręcely, zabyaly etc. (iakoz tęn Kostka wielie by beł złego narobieł, by belo mu nie zabyerzono w czas)[391].

Miał takze Hmielniczky y w obozye koronnim nieznacnie swe spieg[i]*, przepatruiącz, czo [...][392] || **(арк. 502)** y tych postrzezono, ymano, męczono y wielie na mękah powiedaly, z ktoryh informatye y przestrogy bywały, ze krol i. m. som często woyska, oboz, straze obiezdał, doglyądał, roskazuiącz gotowoscz wszelką miecz y straze porząnne, ze często nie szypiał po cały noczy, telko w południe po obiedzie szię trohę przesypiał.

Skromnoscz w obozye wielka[393] bydz musziała y sprawiedliwoscz, ktorą krol i. m. kazał czynicz y som czinieł. Białyhglow w obozie zadnyh nierządnych nie beło, alie y męzutek za męzamy krol i. m. bronieł. Nabozenstwa wielkie w obozie, lictanie, spowiedzy, mszey s[więtey] słuhanye krol i. m. y z pany senatory y woysku tez to rozkazuiącz, aby wszistko z boiaznią Bozą poczinano, a od Boga pomoczy ządaiącz, iemu tę woinę wszistkę w mocz y pod iego noszky Boskie pokładaiącz.

Опубліковано: *Bardach Juliusz*. W 300-ną rocznicę powstania chłopskiego pod wodzą Kostki-Napierskiego // Nowe Drogi: Czasopismo społeczno-polityczne. – Warszawa, 1951. – R. V. – Zesz. 3 (27). – S. 36 (відбитка статті);

Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – Dok. 46. – S. 99 (фрагмент);

Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 230. – С. 588–590.

№ 188

Нотатки про відправлення з королівського табору війська на придушення повстання Олександра Леона Костки-Наперського

Kazał szie krol i. m. ruszycz pod Krakow y pod Czorzstyn z obozu 2000 liudzy dlia obrony niebespiecenstwa na Krakow y na insze miasta y zomky y

---

[389] Далі помилково написано слово “zeby”.
[390] У рукописі тут закрито дужку.
[391] У рукописі тут закрито дужку; відкрита дужка в оригіналі відсутня.
[392] Останній рядок аркуша втрачено.
[393] Далі закреслено “beła”.

dlya dobiwania zomku czorstynskiego, y zeby hłopom nye dopusczycz buntowacz sie do kupy, iako yuz beli poczęli koło Czorstyna, Nowego Targu, Łanckorony y Mislienycz.

Skoro Kostkę poymano, dano znacz kroliowy i. m., ze y zomek czorstinky odebrał i. m. x. biskup krakowsky [Piotr Gembicki]. Nycz po tym woysku, ktore krol i. m. wysłał z obozu. Tak znowu krol i. m. poslał, zeby sie wrocieli do obozu panowie y te horągwie, ktore beły wysły z obozu, y powroczieli sie do obozu.

Опубліковано: *Bardach Juliusz*. W 300-ną rocznicę powstania chłopskiego pod wodzą Kostki-Napierskiego // Nowe Drogi: Czasopismo społeczno-polityczne. – Warszawa, 1951. – R. V. – Zesz. 3 (27). – S. 35 (відбитка статті);

Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – S. 83;

Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 230. – С. 588–590.

№ 189

14 липня 1651 р. – Нотатки про військові навчання у Кракові та околицях міста

14 iuly w piątek beła okazya za Kazimierzęm pod Krakowęm tych liudzy, ktorich zebrał i. m. xzyądz Piotr Gębiczky, byskup krakowsky, y i. m. p. [Michał] Iordąn, starosta dopczyczky, ktorego pułkownikiem obrano woiewodztwie krakowskym przy Koronie, zeby beł dlia obrony zomku y miasta y wszistkiego woiewodztwa. Beła horągiew kozacka i. m. x. biskupa krakow[skiego] sliahty siewiersky y 4 horągwie draganow piesych, horągiew konnih draganow szosta, ornikow w zyelyonich katankach siodma, i. m. p. Iordona, ktorą zaciągnął chorągwy kozaczkych 2, trzecia horągiew draganow piesych w obłoczistey barwie staly na Podbrzezu, cwarta horagiew arnikow w koszuliach – czi stali na Psym rinku, alie iesc y picz nie dawono ym nic. Działek 2 wiwieziono s Krakowa, s tych uderzono 2 razy y wszisczy strzelbe puscali, czo sie popisowali. Beł w poliu i. m. x. biskup, i. m. p. koniuszy koronny [Aleksander Michał Lubomirski], i. m. p. podstaroszczy [Hieronim Śmietanka], i. m. p. viceregenty [Łukasz Kochański][394], i. m. p. podrzęnczy [Marcin Piegłowski] i inich wielie. || **(арк. 503)**

Опубліковано: *Bardach Juliusz*. W 300-ną rocznicę powstania chłopskiego pod wodzą Kostki-Napierskiego // Nowe Drogi: Czasopismo społeczno-polityczne. – Warszawa, 1951. – R. V. – Zesz. 3 (27). – S. 35 (відбитка статті);

Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – S. 83–84;

Документы об освободительной войне украинского народа 1648–1654 гг. – Киев, 1965. – Док. 230. – С. 588–590.

---

[394] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 406; Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – S. 84.

№ 190

11 червня 1651 р., польський табір під Сокалем. – Новини про поповнення новими регіментами в таборі, а також про військові дії під Кам'янцем-Подільським, у Литві та інші відомості

Nowiny z obozu zpod Sokalya *data 11 iuny 1651.*

Determinowany był dzień rusenya szie naszego zpod Sokalya *7 iuny*, alie znowu przedłuzono daly z tą determinatią, a to dlya niesciągnienia sie pospolitego rusenia. *Nihilominus*[395] wiprawył krol i. m. przed sobą i. m. p. [Aleksandra] Konieczpolskiego, chorązego koronnego, na przeprawy, aby ie gotował we trzeh tyszięczy człowieka, s piehoty tesz tysziącem, ku Dubnowy, *ilocens*[396] będąc krol i. m. Zborowską. Tęn *9 iuny* wiprawiony. Sąm iescze krol i. m. y z namy zostawa pod Sokalięm, gdzie nąm zawsze czo dzień przibiwa woyska. *7 iuny* przyiehał p. [Jan] Zamoysky w tysiączu człowieka, p. [Tomasza] Duplesego piehoty przisło 4 chorągwie wcora, i. m. p. woiewodi sędomierskiego [Władysława Myszkowskiego] przisło kielkaset człowieka tak chorągwie kozaczkie, draga[n]skie*, iako y piechota, takze y i. m. p. [Michała] Zebrz[y]dowskiego, miecnika koronnego, kielkaset liudu przislo, pocztow pąnieczyh dostatek y pięknych. Otoly iest teraz tak wielkie woysko w obozie, iakiego starzy zołnierze nigdy nie pamiętayą większego y w czudzoziemsky lyud tak bogatego, *sufficile*[397] nie tilko *diuina gratia nihil infausti speratur*[398], gdysz y *euidentissima signa futurę victori[ę]* elucidantur*[399]. Szamih podiazdow, ktore bardzo scęsliwie bez straty namnieyszego człowieka odprawuią sie. *9 iuny* podiazd p. starosty sądeczkiego [Konstantego Lubomirskiego], chorągiew wołoska, pod ktorą nieyaky Sereda rohmystrzęm, wpadł beł *in congruentem colluuiem*[400] kozakow, *ex qua* scęsliwie *euasit*[401], nie stracziwszi y iednego człowieka, y 7 [ko]zakow* regestrowich samyh korsunskyh y białocerkiewskych z oręz[em]* ych wszistkiem, to iest samopałamy z kyscionamy, przyprowadzył, między ktoremy iest iedęn sliachczycz Drokomierzeczky [Drohomyrećkyj][402]. Tych zdibał pod Kamięncęm, a oni palily miasta y rabowali domy. Czi powiedzie[ly]*, ze Chmelniczky wyiachał zpod Wysniowcza, a sami nie wiedzą kęd[y]*. Coniecturuią, yz ku hordzye tatarsky, a kazał sie wszistkiemu woysku swemu pod Dubno sciągacz. *Nihil ipse* zawsze *succedit*[403], bo ize ięzyka naszego zadnem sposobęm nie moze dostacz, co g[o]* *anxiat*[404] bardzo y *nihil sibi*[405] przez to sobie *ominatur boni*[406], zaczym dalieko teraz iest od animusza swego pierwszego. Ma *quidem*[407] woysko takie, iako pod Zbarazem *in multitudi[ne]**[408], iako

---

[395] *nihilominus* – все ж. У рукописі помилк. "nihilominus".
[396] Можливо, мало бути "docens" – повідомляючи, сповіщаючи, пояснюючи.
[397] *sufficile* – достатнє.
[398] *divina gratia nihil infausti speratur* – з Божої ласки нічого лихого не має статися.
[399] *evidentissima signa futurae victoriae elucidantur* – видно явні знаки майбутньої перемоги.
[400] *in congruentem colluviem* – на відповідну [за кількістю] зграю.
[401] *ex qua* scęsliwie *evasit* – від якої щасливо врятувався.
[402] *Крип'якевич Іван.* Богдан Хмельницький. – 2-е вид. – Львів, 1990. – С. 123.
[403] *Nihil ipse* zawsze *succedit* – у кожному разі, йому нічого не вдається.
[404] *anxiat* – непокоїть.
[405] *nihil sibi* – нічого собі.
[406] *ominatur boni* – [не] передчуває доброго.
[407] *quidem* – хоч.
[408] *in multitudine* – у кількості.

ex relatione tych kozakow *paret*[409], alie ze hłopstwo [wszi-]* || **(арк. 504)** stko. Wyslał beł do Litwy [Martyna] Niebabę y Dudzielia [Fylona Dżażalija], pułkownikow swoych, we 40000 komonnika dobrego y 6000 ordy tatarsky, alie xziążę [Janusz] Radzywił, hetmon litewsky, za łaską Bozą znioszł ych *funditus*[410] y szom sie do nas przimknął, przeprawywszy sie za Łoiow s tey stroni ku nąm.

Myędzy kozakamy tak wielky glod iest, iako samy powiadaią. Z chordą ham [Islam Gerej III] przysedł do Hmielniczkiego z potęgą y iest pod Latyczowem. Wisłał beł cesarz tureczky [Mehmed IV] do niego poslow z listamy y z presentamy, iedno, czy posłowie nie mogli mu tych lystow any oddacz, any presentow ofiarowacz, bo p. [Jan] Kondraczky, ktory *pro pręsidio*[411] w Kamienczu zostawiony był, tych posłow tureckych, Kamieniecz Podolsky myiaiączych, wipadszy w 150 człowieka, poimał y lysty kroliowy i. m. odesłał. Co by tam w nih beło, nie kazono *reuelare*[412], otoli iednak po czyhu słychac, iakoby miał pyszac do niego w tęn sens, yz posyłku mu dac nie moze, gdysz ma woinę przed sobą a pylną taką tedy rzeczą. *Ansa*[413] wielka od Turka dana kroliowy i. m., Pąn Bog to wie, iezely, kozakow znioszsi, za tego pomocą krol i. m. *has vires suas*[414] na niego nie obroczy, czo day Panie Boze scęsliwie.

Kozakow tesz, co ych ymaią na podiazdach, scinaią. *7 iuny* ścięto ych 22, a 4 zostawiono, poddanich p. krakowskiego, hetmana wielkiego koronnego [Mikołaja Potockiego], z ktoryh iedęn, na imię Wasil, powiedział o beczce srebra napakowany, ktorą zakopał na pewnim mieyscu w maiętnosczy p. krakowskiego. Dliatego zostawiono go, ze go obiecuie dostac *cum diligentia*[415] naszych koło tego. Drugi powiedzyał o rinstunkach y sziedzeniach kostownych, trzeci, cwarty – o piniądzach.

Momy sie ruszicz generalnie *13 iuny*. Nie więmi, czi pewnie, bo krol i. m. wszistko *difert*[416]. Pod Dubno droga do Hmielnickiego, dawni hordy iest 4000 przi nym.

Pawłowskych rochmistrzow woluntariuszow, czo wimysliali nad hłopamy dzywy exactie nieznosne, posczinano.

Data z obozu zpod Sokalia *die 11 iuny 1651*. || **(арк. 505)**

№ 191

Новини про татарського посла до польського табору та його полонення

Z obozu nowyni.

Przi set Isliam Gierecz, han krimsky, z ordamy swemy, ktory w Tatarach kazał beł wolacz takze na pospolite ruszenie, zeby na głowę Tatarowie ruseli sie pod garłęm na woinę do Polsky kozakom na pomocz, z ktorym przisło woyska niemało, iako twierdzono, pod dwokrocz sto tiszięczy, alie tesz beło y mot-

---

[409] *ex relatione* tych kozakow *paret* – видно з повідомлення тих козаків.
[410] *funditus* – цілковито.
[411] *pro praesidio* – для захисту.
[412] *reuelare* – розкривати.
[413] *ansa* – привід, підстава
[414] *has vires suas* – ці свої сили.
[415] *cum diligentia* – зі старанням.
[416] *differt* – відкладає.

łohu wielie między niemy. A tak, przysedszy, poslał do krolia i. m posła swego, oznaimuiącz mu o swey przyiazni bratersky, oswiadczayącz swe usługi kroliowy i. m., zycącz pokoiu y zgody z kozaky. Od krolia i. m. podziękowono, ze sie han oswia[d]cza* swą przyiaznyą kroliowy i. m. A w tym tesz poszeł prosieł, zeby mog[ł]* od hana nawiedzicz więzieniu murzę powinnego hanskiego, ktoremu krol i. m. pozwolieł aze iutro. A w tym vczinieł radę krol i. m., acze[li]* kogo przydac do nih do rozmowy. Naznacono tłomacza, ktory rozumi[ał]* y po tatarsku, y po turecku dobrze. A tak rano pozwoliono onemu pos[ło]wy* nawiędzyc murzę, mowiącz mu, zec przydaiemy przistawom kapitana y z dragany, zeby czie zaprowadzieli y przi tobie bely dlia pokoiu y bespiecenstwa (a onego tłomacza ubrano po niemieczku za kapytan[a]*, zeby słuhał, co sobą będą mowycz). A tak, gdy prziiehał do mur[zy]*, pozdrowieł go od hana, spytał, iako sie ma y czo za więzienie cierpi, iezel[i]* ma iakie poszanowanye. Odpowiedział murza, ze zdrow y ma posanowan[ie]*, ze więzienya cięskiego nie cyerpy, telko czo ma wartę koło siebie. Spitał go potym poseł, czo za woyska ma krol polsky, czo za gotowoscz, ieze[li]* han moze dac pomoc Hmielnickiemu. Odpowiedzyał murza, ze ma krol potęgę wielkie woyska, alye sprawa y rzad zły: nie widztial zadnego, zeby we zbroy abo w pancerzu spał, alie sie rozbieraią y wcaszu konye rosziodłane mayą, ze moze han uderzyc na oboz w noczy, kiedy spacz będą, miawszy ze 20000 Tatarow a kozakow pr[zy]brawszy*, tedy to pogromy y pognieczye. A tak, gdy sie z posłęm rozm[o]wywszy*, pozegnaly. Słuchał tego wszistkiego tłumacz, czo beł po niemiecku, o ktorim rozumiely Tatarowie, ze nie umie po tatarsku, iako Niemiecz, powiedzyał to kroliowy i. m. wszistko, czo sobą mowieli. Kazał krol i. m. p[o]sła* y murzę okowacz y miecz w dobrey strazy y do Warsaw[y]* albo do inszego miasta albo zomku odeslał ych na więzięnie. Przyw[ie]ziono* ych do Warsawy y więzięniem dobrim opatrzono tego murzę y Tatar[zina]*. || **(арк. 506)** A w tym krol i. m. kazał wytrąbycz, zeby woysko we dnie y w noczy beło ostrozne y straze dobre myely. Som krol i. m., oboz obiezdaiącz po całych noczach, oznaymuiącz, ze han s Tatary prziset y gotuią sie z kozaky na oboz.

№ 192

27–29 червня 1651 р. – Новини з польського табору під Берестечком про битву і втрати коронного війська

Nowyni z obozu zpod Beresteczka do i. m. xiędza Pietra Gębiczkiego, byskupa krakowskiego, pyszane, ktore przisły *die 7 iuly* w piątek *1651*.

We wtorek przesły, to iest *27 iuny*, w dzięn s. Ładisława krol i. m. ruseł sie zpod Beresteczka[417]. Dano mu znac, ze han z kozakamy ydzie, kazał sie wroczycz nazad y stanęły wozy w tymze mieyscu, skąd sie rusely. We dwie godzynye przed południem przystąpieło kielkanasczie tyszięczy Tatarow komonnika, potęznie następowali na pułk i. m. p. [Aleksandra] Koniecpolskiego, horązego koronnego, y i. m. p. marsałka koron[nego] [Jerzego Lubomirskiego]. Obadwa pułkowniczy scęsliwie przywodziely za łaską Bozą, zegnali nieprzyiacielia s polia, wielie ych na pliaczu położywsy. Kielkadziesiąt zywcęm dostano, p. Kłobukowskiego postrzeliono dwa razy nieskodliwie y naszych liegło niemało.

---

[417] Надпис на маргінесі: “Zpod Berest[ecz]ka z obozu”.

We srodę następowali, we cwartek w dzień s. Piotra y Pawła *29 iuny* nastąpiela orda z kozakamy wszistką potęgą wielką, gdzie nieprzyiaciel wielky swank odniozł nie bez skody y w naszych znacny[418].

30 iuny w piątek nazaiutrz po s. Pietrze y Pawlie znowu wielka potrzeba bela, ze nieprzyiacielia wielie padło na pliaczu, alie y naszych nie mny padło na pułtora tysziącza.

Tegoz dnia pułk i. m. p. marsałka koro[nnego] Lubomierskiego[419] kredensował y przebył sie przez wszistkie pułky nieprzyiacielskie. Tam zgynął z tego pułku i. m. p. miecznyk przemysky [Paweł] Lygęza, p. [Mikołaj] Rzęczyczky[420], p. Łącka, p. Stroynowsky zpod znaka p. marsałka. Zpod horągwie tegoz p. marsałka vsarsky – p. Przyrębsky, p. Czaplyczky, p. Wydzynsky, p. [Hermolaus] Iordąn[421], rohmistrze, y z 9 towarzistwa y horązy. P. [Michał] Stanysławsky[422], p. Stanisław Morsky ranni, alie nieskodliwie.

Z pułku p. krakowskiego [Mikołaja Potockiego] zginął p. [Adam Hieronim] Kazanowsky[423], kastelan halyczky, p. starosta lubelsky [Jerzy Adam] Osolynsky[424], p. Zigmunt Lanckoronsky.

Z pospolitego rusenia: p. podkomorzy sanoczky – p. Stadniczky [Jan Adam Stadnicki][425], p. [Jerzy] Stano[426], p. [Matjasz] Bal[427], p. Kozyka, wszisczy rohmystrze czy beli. Zpod roznyh horągwy niemało towarzystwa y czelyadzy pogynęło. || **(арк. 507)**

№ 193

30 червня 1651 р.[428]*. – Новини з польського табору під Берестечком про облогу козаків*

Znowu drugie swieze nowyny przisły z obozu do Krakowa.

Chwała P[anu] Bogu, w dzień piątkowy, to iest nazaiutrz po s. Pietrze y Pawlie, krol i. m. przełomał woyska kozaczkie y ordy z kozaky. Sromotnie han

---

[418] Надпис на маргінесі: “Potrzeba z kozaky y Tatary”.

[419] Прізвище дописане над рядком.

[420] *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 337.

[421] Ibidem; *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 242.

[422] *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 337, 430.

[423] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 284, 302.

[424] Ibidem. – S. 302.

[425] Ibidem; Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku: (Ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy / Opr. Kazimierz Przyboś. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987. – S. 278.

[426] *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 337.

[427] *Merczyng H.* Sprostowania i uzupełnienia: [Do monografii Tadeusza Mańkowskiego “Hoczew i Balowie: (W 400 rocznicę fundacji kościoła w Hoczwi)” (Lwów, 1910)] // Miesięcznik Heraldyczny. – Lwów, 1910. – R. III. – № 3: (Marzec). – S. 52.

[428] Датування за тим самим документом, писаним іншою рукою і доданим Мартином Голінським до його рукопису, арк. [506-b]: “Chwala Panu Bogu, w dzień piątkowy, to iest nazaiutrz po s. Pietrze y Pawle, krolowi ie^{o} mci przelomac woyska kozackie y

[Islam Gerej III] vciekł, straczywszy sułtan muradina [Gazi Gereja][429], brata swego, y coło dworu swego, murzow, woiennykow wielkych pod 20[430]. Hmielnicky z taborem swoym obliężony zostaie. Nadzieia w Panu Bogu, liubo ma komonnika pod sesczdziesiąt tyszięczy, czo w taborze, proc cerny, ktory sroga rzecz iest, kiedy Tatarowie vstąpiely, ze yh znyosą y tęn zdrayca Hmielniczky w ręce da go Pąn Bog dostacz.

Za hanem pusczyeł szie w pogonią xziąze i. m. Ieremy Wysniowieczky y i. m. p. horązy koronny [Aleksander] Koniecpolsky z woysky i inemi pany.

Z obozu pod Beresteczkiem *30 iuny 1651*, wiecor w piątek pisani iuz po rosprawie[431].

№ 194

6 липня 1651 р. – Лист сандомирської воєводини Анни Могилянки до краківського підстарости Єроніма Сметанки про новини з польського табору під Берестечком 27–30 червня

Z listu i. m. p. woiewodziny sęndomiersky [Anny Mohylanki][432] do i. m. p. podstarosczyego krakow[skiego] [Hieronima Śmietanki] pyszany *de data 6 iuly*.

Stąd posła ohotha woyny Hmielniczkięmu, ze nastąpieł na oboz krolia i. m. y z hamęm.

Dosła wiadomoscz Chmielniczkiego, ze woysko polskie z obozu uchodzy, czego okazyą beło odiazd i. m. p. [Michała] Zebrz[y]dowskiego, starosty lanckoronskiego, miecnika koron[nego], takze i. m. [p.] [Aleksandra Michała] Lubomierskiego[433], koniuszego koronnego, starosty zatorskiego, sęndom[ierskiego], niepołom[skiego] etc., i. m. p. Costantego Lubomierskiego, starosty sądeckiego, białocerkiew[skiego], y z niemy woyska służałego 1000. Więcz y z tym woyskięm wozow niemało beło, ze szie nazad przeprawiali ku Polscze. Vdali spiegowie, ktoryh szieła miał Hmielniczky, ze woysko polskie vczieka (ktoryh krol i. m.

---

ordy kozackie [sic!]. Sromotnie ham, straciwszy sułtan muradyna, brata swego, y coło dworu swego, murzow, woiennikow wielkich pod dwadziescia, vciekł. Chmielnicki z taborem swoim oblezony zostaie. Nadzieia w Panu Bogu, lubo ma kommunika pod szesdziesiąt tysięci, [co] w taborze, przes [prócz] czerni, kiedy Tatarowie ustąpili, ze ich znioszą y ten zdrayca Chmielnicki w ręce sie moze dostac. Z obozu pod Beresteckiem *30 iuny 1651*, wieczor w piątek pisany iuz po rozprawie". Арк. [506-а] порожній, за винятком надпису пізніших архівних працівників: "Ceduła *ad p[aginam] 507, quod idem*" (тобто: "Цедула до сторінки 507, що є те саме").

[429] Див. вище коментар до док. 160. У дійсності, як вважається в літературі, загинув калґа-султан Крим Ґірей: *Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 152–153 (прим. 95).

[430] Далі помилк. Ґолінським знову повторено "vciekł".

[431] Це речення дописано, немов заголовок наступного документа. У дійсності воно стосується цієї цидули (порівн. з текстом вище у прим.).

[432] *Przyboś Adam*. Myszkowski (Gonzaga-Myszkowski) margrabia na Mirowie Władysław // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1977. – T. XXII. – S. 402.

[433] *Wimmer Jan*. Wojsko polskie w drugiej połowie XVII wieku. – Warszawa, 1965. – S. 72; *Gawęda Marcin.* Od Beresteczka do Cudnowa. Działalność wojskowa Jerzego Sebastiana Lubomirskiego w latach 1651–1660. – Zabrze, 2013. – S. 35.

z obozu wisłał do woiewodztwa krakowskiego, aby zom[k]u y miasta Krakowa broniel[y]*, corstynskiego zomku dostaly, ktori beł Kostka opanował, y bunty hłopskie aby usmierzali). Kozaczy rozumiely, ze ucziekayą z obozu. Posłał do hana Hmielniczky, oznaimuiąc mu o tym a prosząc, aby nastąpieł na oboz, obieczuiącz sobie pewne zwicięstwo. A tak zaczął harce we wtorek [27 czerwca] y woynę.

Wylyą s. Piotra y Pawła [28 czerwca] nastąpieł z woysky Hmyel z kozackiemy y tatarskiemy, gdzie sromotnie porazony ustąpieł vciecką s plyaczu, || **(арк. 508)** y w piątek [30 czerwca] wolnie nastąpieł y srogą bytwę dał nieprziiaciel, alie męznie mu odpor dano, woysko porzą̨nnie w mieszią̨cz nasze vsykowawszy[434]. Z dzyał polnich zrazono kozaky y Tatary bardzy, a potym woysko na nih uderzyło męznye, yh pogromiely za łaską Bozą, ze sromotnye ucziekac musyeli z pliaczu. Xzyą̨zę i. m. [Jeremi] Wisniowieczky męznie y wielie dokazał, przi nim i. m. p. marszałek koronny [Jerzy] Lubomiersky, takze i. m. p. [Aleksander] Koniecpolsky, horązy koronny, ktori Tatary gonieł ucziekayącze az za trzy mylie, byiącz[435] ych y więzniow wielie nabrawsy. Znacnych Tatarow nabyto, han y z [Ch]mielniczkym uciekly.

№ 195

7 липня 1651 р. – Новини про перемогу Яна Казимира у битві під Берестечком

Gdy ta nowyna przysła pocziesna do Krakowa w piątek wiecor[436], w szobothę i. m. x. byskup krakowsky [Piotr Gembicki] miał liektę, P[anu] Bogu dzięku̇iącz, na Piasku, za zomkową processyą niesiono go, a w niedzielie na Piasku y wsędy po kosczyołach zaraz po kazaniu z roskazania i. m. x. biskupa "*Te Deum laudamus*" spiewano. W poniedziałek wotywy y liekty requialne wsędy po koscyołach odprawowały sie za tych pobytych, ktorzy poginęły w potrzebye z polskiego obozu katholiczy, z kozaky y Tatary woiuiącz. We cwartek w dzięn s. Małgarzaty wszistkie bracztwa z kosczyołow sły do zomkowego kosczyoła do grobu s. Stanisława y s. Flioriana, prosząc Pana Boga, aby dał do koncza szczęsliwe zwycięstwo kroliowy i. m. tey woyni z kozaky y z Tatary.

№ 196

Перелік шляхтичів з Краківського воєводства, які загинули у битві під Берестечком у день 30 червня

30 iuny, ktorzy poginęli w tey potrzebie piątkowey z woiewodztwa krakowskiego, krom paholykow[437]:

Z powiatu krakowskiego z usarsky horągwie:
i. m. p. Lencowsky;
i. m. p. Branyczky;
paholikow 2.

---

[434] Надпис на марґінесі: "Vbald y kapitan sikował".
[435] Слово правлене.
[436] Надпис на марґінесі: "*Die 7 iuly*".
[437] Надпис на марґінесі: "1651: co poginely pod Beresteckiem od kozakow".

Zpod horągwie p. Remisowskiego:
i. m. p. Stokowsky;
i. m. p. Gumynsky;
i. m. p. Winarsky;
i. m. p. Strzałkowsky;
i. m. p. Zazorsky.

Z powiatu prosowskiego:
i. m. p. Stanisław Krupka;
p. Zarniesky;
p. Krzepyczky;
p. Bysarowsky.

Z powiatu xzyęskiego:
p. Grotkowsky;
p. Tomas Długowsky;
p. Woycieh Dąbrowsky;
p. Krzepiczky.

Z powiatu leliowskiego:
p. Hołosewsky;
p. Kiedrzinsky;
p. Myhałowsky;
p. Ion [ze] Stoka Stokowsky.

Z powiatu pyncowskiego:
p. Remion Stronsky;
p. Kępinsky;
p. Konarowsky;
p. Stradomsky;
p. Mierzynsky Valerion;
p. Wyktor.

Z powiatu bieczkiego:
p. Pieniązek;
p. Kytkowsky [...][438]. || **(арк. 509)**

№ 197

Новини з табору під Берестечком про втрати коронної армії, полонення Богдана Хмельницького кримським ханом, облогу українського табору та відхід козаків через болота

Woiewodzt[w]o sędomierskie dobrze sie podkało, alie y tego szieła zginęło w potrzebie[439], y z inszych zginęło naszych niemało, alie więcey kozakow y Tatarow. Han [Islam Gerej] [Bohdana] Hmielniczkiego kazał przi sobie pod

[438] Наступне прізвище у рядку зрізано.

[439] Перед тим викреслено перший рядок аркуша: “Powiat lywsky niemal wszistek zginął, mało czo szie ych z bytwy wrocieło, tak vdano”.

wartą zatrzimacz, mowiącz, ze dlia niego tak wielie woyska stracieł y som mało nie zginął. Okowawsy, wziął go do Krimu.

Obliężono kozakow nakoło w ych obozie ze trzeh stron, a z cwartey strony, gdzie błota y bagnyska bely, nie tak potężna straz beła, rozumieiącz, ze szie trudno by im sie przeprawycz. Czego kozaczy postrzegsy, w noczy kolasi swe porąbawsy, nasłały na ono bagno y tak przez nie sie przeprawili, liubo sie ych siela natopieło. Xziązę i. m. [Jeremi] Wisniowieczky, postrzegszy tego, y z drugiemi sam zaiahał ym y biel na przeprawie, gdzie ych niemało nabil kozakow, az razęm oraz wigarnęli sie y uszli, ktorych potym w pogoni wielie nabito y rosprosono po lasach y roznych gosczinczach.

№ 198

Новини про заклики кримського хана Іслама Ґірея III до короля Яна Казимира до нової битви під Старим Костянтиновим

Poslał han do krolia i. m. z listęm, zeby mu polie stawieł pod Konstanti-n[o]węm*, mowiącz, ze iezeli mi sie nie poscęscieło na błotach w bitwie, tedy polięm rownim hcę sprobowacz z kroliem[440]. Zaraz krol i. m. wisłal 50000 woyska z kziązęcięm i. m. [Jeremim] Wisniowieckym, i. m. p. [Marcina] Kalinowskiego, hetmana polnego koronnego, i. m. p. [Aleksandra] Koniecpolskiego, horązego koronnego, i. m. p. [Stanisława] Lanckoronskiego. Gdy przisli na te polia, gdzie sie obieczał stawicz han y dacz bytwę kroliowy i. m., nie zastali nykogo, bo wielka trwoga między Tatary powstała, uciekaiącz do Krimu, a czięzari swe zruczaiącz. Oponce, kolibaky, skapi, woyłoky – pewno po drogah tego naidowali y liudzy posczinanich roznego stanu tak kozaczkych, iako y tatarskyh. Kolas poodbiegaly, vcziekaiącz. Wołali Tatarowie na swich drugyh Tatarow y kozakow: "Vcziekaite, vcziekaite, bo Lahow mnoho, iako włosow na głowie tak wielie nie mas!" A tak sie wszyszcy strwozely y, sercze straczywszy, gdzie kto mogł, uciekali.

Som P[ąn] Bog trwogę na tho poganstwo pusczyeł, yako y na koza[kow]*, ze ych strach opanowawszy, vcziekali, gdzie kto mogł. Sprawieły tez to modlitwy kapłanow y poboznich liudzy, krolia i. m. czułoscz, pracze, trudy w obozie y prawie zdrowia swego odwaga[441]. Hansky rydwon y rzeczy odbiezane y działek kielka koliowy i. m. oddano.

Po tey potrzebie a vcziecczce nieprzyiacielia krol i. m. rospusczieł pospolite rusenye do domow. Woiewodztwo krakowskie y drugie poczty swe na swim mieysczu zostawili w obozie, a drugie woiewodztwa pozwolieli po 10 poborow na zołnierza na swe mieysca, ze ych krol i. m. uwolnieł z obozu [...][442]. || **(арк. 510)**

№ 199

17–20 липня 1651 р. – Діаріуш походу коронної армії до Старого Костянтинова

Nowyni z Ukraini *data 19 iuly* z obozu.

17 iuly. Ruselismi sie zpod Beresteczka do Konstantinowa w piątek *die 17 iuly* y noczowalismy pod Koziennicami. Po drodze tatarskych kotar, sier-

[440] Надпис на маргінесі: "Potrzeba hana z krolem".

[441] Надпис на маргінесі: "Naszy wigraly potrzebe".

[442] Далі половину останнього рядка аркуша втрачено.

mek, woyłokow niemało, ale na przeprawach ieszcze więcey y koni bardzo wielie potopionych. W sobotę[443] rano ruselismi sie stamtąd, stanęlismi o puł milie nad gaięm, w ktorim takze trupa tatarskiego niemało lezało. Ale koni wiecoręm więcey przysło, pięcz niewiast, między niemy sliahciąnka, ktorih Tatarzy beli wzięły y mieli sobą pod Beresteckiem y uciekaiącz wzięli ie z sobą. A tha sliachciąnka z hamęm sipiała, potym ią oddał tęmu mursakowy, u ktorego Hmiel siedział. Powieda, ze w dzięn iezdy na swym koniu Hmiel, alie nogi ma związane, a na nocz y nogy, y ręce do pasa mu wiązą. Puscieli te białegłowy pod Konstantinowem y kazali tey sliahciąncze, aby sła do hetmana y mowieła, iezeli ym murza wydadzą, to ony im Hmielnickiego wydadzą. Kozakow nie podkali od Konstantinowa, tylko pięndziesiąt, y to uciekaiącz mowiely: "Biada nąm! Y Tatarowie nas byią, przyiehawsy do domow naszych[444], y Lachowie nas byią", – a Hmielia przeklinayą.

Dzis ruselismi sie rano y stanęlismy nad zlewą nad przeprawą między wielkiemi goramy y lasamy, gdziesmi naliezli trzeh kozakow. Dwuch sczyęto, a trzecyego probowano. Powiedział, ze "nas tu iest kielkadziesiąt y nie hcęmi stąd winiscz, bo nie więmi, kędy sie obrocic mąmi, y woliemi tu iusz wszisczy zginącz".

Krol i. m. ztąd do Lwowa iedzie, a tho s pewnich consideraty, ze sie wraca do Krzemienca, ktory dnia wcoraysego ubiegł sesc mil do Brodow, a stąd dzisia rano iechał do Lwowa, gdzie, zmieskawsy czas upodobany, potym do Warsawy iedzie.

O hordzie słyhac, ze iuz iest blisko Krymu albo w samim Krymie. Dobrze ucziekayą, iako tego są dobre znaky, bo suknie po drogah nie bardzo kostowne, iako sakiew, lubiow, strzelby, siodeł po lasach y oponcze znayduią sie, y las, ktorędy dobrze uciekali, drzewa połąmane y poocierane. Koni bardzo wielie na przeprawach w błotach potop[iło][445] sie. A nikt ych nie gonieł, oddał ym Pąn Bog Piliawiecką.

Kozactwo pouciekało, gdzie kto mogł, a mianowiczie chłopstwo po liasach, po gorach rozbiegło sie. Co zdybią naszi, nie folguią.

Die 18 iuly[446] p. hetmon polni [Marcin Kalinowski] pod Lahowcamy zaskoceł ych przi liesie ze 200, ktorych wigubieł, a 4 ięzikow od nich przyprowadzieł głodnich, ktorzy powiedzieli, ze wstecz odstąpieło od głodu y z Tatarami odbiegly.

O Hmieliu powiadaią, iakoby znowu mieli zbicz kozakow kielkanasczye tyszięczy, a potym ydą ku Kyiowu. Tatarow poimanich 200 kroliowy i. m. wyozą do Lwowa y insich roznych więzniow.

Die 19 iuly z obozu mil 12 [...][447]. || **(арк. 511)**

20 iuly kozaczy zaszadzieli szie na krolia i. m. w liesie między Brodamy a Lwowęm, hcząc uderzycz na woysko krolia i. m. albo na samego krolia i. m., gdy miał iechacz do Lwowa z Brodow. Alie gdy ięzyka dostano, gdzie swą zasadzkę kozaczy mieli, i. m. p. krakowsky [Mikołaj Potocki], hetmon wielky koronny, woyska swe wisławszy, roszadzieł po stronach dokoła kozakow, aby ych mogli ogarnąc, wiwabiwszy z liasa. Wisłał kielka horągwy przeczyw onemu lasowy, gdzie kozaczy, obacziwszy ych, wyiehali na harcz.

---

[443] Надпис на маргінесі: "*18 [iuly]*".

[444] У рукописі "do domu na swych".

[445] Слово правлене.

[446] У рукописі помилк. "*Die 13 iuly*".

[447] Далі текст останнього рядка аркуша втрачено.

A ze widzieli, ze niewielie naszych, wiszunęli sie z liasa wszisczy do naszych. Dali im bytwę one kielka horągwy, a tymczasęm woyska koronne nastąpiely dokoła, s tełu y z bokow uderzili na kozaky, pogrąmieli ych. Starszy ych wodz y principal Sulima, towarzis poradni Chmielnickiego, vciekł do liasa na błota, alie kozaczy, ktorich poimali, pedzieli o nym, y tam poszedszy woysko, dostali go zywcęm y przi nim kawton naliezli cerwonych złotych sporo natkani. Otrzymali zdobycz, samego Sulimę y inih kozakow kroliowy i. m. dono.

№ 200

Новини про голод і хвороби у польському таборі під Ямполем

Z Ukrainy z obozu.

Oboz koronny położeł szie obozęm pod Iampolem, kędy wielky głod y nędza między woyskiem. Liud hory y wielie piehoty poumierało y czelyadzy panom, takze koni pozdyhało, ze pod uszarzskiemy chorągwiami pod niektoremi liedwo po 10 koni zostało zdrowych. Więcey ych piechotą hodzy, nyz na koniach iezdy.

№ 201

Новини про повернення Богдана Хмельницького з татарського полону та його універсали про збір війська

Chmielniczky wyszet z więzięnia, od hana [Islam Gereja III] okupieł sie, dał od sziebie dwanascziekrocz sto tyszięczy hanowy, prosząc go, abi mu znowu dopomogł woyni na Poliaky, chcząc sie poprawycz. A tak Hmiel, przi-szedszy znowu na Ukrainę, do Rusy między hłopi y kozaky począł vniwersały roszełacz wsędy, zeby szie znowu kupieli na woinę przeczywko Lachom.

№ 202

1–13 серпня 1651 р., Варшава[448]*. – Новини про смерть королівни Марії Анни Терези, прибуття короля Яна Казимира до міста та інші відомості*

Krol i. m. po rospusczeniu pospolitego rusenia ruszeł sie z obozu do Lwowa, ze Lwowa do Lublina, a ztamtąt do Warsawy przyiechał *die 10 augusti* w noczy ze dworu z przedmiesczia Krakow[skiego][449]. *Die 13 augusti* wiezdał publicze do kosczioła s. Iona z wielkym triumphęm, karet beł[o]* kielkadziesiąt, czehy z miasta wychodzieły. Kiedy wset do koscioła, za[raz]* || **(арк. 512)** pocęto bycz w bębni, w trąby, zaczęto "*Te Deum laudamus*". Z dział byto y z rozny strzelby, po 4 razy powtarzaiącz, y w noczy beł triumph.

---

[448] Нижня хронологічна межа документа подається за днем смерті королівни, див.: *Targosz Karolina*. Uczony dwór Ludwiki Marii Gonzagi (1646–1667): Z dziejów polsko-francuskich stosunków naukowych. – Warszawa, 2015. – S. 375. Про ці події див. також: *Kersten Adam.* Warszawa kazimierzowska 1648–1668: Miasto – Ludzie – Polityka. – Warszawa, 1971. – S. 247–248.

[449] Слово дописане над рядком. Перед початком речення викреслено "Z Warsawy".

Seym ma bydz *yn octobri*[450].

Kroliewna i. m. mała [Maria Anna Teresa] vmarła, *die 8 augusty* Warsawie pogrzeb.

№ 203

1651 р., кінець липня, з-під Києва[451]. *– Лист литовського стольника Вінцентія Ґонсевського до духовного референдаря Великого князівства Литовського Яна Криштофа Довгяли Завіші про похід війська на Київ*

Copya listu do i. m. x. referendarza Wiel[kiego] Xzię[stwa] Litewskiego [Jana Krzysztofa Dowgiałła Zawiszy][452] od i. m. p. [Wincentego Aleksandra] Gąsiewskiego, stolnyka W. X. Litewskiego, z obozu zpod Owrocia *die 18 augusti 1651*.

Wielmozny mosczy xzięze referendarzu W. X. Litewskiego, moy wielcze mosczy panye y braczie!

Będącz zesłani od xziązęcia imosczy [Janusza Radziwiłła], abym z woyskięm nad Przipiecem stoiącz, od impetow nieprzyiacielskych granicz W. X. Litew[skiego] bronieł, dwuhęm w rowney dystantyei miał pułkownikow kozaczkych, obudwu po kielkanasczye tyszięczy woyska mocznych, to iest Antona Zdanowicza, kyiowskiego pułkownika, pod Czarnobyłęm, a Orkusę [Fylona Horkuszę], polskiego[453] pułkownika, pod Owruczęm. Zycełem sobie wprzod o kyiowską pokusic sie potęgę, alie mi *in procinctu*[454] będącęmu wiprawione dały znac podiazdy, ze *ad famam*[455] szczęsliwey xziązęcia i. m. Radziwyła, pana hetmana naszego Wiel[kiego] X[zięstwa] Litew[skiego], wyktoryey, ktory woyska na głowę porazywsy zadnieprskie, samego woysk tamtych położył regimentarza [Martyna] Niebabę, Anton vlięknyony zpod Carnobyła swoim woiskięm pod Kyiow vmknął. Przysło my *cum celeriori militia*[456] pod Owroc, zostawiwszy[457] wsistkie wozy w obozye, zebym tego drugiego mogł zaskoczycz pułkownika, ruszic sie. Alie y tęn nie doczekał placzu, *ad famam* teyze wyktoryey do Kyiowa spieseł, za ktorym w pogon ydącz, nie wprzod dogonycz go przysło, bo y częzary rzucaiącz, usedł do Antonowego taboru, z ktorem asz złąconego pod [...][458], pięc mil od Kyiowa, doscignąwsy

---

[450] У рукописі “yn ocrobre”.

[451] Датування і місце написанння листа за вид.: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 308, 324 (лист було написано невдовзі після отримання Ґонсевським супліки київського духовенства від 24 липня 1651 р.; див. наступний документ).

[452] Судячи з заголовку і звернення листа, тут мається на увазі ксьондз духовний референдар Великого князівства Литовського; світським референдарем був Кипріан Павло Бжостовський (Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba. – Kórnik, 1994. – S. 170, 174).

[453] Так у рукописі; повинно бути “поліського” (*Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 324).

[454] *in procinctu* – в готовності.

[455] *ad famam* – почувши про.

[456] *cum celeriori militia* – зі швидшим військом.

[457] Далі закреслено ще раз повторене “zostawywszy”.

[458] Слово правлене; читається, як “Chełmem”, що є помилкою..

16 presentis[459], w mily pod Damyrem od nych stanąłęm. Nazaiutrz rzucziłęm ohotnyka częsc na podiazd, ktorych telko, iako straz zo[ba]czyła kozacka, a do taboru ych dała znacz, wysipali sie gęsto za most przez Irpień rzekę do szanczu s tey strony od nasz uszypanego. O czimęm vwiadomioni, przipadszy w posyłek, scęsliwie na szancze vderzył, ze y szancze, y most bardzo długi, y błotha rozwliekłe okryte zostały trupęm, a pułkownyczy, siebie y niedobytkow z palieniem mostu solwowawsy, tey noczy do Kyiowa uciekly. O ktorey porazce [...][460] wm. me[mu] mos[cziwemu] panu dawnieysą wiadomoscz. Alie my || **(арк. 513)** z czodziennych pracz y trudow złe nad zamiar obłowyło zdrowie, przisczo do tego nye mogłęm xziązęcia i. m. [Janusza Radziwiłła], o ktorim samim powiedaią, ze wielie miast y zomkow odebrawsy, y Czernieiow sturmęm wzyął, tak ych postraszyli, ze y s Kyiowa, zakuiącz sie, oba pułky pierzhac pocęły, y xziądz metropolita kyiowsky [Sylwestr Kossow] z duhowięnstwęm swoym y miasto wszistko s tym przisłali submissyą, ze y miasto y armathy w ręce oddawaią y sami sobie o zywot[y] cerni kyiowsky, y miastu o ohronę z płacęm proszą. Poszełom copyią suplyky ych do mnie przez posłow przznieszioną, a szamy v nog będą maiestatu i. k. mosczy wkrotcze z naliezytym poddanstwęm. Ia *interea*[461] bylęm sie wezwlok trohę y od xziązęcia i. m. dalsze wzyął ordinansze, *pro tempore et occasione*[462] stawacz w tych tu mieysczach będę. A teraz iako sie s tych, ktore s czodziennych yęzykow o scęsliwych tryumphah i. k. mosczy biorę wiadomosczy y cieszę sie, tak *toto* zycę *uero*[463], aby nie ięno *rebelles* y *fedorati* z nimy *populi*[464] padaly pod nogy maiestatu i. k. mosczy, alie y dalszy *gentiles in victima victoria[e]*[465]. *Pro conclusione*[466] listu, to iest oznaimuię: [Iwan] Wykowsky, piszarz Chmielniczkiego, biegł przez Kyiow za Dniepr, burząc pospolstwo y tym upewnyaiącz, ze han [Islam Gerej III] vdarowany od Hmielnyckiego powraca mu sie z ordą na poszyłek, a samym pułkownykom na radę do Korszunia zgrąmadzycz sie kazał.

O samim Hmielniczkym tę mąmi wiadomoscz, ze iako pod tęn czasz, kiedy ordy od k. i. m. zgromione odhodzieły, on z Wychowskym y z kielką konfydentow, obawiayacz szie, aby od pospolstwa nie był wydany, tak [go]rączo skoczył, ze od południa do zmroku upadł myl dwadziescya, a nazaiutrz wzyęli go Tatarowie y oddali hanowy. Wychowsky vszedł. Han iuz *supliciis obstinauerat*[467], alie tym sie wywiklał, ze wszistkie skody, ktore sobie han pretendował, *ex nunc*[468] zapłaczyeł, obroczył, gwoly częmu rzuczył do syna [Tymosza] do Czehryna, aby posłanym od hana murzom *ex nunc* postąpioną odliczeł sumę y wielie w ohędostwie woiennym y koniach oddał podarkow dlia dalsy pozyskanya łasky. Czokolwiek tu będę miał do wiadomosczy godnego, nie będę omieskywał, etc.

Wincęnty Korwyn Gosiewsky, stolnyk W. X. Litewskiego.

---

[459] *16 presentis* – 16-го [дня] цього [місяця].
[460] Далі текст у рядку втрачено.
[461] *interea* – тим часом.
[462] *pro tempore et occasione* – залежно від обставин.
[463] tak *toto* życzę *vero* – так направду щиро бажаю.
[464] *rebelles* y *foedorati* z nimi *populi* – повстанці і союзні з ними люди.
[465] *gentiles in victima victoriae* – чужинці як жертва для перемоги.
[466] *pro conclusione* – на завершення.
[467] *suppliciis obstinaverat* – не піддавався на благання.
[468] *ex nunc* – від цього моменту.

№ 204

24 липня 1651 р., Київ. – Супліка київського духовенства та урядників до регіментарів литовського війська з проханням не руйнувати і не пустошити місто

Suplika miasta Kyiowa y z duchowienstwęm do woyska W. X. Litewskieg[o]*.

Iasnie oswieconym, iasnie wielmoznym, wielmoznym, vrodzonim ich mosczyom pp. regimentarzom woyska i. k. m. W. X. Litewskiego y wszistkiemu kołu r[y]cerzskiemu* nanissy ofiaruiącz pokłon. Ze łzami prosięmi, abyscie wm. nasze mosc[zi]we* panstwo myłosierdzia tak nad namy szamemy, iako [i nad domami][469] Boze[mi]* || **(арк. 514)** zazycz raczely, y nad miastęm Kyiowęm, nie dopusczaiącz horągwiąm spustosenya, gdyzechmy nigdy ręky naszey przeciwko pomazanczowy Bozemu nie podnoszyly, alye za scęsliwego panowanya iego maiestat Pansky błagali y owsem wieliu sliachty y sliachczyąnek podczasz tych zawieruchow zdrowych zachowaly, ktorzy samy w. m. naszemu moscziemu panstwu dadzą o tym sprawę. Dawnieybismy sie z tą powolnosczyą naszą w. m., naszemu mosczim[u] panstwu, declarowaly, gdyby wolny przeiazd nąm był dopusczony. Prosięmy tedy y powtore o obronę od impetow woiennych.

Dat[um] v s[więtey] Zophiey *24 iuly anno 1651*.

Locus sigilli.

Wm. moym mosczywym panom wszego dobra zyczący, bogomodlcza y vnizony sługa ze wszistkiemy podpysanemy, Siluester Kossow, metropolit kyiowsky, halyczky *m[anu] p[ropria]*.

Iozeph Tryzna, archimędrit kyiowsky pieczarsky ze wszistką bracią w Chrystusie *m[anu] p[ropria]*.

Wuit[470], burmistrzowie, rayczy miasta i^{o} krolie[wskiey] mosczy Kyiowa.

Опубліковано: Starożytności historyczne polskie / Wyd. Ambroży Grabowski. – Kraków, 1840. – T. 1. – S. 337–338 (з датою 21 липня 1651 р.).

Грушевський Михайло. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 328 (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 354 (переклад англійською).

№ 205

1651 р, середина серпня – 25 вересня[471]*. – Новини про відкуплення Києва від литовського і коронного війська*

Przysła wiadomoscz, ze szie miasto Kyiow okupieło i. m. p. hetmanowy litewskiemu [Januszowi Radziwiłłowi], dali 100000, aby w pokoiu zostawiono ych, y podarunky. A tak woysko ustąpieło litewskie, wolnemi ych zostawiwsy, ze sie poddali.

---

[469] Текст останнього рядка пошкоджено; відновлено за вид.: Starożytności historyczne polskie / Wyd. Ambroży Grabowski. – Kraków, 1840. – T. 1. – S. 338.

[470] Богдан Сомкович, див.: *Друг Ольга, Ковалинський Віталій, Мельник Ольга.* Від війта до мера. – Київ, 2004. – С. 16.

[471] Датування за вид.: Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza / Wyd. K. Wojcicki. – Warszawa, 1853. –T. I. – S. 125–126.

Takze zeby znowu woysko koronne nastąpieło, y okupieli sie, takze dali znowu 100000, aby ych w pokoiu zahowono do decliaraty krolia i. m. etc. || **(арк. 515)**

№ 206

28 липня – 1 серпня 1651 р., польський табір під Ямполем. – Новини про похід Януша Радзивіла до Києва, збір нового війська Богданом Хмельницьким під Білою Церквою, голод у таборі, повернення Яна Казимира до Любліна та інші відомості

Z obozu s tamtey stroni Iampolia nad rzeką Horin *die 28 iuly 1651*.

Die 30 iuly p. krakowsky [Mikołaj Potocki] dał znacz kroliowy i. m., y[z] xziążę [Janusz] Radzywył, hetmon polni W. X. Litewskiego, zniosł trzy tabory kozaczkie, Wisogrod, miastecko trzi milie od Kyiowa, wiscinał, bierze sie dali ku Czehrynowy. Głod wielky na woysko, a naybardzy na niemieckye, ktore bardzo placze, y koni im nie staie, piehota iedna od głodu pozdyhała, a drudzi, czo dussi, pouciekały. Quarciane woysko pieso pod horągwiamy, bo kony nie mayą. Chmielnicky *ex vinculis*[472] od hana [Islam Gereja III] wisedł, za okupem wisedł, ktorego han az do Czehryna odprowadzyc kazał, gdzie, odprowadziwsy, 6000 kozakow zamknionych nalasł, ktorzy go do zomku pusczycz nie chcieli, mowiąc mu: "Iakiegos pywa nawarzeł, takie wypiies". Zaraz Hmielniczky vniwersał wydał, aby sie znowu kupiely, ale chłopstwo iuz więcey buntowac sie nie chce. Iednak to pewna, yz kozakow za Białą Cerkwią iest 15 tisięczy, ktorzy do kupy skupiely sie. Pawołoczą, miasteczko, y wszi wielie poddali sie naszym, prowiantu chłopstwo wiezie wozow 280, ktori miał bydz dlia kozakow. Alie ze przegraly, tedy chłopstwo udaye, ze pp. swoim wiozą, y posłali o conwuy do i. m. p. krakowskiego. Tu pod Iampoliem, przez Horin gdzie sie przeprawuiemy, za dni kielka spodziewami sie trohę w liepsy kray zapascz, gdyz w tyh, gdzie teras iesdesmy, nie telko chłopa, bydlięczya, ale y psa nie obaczy. P. krakowsky niemieczky lud wszistek przi sobie ma.

Ze Lwowa *1 augusti* krol i. m. ruszeł sie ku Lublinowy. Referendarstwa dotychczasz nykomu nie dano, o ktore concuruią pp. oswięcimsky [Stefan Koryciński] y byeczky [Jan Wielopolski] starostowie, y p. [Daniel] Zytkiewycz, instigator koronny. Ich moscz pp. senatorowye wszyscy od krolia i. m. rozyehaly sie etc. || **(арк. 517)**[473]

№ 207

29–30 червня 1651 р., польський табір під Берестечком. – Лист Войцеха Мясковського до королевича Кароля Фердинанда про перебіг битви з 28 до 30 червня[474]

Kto by smial powiadac, ze P[an] Bog cudow przestal czynic, ten by sie bardzo na swoiey opiniey musiał mylic, bo oczywisti cud Bozy wczora y dzis

---

[472] *ex vinculis* – з полону.

[473] Арк. 517–525 писані іншою рукою і вклеєні Ґолінським до рукопису.

[474] Атрибуція авторства листа за нотатками у рукописі олівцем: "Jest to list W[ojciecha] Miaskowskiego do królewicza Karola. Patrz – R. 5656/II Ossol."; "*29 juny 1651*. Opis zwycięstwa odniesionego pod Beresteczkiem". Надпис було зроблено, мабуть, у 1930-х роках після того, як вийшла стаття Гната Хоткевича з друком цього джерела, про яке він писав, як про анонімне (див. легенду до документа).

uznalismy, a to w ten sposob: kiedy iuz ani ięzykow, ani s podiazdow, ktore z nysczem sie powraczaly, nic a nic ieº k. m. nie mogł *percipere*[475] y nie mogąc sie doczekac zadney rzetelney o nieprzyiacielu wiadomosci, tylko *incerta fama sparserat tu in vulgus*[476], ze Chmielnicki, nie mogąc sie doczekac chama [Islam Gerej III], powraczą w Vkraine *ex consilio*[477] ludzi woiennych, umyslil ruszyc k. i. m. woysko pod Dubno, zachodząc nieprzyiacielowi. A dzialo sie to *die 27 iuny*. *Interim*[478], gdy iuz y wozy posły, y woysko w polu stalo, a k. i. m. mszy swiętey tylko sluchał, dał znac xziąze i. m. p. woiewoda ruski [Jeremi Wiśniowiecki], ze Chmielnicki pewnie ruszyl sie s pol kolodzinskich, a idzie nas przeymowac w drodze (a stal na ten czas na strazy sam x. i. m.). Wpadlo to zaras *diuino instinctu*[479] w consideratią k. i. m. y nie chcial ruszyc woyska, az *exploratis rebus*[480]; iakos y i. m. p. krakowski [Mikołaj Potocki] (ktorego *consilium* zawsze *optimum* było[481]) uprasal o to k. i. m. *publice*[482], aby darowal dzien ieden dla dostania wiadomosci o nieprzyiacielu. Sklonył sie do tego y k. i. m. y zarasz kazal wozy nawracac iuz z drogi *non sine murmure*[483] ludzi upornych albo niewiadomych rzeczy. Y iako skoro wozy do obozu powrocili, az wiadomos[c] po wiadomosci biezy iedna za drugą, ze y ham iest y potęga wszytka idzie na Perewiatyn, widziano na oko wielkie [woys]ko nieprzyiacielskie. Po tych mieysczach otrąbiono zaras, aby konie w kolo wtrzymano y nie pusczano na trawe, ale to nie pomogło, bo *licentia*[484] czeladzi naszey niepohamowana, *post tot supplicia*[485] iechali na trawe na dwie, na trzy mile, y tam Tatarowie, napadszy na niespodzianych, zagarnely sila luznych ludzy y koni, iako to bywa w takych okazyiach. Powracali sie nasi ranni, koni niemalo zabrano y sila pokalicono z czeladzy. *Interea temporis*[486] k. i. m. y i. m. p. krakowski *non omittebant occasionem rei bene gerendae*[487] y zarasz woisko w pole wyprowadzali, od iednego boru począwszy, az do drugiey dąbrowy nad Styrem na pul myle ruskie namniey wszersz woysko sprawione polskim szykiem, bor bliski dobrze piechotą y dragonią obwarowawszy, y tak, gdy iuz woysko w szyku stanie, Tatarowie *inceszanter*[488] harcuią, ze iusz nie rzec była przy tak ogromnym || **(арк. 518)** woysku dac sobie pod nos kurczyc[489]. Przyiedzie i. m. p. chorąży koronny [Aleksander Koniecpolski] do i. m. p. krakowskiego, mowiąc: “Dla Boga, dobrodzieiu, co czyniemy, ze nieprzyiaciel tak sie zbliza y pasze nam odeymuie?” Rzecze i. m. p. krakowski: “Gdyby sie cnota staropolska wroczyła, azeby kto chcial spędzic tego kommunika tatarskiego s pola”. Odpowie i. m. p. chorąży koronny: “Ia prosze! Oto niech ide z pulkiem moim, a prosze o przydanie dru-

---

[475] *percipere* – добути.
[476] *incerta fama sparserat* tu *in vulgus* – непевна чутка поширювалась тут між людьми.
[477] *ex consilio* – за порадою.
[478] *Interim* – тим часом.
[479] *diuino instinctu* – за Божим натхненням.
[480] *exploratis rebus* – розвідавши ситуацію. У рукописі “expluratis”.
[481] ktorego *consilium* zawsze *optimum* było – чия рада завжди була найкращою.
[482] *publice* – публічно.
[483] *non sine murmure* – не без нарікання.
[484] *licentia* – сваволя.
[485] *post tot supplicia* – після стількох прохань.
[486] *interea temporis* – тим часом.
[487] *non omittebant occasionem rei bene gerendae* – не пропускали нагоди добре повоювати.
[488] *incessanter* – безперервно.
[489] Перед тим закреслено “kurczyc”.

giego". Y zarasz i. m. p. krakowski przydal mu p. marszalka koronnego [Jerzego Lubomirskiego] iako brata, iako *gemina sidera Castorem et Polucem*[490]. Sly tedy ochotnie y zapadli troche w iedney dolinie, asz Tatarowie z wielką furyią, z okrzykiem natarly nasych *impetuose*[491]. Tam i. m. p. chorązy koronny pierwszy, iako wielkiego oyca [Stanisława Koniecpolskiego] syn, iako wielki *ciuis*[492] tey oyczyzny credensowal pulkowy swoiemu y *per consequens*[493] woysku wszytkiemu y przed pulkiem swym (co iest *notandum*[494] w. k. m., p. m. mlciwemu) na dobre *spatium*[495] potkal sie męznie y okryl *inter consertos hostes*[496], a z nym i. m. p. marsalek koronny męzniey odwaznieyszą *suffragante inuidia tam dubio marte*[497] dlugo bili sie, trzy razy na odwrot i. m. p. chorązy koronny wpadł z swoymi y z i. m. p. matsalkiem koronnym, a tymczaszem z lewego skrzidla wysunął sie xiąże i. m. p. woiewoda ruski, tamze y p. woiewoda braclawski [Stanisław Lanckoroński] pomknął sie *oportune*[498]. Peł y kurzawa sroga, lubo na trawie y zmoczony[499] ziemi powstawa pod niebo, okrywaią sie pierwsze dwa pulki, a nieprzyiaciel, widząc posilki, rzucil sie *effuse in fugam*[500], ze zarasz wsiadł na nych i. m. p. chorązy koronny y asz do przeprawy gonił, siekąc, biiąc, więzniow biorąc dobrych barzo y znacnych[501], ktorzy dali o wszytkim relatią dostateczną, ze ham iest w Lesniowie, mila stąd, ze chcial sie iednac, ale Chmielnicki zadną miarą nie chce, ze gwoli temu tu cham przyszedł, ze mu udano, ze tylko iest *20 m[ilia]*[502] woyska polskiego, ze chcial was bic na przeprawie, gdybysmy sie byli ruszyli od Beresteczka y dla tego tu kommunikiem y z Chmielnickim prziszedł, zeby was w ciągnieniu zaskoczył, bo wszysci ięzykowie zeznawali, zescie sie ruszyli od Beresteczka. ||
(арк. 519) Zaczym tu potrzeba uznac kazdemu, ze kazdy monarcha musi miec *assistentem intelligentiam*[503], bo gdyby był P[an] Bog k. i. m. tego nie podal do serca, abysmy byli tu przes dzien wczorayszy zostali, nie wiem, iakoby nas byli w ciągnieniu witali. To sie dzialo, co pisze do w. k. m. wigilią s. Piotra iuz o trzecey s południa cudownym zrządzenym Boskim, umieiętnoscią y dzielnoscią k. i. m., dobrą sprawą p. krakowskiego a męstwem y rękoma i. m. p. chorązego koronnego y p. marsalka koronnego y ludzy ich, ktorzy oswiadczyli to w ocach woyska wszytkiego, ze nie wygasla ieszcze polska cnota, ale iuz *reflorescet*[504] y *postliminio* podobno *pulsa*[505] powrocie sie do nas straczona fortuna

---

[490] *gemina sidera Castorem et Polucem* – сузір'я Близнят – Кастора і Полідевка.
[491] *impetuose* – несподіваним нападом.
[492] *civis* – громадянин.
[493] *per consequens* – як наслідок.
[494] *notandum* – треба відзначити.
[495] *spatium* – простір, відстань.
[496] *inter consertos hostes* – між згуртованими ворогами; між щільними [рядами] ворогів.
[497] *suffragante invidia tam dubio marte* – запалений ненавистю у такому непевному бою.
[498] *opportune* – вчасно, до речі.
[499] Так у рукописі. Повинно бути "sproszoney".
[500] *effuse in fugam* – безладно у втечу.
[501] Далі закреслено "ktorzy".
[502] *20 milia* – 20 тисяч.
[503] miec *assistentem intelligentiam* – послуговуватися розсудливістю.
[504] *reflorescet* – знов розквітне (про цноту).
[505] y *postliminio* podobno *pulsa* – і знову, наче після вигнання (про фортуну). У рукописі замість "postliminio" помилк. написано "posolimino".

za szczęsciem i. k. m. Tegos dnia sendomirskie y wolinskie pospolite ruszenie dobrze stanęły, niemaly wstręt nieprzyiacielowi czyniąc y owszem w pole *cum signis strenue*[506] wypadaiąc z wielką uciechą wszystkiego riczerstwa k. i. m., ze ta ochotą wielka *meretur commendationem*[507], alec *inter precipuos*[508] nie godzy mi sie przypomniec i. m. p. [Stanisława Mariusza] Iaskolskiego, straznika woyskowego, ktorego od samego poranku widziano, ze na sobie odwaznie trzymal nieprzyiaciela y mądrze nawodzył na woysko, a potym *in hoc proelio*[509] s pochwalom wszytkich dobrze stawal y chąrągiew iego *magna pars rei prospere gestae*[510] była. Terasz iusz więcey pisac nie mogę, bo woysko znowu w pole idzie, nieprzyiaciel z większą iuz, niz wczora, potęgą przechodzy na te strone, a da P[an] Bog, zdarzy, ze odniesie confusią.

Datum z obozu zpod Beresteczka w dzien s. Piotra y Pawla na samym roswicie.

W dzien s. Piotra y Pawla.

Pokazalo sie to, ze iako kazda na swiecie fortuna, tak mianowicie *bellica anceps et dubia est*[511], bo iako dnia wczorayszego szczęsliwie *conludia Martis*[512] odprawowali sie, tak *progressus*[513] pokazał się bydz *arduus et difficilis*[514], bo iako skoro i. m. p. krakowski woysko wyprowadzył w pole konne, tylko bez taboru y bez piechoty, nieprzyiaciel wysunął sie zaras kommunikiem ze wszystką potęgą, ktora pola y gory okrywała, na lewe skrzydło naszemu p. woiewodzie braclawskiemu[515], ktorego pulk iuz czale byli zagarneli y po trzykroc, iak w mątnie, zabierali. Ale wielką opatrznoscią Boską a posilkiem p. woiewodi podolskiego [Stanisława Potockiego], ktore[o] || **(арк. 520)** *dextre* succurowal, eliberowany zostal[516], straciwszy iednak rotmistrza iednego, p. Zygmunta Laczkoronskiego, od pogan wzięto kilkunastu towarzystwa. Potkalo sie dobrze na ten czas y woiewodztwo sendomirskie, ale przecie potentiey poganskiey zrownac rzec była niepodobna. *Interea*[517] ze srotka woyska skoczył pulk p. krakowskiego y p. marsalka koronnego, rozrywaiąc potęge tatarską, y zmiesali sie tak s poganstwem, ze niepodobna rzec była rozeznac Polaka a Tatarzyna, tak strasne bylo zamieszanie, ieno sie miialy chorągwie y bunczugi tatarskie. Skoczyl y pulk p. podkanclerzego litewskiego [Kazimierza Leona Sapiehi], ale *quid inter tantos*[518] musieli naszi z niemalą stratą *receptui canere*[519], boby ich była noga nie uszla, y dobrą sprawą pod armate reterowali sie. Polegli

---

[506] *cum signis strenue* – з хоругвами жваво.
[507] *meretur commendationem* – заслуговує великої похвали.
[508] alec *inter praecipuos* – але особливо.
[509] *in hoc proelio* – у цій битві.
[510] *magna pars rei prospere gestae* – великою частиною успішного бою.
[511] fortuna... *bellica anceps et dubia est* – фортуна... військова є двоякою і непевною.
[512] *conludia Martis* – Марсові забави (в рукописі "concludia").
[513] *progressus* – посування вперед, дальший перебіг.
[514] *arduus et difficilis* – прикрий і тяжкий.
[515] У рукописі "woiewode braclawskiego".
[516] *dextre* succurowal, eliberowany zostal – вчасно прийшов на допомогу, був порятований.
[517] *interea* – тим часом.
[518] *quid inter tantos* – досл.: "що серед стількох" (у значенні "що зробиш проти такої кількості ворогів?" Порівн. *Єв. від Йо. 6:9*).
[519] *receptui canere* – сурмити до відступу.

na ten czas znacni y wielci ludzie, iako i. m. p. [Adam Hieronim] Kazanowski, kastelan halicki – przed tym chorązi sendomirski, y p. starosta lubelski [Jerzy Adam] Osolinski, męznie okrywszy sie w poganstwie, chorągiew p. krakowskiego *culpa*[520] p. chorązego samego wzięto, towarzystwa dwu zabyto, p. staroscie krasnostawskiemu [Markowi Sobieskiemu] siedmi towarzystwa zabito, innym po dziesiątku, po dwudziestu, p. marsalka koronnego, ktory y dzis, y wczora *indefenso conatu* sam *in persona*[521] odwaznie stawal, znacnych ludzi y slug pozabyiano, iako p. miecznika przemiskiego – p. [Pawła] Ligęzę, p. [Mikołaja] Rzeczyckiego, towarzystwa namniey 30, postrzelonych niemalo, s pulku p. podkanclerzego litewskiego kilkunastu towarzystwa zabyto, p. [Tomasza Kazimierza] Sapihe, oboznego litewskiego, *letaliter*[522] postrzelono. Y tak dzien ten *infestus* naszym *extitit*[523], ale y nieprzyiacielowy nie mniey dał sie znac y owszem więcey trupa tatarskiego padło y znacnych murzakow naginelo niemalo, ktorych zaraz s pola zdeymowano y do kosza odnoszono. Kilku dobrych Tatarow wzięto y pokoiowego pisarza chamskiego. Takze rowna strata była *capita*, *sumo* rachuiąc[524], a co większa, ze naszi nic a nic serca nie tracili. Wiecorem stanelo *consilium ofensiue hostem aggredi*[525], ktory tak nas iuz scisnal, zesmy y pase nie myely, tylko iuz albo trzciną, albo debovym lisciem konie karmic musieli, przychodzylo y to krwią sie oblewac || **(арк. 521)** potrzeba bylo. Tegos dnia s pospolitego rusenia niemalo ludzi zacnych naginelo[526], iako p. podkomorzy sanocki [Jan Adam Stadnicki], p. [Jerzy] Stano, p. Broiewski, powiatu przemyskiego y sanockiego. Trupi *ab utrinque*[527] do samego wieczora z pol zbierano. Naszych zginelo 200 *in circa*[528], Tatarow cos więcey, a między niemi Toakay murza[529] znaczny.

Vltima iuny[530].

Nie chcial iusz P[an] Bog dluzey zwlaczac victoryi i. k. m., p. m. milosciwego, gdys skoro *illuxit dies fausta*[531], z rana mglisto barzo uczynilo sie,

---

[520] *culpa* – з вини.
[521] *indefenso conatu* sam *in persona* – без прикриття, сам особисто.
[522] *letaliter* – смертельно.
[523] *infestus* naszym *extitit* – виявився нещасливим для наших.
[524] *capita, summo* rachuiąc – голів у загальному підсумку.
[525] *consilium offensiue hostem aggredi* – рішення іти на ворога наступом.
[526] Далі закреслено "przemyskiego [powiatu]".
[527] *ab utrinque* – з обох боків.
[528] *in circa* – приблизно.
[529] Тут, мабуть, ідеться про перекопського бея у 1648 – на початку 1649 рр. Тугай-бея, відомого своєю дружбою з Богданом Хмельницьким. У джерелах немає певності щодо дати його смерті. Михайло Грушевський, наприклад, вважав, що він пішов з життя у перших місяцях 1649 р. (*Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1995. – Т. VIII. – Ч. 3. – С. 171; див. також коментар упорядників до англомовного видання: *Hrushevsky Mykhailo*. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 76 (прим. 242)). Проте, відштовхуючись від діаріуша Станіслава Освенціма та інших джерел, упорядники татарської хроніки писали, що "...zasadniczo nic nie stoi na przeszkodzie, by za datę jego zgonu przyjąć r. 1651..." (*Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 163 (комент. 169)). Нагадаємо, що Освенцім у щоденнику використовував саме цю реляцію, як довів Гнат Хоткевич.
[530] *ultima iunii* – останній день червня.
[531] *illuxit dies fausta* – засяяв щасливий день.

tak ze kozakom y Tatarom zdal sie bydz dzien przychilnyeyszy, ktory takowa *aura fauet*[532]. *Interea*[533] w te mgle wyprowadzyc roskazal woysko w pole k. i. m. y podemgle stanelo w szyku porządnym. Takze gdy mgla opadla, nie inaczy, iako kiedy *uelum* za *comediam*[534] odkryte, zkąd potym z sieni wychodzą, obaczyl nieprzyiaciel *praeter opinionem suam*[535] woysko w ogromnym syku, ktorego *frons spectabat* iakoby *in origentem*, *dextera septentrionem*, *leua meridiem*[536] w pul woyska przy armacie y piechocie ognisty z raytariey *consistebant*[537] k. i. m., prawe skrzydło prowadzil i. m. p. krakowski, a lewe xiąże p. woiewoda ruski, posilki dobre obmyslone y oboz nasz piechotą y luzną czeladzią osadzony. Wyszedł y nieprzyiaciel w pole z okrutnym gminem, pola na mile communikiem samym okriwaiąc. Obaczywszi iednak woysko nasze, poczeli troche *tergiversari*[538] y nie chcieli od poranku do poludnia *in arenam descendere*[539], tylko *uelitationibus prouocabant* naszych *in certamen*[540], ale i. k. m. pod garlem harcow zakazal. Nieprzyiaciel blisko podsiadal, ale z dzial barzo dobrze mierzano, strzelano, nigdy darmo nie wystrzeliwszy. Do samey trzeci s poludnia nie smial nieprzyiaciel *tota acie dimicare*[541], a my zyczylibismy byli sobie tego, aby on chcial nas w szyku *aggredi*[542], lecz nie mogąc sie resolutiey iego doczekac, *cum praecipuis capitibus*[543] zniosl sie i. k. m., coby da[li]* czynic *hoc in passu*[544]. Byli sententie niektorych *non sine ratione*[545]: zeby do iutra bitwe odlozyc, bo iusz barzo pozno było; druga, ze wiatr przeciwny sluzył na nas. Radzono, zeby iutro z woyskiem y taborem zaras nastąpic na nieprzyiaciela. Iednak, ze gdy to bylo proponowano x[ziązę]ciu i. m. p. woiewodzie ruskiemu y ricierstwu, na lewym skrzydle stoiącemu, zadną miarą nie radzili || **(арк. 522)** odkladac do iutra y owszem przyslal xiąże i. m. p. staroste sokalskiego [Zygmunta Denhoffa], proszą[c] o ordinans do potrzeby[546]. Ucieszywszy sie tedy k. i. m. z ochotą xiązęcia imci y rycerstwa swego, dal ordinans p. staroscie sokalskiemu, aby sie potikali, blogoslawienstwo im swoie dawszy. Zaczym, iako skoro p. starosta sokalski z ordinansem przybiezal, *eodem momento*[547] w trąby y w bębny uderzono y zaras posunal sie z lewem skrzydlem xiąże p. woiewoda ruski y we dwunastu chorągwi kwarcianych credensował woysku, ze z nim v posilku 6 kozackich, potym 4 raytarskich, potym woiewo-

---

[532] *aura favet* – погода сприяє.
[533] *interea* – тим часом.
[534] *velum* za *comediam* – завіса під час комедії (вистави).
[535] *praeter opinionem suam* – всупереч своєму сподіванню.
[536] *frons spectabat* iakoby *in orientem, dextera septentrionem, leva meridiem* – чоло ніби дивилося на схід, правиця – на північ, а лівиця – на південь.
[537] *consistebant* – стояли.
[538] *tergiversari* – ухилятися.
[539] *in arenam descendere* – виходити на арену, вступати у відкритий бій.
[540] tylko *velitationibus provocabant* naszych *in certamen* – лише стрільбою (або: окремими нападами) провокували наших до бою.
[541] *tota acie dimicare* – битися усім військом.
[542] *aggredi* – напасти.
[543] *cum praecipuis capitibus* – з найкращими командирами.
[544] *hoc in passu* – це на ходу.
[545] *non sine ratione* – не без рації, слушності.
[546] Далі закреслено “uciewszy”.
[547] *eodem momento* – тієї ж миті.

dztwo lencickie, sendomierskie. Okrylo sie tedy to lewe skrzydło w tlumie nieprzyiacielskim, ze go wielkie pul godziny w ogniu nie wydac było, tylko chuk[548], strzelanie z dzial y ręcney strzelby, tak zesmy rozumieli, ze sie tam ztątąd nikt zdrowo nie wroci. Pocela była *acies tamta multitudine declinare*[549] asz ku szancom naszym, ale cudowną prouidentią Boską *prestituit rem*[550] y znowu *recruduit certamen*[551], gdzie nieprzyiaciel samą resolutią zwycięzony musial *terga dare*[552], kozak do taboru swego, ktorego asz w sam tabor wegnano, a Tataryn na gore *recessit*[553] pobliszą. Wtenczas, kiedy lewe skrzydlo tak potenznie *certabat*[554] z nieprzyiacielem, krol i. m. *cum medio agmine ornatissime procedebat*[555], lubo srogie gminie tatarskie *assidue infestabant*[556] k. i. m. srogim okrzykiem: “Halla! Halla!” – wolaiąc[557]. Ale *imperterritae legiones*[558] i. k. m. postempowaly rzesko przeciwko nim, trzy regimenti piesze w cele, to iest gwardia k. i. m., regiment xziązęcia [Bogusława] Radziwiła y p. [Krzysztofa von] Hubalda, a regimentowe dzialka przed niemi, z ktorych *dexteritate*[559] i. m. p. [Zygmunta] Przyiemskiego *assidue*[560] mierzano z wielką szkodą nieprzyiaciela a uciechą naszą, ze nie wiedzieli, gdzie sie mieli udac, asz musieli bezwstydnie *terga uictori dare*[561] y posla zaras orda *in uias suas*[562] ku Lesniowu, zostawiwszy kommuniki na odwodzie, ale y ten za nastąpieniem naszego prawego skrzydla musial *retrocedere*[563], ze sie ich z wielkim zalem rycerstwa nie dostalo bic lewemu skrzydlu, ieno iusz gonyc y w pogoni sieczono y bito niemalo. Oni sami *impedimenta*[564] swoie rzuczali: kazany, kulbaki, oponcze, a na koszu namiotow y kotar odbieglo y namiot chamski i. m. p. chorązemu koronnemu *in praedam cessit*[565], tos sie stało y z rydwanem hamskim, bo sam ham tegos wieczora sromotnie 4 mile upadł. *Continuando cursum uictoriae*[566], || **(арк. 523)** postępowal k. i. m. sam zawsze ku taborowy na czele kozackiemu bez zadney rezistentiey. Tylko iuz na pogorek wchodząc, snac *ab exploratibus edoctus*[567]

---

[548] Слово дописане над закресленим нерозб.
[549] *acies* tamta *multitudine declinare* – стрій той під натиском маси подаватися назад.
[550] *prestituit rem* – втримав ситуацію.
[551] *recruduit certamen* – відновився бій.
[552] *terga dare* – “наставити спини”, тікати.
[553] *recessit* – відступив.
[554] *certabat* – билося.
[555] *cum medio agmine ornatissime procedebat* – з центральним загоном дуже ефектно наступав. У рукописі помилк. “ornadissime”.
[556] *assidue infestabant* – постійно погрожували.
[557] *Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 99, 165 (прим. 186).
[558] *imperterritae legiones* – безстрашні полки.
[559] *dexteritate* – завдяки спритності, вмілості.
[560] *assidue* – постійно, без перерви.
[561] *terga victori dare* – наставити переможцеві спини, тікати.
[562] *in vias suas* – своїми шляхами. Порівн. *Діяння 14:16*.
[563] *retrocedere* – відступити.
[564] *impedimenta* – обоз, табір, таборові речі.
[565] *in praedam cessit* – пішов за здобич.
[566] *continuando cursum uictoriae* – продовжуючи переможний шлях.
[567] *ab exploratibus edoctus* – повідомлений розвідкою.

nieprzyiaciel ze dwu dzial uderzyl na krola i. m. tak prosto, iako do celu wlasnie na ten kornet raytarski kurfistrowski, przy ktorym stal k. i. m. Raz troche gorom uderzono, drugi raz nad samemi glowami naszemi, trzeci raz po koniach bez szkody, a czwarty raz iusz po kopitach konskich. A k. i. m. przed companią raytarską stal tak *impauidus*[568], ze sie y umknąc nie chcial krokiem iednym y owszem, kiedy o to prosono i. k. m., odpowiedzial te slowa, zem sie z większych niebespiecenstw nie zwykl reterowac[569]. Niechze by byli wszysci monarchowie swiata teraznieysy na i. k. m. patrzali, obacili by byli *regem inter gregarios pugnantem*[570], cego dawno swiat nie widzial, a teraznieyszy *parem*[571] nie pokaze. Slismy tak *uictores*[572] az nad sam tabor kozacki[573] ogromny dobrą sprawą do samy noci, gdzie nas mrok ciemni obiął, y musielismy *habenas continere*[574] zwycięstwa, widząc, ze z ostrosnym nieprzyiacielem rzec mamy, ktory *Partorum more fugiendo pugnat*[575]. Te noc i. k. m. *sub dio et sub signis*[576] na srogim discu *insomnem duxit*[577], z konia nie siadaiąc z wielkim podziwieniem woyska wszytkiego, ktore *exemplum regis musialo sequi*[578], alesmy to sobie *dulcedine uictoriae*[579] wszytko cukrowali y praesentiey panskiey, ktorą *anima animans* była woyska naszego *magnitudinem uictoriae*[580]. Ztąd niech kozdy colliguie, ze i. k. m. *uicit gentes inmanitate barbaras*, *numero innumerabiles*, *multitudine infinitas*, *regionibus dissitas*[581]. Tak ich na ten dzien ieden *furor sociauerat*[582], ze razem y nieprzeyrzane ordy tatarskie y sylistryskie, rumelskich, dobruckich Turkow, Woloszy, Vrumbetow, ianczarow, Petyorcow, gdziesz *a mari glaciari et montibus hiperboreis et mari Caspio*[583] zawolanych dzikich Tatarow, walecney szabli i. k. m., p. naszego, *subiecit*[584], a [na]dewszytko *tetram belluam*[585] Chmielnickiego y szarąncą[586] zaporowską nieogarnioną w polu przelamaną y w tabor z srogą szkodą wpędzoną

---

[568] *impauidus* – безстрашний.
[569] Далі закреслено “Niech”.
[570] *regem inter gregarios pugnantem* – короля, що б’ється серед простих воїнів.
[571] *parem* – рівного, такого самого.
[572] *victores* – з перемогами.
[573] Слово дописане над закресленим нерозб.
[574] *habenas continere* – притримати віжки.
[575] *Parthorum more fugiendo pugnat* – за парфянським звичаєм, тікаючи, б’ється. В античності парфяни і скіфи мали славу народів, чиї вершники при відступі активно відстрілюються. Порівн.: *Платон,* “*Лахет*”*, 191a*: про скіфів (дослівна фраза: *φεύγων μάχηται* – “тікаючи, б’ється”), *Плутарх,* “*Красс*”*, 24*: про парфян тощо.
[576] *sub dio et sub signis* – під голим небом і під зорями.
[577] *insomnem duxit* – провів без сну.
[578] *exemplum regis* musialo *sequi* – мусило наслідувати приклад короля.
[579] *dulcedine uictoriae* – солодкістю перемоги.
[580] *anima animans* była woyska naszego *magnitudinem uictoriae* – була душею, що надихала (творила) велич перемоги нашого війська.
[581] *uicit gentes inmanitate barbaras, numero innumerabiles, multitudine infinitas, regionibus dissitas* – переміг народи варварські у своїй жорстокості, незліченні в кількості, безконечні в масі, розкидані по країнах.
[582] *furor sociaverat* – безумство об’єднало.
[583] *a mari glaciari et montibus hiperboreis et mari Caspio* – з Льодовитого моря, Гіперборейських гір і Каспійського моря. Правильно “hyperboreis”.
[584] *subiecit* – підставив.
[585] *tetram belluam* – страшне чудовисько.
[586] Слово правлене Мартином Голінським.

dalszemu triumphowi i. k. m. *reseruat*[587], gdyz *propediem*[588] y z tych *datam victoriam*[589] od P[ana] Boga sobie obiecuiemy, kied[y] da Pan Bog harde karki swe *subyciant*[590] nogom i. k. m., czego barzo blisko. Nie wiem, iesli nie tylko oyczyzna nasza, ale y swiat kiedy widzial po Gronowoldzkiey bitwie co podobnego, *ab utrinque*[591] bylo tu woyska namniey 300000. Postronni ludzie temu wierzic nie będą, a pogotowiu *posteritas*[592] || **(арк. 524)** nasza, nawet y ci, co na to nie patrzalo *magis mirabuntur, quam credent*[593], iakos kazdego *animum*[594] pierwiey pewnie *stupor quam fides occupabit*[595]. Cosmy sobie imaginowali bic niepodobnego – rozerwac Tatarow od kozakow, to onegdaysze kilka godzin pokazalo, lubo z srogą resolutią, bo iuz o calosc wszytke [ojczyzny][596] przyslo kostke zrucic. Oto P[an] Bog wszechmogący nie chcial dac *in confusionem*[597] pomaząca swego, wiary s. katolicki y kosciolow sobie powierzonych [w] hanbe i ohide. *Numerus caesorum*[598] był z naszey strony namniey 200 czlowieka a więcey towarzystwa, kozactwa nieporownanym sposobem leglo więcey na placu, a Tatarowie swoich zaras trupow zbierali y do ziemie upasc nawet nie dawali.

Dzien wczorayszy *quiete*[599] woyska wszytkiego *cessit*[600], bo y piechota zemglona byla, y nocnem descem barzo zmorzona y kawaleria miala za swe, bo konie prawie trzy dni, w szyssakach stoiąc, nic nie iadli. *Interea*[601] k. i. m. z ludmi wiadomemi dziela tego o sposobie dobywania taboru kozackiego mislic począł, abo o osadzeniu onych, bo tabor iest barzo wielki, okiem nie przeyrzany, ludny, ognisty. A co większa, ten, ktory iuz *desperat de salute*, – a *desperatio timidos fortes facit* – Chmielnicki sam iest *in persona*[602]. Przedawac sie do nas nie dopusca swoim y owszem iednemu pułkownikowi bialoczerkiewskiemu[603] *suspecto de*

---

[587] *reseruat* – приберігає.
[588] *propediem* – невдовзі.
[589] *datam victoriam* – даровану перемогу.
[590] *subiiciant* – щоб кинули, схилили, поклали.
[591] *ab utrinque* – з обох боків.
[592] *posteritas* – нащадки.
[593] *magis mirabuntur, quam credent* – більше будуть дивуватися, ніж вірити.
[594] *animum* – душу.
[595] *stupor quam fides occupabit* – подив (оціпеніння), ніж віра охопить.
[596] У рукописі слово відсутнє.
[597] *in confusionem* – на наругу.
[598] *numerus caesorum* – число убитих.
[599] *quiete* – у спокої.
[600] *cessit* – минув.
[601] *interea* – тим часом.
[602] А co większa, ten, ktory iuz *desperat de salute*, – a *desperatio timidos fortes facit* – Chmielnicki sam iest *in persona* – а тим більше, що той, хто вже не має надії на порятунок, – а безнадія боязких робить сміливими – є особисто сам Хмельницький. Порівн.: *Саллюстій, Змова Катиліни, 58, 19* (*necessitudo... timidos fortes facit* – безвихідь боязких робить сміливими).
[603] У дійсності білоцерківського полковника Михайла Громику було вбито козацькими повстанцями-випищиками у середині грудня 1651 р. На відміну від іншого тексту, у Станіслава Освенціма це місце, яке наявне у цьому документі, випущене з тієї, мабуть, причини, що він вважав його не достовірним і згадував про вбивство білоцерківського полковника (“Hromejkę”) саме у грудні (*Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 397; порівн. це місце тут у Голінського і в діаріуші Освенціма, с. 342). Докладніше див.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 392–393.

fide[604] szyie uciąc kazał. Z dzial im nasi dokuczaią, po burzące działa do Brodow dzis i. k. m. cugi swoie posila. Moze sie bezpiecznie rzec to, co o owey bytwie rzymskiey kiedys *aduersus Iugurtham*, ze *nunquam maiori emolumento et minori dispendio sanguinis Romani certatum est*[605], tak y z kozakow nikt większey uictory mnieyszym rozlaniem krwie nie otrzymal, iako i. k. m., ktoremu *tota gloria uictoriae cedit*[606], lubo y ci w. i. m., ktorzy dopomagali prace, godni są wspomnienia, iako i. m. p. krakowski, xiąże i. m. p. woiewoda ruski, i. m. p. chorązi koronny, i. m. p. general Hubald, ktory y od samego i. k. m. *publicam* odnosi *commendationem*[607], i. m. p. Przyiemski, takze y inszy ich mm., ktorzy wszysci *pro posse suo concurrebant*[608] do tey victoriey i. k. m., za ktorą niech P[an] Naywyszy pochwalon będzie. Niech przy oyczyznie naszey y przy krze- ||
(арк. 525) scianstwie wszytkim *laetum paeana* "*Te Deum laudamus*" zostaie[609].

Wakansze po pozabianych tak disponowane: kastelania halicką panu [Aleksandrowi] Cetnerowi[610] conferowana, kastelania czernieiowska ieszcze uacantia, starostwo lubelskie i. m. p. krakowskiemu *cessit*[611], Winnica xziążęciu Dimitrowi Wisniowieckiemu, chorąstwo podolskie p. [Janowi] Baranowskiemu, stolnikowi braclawskiemu, stolnikostwo [braclawskie] p. [Aleksandrowi Ludwikowi] Niezabitowskiemu[612], podkomorstwo sanockie y wielunskie *uacat*[613], miecnikostwo przemysl[s]kie p. Bakoszowi[614] [Władysławowi Michałowi Pakoszowi][615], stolnikostwo sanockie p. Vniatkowskiemu, *vaccat* y innych vrzędow kilka. Chorągwi tesz kilka zostaie bez rotmistrzow, mianowicie p. [Hermolausa] Iordana z chorągwią zniesiono. Slusna rzec y tym wielkim bohaterom naszym *eviterna commemoratione parentare*[616] y w kosciolach nie przepominac. P. instigator koronny [Daniel Żytkiewicz] *ex pietate*[617] ciala wszytkich swym kosztem grzesc kazal, mianowicie czeladne *cadauera*[618], ktore nie *sepulta iacebant*[619].

---

[604] *suspecto de fide* – запідозреному у зраді.

[605] *aduersus Iugurtham,* ze *nunquam maiori emolumento et minori dispendio sanguinis Romani certatum est* – проти Югурти, що ніколи не було битви з більшим успіхом і меншою втратою римської крові.

[606] *tota gloria victoriae cedit* – дістається вся слава від перемоги.

[607] *publicam* odnosi *commendationem* – отримує офіційну похвалу.

[608] *pro posse suo concurrebant* – відповідно до своїх можливостей доклалися.

[609] niech... *laetum paeana "Te Deum laudamus"* zostaie – нехай... [співають] радісну пісню "Тебе, Бога, славимо". У рукописі "peiana".

[610] Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku: (Ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy / Opr. Kazimierz Przyboś. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987. – S. 45.

[611] *cessit* – перейшло.

[612] *Majewski Wiesław, Przyboś Adam.* Niezabitowski Aleksander Ludwik // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1978. – T. XXIII. – S. 94.

[613] *vacat* – вільне.

[614] Так у рукописі.

[615] Urzędnicy województwa ruskiego XIV–XVIII wieku: (Ziemia halicka, lwowska, przemyska, sanocka). Spisy / Opr. Kazimierz Przyboś. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987. – S. 211.

[616] *eviterna commemoratione parentare* – довіку вчиняти поминання.

[617] *ex pietate* – з милосердя.

[618] czeladne *cadauera* – трупи слуг.

[619] nie *sepulta iacebant* – лежали не поховані.

Wczora kozacy finte uczynili, o milosierdzie prosząc, a oni *interea incessanter*[620] przeprawowac sie ku Ukrainie poczęli. Dwu sie przedało z taboru, ci referuią, ze desperuią o miłosierdziu y uciekac myslą, y *de facto* uciekaią. Chmielnickiego nie masz, bo go zaras han w piątek za szyie wziąc roskazal: "[C]hoc prawi ze mną, zdraico, y odday mi wszytkie swoie skarby w Ukrainie, bos mie tu darmo na wstyd y sromote wywiodł". Szancami naszemi opaszuiemy ich y sciskamy, co dzien, to bardzey, ze dzis podobno iuz sie rozriwac nie będą mogli. || **(арк. 526)**

Опубліковано: *Oswięcim Stanisław.* Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 336–343;

Хоткевич Гнат. З приводу одної части "Денника Освєнціма" // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1930. – Т. 100. – Ч. 2. – С. 195–204.

№ 208

7 (17) липня 1651 р., з-під Білої Церкви. – Універсал Богдана Хмельницького про збір Білоцерківського, Вінницького, Брацлавського, Уманського і Паволоцького полків під Білою Церквою для оборони від неприятеля з коментарем Мартина Голінського

Hmielnicky hanowi [Islam Gereju III] dał dwanasciekroc sto tisięczy talerow w nagrodę skod, okupuiącz sie mu a prosąc go o pomoc, y wipusciel go han y odprowadzyc kazal do Cehrina, obieczawsy mu poslac woiska tatarskiego. A tak znowu buntowac kozaky y hłopi pocął, rosełaiąc takie vniwersały wsędy:

Bohdąn Hmielniczky, hetmon z Woyskiem Zaporowskym.

Panom pułkownykom białocerkiewskymu [Mychajłowi Hromyce], winnyckiemu[621] [Iwanowi Bohunowi], bracławskiemu[622], vmanskiemu [Josypowi Hłuchowi][623] y pawołockiemu [Iwanowi Kucewyczowi Mińkowskiemu][624]

---

[620] *interea incessanter* – тим часом відразу.

[621] У рукописі "sinnyckiemu".

[622] Нижче у рукописі (док. 219) серед підписантів Білоцерківського договору згадується "Iwąn Sahiewicz, pułkownik braclawsky"; у тексті з "Театру Європи" – "Iwan Szachowitz" (*Schlederus Johannes Georgius*. Theatrum Europaeum. – Frankfurt am Mein, 1685. – T. VII. – S. 84). Про нього, однак, немає згадки в опублікованому у XIX ст. тексті договору: Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – Киев, 1846. – Т. II. – Отд. III. – Док. XIV. – С. 137. Михайло Грушевський згадує про Іванчула, який був брацлавським полковником у середині 20-х чисел липня 1651 р.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 320. Георгій Гаєцький зазначав, що ім'я призначеного брацлавського полковника після смерті Данила Нечая є дискусійним: *Gajecky George*. The Cossack Administration of the Hetmanate: In 2 vols. – Cambridge, Mass., 1978. – Vol. 2. – P. 582.

[623] *Gajecky George*. The Cossack Administration of the Hetmanate: In 2 vols. – Cambridge, Mass., 1978. – Vol. 2. – P. 625.

[624] Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – Киев, 1846. – Т. II. – Отд. III. – Док. XIV. – С. 137; *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 366–367.

dobrego zdrowia od P[ana] Boga zaziwac zycęmy. Oznaymuięmy wąm, yz sporadzilismi sie s towarzistwęm, abysmi nie odkładaiącz do tygodnya albo do dwoch niedziel, aby zaraz pogotuwiu będączy kupilisczie sie. Przetoz roskazuięmy, aby te pomiędzione pułky, poblizu tu będącze, do białoczerkiewskiego pułkownyka pod Białą Cerkiew, nąm z tamtemy pułkownikamy ku Korsoniowy bendą kupycz sie teraz oraz, gdyz nąm potrzeba czulęmi bydz, aby nasz nieprzyiacielie nasze w domach nasych nie zastali. A stąd wiadomoscz gdy zasiągniecie, dnyem y noczą znac dawaicye. My tesz wąm o wszystkym znac damy, co puczuięmy [y] wradziemy, będziemy was owiadomywacz. Tylko y powtore was napominąmy, abyscie sie zaraz kupyli y gotowy byly. Orda tesz pogotowiu iest. Mąmi nadzieię w Bogu, ze pociehy nieprzyiacielie naszy nie odnioszą. Zatym wasz Panu Bogu poruczamy.

Dat[um] zpod Białey Cerkwye *die 7 iuly 1651*.

Bochdąn Hmielnicky, hetmon zaporowsky. || **(арк. 527)**

Poczęli sie znowu kozaczy buntowacz y do kupy zshadzacz y sz hłopy, hcząc znowu sprobowacz woyni z Poliaky, mayącz ufnoscz znowu w poszylkah tatarskych y miedzy inszemy postronnemy praktyky cziniącz Chmyelnycky, w Bialey Cerkwy sie pocęly fortyfikowacz.

Опубліковано: Документи Богдана Хмельницького / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1961. – Док. 142. – С. 219–220;

Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1998. – Док. 50. – С. 120–121.

№ 209

1651 р., серпень. – Новини у Кракові про поразку турецького флоту від венеційців

Z Weneczy.

Nowyna przysła *in augusto* do Krakowa, ze z łasky Bozy poszczęszczielo sie Wenetom na morzu, ze Turky zbyto. Wielie galerow potopily tureczkych y więznyow nabraly Weneczy.

№ 210

20 серпня 1651 р. – Новини про смерть Яреми Вишневецького у польському таборі

Z obozu z Ukrainy, smierc xziązęcia Wisniowieckiego.

Die[625] *[20 augusti]*[626] vmarł xziązę i. m. Ieremy Wisniowieczky, woiewoda rusky, starosta przemisky etc., regimentarz woyska koronnego. A tak przedtym beł zawsze obronczą Koroni Polsky y Vkraini od pogąn – Tatarow, Turkow, yako y Mosk[w]y, a teraz z kozaky, począwsy od ych rebely, ktora sie zacęła 1648, po te liata stery az do samey smierczy, z konia rzatko sziadaiącz, w pracah y trudach, głod y niewczaszy czierpiącz, rowno z woiskiem po-

[625] Далі пропущено місце для дати.

[626] *Widacki Jan.* Kniaź Jarema. – Kraków, 1997. – S. 265.

kladaiącz szie, zarowno z iednim zołnierzem za rownego zołnierzowy bez ambicy, s cego go zołnierze myłowali, yako oycza y dobrodzieia swego, odwaznego caualera, ktory, straczywszi wszistkie swe maiętnosczy przez rebellyą kozacką y hłopską, męznie wszędy stawaiącz zwycięstwi nad kozaky, gromieł ych potężnye (czego mu tez niektorzy zazdroscyeli panowie[627] scęscia iego). Vmarł na disenteryą z niewcaszu; drudzi mowią, ze szie na koniu przełąmał, gdy kon z nym przez row wielky nyeostroznie przesadzieł; a trzeczi mowieli, zeby z nienawisczy nieprzyiacielie iego posłuzyc mu mieli przez truciznę. Iakozkolwiek, ze go nąm P[ąn] Bog wzyął, tak wielkiego a potrzebnego pana y scęsliwego wodza woyska koronnego. Zal sie Boze, bosmi go beli pono niewdzięcny, ktoremu niech Pąn Bog w niebie placzy wiecną koroną za prace iego.

Chmielnicky y z kozaky, gdy sie dowiedzieli o smierci iego, weseli beli, triumfuiącz, ze yuz Polakom P[ąn] Bog obroncę, scęsliwego zwicięscę odiął, ktorego sie zawsze nabardzy bali tak kozaczy, yako Tatarowie y Moskwa.

Po smierczy xziązęcia i. m. kozaczy [...][628]. || **(арк. 528)**

№ 211

1651 р., серпень[629]*. – Новини про початок польсько-шведських переговорів у Любеку*

In augusto comissya sie zacęła – traktaty pp. comissarze koronny ze Swedamy koło Infliąnt, o pokoiu wiecnim tractuiącz, liubo iescze do przimierza wysczya liat iest 10 Swedamy[630]. Nie prziehali comissarze swedzczy. Krol i. m. [Jan Kazimierz] y z kroliową imosczyą [Ludwiką Marią] z Warsawy wyiehali wodą do Malborku. Czekali trzy miesiącze comissarze krolia i. m. na comissarzow swedzkych[631], ktorzy komissarze swedczy, nierihło przyiechawsy, podali swe puncta 3: zeby krol i. m. Infliąnt odstąpieł; zeby woysku swedzkiemu zapłaczycz za te liata, iako pokoy stanął liat 15; zeby sie wirzekł titułu kroliestwa Swedzkiego, takze y kroliewycz i. m. Carol Ferdinand. A tak nicz nie sprawiwsy, roziechali sie, niepodobne conditye podali[632].

Krol i. m. do Inflyąnt wyslał comissarzow dlia tractatow[633], o wiecne przimierze z nimi tractuiącz y o przywroczenie ziemye infliąnczky, ktorą Swedzy trzimaią 26 [liat]. Iescze liat 10 trzimac maią, nim przimierze wyidzie[634]. A tak czas vprzedzayącz, aby pokoy mog stanącz przed czasęm, krol i. m. wisłał comissarzow do...[635].

---

[627] Після цього Ґолінський спочатку закрив дужки, але потім виправив.

[628] Далі півтора рядка втрачено.

[629] 24 серпня 1651 р. відбувся офіційний в'їзд шведського посольства до Любеку, яке з'їжджадлося на переговори впродовж більше, ніж двох місяців (*Kupisz Dariusz.* Zbigniew Gorajski (1596–1655): Studium z dziejów szlachty protestanckiej w Małopolsce w pierwszej połowie XVII wieku. – Warszawa, 2000. – S. 114–118; *Ciesielski Tomasz.* Kongresy pokojowe w Lubece w latach 1651–1653 // Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej Obojga Narodów ze Szwecją w XVII wieku / Pod red. Mirosława Nagielskiego. – Warszawa, 2007. – S. 70–71).

[630] Надпис на маргінесі: "W Lyubeku".

[631] Далі закреслено "alie nie przyehali".

[632] Надпис на маргінесі: "A nie beli tez wsziscy, nie ziehali sie".

[633] Надпис на маргінесі: "*In augusto* do Lubeku".

[634] У рукописі "wyndzie".

[635] Далі у рукописі текст не дописано.

№ 212

Новини про від'їзд Яна Казимира і Людвіки Марії з Варшави до Мальборка

Krol i. m. z Warsawy y z kroliową imosczyą Wysłą wyehał do Prus do Malborku. Pedano, ze dlia bliskosczy comissarzow, ktorzi swedzkimy traktuią o pokoy. Takze tes drudzy rozumieią, ze dlia pologu kroliowey i. m., tam sie upodobało odprawiacz go. Beł we Gdansku y po inich miastach wsędy wdzięcznie przyięty y dostatkiem cestowany.

№ 213

Новини про війну бранденбурзького курфюрста Фрідріха Вільгельма з нойбурзьким курфюрстом Філіпом Вільгельмом

Xzyązę pruskie brandeburskie [Fryderyk Wilhelm] woynę począł z xziązęciem i. m. nayburskym [Filipem Wilhelmem], swagręm krolia i. m. [Jana Kazimierza], ktory ma siostrę rodzaną za sobą, kroliewnę i. m. Katarzinę [Annę Katarzynę Konstancją], Sigmunta Trzeciego s. pamięczy, kro[lia]* i. m. polskiego y swedzkiego, corkę. Pogodzieł krol i. m. Kazimierz, biwsy w Prusieh, y uspokoył tę woinę.

№ 214

15 вересня 1651 р. – Новини про від'їзд Юрія Любомирського з братом Олександром Михайлом Любомирським та його дружиною Геленою Теклею до Італії

Do Wloch pp. odiezdaią.

15 7bris i. m. p. Ierzy Lubomiersky[636], marsałek wielky koronni, starosta krakowsky, hmielniczky, spisky, takze brat i. m. rodzoni[637] [Aleksander Michał] Lubomir[ski], koniusy koronny, starosta sędomiersky, zatorsky, niepołomsky etc., y z ymosczyą panią małzonką swą [Heleną Teklą z Ossolińskich][638] do Włoch odiechali[639]. Takze z nymy y i. m. p.[640] [Aleksander] Koniecpolsky, chorązy koronny, do Włoch odiechacz miał, alie go choroba zasła, ze został y zatrzimac sie w Koniecpoliu dlia liekow musział z pracz, trudow, niewcasow woyskowych, będąc ustawycznye woysku, w obozie z i. m. xziązęciem i. m. Ieremim Wisniowieckym, ktoremu Panie Boze day wiecną korone za pracze y zasługi iego.

---

[636] У рукописі помилк. "Lumomiersky".

[637] Далі пропущено місце для імені.

[638] *Przyboś Adam.* Lubomirski Aleksander Michał // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1972. – T. XVII. – S. 640. Тут ідеться про дружину Олександра Михайла Любомирського, оскільки Юрій Любомирський на той час був удівцем.

[639] Надпис на маргінесі: "Powrocieli, będąc w kray[a]ch włoskych, na pisanie krolia i. m."

[640] Далі пропущено місце для імені.

№ 215

Новини про роздачу вакансій Руського і Чернігівського воєводств, а також уряду коронного хорунжого

Rozdał krol i. m. wakantye: woiewodztwo[641] ruskie i. m. p. [Marcinowi] Kalinowskiemu, hetmanowy polnemu, ktori beł woiewodą czerniehowskym, a woiewocztwo czerniehowskie i. m. p. [Aleksandrowi] Konieczpolskiemu, horązemu koronnemu, a horąstwo koronne i. m. p.[642] [Janowi Zamoyskiemu], starosczie kałuskiemu. || **(арк. 529)**

№ 216

Нотатки про ревізії соляних жуп у Велічці та Бохні з нотаткою Мартина Ґолінського про його подорож до цього міста разом з казимирським писарем Миколаєм Лютецьким

Wieliczcze znowu ich moscz pp. rewyzorowie zyehali sie do zup wieliczkych y bohenskych z roskazanya krolia i. m.: i. m. xziąd[z] Vieysky [Tomasz Ujejski], opat płoczky, y i. m. x. Skarsewsky [Jan Skarszewski][643], kanonik krakowsky, y i. m. x. [...][644], takze sekretarz kroliowey i. m., do i. m. p. [Mikołaja Stefana] Lascza, zupnyka y arendarza na tęn czasz zup obu. Wielie soli wicięto w gorah y iako komu ią poprzedano, y iezely długy iakie zostały nie popłaczone. Iakoz y mi, ia s panęm pisarzęm kazimierskym [Mikołajem Luteckim], iezdzilismi upominacz sie od stodoł czynsow zł[otych] 9 y od sopy nowey, ktorą beł zbudował s. pamięczy i. m. p. [Stanisław] Lubomiersky, woiewoda krakowsky, 5 becek soly na grunczie mieyskym. Odłozono pas do przyiazdu i. m. p. Łascza, bo go nie beło: odiehał beł do Liublyna. A tak ich moscz pp. rewizorowie, solie spisawszi tak na dolie, iako y gorą, y po liądach nad Wisłą przedane kupczom, komu, za czo y po częmu. A wielie gotowih zostalo, spisawszy y długy zupne, czo komu zupa winna została za i. m. p. Lascza, y z Bohny takze. Odiechaly do krolia i. m. do Prus.

Krol i. m. powroczieł z Prus do Warsawy, tamze posłono po i. m. p. Łascza do Warsawy, zeby z piniądzmy, na ratę przihodzące, przyiezdał, y i. m. p. [Władysław] Morzstyn[645], bachmystrz wieliczy, y p. [Adam] Włotkowsky, ktory beł piszarzęm za gropha [Jana Weiharda Wrzescowyca], poiechali wszisczy do krolia i. m. do Warsawy. || **(арк. 530)**

---

[641] У рукописі помилк. “woiewodztko”.

[642] Прізвище було написане в останньому рядку аркуша й утрачене під час переплетення рукопису.

[643] *Łętowski Ludwik*. Katalog biskupów, pralatów i kanoników krakowskich: Prałaci i kanonicy krakowscy. – Kraków, 1853. – T. IV. – S. 48.

[644] Далі пропущено місце для імені.

[645] *Przyboś Adam*. Morsztyn (Morsztin) Władysław // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk, 1976. – T. XXI. – S. 830–832; *Keckowa Antonina.* Żupy krakowskie w XVI–XVIII wieku (do 1772 roku). – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1969. – S. 288.

№ 217

Нотатки про розпуск хоругов Краківського воєводства

Horągwie, ktore beły zaciągnione woiewodztwie krakowskym, rospusczoni y pozwyiacz kazono kozaczkych trzi. Piechota, dragani, ktorzi stali na Podbrzezu przi Kazimierzu bez wszistek czas, iak bely zaciągnięny, tym kobeły y sablie pobrano, capkę y suknię kazdęmu dano y harnikom precz kazono. Czi wsziszczi po liezach beli, nie byiącz sie z nykym, alie im tesz staty zakazono wibieracz. Dodawono zołd taky kazdemu, zeby szie som strawował bez krziwdy ubogich liudzy. Przeczię to nic nie pomogło, alie przecye liudziom złoscz wyrządzali y gdzie kto mog czo porwac, to złoscz wirządzal. Zaplaczono ym z 5 poborow, ktore wibierał i. m. p. [Piotr] Błonsky. Wysło na nich [złotych] 25000. Wydał te piniądze i. m. p. Błonsky, ktory beł poborczą, za roskazaniem i. m. x. biskupa krakowskiego [Piotra Gembickiego] na zapłatę tym horągwiąm. Beł pułkownykięm nad temi wszistkiemy horągwiami i. m. p. Michał Iordąn, starosta dopcziczky.

№ 218

1 жовтня 1651 р. – Новини у Варшаві і Кракові про збір українських і татарських військ, захоплення козаками Бару, морову пошесть у коронному війську, Кам'янці-Подільському, Львові, Ярославі, а також про спалення Полоцька, Києва та інші відомості

Z Ukraini nowini do Warsawy, a potym do Krakowa *1 octobris*.

Ze woyska kozackie y chłopskie znowu sie kupią y niemało tego sie do kupy zebrało, Tatarow do siebie czoraz wiecey przibierayącz. Gdzie mogą, woyska nasze vrywayą, liubo naszi kielka razy ych porazieli, Bar beli opanowali, potym go kozaczi dostali, naszych wisczinawszy.

Woysku naszim wielky głod, ze wielie liudzi od niego vmiera, y horoba czyęska na kstalt powietrza. Srodze woysko znędzone.

W Kamienczu Podolskym bardzo sie zapowietrzeło, ze mało czo liudzy zostało, nie ma go kto brąnycz. Teraz Hmielnicky hce sie on pokuszicz, z kozaky znowu go dostawacz.

We Lwowie powietrze sie zawzięło, ze szie roziezdac liudzie muszą, a drudzy vmieraią.

W Iarosławiu[646] takze Zydzi zapowietrzeli, 4 domi u Zydow wimarło, a 3 u krzesczian.

P[o]łoczk[647] pogorzał y Kyiow wygorzał. Mowią, ze go kozaczy [spa]lieli*, a drudzy mowią, ze nasze woysko. || **(арк. 531)**

[W okolicach Kra]kowa[648] y po inszych miastach y wsziach postronnich takze gęszy naprzod zpocątku zdychały. Wszistko to złe znaczy y na liudzy, iakoz wielie horob między liudzmy poczęło sie mnozycz rozmaitych a niezgod, czo niemiara, tak w pospolstwie, iako y wiszsych stanach. || **(арк. 533)**

---

[646] У рукописі помилк. "Iiarosławiu".

[647] Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 175.

[648] Втрачений текст відновлено за виданням: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 125 (no. 623).

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 125, 127, 128, 129 (no. 623, 633, 641, 642, 647; фрагменти).

№ 219

1 жовтня 1651 р., польський табір під Білою Церквою. – Новини про укладення Білоцерківського договору 28 вересня 1651 року з пунктами угоди і нотатками самовидця тих подій у листі до Мартина Голінського

Zgoda z kozaky na Ukrainie pod Białą Cerkwią,
z obozu *de data 1 octobri 1651*.
Od Walmanskiego, pocztarza ode dworu.

Poszyłąm w. m. puncta kozackie do wirozumienia liepsego, za czo niech P[ąn] Iesus będzie pohwalion, za pokoy, bo iuz Pąn Bog nasz rozmaiczie w tymczaszie nawiedza chorobamy, głodęm tak na konie, iako y na liudzie, ktorych ustawicnye umarłych grzebą. Z drugą stronę, orda tatarska czeliadzy bardzo wielie brała y dotychczas, yak wilczy na owczę, strzegą, do tego nie masz głowy doskonaly do rządu woyska y do Litwy. Byłęm tesz w Białey Cerkwy z ich mosc pp. comissarzami więcey, nyz w 500 kony, s ktorych nasz ubeło lepiey, niz dwiescie, bo nasz orda tatarska shadzała. Zaliedwie czterem pułkownikom z pułkamy w kielkanasczye tyszięczy nas wiprowadzyli y obrobniely. Przyznac tym pułkownykom cznotę dobrą, ze nasz zaliedwie obroniely tak w noczy, iako y we dnye, w czym szerzey pisałęm do p. Zahintego[649] na poczcye.

Pod Białą Cerkwią.

Puncta spąrządzenia y uspokoienia Woyska i. k. m. Zaporowskiego przez nas, comissarzow nyzey podpisanych, *die 28 7bris 1651*.

1. Oddawsy powinne Panu Bogu dzyęky za uspokoienye domowego krwie rozlianya, ktore dotychczas trwało, poniewaz Woysko i. k. m. Zaporowskie z hetmanęm y wszistką starsyną swoią wiecne poddanstwo oddało i. k. mosczy y Rzeczypospolitey, lyczbę woyska regestrowego 20000 zporządzycz pozwaliamy naznacamy, ktore woysko przez hetmana, starszyznę ma bydz zregestrowane w dobrach i. k. m. woiewodztwie kyiowskim, nicz bracławskiego, czerniehowskiego nie zaimuyącz, a dobra sliaheczkie woiewodztwie kyiowskym wolne zostawac maią, w ktorych nigdzie do regestru nie maią bydz przyimowany, alie kto kozakięm regestrowym w liczbie 20000 zostawac będzye, tęn z dobr sliaheczkych w Kyiowcziznye, w Bracławcziznie y z dobr krolia i. m. ma sie przeniescz do dobr k. i. m. woiewodztwa kyiowskiego tam, gdzie Woysko i. k. m. Zaporowskie zawieracz sie będzie, a ktokolwiek winosic sie będzie, będąc kozakięm regestrowym, takowemu kazdemu wolne za przedanie ma bydz dobra swego przez prepedimentu wszelkiego panow, tudziesz starostow y podstarosczyow.

2. Do spąrządzenya woyska 20000 regestrowych ma sie zaczącz za dwie || **(арк. 534)** niedzieli od daty dzisziesey a skonczyc sie ma do Bozego Narodzenya y regestr ma bydz z podpisęm ręky hetmansky odesłany k. i. m. y do kzyąg kyiowskych, do grodu *per oblatam*[650] podany, w ktorim wyraznie maią

---

[649] У рукописі “Zahinetgo”.

[650] *per oblatam* – у вигляді облати (дослівного відпису, копії).

bydz w kazdym myesczye spisani kozacy regestrowy po imionah y przezwyskach, tych oraz computowych regestrach zawieracz sie będą. Czy przy dawnych y zwikłych wolnosciach kozaczkych zostawac mayą.

3. Woysku koronnemu woiewodztwie kyiowskym, w miastach, w ktoryh kozaczy regestrowy będą stawacz, nie maią les [leż] odprawowacz, ale woiewodztwie bracławskym y cerniehowskym, w ktorych yuz kozaczy nie będą. Teraz iednak do sporządzenya regestrow do naznaconego terminu Bozego Narodzenya, aby do zadnego nie przyhodzieło zamiesania, puky winidą na mieysczа swoie do woiewodztwa kyiowskiego dobr i. k. m., ktorzy w liczbie y po regestrze 20000 tisieczy naidowac sie będą, zatrzimac sie woyska mayą y daley Kyiowa, Bracławczyzny nie wihodzic po skonceniu popyszu y regestrow.

4. Obywatelie woiewodztwa kyiowskiego, bracławskiego, czernyehowskiego do dobr swoych, takze y starostowie sami przez sie y urzędniky swoie przyhodzyc zaraz y one obeymowac mayą y wszistkie prowenta naliezącze, karczmy, młyny, iuridiky obeimowac. W samim iednak wibieraniu podatkow do tegoz terminu sporządzenia regestrow zatrzimac sie maią, zebi cy, ktorzy będą kozakami regestrowemy, do tego czaszu winiesly sie, – iusz samy cy zostali, ktorzy do poddanstwa należą. Takze dobra krolia i. m., ze iusz wiadomo będzie, kto przy wolnosczy kozaczky zostanie, a kto przy posłusenstwie y poddanstwie ząmkowym.

5. Czechryn według przywilieiu i. k. m. ma przi hetmanie zostawac, y iako teraznieyszy hetmąn vrodzony Bochdąn Hmielniczky iest s podawczy przywilieiu i. k. m., tak y na potym wsisci maią bydz pod zwierzhnosczyą y sprawą hetmanow koronnych y maią bydz zawsze vprzywilieiowany, y kazdy ma zostawac hetmanęm, ma wikoniwacz przysięgę poddansky wiary i. k. m. y Rzeczipospo[litey]. Pułkownicy zas wsziszczy y wszistka starsina – s podawania hetmanow i. k. m. zaporowskych y pod władzą ych.

6. Religia grecka, ktora Woisko[651] i. k. m. Zaporowskie w dawnih wolnosczyach *profitet[ur]*[652], według dawnich praw czerkwie y manastery, y collegya kyiowskie w zahowaniu bydz maią. Iesli ktokolwiek podczas zamiesania teraznieyszego z dobr cerkiewnych miał czo uproszycz albo po ktorim duhowienstwie, to zadney wagi miec nie będzie. || **(арк. 535)**

7. Sliachta rzymsky y greczky religy, ktorzy beli podczas tego [zamiesza]nia* przy Woysku i. k. m. Zaporowskym, takze miescanie kyiowsczy, tyh wszystkyh ma okrywac amnistia, przy zdrowiach, honorach, condityach y substantyach swoych mayą bydz zahowany. Iezeliby czo po ktorimkolwiek uprosono bydz miano, constitutyą zniesione bydz ma, a ony wsziszczy przi łascze i. k. m. przy dobrach swoych, zonach, dziatkach zostawac maią.

8. Zydzy w dobrach i. k. m. y sliaheczkych iako bywali mieskancamy y arendarzamy, takze y teraz mayą bydz.

9. Orda, ktora na tęn czas iest w zyęmy, ma bydz zaraz odprawiona y ustąpycz zięmie, zadney skody nie cziniącz w ponstwach i. k. m., any koczowyska na gruntach Rzeczypospo[litey]. Tedy, iezeliby co stacz sie nie[653] miało, do seymu przysłego więcey z nimy zadney przyiazny, conuersaty miec nie ma ani Woysko i. k. m. Zaporowskie, ale za nieprzyiacioł i. k. m. y Rzeczypospo[litey] maiącz, granic broniącz, y przeciwko nim z woiskiem Rzeczipospo[litey] stawac.

---

[651] Слово правлене: спочатку було написано “woiskiem”.

[652] *profitetur* – визнає, сповідує.

[653] Слово дописане над рядком.

Takze na potomne czaszy więnczi z zadnemy postronnemy pany zadnego nie czinic podnosienya sie y conspiratię, czale wierni w poddanstwie i. k. mosczy y Rzeczypospo[litey], czale nienaruszenie zostawac mayą, iako y teraznieysy hetmąn ze wszistką starszyną y ze wszistkym woyskięm, takze y wsysczy następuiączy po nich na potomne czaszy, ale wiernye y zyclywie na kazdą i. k. m. y Rzeczypospo[litey] roskazanie stawac.

10. Granicz W. X. Litew[skiego] iako nigdy Woysko i. k. m. Zaporowskie regestrem swym nie zasiągało, tak y teraz zasiągac nie ma, ale tak, iako iest warowano, woiewodztwie kyiowskim zawierac sie będzie.

11. Kyiow, ysz iest miasto stołeczne y sądowe, w nim iako naymni kozakow przymowano do regestru ma bydz.

Te puncta wszistkie dlia liepsy wiary y pewnosczy, ysz maią bydz wszistkie nienaruszone, wipełnione tak od nasz, comissarzow Woyska i. k. m. Zaporowskimi, iako od hetmana zaporowskiego nąm, a zatym y Rzeczipo[spolitey] wszistky są poprzisięzone w tę votę, ysz te wszistkie puncta maią bydz wcalie strzymane. A za takowim uspokoieniem y sporządzeniem w pokoiu y zgodzie woysko zaraz rusza sie na mieysca naznacone y czekac sporządzenia regestrow będzie. Orda tesz zaraz zięmie ustąpic, a Woysko i. k. m. Zaporow[skie] do domow swoych mayą bydz rospuscone. Na seym blisko przysły posłowie y od hetmana i. k. m. zaporow[skiego], y od woyska maią bydz wysłany, pokornie dziękuyącz za miłosierdzie y łaskę k. i. m. y Rzeczypospo[litey].

1. Bochdąn Hmielniczky, hetmon i. k. m. Woyska Zaporowskiego;

2. Myhaylo Chromeyko [Mychajło Hromyka], pułkownik Woiska [i. k. m. Zaporowskiego białocerkiewsky][654]. || **(арк. 536)**

3. Bohdąn Mieloch [Iwan Kucewycz Mińkowski][655], pułkownik [pa]woloczky;

4. Ion Wyhowsky, pyszarz;

5. Iwąn Sahiewicz, pułkownik braclawsky[656];

6. Iaczko Hodzywicz [Jakiw Odyneć], siedzya [czerkaski];

7. Iasko Parhomienko, pułkownik cerkasky[657];

8. Batąn Kolli [Baran Chudyj], [pułkownik] czerkasky;

9. Matfey Chladky [Matwij Hładkyj], pułko[wnik] mirhoroczky.

Опубліковано: *Kochowski Vespasianus*. Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus. – Cracoviae, 1683. – P. 294–296;

---

[654] Слова останнього рядка аркуша втрачено. Про Михайла Громику, який тут підписаний білоцерківським полковником, див. в іншій копії: Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – Киев, 1846. – Т. II. – Отд. III. – Док. XIV. – С. 137; Памятники, изданные Киевской комиссии для разбора древних актов. – Киев, 1897. – 2-е изд. – Т. 2. – Док. XVI. – С. 602.

[655] Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – Киев, 1846. – Т. II. – Отд. III. – Док. XIV. – С. 137; Памятники, изданные Киевской комиссии для разбора древних актов. – Киев, 1897. – 2-е изд. – Т. 2. – Док. XVI. – С. 602.

[656] Згадка про підпис брацлавського полковника відсутня в опублікованому документі: Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – Киев, 1846. – Т. II. – Отд. III. – Док. XIV. – С. 137; Памятники, изданные Киевской комиссии для разбора древних актов. – Киев, 1897. – 2-е изд. – Т. 2. – Док. XVI. – С. 602; *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 366– 367. Див. вище коментар до док. 208.

[657] Так у рукописі; у дійсності чигиринський.

Schlederus Johannes Georgius. Theatrum Europaeum. – Frankfurt am Mein, 1685. – T. VII. – S. 83–84;

Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – Киев, 1846. – Т. II. – Отд. III. – Док. XIV. – С. 118–137;

Latopisiec albo Kroniczka Joachima Jerlicza / Wyd. K. Wojcicki. – Warszawa, 1853. –T. I. – S. 130–134;

Памятники, изданные Киевской комиссии для разбора древних актов. – Киев, 1897. – 2-е изд. – Т. 2. – Док. XVI. – С. 698–602;

Oswięcim Stanisław. Dyaryusz 1643–1651 / Wyd. Wiktor Czermak. – Kraków, 1907. – S. 373–374.

№ 220

Новини про переговори Богдана Хмельницького з коронними гетьманами про укладення миру

Gdy te tractaty stanącz myały, beły częste potrzeby naszych z kozaky y szczęsliwe zwyczięstwy tak woyska litewskiego, iako y koronnego. A tymczasęm słał Chmielniczky do i. m. p. [Mikołaja] Potoczkiego, kastellana krakow[skiego], hetmana wielkiego koron[nego], y do i. m. p. [Marcina] Kalinowskiego[658], woiewodę czerniehowskiego, hetmana polnego koron[nego], tractuiącz o pokoy y zgodę. Iako mowi wielie liudzy, zeby myał Hmielniczky slacz y nagrodziec skody y nakłady na okup ich moscziom pp. hetmanom, ktore wydali, gdy beli więzięniu u hana krimskiego.

Опубліковано: *Семаньків Касіян.* Матеріали для нового видання "Документів Богдана Хмельницького" // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1992. – Вип. 2. – С. 141 (фрагмент).

№ 221

22 жовтня 1651 р., Краків. – Новини про укладення мирного договору з козаками

Gdy te nowini przisły do Krakowa, ze zgoda stanęła z kozaky, w niedzielie *die 22 octobris*, w dzięn swięta s. Stanislawa Kostky, "*Te Deum laudamus*" spiewano po kosczyolach wsędy. Na zomku krakowskym z dział bytho rano, gdy spyewano "*Te Deum laudamus*", y w rinku u Panni Mary pp. rayce krako[wskie] z dział strzeliali, Panu Bogu dziękuiącz za zgodę y uspokoienie tak wielkiego krwie rozlianya liudzi z obu stron.

№ 222

Новини про сутички коронного війська з татарами і козаками-випищиками

Potym, gdy sie woyska roziezdac miały na swe stanowiska, przisly Tatarowie znowu na pomocz Hmieliowy, ktori im opowiedział, ze sie iuz zgodził z Poliaky, nie potrzebuie ych. Tatarom to niemiło beło, alie ym wkazował drogę do Wołoch, zeby sie zemsczyc nad hospodaręm [Bazylem Lupu], zeby zięmie iego spliądrowac o tho, ze mu corky [Rozandy] nie hciał dac za sina iego Ty-

[658] Далі закреслено "hetmana".

moska. Alie Tatarowie przecye bez zdobyczi nie mogąc wytrwac, złączіwszy sie z ultaistwem kozaczkym luznym, ktorych do regestru nie przymowano, bo nie podobna[659] tak sieła ych, zmowieli sie uderzyc na naszych, aby ych ogarnącz. O czym sie Hmielniczky dowiedziawszi, dał znac i. m. pp. hetmanom, ze Tatarowie y z ultaistwęm hczą vderzyc na woysko zapewne, aby bely ostrozny, bo ym sam nie moze radzyc, any ych zahamowacz.

A tak woyska tatarskie vderzeły na woyska koronne, gdzie [beli]* zastali yuz gotowych w sprawie ich mm. pp. hetmanow. Gdzie || **(арк. 537)** powstała bytwa z obu stron, gdzie iako szie ych wielie zpowiesczyą zgadzalo, zeby zginęło naszych do 7000, a Tatarow y z ultaystwem, ktorzy beli nieznacnie, między Tatary zginęło sroga rzecz, ze ych mało czo usło. Za łaską Bozą rosproszeli tyh poganow.

Hmielniczky sie omawiał, ze nie winięn w tym, ze to nie z iego pozwolieniem, any roskazaniem. Vstąpieli Tatarowie potym z Ukrainy, a woyska koronne y W. X. Litew[skiego] posły na zymowe stanowyska swoie.

№ 223

Новини про універсали Богдана Хмельницького до повсталих козаків-випищиків, їхню відмову повертатися у підданство та обрання нового гетьмана Бугая

Wydał vniwersały Hmielniczky po Rusy y między chłopy, aby sie z kupy roshodzyely do swych wsziow y miasteczek a beli poddanemy panom swoym, oddaiącz wselkie powinnosczy.

W czym sie sliahty wielie ubespieczywszy, poiehali do swich maiętnosczy, rozumieiącz o wiernosczy y poddanosczy panow swoych, ktorym hłopy zdradziecko wiernoscz swą ofiaruyącz, porzezali wielie sliachty, panow swoych. O czym, gdy sie dowiedzyał Hmielnicky, kazał czowinnieyszych 10 posczynacz, a starsego principała iednego na pal wbicz, cziniącz dlia pokoiu sprawiedlywoscz (alie nie stało za nase, kielka hłopow za tak wielie sliahty pobytych straczycz)[660].

Hłopy przeczie, Chmielnickiego nie słuhaiącz, z kupi rozisc sie nie chczą do roboty, do panow swoych – swawolia im zasmakowala. Alye do niego wskazawsy, zesz nas odstąpieł, a z Lahy sie zbracieł, tedy mi sobie ynsego hetmana obierzemy y woiowacz będziemy, a robycz do panow swych nie puydziemy[661]. A tak tusono znowu niepokoiowy na wiosnę.

№ 224

20 листопада 1651 р.[662]*. – Новини про смерть коронного гетьмана Миколая Потоцького*

Die 27 9bris i. m. p. Mykołay Potoczky, kastelan krakowsky, hetmon wielky koronny, starosta lubelsky, barsky, nyzinsky, ostrzky etc. starosta vmarł na Vkrainie.

---

[659] Слово правлене.

[660] У рукописі дужки не закриті.

[661] Надпис на маргінесі: “Buhaia obraly za hetmana” (див.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 391–392).

[662] Уточнення дати документа за днем смерті Миколая Потоцького, див.: *Pernal Andrzej*. Rzeczpospolita Obojga Narodów a Ukraina: Stosunki dyplomatyczne w latach 1648–1659. – Kraków, 2010. – S. 114.

Nie dał krol i. m. buławy koronny nykomu, przi sobie ią zostawieł do czaszu, y W. X. Litewskiego takze korony nie dał, przi sobie obie buławy zostawieł.

№ 225

Новини про вбивство Богдана Хмельницького полковником і новим гетьманом Бугаєм

O Chmielniczkym nowini.

Iakoby miał nyaky Buchay, pułkownyk, przi bankieczie, przimowiwszi sobie srodze, zabycz Hmielnickyego, wimauiaiąc mu tho, zes ty zdraycza, bos Rus y kozakow odstąpieł, a z Lahy sie poiednał y pobracieł. A tęn Buhay som sie vczinieł regimentarzęm starsym, hłopy buntuiącz znowu, aby swim panom nie beli posłusni, obieczuyącz ych oswobodzic od tego przez woine [...][663]. || **(арк. 538)**

№ 226

Новини про смерть нойбурзької княжни, польської королівни Анни Катерини Констанції

Katarzyna [Anna Katarzyna Konstancja], kroliewna imoscz, siostra rodzona krolia i. m. swięty pamyęczy Wladislawa [IV] y teraznieysego, scęsliwie nąm panuiącego, Iona Kazimierza, ktora beła dana za xzyązę nayburskie[go] [Filipa Wilhelma] do Niemicz, vmarła tamze w Niemczech. Kroliestwo ich moscz w załobie hodzyly y dwor, Warsawie mieskaiącz, wszistek po niey.

№ 227

24 грудня 1651 р., Варшава. – Новини про перехоплення листів Богдана Хмельницького до турецького султана Мегмеда IV та коронні й литовські війська в Україні на зимових стаціях

Z Warsawy przez poctę.

Dano znacz kroliowy i. m. do Warsawy w dzięn Bozego Narodzenya, ze listy przeięto, ktore Hmielnicky pisał do cesarza tureckiego [Mehmeda IV], dziękuiąc mu, ze mu hana [Islam Gereja III] poslał na pomoc s Tatary przeciw Poliakom, prosząc go na wiosnę, aby iak naprędzey znowu posziłkow mu swych dodał na Liachy, ktoryh ofiarował, iako wierny, ras przisiągszy, poddany cesarzsky, zwoiowawszy do konca Lachy, oddac cesarzowy (alie Bog moczny wszehmocni poganinowy y tęmu zmięnnikowy pomyesza zamisły y ich harde zdradzieckye rady, ze samich potłomy y wniwec obroczy iako Pąn miłosciwy).

Woyska na Ukrainie koronne y W. X. Litewskiego, tam zostawszy na stanowiskach swich na zymę, szą ostrozny, y krol i. m., pąn nas miłosczywi, scęsliwie nąm panuiączy, ma pilne oko na tych zdradziec y zaraz po grodach wisłał więcey, nyz 36 wozow na Ukrainę do obozu z armathą, prohamy, ktotamy, kuliami y draganyą swoię 1200.

---

[663] Далі половину останнього рядка аркуша втрачено.

№ 228

1651 р., листопад – грудень. – Новини про поширення чуми по містах України та Польщі з нотатками Мартина Голінського

O powietrzu.

Na Ukraynie po miastach powietrze zawzyęło sie, iako w Kamięnczu Podolskym sieła wimarło y po insych roznich miastach, wsziach, we Lwowie, w Iarosławiu, w Przeworsku, Wielice domow kielka, 4 w Skaninie, w Kazimierzu, u Zydow kazimierzskych. Potrosze pocęło sie serzyc y horoby cięskie, smierczy prętkie w miesziączu *in 9bri* y *in decembri*[664]. A to mowiono, ze to z obozu te horoby roznyesły sie, ktore beły powstały z nędze y głodu, a ciepła tesz stanęły[665] az do samych god, iesien pogodna, ciepła. Dliacego Węgrzeh wyna...[666] za kielka lyat.

U nas w Kazimierzu || **(арк. 539)** pokazało sie w domah na Krakowsky vliczy. U p. Klimerowskiego vmarlo 3, na Iacubsky vliczy v Wolskiego vmarło 3, podlie v poddanego vmarło 7[667], v Mazura rzeznika zona iego y celiadzi troie – to cworo, v Cerninsky w domu przeciw s. Katarzinie, mowiono, liudzy 7, v swiecny[cz]ky na Kolciaczkym liudzi 3, v zyęcia iey, ganczarza, corka tey swiecniczky y dziewka[668] – to 2, na Zydowsky vliczy, na Gorskym y bednarka, co pobrała hasti saty po macose od Mazura rzeznyka, vmarła, y ynih 3, bromi[669] Skawinsky s matka y sinęm 2, na Piekarsky vliczy intreligatora zona y celiadzy kielkoro y podle na Sroczynskym, u Remoha na Zydowsky vlyczy som, corka, celiadz wimarli, telko zona została Remohowa. A tak powietrze co daly, to sie sezelo, az do roku 1652, tam bardzo yuz panowało, azesmy sie roziezdac musiely na mieskanie po wsiah.

W Krakowie na Sewsky vliczy Tomas kacmarz samosiodm wimar y podlie niego.

Na Klieparzu takze w domu iednym. || **(арк. 540)**

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 125, 126 (no. 622, 626, 627; фрагменти).

№ 229

1651 р., кінець вересня – 1652 р., кінець лютого[670]*. – Новини про події у справі Єроніма Радзейовського*

Warsawie niezgoda.

Między i. m. p. [Hieronimem] Radzieiowskym, podkanclerzym koronnym, starostą łąmzinskym, a małzonką iego [Elżbietą Słuszczanką][671] zasły kłopoty

---

[664] У рукописі “in 9bre”, “in decembre”.

[665] У рукописі помилк. “stazęły”.

[666] Далі останній рядок аркуша пошкоджено.

[667] Переправлено з “3”.

[668] У рукописі “dziekwa”.

[669] У рукописі “bronni”.

[670] Датування документа від часу приїзду Єроніма Радзевоського до Варшави до завершення обговорення його справи на сеймі: *Kubala Ludwik.* Proces Radziejowskiego // *Kubala Ludwik.* Szkice historyczne, ser. II. – 4-te wyd. – Warszawa, 1901. – S. 24–51; *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 264, 267–309.

[671] *Kubala Ludwik.* Proces Radziejowskiego // *Kubala Ludwik.* Szkice historyczne, ser. II. – 4-te wyd. – Warszawa, 1901. – S. 11; “Używała wtedy nazwiska rodowego”, –

y niezgodą, ktorą [w maiu 1650 roku] poiął z domu ich mosczyow pp. Słuskow z Litwy, wdowę s. pamięczy nyebosczyka p. [Adama] Kazanowskiego, marsałka nadwornego, małzonkę[672]. Z okazyey gniewu, ze sługi y piechotę przymowac pocęła pani podkanclerzyna[673], mieskaiącz w kliastorze Warszawie, a i. m. p. podkanclerzy powoly stał gospodą Warsawie, mayącz dwor swoy zwycainy. Wielie senatorow starało sie o tho, aby ych mogli porownacz, y do zgody przywiescz nie mogly. Sama imoscz, będąc uporna, nie hcząc z nim mieskacz, koniecnie telko sobie rozwodu pragnacz, prawęm hczyała rozwodu. Som krol i. m. y kroliowa i. m. chczieli ych porownac y ugodzyc, alie uporne strony nie dały sie, aby sie myały skłonycz do zgody y mieskania sobą.

Timczasęm przyiehał do Warszawy i. m. p. [podskarbi nadworny Wielkiego Księstwa Litewskiego] Słuska [Bogusław Jerzy Słuszka][674], brat rodzoni pani podkanczlerziney, gromadno, ktory s panęm podkanclerzym zwadę zącząwsy, a czeliatka wprzod okazyą dawszy, niepomału na się nastąpieli, ze zabytych liegło kielka, rannyh kielkadziesziąt z obu stron zostało. P. podkanclerzy, znowu dostawsy większey pomoczy, chcział na powtorky powetowac y dał okazyą, na dwor naszedszi drzewiani za miastęm, gdzie go zbudowal niebosczyk p. Kazanowsky, marszałek nadworny, pod bokiem krolia i. m. O czo krol i. m. o taky contempt maiestatu swego, będąc rozgniewany, kazono dacz im termini do i. m. p. [Łukasza] Opalinskiego, marsałka nadwornego. Tamze oszą-dzono bydz winnim p. podkanclerzego, ze z niego przcina y okazyia zwady y liekiepowazenie maiestatu krolya i. m., nie będząc wdzięcen dobrodziestw y łasky, ktorą zawsze znał y otrzymał od krolia i. m., będąc wiwissony na tak wielky vrząd y starostwy opatrzony. Skazono non *pena infamie perpetuis, pena coli, confiscatio bonorum*[675]. Viechał z Warsawy, a na p. Słuskę skazono wiezy rok sziedziec y ses[c] niedziel y kielka tysięczy grziwięn dacz wyny, a na panią podkanclerzinę puł roka wiezy siedziec y 3 tisziące dac grzywięn wyny, ze tes bela okazyią tey zwady. Y zasiedli wierze.

Wacantye krol i. m. porozdawał po publicaty decretu infamyei na panu podkanclerzym srod rynku warsawskiego. Dał podkanclerzstwo i. m. p. Staphanowy Koryczinskięmu, starosczie oswięcymskięmu, starostwo łomzynskie kroliowa imoscz sama obięła, bo na nym ma zapisaną oprawę[676], starostwo bieczkie p. marsałkowy nadwornemu.

писав про Радзейовську Адам Керстен, коли вона подала позов на розлучення: *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 255.

[672] Далі закреслено “a pewnie”.

[673] У рукописі помилк. “ponkanclerzyna”.

[674] *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 219, 275, passim; *idem.* Warszawa kazimierzowska 1648–1668: Miasto – Ludzie – Polityka. – Warszawa, 1971. – S. 249; Korespondencja wojskowa hetmana Janusza Radziwiłła w latach 1646–1655. – Warszawa, 2019. – Cz. 1: Diariusz kancelaryjny 1649–1653 / Opr. Mirosław Nagielski, Konrad Bobiatyński, Przemysław Gawron, Krzysztof Kossarzecki, Piotr Kroll, Andrzej Adam Majewski, Dariusz Milewski. – S. 281.

[675] *poena infamiae perpetuis, poena colli, confiscatio bonorum* – кара довічного позбавлення честі, смертна кара, конфіскація майна.

[676] “kroliowa imoscz sama obięła, bo na nym ma zapisaną oprawę” дописано замість закресленого “[нерозб. слово] xziązęcya i. m. Dominika [Zasławskiego], woiewody krakowsk[iego]”.

Zasziadł p. Słuska wieze Warsawie y pani podkanclerzyna takze, a i. m. p. łomzinsky szarosta, przesły podkanclerzy, poiehawsy do Pietrkowa, dał pozew na tribunał i. m. p. Słuscze, tamze takze otrzymał na nim *infamią* || **(арк. 541)** *perpetuis*[677].

Chczyał na seimie krolia i. m. przeproszyc i. m. p. Radzieiows[k]y, przesły podkanclerzy. Starali sie o to i. m. pp. posłowie y ih moscz pp. senatorowie, takze sinowie [Stanisław i Michał Radziejowskie][678], gdy suplikę podawali do krolia i. m., padszy krzirzęm, alie tę strawę krol i. m. na inszy czas odłożeł[679].

Gdy to usłyszał i. m. p. Radzieiowsky, z Piotrkowa wyiehał, o ktorim wyadomosczy nie beło, dokąd y gdziebi sie miał obraczacz. Rozny roznie powiedali.

№ 230

Новини про долю графа Яна Вайгарда Вжесовича після його відсторонення від уряду жупника у Величці

O grophie [Janie Weihardu Wrzescowycu] czo udano beło, zeby sie miał poturczyc. Tedy znowu zas wyadomosczy beły, zeby miał bydz Wenety, drudzi mowieli, ze w krayah włoskych, nieznacznie sie bawiącz, Wegrzeh u [Jerzego II] Rakocego, az potym u Swedow beł, podwodząc Swedow na woyne s Poliaky.

№ 231

Новини про страту чарівниць у Вроцлаві й Нисі

Przysła tes wiadomoscz, ze we Wrocławiu y w Nisie wielie sie czarownycz pokazało, a nie telko z prostych białychgłow, alie y znacznych mieszczek, rayczyn, sliahczyąnek, az y do grafowych przysło, gdzie tego stracono pod kielkadzieszyąt. || **(арк. 542)**

№ 232

15 грудня 1651 р., Прошовичі. – Нотатки про роботу сеймику Краківського воєводства в Прошовичах

Seymyk *die 15 10bris 1651*.

Seymyk beł w Proszowyczach na seym walni seszczniedzielni, ktori szie począł w piątek, a skonceł szie aze we wtorek.

Naprzod, posłęm beł od krolia i. m. xziądz Scepkowsky [Jan Ludwik Stępkowsky][680], nominat kamienieczky, ktory oddawszy *credens*[681] do koła od krolia i. m., taka w nih beła instructia y takie *requisita*[682]:

---

[677] infamią *perpetuis* – довічне позбавлення честі.

[678] *Czapliński Władysław.* Dwa sejmy w roku 1652: Studium z dziejów rozkładu Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku. – Wrocław, 1955. – S. 93; *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 298, 307.

[679] Далі закреслено “gd[y]”.

[680] *Nitecki Piotr, ks*. Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny. – 2-ie wyd. – Warszawa 2000. – S. 420.

[681] *credens* – вірча грамота.

[682] *requisita* – вимоги.

1. Aby woyska przyczinicz y zapłatę mu obmislicz, bo Hmielnicky ligę trzima z Tataramy y Turkom woinę radzy z Polakamy, y posły miewa od inszych sąmsiadow, mianowyczie od Węgrow;

2. Aby obmislicz *in subsidium*[683] woiska przcicinionego abo łonowego zołnierza, abo sołtysow wybranczow, abo na koniecz pospolite rusenie;

3. Aby obmislicz hiberna woyska, gdyz tu nie zyczy krol i. m., abi miely zołnierze zymowac, alie zeby na Ukrainie zostawały;

4. Aby pomniecz o commissiey Swedamy, ktora iest odłozona y limitowana dlia nieziechania posłow swedzkych *ad vltimam aprilis*[684];

5. Aby Kamieniecz y Krakow iako miasta pogranicne munitiamy opatrzycz, takze y Lwow;

6. Aby do indigenatu przypusczycz xzyązęcya saskiego [Franciszka Erdmana/Ertmana (Franz Erdmann von Sachsen-Lauenburg)][685], Vbalda [Krzysztofa von Houvalda], kozaka [Mychajła] Krysę, ktori męznie y odwaznye w tych potrzebach stawali.

Beły y inse *puncta minus notata*[686].

Beły takze rozne wota y listy od roznych pp. senatorow y od miast suplyky.

I. m. p. woiewoda krakowsky [Władysław Dominik Zasławski] przez list persuadował, abi woyska beły zatrzimane, iako teraz iest, takze skarząc sie na p. [Jerzego] Platemberka, starostę czorzstynskiego, ktory tak ledaiako zomku odiehał, ze woiewodztwo krakowskie wdał w niebespiecenstwo.

I. m. p. woiewoda bracławsky [Stanisław Lanckoroński] pisał, aby obronę iak nayliepsą Rzeczipo[spolitey] obmislycz. Druga, prosieł, aby krol i. m. daninę na Ukrainie wiecnosczyą dac raceł. || **(арк. 543)**

I. m. p. Władisław z Lesna [Leszczyński][687] prosieł przez list swoy, abi względem spustoszenya Beresteczka *in recompensam*[688] cokolwiek krol i. m. dac raczeł.

Suplikowały tez miasta rozne, iako y kazimierzanie, Olkus, Kleparz, Biecz, Wieliczka, Szędecz y inych wielie, rozne *petita*[689] wnoszącz, y Prosowicze.

I. m. x. Piotr Gębyczky, byskup krakowsky, beł na tym seymiku, a marsałkiem – i. m. p. Costanty Lubomierzsky, starosta szędeczky.

Votum[690] i. m. x. byskupa iako *amans ciuis patrię*[691] swoim *votum* persuadował, aby woysko *in eodem numero*[692] *et quantitate*[693], iako teraz iest, *propter perfidium Regipublice et imminens periculum*[694] zostawało. Druga to *medium*[695]

---

[683] *in subsidium* – на підмогу, підкріплення.
[684] *ad ultimam aprilis* – до останнього дня квітня.
[685] *Radziwiłł Bogusław.* Autobiografia / Opr. Tadeusz Wasilewski. – Warszawa, 1979. – S. 129.
[686] *puncta minus notata* – менш значні пункти.
[687] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 426.
[688] *in recompensam* – на відшкодування.
[689] *petita* – прохання.
[690] *votum* – бажання, висловлена думка, голос.
[691] *amans civis patriae* – люблячий громадянин батьківщини.
[692] У рукописі помилк. “munero”.
[693] *in eodem numero et quantitate* – у тому ж числі і кількості.
[694] *propter perfidium Reipublice et imminens periculum* – через зраду Речі Посполитої і навислу небезпеку.
[695] *medium* – засіб, спосіб.

podał, aby podziękowawszy woysku, na pułky zeby kazde woiewodztwo swemu pułkowy praczyło, gdyz tak y piniądze zpełna na horągwie wydaią, a przecię woysko nie spełna zwykło bywacz. Trzecia, podał sposob na obronę Rzeczypospo[litey], aby beł łonowy zołnierz, a moze bydz snadno, gdy *taxatio omnium bonorum tam regalium, quam equestris ordinis*[696] stanie. Na insze puncta zarownie z drugiemy ich mos[cz] zgodzył sie.

Inszy ich moscz pp. starostowie, vrzędniczy w tenze niemal kres byli y sententiom wzwiz mianowanim acomodowali sie, na puncta pozwaliaiącz, iezeli ynsich woiewodztw na to będzie zgoda.

Na co takie artykuły vchwalieli y posły obrali:

i. m. p. Costanty Lubomierzsky, hrabia na Wisniczu y Iarosławiu, starosta sądecky, białocerkie[wsky] y gribowsky;

i. m. p. Ion z Wieliopolia Wieliopolsky[697], starosta bieczky;

i. m. p. Stephąn z Pilce Koriczinsky, starosta oswięcimsky, oycowsky y wolbrowsky;

i. m. p. Iąn z Ruscze Branyczky, starosta chęczynsky;

i. m. p. Stanisław z Brzezya Chrząstowsky, poczędek krakowsky y administrator czopowego.

I. m. p. Gabriel z Debiąn Debynskiemu zliecone te artykuły nizey napisane: || **(арк. 544)**

Naprzod kroliowy nad krolmy Bogu Wsehmogącemu, wprzod winne pokornie oddawszy dzyęky, iego kroliewsky moscz, panu nasemu myłosczywemu, ktori iako od początku panowania swego na uspokoienie Rzeczipo[spolitey], oyczizni naszey, z myłosczy przecziwko niey [...][698]. || **(арк. 551)**

№ 233

15 грудня 1651 р., Прошовичі. – Інструкція сеймику Краківського воєводства послам на варшавський сейм

15 10bris[699].

Ad off[ici]um et acta praesen[tia] castren[sia] capitan[ealia] Cracouien[sia] personalit[e]r veniens g[e]n[er]osus Ioan[nes]* Vinceslaus Proszkowski, vicecap[ita]neus Sandecen[sis] obtulit off[ici]o praesen[ti] ad actiandum lite[tas]* infrascriptas instructionis pro conuentu g[e]n[er]ali Varsauien[si] proxime imminenti [...] palatinatus Cracouien[sis] in conuentu particulari Prosouiensi electi a senatoribus et ordine equestri datas manu ill[ust]ris et magnifici Co[n]stantini* Lubomirski, Sandecen[sis] cap[ita]nei, marschalci eiusdem co-

---

[696] *taxatio omnium bonorum tam regalium, quam equestris ordinis* – оцінка всіх маєтностей: як королівських, так і шляхетського стану.

[697] Спочатку було написано: “i. m. p. Ion Wieliopolski z Wieliopolia”.

[698] На цьому текст обірвано Мартином Ґолінським і його не було дописано, однак цю інструкцію послам на сейм, написану іншою рукою, було вклеєно ним до рукопису (див. наступний документ і продовження цього тексту). Арк. 545–549 (док. 235–236; арк. 250 порожній) з астрологічними календарями на 1652-й рік у цьому виданні перенесено після арк. 551–563 (док. 233), що тематично є продовженням док. 232.

[699] Ця дата дописана рукою Мартина Ґолінського.

nuentus Prosouie[nsis] subser[r]as, quas off[ici]um praesens a se offerente suscepite actis praesen[tibus] inferere mandauit, quarum tenor talis[700]:

Instructya wielmoznym ich mcom panom Constantemu hrabi na Wisniczu y [Ia]rosławiu* Lubomirskiemu, sandeckiemu, białoczerkiewskiemu, grybowskiemu, [Ia]nowi* z Wielopola Wielopolskiemu, bieckiemu, Stephanowi z Pilce Korycinskiemu, oswięcymskiemu, oyczewskiemu, wolbranskiemu, Ianowi z Ruscze Branickiemu, chęcinskięmu starostom y ich mcom panom Stanisławowi z Brzezia Chrząstowskiemu, podsędkowi generalnemu woiewodztwa krakowskiego, Gabrielowi z Dębian Dębinskiemu, posłom na seymiku proszowskim *die decima quinta decembris anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo*[701] na seym w[al]ny* koronny warszawski blisko przypadaiący zgodnie obranym.

Krolowi nad krolmi Bogu Wszechmogącemu, wprzod winne pokornie oddawszy dzięki, i. k. m., panu naszemu miłosciwemu, ktory iako od początku panowania swego na vspokoienie Rzeptey, oyczyzny naszey, z miełosci przeciwko niey staranie swoie panskie *[et] conatus*[702] obrocic y nie tylko [o] całosc y bespiecenstwo pieczołowanie y obmysliwanie vstawicznie czyniąc, ale tesz osobą swoią panską w woysk[u]* Rzeptey stawic sie raczył, całosc y zdrowie iey zdrowiem swym zaszczycai[ąc]*, tak y w teraznieyszym roku, gdy [y] poganskie, [y] reblizantow niezliczone woyska o[y]czyzne* nasze zniesc y opprimowac vsiełowały, zapominaiąc prawie powagiey sw[ey]* krolewskiey, sam nie tylko *ducis et imperatoris exercitus*, ale tez *militis*[703] pr[a]ce* nieznosne z odwagą zdrowia swego ponosic raczył, za łaską y osobliw[ą]* prowidencyą Boską, woyska poganskie [y] rebellizantow pogromiwszy, *gloriosam ad omnem posteritatem peperit victoriam*[704] narodowi naszemu, *restituit gloriam*[705] y dale[y]* w obmyslawianiu o całosci iey vstawac nie raczy. Przeto ich mc panowie pos[łowie]* || **(арк. 552)** nasi przy oddaniu wiernego poddanstwa naszego y powinszowaniu szczęsliwego panowania w długi wiek, vnizenie krolowi imci, panu naszemu młciwemu, za tak pilne starania, obmyslewanie y odwage dla Rzeptey podięte przes imci pana marszałka poselskiego [Andrzeja Maksymiliana Fredra][706] podziękuią y ich mciom wszytkim, ktorzy dla całosci, bespieczenstwa Rzeptey prace, starania y koszty podeymowali, a osobliwie

---

[700] Прийшовши особисто до цих краківських замкових старостинських уряду і актів, уроджений Ян Вацлав Прошковський, сонцький підстароста, вніс цьому уряду для вписання інструкцію для найближчого наступного генерального варшавського сейму [...] Краківського воєводства прошовицькому сеймику, обрані від сенаторів та шляхетського стану, передані до рук ясновельможного Костянтина Любомирського, сонцького старости, маршалка цього ж прошовицького сеймику [...] наказав внести до цих актів. Зміст її є такий.

[701] *die decima quinta decembris anno millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo* – дня 15 грудня 1651.

[702] *et conatus* – і прагення.

[703] nie tylko *ducis et imperatoris exercitus*, ale tez *militis* – не лише полководця й командира війська, а й жовніра.

[704] *gloriosam ad omnem posteritatem peperit victoriam* – здобув славну для нащадків перемогу.

[705] *restituit gloriam* – повернув славу.

[706] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 417.

ich mcom xziędzu biskupowi krakowskiemu [Piotrowi Gembickiemu], ktory podczas pospolitego ruszenia ludzi służebnych kilkanascieset kosztem swoim chował y *securitatem*[707] tak miasta Krakowa, iako y woiewodztwa wszytkiego prowidował, do tego niebespiecenstwu [y] buntom w kraiach naszych podgorskich wszczętem *prudentia sua*[708] y posłaniem ludzi swoich zabiegał. Takze iemc panu hetmanowi polnemu koronnemu [Marcinowi Kalinowskiemu], ktory ochotnie krew y zdrowie swoie dla oyczyzny odwazywszy, męznie we wszytkich okazyiach stawał, słuszna, zeby iaką *debitam* od krola iemci, pana naszego młciwego, odniosł *gratitudinem*[709] y od Rzeczypospolitey podziękowanie. Xziążę iemc pan hetman Wielkiego Xzięstwa Lithewskiego [Janusz Radziwiłł], iako sobie *viam ferro* przes tak wiele nieznosnych taborow *parauit*[710] do woyska koronnego y iako *coronauit*[711] męstwo swoie roznemi odwagami, tak osobliwie od nas, koronnych, ma miec podziękowanie. Tosz *meretur*[712] xziąze iemc pan woiewoda krakowski [Władysław Dominik Zasławski], ktory z niemałą gromadą ludzi swych woiennych w teraznieyszy expeditiey przy woysku i. k. mci niemałym kosztem odwaznie osobą swoią stawał. Takze iemc pan woiewoda sandomirski [Władysław Myszkowski], ktory takze z ludzmi swęmi wielkie czynieł w roznych okazyiach dla oyczyzny odwagi, słusnie, aby *condigna meritorum suorum* od i. k. mci *praemia*[713], od nas zas, braciey swey, odniesli podziękowanie. A ze y ich mc panowie Lubomirscy, wielkiego oyczyzny naszey senatora [Stanisława Lubomirskiego] wielcy synowie, z niemałęmi gromadami ludzy swoich woiennych w wielu okazyiach stawali, *merito*[714] wszyscy trzey ich mc, iako iemc pan marszałek koronny [Jerzy Lubomirski], iemc pan koniuszy koronny [Aleksander Michał Lubomirski] y iemc pan starosta sądecky [Konstanty Lubomirski] od ie^{o} k. mci y || **(арк. 553)** Rzeptey *iustam gratitudinem*[715] y od nas, braciey swey, podziękowanie miec ma[ią]*. Więc ze y imc pan chorązy koronny [Aleksander Koniecpolski], ktory od wszytkich dobr swoich odpa[d]szy*, *omnibus periculis* osobe swoie z gromęm ludzi ryczerskich kosztem swoim z[a]ciągniąnych* *gloriose* zawsze z pogromem nieprzyiacioł *obyciebat*[716]. Takze y pan miecznik koronny [Michał Zebrzydowski] nie zamięskał iako zadney, tak y teraznieyszy Rzeczyptey vsługi, ale wczesnie zaciągniąnemi ludzmi swym kosztym to wszytko, co okazyie podawały, wczesnie odprawował. Więc ze y imc pa[n]* starosta biecki [Jan Wielopolski] z ludzmi kosztem swym zaciągniąnemi do boku i. k. mci stawieł sie y przes wszytkie okazye woięnne z odwagą zdrowia swego stawał. Nie schodzieło y na ochocie do vsługi vtrapioney oyczyzny imci pana starosty kałuskiego [Jana Zamoyskiego], ktory z niemałym gronem ludzy swych rycerskic[h]* do obozu przybył y tam przy boku i. k. mci to czynił, co

---

[707] *securitatem* – безпеку.
[708] *prudentia sua* – своєю розсудливістю.
[709] *debitam... gratitudinem* – належну подяку.
[710] *viam ferro... paravit* – проклав шлях мечем.
[711] *coronavit* – увінчав.
[712] *meretur* – заслуживши.
[713] *condigna meritorum suorum* od i. k. mci *praemia* – належні нагороди за свої заслуги від його королівської милості.
[714] *merito* – заслужено.
[715] *iustam gratitudinem* – заслужену нагороду.
[716] *omnibus periculis... gloriose... obiiciebat* – всім небезпекам... славно... протистояв.

pro patria[717] należało. Słusna, aby ci wszysci ich mc *virtutis et praemiorum suorum* powinną od Rzeczyptey odniesli *gratitudinem*[718], a od krola imci *praemium et mun[i]ficentiam**[719]. Takze ich mciom panom podsądkowi krakowskiemu [Stanisławowi Chrząstowskiemu], łowczemu krakowskiemu [Janowi Ściborowi Chełmskiemu], starosczie czchowskiemu [Wojciechowi Grabowskiemu], staroscie brzeznickiemu [Aleksandrowi Płazie], Wład[y]sławowi* Lubowieckiemu, Ianowi Bylinie, Łukasowi Romiszewskiemu, rothmistrzom woiewodztwa naszego, y wszytkim inszym ich mcom, ktorzy r[o]wno* z nami, bracią swą, na te expedityą pospolitego ruszenia ochotno stawili sie y męznie za oyczyzne zastawiali, ktorym tesz ich mcom wszy[t]kim* wyzey wspomnionym y tym, ktorzykolwiek poczty znaczne na tamtym placu na vsługe Rzeczeyptey stawiwszy, zdrowie y *fortunas sua[s]**[720] ochotnie dla oyczyzny odwazali, aby ich mc panowie posłowie nasi przes ich mci pana marszałka swego podziękowali y zeby [od] ie^{o} kro[le]wskiey mci odwaznych zasług swych w podawaiących sie okazyiach zostawa[li]* *decorati praemys, instabunt*[721]. Zalecą przy tym potomstwo pobitych bracye[y]* naszey na tey expeditiey, aby i. k. mc takze miełosciwy wzgląd y bacz[e]nie* panskie miec raczył na nie.

1. Vpomnią sie przy tym ich mo[sc] panowie posłowie nasi według prawa || **(арк. 554)** rozdania vacantiey *et incompatibilitate*[722]. A ze pod ten czas wacuie buława wielka, wniosą prosbe do krola imci, aby buławe nie dozywotnym przywilegem, ale tylko od seymu do seymu dawac raczył. Co aby constitutyą obwarowano było, starac sie y *efficere*[723] maią.

2. Upomnią sie takze, iako prawo kaze, *rationem senatus consultorum etiam bellicorum*[724] y spytaią sie, *quo et cuius consilio* staneło, ze *iuxta optimam* i. k. mci *intentionem* zaras *in instanti* nie iest *continuata tam insignis victoria*[725] y ze za vciekaiącym poganstwem w pogonią nie wyprawiono y na tamte strone rzeki woyska iakiey części nie przeprawiono. Nad to *cauebunt lege*, aby *ex senatus consulto*[726] pięniędzmi Rzeczyptey nie szafowano y punct constitutiey *anni millesimi sexcentesimi quadragesimi noni in contrarium*[727] w tey mierze vczynioney zniesiono.

3. Powinnismy ich mcom takze, braciey naszey, y ludziom woyskowym, ktorzy zdrowiem y krwią swą oyczyznie służą, za ich odwagi y krwawe zasługi

---

[717] *pro patria* – для вітчизни.

[718] *virtutis et praemiorum suorum* powinną od Rzeczyptey odniesli *gratitudinem* – відповідну подяку отримали від Речі Посполитої за мужність та свої здобутки.

[719] *praemium et munificentiam* – нагороду та щедроти.

[720] *fortunas suas* – своє майно.

[721] zostawali *decorati praemiis*, *instabunt* – будуть наполягати, щоб... були обдаровані нагородами.

[722] *et incompatibilitate* – і непоєдннанням [посад].

[723] *efficere* – домогтися.

[724] *rationem senatus consultorum etiam bellicorum* – перелік ухвал сенату, зокрема, і воєнних.

[725] y spytaią sie, *quo et cuius consilio* staneło, ze *iuxta optimam* i. k. mci *intentionem* zaras *in instanti* nie iest *continuata tam insignis victoria* – і спитають, на підставі якого і чийого рішення сталося так, що тут же відразу не було розвинуто таку блискучу перемогу – відповідно до якнайкращого задуму його королівської милості.

[726] *cavebunt lege*, aby *ex senatus consulto* – застережуть законом, щоб за рішенням сенату.

[727] *anni millesimi sexcentesimi quadragesimi noni in contrarium* – року 1649, навпаки.

wszelaką wdzięcnosc y zołdu ich zapłate. Dlategosz ich mc panowie posłowie nasi naprzod przes imci pana marszałka swego podziękuią ich mcom za odwagi, niewczasy, straty dla Rzeczyptey podięte, a przy tym wniosą gorącą do i. k. mci instantyą, aby na zasługi ich mm. miełosc[i]wy respect miec y za podaięcemi się okazyiami z vacantiey do dispositiey i. k. mci przychodzących szczodrobliwą ręką swą panską podpisał ich raczył. A na ostatek, iz *omnis mercenarius dignus mercede sua*[728] daleko więcy, ktory krwią oyczyznie służą, odebrawszy na początku seymu od imci pana podskarbiego koronnego [Bogusława Leszczyńskiego] dostateczny rachunek *perceptor[um] et distributor[um], instabunt*[729], aby takze zaras na seymie *stipendiorum suorum*[730] odniesli zapłate.

4. Spytaią sie tesz ich mm. panowie posłowie nasi, dlaczego woyska na przeszłym seymie vchwalonego na przeszłey pod Beresteczkiem woy[nie]* nie była *quantitas*[731] y ledwie go połowica na służbę oyczyzny stawieła się. Przeto, odebrawszy *rationem*[732] od ie mci pana podskarbiego koronnego y imci pana pisarza polnego [Zygmunta Przyjemskiego], vpomnią sie, aby rothmistrze, ktorzy, wziąwszy na chorągwie zołd, companiey spełna nie mieli y aby według artikułow || **(арк. 555)** woyskowych *poenis condignis*[733] pokarani byli y pieniądze tak zołdu, iako y chlebowe do skarbu oddali. Tamze vczynią instantyą gorącą, aby ci, ktorzy *in persona*[734] poddanego conuentu starosądeckiego *summam tyranidem exercuerun[t]*, poenas de merito suo condignas luant*[735].

5. Aczkolwiek za obmyslawaniem i. k. mci woyna z nieprzyiacielem przes tractaty vspokoiona iest y pokoiu pewnego spodziewamy sie, iednak iz niebesp[ie]czenstwo* Rzeczyptey nie tylko w zachowaniu prawa, ale tesz w ostroznosci y g[o]towosci* woięnny *in omnem casum*[736] zawisło, znioszy sie ich mmc panowie posłowie nasi z stąnami koronnemi namowią *quantitatem*[737] woyska, ktore by mogło *in casu*, strzes Boze, *aduersi casus*[738] y niedotrzymania pact abo nie dosyc vczynienia postanowiąnych condiciey *reprimere conatus*[739] nieprzyiacielskie, swawolnych *ad officium redigere et impetui* nieprzyiaznych *resistere, non excedendo* iednak liczby woyska[740] nad dwadziescia tysięcy y z kwarcianym rachuiąc, abo *ad decursum vnius anni*[741], w ktorym woyska aby tylko czwarta częsc cudzoziemcow piechoty była, a nie więcy, *praecauere*[742] maią.

---

[728] *omnis mercenarius dignus mercede sua* – кожен найманець вартий своєї платні.
[729] rachunek *perceptorum et distributorum, instabunt* – рахунок прибутків і видатків, наполягають.
[730] *stipendiorum suorum* – свого жолду.
[731] *quantitas* – кількість.
[732] *rationem* – звіт.
[733] *poenis condignis* – належними карами.
[734] *in persona* – на особі.
[735] *summam tyranidem exercuerunt poenas de merito suo condignas luant* – здійснили величезне насильство, хай понесуть належну за свої дії кару.
[736] *in omnem casum* – у всякому разі.
[737] *quantitatem* – кількість.
[738] *in casu*, strzes Boze, *adversi casus* – у протилежному, борони Боже, випадку.
[739] *reprimere conatus* – стримати порив.
[740] swawolnych *ad officium redigere et impetui* nieprzyiaznych *resistere, non excedendo* iednak liczby woyska – свавільних до уряду відпровадити та протистояти натиску ворожих, не переходячи, однак, межі чисельності війська.
[741] *ad decursum unius anni* – до закінчення одного року.
[742] *praecavere* – застерегти.

6. A iz woysko nie moze bydz *sine stipendys*[743], stipendia zas *sine tributo*[744], prz[y]niosą* nąm ich mmc panowie posłowie nasi na seymik, da P[an] Bog, przyszły rellacyiny comput postanowiąnego y namowionego woyska, według ktorego computu *ducta proportione*[745] płaczą na woiewodztwo nasze względem innych woiewodztw przychodzącą *et modum contribuendi*[746] namowiemy y wczesnie chorągwiom, ktore na woiewodztwo nasze naznaczone będą, płacic będziemy.

Azeby chorągwie y poczty towarzyskie spełna zawsze byłyby, ktorym płacic będziemy, aby ie imc pan pisarz polny *in praesentia*[747] commisarza naszego, ktorego *in eum finem*[748] z posrodku siebie obierzemy y przy woysku miec będzi[e]my*, na kaszdą czwierc roku popisował, prawęm obwaruią. Ktore woysk[o]* aby z Vkrayny nie chodzieło, ale tam zostawało, namowią ich mmc panowie p[o]słowie* nasi, znioszy sie z stanami koronnemi; hyberna na tosz woysko, excip[u]iąc* iednak dobra slacheckie, aby *huic oneri*[749] nie podlegały. A ten podatek, ktory będzie na hyberne pozwolony, aby panowie poborcy przy innych podatkac[h]* Rzeczyptey wybierali y wczesnie do Lwowa odwozieli y na chorągwie według || **(арк. 556)** dispoziciey ich mci panow hetmanow za attestatyą pana pisarza polnego y tegosz naszego commisarza y za kwitami chorągwi oddawali, *cauebunt lege publica*[750] ich mmc panowie posłowie.

7. Dowiedzą sie przy tym ich mmc panowie posłowie nasi, co za *impulsiua necessitatis*[751] przywiodła do tego ich mmciow panow hetmanow, ze *non armis*[752], ale przes tractaty z rebellizantami woyna zkonczona iest. Takze *qua potestate et authoritate*[753] ich mc panowie commisarze, poniewasz czas a zatym y *authoritas* ich *expirauerat*[754], z seymu naznaczeni tractaty z rebellizantami zawarli. Dowiedzą sie przy tym przyczyny tak nierychłego złozenia seymu, przes co woyska w dalszą zaciągniono służbe.

8. A ze znayduią sie niektorzy panowie rotmistrze, ktorzy *ignotas personas ratione quasi temerary discessus* od chorągwi zwykli infamowac[755], aby tym sposobem wroczenia pięniędzy y karania prawnego vchodzic mogli, *praecustodient lege*[756] ich mc panowie posłowie, aby taki kazdy rotmistrz albo poruczник *realitatem*[757] zaciągnięnia tych osob y ziechania ich z pięniądzmi poprzysiągł, stosuiąc się do constituciey *coronationis*[758] krola imci teraznieyszego.

---

[743] *sine stipendiis* – без жолду.
[744] *sine tributo* – без податку.
[745] *ducta proportione* – враховуючи пропорцію.
[746] *et modum contribuendi* – і спосіб оподаткування.
[747] *in praesentia* – у присутності.
[748] *in eum finem* – для цієї мети.
[749] *huic oneri* – цьому тягару.
[750] *cavebunt lege publica* – застережуть публічним законом.
[751] *impulsiva necessitatis* – нагла необхідність.
[752] *non armis* – не зброєю.
[753] *qua potestate et authoritate* – якими повноваженнями та владою.
[754] *authoritas* ich *expiraverat* – влада їхня втратила силу.
[755] *ignotas personas ratione quasi temerarii discessus* od chorągwi zwykli infamowac – невідомих осіб звикли ганьбити начебто за легковажний відхід від хоругви.
[756] *praecustodient lege* – застережуть законом.
[757] *realitatem* – дійсність.
[758] constituciey *coronationis* – коронаційної конституції.

9. Nalezy na tym, aby woyska Rzeczyptey w porządku dobrym zostawały, ktory *sine disciplina militari*[759] bydz nie moze. Przeto ich mc panowie posłowie *instabunt*[760], aby prawa y constitucie *de disciplina militari*[761] postanowiąne *in executione*[762] zostawały, tak aby vkrzywdzeni według opisu ich satisfactyą za szkody swe odniesc mogli. A isz vkrzywdzeniu z trudnoscią abo raczy niepodobna szkod od cudzoziemskich regimentow, gdy im cudzoziemcy *ignotae personae sunt*[763] requirowac y sprawiedliwosci dosc, starac sie będą ich mc pp. posłowie, aby prawem ostrzezeni, zeby slachta polska osiadła obesterami, capitanami y inszemi officerami zawsze byli dla snadnieyszy sprawiedliwosci.

10. A ze nie iestesmy do konca *securi*[764] od niebespieczenstwa y praktyk z roznych stron zachodzących, zabiegaiąc, aby *ad casum similem*[765] do pospolitego ruszenia nie przyszło, łanowy zołnierz aby vchwalony bydz mogł. Dlatego ich mc pp. posłowie *inibunt modum et rationem*[766] porządku || **(арк. 557)** y wyprawy takowego zołnierza, *seruata aequalitate*[767] z innęmi woiewodztwy y na przyszły, da P[an] Bog, seymik *rellationis*[768] przyniosą.

11. Wielka vyma [ujma] woyska Rzeczyptey, a zwłascza pieszego, nastąpiła za obroceniem w pięnięzny podatek wyprawy wybrancow y sołtysow. Przeto ich mc pp. posłowie nasi gorącą instancya do i. k. mci wniosą, aby *non obstante quauis in contrar[i]um lege*[769] takowych ludzi z dawnych praw do służby wczesny Rzeczyptey należących y tych wszytkich, ktorzy by grunty w dzierzawach swoich *huic oneri*[770] podległe mieli y onych zazywali, do oddawania powinnosci wyprawy y służby woięnny *noua constitutione*[771] przycisniono *poenis de expeditione bellica sancitis interpositis*[772].

12. Wiele woiewodz[tw] na pospolite ruszenie wczesnie pod Beresteczko y do potrzeby nie stawieło sie. Zaczym ich mc pp. posłowie nasi *requirent* ich mci *fraterne*[773], aby iako w podatkach Rzeczyptey, tak y w tey mierze z nami sie coaequowali y zmieszkani[e]* stawienia sie do potrzeby wyprawą ludzi y woyska na nową expedycią compensowali. Wiecz dlaczego pp. senatorowie y vrzędnicy z prawa pospolitego do regimentowania y provadzenia powiatow powinni, do woiewodztw y braciey swey podczas pospolitego ruszenia nie stawieli sie y functiey swych nie odprawowali.

13. Mynica aby w disposiciey Rzeczyptey będac, w dobrym porządku zostawała. Commisarze do niey z woiewodztw, w ktorych bita będzie, ich mc pp.

---

[759] *sine disciplina militari* – без військової дисципліни.
[760] *instabunt* – наполягатимуть.
[761] *de disciplina militari* – про військову дисципліну.
[762] *in executione* – у виконанні.
[763] *ignotae personae sunt* – є невідомими особами.
[764] *securi* – безпечні.
[765] *ad casum similem* – на подібний випадок.
[766] *inibunt modum et rationem* – віднайдуть спосіб та принцип.
[767] *servata aequalitate* –дотримавшись рівності.
[768] seymik *relationis* – реляційний сеймик. У рукописі помилк. “seymik *rellationes*”.
[769] *non obstante quavis in contrarium lege* – навпаки, незважаючи на будь-який закон.
[770] *huic oneri* – цьому тягару.
[771] *noua constitutione* – новою конституцією.
[772] *poenis de expeditione bellica sancitis interpositis* – постановлені кари, накладені за військовий похід.
[773] *requirent* ich mci *fraterne* – вимагатимуть їх м-ті по-братньому.

posłowie *constitutione publica*[774] naznaczą. Do czego iesliby terasz nie przyszło, aby do drugiego seymu zawarta była. A ze z wielką Rzeczyptey szkodą w tym roku podniesiono było, a potym prędko znizono monetę, *inquirent*[775] ich mc pp. posłowie nasi, przes kogo sie to stało, zeby sie to *condigne*[776] Rzeczyptey nagrodzic mogło. A na potym zeby takowe vniwersały *sine consensu Reipub[licae]*[777] nie wychodzieły, prawem warowac będą. A iz pp. poborcy nasi za wydaniem takiego vniwersału pięniądze poborowe według podniesięnia czerwonych złotych y talerow od roznych brali, potrzeba, aby *per const[ituti]onem assecurati*[778] byli y na tym nie szkodowali.

14. Ze złego zwycaiu vsurpowali sobie pp. officerowie regimentow y cornetow cudzoziemskich po zmarłych y pobitych, a potomstwa nie maiących zołdatach succesią nieprawną y płacą zołdu przychodzączego, przes co sami sie bogacili, a tych, ktorym to nalezy, nisczą. Zniosą sie w tey mierze z stanami ich mc pp. posłowie nasi *et cauebunt lege publica*[779], aby po takich zołdu pp. officerowie na potym sobie nie usurpowali, ale raczy *in commodum Reipub[licae] cedat*[780]. Przestr[ze-]* || **(арк. 558)** gą y tego, aby zołd należący do ręku zołdatow samych przes pp. commisarzow był oddawany, a nie officerom.

15. Wielie braciey naszy slachcicow polskich z przeszłych niesczęsliwych expediciey w reku y więzieniu poganskim dotąd zostało. Wniosą do i. k. mci, pana naszego młciwego, gorąca prosbe ich mc pp. posłowie nasi, aby y z dobrociwey swey panskiey, *et ex commiseratione*[781] nad krwią y narodem polskim powagą swą krolewską *interponere et medys*[782] do wybawienia ich służącemi onym *subuenire*[783] raczył. A zołnierzom, ktorzy w woysku Rzeczyptey szesc lat słuzeli, z młciwey łaskiey swey opatrzenie według constituciey dawnieyszych dawac raczył.

16. Na vskromienie licenciey y excessow, ktore częstokroc swawolni ludzie pod praetextem wolnosci studenskiey w Krakowie czynic sie wazą, aby i. k. mc według obietnice swey panskiey na przeszłym seymie vczynioney na imci pana marszałka koronnego [Jerzego Lubomirskiego], ktoremu według prawa *pacis et securitatis publicae incumbit deffensio*[784], iako starosty y generała krakowskiego, commisią z cancellariey[785] swey wydac roskazac raczył, gorącą instantyą wniosą ich mc pp. posłowie.

17. Sol suchedniowa aby według prawa y zwycaiow dawnych stanowi slacheckiemu woiewodztwa krakowskiego, takze czchiowskiego y beczkiego powiatow, przes p. administratora wydana była y *pretium*[786] beczkowey na potrzebe

---

[774] *constitutione publica* – публічною конституцією.
[775] *inquirent* – розшукуватимуть.
[776] *condigne* – належно.
[777] *sine consensu Reipublicae* – без згоди Речі Посполитої.
[778] *per constitutionem assecurati* – забезпечені конституцією.
[779] *et cavebunt lege publica* – і забезпечать публічним законом.
[780] *in commodum Reipublicae cedat* – хай припадає на користь Речі Посполитої.
[781] *et ex commiseratione* – і з жалю.
[782] *interponere et mediis* – заступитися і засобами.
[783] *subvenire* – прийти на поміч.
[784] *pacis et securitatis publicae incumbit deffensio* – належиться захист громадського спокою та безпеки.
[785] У рукописі помилк. “z canecllariey”.
[786] *pretium* – вартість.

slachecką aby nad dawny zwycay nie było podnoszone, *instabunt*[787] gorąco ich mc pp. posłowie, *poenis contra administratores et foro competenti assignan[do] interposit[is]*[788].

18. A isz tak starym statutem, iako y szwiezymi constitutiami dostatecznie opisane y warowane są zuppy wieliczkie y bochęnskie, iako *potissima* krolow ich mci, panow naszych, stołu *prouisio*[789] y Rzeczysptey skarb przednieyszy, aby w dobrym rządzie zostawały y spustoszone nie były przes wybranie zbytnie soli. Czego pp. bachmistrzowie obudwu zupp przestrzegac powinni. Przetosz ostrzegaiąc w gorach ruin, vczynią instantya ich mc pp. posłowie nasi, aby commisarze z seymu teraznieyszego do reuidowania zupp obudwu y gor naznacęni byli y tey reuisiey swoiey aby nąm na seymiku, || **(арк. 559)** iako y na seymie krolowi iemci, rellacya vczynieli. A potym aby zawsze slachcic osiadły tutecznego woiewodztwa administratorem był.

19. P[an] [Jerzy] Platemberk, starosta czorstynski, iz przeciwko prawu podczas pospolitego ruszenia *nullo relicto praesidio*[790] zamku pogranicznego Czorstyna odbiezał, czym do ubiezenia y okupowania iego, więc do functiey szczescia leckiemu człowiekowi [Aleksandrowi Leonowi Kostce-Napierskiemu] okazyię dał, woiewodztwo nasze y wszytke Rzeczptą *in summum periculum*[791] y do szkody nas przywiodł, aby na tym seymie o to był sądzany y *poenis condignis*[792] pokarany, *serio vrgere*[793] maią ich mc posłowie.

20. Często przychodzą *in summum honoris et vitae periculum*[794] ludzie stanu slacheck[ie]go*, gdy nie kładąc mandatow na seymach *condem[n]antur in poenis legum*[795]. Przeto aby kaszdy w honorze swym *securior*[796] był, zeby kazdy actor mandat na seym o iakikolwiek *crimen*[797] wczesnie położywszy, rellacyą kładzienia iego szescią niedziel przed seymem w grodzie tym, kędy pozwany residuie, zapisał y to położenie tak w grodzie, iako y na seymiku dał publikowac. A kto by nie zachowuiąc takiego processu, wazył sie *in poenis legum* slach[c]ica condemnowac, aby *condmenationis nullitas* była y actor *in poenes legum* zostawa[ł]*[798].

21. Script pewny od i. k. mci s. pamięci Władisława [IV] na seymie *coronationi[s]**[799] do ręku s. pamięci imci xiędza [Jana] Węzyka, arcibiskupa gniez-

---

[787] *instabunt* – наполягатимуть.

[788] *poenis contra administratores et foro competenti assignando interpositis* – кари, видані проти адміністраторів і приписані до відповідного суду.

[789] *potissima... provisio* – найголовніше випосаження.

[790] *nullo relicto praesidio* – не залишивши жодної залоги. У рукописі помилк. “nullu”.

[791] *in summum periculum* – у велику небезпеку.

[792] *poenis condignis* – заслуженою карою.

[793] *serio urgere* – серйозно спонукати.

[794] *in summum honoris et vitae periculum* – у велику небезпеку для честі та життя.

[795] *condemnantur in poenis legum* – засуджуються на кару законів.

[796] *securior* – безпечніший.

[797] *crimen* – злочин.

[798] kto by... ważył się *in poenis legum* slachcica condemnować, aby *condmenationis nullitas* była i actor *in poenes legum* zostawał – якби хтось... наважувався на правові кари засуджувати шляхтича, то має бути недійсність вироку і позивач повинен попадати під правові кари.

[799] na seymie *coronationis* – на коронаційному сеймі.

nienskiego, dany, a po iego smierci przy s. pamięci imci xięd[z]u [Janu] Lipskim, takze arcibiskupie gnieznięnskiem, a potym przy executorze testamentu iego imci xi[ę]dzu* Szułdrskim [Andrzejowi Szołdrskim], biskupie poznanskim, zostawaiący a Rzeczyptey słuz[ą]cy*, pilnie sie pytac będa ich mc pp. posłowie, przy kim by był teras. A dopytawszy sie o nim, vczynią staranie, aby w skarbie Rzeczyptey został.

22. Constitucia *anni 1635 ra[ti]one compositionis inter status*[800] o dzięsięcinę aby *in reali executione*[801] zostawała, pilną y gorącą ich mc pp. posłowie nasi vc[zy]nią* instantya do ich mmcow xiędzow biskupow. Więc aby zaden sąd *ad comproba[ti]onem manipularis decimae*[802], gdzieby iasnych nie było docume[n]tow*, actoru nie przypusczał, *nisi praeuia inquisitione, lege cauebunt*[803].

23. Takze constitucie dawne aby opaci abo administratorowie opactw w sprawach o grunty sami *in personis suis cum duobus ex conuentu iuramenta* odprawowali[804], zeby reassumowane były, ich mmc pp. posłowie *efficient*[805]. Wiele kadukow z okazyiey przeszłego pospolitego ruszenia po roznych || **(арк. 560)** stanu slacheckiego ludziach povpraszono, ktorych *iure mediante*[806] nie dochodząc y owszem *ab executione*[807] poczynaiąc, *denotari[i]*[808] dobra slacheckie *violenter*[809] zaiezdzaią. Przeto aby taki kazdy, ktory *ab executione* zaczyna y *violenter* w dobra cudze wiezda, *ipso facto a priuilegio sibi collato* odpadł y *poena inuasionis domus* był karany, *constitutione publica cauere* maią ich mc pp. posłowie[810].

25[811]. Vwazaiąc tak czeste od roznych nieprzyiacioł w panstwa Rzeczyptey incursie, a upatruiąc, iako pogranicne fortece y miasta słusznych nie maią *praesidia*[812], iako Kamięniec Podolski, fortecza pograniczna, takze stołeczne miasto Krakow, iako *sedes regum Poloniae*[813] y kędy *insignia Regni asseruantur*[814], takze miasto Lwow. Zaczym *inibunt rationes*[815] ze stanami koronnemi ich mc pp. posłowie, aby *in omnem casum Reip[u]b[licae]*[816] te fortece *communi*

---

[800] *anni 1635 ratione compositionis inter status* – року 1635 щодо угоди між станами.
[801] *in reali executione* – у дійсному виконанні.
[802] *ad comprobationem manipularis decimae* – для підтвердження снопової десятини.
[803] *nisi praevia inquisitione, lege cavebunt* – якщо не проведене попередньо розслідування, застерігатимуть законом.
[804] *in personis suis cum duobus ex conventu iuramenta* odprawowali – на своїх особах з двома з-поміж конвенту проводили присяги.
[805] *efficient* – виконають.
[806] *iure mediante* – правовим шляхом.
[807] *ab executione* – від виконання.
[808] *donatarii* – донатарії; особи, які були кимось обдаровані.
[809] *violenter* – силоміць.
[810] *ipso facto a privilegio sibi collato* odpadł y *poena invasionis domus* był karany, *constitutione publica cavere* maią ich mc pp. posłowie – самим фактом, привілеєм собі отриманим, відпав і був покараний карою вторгнення у дім, повинні їхмость пани посли застерегти публічною конституцією.
[811] Так у рукописі, статтю 24 пропущено.
[812] *praesidia* – залоги.
[813] *sedes regum Poloniae* – трон королів Польщі.
[814] *insignia Regni asservantur* – зберігаються королівській інсигнії.
[815] *inibunt rationes* – обмислять спосіб.
[816] *in omnem casum Reipublicae* – на всякий випадок Речі Посполитої.

Reipub[licae] sumptu[817] restawrowane y ufortificowane były. Więc ze zamek y forteca Lubowle, w samey granicy będąca, słusznego takze potrzebuie *praesidium, instabunt*[818], aby *sufficienter* prouidowane[819] y naznaczone było. Tamteczna piechota z dawney ordinaciey krolow ich mc y Rzeczyptey tam będącza, ze bardzo lichy y mały zołd ma, ktorym *impossibile*[820] wychowac sie, aby w zołdzie *cum praesidys*[821] Kamięnca y innych fortec porownana była, starac sie ich mc będą.

26[822]. A iz sie miasto Kleparz przy Krakowie, na ktorym wiele Rzeczyptey nalezy, kosztem swym zaczeło iusz *in parte munire*[823], przeto aby w tym ni od kogo tameczni mieszczanie impedimentu nie mieli, ostrzegą prawem ich mc pp. posłowie.

27. Starostwa sądowe aby *in posterum vllo modo*[824] z intrat swych ogołoczone nie były, maią *praecustodire*[825] ich mmc pp. posłowie.

28. Zagęsciły sie bardzo *periuria*[826] *non sine offenso Nominis Diuini*[827] u Rzeczyptey naszey; *praecustodient iure*[828] ich mc pp. posłowie z stanami *et poenas et forum contra periuros*[829] postanowią. A ze sie znayduią, *quod est maxime dolendum*[830], w sędziach *vltimae instancyę*[831] *periuria*[832], aby taki kazdy mieysca na zadnym publicznym akcie miec nie mogł y owszem, aby *infamiae poeną*[833] był karany.

29. *Laudum*[834] seymiku proszowskiego przed wysciem na pospolite ruszenie w Proszowicach postanowiąne aby *lege publica approbatum*[835] było, *efficient*[836] || **(арк. 561)** ich mmc pp. posłowie. *Lauda*[837] zas priuatne *sub nullitate eorum*[838] nigdzie nie maią bydz stanowione, a podpisy *plebeiorum* na laudach *praerogatiuam nobilitatis* onym *tribuere* nie maią[839].

---

[817] *communi Reipublicae sumptu* – загальним коштом Речі Посполитої.
[818] *praesidium, instabunt* – залогу, [то] наполягатимуть.
[819] *sufficienter* prowidowane – достатньо забезпечена.
[820] *impossibile* – неможливо.
[821] *cum praesidiis* – із залогами.
[822] Надпис на марґінесі: “NB”.
[823] *in parte munire* – частково укріпляти.
[824] *in posterum ullo modo* – на майбутнє жодним чином.
[825] *praecustodire* – застерегти.
[826] У рукописі “pissima”.
[827] *periuria non sine offenso Nominis Divini* – порушення присяги з образою Божого Імені.
[828] *praecustodient iure* – застережуть правом.
[829] *et poenas et forum contra periuros* – і кари, і суд проти клятвопорушників.
[830] *quod est maxime dolendum* – на превеликий жаль.
[831] У рукописі “constancyę” виправлено на “instancyę”.
[832] w sędziach *ultimae instanciae periuria* – клятвопорушення в судах вищої інстанції.
[833] *infamiae poena* – карою знеслави (інфамії).
[834] *laudum* – ухвала.
[835] *lege publica approbatum* – публічним законом підтверджено.
[836] *efficient* – виконають.
[837] *lauda* – ухвали.
[838] *sub nullitate eorum* – під загрозою їхньої нечинності.
[839] podpisy *plebeiorum* na laudach *praerogatiuam nobilitatis* onym *tribuere* nie maią – підписи плебеїв на ухвалах не повинні слугувати шляхетській прерогативі.

30. Na *laudum* powiatowi bieckiemu względem obrony domowey, ktore sobie namowią, approbacyą na teraznieyszym seymie otzrymac maią ich m. pp. posłowie.

31[840]. Lubo constitucya *anni 1635* miasta Krakow, Kazimirz, Stradom, Kleparsz, Olkusz y Wieliczke od stanowisk zołnierzkich vwolniełа, iednak iz w tych miastach *in contrarium eiusmodi consti[tuti]onis*[841] chleb zołnierzowi assignuią y chorągwie rozne lubo *per modum transeuntis*[842] stanąwszy przes czas długi te miasta y wszytkie ich przyległosci nisczą, iakosz insze niektore przedmiescia y folwarki mieyskie y Kleparz *in summam desolationem*[843] przyszły, tedy a[by] nie tylko od stanowisk zołnierzkich, ale tesz assignaciey y vkazania chleba te miasta z przyległosciami swęmi *in perpetuum*[844] zostawały wolne, *iterata lege cum interpositione poenarum in off[ici]o castren[si] Cracouien[si] vindicandarum prouidebunt*[845] ich mc pp. posłowie y pilne v i. k. m. y stanow koronnych vczynią staranie.

32[846]. A iz sie wielkie zubozenie ludzi przes zołnierza y cestę podatki, przed ktoremi z miast rzemiesnicy vchodzą, dzieie, przeto constitucią *anni 1635 de desertar[iis] et abiurat[oribus]*[847] te assumowac będą y *efficient*[848] ich mmc. pp. posłowie, aby abiurata w grodzie vczynione pp. poborcy, a od nich skarb na potym przyimował.

33. Takze miasto Olkusz, na ktorym Rzeczyptey wiele nalezy, aby *ad instar*[849] miast cudzoziemskich od podatkow, okrom od ołowow, gleyty, srebra, vwolnione było, *instabunt*[850] ich mmc pp. posłowie.

34[851]. Aby *prouentus publici*[852] woiewodztwa naszego *diminutionem*[853] nie ponosieły, zeby zaden tak duchowny, iako y swieczki do miast piw robic y na synk dawac nie wazył sie *sub confiscatione bonorum et poenis const[ituti]one, praecustodire* maią[854] ich mmc pp. posłowie.

35[855]. Takze aby ich mc pp. duchowni w iurisdykciy mieyską się nie wdawali *propter confusionem iurisd[ici]onu[m], lege publica prouidebunt*[856].

---

[840] Надпис на марґінесі: “NB”.

[841] *in contrarium eiusmodi constitutionis* – всупереч цій конституції.

[842] *per modum transeuntis* – тимчасово.

[843] *in summam desolationem* – у величезне спустошення.

[844] *in perpetuum* – навічно.

[845] *iterata lege cum interpositione poenarum in officio castrensi Cracouiensi vindicandarum providebunt* – подбають повторним законом з накладенням кар, передбачених для відшкодування на краківському замковому уряді.

[846] Надпис на марґінесі: “NB”.

[847] *anni 1635 de desertar[iis] et abiuratoribus* – року 1635 про дезертирів та клятвопорушників.

[848] *efficient* – виконають.

[849] *ad instar* – на зразок.

[850] *instabunt* – наполягатимуть.

[851] Надпис на марґінесі: “NB”.

[852] *proventus publici* – публічні прибутки.

[853] *diminutionem* – зменшення.

[854] *sub confiscatione bonorum et poenis constitutione, praecustodire* maią – під карами конституції та конфіскації майна, застерігати мають.

[855] Надпис на марґінесі: “NB”.

[856] *propter confusionem iurisdicionum, lege publica providebunt* – через змішання юрисдикцій, передбачать публічним законом.

[36.] Iako wszytkiey oyczyznie y Rzeczyptey służącym *debetur gratitudo*[857] od Rzeczyptey, tak daleko więcy tym, ktorzy zdrowie swoie za całosc iey kladą, substancyie y dostatki swoie wszytkie na vsługe y ratunek iey || **(арк. 562)** impendunt wdzięcznosci y nagrody od i. k. mci y Rzeczyptey godni są, między ktoremi *non secundum locum obtinet*[858] i. mc p. marszałek koronny [Jerzy Lubomirski], ktory po wszytkie lata przesłe[859] y na tegoroczney *nouissime*[860] expediciey zdrowie swoie *summo exposuit periculo*[861], tak wiele ludzi y przyiacioł swoich stracieł y *opes suas*[862] na obrone y vsługe Rzeczyptey *exhausit*[863] y recuperaciey zamku czorstynskiego ludzmi swemi pomogł. Wniosą gorącą instantyą ich mc pp. posłowie nasi do i. k. mci, pana naszego młego, za imcią, aby i. k. mc miłosciwy wzgląd na zasługi imci y straty dla Rzeczyptey podięte miec y w tey mierze *subuenire*[864] raczył.

37. Takze za xiązęciem imcią [Michałem Korybutem] Wisniowieckim, synem s. pamięci xziązęcia imci p. woiewody ruskiego [Jeremiego Wiśniowieckiego], aby i. k. mci w pamięci swoiey panskiey tak wysokie y odwazne *merita*[865] pana oyca imci maiąc, w sierostwie iego miłosciwem panem y patronem onemu zostawac y na educatyą stanowi y vrodzenia iego nalezytę *competentem prouisionem*[866], poniewasz z dobr swoich dla spustoszenia ich miec nie moze, naznaczyc y prouidowac mu raczył.

38. Wiec za potomstwem godney pamięci nieboszczyka pana [Adama Hieronima] Kazanowskiego, kasztellana halickiego, ktory przes dwadziescia y kylka lat z konia nie siadaiąc y rotmistrzuiąc, z utratą wszytkiey substanciey swoiey Rzeczyptey służył y te służbe smiercą na teraznieyszy expediciey zapieczętował, aby i. k. mc *munificentia sua regia*[867] potomstwo iego ratowac raczył.

[39.] Znaczna y wielka desolatya miasteczka Beresteczka, maietnosci imc pana [Władysława] Lesczynskiego, podkomorzego brzeskiego W. X. L., pod ktorem woyska wszytkie k. i. mci y Rzeczyptey z pospolitem ruszeniem, takze poganskie y rebellizantow woyska obozem y taborem stały, wniosą [instantyą] ich mc pp. posłowie nasi do i. kmci, aby w takich szkodach i. m. p. podkomorzy vkontentowany został y na imci p. [Marka] Lubienieckiego, tychze dobr zastawnika, miełosciwy respect i. k. mc miec y dzierzążą iaką z wacanciey podawaiących sie onym *subuenire* raczył. || **(арк. 563)**

[40.] Takze za ich mcomi pany Ianem y Ierzem Potockiemi na tey expediciey pokaliczonemi, za imcią panem Pawłem Stokowskim, ktory na vsługę Rzeczyptey dwu braci stracieł, za imcią pana Krisztophem Trepką[868], imci panem Samuelem Chrząstowskim, imci p. Thobiaszem Minorem, Wilchelmem Iarockim y inszemi ich mciami, bracią naszą, z ktorych iedni krew swoie dla

---

[857] *debetur gratitudo* – належиться подяка.
[858] *non secundum locum obtinet* – займає не друге місце.
[859] У рукописі “przesyte”.
[860] *novissime* – врешті.
[861] *summo exposuit periculo* – виставив на величезну небезпеку.
[862] *opes suas* – свій маєток.
[863] *exhausit* – розтратив.
[864] *subvenire* – підтримати.
[865] *merita* – заслуги.
[866] *competentem provisionem* – достатнє забезпечення.
[867] *munificentia sua regia* – своєю королівською щедрістю.
[868] У виданні Адама Пшибося “Krzysztofem Krupką” (с. 427).

oyczyzny wylewali, drudzi dostatki swoie na vsłudze iey potracieli, y za pozostałym potomstwem niebosczyka imci p. Stephana Dembinskiego, rotmistrza, ktory po długich pracach y fatigach zdrowiem swoim zapieczętował, gorącą instantyą ich mc pp. posłowie nasi do i. k. mci vczynic maią, aby maiąc oyczowski wzgląd na ich zasługi y straty w podaiących się okazyiach z vacanciey onym łaske swą sczodrobliwą panską pokazowac y posiełac raczył[869].

[41.] Articuł na przesłym seymiku aby i. m. p. Slichtyn [Jonasz Schlichtyng][870] *pristino honori* był *restitutus*[871] za gorąca imienia iego prosbą reasumuiąc, aby ich mc pp. posłowie na seymie promowali, zlecamy.

[42.] *Petita*[872] [przez] supplicatye do koła naszego wniesione, mianowicie miasta Biecza, aby od *quadruple loco simple*[873] constitucya *anni 1647* o podwodach na niey włozoney byli vwolnieni. Więc y mieszczankowie cieszkowscy barzo zubozeni aby w podatkach mieli iaką folgę. Mieszczanow skalmierskich aby [szos][874] vmnieyszony był. Mieszczan proszowskich przes ogien niedawno zniesionych aby od trzech pozostałych kaczmarzow copowe na zbudowanie ratusza dla wygody seymikow obracali y resta zatrzymana, [a] na zołnierza wydana odpusczona im była. Takze sołtys z Olszaney aby sie przykładał na wyprawe wybranca do sołtysa z Przesietnice, ich mcom pp. posłom naszym *ad trutinam*[875] y zniesienia sie z stanami podaiemy.

[43.] Na ostatek o to ich mcow pp. posłow naszych fraterne vpraszamy, czego nie będzie w poselskiey izbie *vnanimi consensu*[876] nie postanowiąno, aby na gorze nie pozwalali, więc y na zadne prolongacye y nocznę conclusię seymu.

Constanty Lubomirski, starosta sądecki, marszałek koła rycerski[e]go* *m[anu] p[ropria]*, mar[szałek]. || **(арк. 545)**

Опубліковано: Materiały do powstania Kostki Napierskiego 1651 r. / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław, 1951. – Dok. 43. – S. 95–96 (фрагменти);

Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 417–427.

---

[869] Спершу було написано “pokazowac raczył y posiełac”, потім виправлено.

[870] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 427.

[871] *pristino honori* był *restitutus* – був повернутий до попередньої честі.

[872] *petita* – прохання.

[873] od *quadruple loco simple* – від квадруплі (чотирикратна “кварта”) замість симплі (звичайна “кварта”).

[874] Слово відновлене за вид.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 427.

[875] *ad trutinam* – на обмірковування.

[876] *unanimi consensu* – одностайною згодою.

1652

№ 234

Нотатка про початок термінатів на 1652 і 1653 роки

1652 y 1653.
Terminarz roznych spraw y przypatkow

№ 235

Астрологічні календарі доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1652 і 1653 роки

Prognostyky Zorawskiego na rok 1652[1].

R[es]p[ublica] hoc anno in magnis uersabitur dificultatibus: uari[ae][2] suspiciones nobilitatis de serenissimo et dificultate[s] serenissimi de nobilitate.

Confederationis militum magna coniectura.

Chmielnicius non quiescet sed nouis rebus studebit[3] p[ro]ponentur ipsi nouę conditiones ab[4] hostibus Regni.

[Georgius II] Racocius instigabitur, ad aliquod moliendum et sumendum[5] animo exercitabitur[6] actum et de Cracouia, et si rex ut fertur discedet in Lituanniam totum Regnum in magnum[7] conuincietur discrimen.

Cracouia propter ecclipsim[8] solis futuram[9] die 8 in Ariete, cui subiacet, multa queque mala experietur.

Sic et Anglia, que subiacet eidem signo Arietis, multis malis implicabitur ac ab Holandis fundetur et dissipabitur, et sic exercitus, fames, morbi pestiferi ubique grassabuntur.

Veneti feliciter rem gerent contra Turcam et, si nelori astrorum obtemperabunt, notabilem dominorum imperii Turcici facient.

Illi quibus vires[10] fuit tempore natiuitatis in horoscopo bonorum[11] et in fortunis suis et in ualetudine experientur.

In Litwania duo de magnis familiis magnates multum inter se disceptabunt ita, ut uerendum sit ne ad sumpta arma deueniant.

Da placidam fesso, lector amice, manum[12]

Nullus in hac charta versus amare docet[13]. || **(арк. 546)**

---

[1] Далі закреслено “y 1653”.
[2] У рукописі “uari 8”.
[3] У рукописі помилк. “nouis uetus sedebit” (“у новому старий сидітиме”).
[4] У рукописі “at”.
[5] У рукописі “suauendam”.
[6] У рукописі “exercebabitur”.
[7] Слово правлене.
[8] Замість “eclipsim”.
[9] У рукописі “futurnam”.
[10] Можливо, має бути “signum”.
[11] Можливо, має бути “bonum”.
[12] Овідій, *Скорботні елегії,* III, 1, 2.
[13] Овідій, *Скорботні елегії,* III, 1, 4. У Ґолінського: *Nullus in hac arte vtriusque amare docet* – ймовірно, це наслідок неуважного переписування, а не авторське обігрування оригінальної цитати (спотворену цитату дослівно слід перекласти: “У цьому мистецтві обидвох ніхто не вчить любити”).

Tęnze Zorawsky w swim kalendarzu położeł.

Zacmięnia troie tego roku 1652 będą strasne: dwoie miesiecne, a iedno słonecne. Pierwsze zacmienie będzie mieszięcne między niedzielią Kwietną[14] a poniedziałkiem o trzeczy godzinie s pułnoczi cmic sie pocnie[15], a trwacz będzie godzyn trzy, minut 38. Skutki iego będą trwały miesięci 3 y dni 14, az do dnia 8 lipcza, pocąwsy zaraz od dnia zacmięnia.

Drugie zacmienie słonecne[16] przypadnie w poniedziałek po Przewodni niedzieli[17]. Pocnie sie czmicz slonce w puł godzini niemal po dziesiątey na pułzegarzu, a będzie trwało to zacmienie godzyna s południa, będzie trwało zacmienie godzin 2 y minut 12. Zacmi sie go trzi cęszcy, ledwo cwarta zostanie. Na ten casz y słonce, y miesziącz będą w znaku niebieskim Barana, ktoremu Krakow, stolecne miasto, y Mała Polska podległa[18]. Skutky złe tego zacmienia będą trwały przez dwie lieczye, myeszyęczy dwa y dni 17, y dliatego *erunt isti anni duo mirabiles*[19], a nabardzy y nagorzy będzie w roku 1653.

Trzecie zacmienie będzie miesięcne dnia 17 wrzesnia[20]. Pocątek iego po południu godzini 6, minuti 48, wszistko zacmienie trwac będzie godzin 3, minut 5. Skutky iego trwac będą przez miesięczy 3 y dni 3.

Tak tedy krutko y *rudi minerua*[21] opisawsy te troie zacmienya, iuz do efectow abo skutkow ych, iakowe będą, opisał Zorawsky tak:

Переклад: “Річ Посполита цього року опиниться у дуже скрутному становищі: підозри шляхти щодо найяснішого [короля] і труднощі у найяснішого [короля] від шляхти.

Велика ймовірність конфедерації жовнірів.

Хмельницький не заспокоїться і далі буде готувати переворот. Вороги королівства запропонують йому нові можливості.

[Юрія II] Ракоція підбурюватимуть, і він пориватиметься до починання якихось дій, і щодо Кракова; і, якщо король, як кажуть, відступить до Литви, то все королівство опиниться у великій скруті.

Краків через затемнення сонця, що станеться 8 дня в Овні, під яким він лежить, зазнає багато всяких лих.

Так і Англія, що лежить під тим самим знаком Овна, зазнає багато лиха; і набіжать та зруйнують її голландці, і так лютуватиме всюди військо, голод і смертоносні хвороби.

Венеційці успішно вестимуть війну проти турків і, якщо візьмуть до уваги [знаки] зірок, зроблять значним з-поміж володарів Турецької імперії.

Ті, кому в час народження у гороскопі був добрий знак, матимуть багатство і здоров’я.

У Литві двоє вельмож з великих родин так між собою сперечатимуться, що треба остерігатися, аби у них не дійшло до зброї.

Подай втомленому, любий читачу, приязну руку.

Жоден рядок на цьому аркуші не навчає любити”.

[14] Слово дописане над закресленим “Przewodną”.

[15] Надпис на маргінесі: “*25 marty*”.

[16] У рукописі помилк. “słonecnecne”.

[17] Надпис на маргінесі: “*7 aprilis*”.

[18] Далі закреслено “nie”.

[19] *erunt isti anni duo mirabiles* – будуть ті два роки незвичайними (дивними).

[20] Надпис на маргінесі: “*17 septembris*”.

[21] *rudi minerua* – згрубша.

Te dwie lieczie 1652 y 1653 *erunt anni mirabiles*[22], pyszącz *vniuersaliter*[23], napatrzemy sie y nasłuhomy po swieczie *irruptiones gentium, terrarum deuastationes, pestes, fames, annone caritatem, terre motum, ventos insolitos, inundationes fluminum etc*.[24]. A iako Seneka powiada[25]:

Vos, quibus rector maris atque terre
Ius dedit magnum necis atque uite,
Ponite inflatos tumidosque uultus:
Quidquid[26] a uobis minor extimescit
Maior hoc uobis Dominus minatur:
Omne sub regno grauiore regnum est[27].

Praktych gwałt y *consilia*[28] rozmaitych między liudzmy, *angustati fremunt*[29] nowych sposobow szukayą, *quibus dolori suo possint mederi*[30]. Y tu mi sie pliacz seroky otwiera dotknąc niektorih rzeczy y opisac, ktore niebieskie obroty *ponderat*[31], ale *neminem penituit in schola Pythagore quinquennio meruisse*[32].

O horobach.

Dawszy pokoy tym horobom, ktore pochodzą z bytkow y pyanstwa, telko te wilyczę, co *ex qualitatibus deprauatis aeris abo constitutione cel[i]*[33] mnozą sie. Na wiosnę będą panowacz febry, trzeczyaczky, || **(арк. 547)** gorączky z petocziamy, dusnosc w piersiach, kasle, zawrot głowy, oczu bolienia, bokow, zatkanie serca, sczysloscz, podagry. Na lato toz niemal licho między liudzmy, alie y łoznych horob naszieie sie. Iesien kwartany przziniesie, skorbuty, zołątka bolienie, zimne kaslie, dychawycze y smierczy dziatek cęsto rodzycow zalu nabawią.

O woynie pedzyał, zem sie wazeł zapitac Mercurego, coby ten *positus astrorum*[34], ktorim wydział, portendował *Regno Polonie* o woinie. Ze wydział Mercurego, maiącego kyiek, a na nim dwu mężow obwynionich, ktorim

---

[22] *erunt anni mirabiles* – будуть незвичайними роками.

[23] *vniuersaliter* – загалом, в цілому.

[24] *irruptiones gentium, terrarum deuastationes, pestes, fames, annone caritatem, terre motum, ventos insolitos, inundationes fluminum etc.* – вторгнення чужинців, спустошення земель, моровиці, голод, дороговизну харчів, землетрус, незвичайні вітри, повені тощо.

[25] Сенека, *Tiєcm,* 607–12.

[26] У рукописі окремо “quid quid”.

[27] Ви, кому правитель мóря і землí // дав велике право відбирати й дарувати життя, // покиньте пихатий і бундючний вираз: // чого від вас боїться нижчий, // тим вищий владика лякає вас: // кожна влада має над собою більшу владу.

[28] *consilia* – рішень, способів, намірів.

[29] *angustati fremunt* – ті, що в скруті, нарікають. У рукописі “digustati”.

[30] *quibus dolori suo possint mederi* – якими могли б зарадити своєму горю.

[31] *ponderat* – розглядає.

[32] *neminem penituit in schola Pythagore quinquennio meruisse* – ніхто не пожалів, що прослужив 5 років у школі Піфагора.

[33] *ex qualitatibus depravatis aeris* abo *constitutione coeli* – через зіпсуті властивості повітря або через небесну організацію.

[34] *positus astrorum* – розташування зірок.

skazuiącz palcem, pedział: "*Serpens nisi serpentem deuorauerit non poterit esse draco*"[35]. Więcei nie hciał nic powiedziec, alie iednak, czitelniku, ktory sie przegliądas w rzecah, snadno sie mozes domislicz, cobi przez tę powiescz swoię zrozumiał.

Panem dorocznym prawie som Mars panuie, Iupiter y Venus credensuią mu za coauiutory, a slonce y miesąc rządow pomagaią.

O skutkach panow rocnych y *reuolutionis figurae*[36].

Zaszadzywsy sie nie przy iednim Kroliestwie Polskym, ale *generaliter*[37] o wszistkych krolestwach y panstwach pisącz, coby ym obroty niebieskie obieczowały roku tego 1652, mowie, ze ten rok będzie *mirabilis*[38], dzywne abowięm rzeczy dziac sie będą po wszistkim swieczie, o iakich przed tim dawno słychac nye beło nie telko w Europie naszey, iako w Niemczech, Angliey, Francziey, włoskiey ziemy, v nas w Polscze y na Rusy, alie tes y wshodnych kraiach: w Persiey, tureckiey, indyskiey ziemy, – prachtyky rozmaite y niespokoynich liudzy wimysły, marzę do łupiestwa, naiazdow, zabyiania podusczac misly ludzkich nie przestanye. Panowie u poddanich swoych na niehęcz nieumieiętnosczyą gurbernacyey y niestatkiem swoym będą zarabiacz, zaczim bardzo sie ludziom priuatnim naprzykrzą. A obiawiacz sie potrzeba, aby ktory z nich, znacny doszyc y wielky, *biothanes*[39] nie został.

Niezgody między stadłamy y na zdrowie następowanie przez zdrady, przez truczyzny, hoczya wielkych familiach znaydowac sie będą, *meum tuum*[40]. Y to wielkych hałasow, kłotni naroby, a bez mała kto garłęm nie zapiecęntuie, *mortuus canis non mordet*[41]. Na wsiach, na miasteckach, ba y w miastach wielkych lud przez podatky, przez zołnierza winiscony głod cierpiecz będzie y głodu s powietrzem nieh sie spodziewa. || **(арк. 548)**

№ 236

Астрологічні календарі Даміана Паєнцького, Адама Розги, Матеуша Орлінського, Стефана Фурмана та інших на 1652 рік

1652.

M[istrz] Damiąn Paięczky [Damian Pajęcki][42], astrolog, we swim kalendarzu położeł, ktory przypiszał dwiema braczy rodzoney iasnie wielmoznym ich mm. pp. i. m. xzędzu Andrzeiowy Lesczinskięmu, biskupowy *Culm[ensi]*[43] y kanclerzowy coronnemu, takze i. m. p. Bogusławowy Lesczynskięmu, pod-

[35] *serpens nisi serpentem deuorauerit non poterit esse draco* – не зжерши змію, змія не зможе стати драконом. Грецьке прислів'я, латинська версія якого відома насамперед з "Адагій" Еразма Ротердамського (№ 2261 / 3, 3, 61).

[36] *revolutionis figurae* – фігури обертання.

[37] *generaliter* – загалом.

[38] *mirabilis* – незвичайний (дивний).

[39] *biothanes* – убитий (або: самогубця).

[40] *meum tuum* – моє – твоє (про користання з чужої власності, як зі своєї; про розмивання і недотримування меж власності; порівн.: Плавт, *Три монети*, 329).

[41] *mortuus canis non mordet* – мертвий пес не кусає.

[42] *Estreicher Karol*. Bibliografia polska. – Kraków, 1912. – T. XXIV. – S. 21–22.

[43] *Culmensi* – хелмінському.

skarbiemu koronnemu, generałowy wielgopolskiemu, o zacmięniach y inych, czo mały y maią za przypatky na swiat y pewne kroliestwa y liudzy przypascz. Niemal szie wszisczy w iedno zgadzaiącz astrologowie, takze Adom Rozga[44], czo swe minutye przypiszał Naswiętszy Pannie Mariey iako patronce y dobrodzieycze narodu ludzkiego, wszistkych grzesnych, prosącz iey o przicznę y o ratunek, aby zahamowała te pliagy na nas nagotowane y gniew Sina swego zagniewanego ubłagała. Tez y Matheus Orlinsky toz opysał, y Sebestiąn Stryiewycz [Sebastianus Fabianus Stryjewicz (Stryievius)][45], y Stanisław Herczius [Stanisław Kazimierz Hercius/Hercyus][46], a nabardzy gdansky astrolog nazwani Stephan Forman [Stefan Furman (Fuhrmann)][47].

Paięczky tak dokłada, ze powietrze srodze ma panowacz y wielie liudzi zarazą swą, serca liudzkie opanowawsy, zarazaiacz tak, iako kiedy beło pierwey w roku 1652.

Mieszięcne zacmienie Wadze, przeciw ktoremu Mars zasiadł, dliacego[48] złe powietrze przinieszie, wyhry, czo zbozu, ogrodom, sadom skodzic będzie y ynih wielie złych rzeczy y niedzy stanęm małzenstwa, factye na rzeczy nowe, naiazdy narodow ieden na drugy[49], znienhamowanya wielie dobrego wispoczy y zwiuzdaney ambyczyiey, sedicye krolestwa wielie utrapią a bespiecnosc[50] dziwnie niebespieczna, i będzie to, iakoby podnietą zazdroscy, nienawiscy, okrucienstwa, chczywoscy rządu y panowanya, nieporządney rospusty zasmuci te zacmięnye, osobliwie kroliestwa te: Austrią, Alsacyą, Infląty, Sabaudia, Delphinat, Turcyą[51], Kaspią etc., a miasta te przednieyse: Olisypon, Kaietę, Placenczyą, Friburg, Argentinę, Spirę, Frankfort, Halę, Fryzingę, Wieden y inich wielie miast y prowinczy.

Słonecne, ktore takze w tym roku strasne będzie w znaku Barana dnia 8 kwietnia przed południem na pułzegarzu o 11, a koniec zacmienia godzina s południa piersa, będzie trwac godzin 2 y minut 15. Zacmi sie go częszci 9, a trzy telko iasne zostaną. Ktore zacmienie liudziom do serca gorącosczy doda, ze liudzie dzykim okrucienstwęm pałacz będą. Ktore zacmienie wieie ducha Marsowego, ktori z domu[52] 10 promienmi srogiemy na tenskoscy nayezda. Y zacmienye w domu 10 slonca nie na *splendor*[53] rzecom pospolitim, ale na upadek wielom, abo obelgę zelzywą. Strachu to pełny wierzhołek podniowego mieyscza,

---

[44] *Estreicher Karol*. Bibliografia polska. – Kraków, 1915. – T. XXVI. – S. 412.

[45] Ibidem. – Kraków, 1933. – T. XXIX. – S. 348; *Buła Janina.* Katalog kalendarzy polskich od XVI do XVIII wieku w zbiorach biblioteki Czartoryskich. – Kraków, 1994. – S. 107–108.

[46] *Estreicher Karol*. Bibliografia polska. – Kraków, 1903. – T. XIX. – S. 41; Kraków, 1901. – T. XVIII. –S. 136; *Basista Jakub.* Kalendarze książkowe w Anglii perwszych Stuartów i w Rzeczypospolitej Wazów // Kalendarze staropolskie / Pod red. Iwony M. Dackiej-Górzyńskiej, Joanny Partyki. – Warszawa, 2013. – S. 106.

[47] *Estreicher Karol*. Bibliografia polska. – Kraków, 1898. – T. XVI. – S. 374; *Kochowski Vespasianus*. Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus. – Cracoviae, 1683. – P. 330.

[48] Слово правлене.

[49] Далі знову повторено “factye na rzeczy nowe”.

[50] Спочатку було написано “bespiecenstwo”.

[51] У рукописі “Tuscyą”.

[52] Далі закреслено “swego”.

[53] *splendor* – блиск, слава.

skąd przepascz na ostatecną zgubę. Z tego termynu [...][54] długiey, plac seroky y boiowysko kroliewskych zawodow y wyelkych xziązat koła. Na tęn wiek natrą namiętnosczy nieporządne panowania, kroliestwa sie dobyiania, winikną woyska gromadne, takie iak złykły bywac *perdellium*[55], obeimye przesliadowanie na podzyw y niezgoda do upatku, zkąd łupy y zdobyczy znacne, potym pospolite rapyny y koło nych zaboie, ze y zacmienie, y sąm Mars z domu 10 nagrzewaią na to, zkąd *liberiori se[vien]tes flagello, regna uexabunt, pessundabunt*[56]. Suszą na powietrzu, [...][57] przegrazayą, smierczy nagłe, osobliwie w naturach gorączych wysokym stanom, || **(арк. 549)** nie tak podlieysym y conditiey rownieyszey, o ktorim serzey rozwodzyc sie prozno, *parue cure nunc loquuntur*, *ingentes autem stupent*[58], poniewaz y skutki iego złe ciągną sie liepiey, niz dwa roky, y bardzy wiwrze swoię zloscz roku drugiego 1653. Tam będzie trzeba *crises obseruare, pronosticis inhiare*[59], do ktorich placz sie serszy otwiera y okazyia przystąpy wielkych odmiąn. Trzody vzitecne ludziom srodze to zacmienie zarazy, od ktorih do liudzy *contagium*[60]. Vczisnie to zacmienye te kroliestwa: Anglią, Francyą, niemiecką ziemię, Sliąsko Wisse, Małą Polskę, Burgundią, Palestinę, Sweczyą, a miasta te: Neapolim, Kapiią, Ankonę, Ferarz, Florencią, Weronę, Traiect, Brunswyk, Krakow[61] y tamte, ktore Wadze podliegaią wzwyz mianowane pod zacmieniem myęsiącza. To sprawy iedno zacmienie słonecne (a pierse miesięcne).

M[istrz] Rozga pyse, ze tego zacmienia słonecnego złe skutky pocną sie dnia 12 pazdiernika w roku teraznieysim 1652, a trwac będą przez dwie lieczie zupełne y dni 11, a skoncą sie 1654, dnia 23 pazdiernika swoy konyec wezmą.

Myłosczywa Panno, Naswiętsza Maria, matko miłosierdzia, krolowa nieba y ziemie! Wieliesmy winni Bogu, Sinowy twoiemu, za grzechy nase. Upros przecię czokolwiek, a ty sama karz miłosiernie, iesli wolia twoia, bo Sina twego cięska y nieznosna ręka. Wsistkie sprawi nase kladziemi pod milosierne nogi twoie, przimi ze nas pod obronę y opiekę swoię.

Trzecie zacmienie miesziącza, ktorego panem iest łaskawy Iowisz, bo w znaku iego Ryb w stopniu 25 przypada, ktore przipadnie godzini 6 z południa[62] na pułzegarzu, a na całym zegarze godzini 24. Koniec iego na pułzegarzu godzy[ni] 9, min[ut] 39, a na całim zegarze godzi[ni] 3 w noc, min[ut] 30. Trwac będzie godzin 3, minut 25. Zacmi sie go części 10, a dwie telko iasne częscy zostaną. Przypadnie dnia *17 septembris*, wrzesnia. Wielie złego uczinye sie. Tu lud pospolity mieysky y wieysky w ucisnieniu, w kłopotach dla tributow wielkych, od ktorych wiwiędnieie bardzy, nyz od horoby abo zrownim niezgody, chorob

---

[54] Слово нерозб.

[55] *rebellium* – бунтівників.

[56] *liberiori sevientes flagello regna vexabunt pessundabunt* – люто розмахуючи батогом, будуть тривожити й руйнувати королівства.

[57] Слово нерозб.

[58] *parve cure nunc loquuntur, ingentes autem stupent* – тепер мале горе промовляє, велике ж – заціпеніло мовчить (Сенека, *Федра,* 607: *curae leves loquuntur, ingentes stupent* – легке горе промовляє, велике – заціпеніло мовчить).

[59] *crises observare, prognosticis inhiare* – переломи (кризи) спостерігати, прогнозами займатися.

[60] *contagium* – зараза.

[61] Слово виділене великими літерами.

[62] Слово правлене.

czyęskych namnozy y morowego powietrza bardzo sie strahacz trzeba. Na morzu y na rzekach, po ktorich zegliuią, wielkie skody podeimą, w rybach zaraza będzie, w bydlie, w koniah, w zwierzu[63]. Wylieią sie *effecti*[64] tego zacmienia naybardzy na te kraie: Portugalyą, Kalabrią, Normandią, Lydyą, Karinthyą, Kroaczyą, Słąsko Nysse. *Sed unitam nullum sit hoc nostrum in omine pondus, o Deus!*[65]

(Spodziewac sie cometi albo zapału iakiego na powietrzu, a to suhosci y gorącoscy liata)[66].

O ogniu.

M[istrz] Matheus Orlinsky pise tak: "Iednako zawse o skutkah, z iednakowych przycyn pohodzączych, pospolita iest mądrim discurowac. Roku 1649 przestrzegałęm gospodarzow, abi beli ostroznie sobie w domah z ogniem dla Marsa y dlia zacmienia słonecnego postępowali. Nie moia wina, ze niektorih domi, folwarky, kamienice y dostatky z dimem do nieba posły. Tego roku opowiedam: dlia tychze przycyn zycę y upominąm kazdego gospodarza, abi w domu z ogniem nie dopuscał ygracz".

Toz pise y przestrzega Stryiewicz o ogniu: "Tego roku prziłozi sie do tego *eclypsis solis in signo igneo, cuius dominus Mars*[67]. Zaczim abi beła ostroznosc wselaka w domah, w miastah, bo nieiednego tęn gosc przywita, mianowicie nachodzonce nasim cały rok. || **(арк. 567)**

№ 237

Нотатка про початок 1652 року

In nomine Domini. Amen. 1652.

№ 238

1652, зима – весна. – Нотатки про поширення чуми у Казимирі та Кракові

Powietrze.

Powietrze, iak sie poczęło adwęnta 1651, tak po godah *in ianuario* y *februario* y dali, to bardzi serzycz sie pocęło w Kazimierzu w domah roznych, iako naprzod na Iacubsky vliczi zaczęło sie u Wolskiego y poddanego, y Mazura rzeznyka, tak potym y u p. [Augustyna] Klimerowskiego pokazało sie, skąd potim wielie y w inih domah do dwudziestu y więcey, z brania rzeczi nawiecey. Ta za-

---

[63] "w bydlie, w koniah, w zwierzu" дописано над рядком.

[64] *effecti* – дія, вплив, наслідки. Полонізована форма; латиною множина мала б бути: *effectus*.

[65] *sed unitam nullum sit hoc nostrum in omine pondus, o Deus!* – але нехай це знамення не має на нас ніякої сили, о Боже! (Порівн.: Овідій, *Героїди,* 7, 65: *nullum sit in omine pondus*).

[66] У рукописі дужку не закрито. Надпис на маргінесі: "[слово нерозб.] beła cometa *in octobre 1652*" (повинно бути: "*in octobri 1652*").

[67] *eclypsis solis in signo igneo, cuius dominus Mars* – затемнення сонця у вогняному знаку, над яким панує Марс.

raza powietrza pokazowała szie potym w Krakowie, na Klieparzu y po przedmieszczyach roznych. S Krakowa szieła liudzy powyiezdało przed powietrzęm po wsziach na mieskanie, gd[z]ie drugim powietrze szie odmieniało, horowały[68], drudzi umierali. Drogoscz kupna kazdy rzeczy do pozywienia za dwoie piniądze kupowac musiely, a xzyądz [Jan Chryzostom] Korsak od Bozego Ciała hodzieł do zapowietrzonyh. Mysmi w Kazimierzu, domi zamykaiąc, ziwnoscią prowidowali, z miasta miescanie szie iałmuzną składaiącz na nie, a grubarzom dwiema z miasta na tydzień placzieli po zł[otych] 4 na strawę osobno od pohowania ubogich timze tak zapowietrzonim, iako i inszich, od kazdego po g[ro]sz[y] 10. Od ktorey plyagy, Panie Boze, racz nas zahowac y obronicz do koncza.

Iam zoną [Anną] wyehał do Wielicky, dworek naiąwsy u pani Skalsky na poliu. A gdy Wielice pocęło mrzecz, wyprowadzilismy sie do Bodzonowa, do wsy oycow tinieckyh za Wielickę, az P[ąn] Bog uspokoiel powietrze w Kazimierzu.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 21, 138–139 (no. 96, 690; фрагменти).

№ 239

21–22 січня 1652 р. – Нотатки про урочистості у Кракові та Казимирі з нагоди народження королевича Яна Сигізмунда

Kroliewicz [Jan Zygmunt][69] sie vrodzieł Warsawie.

22 ianuary w poniedziałek[70] w Kazimierzu triumph odprawialiszmy, weseliącz narodzienia kroliewycza i. m. W trąbi, w bębni byto, w sałamaie grano. Słub gorzał srod rinku y po trzy razy ze 20 dzyał uderzono, racze puscali, kulia beła ognista z rac, koło na wierzhu ratusa z rac obracało sie, dwai puskarze miecami z rac siekli[71] sie.

21 [ianuary]. A w Krakowie y na zomku w niedzielie "*Te Deum laudamus*" w kosciołach spiewały, a w noczy z dział byto y ognie palono, y i. m. x. biskup krakow[ski] [Piotr Gembicki] [...][72].

№ 240

26 січня – 11 березня 1652 р., Варшава. – Новини з сейму про зарплату військові, переговори зі Швецією, московського посла, українське посольство, призначення на уряди підканцлера, великого коронного гетьмана та інші відомості

Seym Warsawie 6 niedzielni.

26 ianuary w piątek seim sie począł Warsawie sesczniedzielni, na ktory seym seymyku prosowskiego posłow obrono, ktori beł *15 10bris [1651]*, ich mm. pp.:

---

[68] Слово правлене.

[69] *Libiszowska Zofia.* Królowa Ludwika Maria. – Warszawa, 1985. – S. 25; *Targosz Karolina*. Uczony dwór Ludwiki Marii Gonzagi (1646–1667): Z dziejów polsko-francuskich stosunków naukowych. – Warszawa, 2015. – S. 211.

[70] У 1652 р. понеділок у дійсності припадав на 21 січня, а неділя, відповідно, на 20 число.

[71] Слово правлене.

[72] Далі текст не дописано Мартином Ґолінським.

i. m. p. Costantego Lubomierzskiego, chrabie na Wisnicu, starostę sądeckiego; || **(арк. 568)**

i. m. p. Ion Wieliopolsky, starosta beczky;

i. m. p. Stephon Koryczynsky, starosta oswięczimsky, oyczowsky;

i. m. p. Ion z Ruscze Braniczky, starosta hęczynsky;

i. m. p. Stanisław Chrząstowsky, poczędek krakowsky;

i. m. p. Gabriel Dębynsky.

Na tem seymie beł ziazd niemały panow. W poselsky yzbie i. m. p. [Stefan] Zam[o]lyski[73], miecnyk szieraczky, krolia i. m. na kolanah przepraszieł, ktorego *verbis*[74] w poselsky yzbie *publice offendit: verbi gratia dicento non secundum regem, sed secundum*[75] *legem procedendum*[76]. Gdzie nazaiutrz *contrarie*[77] interpretował *deprecando*[78] przed kroliem i. m. excusuiącz sie, ze sie omelieł, za ktorem cała poselska yzba proszieła y instantyą czinieła.

Woysko kwarcyane y zacyązne zapłaty sie gorączo upominało.

Commissya Swedamy nie dosła, ta iest rozerwana przez pewne przyczyny.

I. m. p. podskarbiemu koronnemu [Bogusławowi Leszczyńskiemu] przyiąc nie hcziono sumi dwakrocz sto tiszieczy y sesczdziesiąt tiszyęczy *ratione*[79], ze niespełna woysko beło na Ukrainye.

1 marty poseł wielky moskiewsky[80] przyiechał, ktorego *honorifice*[81] wprowadzono do Warsawy, wyiezdali przecziwko niemu. Miał audientią u krolia i. m. *die 4 marty* w dzięn s. Kazimierza. Oddał upominky od cara swego [Aleksego Michajłowicza] kroliowy i. m. [Janowi Kazimierzowi]: dwa czapragi na konia złotem hawtowane y perłamy, surokow 10 soboly ogonkow, 4 suroky soboli y kozuch soboly awtowani perłamy y złotem bogato[82]. Ządał sprawiedlywosczy z umarłych xziązęcia [Jeremiego] Wisniowieckiego y inyh panow, ze mu titułow na listach poumnieysali, nie dopiszuiąc tak, iako sie oni tytułuią. Odprawiony poseł prętko z przyiaznyą y pokoiem.

---

[73] Urzędnicy województw łęczyckiego i sieradzkiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Edward Opaliński, Hanka Żerek-Kleszcz. – Kórnik, 1993. – S. 152, 308. Див.: *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 340; *Czapliński Władysław.* Dwa sejmy w roku 1652: Studium z dziejów rozkładu Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku. – Wrocław, 1955. – S. 110–113; *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 306–307.

[74] *verbis* – словами.

[75] Далі закреслено "*reg[em]*".

[76] *publice offendit: verbi gratia dicendo non secundum regem, sed secundum legem procedendum* – публічно образив, для красного слова кажучи, що діяти треба не як король велить, а як закон велить.

[77] *contrarie* – навпаки.

[78] *deprecando* – виправдовуючись.

[79] *ratione* – з тієї причини, що. У рукописі помилк. "zatione".

[80] Московські посли Афанасій Прончищев та Алмаз Іванов (Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т. – Москва, 1954. – Т. III: 1651–1654 гг. – Док. 82. – С. 164–182; *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 393, 405, 407).

[81] *honorifice* – із почестями.

[82] *Kubala Ludwik.* Pierwsze "liberum veto" // *Kubala Ludwik.* Szkice historyczne, ser. II. – 4-te wyd. – Warszawa, 1901. – S. 101.

Na tymze seimie krol i. m. dał podkanclerzstwo koronne i. m. p. Stephanowy Koriczinskiemu, starosczie oswięcimskiemu, oycowskiemu, po i. m. p. [Hieronimie] Radzieiowskim, przesłym podkanclerzem koronnim, starostą łąmzinsk[im].

Starali sie i. m. pp. senatorowie y posłowie, abi mogli beli przeproszycz krolia i. m. od przesłego i. m. p. podkanclerzego, alie na inszi czas to odłozono. || **(арк. 569)**

Die 8 marty s piątku na sobotę przed niedzielią srodoposną, kiedi sie miał seym skonczycz, roze[r]wany został *ratione* Litwy *ex conspiratione tacita*[83] przez posłow, ktorzi nie hciely dozwolicz y iedney godziny prolongatiey seimowey, gdzie o pułnoczy *facta protestatione*[84], nocą odiehali, na zadną perswazyą posłow nie pozwaliaiącz. Za ktoremi senatorowie y poslowie posłali, aby sie powrocieli *ad concludendum*[85], przynamny do niedzielie albo do poniedziałku zebi docekali. Alie nie hcieli, gdzie confusia stanęła wielka.

Pod Białą Cerkwyą.

Poseł kozaczky[86] od [Bohdana] Hmielnickiego przyiechał, *approbationem pactorum*[87] na seymie żądał, *videlicet*[88] starostwa cehrinskiego aby kazdemu hetmanowy kozackiemu *perpetuis temporibus*[89] było przypiszane. Posłał Hmielnicky kroliowy i. m. koni tureczkych sziedzeniem z rzedami kostownie przybranich 12 y regest do podpisu Woyska Zaporowskiego. Krol i. m. posły kozaczkie z pokoięm odprawieł y regestr podpyszał Woyska Zaporowskiego, ktorego w służbie ma zostawacz dwadziescia tyszyęczy, a inszy kozaczky mayą sie roziscz do swich mieskan y bydz panom swym posłusny y wierny. Woysku nasemu bespiecne stanowyska y lieze pozwolieł Hmielnicky y za Dnieprem, abi im hlieb s hęcią spokoinie wydawali. Vniwersały swe miał zaraz rozeslacz y swych posłanczow, pokoy zawarty y postanowioni mocno y wiernie obieczuiącz dotrzymacz y wierne poddanstwo kroliowy i. m. y Rzeczypospolytey (ktore pacta stanęły pod Białą Cerkwią z ych m. pp. hetmany koron[nemi] y W. X. Lytewskiego z wiadomoscią y pozwolieniem krolia i. m. y Rzeczipospolite[y]).

Tituły krolia i. m. y cara moskiewskiego.

Naiasnieysy y wielky hospodar Iąn Kazimierz, Bozą myłosczyą korol polsky y wielky knias litewsky, rusky, prusky, smudzky, mazowiecky, kyiowsky, wołhensky, podolsky, smolensky, podliasky, czernihowsky, połoczky, witebsky,

---

[83] *ex conspiratione tacita* – через таємну змову.

[84] *facta protestatione* – учинивши протестацію.

[85] *ad concludendum* – до прийняття рішення.

[86] Колишній звягельський полковник Герасько Яцькович, чигиринський сотник Семен Непартович, Михайло Табуренко, Василь Хоменко, посольський писар Федір Конельський, Андрій Лисовець (Воссоединение Украины с Россией. Документы и материалы: В 3 т. – Москва, 1954. – Т. III: 1651–1654 гг. – Док. 82. – С. 170–171; *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 401). Прийом у посольській палаті 7 березня: *Czapliński Władysław.* Dwa sejmy w roku 1652: Studium z dziejów rozkładu Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku. – Wrocław, 1955. – S. 117.

[87] *approbationem pactorum* – схвалення пактів.

[88] *videlicet* – а саме.

[89] *perpetuis temporibus* – на вічні часи.

msczysławsky, infliączky, hestonsky y innich, a swedzky, godzky, wandalsky dziedzicny krol, xziąze filanskie i inich wielie panstw, wąm, bratu swoiemu, welikomu hospodaru czaru y welikomu kniaziu Alexieiowy Mihałowicowy, wsey Rusy samodzierzsci, wladimierskiemu, moskiewskiemu caru, astrahanskiemu, siwierskiemu hospodarowy, pskowskiemu y wielikomu cwierskiemu[90], iuhorskiemu[91] czaru, permskiemu[92], więckomu, || **(арк. 570)** bulharskiemu y welikomu hospodaru kniaziu Nowohroda, nyzowsky zemly, rzezanskiemu, rostowskiemu, iarosławskiemu, białoiezierskiemu[93], obdorskiemu y wszey siewiernyey strony powitaytelu, hospodaru iwierskiey zemli, kardasenskych hospodarzstw hospodaru y obiwatelu, waszomu czaru welikomu y zdrowie wasecho welicenstwa nom, posłom swoym welkym, wydziecz y nawiedzyc kazał.

Krol i. m. buławy koronny[94] nie dał nykomu na seymie, przy sobie ie zatrzymał do czaszu, lubo o nye prosono.

Beła porząnna warta gwardiey krolia i. m. przez seym Warsawye tak w zomku, iako y na miesczie dlia pokoiu y bespiecenstwa, y beł pokoy zahowany bez zwad y hałasow.

Опубліковано: *Kubala Ludwik.* Pierwsze “liberum veto” // *Kubala Ludwik.* Szkice historyczne, ser. II. – 4-te wyd. – Warszawa, 1901. – S. 124–125.

№ 241

8 лютого 1652 р., Пьотриків[95]*. – Лист колишнього підканцлера Єроніма Радзейовського до Стефана Коріцінського з виразом сумніву стосовно правомірності надання йому уряду коронного підканцлера*

Copya listu i. m. p. [Hieronima] Radzieiowskiego, podkanclerzego przesłego, do i. m. p. [Stefana] Koriczinskiego, podkanclerzego teraznieysego, *die 8 february 1652*, co na p. Radzieiowskiego miescu został podkanc[lerzym].

Scęsliwe y prętkie *fatum*[96] obiasnieło w. m. mego mo[scziwego] pana, a bez zadney praczy y *studio hominum*[97] serokych granycz doszyc udzielyło w. m., memu mo[sczywemu] panu, iezelis *benignitate sua*[98] sprawuie, a na czas krotky malo pociehy, iezelys na czas długy *utinam feliciter, super me*[99] nie miałes my, w. m., moy mosczy pąn, tego czynic y na prawo następowac,

---

[90] У рукописі “iuierskiemu”.

[91] У рукописі “iukorskiemu”.

[92] У рукописі “perckomu”.

[93] У рукописі “białocerkiewskiemu”.

[94] Далі закреслено: “y buławy W. X. Litewskiego koronny”.

[95] Місце написання документа встановлено за вид.: *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 294–295, 624. Стефан Коріцінський отримав уряд підканцлера 4 лютого на сеймі у Варшаві (Ibidem. – S. 285, 291; *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 330).

[96] *fatum* – доля.

[97] bez zadney praczy y *studio hominum* – без жодної праці і старання людей.

[98] *benignitate sua* – ласкою своєю.

[99] *utinam feliciter, super me* – о, якби щасливо, наді мною.

zes *absolute*[100] z ręku i. k. m. przyiął urząd moy, nie z umislney iednak, ani dobrowolney resignatiey moiey. Iezeli ta iedna *poena*[101] tak wielie moze, cosz rozumiecz o prawye, ktoremu sie gwalt dzieie, ze *plus valet et potest*[102] wzyąc, co komu dało, a oddac onemu, komu u kogo niesłusnie wzyęto? Od stanowienia Polsky nikomu sie *preiudicium simile*[103] nie stało. Iezeli w. m., moy mo[sczy] pąn, dobrze otrzymał, iest co hwalycz, iezelis zlie – godna[104] nagany. Iakoskolwiek *vtrique parco et exitum gratulor* w. m., memu mo[scziwemu] panu[105], nie daiąc okaziey do alteratiey, samego siebie scerey przyiazny oddaię.

Datum vt supra[106]. || **(арк. 571)**

№ 242

15 лютого 1652 р., Варшава[107]. *– Лист коронного підканцлера Стефана Корицінського до Єроніма Радзейовського із запевненням у тому, що він отримав цей уряд згідно з правом Речі Посполитої*

Respons od i. m. p. [Stefana] Koricinskiego, podkanclerzego teraznieysego koron[nego], do i. m. p. [Hieronima] Radzieiowskiego, przeslego podkanclerzego koronnego.

Nagłe ludziom rzeczy nigdy sie dobrze nadawac nie mogą, bo ani *fundamenta certitudinis*, ani *angularia locationis possident*[108] daliekiey roznosci fortuna moia od szczęscia w. m., mego m. pana. Wprawdziec to przizнacz muszę w. m., memu m. panu, ze *in uno actu oculi*[109] gwałtęm sie było naglie y prętko obalieło *fortunium*[110] na w. m., mego m. pana, co teras mnye przypysowacz raczys, bo to wszistko sprawowały *anni venalia*[111], tak iescze prędzey ciężarem obrotu swego przyczisnęło w. m., mego mo[scziwego] pana. Mnie zas długoli, lub[o] krotko *in eo rerum statu*[112], w ktorim teraz iestem, przy łascze Bozy trzymacz będzie, rozumięm y spodziewom sie, ze inakszim sposobęm, bo *virtutis premium honor*[113], wsakzem tego nie przez zadne szyły nabył, alie skarbnycze swiąthobliwych rąk ie^{o} kroliewsky mosczy, p. mego miłoszczi[we]go, otrzymał. Iezelis przecywko prawu, tom sobie przeciwny; iezeli nie[114], częmu

---

[100] *absolute* – беззастережно.
[101] *poena* – кара.
[102] *plus valet et potest* – більше має і може.
[103] *preiudicium simile* – такої ж кривди.
[104] Далі закреслено “rzec”.
[105] *utrique parco et exitum gratulor* w. m., memu mo[scziwemu] panu – приймаю і те, і те, і вітаю вашу миліcть, мого милостивого пана, з завершенням.
[106] *datum ut supra* – дано, як вище.
[107] Дату і місце написання листа встановлено за вид.: *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 295, 624.
[108] ani *fundamenta certitudinis*, ani *angularia locationis possident* – не має ані фундаменту певності, ні наріжного каменю місця.
[109] *in uno actu oculi* – вмить.
[110] *fortunium* – невезіння.
[111] *anni venalia* – продажі року (можливо, йдеться про “anniversalia” – річницю).
[112] *in eo rerum statu* – за такого стану речей.
[113] *virtutis praemium honor* – честь – нагорода за доброчесність. У рукописі “honos”.
[114] У рукописі “nicz”.

nie mąm bydz doskonały? – *Leges ponuntur non postponantur*[115]; iezelis *de male obtento*[116], będę ch[c]zyał *docery*[117], alie wiem, ze y ia głowę nie dlia kształtu noszę. Chczieyze tedi w. m., moy m. pąn, maluczkym [pacyjentem][118] zostawacz, a [ia], za szczęszczyęm ydącz, wielkym dygnitarzęm y senatorem etc.

№ 243

25 березня і 8 квітня 1652 р. – Нотатки Мартина Ґолінського про місячне й сонячне затемнення

Zacmienie miesącza beło.

25 marty w kwietny poniedziałek pod pełnią miesziącza miesziąc czmieł szie na zegarze o godzinie 9, a na pułzegarzu godzini z pułnoczy 3. Trwac miało godzin 3, minut 41, koniec iego o godzinie 7 z pułnoczy. Dzięn zased y niebo nieiasne beło, nie znac beło zacmięnia.

Ktore zacmienie ma w religiach duhownie wzniecac nową rzec, ktorey pożądani koniec y wdzięcni *contentiones, cum magna difficultate et inuidia, generaliter salutiferas* znaczy[119]. W przisłym roku 1653 moc swoię y skutky pokazowac będzie w marcu, a przez trzy miesiące trwac będą y dni 14, od 10 dnia marca miesiące rachuiącz, po 30 dni na kazdy (m[istrz] Adąm Rozga pyse).

Zacmienie słąncza beło.

8 aprilis w poniedziałek przewodni, gdismi obhodzieli swięto Naswietsi Panni Mariey zwiastowania, beło zacmienie słonecne. Dzięn iasny beł, wesoły. O 11 na pułzegarzu pocęło sie psowac. Trwało godzinę s południa, alie przecię doszic siebie dawało iasnych promieny na swiat, ze nie kazdy poznał, iezeli sie cmi albo psuie. Ubiwało go od spatku potrose (alie nie tak bardzo, iako go opisali pp. astro- || **(арк. 572)** logowie strasno). Trwacz mało, iako opiszano, godzin 2, minut 14. Skutky tego zacmienia roku tego pokazą sie dnia 12 pazd[z]iernyka y trwacz będą przez dwie lieczye zupełne y dni 11, az do roku 1654, dnia 23 pazdziernyka koniecz wezmą.

Myłosczywa Panno, Przenaswiętsza Maria, matko miłosierdzia, kroliowa nieba y ziemie, modl sie za nami grzesnemy! Wieliesmi winni Bogu, Sinowy twoiemu, za grzechy nase, upros przecyę czokolwiek, a ty sama nas karz myłosiernye, iesli wolia twoia, bo Sina twego czięska y nieznosna ręka.

№ 244

Лист кримського хана Іслама Ґірея III до молдавського господаря Василя Лупула про напад поляків і молдаван на татарських посланців коло Хаджибею

Copya listu od hana krimskiego [Islam Gereja III] do hospodara wołoskiego [Bazylego Lupu], 1652.

---

[115] *leges ponuntur non postponantur* – закони установлюються, але не легковажаться.
[116] *de male obtento* – щодо поганого судового слідства.
[117] *doceri* – бути поінформованим.
[118] Так у цитаті копії документа в Адама Керстена – "підданим" (*Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 295). У рукописі "patientem".
[119] *contentiones, cum magna difficultate et invidia, generaliter salutiferas* znaczy – означає (хоч і у великій нужді та біді) загалом рятівні зусилля.

Wielmozny między monarhamy pokolenia Messiasowego, przeswietny myędzy wibranemy sług Iesusowych, przyiacieliu nasz, woiewodo wołosky, ktorego koniec niehay będzie szczęslywy.

A przy tym z wysokiego tronu naszego to sie wąm oznaimuie, yz doniosło sie uszu naszych, ze podroznych tych, mianowiczie, ktorzy z Białogrodu pusczayą sie tu w te kraie, po drogach zabierayą, rozbyiayą, częmusmy[120] doskonalie długo wierzyc nie hczyely. Asz kiedy Ialy aga[121] nas budzyaczky, wyprawiwszy do nas kielka liudzy z lystamy, ktorich na Koczuibeiu kielka pohanczow, wypadszy, rozbyly y dwuch zywcęm poymaly. Ostatek czy, ktorzy vsly dway, czili trzey, tu do nas prosto przybywszy, taką nąm daly o tym relatyą, powiadaiącz, ze między temi rozboynykamy napoł s Polakamy miesała sie wespoł Wołosa, zkąd iako od Polakow, tak y od Wołoszey nie mas nycz niepodobienstwa. Czo sie tedy tknie Polakow, umislnie Szachdemyr [Szach Temir][122], sługę naszego, do was posełąmy, ządaiąc, abyscie nasz wiadomym vczinyely, iezely za dozwolieniem, czyli tesz sweywoly dla zariwczey[123] w polya wypadli. O czo pilno prosięmy, abyscie sie o tym czyekawie wywiedzyawszy, prawdzywie nąm iako naydoskonaly oznaymyli. Niech będzie Pąn Bog pochwalon, ze mi, nie ufaiąc calie pactom z krolem polskym zawartym, lecie, zymie y na kazdy czas mąmy zawsze gotowe woyska tatarzskie, nahayskie y wszistkie krimskie, ktorzy, o woynie z Polakamy ustawicnie prosąc, do Boga wzdyhayą. O czym wy samy liepiey wiedziecz mozeczye. I iezeli pacta rozerwawszy, woisko przecywko kozakom zaporowskym wyprawią, niehay wiedzą o tym, ysz naszy Tatarowye zmyłuią sie nad ych dusamy y onych tak zymie, iako y lieczye ratowacz nie zaniechayą. Niehayze o takiey tatarskiey przecywko kozakom przyiazny y myłosczy wiedzą.

W ostatku, modlitwy temu, ktory iest drogą prawdy etc. || **(арк. 573)**

Опубліковано: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 429–430 (прим.) (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 467 (no. 182) (переклад англійською).

№ 245

Лист кримського візира Сефера Ґазі-аги до молдавського господаря Василя Лупула про напад поляків і молдаван на татарських посланців коло Хаджибею

Copyia listu od Seffer Kazy agi [Sefer Gazi agi] do hospodara woloskiego [Bazylego Lupu], 1652.

---

[120] Далі помилк. повторено "my".

[121] Див. редакційний коментар про те, чи тут ідеться про історичний персонаж з таким іменем, чи про титул ханського урядника в Буджаку з осідком в Акермані ("yali aghasi/jały ağasy"): *Hrushevsky Mykhailo*. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 467; *Senai Hadży Mehmed.* Historia chana Islam Gereja III / Wyd. Zygmunt Abrahamowicz; koment. Olgierd Górka, Zbigniew Wójcik. – Warszawa, 1971. – S. 173, 184 (прим. 300, 447).

[122] *Hrushevsky Mykhailo*. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 467.

[123] У Михайла Грушевського: "для здобичі".

Punctie przyiazny, przykładzie myłosczy scerey y myły przyiaczieliu moy, pod ktorego obecnosczyą niezliczone oddawsy pozdrowienie!

To wąm sceregо affectu naszego oznaymuiемy, ysz lubo nasz cęsto wiadomosczy dohodzieły, yz z Bialogrodu iadączych tu po drogah rozbyiaią. Przecięm ia, długo y sąm nie wierząсz, pana swego naiasnieysego, hana imosczy [Islam Gereja], turbowac nie hczyał, na pewnieysą czekaiąсz wiadomoscz. Asz kiedy Ialy aga budzyaczky, wiprawywszy w pilnich sprawach kilka ludu do hana imosczy, ktorych na Koczaybeiu rozbyto: dwuch zywcem zabrano, a dway albo trzey ledwo vsly. Czi tu do nas przybiwszy, taką nąm dali o tim relatyą, ze między temi rozboynykamy z Polakami zarownie miesali sie y Wołosza, o ktorih iako mi nie wątpiемi tak, zeby to za waszą wiadomosczyą było, nigdi my nie rozumiemy, raczey tak trzimąmy, ze kupa iakas swawolnych[124], w polie wipadszy, to sprawyli. Iednak, iezely to z iakiego dozwolienia czyli tes iako opriskowie dlia zdobyczy y kradziezy wipadli umislnie, Syachdemira [Szach Temira] do was dlia wiadomosczy posełąmy, pilnie prosząсz, abiscie[125] sie rzetelniey doskonalie wiwiedziawszy, iezeli sie to na swowolnych Wołochow, iakych pokaze, z nych nieodwłocną sprawiedliwoscz vczyniely. A iezely tes na Polyakow, tedy z iakiego dozwolienya, czyli tesz z iaky przicziny doskonalie y prawdziwie, raczcie nąm oznaymycz. My z łasky naywissego Boga bynamni sie tym nie turbuiемy, ze nąm krol polsky pactow nie dotrzymuie, a iezely sie tym sczyczy y w pihę podnoszy, ze woysko nasze raz dało sie wezsprzecz, przez co 30 albo 40 Tatarow tam sie zostało, tedy nieh wie o tym, ze na to mieysce Polakow tych pohanczow 4 albo pięcz tyszięczy u nas tu w niewoly dyszy. A oproc tego, kiedi potim, to iest pod Białą Cerkiew, na kozakow przysly, tego pohanstwa ze trzy[sta] albo sterista zginęło, ktorzy teraz[126] u Tatarow zostaią w czyęskym więzieniu. Niech będzie Pąn Bog pohwalion, ze my o ych pokoy bynamny nie trwamy. A yako tatarskie y nahayskie woyska z duse pragną woyny z Polakamy, wąm o tym oznaimowacz nie potrzeba. Teraz iuz sobie odpoczywaią y konie tuczą, gotowy będacz lieczie, zimie y na kazdy czas.

Nic więcey nie pragniемy, tylko aby P[ąn] Bog woysku nasemu iako prawdziwie musurmanskiemu pobłogosławieł, iezely ony nąm winnego haraczu nie oddadzą. Na ten czas mi sie tes P[anu] Bogu polyeciemy.

Kartka w lysczye. || **(арк. 574)**

Kohany przyiacieliu moy! Moznaly rzecz racz nye załowac iednego posłancza, przez ktoregobysz o tym Polakom oznaymył y iezeliby sobie z namy zyczyly pokoiu? Tedy liudzy tych, ktorych Ialy aga do naiasnieysego hana i. m. był wiprawieł y z konmy ych nieh odeslią, tu dopiero poznacz będzie ych przecywko nąm przyiazn. Dliaczego proszięmy wasz, zebyscie umislnye w tey sprawie kogokolwiek swoych do nych posłaly, a iezeli oni to nąm odmowyą y zabranych więzniow nom nie poslyą, my sie tesz bynamny turbowacz nie będzyемy.

Опубліковано: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 429–430 (прим.) (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 467 (no. 182) (переклад англійською).

---

[124] Далі закреслено "Polyakow".

[125] Слово правлене.

[126] У рукописі це слово помилк. написано двічі.

№ 246

26 квітня 1652 р. – Новини про польсько-українські сутички і знесення коронних хоругов

Nowyni z Ukraini przisły do Krakowa *die 26 aprilis 1652*.

Ze na Ukrainie za Dniepręm powadzieli sie na stanowisku z woyska polskiego zołnierze y z kozaky, czyli koło stanowyska, czyli koło ynszey przyczyny, tamze porwawszy sie z obu stron do siebie. Horągiew i. m. p. [Jana] Siemaska[127] zniesiona y pułkowy sie dostało i. m. p. Woniłowycza [Michała Wojniłowicza][128].

Pułk tes i. m. p. [Sebastiana] Mahowskiego wysziecz miał Lipowe y trzi tisziące oszady, y wszy kielka.

№ 247

Нотатки про надприродне лихо, що спіткало людей у Корчині

W Nowim Miscie czud[129].

W Korczinie, to iest w Nowim Miescie, plaga sroga na liudzi, ze carczy opętali liudzy, iak puł miasta: mowiono, ze przehodzy sto osob. Iedni mowią, przez cary rusky iakis, drudzi mowią, ze z doposcenia Boskiego za grzehy liudzkie. Dziwi broieli, wrescąc srodze, az ih bernadin, kapłon pobozny, zakliął, ze cziho bely. || **(арк. 575)**

№ 248

23 березня 1652 р., Брацлав. – Лист польного коронного гетьмана Мартина Калиновського до Яна Казимира про події в Україні і сутички польських хоругов з козаками

Copya lystu od i. m. p. [Marcina] Kalinowskiego, hetmana polnego koronnego, z Ukrayny do krolia i. m. [Jana Kazimierza] o kozakach.

Naiasnieyszy krolu, panie moy myłosczywy!

Zwycaina chłopskiey zdrady swawolia a czodzienna hetmana zaporowskiego [Bohdana Chmielnickiego] niestatecnosc vrosczyła na Zadnieprzu niemało miesaniny, lubo bowięm p. miecnik bracławsky[130] [Jan Kalinowski][131], brat moy, w Nyzinye y poblissey Czerniechowscziznie spokoinie s pułkięm osiadł. W dalsey iednak Czerniechowsczyznie y za Udaniem pułky p. [Sebastiana] Mahowskiego y p. [Michała] Woyniełowycza, ktorzy ode mnie do hetmana

---

[127] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [496], no. 132; *Długołęcki Wojciech Jacek.* Batoh 1652. – Warszawa, 1995. – S. 59.

[128] Pamiętniki Łosia, towarzysza chorągwi pancernej Władysława margrabi Myszkowskiego, wojewody krakowskiego, obejmujące wydarzenia od r. 1646 do 1667 / Wyd. Żegota Pauli. – Kraków, 1858. – S. 5; *Długołęcki Wojciech Jacek.* Batoh 1652. – Warszawa, 1995. – S. 56.

[129] Ті самі новини див. далі док. 259.

[130] У рукописі це слово помилк. написано двічі.

[131] *Długołęcki Wojciech Jacek.* Batoh 1652. – Warszawa, 1995. – S. 56.

zaporowskiego w sprawah Rzeczypospo[l]i[te]y posłani, te stanowyska umowiel[y]* bely, do ktorych według vniwersałow y przistawow iego posli, kłotny zazely y zazywaią. Albowięm p. Woyniełowycz za temiz vniwersałami y przistawami, z pułkięm stanowyska swego osiadszy spokoinye, za Udaniem z nagłey odmiany od zbuntowanego pospolstwa y zkupionego vltaystwa stanowyska swego wyparty y pułkowe horągwie wiczisnione. Znak pułkowy p. starosty zytomyrskiego [Krzysztofa Tyszkiewicza] w odpieraniu takowego swawolenstwa potędze cztereh towarzystwa y czeliadzy – pobytych, ranionich y rozgromionich pod kilkadziesyąt – skodę odnyosł. A p. Mahowskiego pułk w zabranianiu do Rumna na stanowysko iescze zaz[y]wa* controwersziey y miesaniny. Gdy sie ta kłotnia z pułkięm p. Woiniełowycza y znakami stała, *concurrunt*[132] liedwie nie oraz obie do mnie skargy z Zadnieprza, tak tey kłotniey, iakom wzwysz namienieł relacia. A na p. Woiniełowyca od hetmana zaporowskiego o to, zeby miał, wysedszy między miasta pułku przyluczkiego, kozakow w pięn sczynacz y horągwiąm kazac, regestr pobitych kozakow posławszy, a o inkwysityą ządayącz, swoych pochamowac obieczuiącz, a tegoz ode mnie ządaiącz. Taka iest statecnosczy hetmana zaporowskiego proba, ze dawsy do apprehensiey stanowysk vniwersały y przystawow, znowu listęm priwatnim burzy swowolenstwo, ktorego przecywko przysiędze, przecywko wselkiemu bespiecenstwu, *nefarius ausus*[133] comput regestrowy podawszy, wypysnykow od poddanstwa y statiey brony. Do nasych z ofertamy dotrzimania pokoiu y do swych z poduscenięm do złego pysania daye y iako *sub umbra*[134] wsystko złe sie dzieie. Co wasa kroliewska moscz z teraznieysych alteraty zadnyeprzskych y tych roznich pism ode mnye przysłanych łatwo zrozumiec mozes. *In concursu*[135] tedy takych alteraty y wiadomoscy zarazęm do hetmana zaporowsk[iego]* wyprawuyę, zal tęn opowiedzyawszy, na inquisitią chętnie pozwaląm, skarac winn[ych]* za dowodęm obieczuyę; tegoz po hetmanye zaporowskym potrzebuię, vpewniaiąc, ze ia ryczerzstwo zakazem strzimąm, ządayącz, aby y on toz vczinieł. Do i. m. p. [wo]iewody* kyiowskiego [Adama Kisiela] pysanie moie zarazem przeszyłąm, aby *ex munere offícy sui*[136] na inquisitią do rycerzstwa *subiecta idonea in locum delicti*[137] zeslał, iakoby tęn og[ien]* w tey kłotny wynnich beł zagasony. Do p. miecnyka coraz moie dayę pyszan[ie]*, aby poky stacz moze, spokoynych do usmyerzenya takowych miesanin sposobow paci[fi]cował* te kłotnie na nase. Z hetmanęm zaporowskim, referuiącz sie, znos[iemy], [aby] || **(арк. 576)** w trzimaniu ostroznoscy y skromnosczy zostawał, patrzaiącz na rzeczy, pułky w poblizu pomiesał, usmierzenie tey kłotny na pilnym mayącz baczenyu y wselakie *ex euentu salutaria caperet consilia*[138], nieomieskaną przeszylaiącz wiadomoscz p. starosczie zytomierzskiemu, aby bez huku y powozenia przewozy y prąmy miał *in sua dispositione et custodia*[139], przypominąm. Woysko W. X. Litewskiego, do Nowogrotka

---

[132] *concurrunt* – надходять.
[133] *nefarius ausus* – негідний вчинок.
[134] *sub umbra* – під захистом.
[135] *in concursu* – при збігу.
[136] *ex munere officii sui* – з обов'язку свого уряду.
[137] *subiecta idonea in locum delicti* – належні предмети на місце злочину.
[138] *ex eventu salutaria caperet consilia* – відповідно до ситуації приймав рятівні рішення.
[139] *in sua dispositione et custodia* – під своїм контролем і охороною (у рукописі помилк. "discretione et custya").

y Soszycze pysarzow posławsy, na ordinans i. m. p. hetmana litew[skiego] [Janusza Radziwiłła] czekaiącz, nie przeprawuie sie. Pysałęm do nych; nie więm, czo za effect pisania mego będzie, poniewaz p. miecnykowy taką dałęm declaratią, aby z tamtym woyskięm cale o wsistkym sie znosył. Iezelyby iednak przeprawycz sie w Nowogrocziznye zbraniało, poniewaz w głębsey Ukrainie Zadnieprskiey do zaciągnięnia hleba trudny y iuz sie krwią oblyał, zeby *ex re capiendo consilium*[140] na tamto woysko chlieba mogł zasiądz. Te wszystkie wyadomosczy waszey krolie[wskiey] mosczy bez przysady *gemine defero*[141], abys w. k. m., *ea interuenientia*[142] wysoko vwazywszy, bespiecnosczyą dalszą *securitatem*[143] y bespiecenstwo oyczyzny naszey obmisliawał. Bo iezeli sie zewsąd sposobioną przez te czaszy hytrosczyą y conspiratyą, o ktorey swoie częste w. k. m. przesełałęm wiadomosczy, zakłoczycz y zamieszac zechcze *in ea* woyska *tenuitate*[144], ktore płaczy y consolatiey przez nieuczinienie scęsliwego skutku consultatiey seymowych nie ma y bez suplementow zostaie, iako zadnieprskie secundowac woysko, tak tey tu sczianie, y cała do nieprzyiacyelia y od pol *firmo esse praesidio*[145] nie miała urosczycz *difficultas, egestati* woyska *subuenire*[146], patrząc y na dalsze czaszy zatrzymania iego sposobnieyszego, nie moze sie wynalescz, poniewaz ta niespokoina głowa, hetmąn zaporowsky, w wydaniu hlieba tego tak w Zadnieprskiey, iako y w tutecney Ukrainie variatiami coraz odmiennemy czasz zwłoczy, tylko suplementowacz woysko chleba rozdanyem w Polscze albo raczey wybieraniem za assignatiamy z łąnow koronnych pynyędzy przez towarzystwo. Hetmana zaporowskiego ze wszistkym Woyskięm w. k. m. Zaporowskym przez cęste z nym conferentye w confidentiey gruntowacz dotrzymanyęm pokoyu od w. k. m. y Rzeczypospo[litey] dalsą laską zatrzymawac y aby tęn pokoy sprzysięzęny spolnie upiastowac hczyał, *omni ratione*[147] persuadowacz. Koło czego wszystkiego, nim declaratia woly w. k. mosczy przydzie, z powinnosczy moiey vszylnym hodzycz pieczołowaniem y na obie strony. Za temi coraz w ostrogach, w gotowosczy woyska kozackiego na iakąsz imprezę ponowszymi *intentus esse, ex euentu*[148] dalsze accomodowacz *consilia*[149], a o wszistkym *gemine*[150] w. k. m., panu memu myłosczi[wemu], dawac znac [...][151], a zwycayna staranya mego nie ustawac będzie piecza. Wiernie zatym maiestatowy w. k. msczy, p. m. miloscziwego, oddaię posług moych vnizonosczy.

W Bracławyu *die 23 marty 1652*.

Waszy krolie[wskiey] mos[czy], p. mego miłosczywego, wierny poddany. ||
(арк. 577)

---

[140] *ex re capiendo consilium* – ухвалюючи рішення відповідно до ситуації.
[141] *gemine defero* – без змін повідомляю.
[142] *ea intervenientia* – ці події.
[143] *securitatem* – безпеку.
[144] *in ea* woyska *tenuitate* – при такому малому війську.
[145] *firmo esse praesidio* – є міцна залога.
[146] *difficultas, egestati* woyska *subvenire* – трудність, прийти на поміч дрібці війська.
[147] *omni ratione* – всіляко.
[148] *intentus esse, ex eventu* – бути уважним, як наслідок.
[149] *consilia* – ради.
[150] *gemine* – в такому ж вигляді.
[151] Слово нерозб.

Опубліковано: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 411–412 (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 446 (переклад англійською).

№ 249

Нотатки про перехід через Казимир королівських хоругов

Zołnierze.

Chorągwy kielka przesło przez Kazimierz krolia i. m., dragany 2 beły dobrze okrite, porządne w barwie lazurowey albo obłoczistey konno. Dalismi im kontentatyą z łasky. Nie stali w Kazimierzu, ani nikędy zadni przikrosczi nie uczinieły. Kielka przesło inszych, czo zbierano na krolia i. m. tak konnich, iako y pieszych, y tym nie dalismi nycz. Przesly spokoynie, nie cziniącz nykomu przikrosczy zad[ney]*, ani stanowiska zadnego, y noclegu y pokarmu nie ciniącz.

№ 250

20 лютого 1652 р., Варшава[152]*. – Новини про смерть королевича Яна Сигізмунда*

Kroliewycz i. m. młody [Jan Zygmunt] vmarł, krolia i. m. [Jana] Kazimierza sin, y corka [Maria Anna Teresa].

Vmarł Warszawie, niedługo zyiącz. Czyało iego y z kroliowną małą, czo pierwey vmarła, przywieziono na mułach w liektycze do krakowskiego zomku y zhowono w grobie kroliewskym bez ceremony y pogrzebu.

№ 251

Нотатки про судові суперечки у Кракові стосовно податків війта, лавників і райців

W Krakowie niezgoda.

Pozwono w Krakowie p. woyta y p. lawnykow wissego prawa o nyepłacenie podatkow, a osobliwie donatywy, ktorzi sie bronieli wolnosciamy y przywilieiamy, ze są *exempty*[153] y wolni od wselakych podatkow. Wytoceła sie sprawa za dworęm, przegrał vrząd wissego prawa. Nakazał krol i. m. płaczycz *ratione*[154] andlu y kupiecztwa, aby y za retenta oddali, czo nie płaczieli, y teraznieysą donatywę przesłą w roku 1651 kielka tyszięczy. Y musieli, złoziwszi sie, odwiescz do Warsawy do skarbu *in martio 1652*.

---

[152] Датування документа за днем смерті королевича: *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 336; *Libiszowska Zofia.* Królowa Ludwika Maria. – Warszawa, 1985. – S. 25.

[153] *exempti* – виключені.

[154] *ratione* – щодо.

Znowu takze ławniczy wissego prawa y s pospolstwęm, imięniem ych p. [Jan] Pernus y p. Morykony [Marek Antoni Moriconi][155], dway sie spoliwsy, pp. radziec pozwali takze o podatky z maiętnosczy, ktorzi ich więcey maią nad tę kamięnce, co sąm w ni mieska, s k[to]rey* zawse z dawna prawęm szą uwolnieni, alie zebi z inszych płaczieli, ta[k]ze* od andlu y kupiecztwa donatywę. Krol i. m. som sządził tę sprawę y nakazał decretem placzycz pp. rayczom krakowskym[156] y za retenta oddacz 24 tysziącze y na potym placzyc musza y simplie dawac w[e]dlie* andliu, ktory prowadzy iaky (samy sie pp. rayce taxuią z Rzecipospolitey swemy dobremy przyiacioly, co yh na to wisadzą, a tak łacno odprawią taxe pp. raice).

№ 252

7 лютого 1652 р., Казимир. – Нотатки про обрання бурмістрів у місті на 1652 рік

Electya pp. residentow w Kazymyerzu.

7 february ziehał do Kazimierza wedlye dawnego zwyczayu i. m. p. [Marcin] Pygłowsky, p[od]rzęnczy* krakowsky, y obrał residentow na rok 1652: p. [Adama] Wahlikowicza, p. [Andrzeja] Iasowskieg[o]*, p. [Wojciecha] Zawadę, p. [Macieja] Briskiego, p. [Wawrzyńca] Mrockowicza, p. [Pawła] Przytułowicza, nowotnego rayczę. Kolatyą odprawieł, po powietrzu [...][157]. || **(арк. 578)**

№ 253

Нотатки про служби у костелах Казимира за припинення війни і морової пошесті

Strony powietrza.

Odprawialismy wotywy w Kazimierzu po kosczyołach, Pana Boga proszącz, zeby nasz uhował y obronyeł od woyni y morowego powietrza, u Bozego Cziała 2, u s. Katarzy[ny] przi obrazie Naswiętszy Panni Mary, na Skałcze u grobu s. Stanisława, v s. Iacuba, u ołtarza braczkiego na Stradomiu, u grobu b[łogosławionego] s. Symona, Lypnycze u oycow bernardynow, aby Pąn Bog te pliagi srogiego gniewu swego za grzehy nasze od nasz raczeł oddalycz z miłosierdzia swego niewimownego przez przicinę Naswiętszy Panni Mariey y ss. patronow nasych.

№ 254

24 квітня 1652 р., Краків. – Нотатки про спалення клерика, який служив у костелі без належних священичих свячень

Spaliono klieryka.

24 aprilis w Krakowie z dekretu groczkiego srod rynku krakowskiego spaliono klieryka, ktory swięczenia nie maiącz doskonałego, liedwo iedno,

[155] *Bieniarzówna Janina.* Mieszczaństwo krakowskie XVII w.: Z badań nad strukturą społeczną miasta. – Kraków, 1969. – S. 138, 165.

[156] *Eadem.* Z dawnego Krakowa: Szkice i obrazki z XVII wieku. – Kraków, 1957. – S. 13.

[157] Далі декілька слів втрачено.

wazeł sie msze odprawyacz y za wikaryego służeł przi koscielie we wszy. Spowiedzi słuchał, communikował, krzcieł, słiuby dawał, wszistko tak odprawiał, iako kapłon, przez długi czas to cziniącz. Az go posliakowono, ze miał zmyslione listy y atestatie swięcęnia swego. A tak sie beł shronieł, potym tego nie przestał, az go znowu posliakowawszy, poymano y swięcenie z niego zdiąwszy do grodu do wieze oddano y osądzono ręce mu wprzod poobczynac, potym spalicz, alie vprosono, ze nie ucięto. Xziądz [Jan] Suhodolsky[158], proboscz wielicky y pliebon niepołomsky, postrzeg tego xziedza, u s. Valantego msą maiąc, y kazal go poymacz y oddac do xzięd̨za biskupa [Piotra Gembickiego].

№ 255

1652 р., квітень. – Нотатки про хвороби й поширення чуми у Казимирі, Кракові та Клепарі

Horoby.

25 aprilis p. Misieczką, woytową starą, w kosczielie z lieknienia, mowiono, paralis naruszał w prawą stronę y mowę odiął, ktorą potym p. [Gabriel] Ohoczky, raycza y doctor krakowsky, ratował, ze trohę przisła do siebie y mowyc troskę pocęła, ze y belo trohę zrozumiecz.

25 aprilis, prawie w tęnze dzien, między sewczy Pindelie sewca zonę, ktorą zwano z tłustosczy, ze tłusta beła, Odliewaną, powietrze naruszeło y umarła trzecyego dnia.

Ludzie prętko w roznych horobach prętko umierali y naglie, drudzy, iako ieden, s kosczioła wisedszy[159], wispowiedawszy sie y prziiąwszy Pana Iesusa, pod kamięncą siadszy, umarł, nie doset do domu.

Łozne horoby, krwie płinięnia z nosa, z ust.

Mgły więcey niz tydzięn bywały, zawse z rana smierdzyącze, plugawe, ciemne, ktore na ziemię upadały a trwaly y po 3 godzyny na dzięn po Wielky Noczy w kwietniu [...][160] zapanowały mgły, || **(арк. 579)** wiatry srogie, wihry z descem, spliutą srogą zimnęm; panowały długo, prawie do s. Stanisława, y po s. Stanisławie przimrosky beły. W dzięn s. Stanisława descz zimny beł, grad, ze na ogrodah potłuk rosady y sałaty, drobne rzeczy wszhodzącze y stroną na sadah kwyaty. Grmiało srodze. Woda Wiszlie panowała rowno z brzegami tak na swięta, iako y na s. Stanisław[a], y pierwey (mieli flisniczy swoię wygodę).

A powietrze co dali, to bardzy serzeło sie w Krakowie, w Kazimierzu y po przedmiescyach na Klieparzu.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 20–21, 139 (no. 92–95, 690a; фрагменти).

---

[158] *Temberski Stanisław.* Roczniki 1647–1656 / Wyd. Wiktor Czermak // Scriptores rerum Polonicarum. – Kraków, 1897. – T. XVI. – S. 359.

[159] Далі правлено “po [spowiedzi]”.

[160] Далі півряд̨ка втрачено. У 1652 р. Великдень припадав на 31 березня.

№ 256

Нотатки про відправлення королівських комісарів до соляних жуп і призначення нового жупника

Zupy.

Do zup wieliczkych, bohenskych zesłał krol i. m. [Jan Kazimierz] comissarzow swoych na odebranie ych od i. m. p. [Mikołaja Stefana] Lascza a wisłuhacz rahunkow. Ktore zupy obyął i. m. p. Maciey Wołczynsky[161], przez arędę przipusczieł do siebie i. m. p. Pucza[162], takze y gory ich mosczyow pp. Lubomierzskych, Kunegundę nazwaną, y wsy Swyerczą[163] y Ledniczę, y Mierziąckę. Solie kupczom poarestowono, zebi zaden soli swei nie pusczał, poky by kroliewska wprzod nie zesła. A kto bi miał z kupcow 2 byky, zebi pod kroliewską dał namni iednego, a dopyero mu naznacono y cedułę dal i. m. p. Wołczinsky na iego, [iak] wielie iey miał miec swoyey, zebi nazbit więcei nie brał, boby mu ią w drodze strazniczy zabrali, cego bi na czedulie nie beło. A tak kupczy statky pod sol skarbową podstawialy y s froktu braly.

Nom tes zatrzymane za roskazaniem ich mm. pp. comissarzow; i. m. p. Wołczinsky obieczał kazac wydac beczky stodoły nom przipadłey od imscziow pp. Lubomierskym pod Zabłoczięm y czins stodoł dwu Laysowskych na naszim grunczie, ktore szą nad Wisłą za Kazimierzem, na rok po zł[otych] 9. Beł na ten cas pisarzęm w zupah [Hieronim] Ardenty[164].

№ 257

1652 р., травень – липень. – Нотатки про допомогу польської королеви для міщан Казимира у зв'язку з поширенням чуми

Powietrze y łaska kroliowey imsczy [Ludwiki Marii].

Czo daly, to bardzy powietrze srozycz sie poczęlo w Krakowie, po przedmieszczyah, na Klieparzu, po wałah, y v nas w Kazimierzu; beło domow u nas zapowietrzonich pod 30. Az do dnia 9 maia, pocąwsy od adwentu po iubilieusie, vmarło liudzy nasą wiadomoscyą, cosmi mogly wiedziec, od pocątku az do dnia 9 maia 170, w Krakowie pod 300. Sieła liudzi s Krakowa powyiezdało, akademyą, studenty rospuscono, kanoniczy y panowie prec wyiehaly. Od nas tes mieli [wyiechac], a v Zydow 7 domow znowu odnowieło sie [powietrze] [...][165] || **(арк. 580)** ...rzy powyiezdaly, alie z panow radziec dotąd ieszcze zaden nie wyiehał.

---

[161] Контракт від 7 лютого 1652 р. (*Keckowa Antonina.* Żupy krakowskie w XVI–XVIII wieku (do 1772 roku). – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1969. – S. 327).

[162] Можливо, тут мова про ґданського купця Лукаша Пуца, який укладав контракти з Яном Вайгардом Вжесовичем (*Keckowa Antonina.* Żupy krakowskie w XVI–XVIII wieku (do 1772 roku). – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1969. – S. 398).

[163] Слово правлене.

[164] Wieliczka parafia, akty małżeństw od 11 sierpnia 1591 do grudnia 1673 rok / [Opr. Genowefa Jaśkowiec] (сторінка доступу (27 березня 2020 р.): http://windaki.pl/metryki).

[165] Останні піврядка аркуша втрачено. Слово в дужках відновлено за вид.: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 139 (no. 691).

9 may kroliowa imoscz z lasky swey sczodrobliwey przisłała swego dworu dwu pokoiowych, mianowyczie i. m. x. Zeliazowskiego, ktori beł we Franczyiey kielka czasow. Przriwioz piniędzy, aby miely opatrzenye zywnosczyą zapowietrzeny, ktorzy są w domah zamknięny, y vbodzy, ktorzy po vliczah zebrzą, horzy, ktoryh zgromadzywsy do iednego mieyscza albo spitalia, zeby ych zywnosczyą opatrzycz do pewnego czasu y czyrulika zeby myeli swego. Na czo [i. m. x. Zeliazowski] dał w Krakowie pewną sumę y nom tes w Kazimierzu dał p.[166] [Maciejowi] Brzyskiemu, na ten czasz burmystrzowy kazymierzskiemu, cerwonich złotych 19[167], vczini suma zł[otych] 114. Za czo nieh będzie Pąn Bog pohwalion, a kroliowey imosczy y z krolem imosczyą niech vzycza Pąn Bog sczęsliwego panowania w dobrim zdrowiu na liata niezamyerzone. Dawono tę prowyzyą co tydzięn tak do spitalia na horih, iako y na zapowietrzonih, az do dnya ostatniego lypcza. Y potym dawono na tydzięn y po 300 złotyh, gdy bardzo marło.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 139 (no. 691; фрагмент).

№ 258

Нотатки про поширення чуми у Речі Посполитій і смерті серед міщан Казимира

Powietrze po miastah.

W Krakowie, w Kazimierzu, na Klieparzu, u Zydow srodze mrze, Wielicze kielka domow, w Mislięnicah, w Bohny bardzo, w Lipniczy, w Liublinie, w Iarosławiu, w Iarowczu, a tam po miasteckah, po Mazoszu wsędy, w Toruniu.

W Kazymierzu na tydzięn zmierac pocęlo co daly, to bardzy, po kielkudziesiąt. Vmarł Marczin Woycyk *ali[a]s* Iedwalny, y dzieci iego kielkoro; vmarł Kulimowsky Iacub y zoną y dzieci dwoie; vmarla pani Kobusowicowa, co beła pierwei za p. Kozłowicęm, ławnykięm kazimi[erzskym], y wielie liudzi dobrih pomarlo; v Bozego Ciała – xziądz [Jan Chryzostom] Korsak[168], co zapowietrzonyh słuhał spowiedzy, y zwonik Sobestyąn dawni przy koscielie.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 131 (no. 658; фрагмент).

---

[166] Далі правлено “bur[mistrzowi]”.

[167] Переправлено з 16. Тут же надпис на маргінесі: “*11 may* w sobotę dał”.

[168] *Ranothowicz Stephanus.* Casimiriae civitatis, urbi Cracoviensi confrontatae, origo. In eaque ecclesiarum erectiones et religiosorum fundationes, nec non series, vitae, res gestae praepositorum conventus Canonicorum Regularium Lateranensium s. Augustini ad Ecclesiam ss. Corporis Christi descriptae // Бібліотека Ягеллонського університету, від. рукоп. – Од. зб. 3742. – Арк. 50.

№ 259

Нотатки про надприродне лихо, що спіткало людей у Корчині

Na Korczinie albo, iako zowią, w Nowim Miescie[169].

Wielie liudzy, pod sto osob, w miesczie pokusy opętaly liudzy. Mowiono, ze z carow z rusky iakis, czyly tes z dopuscęnia Bozego za grzehy ta pliaga na liudzy, az barnadini zaklyeli, zeby nie tak broiely y wołali, y kolo liudzi wielie pracowali, vwalniaiąc ych od tych carow y pokus. || **(арк. 581)**

№ 260

1652 р., травень – червень. – Нотатки про пожежі у містах

Ogięn *in mayo*.

Vsczie miasteczko pogorzało bardzo, ze mało czo domow zostało, takze y Kęty miasto pogorzało.

W Krakowie za Mykołayską brąmą kielka domow zgorzało[170].

W cerwcu[171] we cwartek w oktawę Bozego Cyała po południu w Krakowie na Rogaczky vlyczy zgorzało kielka domow, az y łaznia rogacka, na ktorei ogien sie opar y liudzie obroniely.

№ 261

Нотатки про поширення чуми у Кракові та передмістях

Powietrze srogie w Krakowie y po przedmiesciah wsedi, y na Kazimierzu, na Klieparzu, u Zydow srodze pomarło. Liudzi na tidzięn na Kazimierzu umierało więcei, nyz po stu, u Zydow na dzięn po 40, po 50. Na Błoniu za Kazimierzęm takze y po 100, po 200 y po 250.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 139 (no. 692).

№ 262

12 червня 1652 р., Радно. – Лист до люблінського войського Якуба Міхаловського про поразку коронної армії у битві під Батогом

Nowyni z Ukrainy *12 iuny 1652*.

Copya listu posłanego do i. m. p. woyskiego lubelskiego [Jakuba Michałowskiego].

Stroni trwog *et hanc infelicissimam cladem*[172] rozumięm, ze w. m. ms[cziwy] pąn mas iuz dostatecną wiadomoscz. Ia iednak oznaimuię w. m. m. p. a s pewney relatiey, s kilku towarzystwa niedobitkow y kielkunastu czeliadzy, z kto-

---

[169] Ті самі новини див. вище док. 247.

[170] Слово правлене.

[171] Перед тим правлено "*6 iuny*". Свято Божого Тіла припадало на 30 травня.

[172] *et hanc infelicissimam cladem* – і таку вельми нещасливу поразку.

remym kielka myl iehał, z rannemy y przez drogę tak daleką strudzonemy, ktorzy mi tak referowali, ysz *vltima may*[173] Chmyelnicky piszał do p. hetmana nasego [Marcina Kalinowskiego], daiąc mu znacz, yz iego sinacek Timosek swowolnemy kozakamy wypiskamy y z ordą tatarską ydzie do ciebie, zebis beł ostrozny, bo pewnye iutro będzies miał gosczie. Nie dowierzayącz, wisłano na podiazd, alie yz passy pozastępowali beli kozaczy regestrowy, gdzie podiazdy nasze trudno przescz mogly przed nimy, wrocieli sie z nysczym. Nazaiutrz zaraz *a die 1 iuny* w sobotę przed południęm następowała horda tatarzska, z ktoremi beło y iancarow kielkanasczie tyszięczy. Wipadł nasz komonnyk, dosic męznye stanął, ze sparli Tatarow y nasiekli yh niemało. Trwała ta vtarczka az do wieczora w sobotę, w tym sie woyska rozesły nasze do tabora. A *interim*[174] w noczy reducty y soncze rzuczyely, a kozaczy w noczy zasly ym w teł sterdziesczy albo 50 tysięczy, o ktorih naszy nie wiedzieli. Nazaiutrz w niedzielie *die 2 iuny*, skoro brzask, pocęła horda naczyeracz, iak znowu, a przi sonczah *propter refugium*[175] zostawyly piechothę nyemieczką, ktorei beło pułosma tisyęcza. Wipadł nas communyk, parł Tatarow znowu, ktorzi, podawsy teł rzkomo vczyekaly. A *interim* kozaczy na tabor vderzely z tełu, z ktoręmy tak sie piehota strzeliała, ze przez trzy godziny nye widac beło, ięno ogięn. Kiedy zas mieli hasło, Tatarowie y s kozaky uczinieli odwrot, napadali na tabor || **(арк. 582)** y z yancza[ra]my. Naszi, nie mogą[c] strzymac, hczyely do taboru, alie obaczywszy, yz kozaczy iuz w taborze Niemcow sczynayą, udali sie w rosipkę. S tey niemieczky companiey y ieden nie wysedł, wszistkyh wiscinąno[176]. P. hetmana polnego koron[nego] [Marcina Kalinowskiego] postrzeliono, wzyęto, o ktorim powiedaią, ze iuz nie zyie, p. [Zygmunta] Przyięmskiego zabyto y p. starostę winnickiego [Jana Odrzywolskiego][177], tak udaią. Inszy regimentarze posieczeni y pobrany w niewolią. Dwanascie tysięczy woyska naszego beło, ktorego nye wysło y pułtora tiszięczy. P. woiewoda bracławsky [Piotr Potocki] nie beł w tey potrzebie. Stanęło potim [woysko] pod Gliniany, maiąc pułtora tysiącza człowieka, gdzie y czy ranny, y niedobitkowie kupią sie do nyego. A tam zas woysko, co beło za Dnieprem, przeprawieło szie na tę stronę y udaią, zeby mieli yscz do woyska litewskiego. Alie y to tes *asserunt*[178], ze za nimy posłał Hmyel kielkadziesiąt tysięczy w pogonyą[179]. (Chospodarzstwo wołoskie conferował cesarz turecky [Mehmed IV] Hmieliowy, zebi dostał hospodara przesłego [Bazylego Lupu] y oddał mu go, o ktorim powiedaią, ze iest w Kamięncze Podolskym; dlyatego y bassa silistrysky[180] ydzie z wielką potęgą

---

[173] *ultima may* – останній день травня.

[174] *interim* – тим часом.

[175] *propter refugium* – завдяки втечі.

[176] Надпис на маргінесі: “12000 woyska beło nasego”.

[177] Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов. – Киев, 1846. – Т. II. – Отд. III. – Док. XIV. – С. 139; Памятники, изданные Киевской комиссии для разбора древних актов. – Киев, 1897. – 2-е изд. – Т. 2. – Док. XVI. – С. 602. Надпис на маргінесі: “Zabito p. hetmana, p. Przyęmskiego, p. starostę krasnostawskiego [Marka Sobieskiego], p. starostę wynnickyego y wielie znacnych pułkownikow, rohmistrzow y towarzystwa”.

[178] *asserunt* – доводять.

[179] Надпис на маргінесі: “Pod Bachowęm potrzeba beła”.

[180] Як випливає з листа Станіслава Потоцького від 26 грудня 1652 р., Сіяуш-паша змінив Дервіша Мегмеда-пашу на уряді сілістрійського паші в останніх місяцях 1652 р. (Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2019. –

pod Kamieniecz, zebi go dobywał. A teraz horda y cescz kozakow udaią, ze do Wołoh posly, ktore odebrawsy, *recta*[181] idą w Koronę)[182]. Iakos iuz i te *rumores*[183] szą sam, ze iuz około Brodow y dali na oko ych wydziano, plioni biorącz. Liud, czo zywo, vczieka z wielkym utrapieniem swoym, ratunku nie mas z nyskąd, telko od Pana Boga samego. Woiewodztwo lubelskie nase w poliu za Lublinem seymykowało y zaraz tego dnya wiprawieli do krolia i. m., gdzie sie im sczyągacz kaze, sto kony dlia podiazdow obmisliwsy. Atoly to miely *in consideratione*[184], zeby obozęm stanącz nad Wysłą, a most postawycz. To tedy oznaimiwszy wm. m. m. p. etc.

W Radnye *12 iuny 1652*.

Опубліковано: *Семаньків Касіян.* Матеріали для нового видання "Документів Богдана Хмельницького" // Україна в минулому. – Київ; Львів, 1992. – Вип. 2. – С. 142 (фрагмент).

№ 263

Новини про розпорошення ординських загонів за здобиччю та облогу Кам'янця-Подільського українсько-татарськими військами

Tatarowie po rosproseniu woyska y zabraniu taboru, a prawie wszistkiego obozu, posly zagonamy, nabrali srogą rzec plonu liudzy, sliahty na kielkanascie tyszięczy, bydła, ze wielką korziscz wyniesly, y nazad powrocieli. Beli 7 mil od Liublina, nikt sie im nie oparł y usli bez swei skody. Nie miał ych kto[185] gromic, ani gonic. Drudzy Tatarowie y s kozaky Kamyeniec obliegli, dobiwaiąc go, zeby go im oddano albo hospodara wołoskiego, o ktorim mowiono, zeby tam beł uset y zawarł sie. A Timosek z ultaistwęm do Wołoh miał wpasc na pliądrowanie, gniewaiąc sie, ze mu hospodar [Bazyli Lupu] corki [Rozandy] nie hci[ał]* [...][186]. || **(арк. 583)**

2019. – T. II: Korespondencja Stanisława Rewery Potockiego: Hetman polny koronny 1652–1654; Hetman wielki koronny 1654–1667 / Opr. Piotr Kroll. – Dok. 4. – S. 64).

[181] *recta* – навпростець.

[182] Надпис на маргінесі: "To fals beł". Текст у дужках є пізнішим коментарем до цього документа, оскільки про Василя Лупула тут згадується, що він "hospodar przeszły" і переховувався у Кам'янці-Подільському. Лупула як попереднього господаря можна було назвати лише після перевороту в Молдавії, що відбувся у квітні – травні 1653 р., коли до влади прийшов Стефан Ґеорґіца, а сам він утік з родиною до Кам'янця-Подільського, куди прибув 18 квітня 1653 р. (Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2019. – T. II: Korespondencja Stanisława Rewery Potockiego: Hetman polny koronny 1652–1654; Hetman wielki koronny 1654–1667 / Opr. Piotr Kroll. – Dok. 11. – S. 72–73; див.: *Байдаус Эдуард.* Штрихи к политическому портрету Б. Хмельницкого в контексте молдавско-украинских отношений (1648–53 гг.) // Україна в Центрально-Східній Європі: Студії з історії XI–XVIII століть. – Київ, 2000. – С. 203; *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 121, 123).

[183] *rumores* – поголоси.

[184] *in consideratione* – на увазі.

[185] Слово дописане над рядком.

[186] Останній рядок аркуша втрачено.

№ 264

6 липня 1652 р. – Новини про пожежі в селах, що сталися в наслідок блискавок

6 iuly w sobotę hmuri powstały, grzmot liskanie. Piorun[187] uderzeł ze trzy razy y spalieł dwor we wszy Czerzynah oycow mogielskych, stodołe, brogy sianem y dwie hałupie. Przi tim srogie ogien beł nieugasony, skodę niemałą poczinieł. Takze y w Iugowicah pyoron uderzeł w oborę.

№ 265

9 липня 1652 р. – Нотатки про страту злодіїв у Казимирі та Велічці

Złodzieystwa y vltaistwa wielie sie namnozeło na kradziez, w[ie]siono yh tes: *9 iuli* we wtorek obiesic kazali pp. iednego w Kazimierzu w rinku przed ratusęm, a Wielicze dwu w tęnze dzięn obiesono.

№ 266

Новини про спалення чарівниць у Могильському абатстві та інших місцях

Carownycz w Mogielie za Krakowęm kielka spaliono. Sieła ych inszich powołały, co z niemi carowały. A w Nisie y po Sliąsku kielkadziesiąt ych spalono, znacznych osob, az piec na nie zrobieli, tak iako w cegielny na wapno.

№ 267

9 липня 1652 р. – Новини про сеймик Краківського воєводства перед варшавським сеймом

Seymyk beł w Prosowicah *9 iuly* na seym[188].

Vhwaliono poborow 12, abi za te piniądze woyska beło 3000. Iednih koło Krakowa obrocic dlia obrony Korony, a drugich na Ukraynę do obozu (y beło ych 1200, co koło Krakowa liezeli, statye braly).

№ 268

23 липня – 17 серпня 1652 р., Варшава[189]. – Новини про початок сейму у Варшаві і прибуття українського й татарського посольств

23 iuly we wtorek po s. Maryey Magdalienie nazayutrz seim sie zacął Warsawie. Beł zya[z]d niemały. Krol i. m. bardzo zahorzał, ze prawie o nim beli zwątpieli. Sąm Pąn Bog go ratował y doctorowie, alie przecię hory.

---

[187] У рукописі “piorum”.

[188] Уточнення на маргінесі: “W Koniuszey”.

[189] Хронологічні межі документа від початку роботи сейму, завершеного 18 серпня, до приїзду до Варшави козацького посольства 17 серпня (*Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 453, 455; *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 362; *Домбровський Януш.* Поміж Батогом і Жванцем: козацька політика сенату Речі Посполитої // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 2002. –Т. 243. – С. 66).

Posłowie przyiehaly kozaczcy[190] od Hmielnyckiego do krolia i. m., omawiaiąc sie y krolia i. m. przeprasaiącz, aby mu to odpuscieł, ze on nic nie winięn y nie kazał następowac, any som nie beł. Y owsem ostrzegał hetmana [Marcina Kalinowskiego], ze Tatarowie swawolnemi kozaky mieli uderzyc na oboz, aby beły ostrozni w obozie pogotowiu, ze to sobie liekcewazeli y sami iakoby przcinę dac mieli y okazyią, zacepiaiąc hłopow za Dniestrem. Iezelibi mu krol i. m. odpuscic tego nie hciał y Rzecpospolita zebi sie tego na nim msczyc hciely, tediby musiał sie o insego pana postarac, cobi go bronyeł.

Tatarsky poseł takze od hama [Islam Gereja] przyiehał na seim do krolia i. m., omawiaiąc sie, ze on o tyh swawolnikach nie wie y wiedziec nie hce, ze to bez iego woli y roskazania vczynieli, trzimaiąc przimierze y braterstwo z krolem i. m., y gotow iscz, kędy mu krol i. m. roskaze, by i na kozaky, telko zeby mu krol i. m. zwyczainą na kozuhy daninę zatrzimaną y teraznieysą odesłacz raceł.

Zatrzimano posły az do skoncenia seymu z odprawą.

№ 269

Новини про загибель під Батогом польного гетьмана Мартина Калиновського, його сина Самуеля Калиновського, Зиґмунта Пшиємського, Марка Собеського та інших

I. m. p. [Marcin] Kalinowsky, woiewoda czerniehowsky, hetmon polni koronni, tęn zginął pewnie w potrzebie. Nalyeziono ciało y głowę uciąwsi mu, hamowi poslono od Hmielnickiego. Takze vdawono, zebi z roskazania Hmielnickiego miano więznyom szyie povczinac, co yh Tatarowie beli pobrali: i. m. p. [Samuelowi] Kalinowskiemu, sinowy i. m. p. hetmana nyebosczyka, p. [Zygmuntowi] Przyiemskiemu, pisarzowy woyskowemu koronnemu, i. m. p. [Markowi] Sobieskiemu, staroscie krasnostawskiemu, i insim panom, pąniętom, rohmistrzom zacnim y towarzistwu wieliu [...][191]. || **(арк. 584)**

№ 270

1652 р., липень. – Нотатки про справи у Велічці та втечу нового жупника Матвія Волчинського до Варшави

W zupah wieliczkych.

I. m. p. Maczyey Wołczinsky, zupnyk wieliczky y bohensky, obiąwsy zupy, sol do gory podnios w cenę wiekszą: bałwani iak złotych dwudziestą, a beczky po zł[otych] 6–7. Sol gotową sąm przedawał, som pieniądze odbierał za nie y som cedułę dawał. A gdy za granice albo na Wislę, to u niego trza wziąc cedułę zupną z podpisem iego, a od bałwana po g[ro]sz[y] 12 iemu trza zaplaczic, to sobie wibierał, osobno hłopcu kwytowe (to pierwey nie bywało).

---

[190] За Станіславом Темберським імена послів були Семен, Роман і Богдан (*Temberski Stanisław.* Roczniki 1647–1656 / Wyd. Wiktor Czermak // Scriptores rerum Polonicarum. – Kraków, 1897. – T. XVI. – S. 213; *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 362). Див. далі док. 277.

[191] Останні півряда аркуша втрачено.

Takze kto bi ceduły na co nie miał, tedy straznyczi solie zabierali takowe, iako przemicone, tak na Wislie, iako y na drogah. Ceduły dac nie hciał, az mu *honorarium*[192] pierwei dac kazdy musiał: co mieli sobie pokupione od [Mikołaja Stefana] Łasca y od niego samego – parę cerwonih y 4, casem y wiecey. Rad brał upominky, gdy mu co kto przinios. A niewielie uczinieł przecie solie, ktore tak wielie spusczieł na Mazosze bałwanow, becek, froktarzom nie popłacieł, kazawsy drugą im sol brac, dawszi *ad rationem*[193] im po kielkaset złotych, o co bardzo narzekali non froktarze. Stolnikom nie poplacieł za zarobioni kwartał, a stolniczy – gornikom, kopaczom, hoc pismo odprawieł, przez co gorniczy nie myeli sie czym zywycz y stolniczy bez zaplaty zostawaly. Kopacza na drugi kwartał oszadzycz nie hczyał, a tak bez roboty kopace zostali y drudzi gornici, przez co wielka nędza na gorniky przisła. Telko walacow osadzał, co stare solie do sibow walieli y na gorę podawaly, ktore przedawał, a drugą na Iabłonkę wiszelał. Y do Wisły do stodoł siela soli powiprawiał. Darował krol i. m. pp. froctarzom solie te, co mieli na statkach, co beli z nyemi nie zbyegly, bawłanow 600. Rahowono tę sol na 16000, aby to na skody mieli froctarze y według proporcyey podzielieli sie nyą[194]. Alie y dawnim froctarzom ich m. pp. comissarze kazali dacz przecie pewną nagrode contentatyei po zł[otych] 100, po 200, po 300 etc. P. Wołczinsky bronieł tey soli, nie hciał im dopuscic, na doł tey soli spusczic, ceduły im nie hcyał dac. A w tim powodz sroga przysla[195], ze Wysła srodze wyliala, zatopieła stodoły solią kroliewską, bałwani, becky – y kupieczką potopieło, y tę darowną, co ią krol darował froctarzom, – wszistko wniwecz, ze liudziom ubogim wielka skoda sie stała. A wsistko przez p. Wołczinskiego, non liudzie narzekaly, ze im ceduły dac nie hciał na odprawę, ani gornikow do ladowania poslac nie hciał, broniąc im tego, mowiąc, zebi nie sli gorniczy do miasta dlia powietrza. Na pp. radziecz wielickyh wydał dwa pozwi [...][196] na instantyą p. instigatora koronnego [Daniela Żytkiewicza] o to, ze ony przymowali || **(арк. 585)** do Wielicky krakowian na mieskanie, takze, ze slaly do Krakowa po gorzałky, po kromne rzeczy, ze przez nyh dliatego gosc po sol nie iedzie y przez nyh ma skodę. Som i. m. p. Wołczinsky *die 29 iuly* w niedzielie po s. Annie z Wielicky nieznacnie wyiehał do Mogieły. Tam trapty myał gotowe y puscieł sie do Warszawy zoną [Anną, baronówną z Gizjuszów][197] y z rzecamy swemi, nikomu nycz nye poplaczywsy, ani kopacza nie oszadzywsy, any froctarzom, ani stolnikom beczek, co za miarky wydac zakazał stolnikom, ze nie ieden narzekał, przeklinaiąc czaszy y sprawę, ktora sie w zupah dzieie. A tak do Warsawy drudzy miely sie za nim wiprawycz na skargę suplikami do krolia i. m. Wielice co daly, to[198] gorzy.

I. m. p. comissarze długo na rahunkach w zupach mieskali, prawie przed seimem dopiero sie zup rozyehały.

---

[192] *honorarium* – винагороду.

[193] *ad rationem* – на рахунок.

[194] Надпис на маргінесі: “1651”.

[195] Надпис на маргінесі: “*24 iuly*”.

[196] Кілька слів останнього рядка аркуша втрачено.

[197] Це був її другий чоловік; першим був Ян Рудавський – батько хроніста Лаврентія Рудавського, див.: *Rudawski Wawrzyniec*. Historja polska od śmierci Władysława IV aż do pokoju Oliwskiego / Przełoż. Włodzimierz Spasowicz. – Petersburg; Mohylew, 1855. – T. 1. – S. 247–248.

[198] У рукописі “do”.

№ 271

24 і 29 липня 1652 р. – Нотатки про паводки у Вісли та інші непогоди

Powodz pod Krakowęm *24 iuly* wilią s. Anni.

Descze walne opuscieły sie przez dwa dny, y trzeciemu dostało sie. Z ktoryh *24 iuly* ze wtorka na srodę w noczy wilią s. Iacuba sroga powodz przysła, ze tak naglie Wysła wyliała, ze potopieła seroko polia, zboza, łąky sianami iuz y drugie w kopach posieczone, ogrody, sol u stodoł kazimierzskych kroliewską, iako y kupiecką, ze wielką skodę podięli ubodzi liudzie. Drzewa sieła pobrała ze Zwierzinca y nad Wisłą liezące, kupcom na byky gotowane, takze statky. Wszy Zabłocie y Płasow zatopieła z ogrodami y z poliamy dokoła, berse y okop mieysky kazimierzsky wnywec zalyała, ogrody, łąky potopieła, ze na łąkah w berscu beła woda po pazuhy chłopu. Brzegy bardzo porwała, w okopie koło folwarku sieła gruntu zginęło, ze sie y kamiencza rysowac y ustępowac pocęła, most Skawynsky wzyęła. Pod same krzemionky woda liała, brzeg sobie vcziniwszi z krzemionek.

Po powodzy grad z nawalnicą w oktawę Mariey Magdaleni.

29 iuly w poniedziałek srogi grad spad, iak lieskowe orzehy, z nawalnicą, ze ziemię przikreł na niektorih mieyscah, potłuk zboza. Trzaskania, grznody srogie beły y z błyskaniem, sed z godzinę.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 21–22 (no. 97, 100).

№ 272

1652 р., липень[199]*. – Новини про повернення до Польщі вцілілих після Батога жовнірів та універсали короля про дезертирів із війська, які неправомірно вибирали стації*

Zołnierze z obozu zpod Batowa rosproseny.

Z Ukraini zołnierze przyiehaly, ktorzy z obozu vszly z pogromu od Tatarow y kozakow przez zdradę kozacką. Dano im stanowisko dlia odpocinku y uprosenia hlieba w opacztwie tinieckym, drugim w inszyh dobrah kroliewskyh, duhownich. Stali w Skawinie kilka yh horagwi, co sie yh zebrac mogło, lied[w]o pod sto. A tak dawac im staczye musiely. Wydał tes krol i. m. vniwersał na tyh, ktorzy poviezda[ly]* zpod horągwi po rozgromieniu woyska, a wazeli sie swowolnie statye wibierac. || **(арк. 586)**

№ 273

12 липня 1652 р., Варшава. – Універсал Яна Казимира до жовнірів з гусарських і козацьких хоругов, які втекли зі служби під час розквартирування війська в Україні перед битвою під Батогом

Copya vniwersału krolia i. m. z durkowanego wypiszana na zolnierze.

Iąn Kazimierz z Bozey łasky krol polsky, wielkie xziąze litewskie, ruskie, pruskie, mazowieckye, zmudzkie, infliąntskie, smolenskie, czerniehowskie y swedzky, gotsky, wandalsky dzyedzycny krol.

---

[199] Датування згідно з універсалом короля від 12 липня (див. наступний документ).

Wsem wobec y kazdemu z osobna, komu to wiedziecz naliezy, oznyimuiемy. Poniewaz takie sie zagęscza swawolenstwo, yz syła towarzystwa tak z usarzskych, iako y kozackych choragwy, ktorzy, zapomniawszy myłosczy ku oyczyznie, surowosczy artykułow woyskowych y vrodzenia swego sliaheckyego, woysko y vsługę swą Rzeczypospoli[tey] opusczayą, zpod horągwy wyiezdayą y zadnim sposobęm tak od wielmoznego naszego hetmana [Stanisława Potockiego], yako y pułkownykow y rochmystrzow naszych viąc sie dac nie hczą, owsem swowolnye viezdaią z obozu. Zabiegaiąc temu, tedy surowo napominamy y roskazuiемy wszistkiemu towarzystwu tak pułkow tych, co za Dnieprem bely, iako y tych, co s tę stronę Dniepru pod kommendem vrodzonego Krzystopha Tiskiewicza, starosti zytomierzskiego, zostawało y wszistkim inszym, co w potrzebie nie beli, aby zpod horagwi rohmistrzow swich wyiezdac nie wazeli sie, a ktorzy wyiehaly, aby zarazem powracali. A to nie telko pod vtraceniem zasług swoyh, alie y pod srogim karaniem, ktore iest opisane tak w artikułach woyskowych, iako y statutah koronnych *contra desertores castrorum*[200]. Rohmistrzow takze, co nowe zaciągy czynią, tak powiatowych, iako y wszistkych inszych, surowie napominamy, aby zaden nie smiał takowego towarzystwa pod horągiew swoię zaciągac, ktorzy bi s pułkow tych bez atestatiey wielmoznego regimentarza teraznieysego wyiehaly, *sup pena complicitatis*[201]. O co wodzowie naszy surowo karac y executyą nie telko na zasługah, czczy y dobrach, alie y na garle czynic będą. Ktore to vniwersały nasze abi w sądzie, w grodah przez tamecne vrzędy ogłosone[202] niemieskanye podług zwycaiu bely, miecz hcęmi. Na co dlia liepsy wiary vniwersał tęn pieczecią koronną vtwierdzyc y do act grockyh warszawsz[k]yh podac roskazalismi.

Dąn Warsawie dnia 12 miesiąca lipcza roku Panskiego 1652, panowanya kroliestw naszych [polskiego] IV, a swedzkiego V roku.

Pieczęc s kancellariey mnieyszey.

Na własne roskazanie krolia i. m. *N[icolaus] Prazmousky, regent cancellarie*. || **(арк. 587)**

№ 274

Новини про вибирання жовнірських стацій по містах і селах

Zołnierze.

Bardzo sie przikrzeli liudziom, wibieraiąc statie po miasteckah y po wsziach. Iedni, ktorzi z obozu rosprosonego wyiechali y stali w Skawinie, czi brali z opactwa tinieckiego statyą, tedy z iednei wiosky opaczi z Bodzowa wzięli statyą łonową po zł[otych] siedmdziesiąt, co im uczineło złotyh siedmset, a natrawili, wibieraiąc, ze dwiescie złotyh. A co nad hłopi przewodzenya, bicia beło, to za nic. A coz po inszih wsziah? Przyiehali drudzi zołnierze powiatowy woiewodztwa krakowskiego zaciągnionih dlya bespiecenstwa koło Krakowa, y ci wzieli statyą łąnową, z łąnu po zł[otych] 12 laskawie. Y inszi zołnierze przikrzeli sie bardzo, nie dbali nicz na kroliewsky uniwersał y publikatye.

Horągiew powiatowa, rohmistrzem beł [...][203], stała na noc w Bodzowie. Tedy tak przewodzili nad hłopi, kaząc sobie gotowac hłopu iesc kuri warzone, kuri piecone, iaica smazone, iagły w maslie prazone, iabka z iaici warzone,

---

[200] *contra desertores castrorum* – проти втікачів із замків (у рукописі помилк. “contra desertos castrorum”).

[201] *sub poena complicitatis* – під загрозою кари за співучасть.

[202] Далі закреслено “beły”.

[203] Далі Голінський пропустив місце для імені.

kasa we mleku, iarzyna, masło, ser – to ieden, a drudzy, to – kuri, gęsy, prosięta, kacky warzic, piec, koniom dostatek y do wozow znowu brano. Y piniądze brali, niecnot sobie wodzic kazali y woz kowani hłopu wzięli[204].

№ 275

Нотатки про поразку польського війська під Батогом, тривожні настрої в Короні Польській і повернення татар зі здобиччю до Криму

Na Ukrainye Hmyelnicky.

Iak oboz zniosz y woysko kwarciane pogromyeł przes sina swego Timoska y z Tatary, tak sie stamtąd niewielie wrocieło naszich. Zginął i. m. p. Marcin Kalinowsky, woiewoda czerniehowsky, hetmon polni koronny, ktoremu po smierci głowę vciąwszi, na sabli nosili, triumphuiącz, y tamze tak wielie poginęło rohmistrzow, pułkownikow, capitanow, znacnego towarzistwa y zołnierza. Trwoga beła wielka po Polscze, ze iuz uciekac z Polsky za granyce wielie ych mysliełio, alie Pąn Bog tego burzicielia zahamował, a Tatari z wielką zdobyczą nazad powrocyeł[y].

№ 276

23 липня – 18 серпня 1652 р.[205]*, Варшава. – Нотатки про підсумок роботи сейму та його рішення*

Nastąpieł potim seim Warsawie trziniedzielni *in augusto*, ktory sie skonceł *18 augusti* w dzień s. Iacka do południa niedzielie[206]. Vhwaliono poborow 51, a woyska zebi beło 50 tisięczy polskie[go]*, a litewskiego 25 tisięczy na obronę Koroni. Słuhono tes rahonk[ow]* na tim seymie i. m. p. podskarbiego [Bogusława Leszczyńskiego], kędy na rahunkah wielie zostało przy i. m. p. podskarbym kielkakroc sto tiszięczi piniędzy.

Krol i. m. w cięską chorobę beł wpad, ze iuz y o smierci iego pocęto wiesci noszic, y kroliowa imoscz. Alie Pąn Bog do zdrowia p[o]znie* przyprowadzic ych raceł [...][207] || **(арк. 588)** y za scęsliwe zgodliwe skoncenie seimu.

№ 277

1652 р., липень. – Новини про українське посольство на варшавський сейм

Posłał tez Hmielniczky na seim posły swe 5[208] do krolia i. m. y Rzeczypospolitey, przepraszaiącz krolia i. m. y Rzeczpospolitą, aby odpuscono y sinowi iego [Tymoszowi] to pogromienie woyska y zabranye obozu, omawiaiącz sie, ze nic nie winięn, ze ostrzegał p. hetmana [Marcina Kalinowskiego] cęsto

---

[204] Цілий абзац дописано пізніше дрібними літерами до основного тексту.

[205] Датування документа за періодом роботи сейму, див.: *Ochmann-Staniszewska Stefania, Staniszewski Zdzisław*. Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy: Prawo – doktryna – praktyki. – Wrocław, 2000. – T. 1. – S. 120; *Dąbrowski Janusz.* Senat Koronny: Stan sejmujący w czasach Jana Kazimierza. – Kraków, 2000. – S. 220.

[206] Слово дописане над закресленим “w niedzielę”.

[207] Останні піврядка аркуша втрачено.

[208] Див. коментар до док. 268.

przez pisania, zeby beł ostrozni w obozie, ze Tatarowie są blisko y swawolne kupi kozakow, ze go mieli nawiedzyc w obozie. Do tego sie ofyarował bydz wiernim poddanym, iako przisiąg, gotow zawse trzimac pacta y iscz na nieprzyiacielia koronnego wprzot we 40000. A iezeliby mu tego nie odpuscono, a mscic sie hcieli y z nim woiowac, tedybi musiał o inszym panu sobie pomislic a obronyc sie. A *interim*[209] czi posłowie, iadąc kozacczi do Warsawy, z drogi pisali do Hmielnickiego, oznaimuiąc mu, ze w Polscze woyska nie mas nycz gotowego, teraz iest czasz Lahow bycz. *Interim* wislał i. m. p. hetmon [Stanisław Potocki] na podiazd, gdzie poimono kielka kozakow y iednego Tatarzina, ktorego Tatarzina ci posłowie wiprawieli beli z drogy do Hmielnickiego.

A Warsawie posłowie kozacczi cołęm przed krolem bieli, miłosierdzia y pokoiu prosąc y odprawy, ktoryh beło przetrzimano az po seimye, maiąc król i. m. z pani senatori taiemne rady często.

Przyiehali kozaczi nierihło w koncu seimu. Tedi krol i. m. deputował y naznaceł do słuhania yh poselstwa *ex consensu ordinum authoritate*[210] seimu tego z koła poselskiego[211]: z Maley Polsky Samuelia s Pilce Koricynskiego, podcasego krako[wskiego], Andrzeia z Raciborzska Morzstina, stolnika sędomier[skiego], dworza[nina] y pokoio[wego] krol[iewskiego], Ierzego Niemierzyca, podkomorzego kyiowskiego, Stanisława Rzewuskiego, podstolego bracławskiego, Danielia Zytkiewica, instigatora koronnego, Thomasa z Biberstina Kazmierzskiego [Kaźmirskiego], dworzanina y pokoio[wego] kro[liewskiego]; z Wielky Polsky Andzeia Przziemskiego, stolnika kaliskiego, Alexandra Sielskiego, starostę stężickiego, marsałka posełskiego, Stephana Zamoiskiego, miecnyka sieradzkiego, Woicieha Wesla, stolnika koronnego, rozanskiego, makowskiego, tykoczinskiego starostę, Ianusa Wesla, starostę ostrowskiego, Iąna Ignacego Bąkowskiego; z W. X. Litew[skiego] xziązę Bogusława na Slucku y Kopiliu Radzywiła, koniusego W. X. Litew[skiego], barskiego staro[stę], Krzistopha Paca, horązego W. X. L., wilkowiskiego staro[stę], Wincentego Korwina Gąsiewskiego, stolnika W. X. L., punskiego, wieliskiego, markowskiego staro[stę], Philipa Kazimierza Obuhowica, pisarza W. X. L., hoskiego, czerinskiego staro[stę], Andrzeia Kotowica, grodzinskiego starostow, Iana Zenowica, marsałka osmianskiego. Ktorzi poselstwa tego wysłuhawsy *prestito* wprzod *iuramento*[212], z nami y z senatem odprawę dadzą posłom tym *nomine totius Regipublice ex mutuo consensu et consilio*[213] iako z nalepsą Rzeczipospo[litey] będzie mogło. || **(арк. 589)**

№ 278

Новини про смерть примаса Матвія Лубенського і нові призначення на урядові вакансії

In augusto[214] vmarł i. m. x. Maciey Lubiensky, arcibiskup gniezniezsky, *30 7bris* pohowon w Gnieznye 1652.

---

[209] *interim* – тим часом.

[210] *ex consensu ordinum authoritate* – зі згоди станів, владою.

[211] Див. постанову сейму про призначення цієї комісії: Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 171–172.

[212] *prestito* wprzod *iuramento* – принісши спершу присягу.

[213] *nomine totius Reipublice ex mutuo consensu et consilio* – від імені всєї Речі Посполитої із взаємної згоди та ради.

[214] 28 серпня (*Przyboś Adam, Rożek Michał.* Biskup krakowski Andrzej Trzebicki: Z dziejów kultury politycznej i artystycznej w XVII wieku. – Warszawa; Kraków, 1989. – S. 18).

Na iego mieysce dał krol i. m. arczibiskupstwo i. m. x. Andrzeiowy Lescinskiemu, kanclerzowy koronnemu, ktori beł biskupęm culm[enskim] y pom[orskim].

Na iego mieysce dał krol i. m. biskupstwo culm[enskie] y pom[orzskie] i. m. x. [Janowi] Gębickiemu[215], sekrzetarzowy wielkiemu, a sekretarzstwo wielkie[216] [Marcinowi Starczewskiemu][217].

Kanclerzem został koronnim i. m. p. Stephąn Koriczinsky, ktori beł podkanclerzym po przeslim p. [Hieronimie] Radzieiowskim, staroscie łomzinskym, ktorego infamowono y dignitarzstwa pobrono. Obiął beł podkanclerzstwo y starostwo warsawskie obiął.

Buławę polną koronną krol i. m. oddał i. m. p. [Stanisławowi] Potockiemu, woiewodzie podolskiemu[218].

Starostwo przemiskye dał krol i. m. i. m. p. Ierzemu Lubomierzskiemu, marsałkowy koronnemu.

Ozarow pod Warsawą – nowemu sliahczicowy p. Perpezemu [Klaudiusowi Herpinowi de Perpesse][219] dano y mosty w Litwie [...].

I. m. p. [Stefanowi] Carneckiemu starostwo krasnostawskie dano, ktori woysku kwarcianim dawno służi pułkownikiem, beł więzieniu u kozakow y v Tatarow[220].

I. m. p. woiewodzie podolskiemu, hetmanowy polnemu, Łopyennyk s Carowsamy.

Starostwo barskie dał krol i. m. xziązęciu i. m. Bogusławowy Radzywyłowy.

Woiewodą ruskim został i. m. pąn [Stanisław] Lanckoronsky. || **(арк. 590)**

№ 279

14–15 серпня 1652 р. – Нотатки про поширення чуми та знаки у природі, що свідчили про неї

15 augu[sti] w dzień Wniebowzyęcia Naswiętszy Panni Mariey y nazaiutrz w poniedziałek sroga mgła beła smierdząca, ze ieden drugiego nie wydzyał, hoc blisko siebie. Alie y przedtym częste mgły biwały z rana zawse, a naybardzy nad Krakowęm. Dzień po dzień, iak w oblokach, Krakow beł, hocz

---

[215] *Wyczawski Hieronim, o*. Biskup Piotr Gembicki 1585–1657. – Kraków, 1957. – S. 114, 321.

[216] Далі пропущено місце для імені.

[217] *Ciesielski Tomasz.* Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 81.

[218] Далі закреслено: "Starostwo przemyskye dał krol i. m. i. m. p. Ierzemu Lubomierzskiemu, marsałkowy wielkiemu koronnemu".

[219] Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 177; *Czapliński Władysław.* Dwa sejmy w roku 1652: Studium z dziejów rozkładu Rzeczypospolitej szlacheckiej w XVII wieku. – Wrocław, 1955. – S. 176.

[220] У літературі згадується лише документ від 24 серпня 1652 р. про надання земських добр Стефанові Чарнецькому після загиблого під Батогом красноставського старости Марка Собеського, див.: *Kersten Adam.* Stefan Czarniecki 1599–1665. – Warszawa, 1963. – S. 177; *Ciesielski Tomasz.* Działalność wojskowa Stefana Czarnieckiego w latach 1651–1653 // Stefan Czarniecki: Żołnierz – obywatel – polityk / Red. Waldemar Kowalski. – Kielce, 1999. – S. 74. Керстен нотував це місце з рукопису Мартина Ґолінського, однак не згадував про надання Чарнецькому уряду красноставського старости (с. 177, прим. 54).

dzięn iasni biwał. Znak powietrza srogiego, zarazy y smrodow, co s tei mgły biwały zawse z rana.

14 augusti wilyy Panni Mariey Wniebowzyęcia nad Wielycką rano trzy stada wielkie bocianow nad Wielicką kielkakroc zakrązeły y potym prec odlyecyały.

A iuz tesz Wielicze powietrze serzycz bardzo pocęło sie.

№ 280

11 серпня 1652 р. – Нотатки Мартина Ґолінського про смерть райців та інших міщан Казимира від чуми

W Kazimierzu pomarli.

11 augusti vmarł p. Zaharias Węgrzynowsky, raica kazimierzsky, ktori podcasz powietrza beł burmistrzem w Kazimierzu za inszyh panow residentow. Na iego mieysce w miesczye Kazimierzu postanowilismy do rządu p. Bartłomieia Pyancego, ławnika, aby podcas ten niebespiecny powietrza odprawiał vrzad burmistrzowy y woytowsky. Iakos doszyc siebie czinieł w pilnosci, w rządzie y P[ąn] Bog go bronieł od zarazy powietrza, hoc y koło zapowietrzonyh miał staranie y rozdawał ym prowissyą, ktorą dawono od kroliowey imosczy [Ludwiki Marii] na kazdy tydzięn y po zł[otych] 300.

Vmarł tez Iędrzy Bramowsky, cirulik, dobri człek y vcono biegły w naucze cirulicky y liekarsky, stanął za doctora w horobie.

Vmarł p. Iacub Ianeckowyc, kornecista, y zoną, y z dziecmi, ktori miał corke p. [Sebastiana] Czihosowskiego, raycze kazymierz[skiego].

№ 281

3 жовтня 1652 р. – Нотатка про густі тумани та інші непогоди, а також хвороби, якими люди хворіли під час морової пошесті

Mgły.

3 octobris wilią s. Franciska mgły srogie powrastały gęste, ciemne, smrodliwe, wilgotne, ktore długo panowały. Nastąpieły potym descze, pliuty, zimna, ze liudzie po wsiach orac, siac nie miely, iako ozimyni, dlia mokrosci y descow. Od s. Iadwigi pogodi nastąpiely, Pąn Bog dobri nagrodzieł niepogody.

Horoby panowały rozmaite gęsto y cęste wszędy prawie po liudziah, po wsiach, miasteckah y roznih mieyscah tam, gdzie Pąn Bog bronieł y zahował od powietrza morowego. Beły febri, gorączky cięskie, kwartani długie, głowy bolienia, zołątka, puhliny, wątroby y sliedzioni zapalienia, oca bolienya y inich roznyh wielie horob po liudziach beło y smierci prętkie, nagłe.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 18, 133 (no. 77, 666; фрагменти).

№ 282

25 серпня – 5 вересня 1652 р. – Нотатки Мартина Ґолінського про його від'їзд з Казимира разом з дружиною Анною перед наступом чуми та їхню хворобу

Ia som, wiprowadziwsy sie z Wielicky dlia powietrza do Bodzowa do pliebaniei || **(арк. 591)** *die 25 augusti* w niedzielie 14 po swiątkach nazaiutrz

po s. Bartłomieiu do i. m. x. Stanisława Dłonowskiego, pliebana tamecnego, ktori z łasky swey ustąpieł mi z mieskania swego y przyiął do siebie. Rozniemoglęm sie na febrę y gorąckę tercianę we srodę w dzień s. Augustina[221]. Potym y zaraz na zepsowanie zołątka, na zapalienie wątroby y sliedziony, gorączka sroga. Horowałęm niedziel sesc, na siodmą pocąłem wzmagac z horoby.

Pani moya [Anna] takze rozniemogła[222] sie na tercianę y gorąckę y na srogie zepsowanie zołątka, horowała nyedziel 13.

Pąn Bog som nas ratował y przicina Naswiętsy Panni Mariey y swięczy, a krew oboiesmi zrazu puscaly.

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 133 (no. 667; фрагмент).

№ 283

1652 р., жовтень. – Нотатки про людські втрати у Велічці під час поширення чуми

Wielicze powietrze *in octobri*[223].

Czo dali, to bardzi powietrze sie Wielicze serzelo *in octobri*[224], ze umierało na tydzięn liudzy y po stu. Radziec umarło kielka: p. Wisniowsky, p. Grohot młody, p. Rokyczky y zoną, stari rayca, p. burmistr Wrobliowsky, nowotny rayca, piersy raz burmistrzęm beł. A spoczątku umarł xzyądz [Andrzej] Łodzinsky[225], proboscz wielicky, wikary, x[zyądz] [Stanisław] Rokycky[226], klierik, zwonik we zwonici, hłopiec, potym x[zyądz] probosc S[więtego] Duha spitalni, xziąd[z] Wolynsky, altarysta, y inych wielie liudzi znacnyh, y xzyądz zakrustiąn. Umierało na tydzięn po stu liudzi y po pułtorasta.

№ 284

1652 р., жовтень. – Нотатки про пожежу в Любліні та передмістях

Lublin zgorzał *in octobri*[227].

Lublin zgorzał przez okazyą niedozoru[228]; takim sposobęm na przedmiesciach zapaliono y zgorzała kielkanascie hałup z nieostroznoscy. || **(арк. 592)**

---

[221] Надпис на марґінесі: "*28 augusti*".
[222] Надпис на марґінесі: "*5 7bris*".
[223] У рукописі "in octobre".
[224] У рукописі "in octobre".
[225] Wieliczka parafia, akty małżeństw od 11 sierpnia 1591 do grudnia 1673 rok / [Opr. Genowefa Jaśkowiec] (сторінка доступу (27 березня 2020 р.): http://windaki.pl/metryki).
[226] Ibidem.
[227] У рукописі "in octobre". Перед цим закреслено: "Zołnyerze".
[228] Слово дописане над закресленим "zołnierzow".

№ 285

8 вересня – 27 жовтня 1652 р. – Нотатки про костельні служби та процесії з приводу припинення чуми

Powietrze vstawac poczęło.

Die 27 octobris w niedzielie w dzień s. Stanislawa Kostky w Krakowie w kosczyelie ss. Piotra y Pawła oycowie iesuiczy obhodzieli swięto s. Stanislawa Kostky, z moczistosczyą prosącz Pana Boga, aby gniew swoy oddalieł od nas y tę pliagę powietrza morowego bez przcicinę s. Stanislawa. Processia beła po rinku krakowskim z Panęm Iesusęm y bractwa. Takze s Kazymierza beły bractwa z obrazami y z muziką w Krakowie na tey processiey y v ss. Piotra y Pawła, aby do koncza Pąn Bog usmierzył tę pliagę, gdysz yuz powietrze pocęło znacnye vstawacz w Krakowie y na Stradomiu, y na Kazimierzu, y liudzie sie pocęli prowadzic, Zydzi. Pp. radziec krakowskych 6 beło na tey processyiey. Z dzyał byto y z ręcney strzelby, ze było słyhac na dwie mily do Staniątek y daly po obiedzie przed wiecoręm.

V nas w Kazimierzu zadnego z p. radziec nie beło, telko p. [Bartołomej] Pianczi rządzieł na mieyscu burmistrzowskim za p. Mathiasa Briskiego, ktori miał bydz burmystrzęm, y na mieyscu woytowskim. Ktori p. Pięnczi processyą pierwiei wiprawieł w Kazimierzu w dzięn narodzenia Panni Przenaswiętszi Mariey, od s. Katarzini po rinku dokoła hodzieli z Naswiętszym Sacramentem[229]. Liud zewsąd wielky sie set, kazania na stereh rogach beły w rinku – oyczowie iezuiczy kazali, Pana Boga prosząc, aby oddalieł powietrze morowe z miełoszierdzia swego swiętego. Liud sie modlieł gorąco, spiewały, plakali. Po kazaniach na sterech rogach strzelbę pusczano. A tak od dnia tego po processyey znacnie zaraz powietrze ustawacz pocęło w Kazimierzu y mgła, ktora beła[230] zawse gęsta, smierdząca nad Krakowęm y Kazimierzęm, ustąpieła, ze sie Krakow obiasnieł y czo dali, za łaską Bozą, ustało, iak uciął oraz od aduentu prawie swieta Niepokalanego Pocęcia Naswiętszi Panni Mariey, ktora to sprawiela przez przcicynę swoie y ss. patronowie polszczy y s. Stanisława Kostky. || **(арк. 594)**

Опубліковано: *Namaczyńska Stanisława*. Kronika klęsk elementarnych w Polsce i krajach sąsiednich w latach 1648–1696. I: Zjawiska meteorologiczne i pomory. – Lwów, 1937. – S. 139–140 (no. 695, 696).

№ 286

1652 р., жовтень. – Нотатки про суперечки примаса-номіната Андрія Лещинського в гнезненському архибіскупстві з приводу маєтностей та інші відомості

W arczibiskupstwie *in octobri*[231].

Po smierczy i. m. x. [Macieja] Lubienskiego y po pogrzebie iego w Gnieznie kapituła wedlie zwycaiu obięła maiętnosczy arczibiskupie, rok ych zaziwaiącz. Słał do nich i. m. x. Andrzey Lesczinsky, kanclerz koronni, arczibiskup gniezninsky nominat, zebi mu puscieli maiętnosci, hcząc ih kontentowac, y

[229] Див. далі док. 303, 304. День народження Богородиці – 8 вересня.
[230] Це слово помилково повторено двічі.
[231] У рукописі “in octobre”.

dawał ym 40000, a oni hczieli 150000. A tak nie mogli sie zgodzic. Zołnierze potym przyiehali, statye brali w maiętnosczyach arczibiskupych y w gumnach zboza młocono, az sie potym zgodzieli.

Krol i. m. mieskał w Łowyczu długo, przed powietrzem. I. m. x. arczibiskup przyiął wdzięcnie krolia i. m. y kapituła gnieznienska.

№ 287

1652 р., жовтень. – Новини про загибель Тимоша Хмельниченка від литовських і молдавських військ на шляху в Молдавію на своє весілля з коментарем Мартина Ґолінського про їхню вірогідність

O [Bohdanie] Hmielnickym y sinie iego Timosku nowini[232].

In octobri[233] przisła wiadomoscz, iakoby sin Hmielnickiego Timosek iehał na weselie zenicz sie do hospodara wołoskiego [Bazylego Lupu] dostatkiem wielkim. Tamze na pewnym mieiscu iakoby mu woyska zastąpiely lytewskie y z Wołohy, z[t]ełu y zprzotku non uderziwszy w drodze. Miano zbydz kozakow, co przi nim beli kielka tysięczy, wozy, karety zabrono y zdobic niemałą woysko wzyęło y samemu sinowy łeb[234] vcięto (s tego Hmielnicky beł załosni, misliąc, iakobi sie tego zemscic).

Pedano tes, ze między kozaky powietrze srogie panowało wsędy po Ruszy. Hmiel Czehrin obwarował wałami srogiemi, przekopami, armathą, działy, zywnosczyą y tam swe dostatky zwyos, misliąc tam miec swoie *refugium*[235], gdibi non nawała beła, y bronic sie stamtąd.

Tak udawono czi, ktorzi bi to radzy wydziely, alie sie nie hcący. Zdrowy ozenieł sie z hospodarowną wołoską [Rozandą] Timosek, syn Hmielnickiego, dostatkiem wielkim, w pokoiu. Vpominky wielkie od roznich[236] oddawano. Przyiehał Hmyelnicki Timosek we 3000 kozakow, a ocyec stary, Hmiel, stał pogotowiu z woiski kozackiemi, cekaiąc, iako sina iego Wołoseh przymą y cestowac będą. Hospodar wyehał w 8000 przeciw niemu. Timosek y z kozaky zliękli sie zdrady iaky, cego postrzegsi, hospodar wyehał w 50 koni do Tymoska, a on tez do niego takze, y prziwitali sie. Winsował Timoskowy hospodar scęscya, zdrowia, za sina go maiąc [...][237] [Timo]sek do hospodara nic nie przemowieł. W niedzielie [...][238]. || **(арк. 595)**

№ 288

23 липня 1652 р. – Статті конституції варшавського сейму, що тривав з 23 липня до 18 серпня

Seym sie skonceł dnia 23 lipca 1652 dwuniedzielni, ktori miał bydz sesczniedzielni. Skrocony dlya niebespiecenstwa vkrainskieg[o]*.

---

[232] Це речення і наступні два абзаци у рукописі викреслено.
[233] У рукописі “in octobre”.
[234] У рукописі “łew”.
[235] *refugium* – втечу.
[236] Далі закреслено нерозб. слово.
[237] Далі півряда аркуша втрачено.
[238] Далі текст втрачено.

Postanowiono y naznacono comissarzow na skoncenie traktatow Swedami, dawszy im instructyą, ktorą tak opisano w constitutiey:

"Za zgodą wseh stanow oboyga narodow naznaczelismi deputati na spisanie instructyey na continuacyą zacętych traktatow o wiecny pokoy z narodęm swedzkim w Lubeku. Commissarze naznaceny, maiąc dostatecną plienipotentyą wedlie instructiey od nas y Rzeczipospolitey daney, we wsistkim zahowac sie maią, ktorzi *preuio iuramento*[239] tę instructyą commissarzom napisą".

Nie stanęły traktaty dlia wielkych kondiczy swed[z]kych.

Pena perduellionis[240] na Hieronimie Radzieiowskym, przesłim podkanclerzym koronnym.

Iz nieiakiego Iona Iasinskiego, sługę swego, p. Radzieiowsky ze Sweczyei z listami wiprawieł do Hmielnickiego, podwodzac go, abi nie ustawał we swih zamisłah woiennih przeciw kroliowy i. m. y Rzeczipospolitei, obieczuiącz mu bydz przyiacieliem y pomoczą z woysky 20000 tisięci, by y trzidziestą tisięci, dopomąc, ze go zaliecieł, Hmielnickiego, we Sweczyei do kroliowei swedzkiey [Krystyny] y Rzeczipospolitei Swedzky y ręką swą sie podpisał. Tego Iasinskiego w drodze, gdy iehał do Hmielnickiego, na Rusy poimano y z listami, ktore listy na seimie *publice*[241] czytano. Y dlia zdrady iego *pro perduelli Regipub[licae], hoste patriae et perpetuo infami*[242] declarowono y osądzono na seimie, nic nie dereguyącz chonorowy y dobrom braczy iego rodzonim *et saluo iure omnium eius creditorum*[243], wszistkih długow przed infamią zaciągnionyh, takze wolną *repetitionem* piniędzi[244] wsistkyh publicnyh y poborowyh przezen zabranych abo zatrzimanyh skarbowy koronnemu abo woiewodztwom y ziemiąm, lub ych poborcom, z dobr iego zostawiwszy.

Seym dwuniedzielni.

Iuxta exigentiam necessitatis Regipublice nadaliey *vltimis diebus aprilis*[245] w roku przisłym 1653 ma bydz złozony.

Na timze seimie dług.

Długy, ktore beł do skarbu winięn, co beł wziął na woysko niebosczykowy s. pamięczy Mihalowy[246] Koributhowycowy xziązęciu Wisniowieckiemu, woiewodzie ruskiemu, potomstwu iego odpusczono. Takze y potomkom i. m. p. [Mikołaja] Potockiego, kastellana krakowskie[go]* [...][247]. || **(арк. 596)**

Pogłowne zydowskie w Koronie.

Zydzy koronny, reassumuiącz constitut[ią] 1643, powinni na tęn rok oddac pogłownego siedmdziesiąt tyszięczy, a przi tym wszistkie podatky na

---

[239] *praevio iuramento* – принісши попередньо присягу.
[240] *poena perduellionis* – кара за зраду.
[241] *publice* – публічно.
[242] *pro perduelli Reipublicae hoste patriae et perpetuo infami* – за неприятеля Речі Посполитої, ворога батьківщини та вічного інфаміса (знеславленої особи).
[243] *et salvo iure omnium eius creditorum* – і зі збереженням всіх право його кредиторів.
[244] *repetitionem* piniędzi – вимога повернення грошей.
[245] *iuxta exigentiam necessitatis Reipublice* nadaliey *vltimis diebus aprilis* – відповідно до вимоги потреб Речі Посполитої щонайпізніше в останні дні квітня.
[246] Так у рукописі. Повинно бути "Jeremiemu".
[247] Останній рядок аркуша втрачено.

tim seimie vhwalione rowno z ynsemi obiwateliamy według starih kwitow wydadzą. Retenta, ktore skarbowy winni, na tribunał radomsky *a ratione* dwoiga pospolitego rusenya na comissyą wnyescz maią.

Litewsczy Zydzy trzidzieszczi tisięczy pogłownego *a ratione* 15 podimnego dwadziescia tyszyęczy oddac powinny ratami takiemi, iako y pogłowne. Wszisci Zydzi y skolniczy po wszistkych miastach, wsiah, folwarkah, domah yh własnih liubo naiępnih y karcem pokątnyh, a od poborow, donatiwi, od handlow, formanky wolni będą.

Opatrzenie Smolenska.

Abi zaplata beła piehoczie y obrona opatrzona wedlie constitutiey 1647. Piniądze p. podskarby W. X. L. [Gedeon Michał Tryzna][248] naznaconą sumę oddac powinięn spełna wedlie dawney constitutiey 1647 y z teraznieisego seimu przi comissarzah y hetmanie W. X. L. [Januszu Kiszce] albo substituta iego y p. woiewody smolenskiego [Jerzego Karola Hlebowicza][249], a ziehac sie mayą do Smolenska *1653 die 9 ianuary*. Budownicego opatrzyc y ziednac dlia budowania y ufortifikowania zomku y liudzy, aby więcei beło w służbie przi Smolensku przyczynycz, a podatky na zaplatę y swieckyh, iako y duhownih, aby czasu niebespiecenstwa więcei liudzi stawycz mogły do obroni z woiewodztwa smolenskiego, od zolnyerz[s]ky staty wolny według constitutiey 1647.

Zomek połoczky, ktory zgorzał.

Zomek połoczky, prawie z gruntu ktory zgorzał, ktori prawie na graniczi moskiewsky lezy, aby liudem y armatą beł opatrzoni y na budinky abi pliace wimierzali, commissarzow naznacono. Dalse opatrzenie tego zomku odłozono do przisłego seimu.

Opatrzenie Dynemburku[250] w Ynfląnczyech.

Aby piehocie popłacono y abi armatą beł opatrzony, comissarzow naznacono, ktorzi za wiadomosczya hetmana polnego W. X. L. [Janusza Radziwiłła], ziahawsy sie *1652 9 10bris*, liquidowac zołd *praesidiariis*[251] winni y co do restaurowania fortece *requiritur*[252] uwazyc maią. Na przisłym seimie relatyą vczinią.

Opatrzenie Kamiencza *presidium*[253] y prouiant.

[Na założenie][254] prowiantu publicnego dwadziescia tisięczy skarbu Rzeczipospolitey || **(арк. 597)** naznacono, za ktorą sumę iuz tam zawse na tym mieyscu rok od roku zywnoscz ma bydz skupowana. Tim prouiantem ma zawiadowac z powierzenia krolia i. m. y Rzeczypospo[litey] vrodzony Marczin

---

[248] Urzędnicy centralni i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy / Opr. Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba. – Kórnik, 1994. – S. 157 (no. 1221).

[249] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 324.

[250] Слово правлене.

[251] Слово правлене. *Praesidiariis* – міським жовнірам (які входили до міських залог).

[252] *requiritur* –вимагається.

[253] *praesidium* – залога.

[254] Початок останнього рядка аркуша втрачено; відновлено за вид.: Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 172.

Liniewsky. Officerowie zas y starszy, ktorzi tam *in presidio*[255] z liudzmi będą, około kupowania y zasiągania ziwnoscy na zołnierze swoie, ktorzi bierąc zołd Rzeczipospo[litey] tam, a nie gdzie indzi, zasięgac oney będą bez uciążenya y depactatiey zołnierzow. A gdy taky prowiant obmisliony będzie, surowo officierom przikazuiemi, aby zadnih krziwd y zdzierzstwa miescanom ubogim nie cziniely. Miasto zas od wszistkyh Rzeczipospolitey podatkow y contributy tak[256] publicnih, iako y zołnierzskych exacty do liat sesciu uwalniami. Sumę, ktorą poziceli z miasta regimentarzom, *in presidio* u nih będącim, oddac skarbu kazono, a oni tę sumę ofiarowali, miescanie, na poprawę murow[257].

Opatrzenie Lwowa.

Obieczono dac *presidium* z liudzi służebnyh, *in omnes ingruentes necessitates*[258] obmislyc, ktore *presidium* ma bydz *sine onere et grauamine*[259] miasta. Więc munitią y fortificatią słusną miasto to obwarowac y opatrzic krol i. m. y Rzeczposp[olita] obiecali, miasto przi wolnosciah od stanowisk zołnierzskyh y ciężarow według constituty 1649 *in toto*[260] reassumowono y przi ni zahowono.

Miasto Krakow.

Zomek y miasto Krakow zebi bespiecenstwo obmislione beło, *a quouis insultu*[261] zostawało, liudzmi służebnemy opatrzic obiecano *et omnem securitat[em]**[262].

Miasto Klieparz, ktore swim kostem munityą zacęło, tedy abi w tym imp[e]dimentu* zadnego miescanie od nikogo nie mieli, *presenti lege cauen[tur]*[263].

Donatywa na kupcow.

Na kupce y Soty *cuiuscunque nationis*[264] sesczdiesiąt tyszięczy złotych, na ktore sie, nie zasłaniaiąc zadnemi libertatiami, składac powinni. W miastah, po przedmiesciah naiduią sie kupczy, y ci nie maią bydz od tego wolny, a na kupcow litewskyh donatiwy sterdziescy tisięczy.

Poznon y Krakow z przilieglosciami od zołnierzow wolen.

A miasta Krakow y Poznon z swoiemi miastamy przileglemi y z przedmiesciamy, przi dawnih libertaczyah y constitutyah zahowuiącz, [od stanowisk, stacyi łanowych wszelakich wolne bydź deklaruiemy][265]. || **(арк. 598)**

Zołnierzom zaplata naznacona z poborow, do ktorey zapłaty i. m. pp. comissarzow naznacono tych, ktorih y na tribunał radomsky przi pp. podskarbim

---

[255] *in presidio* – у залозі.
[256] Далі закреслено “prywatnyh”.
[257] Надпис між рядками: “Za sług byli, co brali”.
[258] *in omnes ingruentes necessitates* – у всіх загрозливих потребах.
[259] *sine onere et gravamine* – без утисків і обтяження.
[260] *in toto* – повністю.
[261] *a quovis insultu* – від будь-якого нападу.
[262] *et omnem securitatem* – і повну безпеку.
[263] *praesenti lege caventur* – цим законом застерігаються.
[264] *cuiuscunque nationis* – будь-якої нації.
[265] Текст останнього рядка аркуша втрачено; відновлено за вид.: Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 170. Див. також далі арк. 600, де це місце повторене.

koronnim [Bogusławu Leszczyńskim] tam, gdzie krol i. m. mieisce sposobne upatrzy, *pro die 6 nouembris* ziahac sie maią. Placic będą woisku dawnego zaciągu, *ad ultimam septembris*[266] zostaiącemu.

Dano w moc comissarzom tak względem uerificatiey komprobacyey regestrow zołnierzskich, iako y sądzenia *male meritorum*[267] krzywd, skod y excessow stosowac sie będą.

Reasumowono przi tim constitutie 1620 o zapłacie zołnierzom więzieniu będączym y pobitym, według ktorei constitutiey komissarze naszi zahowac sie mayą. A na tę comissyą wszistkie woiewodztwa y ziemie osm poborow seimem teraznieysim na zapłatę woysku borgowemu declarowanyh wcesnie przez poborcow swoyh zwiesc powinne będą, ktore osm poborow nie maią bydz przez zadne assignatye dysponowane, tylko przez tę samę commissyą.

Obrona Korony.

Nowi zaciag na seimie uhwaliono, abi kazde woyiewodztwo *proportionaliter*[268] podatkow, iako wistarcą, telio woyska zaciągnąc maią, ktorim horągwiąm kazde woiewod[z]two y zięmia co cwierc roku *pro interesse suo*[269] przez comissarza swego, przi popisie pisarza polnego będącego, według tego popisu konnim co cwierc, a piesim co miesziąc placzic będą. A tego nowego zaciągu służba zaczinac sie ma *a prima octobris*[270], ktorzi we dwie niedzieli od zacęcia służby w obozie stanąc maią.

Niektore zas woiewodztwa y ziemye na ten nowy zaciąg za wzięciem vniwersałow[271] liudzie iuz zaciągneli. Tedy, ohotę tey gotowosczy yh pochwaliwszy, służbę im *a die 16 augusti* przizнano[272] zołdem zwyczainim, ktori ih zaciąg przyiac obiecano.

Woiewodztwo krakowskie, ktore 1200 liudzi *in iunio* za uniwersałami krolia i. m. zaciagnelo, tedy tęn zaciag y zołd do przisley coequatiey seimowei odłozono.

Na zaciąg obrony zomku czorzstinskiego, ktori beł ubieg y wziął Kostka nyebosczyk, wisło poborowych piniędzy 25000. Te kazono, aby p. [Jerzy] Platemberg, ktory to starostwo trzima a zomek zlie opatrzeł, aby tę skodę nagrodzieł: zomek naprawieł y tę sumę oddał, ktorą z poborow na zołnierza wydano, dobiwaiąc zomku czorstinskiego y niebosczika Kostky Napierskiego z Semberku[273]. || **(арк. 599)**

Porządek około zahowania zołnierza w ciągnięniu y na stanowisku.

Taky artycuł stanął w constitutyei.

Wielią praw dobra zięmskie slaheckie, ktore stacyom nie podliegaią, od wselkich podatkow, contributy (oproc tyh, ktore by sami dobrowolnie na seimie pozwolily) wolne i teraz od statiei y stanowisk zołnierzskych, y w ciąg-

---

[266] *ad ultimam septembris* – на 30 вересня.
[267] *male meritorum* – злочинних.
[268] *proportionaliter* – пропорційно.
[269] *pro interesse suo* – у своїх інтересах.
[270] *a prima octobris* – від першого жовтня.
[271] Далі закреслено “naszych”.
[272] Переправлено з “przizнaconi”.
[273] У рукописі “Temberku”.

nięniu declaruiępmy y powagą seimu tego postanowiomy, aby zołnierz ani stanowisk, ani noclegow w dobrach ziępmskych slaheczkych nie odprawował, ani statiey wibierał y assignacyi do dobr ziępmskich slaheckych nie przymował od hetmanow y regimentarzow. Takoz hetmani y regimentarze assignacy do dobr ziępmskyh slaheckyh dawac nie mogą, a ieslibi dali, to im *forum*[274] na tribunalie *inter causas militares*[275] naznacamy y tam *pena triplicis refusionis damnorum*[276] karani bydz maią *ad instantyam*[277] ukrziwdzonyh.

Z dobr naszich zas statiom podliegłyh nie więcei z łąnu iednego na rok, ięno złotych dwadzieszcya assignuiępmy, ktore łąni tylko wedlie quitow poborowih osiadłych rahowane y *abiurata conflagratorum desertatorum*[278] prziięte bydz maią y w zadne inse rahunky zołnierz tak polsky, iako y czudzoziępmsky o gruntah, osiadłosciach z obiwatelamy dobr statyom podliegłyh wdawac sie nie ma y owsem, gdy po pieniądze za wziętą od hetmana assignatią zołnierze przyiezdac będą, to tylko wedlie kwitow poborowych dawnych lub dlia spustoszenia swiessych. Wibrawszy, dłuzey sie bawicz nad dwa dni[279] nie mayą, a odebrawszy, quitowac powinni. A iesliby quitu nie dali zołnierze przisłany, ta manifestatya w blyssym grodzie vczyniona miasto kwitu wazna będzie tim, ktorzy z łanow wedlie tego prawa oddali piniądze. Y to waruiemi, ze do dobr naszych statiom podliegłych hetmani y regimentarze telko raz na rok o s. Marczinie dawacz będą assignatye, a daiąc, dokładac mayą w assignatyah, ze zołnierz nadaną assignatią nie więcey z łąnu brac na rok, iedno zlotych 20 powinien. A gdzie iuz iedna horągiew wibierze, tam drugiey assignatyei dawac hetm[a]ni* y regimentarze nie mogą y do wydawania poddani nie maią bydz przimuszany. A ieslibi hetmąn lub regimentarz, daiąc assignatyą do dobr nas[zich]* statiom podliegłyh, nie dołozył tego, yz telko po złotyh dwadzyescia wedlie tego prawa zołnierz brac ma z łąnu raz na rok[280], a to wedlie quitow poborowy[ch]*. Abo zeby hetmon lub regimentarz dał więcei na rok assignaty nad iednę, to *ad instantiam* ukrziwdzonich *forum* takze hetmanom y regimentar[zom]* w tribunalie *inter causas militares* naznaczamy, y tam *pena triplicis refusionis damnorum* karani bydz ma, y w takiei sprawie exemptem zas[ło]nicz* sie nie będzie mogł.

Zas na stanowiska y assignatie zołnierze [iedne drugim następowac nie][281] || **(арк. 600)** [ma]yą, ani pobocznich staty wibierac, ani zadnih piniędzi, grabiezy, fantow, podwod brac, any do kupowania korzenia, win, pyw, gorzałek pocziągacz y tim sie telko kontentuiącz do zywnosczy, co moze ubogi człowiek w domu miecz – do woza nic brac nie powinięn. Zas nie wiecey chorągwy w iedney wszy lub miasteczku stawac maią, iedna, dwie, iedna po drugiey, trzecia yuz takowe stanowysko ominącz powinna, na co pierwsa chorągiew y druga, gdzie nocleg lub pokarm odprawią, tam przez rochmistrza, kapitana lub sub-

---

[274] *forum* – суд.

[275] *inter causas militares* – поміж військовими справами.

[276] *poena triplicis refusionis damnorum* – карою потрійного відшкодування збитків.

[277] *ad instantiam* – за наполяганням.

[278] *abiurata conflagratorum desertatorum* – аб'юрати (повідомлення під присягою про втрати через форс-мажорні обставини і, як наслідок, неможливість сплачувати податки) про спалене і спустошене.

[279] Далі ще раз повторено "bawyc sie".

[280] У рукописі помилк. "rog".

[281] Останні півряда аркуша втрачено; відновлено за вид.: Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 170.

stitutow yh ma dac atestatyą, ze tam stała. A iesliby rochmistrz, kapitąn lub substituczy im nie daly attestatyey, tedy *penam triplicis refusionis damnorum* vczinionyh od wszistkyh horagwi, ktore bi tam potym stały za werifykatyą dwuh *ex communitate*[282] starsych przez przisięgę, ze wszi liub miastecka ukrziwdzonyh ma *subire*[283]. A teize winie ma podliegac horagwi rohmistrz, kapiton lub substituczy yh, gdibi za ukazaniem attestaty dwuh chorągwy stanęli w tey wszy lub miasteczku, w ktorih iuz dwie horagwy wprzod stały. Takze iesliby rotmistrz, kapitąn lub ych substituci y zgoła wszisci zołnierze przeciw ktoremukolwiek punktowy prawa wzwis napisanego wystąpicz miely, *pena duplicis refusionis damnorum*[284] karani bydz mayą lub w sądzie woyskowim, lub na tribunalie *inter causas militares*, iesliby z nych starsy woyskowy, *in instanty*[285] będąc, requisiti sprawiedliwosczy nie uczinieły *ad mentem legis presentis*[286]. *Forum* iednak o takie krzywdy ma bydz *in optione* ukrziwdzonego[287].

Z strony zas ludzy zaciągu cudzoziemskiego, ten porządek miec hcemy, ze gdy sie stanowiska ruszyc będą mieli, komissarza, sliahczycza polskiego dobrze osiadłego do prowadzenya onym podami, aby ych iak naprosczy prowadzył, regimenty, kornety, kompanye blisko siebie trzimayącz, we wsistkym tey constitucyey przestrzegayącz, krzywd y skod czinic nie dopuscaiącz a o rządzie dobrim z obersterem abo officieramy znosząc sie, zeby skwirku y płacu ubogyh ludzy przestrzegał, a na łoznych y z hlieba przy chorągwiah bawiączyh sie *reassumuntur constit[utiones]*[288] swawolnykah.

A miasta Krakow y Poznan z swoiemi miastamy przilieghemi y z przedmiesciami, przi dawnih libertatyach y constitutyach zahowuyącz, od stanowisk, stacy łąnowyh wselakych wolne bydz deklaruiemy.

Miasto takze Piotrkow ma bydz wolne od stanowisk, statye iednak na zołnierze woiewodztwa swego rowno z drugiemy widawac ma.

W Cęstohowey.

W Cęstohowie 60 włok y iey przyliegłosciach lezące od stanowisk y wselakych staty zołnierzskyh [wolne], aby s tyh włok piehota kliastorna *pro presidio*[289] mieysca tamtego swiątobliwego sustentatią swoię miała, ktorą ten kliastor zawse howac powinięn. || **(арк. 601)**

Indigenat xziązęcia saskiego nobilitatyei.

Sliąska xziązę Franczisek Erdman z domu wielkych xziązat elektorow saskych z xzięzni brandebursky [Elisabeth Sophie von Brandenburg] urodzony, wszistkych niemal w Ęwropie chrzescianskych panow y tu w Polsce y W. X. Litew[skim] zacnih family pokrewnosciami ozdobiony a stanom tey Rzeczypospolitey znacnemy dlia niey *qua pace, qua bello*[290] podiętemy zasługamy

---

[282] *ex communitate* – з громади.
[283] *subire* – наступати.
[284] *poena duplicis refusionis damnorum* – карою подвійного відшкодування збитків.
[285] *in instanti* – в мить.
[286] *ad mentem legis presentis* – за задумом цього закону.
[287] *Forum* iednak o takie krzywdy ma bydz *in optione* ukrziwdzonego – однак вибір суду за такі кривди має бути за постраждалим.
[288] *reassumuntur constitutiones* – підсумовують конституції.
[289] *pro praesidio* – на залогу.
[290] *qua pace, qua bello* – в часі миру і в часі війни.

dobrze zalecony, wniosz pros[b]ę przez posły swe do krolia i. m. y Rzeczypospo[litey] na seym y seimiky pierwey o indigenat sliahectwa polskiego[291]. Przetoz onego samego *cum stirpe ex*[292] *lumbis eius procedente*[293] za sliahczica polskiego y indigenę wszistkych panstw w Kroliestwie Polskym *authoritate conuentus pręsentis*[294] za zgodą wseh stanow przyięto s tą konditią, aby *iuramentum fidelitatis*[295] kroliowi i. m. y Rzeczipo[spolitey] vczinieł y oddał, [y aby] *intra sexennium*[296] wniosł sie do panstw Kroliestwa Polskiego, na czo przziwiliey mu krolia i. m. dano.

Nobilitatya [Jana] Vdalryka Szaffgocza z Infliąt.

Vrodzonego z domu wielkych grafow Iana Vdalryka Schaffgoca[297], ktori przodkow swoih dzielnosci y ozdob w siłu okazyah Rzeczipos[olitey] przy woysku y boku krolia i. m. oswiadczył. Przihęcaiąc go do dalszy usługi, za indigenę sliahcica polskiego *cum stirpe ex lumbris eius procedente*[298] przyęto, a on, *iuramentum fidelitatis* kroliowy i. m. y Rzeczypospoli[tey] oddawsy, wniesie sie do panstw koronnyh *intra triennium*[299], na czo przziwiliey mu dano.

Nobilitatya Krzistopha Houwalda ze Sweczyey.

Męzni, odwazny, rycerzsky, z młodyh liat swoych az do siwego włosa cłowiek, vrodzony Krzistoph Houwalt, sliachcic, iako *autenticis documentis*[300] pokazał, kroliestwa Swedzkiego, roznich monarchow, kroliow y panstw woyska, abo iako zołnierz zdobiąc, abo iako przełozony sprawuiąc, y dliatego wszistkych *pręfectura[s]*[301] cudzoziemskych woysk az do generalstwa cnotą, męstwem y odwagami dosedszy, nie mogł inszego rown[e]go y własnego nalescz ricerzstwu swemu *centrum*[302], iako w tey Koronye *ęqualitatem communis libertatis*[303] stanu sliaheckieg[o]*, ktory za nayprzednieyse y naywisse ma sobie preminencye, ktorego tesz pod Beresteckiem przeciw srogosczy rebelizantow y z hordamy męstwa doznawsy, za sliahczyca polskiego y indigenę Koroni Polsky y W. X. Litew[skiego] z potomstwęm iego, ktore teraz iuz ma y na potym miec moze, przziięto. Przymuięmi s tą konditią, ze sie *intra triennium* do panstw koronnyh wniesie, a *iuramentum fidelitatis* odda kroliowy i. m. y Rzeczypo[spolitey], na co przziwiliei iemu dali aprobowani. || **(арк. 602)**

Nobilitatia Constantego [Mikołaja] Gisse z Niemiecz.

Z młodosczy zaraz swoiey udawszi sie do dzieła ricerzskiego, vrodzoni Constanty Mykołay Gissa, obersterlaytmant gwardiey naszey, w roznych przez

---

[291] Далі закреслено “ktore”.
[292] У рукописі помилк. “et”.
[293] *cum stirpe ex lumbis eius procedente* – з його нащадками. Правильно: “*procedenti*”.
[294] *authoritate conuentus pręsentis* – владою цього сейму.
[295] *iuramentum fidelitatis* – присягу на вірність.
[296] *intra sexennium* – протягом шести років.
[297] Далі закреслено “z Infliąnt”.
[298] *cum stirpe ex lumbris eius procedente* – з його нащадками.
[299] *intra triennium* – протягом трьох років.
[300] *autenticis documentis* – автентичними документами.
[301] *praefecturas* – керівних посад.
[302] *centrum* – осередку, місця.
[303] *aequalitatem communis libertatis* – рівність загальної свободи.

lat dwadziescia stawaiąc Rzeczipospo[litey] expedityach – w moskiewskiey, pruskiey, kozaczkych przedtym y teras, – przi boku krolia i. m. stawaiąc, na łaskę krolia i. m. y Rzeczipo[spolitey] zarabiaiącz sliahestwa, godnim go tey prerogatiwy cziniąc. Ponieważ prawu doszyc czyniącz, dostatecne diploma cesarza i. m. na dowod starodawnego sliahectwa z Frankoniey *in Imperio*[304] przodkow y domu swego pokazał. Onego za indigene szlahczica polskiego z potomstwem iego przyyęto y prziwiliey iemu dani constitutią aprobowano.

Nobilitatya [Klaudiusa] Herpina z Perpessu z Francziey.

Vrodzon[e]go Claudiusa Herpina z Perpessu, sliachczyca franczuskiego, iako sie wiwiodł dowodnemi *diplomatibus*[305], ktori odwaznemy ricerzskiemi dziełami swemi zasłuziwszi sie y onih nie ustaiąc, za sliahcica polskiego indigene z potomstwem iego przymuiemy, na co *iuramentum fydelitatis* kroliowy i. m. y Rzeczipospo[litey] oddac powinięn.

Nobilitatya kozaka [Mychajła] Kresy[306] taka.

Na znak clementyey naszey y na dowod cnoty y wiari, ktorą nąm y Rzeczypospolitey w tę rebellyą kozacką wiswiadczył, nobilituiemi wiernego kozaka Krese y sliachcicem polskim declaruiemy.

Podatky woiewodztw y zięm.

Woiewodztwo krakowskie. Na zapłatę długu woysku, w służbie Rzeczypospolitey będącemu, *a prima ianuary ad primam iuly*[307] winnego y na trzecią czwiercz *ad primam octobris*[308] w służbie zostaiącego, *summam* osmiom poborom *correspondentem*, *saluis abiuratis desertatis et pestilentia sublatis*[309], pozwalia y na comissyą przisłą wniesc, z ktorey woysku, iakie na teyze commissiey z regestrow piszarza polnego abo *liquidatione iuratoria*[310] pokaze sie, co na nye wzgliędęm inszych woiewodz[tw] przydzie, zaplaczy, a *residuum*[311] iezeli zostanie, skarb woiewodztwu *circa coęquationem*[312] na insze podatky przymie abo wroczy. Seimyk *relationis die 9 septembris*[313] blisko Proszowycz, na ktorim *contributiones et modum contribuendi*[314] namowią. A na nowy zaciąg chorągwiąm, ktorim zapłatę w tim woiewodztwie ukazą, *ad proportionem*[315] dziesiączi poborow na kazdą cwiercz do seymu blisko przisłego, *saluis* takze *abiuratis desertatis et pestilentya sublatis* [*ducta proportione*[316] piniędzy, samo

---

[304] *in Imperio* – в імперії.
[305] *diplomatibus* – документами.
[306] *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 16.
[307] *a prima ianuarii ad primam iulii* – від 1 січня до 1 липня.
[308] *ad primam octobris* – до 1 жовтня.
[309] *summam* osmiom poborom *correspondentem saluis abiuratis desertatis et pestilentia sublatis* – суму, що відповідає восьми поборам, не враховуючи тих, щодо яких під присягою повідомлено про спустошення чи моровицю.
[310] *liquidatione iuratoria* – розрахунком під присягою.
[311] *residuum* – залишок.
[312] *circa coaequationem* – пропорційно.
[313] seimyk *relationis die 9 septembris* – реляційний (посеймовий) сеймик 9 серпня.
[314] *contributiones et modum contribuendi* – плати і спосіб їх внесення.
[315] *ad proportionem* – пропорційно до.
[316] *saluis* takze *abiuratis desertatis et pestilentya sublatis ducta proportione* – також не враховуючи тих, щодо яких під присягою повідомлено про спустошення чи моровицю, дотримуючись пропорції.

Wojewodztwo płacić, y Kommissarza swego][317] || **(арк. 603)** dlia popisu w woysku miec będą. Na tymze seimiku namowią *laudum*[318] o podatkach y odsełaniu piniędzy y comissarza, ktore *laudum* iako y przesłe approbuiемy.

Inse woiewodztwa roznie postapieły: podatky poboramy, podimnim, drudzi do braczy na seimiky sobie brali, ktore yh *lauda* approbowono seimem.

Ziемia infliącka.

Ziемia infliącka zapłatę *presidyariis*[319] y restauratyą fortece Dinemburskie[y]* *precauendo*[320], pozwalia piętnascie podimnyh, *modum*[321] iednak wydawania onih lub poboramy, lub podimnim bierze do braczy. Seimik relatyni *[die] 7 7bris*.

Marsałkiem koła poselskiego beł na tem seymie i. m. p. Alexander Sielsky, starosta stężycky.

Опубліковано: Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 165–183.

№ 289

9 вересня 1652 р. – Нотатки про ухвалу сеймику Краківського воєводства у Прошовичах

Seymyk pod Prosowicami.

Die 9 septembris seimik beł pod Prosowicami *relationis*[322], na ktorim aprobowono pierse 12 poborow, co beli vchwalieli. Y znowu uhwalieli do tych 12 poborow dwadziesczya poborow, ktore wibrane bydz maią w teraznieysim roku 1652 przed gody, aby na comissią do Lwowa wniesione beły 8 poboro[w]* na zapłatę zołnyerzom (ta comissia potim nie dosła, any zapłata zołnierzo[m)]*.

№ 290

Нотатки про кварцяні стації у Краківському воєводстві

Zołnierze na lezą, zapłata ych nye dosła.

Z Ukraini kwarcziani przisli na liezą do woiewodztwa krakowskiego po miasteck[ach y]* wsiah kroliewskych, xzyęzych, y sliaheczkim sie dostało. Nie słuhaiąc constitut[iey]*, iako na seymie obwarowano y postanowiono, srodze sie przikrzeli hłopom, staczye biorąc, iedząc y do kolias bierąc. A piniezną hczieli z łąnu ie[d]nego* po zł[otych] 120. Dawono im po zł[otych] 50 ubossy, a kmiecie z łąnow po złotyh stu dawono. Y nim hłopi zdobeli sie na piniądze, to zołnierzom iesc, picz dawac musieli poty, poky sumi nie oddaly. A gdzie przehodzieli po noclegah, to iesc, picz dostatek musiało bydz y do

---

[317] Останній рядок аркуша втрачено; текст відновлено за вид.: Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 178.

[318] *laudum* – ухвалу, рішення.

[319] *presidyariis* – залогою.

[320] *precauendo* – застерігшись, подбавши, захистившись.

[321] *modum* – спосіб.

[322] seimik... *relationis* – реляційний сеймик.

wozow braly. Kazdy rzeci hłop dac musyał, bydła bra[li]*. Constituty bynamny nie słuhaly, prawa sie nie boiąc, ani banity infamyei, wsistko za nic sobie wazacz. We dworah stawaly, w xięzich[323] maiętnosciach w[o]koło Krakowa, na Klieparzu, na Garbarzah, po wałah, po Krowoderzy, na Błąniu, wsędy dokoła po przedmiesciah, y Kazimierzowy sie dostało. Napiersa horągiew koza[cka] [...][324]. || **(арк. 604)**

№ 291

1652 р., кінець листопада – початок грудня[325]*. – Лист польного гетьмана Станіслава Потоцького до канцлера Андрія Лещинського про звіт посольства вінницького войського Миколая Зацвіліховського та білоцерківського підстарости Зигмунта Чорного до Богдана Хмельницького*

Relatya posłow od krolia i. m. do Hmielnickiego, 1652.

Taka iest relatia *legationis* powroczonich od Hmielnickiego pp. posłow Zaczylichowskiego [Mikołaja Zaćwilichowskiego][326] a p. [Zygmunta] Czernego[327], ktori beł podstarosczym w Bialey Czerkwy.

Wzyąwsi wiadomosc Hmielnicky, ze pp. posłowie zblizaią sie ku Czehrinowy, wysłał przeciwko nim koni 150 y, z takową assistęntyą ych wprowadzi-

---

[323] У рукописі “zięzich”.

[324] Останній рядок аркуша втрачено.

[325] Атрибуція документа за вид.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 461 (прим. 1). Датування: від часу повернення польських послів (Там само. – С. 463) і текстом цього документа у німецькому перекладі (див. далі у примітці). У “Театрі Європи” цей лист має такий заголовок: “Copia Schreibens dess Podolischen Woywoden an der Cron Polen Gross-Cantzler” і починається зі слова “Titulus” (*Schlederus Johannes Georgius*. Theatrum Europaeum. – Frankfurt am Mein, 1685. – T. VII. – S. 230). Однак у польському тексті Голінського про Станіслава Потоцького двічі згадано у третій особі, що відповідало б атрибуції документа за цим рукописом (“Niemało iednak horągwy i. m. p. [Stanisław] Potocki, woiewoda podolsky, hetmon polni koron[ny], wyprawieł, trzimaiąc sie ductu liniey zborowsky”; “Pysze i. m. p. woiewoda podolsky, ze teraz było prawie z nim woiowac zymie...”). У німецькому ж перекладі перше речення написано від першої особи, на що вказав ще Грушевський (с. 462, прим. 4), а друге взагалі безособово (1. “Ich lege doch in der Boleste nicht wenig Compp[anien] ein, und halte mich nach der Richtschnur der Zborowischen Linie” [“Але я розміщую на Поліссі немало підрозділів і тримаюся напрямку зборівської лінії”]; 2. “Wahr ist, dass jetzo die beste Zeit wäre, auff ihn anzugehen...” [“Правда, що зараз був би найкращий час наступати на нього...“]). З цього випливає, як і з характеру цілого документа в німецькому перекладі, що лист Станіслава Потоцького було переписано в тогочасних копіях зі стилізацією під звіт польських послів. У виданні листів польного гетьмана коментар з цього приводу відсутній, як і сам лист із “Театру Європи” (Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2019. – T. II: Korespondencja Stanisława Rewery Potockiego: Hetman polny koronny 1652–1654; Hetman wielki koronny 1654–1667 / Opr. Piotr Kroll. – 308 s.).

[326] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 364.

[327] Ibidem.

wsy do gospodi, ych ziwnoscią obesłał. A w tym, iako sie pp. posłowie z podroznego prohu otrząsnąwsy, posłał do nih [Iwana] Wyhowskiego *et visitandi, et explorandi gratia*[328], z czim przyiehali, gdy tedi *solute*[329] badał sie, chcąc *legationis seriem*[330] wiedziec. Nie mogąc go zbic, ukazali mu instructyą, ktorą on przecitawsy, odsedł od nyh, na drugy dzień imięniem Hmielnickiego naznaczi-wsi im audientyą, ktori iako skoro do Hmieinickiego powrocyeł y ucinieł relatyą, co mayą do niego *in commissis*[331]. Znowu posłał do nyh, zwłocącim na inszi cas bitnosc u siebie a prosąc, abi i oni po fatydze podrozney sobie odpocęli. *Interim*[332] sąm do[333] Sobotow[a] przyiehał y tam swemi confidentami radził sie, iakobi posłom ieº k. m. na puncta ych dac im respons. Naradziwsi sie dobrze, dopiero dnia trzeciego kazał im przyscz do siebie. Tam po przriwitaniu, gdy mu laskę y miłosierdzie ieº k. m., ktorego on przez posły swe u ieº kroliewsky mosczy zebrał, ofiarowali. Wdzięcnie to od nih iakoby przyiąwsy y podziękowawsi, to rzekł: "Iezeliscie s tem telko do mnie przyiehali, tedi nie mieliscie s czim". Oni mu na to odpowiedzieli: "Ztąd rzec nasę musięmi zacinac, skądes ią tes w. m. przez posły swe zagaieł u ieº kroliewsky mosczy. A ze ci posłowie zebrali u niego myłosierdzia, on ie tesz w. m. y Woisku Zaporowskięmu oswiadcza". Na tho rzekł Hmielnicki: "Tak to bidz musiało, czimze beło krolia i. m. poczyeszyc? A zebim beł liepiei vcziniel, kiedibim beł do niego sto tiszięczi Tatarow y drugie sto tysięczy kozakow posłał. Zaprawdę liepsa, ze to posłami odbydz, anizelibim beł miał was do Rzimu albo do Crimu zagnac".

Vlterius in legatione procedendo[334] proponowali mu, abi na comissią pozwolieł. Na tę długo pozwolic nie hciał, wiwodząc ią bydz nie potrzebną a pact Zborowskyh upąminał sie. *In finali*[335] pozwolieł, abi sie odprawowała na Wasilia ruskiego tam, gdzie wolia i. k. m. *sine presentia* woisk *et cum ea declaratione*[336], ze zadną miarą pact Zborowskyh odstąpic nie moze s tey prziczini, ze te są nayliepse, a to dliatego, ze ie od samego ieº k. m. odebrał y seimową utwierdzone powagą. Teraz [pacta], ktore pod Białą Cerkwyą sta[nęli]*, || **(арк. 605)** ze nie beły *ex mente*[337] iº k. m. y Rzeczipospo[litey], bo ych seim nie aprobował. Do tego liubobi ie teras hczyał aprobowac, na to pozwolic nie moze z tei przicini, ze sie obawya kozakow *in uitam suam mahinationem, inquantum* bi[338] na licbie dwudziestu tysięczi kozakow pozwolieł. Y po białocerkiewsky transactyei był od nich *in periculo*[339], gdy sie pocęło beło woisko przeciwko niemu buntowacz, o co y Mozire [Łukijana Mozyrę] dał sciącz.

Ordzie tatarzsky *renunciare*[340] nię moze dotąd, y nie misli, dokąd sie z iego krolie[wską] m. y Rzecząposp[olitą] nie uspokoy.

---

[328] *et visitandi, et explorandi gratia* – щоб їх зустріти і вивідати.
[329] *solute* – вільно, безтурботно.
[330] *legationis seriem* – порядок, зміст посольства.
[331] co mayą do niego *in commissis* – з яким до нього [прийшли] дорученням.
[332] *interim* – тим часом.
[333] Слово помилк. повторено двічі.
[334] *vlterius in legatione procedendo* – далі в ході посольства.
[335] *in finali* – врешті.
[336] *sine presentia* woisk *et cum ea declaratione* – без присутності військ і з визнанням.
[337] nie beły *ex mente* – не відповідали волі.
[338] *in vitam suam machinationem inquantum* bi – замаху на своє життя, якби.
[339] *in periculo* – у небезпеці.
[340] *renuntiare* – розірвати (союз).

Sina swego [Jerzego Chmielniczenka][341] *in obsid[em]*[342] dac nie hcze, tim sie wimawya, ze młodi. *Nihilominus*[343], skoroby podrosł, ofiaruiąc go do usług iº k. m.

Punct o niecorrespondowaniu *cum externis*[344] tim soluował, ze to rzec nie iest nowa, y hetmani kozaczci z postronnemi correspondentią miewali: biwało to przedtym y sieła ych acz z roznemi wiedli swoię correspondentią, a nailiepe[i]* z moskyewskim carem, ktori kaznę[345] kozakom dawał.

Z confidentow swoich to pp. poslowie wicerpnęli, ze tęn zdraica nie misli o zadnym [pokoiu], lec woiną hcze nas konczyc, do cego go *accedit appetitus*[346] dawni wiedzie, y to w serce iego wkorzenieło sie. Za takiemi ligami, iakie zawrzec z roznem[i]* tego sobie zyczy, dopnie.

Woiska zmikac daliey nie pozwolieł nad Czudnow. Niemało iednak horągwy i. m. p. [Stanisław] Potocki, woiewoda podolsky, hetmon polni koron[ny], wyprawieł, trzimaiąc sie ductu liniey zborowsky.

Woinę z nami tak prowadzic zamisliawa: Timoska, sina swego z podniestr[s]ką cernią z Wołosą y Multanami hce puscic w głąb, som zas z ordą a swoiemi kozaky ku nąm *intendit*[347] Podliasiem [Polesiem][348] udac sie.

W Iasiech na weseliu *hac die*[349] hospodar [Bazyli Lupu] Timoskowi, zięciowi swemu, proponował do ustnei z [Ch]mielnickim a oicem swim rozmowy: *primum*, iezeli mozna, zebi sie z i. k. m. y Rzeczą po[spolitą] uspokoieł; *alterum*, iezelibi to bydz [nie] mogło, zebi woin[ę]* tak gruntownie zacinał, zebi dopiąc tego mogł, cego iego appetit potrz[ebuie]*. W rozmowach Wihowsky, rzekomo, w secrecie pp. posłom powiedzyał, iz Swedowie p[o]słali* do Porti, opowiedaiąc sie s tim, iz onim z namy pacta w tym roku expiruią y wzbudzayąc ych przeciwko nąm na woinę.

Ordy tatarzskie blisko Hmielnickiego koczuyą y tak bespiecznie, ze wsz[i]stkiemi* zonami, dzyecmi, stadem na tei stronie Dniepru przesli y po[ło]zely* sie koło Zołtych Wod.

Poniewaz tedy tak kazde dawał słowo *in responso*[350] y tak wisoko hardos[c][351] iego kaze y zmierza, [ze] nie trzeba dumac o pokoiu, alie brac sie przidz[ie]* || **(арк. 606)** woynę. *Nihilominus* nąm *officiet*[352] tractowac z nim przez hospodara wołoskiego, na ktorego on moderatyą uczinic czo moze. Potrzeba wiesc go do tego *ad rationes pacis*[353], do cego, liubo nie przydzie, to

---

[341] *Домбровський Януш.* Поміж Батогом і Жванцем: козацька політика сенату Речі Посполитої // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 2002. – Т. 243. – С. 67.

[342] *in obsidem* – заручником.

[343] *nihilominus* – проте.

[344] *cum externis* – з закордонними (владами).

[345] У рукописі помилк. “husne”.

[346] *accedit appetitus* – доходить прагнення.

[347] *intendit* – має намір.

[348] У німецькому тексті “über die Bollusche” (*Schlederus Johannes Georgius*. Theatrum Europaeum. – Frankfurt am Mein, 1685. – T. VII. – S. 231).

[349] *hac die* – у цей день. У рукописі помилк. “haec”.

[350] *in responso* – у відповіді.

[351] У рукописі “harnos[c]”.

[352] *nihilominus* nąm *officiet* – проте нам завадить.

[353] *ad rationes pacis* – маючи на увазі мир.

będzie w zisku, ze pod tę transactyą rzeczi nase warowac y tim bespieczny na woinę przeciwko niemu będziemi sie mogli wibrac.

Pysze i. m. p. woiewoda podolsky, ze teraz było prawie z nim woiowac zymie, ze iednak skupionego woiska nię mas y to, co w obozie przez niedziel 20 y kielka beło[354], ktorzi sobie nadwerezeli, odiehali dlia hlieba. Koniecnie bi trzeba przywiesc ych do effectu swego, abi co prędzei do obozu powrocieli[355].

Опубліковано: *Schlederus Johannes Georgius*. Theatrum Europaeum. – Frankfurt am Mein, 1685. – T. VII. – S. 230–232;

Грушевський Михайло. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 461–463 (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 502–504 (переклад англійською).

№ 292

Нотатки про турецькі плани Богдана Хмельницького, титули Розанди Хмельницької після її одруження з Тимофієм та повернення з Москви польського посольства на чолі з Альбрехтом Пенцлавським і Казимиром Уніховським

Послał Hmielnicky do Porty do cesarza tureckiego [Mehmeda IV], prosąc, zebi silistrysky basa [Sijawusz pasza] z woiskiem podemknął sie y beł Wołoseh, obiecuiąc mu Kamienyec Podolsky poddac. Takze zebi bassa budzinsky aby beł gotow, cyągnąc pod Krakow, ktory takze we stereh dniach obiecuie go dostac y dac bassy.

Tę sinową swoię [Rozandę] Hmielnicky zowie woiewodziną bracławską y hospodarową podolską.

P. [Albrycht] Pęcławsky[356], ktori iezdził do Moskwi, powrociel z Moskwi; iesce nie czinył reliatiey, co sprawieł, alie niepewni pokoy y z niemy.

---

[354] З приводу згаданого датування цього документа див. ще лист Станіслава Потоцького до Яна Казимира від 29 жовтня 1652 р., де він згадує про зібране вже 18 тижнів військо: Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2019. – T. II: Korespondencja Stanisława Rewery Potockiego: Hetman polny koronny 1652–1654; Hetman wielki koronny 1654–1667 / Opr. Piotr Kroll. – Dok. 3. – S. 64.

[355] На цьому обривається польський текст листа Станіслава Потоцького; кінцівку про інші політичні справи див. у німецькому перекладі. Наступні три абзаци у Ґолінського нічим не відділені від цього тексту і є ніби продовженням "звіту" послів Зацвіліховського та Чорного. Однак згадка про повернення польського посольства Альбрехта Пенцлавського з Москви і нотатка про його реляцію наштовхує на думку, що ця новина з'явилася в урядовому оточенні Яна Казимира і вона не могла стосуватися переговорів польських послів в Україні. На цій підставі ці три абзаци виділено в окремий документ рукопису Ґолінського (док. 292).

[356] *Соловьев С. М.* История России с древнейших времен. – Москва, 1990. – Т. 9–10. – С. 559; *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 450.

№ 293

1652 р., грудень. – Нотатки про вибирання поборового податку у Кракові й Казимирі

Poborow nastąpieło oraz 32, ktore *in decembri*[357] wibierac kazono w roku teraznieysim 1652, ktore beły pierse 12, drugie 10 y trzecie 10 – dlia powietrza, ze ich nie wibierano. Oraz ciesko beło na liudzy dawac, beło sieła takych, co i domow swih zapierac sie hczieli, drudzi do domow przyiezdac nie hczieli, długo sie ociągaiącz dlya poborow. Liudzie ustiskowali, łaiali, klieli, rzemięsnici w grodzie przisięgali wszisci, wi[e]lie zywih zostało a wielie ych pomarło. Od ziwih placzic kazono.

Poborczą obrany do tych poborow i. m. p. Marczyn Pigłowsky, czesnyk y podrzęnczy krakowsky, do wibierania, a sukoliektoręm beł i. m. p. Hełemsky [Jan Ścibor Chełmsky].

W Kazimierzu przi Krakowie wibierali go pp. lunarowie: p. Marczin Golinsky, p. Wawrziniec Mrockowycz. Przidali do nas p. Woicieha Zawadę, p. Mathiasa Briskiego, radziec. Rzęmięsniczi w grodzie przisiegali, wieli[e] ych wimarło, wielie zywyh zostało. Od ziwih, ktorzi zyią, to od tih płaciely. Od miasta przisięgali w grodzie p. Adom Wahlykowic, burmistrz, p. Golinsky, p. Mrockowicz, raice y lunarowie. || **(арк. 607)**

№ 294

1652 р., грудень. – Нотатки про комети, що з'явилися в небі над Угорщиною та Краковом

Węgrzeh kometa 1652 *in decembri*[358] wydzina beła wie[lka]* iasna, ogon z promieni na kształt miotły mayącza, iasna.

V nas nad Krakowęm na niebie w noczi między gwiazdami przi wshodzie miesiąca gwiazda iedna pokazowała sie wielka, odęta kielka promięni ciemnih, siebie ukazuiąc dwa albo trzi casęm, iako pudło biwała (na kształt, gdy sie miesiąc [...][359], tak podobna beła). Przez niedziel kielka trwała, prosci liudzie ią zwali Trupią Głową. Sieła liudzy ią wydziało nad Krakowęm, gdzieindzy w roznich mieyscah. Hodzieła zarowno z gwyazdami roznemy insemy, wielie złego nom w Polscze obieczuiącz y prognostyk zły znacąc, takze y Węgrom.

№ 295

Новини про турецьку війну в Угорщині

Turczi zomkow swich wipad[s]zi yh kielka tyszięczi, węgierską ziemie pliądrowali y 4000 Węgrow zbieli, co sie beli na Turky porwali, y 4 wielkomoznih panow zginęło w potrzebie, liudzi nascinali sieła y w niewolią nabrali zywcęm. Potym tesz Turky Węgrowie porazyely.

---

[357] У рукописі "in decembre".

[358] У рукописі "in decembre".

[359] Далі одне слово пошкоджене.

№ 296

Новини про скликання рейхстагу імператором Фердинандом III

Seim walni w Renaspurku cesarz i. m. [Ferdynand III] y z electorami odprawiał y z [x]ziązęty; senat, ktori raz we 20 lat biwa.

№ 297

Новини про універсали Яна Казимира стосовно збору війська в Україні 8 січня 1653 року і відомості про зловживання жовнірів під час вибирання стацій

Krol i. m. vniwersały wisłał do zołnierzow, aby na Ukrainę do obozu stawili sie *pro die 8 ianuary 1653* pod surowim prawęm woiskowim y pod garłęm. Niespiesno sie rusali, bliskie nocliegi sobie y stanowysk[a]* czyniącz, statye wybieraiącz srogie, nieznosne na hłopi, wimisliaiącz z łąnow po zł[otych] stu, do tego iescz, picz dostatek y do koliasi brali. Sliahecz[kim]* maiętnosciom nie przepusczali, xzięzim, kroliewskim więcei y miastom koło Krakowa, y przedmiesciom nie folgowano, często przehodząc.

Do Nowego Szącza bramy dobeli, w miasto wiehawsy. Burmistrza s koscioła wzie[li]*, liubo beli uiednani tisiącem złotych. Burmistrzowi do bokow pistoleti wtykaią[c]*, azbi ym drugi tisziącz postąpieł y wina kielka becek, ktori tisziac złotyh iuz drugi musiał dac. Do piwnice drzwi wibiwsi, 5 becek wina witoceli, p[o]* miescie dzywi broiącz z nierządnicami. Zaliedwie w kielka dni ustąpieli.

Pod Pilczą i. m. p. Warszickięmu [Stanisławowi Warszyckiemu][360], kastelanowi krakowskiemu, wies Długą spalieli. Hłopow kielka zabieli, drudzi pogorzeli y rannih kielkadziesiąt o to, z[e]* im broniono sie s Pilcze.

I. m. p. [Michałowi] Iordonowy, staroscie dopcziczkiemu, hłopow 2 zabieli, poranieli y zbieli ki[el]ku*, mowiąc, ze im zastapieli.

Wielie excessow y po drogah czinieli liudziom ubogim. || **(арк. 608)**

№ 298

6 грудня 1652 р., Ловіч. – Універсал Яна Казимира про збір війська під Ковелем з коментарем Мартина Голінського

Vniwersał krolia i. m. do zołnierzow, gdy go cęste skargi dohodzieli y supliky od roznih na zołnierzow.

Iąn Kazimierz z łasky Bozy krol polsky, wielkie xziązę litewskie, ruskie, pruskie, mazowieczkye, zmudzkie, infliączkie, smolienskie y cerniehowskie a swedzky, gotsky, wandalsky krol.

Wsem wobecz y kazdęmu z osobna, komu to wiedziec naliezy, a mianowicie vrodzonim rochmisrzom vsarzskych, arkabuzerskych, kozackych y piesy chorągwy ludziom, porucznikom, chorązym y całym chorągwiąm woyskach Rzeczypospolitey koronyh służącim, wiernie nąm miłym, łaskę nasę kroliewską. Wiernie nąm miły! Obiawiaiąc sie od ord tatarskych niebespiecen-

[360] *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 284.

stwa, ktore, iako pewne mąmy wiadomosczy, nad samą graniczą panstw naszych kocuyą, umislielismy iako naiprędzey woysko zgromadzic i nim nieprzyiacielskiey, iezeli nastąpią, wstręt uczinycz incursyey, ze tedy y mi sami głowę naszę y dostoienstwo kroliewskie poniesięmi. Roskazuięmi wiernosczi wasei, abiscie zaraz za wzięciem tego vniwersału nasego, rusywszy sie, na dzięn osmi miesiąca stycnia [1653] w obozie stanęli pod Kowlem, iako naiprosciey ydąc, y w ciągnięniu nayskromniey sie sprawuyącz, zadnich staczy po bokach nie wibierayącz. A zebi kazdego tym prędzey tęn nasz dosedł vniwersał, powinna go będzie dniem y nocą chąrągiew do horągwie, w iednimze woiewodztwie będącze, odszyłacz, podpisawszy sie nąn rochmistrz lub porucznyk, y dzięn, ktorego one doidzie y do kogo odeslie, wyrazywszy. A tęn, kogo na ostatku doydzie, do rąk go naszych odesłacz powinięn, inaczy tedy wiern[osc] wasa nie uczinicziе y s powinnosczy, y pod garłęm, kto by naznaconego dnia omieskał.

Dan w Łowiczu dnia 6 grudnia miesiącza *anno Domini 1652*, panowania naszego polskiego 4, swedzkiego piątego [roku].

Iąn Kazimierz krol.

Albertus Goraisky, prepositus Poznanien[sis], *regens cancellari[ae] maior[is] Regni*[361].

Nie dbali drudzi pp. zolnierze na tęn vniwersał, powoli ydacz do obozu. A drudzi zpod horągwi uiezdali, mianowicie z niemieczkych regimentow zaciągnyąnich.

[361] *Albertus Goraisky, prepositus Poznaniensis, regens cancellariae maioris Regni* – Войцех Ґорайський, познанський препозит, реґент великої коронної канцелярії.

1653

№ 299

Астрологічний календар доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1653 рік

1653

Prognostyk [Mikołaja] Zorawskiego, matematyka krolia i. m. *ex visione comet[a]e circula[r]is die vltima decembris 1652*[1], iego kroliewsky mosczy do Grodna posłany.

Rozumięm, ze sie w. k. m. dostało wiedziec albo słyszec o comecie, ktora sie pokazała przed swięty, a trwała nyemal tydzięn, bo iuzęm ia telko z niedzielie na poniedziałek prze[d]* wiliyą Bozego Narodzenia o godzinie 10 na pułzegarzu w noci obseruowalęm, a drugih dni dlia posępnego nyeba, iakoby sępnyh obłokow, nie moglęm. Iednak wielie liudzy godnych zgadzaią sie na to, ze iuz tę cometę kielka dni przedemną widzieli. Iuz tedy nieomelna, ze cometa beła.

Alie iest cometow troiaky rodzai: iedne są, ktore *circum circa*[2] rozne promienie wypusczayą, iakobi włosy iakie rosczesane; drugie, co telko na iednę stronę; trzecie, czo sie zowią ogniste, ktore promienie ogniste wipuscayą, iakowa beła przed 30 lia[t]* y kielka, 1618. Ta, ktora nąm teraz swieciła, iest piersego rodzaiu, co sie zd[a]ła* bydz nadęta, iakoby bania włosy wipuscaiąca, i iako mogę *colligere*, al[ie]* była *de natura Saturni*, gdys bardzi *ad placiditatem colorem*, anizel[i]* *ad candidum et rubeum declinabat*[3]. Nie zawse comety [złe] rzeczy *praenuncia[nt]*[4], bo te, ktore *de natura Iouis et Veneris*[5], na dobre sie pokazuią, zas ktore *de natura Martis*[6] albo ta, teraznieysza, *Saturni*, złe rzeczi opowiadaiącza, iak[o]we* szą: wiatry, nieurodzaie, powodzy, powietrza, swary między liudzmy, woyny, ziemie trzęsienia, smierc iakiego zacnego człowieka, odmiana panstwa iakiego, czo sie w tyh wiersah dlia pamięczi zamyka:

Octo mala cometę fulgentes per terram signant:
Venti, sterilitas, aqua, pestis, dominatur
Rixa, seditio et tremor, moritur dux, mutatio regni[7].

Z tyh osmi rzeczy wszistkych sie nąm trzeba spodziewac, oproc trzęsięnia ziemie, ktore teraz u nas nie zwykło bywac, ale w insich gorączih kraiah, iako

---

[1] *ex visione cometae circularis die vltima decembris 1652* – на підставі спостереження круглої комети останнього дня грудня 1652. У рукописі помилк. “circulanis”.

[2] *circum circa* – з усіх боків.

[3] і iako mogę *colligere* al[ie] była *de natura Saturni*, gdys bardzi *ad placiditatem colorem*, anizeli *ad candidum et rubeum declinabat* – і, як можу зробити висновок, була сатурнової природи, бо колір мала радше м’який, ніж яскраво-білий і червоний. У рукописі помилк. “placuitatem”.

[4] *praenunciant* – віщують.

[5] *de natura Iouis et Veneris* – природи Юпітера чи Венери.

[6] *de natura Martis* – природи Марса.

[7] *Octo mala cometę fulgentes per terram signant:* // *Venti, sterilitas, aqua, pestis, dominatur* // *Rixa*, *seditio et tremor, moritur dux, mutatio regni* – Вісім лих віщують на землі сяючі комети: // вітри, неврожай, вода, моровиця, панує // розбрат, бунт і землетрус, вмирає проводир, переворот у королівстві.

we Włoseh y insich krainach, wielkiego strahu nabawy. Co sie tknie woyni, y ta niepochybna, ale *Mercurius dominatur Marty*[8] pokazuie, yz Hmielniczky zwykłey swoie stuky zaziwac zechce: gdy mu będzie dusno, *simulata submis[s]ione*[9] będzie sie chciał wisliznąc, zaziwayąc *tanquam mediatorem*[10] hospodara [wo]łoskiego* [Bazylego Lupu]. *Significator* turecky *eo ingrato aspectu aspiciens significa[to]ręm* Hmielnickiego[11] Turkom nie bardzo smakuie y *potentiam* iego *per co[n]iurationem* cum Tartaris*[12] co przednieysi y mędrsi basowie rozerwą, ob[a]wiaiącz* sie, aby potym *ista potentia*[13], gdybi Polska swankowała, na nih nie obrocyeła, wiedząc dobrze, isz Tatarowie *odio habent et moleste ferunt* nad sobą ych *dominatum*[14]. [...] || **(арк. 610)**

[...] Chmielniczkiego ani *annum,* ani *horam naturalem cognitum habeo*[15], ale *ex rebus gestis eius*[16] dohodzę, co beła za dispozitya *siderum tempore eius natiuitatis*, *et quantum possum coniicere*[17], ysz tęn rok 1653 albo potym niedaleko iest ięmu *fatalis*[18]. Tylko potrzeba, zebis w. k. m. *omnino*[19] woynę konczeł a zadnemi tractatami, pokorą uwodzicz sie nie dał, ktori *nulla ratione sincere*[20] między nim y Koroną Polską nie moze stanącz. W. k. m., masz *astra propitia et breui triumphator videbitur*[21], czego ia w. k. m. *cum astris*[22] vprzeimie życzę.

№ 300

Астрологічні прогнози Даміана Паєнцького про сонячні затемнення 6 квітня 1652 і 14 березня 1653 років

1653. O zacmięniu miesiącza [Damian] Paięczki pise, ktore przipadnie dnia 14 marca w znaku niebieskim Pannie.

Zacmi sie wsistek miesiącz, trwac będzie godzin[23] 4, minut 13. Strasne to będzie zacmięnie. Pocątek na pułzegarzu przededniem zacmięnia godzyni

---

[8] *Mercurius dominatur Marti* – Меркурій панує над Марсом. У рукописі “dominantur”.
[9] *simulata submissione* – вдаючи смиренність. У рукописі помилк. “submistione”.
[10] *tanquam mediatorem* – як посередника.
[11] *significator* turecky *eo ingrato aspectu aspiciens significatorem* Hmielnickiego – турецький сигніфікатор, що так неприхильно дивиться на сигніфікатора Хмельницького.
[12] *potentiam* iego *per coniurationem cum Tartaris* – його могутність через союз (змову) з татарами.
[13] *ista potentia* – ця могутність.
[14] *odio habent et moleste ferunt* nad sobą ych *dominatum* – ненавидять і неохоче терплять їхнє над собою панування. Далі останній рядок аркуша втрачено.
[15] ani *annum,* ani *horam naturalem cognitum habeo* – не знаю ані дня, ані години народження.
[16] *ex rebus gestis eius* – з його ратних діл.
[17] *siderum tempore eius natiuitatis*, *et quantum possum coniicere* – зірок в час його народження, і, наскільки можу судити.
[18] *fatalis* – смертельний.
[19] *omnino* – взагалі.
[20] *nulla ratione sincere* – ніяк щиро.
[21] *astra propitia et breui triumphator videbitur* – прихильні зірки, і скоро його побачать тріумфатором.
[22] *cum astris* – з зірками.
[23] У рукописі помилк. “godnin”.

3, minuti 30, koniec zacmięnia – godzini 7, minuti 44. A ze znak w Pannie, ktori representuie figurę ludzką, dliategoz w liudzyah sumuią sie kradziezy, zdrady, gwałty, dobrodzieistwa zapomnienie. Ze to zacmięnie w domu 7, dliatego podeirzane[24] są niewstydi y czudzołostwa; ze znak ten z trigonu ziemnego, przeto y na niescęscie ziemie lamentuie, gdyz trzesięnie zemie znaczy z tego w miastah, w budinkah, w drzewah upadky, skody wikorzenienia. A ze i sam Mercurius iest z naturi nagły, przikri y porywczy, znaczi nierozmislne w liudziach radi, zuchwałe naiazdy, zdradziectwa, rebellye, misli pomiesane y strasne, niespokoine, z ktorih nastąpią salienstwa, ktore są medikom: manie, melankolie, kaduky, dychawicze y inse choroby, ktore zbitecnei suhosczi pohodzą. Na powietrzu wzbudzi niepogodi, niewcesne wiatry, skąpi vrodzay. Wikonanie skutkow zaraz od początku zacmięnya przez całą wiosne az do dni, ktore sie zowią *canucalares*[25]. Zawiklie sie to omąwienie złe w gęstwinie wszistkiego ludu pospolitego w pułnocnih kraiah, alie tes zawiie sie y w Parizu, w Toliecie, w Ieruzalem, w Brunduzie, w Papiey, w Baziliey, w Heldebergiey, w Erphordiey, Wrocławiu, Ferarzu, w Ratisbonie, w Alexandriey[26], w Kolnie, Aggripinie, w Kompostelli, w Rotmagu, w Wermatiey, Sybiliey, w Rzymie.

Ze tez słonce roku przesłego zacmiło sie było dnia 6 kwietnia 1652[27] w Baranie, ktore osobliwie tego roku znaky skutecne wyda, umisliłęm dliatego o nim nieco przydac, co roku przeslego o nim powiedziałem. Zacmięnie to słonecne w południowim mieyszczu znaczi upadek niektorych prowinczy, ktore potęgą y wielkoscyą słinęły, ktore, iako iaky ciężar o ziemię vderzoni, rozbyią sie. Decreta bowięm zacmięnia tego rzeczi publicnih sciągaią sie. Priwatnich zas tak dotkną, ile priwatne od publicnich zamisły. W drugich prowinczyach, iesli nie ostatny vpadek, tedi wielkie odmiani rzeczy, praw, obycaiow. A zeby to złe zagęsciło bardzy, osiędzie wprzod y opanuie wszistko krwie wilianie, tumulty y zaboie. To w mieyscach tych będzie, ktore podliegłe Ba[ranowi y]* Wadze znakom. || **(арк. 611)**

№ 301

22 липня – 30 жовтня 1652 р. – Нотатки про астрологічні прогнози Андреаса Арголіуса та Ізраеля Гунтера на 1654 і 1656 роки та їхнє спростування у творі перемишльського каноніка Фрідеріка Алембека

1652, Prognostyk na rok 1654.

Astroliog przedni w miesczie Padwy imięnięm Andreas Argolius, a drugi w Niemcze[h] Israel Hutner, matematyk, wynaliezli tą zgodną swoią sententyą, ze w roku Panskim 1654 *2 augusti* w poludniową godzinę zacmięnie słoncza nastąpi, ktore wszystkie mieyscza swiata tego strasnim swim zacmięnięm tak zaczmy, ze człowie[k]* człowieka nye obaczy dliatego, ze na naiwissim stopniu niebieskim Mars, slo[nce]* y miesziącz [...][28] spolnie we stu lat o stopien

[24] У рукописі помилк. “podeizrane”.

[25] *canucalares* (правильно: *caniculares*) – канікулярні (час, коли сонце знаходиться в сузір’ї Великого Пса, найбільша зірка якого – Сіріус – інакше називалася Canicula, “песик”); припадаючи на середину літа, вважалися найгарячішою порою року.

[26] Далі ще раз написано помилк. “Wrocławiu”.

[27] Рік дописано над рядком.

[28] Слово незрозуміле.

ieden, takze Smoczy Ogon zas y Szaturnus wtęnczas shodzą sie. Takowe *coniunctia*[29] płanet niebieskych, iako sw[iat]* y ziemia stanęła, nygdy nie złącały sie iescze. Co bi to zacmięnie znaceło? Iako astroliogya sama pokazuye, ktorei liekczewazyc nie potrzeba, albowiem exp[e]rientia* przesłych zacmięnia y cometi w roku 1618 widziane wiswiadczic mogą, co y iakye przipadky na liudzie y bidło rozne następiwały. Teraz na to sie wi[dzi]*, iakoby iuz Pąn Bog wsechmogączy z sądnim dniem następowac miał, co ieze[li]* nie stanie sie, tedi iakas wsehmocnoscz Boska w tych dwoh liecziech czudow[nie]* nastąpicz zechce y stanie sie czos dzywnego. Naprzikład, iako od stworzenia s[wia]ta* w roku Pan[skim] 1656 stało sie beło, kiedy P[ąn] Bog potopęm swiat ws[zi]stek* pokarał był, tak w teraznieysim wieku od narodzenia Christusa Pan[a]* w roku 1656 niebo y ziemia ogniem znisczec maią. A tak po tim strasnim zacmięniu w roku 1654 przeciwienstwo iakies nastąpy, ze poddany prz[e]czywko* zwierzhnosczy swoiey y potentatom wszistkym powstaną y przesliadow[a]nye* wielkie vrzędy odnoszyc muszą od pospolstwa swego.

Drukowanie w Wrocławiu w dzięn s. Mariey Magdaleni, 1652[30].

Rewolutia prognostiku vczinionego od matematikow Andreasa Argoliusa y Is[ra]elia* Hutnera w Niemceh na rok 1654 y na rok 1656 przez i. m. x. Friderika [Alen]beka* [Fridericus Leopoliensis Alembek (Alnpech, Alnpek)][31], *s[acrae] teologi[ae]* doctora[32], kanonika przemiskiego, wydana.

1. Andreas Argolius iest człowiek wielky bardzo w matematycze, ktori *publicum agit [pro]fessorem* in Academia Pataviana*[33], wydał, ktorih ia wiem zacne *opera*[34] w tei naucze, wielkie *in pondere et numero*[35], ma y *obseruationes*[36] swoie nowe biegow niebieskych y *ephe[meri]des**[37] na teraznieise liata wirahowane. Ozdobił *nouo calculo motus lunares ex sua obseruan[tia]*[38], ktori od innih rozny iest, od tyh nowih (ktorzi swięzą sławę maią) czasęm dali, nizeli [na]* puł gradusa. Ztąd po[do]bno słusna rozumiec, ze to do tego prognostiku nie naliezy, bo wisokie[mi]* y na sławę wielkięmi pracami y zacnymi robiącze, nie zwikli bywac skwapliwemi do[pu]scęnia* po liudzkych ięzykach. Takowich *iuditia*[39], ktore bi mogły *euentus*[40] łatwo naganyc. Czi liudzie doma hiba

---

[29] *coniunctia* – кон'юнкції, сполучення.

[30] У рукописі це речення належить до наступного викладу Фрідеріка Алембека зі спростуванням цих двох прогностиків. Однак його текст наприкінці датовано 30 жовтня 1652 р. (див. далі с. 325), а день св. Марії Магдалини припадав на 22 липня. Отже, як виходить, речення з такою датою не могло бути заголовком цього документа, а стосується попереднього тексту.

[31] *Estreicher Karol*. Bibliografia polska. – Kraków, 1891. – T. XII. – S. 107.

[32] *sacrae theologiae* doctora – доктора святої теології.

[33] *publicum agit professorem in Academia Pataviana* – є публічним професором у Падуанській академії. У рукописі помилк. "Pataniana".

[34] *opera* – праці.

[35] *in pondere et numero* – за значенням і кількістю.

[36] *obseruationes* – спостереження.

[37] *ephemerides* – ефемериди.

[38] *nouo calculo motus lunares ex sua obseruantia* – новим обрахунком рух місяця на підставі свого спостереження.

[39] *iuditia* – судження.

[40] *euentus* – події, результат, долю.

sami sie cziesą *in priuato*[41] przisłych rzeczy upatrowaniem, a *in publico*[42] pospolicie hczą bydz widzianemi, rownimi niewiedzączim. A za timi *sit fides [pe]nes* authorem*[43].

[2.] [...][44] || **(арк. 612)** dissidentow kohacz sie w swych prognostykach *et ex isto mustaceo querere laure[o]lam* v ludzy[45], *ut uideantur intimi cubicularii magni Iouis*[46], ze iednak przipasuie do tego prognostyka Argolemu. Mniemąm, yz Israel pomienioni vziwa iego *ephemerides* y z nych wzyał te *ecclipsim*[47], a swoie *de effectibus iudicium*[48] uczinieł.

3. Czo sie tknie tamtei *ecclipsim solarem*[49], przipadnie *anno Do[min]i 1654 die 12 augusti*. Trohę przed południem srodek iey, początek iakobi dwie godzinie przed południem u nas w Przemysliu, koniec po południu trosenkę nad godzinę będzye. *In signo Leonis gradu 20*[50] trohę przed znacną gwiazdą nazwaną *Regulus* albo *Cor Leonis*[51], przed słoncem y miesziączem na 8 gradusow, Mars 60, nieh 5 graduszow, Smoczi Ogon w 9, *Saturnus* u tego położenia gwiazd. Tamte winikły strahy.

4. Ale *saluo eius et aliorum iudicio*[52] ia strahu tak wielkiego nie uznawąm. *Primo*, yz *ecclipsis* zwicaina nicz w sobie nie ma osobnego, iedno, ze przipadnie *inter obsidentes* (iako yh nazywayą) *male suos*[53]. Ale s tego, iesli *putredinis semina*[54] wipliną na powietrze y *pestem*, ktora iescze potrwa podobno (to iest *triennalis*[55]), *exagerabunt*[56] albo horoby gwałtowne, y gęste z nich *mortalitates*[57] powstaną, moze bydz doszic złego. Do większych dzywow trzeba bi większih dziwowiskow. Złączic sie potim Mars Saturnem y zarazę odnowy[58] *ecclipsis*, alie zebi to samo przez się złącenie miało bydz czimsi dziwnim, niesłusna ro-

---

[41] *in priuato* – приватно, непублічно, вдома.
[42] *in publico* – публічно, на публіці.
[43] *sit fides penes authorem* – нехай достовірність буде [на відповідальності] автора.
[44] Останній рядок аркуша втрачено.
[45] *et ex isto mustaceo querere laureolam* v ludzy – і з того добиватися в людей легкої слави (приказка, досл.: "шукати в тій паляниці лаврів": до такої паляниці (mustaceus) клався лавровий листок).
[46] *ut uideantur intimi cubicularii magni Iouis* – щоб виглядати таємними камергерами великого Юпітера.
[47] *ecclipsim* – затемнення.
[48] *de effectibus iudicium* – судження про дію (вплив, наслідки). У рукописі помилк. "effictibus".
[49] *ecclipsim solarem* – сонячного затемнення.
[50] *in signo Leonis gradu 20* – в сузір'ї Лева на 20-му градусі.
[51] *Regulus* albo *Cor Leonis* – Регул або Серце Лева ("regulus" дослівно означає "малий король").
[52] *saluo eius et aliorum iudicio* – не вдаючись до оцінки його та інших [авторів] суджень.
[53] przipadnie *inter obsidentes* (iako yh nazywayą) *male suos* – нещасливо припаде між своїх, як їх називають, "обсидентів" (ймовірно, йдеться про астрологічний термін).
[54] *putredinis semina* – насіння гниття.
[55] *triennalis* – три роки.
[56] *pestem... exaggerabunt* – посилять моровицю. У рукописі "ex agerabunt".
[57] *mortalitates* – смерті.
[58] Далі закреслено "Saturnem".

zumiecz. Są większe u astrologow *coniunctiones* Iouisa Saturnęm[59], ktoremi oni zwykli bardziey straszycz, nizeli Marsem y Saturnem złączonim, y na ktorych większe *monarhiarum muthationes*[60] y dziwi swiatowe składaią. *2do*, ze to *ecclipsis* nie będzie zupełna, bo iedno *10 digi[t]i solis ecclipsabuntur*[61], iakoby sosta cęscz niezukrita v słoncza zostanye. Toc nie mogą bydz cięmnosczy tak wielkie, aby człowiek człowieka nie obaczeł, toc tez nie moze bydz za nastrasnieyse. Kiedy Alexicus Rzim opanował, tak wielka przipadła *ecclipsis*, ze w południe gwiazdy na niebie widziano, co *in anno D[omi]n[i] 1633* trafiło sie *in augusto*, mogło bydz uwagi godne casow swih. Iednak bez hystorykow teraz iestem a nie pamiętąm. Nie będzie ta podobno taka, totez nie tak ma bydz strasna.

5. To prawda, ze *apogium Martis mutat signum: ex Leone* whodzy *in Virginem*[62], a Mars przy tey *ecclipsim* iest blisko siedzącym. Czo to znaczi, nie więm. Ia prostak, sądzic nie hczę, alie pamiętom, iezeli sie nie milię (bom dawno wisedł *ex his castris*[63]), ze astroliogowie wielkie *monarhiar[um] et regnorum mutationes*[64] w nich upatrowali *et noua regna, noua iura*[65] swiatowy znaczeli. Iesli sie milię, *parcendum labili memorię et domino ab his studiis alienissimo*[66]. Koscioł bowięm swięti broni y ia od wieliu bardzo liat, to iest dwudziestu y kielku, oderwałęm sie y księgi popaliłęm. Co teraz iesce we łbie zostało, iest *quasi* [z o]sob[n]a *et uerum nihil*[67].

6. Czo sie tknie dokoncenia swiata, iuz tego *ecclipsis* y *mutatio apogaei*[68] znaczic y ogłosacz nie moze. Głęboka *abyssus*[69] mądrosci twoiey, iezeli *nec Filio [Homi]nis*[70] odkriwac sie w tim puncthie pozwolyeła, pogotowiu na słonczu y miesiączu nie napisała. Kiedy czas iuz blizey, wtęnczas będą znaky, iakowe ostatnią linią znacone. Ale nie takie *ecclipsis* będąc y *ecclipses*[71], ale niezwicaine, nie swoych czasow, nie według biegu słonca i miesiącza pospolitych, ale iakych przedtym zadne oko nie widzyało. Pewienem tego, ze z tey *ecclipsis*...[72], ze niebo stanie, ze swiat ustanie. || **(арк. 613)**

7. Z tamtego argumentu, ze od początku swiata do potopu było liat 1656, trudno wnoszy[c]*, ze tes od począ[t]ku[73] odnowionego przez Christusa Pana

---

[59] *coniunctiones* Iouisa Saturnęm – сполучення Юпітера з Сатурном.

[60] *monarhiarum mutationes* – зміни монархій. У рукописі “monarhias”.

[61] *10 digiti solis eclipsabuntur* – 10 пальців (дюймів) сонця будуть затемнені.

[62] *apogium Martis mutat signum: ex Leone* whodzy *in Virginem* – апогей Марса змінює сузір’я: з Лева входить в Діву. Правильніше “apogaeum”.

[63] *ex his castris* – з цього табору.

[64] *monarhiarum et regnorum mutationes* – зміни монархій і королівств. У рукописі помилк. “monarchie Ar[um]”.

[65] *et noua regna, noua iura* – і нові королівства, нові порядки.

[66] *parcendum labili memoriae et domino ab his studiis alienissimo* – нехай проститься ненадійній пам’яті і [її] господареві, зовсім далекому від цих занять. У рукописі помилк. “habili, domini”.

[67] iest *quasi* [z o]sob[n]a *et uerum nihil* – наче є [фрагментами], та все ж [воно] – ніщо. У рукопосі ймовірне “z osobna” написано нерозбірливо.

[68] *ecclipsis* y *mutatio apogaei* – затемнення і зміна апогею.

[69] *abyssus* – безодня.

[70] *nec Filio Hominis...* pozwolyeła – навіть Синові Чоловічому... не дозволила.

[71] ale nie takie *ecclipsis* będąc y *ecclipses* – але не таке і не такі будуть затемнення.

[72] Далі кілька слів останнього рядка аркуша втрачено.

[73] Слово правлене.

swiata będzie do dnia ostatniego liat 1656, bo decreta Boze nie ydą według congruentyey, ktore stworzoni vmisł wymislia, a tez obrotne dowczipy ludzkie, iako teraz w tym *congruentiam*[74] uznawaią, tak poti[m]* z naymnieysego pochapu odwroczone y to innim winaiduyą y w tey materiey naszey, a ia zezbim nie mogł mowycz. *Lex nature*[75] swiat zacęło y trwało *ad legem Moisuam*[76] lat iakoby 2000, *ergo lex* Euangeliey[77], ktora nowy od Christusa Pana przestworzony swiat zaceła, potrwa tesz liat 2000, y nie zła podobno congruentia, bo y rabini starzy, y naszy doctorowie niektorzy twierdzieli, yz swiat miał stac liat 6000, to iest *sub lege nature 2000, sub lege Moisis 2000, sub lege Christi 2000*[78], a tę powiescz przipiszow[o]no* Eliasowy prorokowy. Więcz y *lex Euangely* ma sie *ad legem nature congruenter*[79], b[o]* obiedwie są *in lege*[80] vgruntowane, a między insemy srednia *Mosaica seruitutis*[81] do tego, [co]* y inna *congruentia*[82], bo conseruatia swiata początkąm iego ma bydz podobno. Stanął swiat za 6 dny, a *mille anni apud Dominum tanquam dies*[83], to nie od rzeczi mowycz, ze tes 6000 potrwa conseruatia swiata. To iescze nie koniecz.

8. Załozmy iednak, ze koniecz swiata będzie 1656; przidaimi iesce, ze na Wielką Nocz, iako wielie ss. doctorow obieczuią *resurrectionem corporum die resurectionis Dominice*[84], to przypadnie w tamtim roku *die 25 aprilis*. Alie wprzod będzie antihrist y panstwo iego lat 3½ będzie trwało, po nim *40 dies penitentie*[85] (ktore iednako wielie ta[k]* rozumie, ze iescze po tych *40 dies paenitentie* potrwa swiat dłuzey, iakoz Pąn prz[y]dzie* niespodzianie), to *ante 25 aprilis*[86] miałbi swoie *imperium et persecutionem*[87] zacząc antichrist lat trzi, miesięczi siedm y dni dziesięc, *ergo in praecedenti 7bri anni curentis 1652*[88]. Zahował Pąn Bog! *Ergo 1656* darmo sie koncza sw[ia]ta* obawiąmy[89].

9. To znaky pewnieyse od Pansky dobroczy mąmi pokazane, po ktorih nieomilnie ma człowiek chrzesciansky poznacz czas zblyzony przisciа Iego na sąd ostatni. Mąmi u Danielia proroka wimalowane *emblemata*[90] za 7 wszy-

---

[74] *congruentiam* – відповідність (узгодженість, гармонію). У рукописі помилк. “conquientiam”.

[75] *lex naturae* – закон природи.

[76] *ad legem Moisuam* – до закону Мойсея.

[77] *ergo lex* Euangeliey – отже, закон Євангелія.

[78] *sub lege nature 2000, sub lege Moisis 2000, sub lege Christi 2000* – 2000 під законом природи, 2000 під законом Мойсея, 2000 під законом Христа.

[79] *lex Euangelii* ma sie *ad legem nature congruenter* – закон Євангелія співвідносний з законом природи.

[80] *in lege* – на законі.

[81] srednia *Mosaica seruitutis* – посередині – Мойсеїв рабський [закон].

[82] *congruentia* – відповідність.

[83] *mille anni apud Dominum tanquam dies* – тисяча років у Господа – як день (порівн.: *2 Петра 3:8*).

[84] *resurrectionem corporum die resurectionis Dominice* – воскресіння мертвих у день Господнього воскресіння.

[85] *40 dies paenitentie* – 40 днів каяття.

[86] *ante 25 aprilis* – перед 25 квітня.

[87] *imperium et persecutionem* – панування і гоніння.

[88] *ergo in praecedenti 7bri anni curentis 1652* – отже, у вересень, що попереду, поточного 1652 року. У рукописі “7bris”.

[89] Далі дописано “To znaky etc.”, що в дійсності стосується іншого пункту.

[90] *emblemata* – символи, картини.

stkych monarhii, od Asirisky począwszy, we L[wie]* conterfetowanemi. Gdi przisło do cwartei Rzimskiey bardzo strasnei mowy, "*habebat [cor]nua* decem*; *considerabam et ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio [e]orum*, et 3 de cornibus primis eu[ul]sa sunt a facie eius*" *(ita Daniel)*[91], [co]* znaczy: odnoszy naukę, ze to iest cwarte *regnum*, to iest *regnum Romanum*[92]*, et cornua decem reges erunt, et alius consurget pos[t] eos et ipse eri[t]* po[tent]ior prioribus*[93].

10. Toz ma y *Apocalipsis s. Ioannis, capi[te] 17*. Bestia o 7 głowach z niewiastą na ny sziedzączą *Romanum imperium* wiraza, ktorego starozitna *sedes*[94] Rzim [na]* 7 gorah zaszadzoni. Na głowie iey 10 rogow, o ktorim tamze *10 cornua, quae [vidi]sti*, decem reges, qui regnum n[o]ndum acceperunt, sed potestatem tanqu[am]* reges vna hora accipient post bestiam*[95]. 24[96] *Hi odient fornicariam, e[t]* desolatam eam facient et nudam, et carnes eius manducabunt, et ipsam [igni]* ||* **(арк. 614)** *concremabunt*[97]. Y na ostatek iasno mowy, ze ta *mulier est civitas magna*[98], [...][99] nizei nazywaią *mulierem ebriam de sanguine sanctorum et de sanguine martirum Iesu*[100], iakie beło miasto Rzym za Iąna swiętego.

11. S tych tedy prognostykow iawna iest u ss. doctorow, ze antihrist ma zastac dziesięcz kroliow na swieczie, ktorzy wsystko *imperium* między się rozerwą. Tak yz zupełnie vstanie, bo zadęn nie ma bydz z nych *Romanus*, gdysz *imperator Romanus* był za Iąna swiętego. A czi *10 reges n[o]ndum acceperunt regnum, sed accipient una hora*[101], iakobi sprętka do tego wszisczi będą *hostes*

---

[91] "*habebat cornua decem; considerabam et ecce cornu aliud paruulum ortum est de medio eorum, et 3 de cornibus primis euersa sunt a facie eius*" (*ita Daniel*) – мав десять рогів; я вдивлявся [в його роги], аж раптом серед них з'явився ще один, маленький, ріг, а три роги з тих перших були вирвані перед ним (так у Даниїла) (*Даниїла 7:7-8*). У рукописі замість біблійного "evulsa" написано близьке за значенням "eversa"; нижче (арк. 614, п. 13) це місце процитовано правильно ("evulsa").

[92] *regnum Romanum* – Римська держава (царство).

[93] *et cornua decem reges erunt, et alius consurget post eos et ipse erit potentior prioribus* – і роги – то будуть десять царів; і ще один постане після них: і він буде могутніший від попередніх (*Даниїла 7:24*). У рукописі замість "post" і "potent" помилк. "posa" і "posterior".

[94] *sedes* – столиця.

[95] *10 cornua, quae vidisti, decem reges, qui regnum nondum acceperunt, sed potestatem tanquam reges vna hora accipient post bestiam.* – 10 рогів, які ти бачив, – це десять царів, які царства ще не отримали, але владу як царі на одну годину отримають після звіра (*Одкр. 17:12*). У рукописі замість "nondum" помилк. "nundum".

[96] Неясно, що тут мається на увазі цією цифрою. На цьому місці у рукописі завершується цитата *Одкр. 17:12* і починається *Одкр. 17:16*.

[97] *Hi odient fornicariam, et desolatam eam facient et nudam, et carnes eius manducabunt, et ipsam igni concremabunt* – вони зненавидять блудницю, і спустошать її та оголять, і плоть її з'їдять, і спалять її вогнем (*Одкр. 17:16*). У рукописі замість "Hi" помилк. "Si".

[98] *mulier est civitas magna* – жінка – то велике місто (*Одкр. 17:18*).

[99] Незрозуміле скорочення слова, однак це не є продовженням цитованого місця з *Одкровення*; за змістом тут могло б бути щось на кшталт "яку/її ж".

[100] *mulierem ebriam de sanguine sanctorum et de sanguine martirum Iesu* – жінкою, п'яною від крові святих і від крові свідків Ісусових. Правильно: "martyrum".

[101] *10 reges nondum acceperunt regnum, sed accipient una hora* – 10 царів ще не отримали царства, але отримають на одну годину. У рукописі помилк. "nundum".

imperii Romani, bo *oderunt fornicariam*[102] y sąm Rzym spalią y zniossą, bo *desolatam facient et igne concremabunt*[103]. Powiadąm tes, yz te *decem cornua*[104] urosły na głowie pomienioney bestiey, toc y dziesięc kroliowie podzielią sie *imperio Romano*, ze ych panstwęm będzie, co ieno do Rzymskiego naliezało.

12. Więc *cornu paruulum*[105], to iest rog iedenasti maluhni, znaczączy antichrista, dlia podłoszczy vrodzenia iego ma vroscz zmiędzie tych *decem regum,* bo *ortum est de medio eorum*[106]. To wprzod panowac będą na swieczie czi *10 reges*, nizeli przydzie antichrist.

13. Zas owo mieyscze "*tria cornua euulsa sunt a facie eius*"[107], a wikład "*tres reges humiliabit*"[108] dowodęm iest, ze antichrist monarhią swoią ogłosi zamiesaniem trzeh kroliow. S. Hieronim na to mieyscze *in commentario*[109] dokłada, ze *tradicio et scripture ecclesiasticorum*[110], yz czi 3 kroliowie będą *reges Egipti, Africe, Etiophiae*. Podobno, od Ziemie S[więtey] począwsy, *potentia* iego puidzie *per Africam*[111], Egipt, murzynską ziemię, kędy teraz *Popiam et Libiam*, opanuie, potim Ewropie strasnim wstawsy. Siedm kroliow pozostałych prziwiedzie iego *adorabunt*[112].

14. Czo yz tak iest, muszi bydz wprzod na swiecie gławtowna dziwna a prętka *metam[or]fosis*[113], do ktorich podobno teraznyeyse we wszistkym chrzescianstwie woini drogę sczielią, y podobno tak woina kazda nowe woini rodzicz będzie, az *aliorum regnorum corruptio aliorum generationem* wprowadzy[114]. To *notandum*[115], ze proroctwa kroliow *non respubli[cas]*[116] obiecuią. Toc podobno, wprzod musy *respublica* ustępowac y krolestwom mieyscze pozwolycz, *decem reges erunt*[117].

15. Trzimąm ia tedy, ze sie zabiera na ty odmiany, ale zebismi yuz bliszczi bardzo bely tak, aby w tych to liecieh miał przipaszcz koniec swiata, nie trzimąm, bo stoi mocno *imperium Romanum*, lubo zewsąd oburzone. A poki stoy, poty iescze nie we drzwiah antihrist, a zatim y koniec swiata nie boimi sie (telko Boga samego zywic w pokuczie, poprawic zywota).

16. Bilacz y pierwsych chrzesciąn ta boiazn, bo słyszącz od ss. apostołow częste napominanie, ze *hora nouissima*[118], y widząc *graues persecutiones*

---

[102] *hostes imperii Romani*, bo *oderunt fornicariam* – вороги Римської імперії, бо ненавидять блудницю.
[103] *desolatam facient et igne concremabunt* – спустошать і спалять вогнем.
[104] *decem cornua* – десять рогів.
[105] *cornu paruulum* – маленький ріг.
[106] *decem regum,* bo *ortum est de medio eorum* – десяти царів, бо з'явився серед них.
[107] *tria cornua euulsa sunt a facie eius* – три роги були вирвані перед ним.
[108] *tres reges humiliabit* – трьох царів принизить (*Даниїла 7:24*).
[109] *in commentario* – в коментарі.
[110] *traditio et scripturae ecclesiasticorum* – традиція і писання [Отців] Церкви.
[111] *potentia* iego puidzie *per Africam* – могутність (влада) його піде через Африку.
[112] *adorabunt* – шануватимуть, поклонятимуться.
[113] *metamorfosis* – метаморфоза, зміна. правильно: "metamorphosis".
[114] *aliorum regnorum corruptio aliorum generationem* wprowadzy – занепад одних царств (королівств) призведе до постання інших.
[115] *notandum* – треба зауважити.
[116] *non respublicas* – не республіки.
[117] *decem reges erunt* – будуть десять царів (королів).
[118] *hora nouissima* – остання година.

ecclesie[119], rozumieli, ze iuz nastąpi antihrist y swiat ustąpi. A do tego beli taczy, ktorzi y słowami, y pismami głos między liudzie pusczali, ze iuz sądni dzień swiata, smierc za pasem. Alie Paweł [*in Epistola II ad Thessalonicenses...*:][120] "*non cito* || **(арк. 615)** *moveamini*[121] *a sensu uestro neque terreamini...*[122], *quoniam nisi uenerit discessio primum et reuelatus fuerit filius perditionis. [...] Et nunc, quid detineat, scitis*[123], *ut reuelet[ur] in suo tempore, nam misterium*[124] *iam operatur inquitatis, tantum, ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat – et tunc reuelabitur ille iniquus*"[125]. Odpowiedz tak ydzie: koniec swiata nie będzie, az przidzie wprzod antichrist, ale nizeli tęn przydzie, pierwei przydzie *et fiat discessio et qui nunc tenet, fiat de medio*[126]. Doctorowie ss. to mieyscze wykładaią *de imperio Romano*[127], ze wszistkie narodi wprzod od niego *discedent*[128], a zgoła zostanie panstwo Rzimskie, ktore za Pawła s. trzymało w moczi swoiey wszistkie narodi. Ze Paweł s. iawnie rzimskiego imięnia nie kładzie, dayą przcicynę, aby list iego, w ręce pogąn przisedszy, *christianos bardzy exosos nie uczinieł*[129], iako tych, ktorzi wigliądaią *diem Domini*[130], a wprzod czekaią upadtku *imperii Romani*, ktore bardzi, anizeli orlą wisokoscią, lataią, wiecnoscz panstwu swoiemu obiecowali.

17. Zostanmisz y mi przi naucze Pawła s., a poky *Romanum imperium* stoi, nie hczieymi sie obawiac, abi swim upadkiem swiat nas miał prziwolicz.

18. Mąmi naukę, okrom tego, Pana swego y przestrogę o dniu ostatnym, ktori Mathei [s.]* obieczał, *predicabitur Euangelium Regni*[131] *in vniuerso orbe in testimonium omnibus*[132] *gentibus*[133]. A iuze sie to [...][134], rosczie słowo Boze

---

[119] *graues persecutiones ecclesiae* – тяжкі гоніння на Церкву.

[120] *in Epistola II ad Thessalonicenses* – у II Посланні до Солунян. Гіпотетична реконструкція втраченого рядка за збереженими частинами літер і змістом тексту.

[121] У рукописі помилк. "moriemani".

[122] За текстом *Послання* тут мали бути слова "neque per". Можливо, саме їх автор написав у скороченому вигляді, але далі, вирішивши скоротити цитату, закреслив, аби відразу перейти до наступної фрази.

[123] У рукописі помилк. "satis".

[124] Правильно "mysterium".

[125] *non cito moveamini a sensu uestro neque terreamini [...], quoniam nisi uenerit discessio primum et reuelatus fuerit filius perditionis. [...] Et nunc, quid detineat, s[ci]tis, ut reuelet[ur] in suo tempore, nam misterium iam operatur inquitatis, tantum, ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat – et tunc reuelabitur ille iniquus* – не втрачайте легко здоровий глузд і не лякайтеся [...], бо спершу прийде відступництво і об'явиться син погибелі. [...] І тепер ви знаєте, що стримує його, щоб він об'явився у свій час; адже тайна беззаконня вже діє, лиш стримує той, хто стримує зараз, поки його не буде усунено – і тоді об'явиться той беззаконник (*2 до Солунян 2:2, 2:3, 2:6-8*).

[126] *et fiat discessio et qui nunc tenet, fiat de medio* – і станеться відступництво, і той, хто нині стримує, буде усунутий.

[127] *de imperio Romano* – про Римську імперію.

[128] *discedent* – відступляться, відпадуть.

[129] *christianos* bardzy *exosos* nie uczinieł – не зробив християн ненависнішими.

[130] *diem Domini* – день Господа.

[131] У рукописі помилк. "Regnis".

[132] У рукописі помилкове скорочення "orbis".

[133] *predicabitur Euangelium Regni in vniuerso orbe in testimonium [omnibus] gentibus* – буде Євангеліє Царства проповідуватись по цілому світі на свідчення всім народам (*Мт. 24:14*).

[134] Слово нерозб.

dzięn w dzięn, bardzo na ziemi zawse nowe narody przibiwayą s cołobitnosciami swemi. Iuz A[m]erika pełna koscioła Christusza Pana w nagrodę dus y herezyie w Ewropie zagubionich, rodzą sie wielkych liczbach przez łaskę Bozą nowe duse indyskie. Iednak, czitaiącz *nauigationes*[135] wieku naszego, nie mogę trzimac, abi wsędzie iuz o Panu wiedziano, bo *Magiellonica* (wielka to częscz swiata *sub Antarctico polo*[136]) iescze nie *cognita*[137]. A maią do wodi zegliuiączy y ktorei na kielkadziesiąt mil w głąb sie pusczali, ze mieskaią tam liudzie, iako *su[b]* Arctico polo*[138]. Takze y tu *a septemtrione continens in die occidentalis*[139] nie wszistkych od ewropskyh stop iest deptani, lub *oriente*[140] gdzie inną ku pułnoczy swieczą. Nowe są kraini, nowo w nie zacęło whodzic pocęło swiatło Euangieliey. Iescze przeto *Euangelium Regn[i] non est predicatum in uniuerso orbe*[141].

19. Pisałbim o tim więcei, gdibim miał tu, na wignaniu dla powietrza mieskaiąc, *S[anctos] Patres et Doctores et mea manu scripta*[142], ktore wszistkie zostawiłęm, iedno Biblią sobą wziąwszi. Alie gdy, da Bog, bespiecenstwo nas zgromadzi, nagrodze *hunc defectum*[143].

20. *Interim*[144] hwalmi[145] P[ana] Boga, gwiazdy *et signa celi*[146] (od ktorich Pąn Bog nie kazał strahow do serca przipusczac) odłozmi na stronę. Dlia nich iesce koni[ec]* swiata nie wigliądaimi, bo astrologia y tęn Israel powieda o miesaninach na[stę]puiączych*. Nie więm, częmu słuchac mąmi, kiedi pomienione proroctwo vpa[dku]* *imperii Romani et nouos decem reges*[147], przed oczi nasze wistawiwszi, pozwaliaią ostatka bez astrologyei discursu poscignac, bo iezeli tak będzie, toc wprzod swiat wszistek y kazdy kączik iego muszi bydz miesani, a miesanie iego będzie bardzo strasne y gławtowne [...][148] || **(арк. 616)** ...[zwi]czainęm. Pewnieysza to, nizeli co zacmięnia słonecne y *apogaeum mortis*[149] prowadzy y słusnieisza rzecz dlia przestrogi samego Pana Boga y dla czasow yuz iawnie nahilionych y zblizonyh konca, nizeli dlia argumentow u płanet[150] pozyczanych.

Datum 30 octobris anno Do[min]i 1652.

Friderik Alenbek, *sacrę teologie doctor*, kanonik przemisky.

---

[135] *nauigationes* – плавання.

[136] *sub Antarctico polo* – при Південному полюсі. У рукописі помилк. “Antardico”.

[137] nie *cognita* – не пізнана.

[138] *sub Arctico polo* – при Північному полюсі.

[139] tu *a septemtrione continens in die occidentalis* – тут, з північного боку, континент на заході.

[140] *oriente* – на сході.

[141] *Euangelium Regni non est predicatum in uniuerso orbe* – Євангеліє Царства не проповідувалось по цілому світі. У рукописі “Regnis”.

[142] *Sanctos Patres et Doctores et mea manu scripta* – Святих Отців і Вчителів і мої рукописи.

[143] *hunc defectum* – цей недолік.

[144] *interim* – тим часом.

[145] У рукописі помилк. “hmalmi”.

[146] *et signa caeli* – і сузір’я (знаки) небесні.

[147] *imperii Romani et nouos decem reges* – Римської імперії і десять нових царів.

[148] Далі останні пів рядка аркуша втрачено.

[149] *apogaeum mortis* – апогей смерті.

[150] У рукописі помилк. “a płanet”.

№ 302

5 лютого 1653 р. – Нотатки про ревізію померлих від чуми у Кракові та Казимирі

O vmarłych w powietrze w Krakowie.

5 february 1653 beła rewyzya w Krakowie y w Kazimierzu z roskazanya krolia i. m. [Jana Kazimierza] y kroliowey imosczy [Ludwiki Marii] przez p. Zaherlie, abi wiedziecz, [iak] wielie vmarło liudzi powietrzem w roku przesłym.

W Krakowie vmarło liudzy 24000. Drudzy twierdzieli, ze vmarło dwadziescia y sescz tyszięczy.

W Kazimierzu przy Krakowie vmarło od początku zacęcia powietrza po iubilyusie wielkym, od aduentu pocąwsy w roku 1651 az do dnia 9 maia 1652, vmarło liudzi 170; *a nona may usque ad 21 septembris*[151] vmarło liudzi w Kazimierzu 2578.

Na Stradomiu osobno vmarło 270.

Na Podbrzezu, co ych grubarze howali, vmarło 120, okrom tyh, czo sie samy chowali, y dzieczy takze, y na Błoniu – tyh nie pisano.

Zydow vmarło w miesczie ych zydowskym 3500.

Na Klieparzu vmarło 3000.

Опубліковано: *Kubala Ludwik.* Czarna śmierć // *Kubala Ludwik*. Szkice historyczne, ser. II. – 4-te wyd. – Warszawa, 1901. – S. 165.

№ 303

8 вересня 1652 – 5 лютого 1653 рр. – Нотатки про згасання епідемії чуми та обрання бурмістрів у Казимирі на 1653 рік

[1]652*. Czudownim sposobęm Pąn Bog wsechmogączy w Troyczi SS. iedini usmierzeł powietrze w Krakowie, w Kazimierzu, w Klieparzu, po przedmieszczyach wokoło. Za przicziną stało sie to Naswiętszi Panni Mariey y ss. patronow, iako beła processia po rinku dokoła w Kazimierzu z Naswiętszim Sacramentem od s. Katarzini w dzień narodzenia Naswiętszi Panni Mariey *die 8 7bris*[152]. Kazania beły na 4 rogach, liud pospolity zeset sie zewsąd niemały y z Krakowa, głosęm modliwi, litanye spiewaiącz, do Pana Boga wołaiącz o myłosierdzie. Zaraz mgła smrodliwa ustą[pieła]* [...][153] y ucihac powietrze pocęło. || **(арк. 617)**

5 february na mieysce niebosczyka p. Zahariasa Węgrzinowskiego, ktori beł starsim raicą y burmistrzęm podczas powietrza vmarł, obrał i. m. p. [Zygmunt] Opaczk[y]*, woiewoda derptsky a wielgy rząnca krakowsky, raiczą p. Barthłomieia Pienczego. Ziehał na ratus i. m. p. Marczin Pigłowsky, cesnik y podrzęnczi k[ra]kowsky*, y zaras pp. residentow p. Adama Wahlikowica, p. Andrzeia Iaso[w]skiego*, p. Simona Winarskiego, p. Woicieha Zawadę, p. Wawrzinca Mrockow[icza]*, p. Pienczego.

---

[151] *a nona maii usque ad 21 septembris* – від 9 травня до 21 вересня.

[152] Див. ще док. 285, 304.

[153] Далі майже весь останній рядок аркуша втрачено.

№ 304

17–24 лютого 1653 р., Краків. – Нотатки про подячні процесії за припинення чуми

Wotywy.

17 february i. m. x. Piotr Gębyczky, biskup krakowsky, naznaceł wotywy y p[ro]cessye* ze wszistkych kosciołow hodzic naprzod na zomek. Tam *cum venera[bi]li Sacramento*[154] nabonstwo odprawialism[i]. Sąm miał liektę y benedictyą dawał, "*Te Deum laudamus*" spiewano, Panu Bogu dziękuiącz, ze nas raceł zahowac od powietrza morowego y ze oraz ustalo od narodzenia Naswiętszi Panni Maryey, iako processya hodzieła w Kazimierzu po rinku s Panem Iesuse[m]* od s. Katarziny, a w Krakowie takze po rinku od ss. Piotra y Pawła oycow iesuytow z Naswiętsim Sacramentem w dzień s. Stanisława Kostky.

18 february we wtorek hodzieły processye do Panni Maryei w rinek, ta[kze]* nabozenstwo beło z Naswiętszim Sacramentem y "*Te Deum laudamus*" [spiewano]. Beł y i. m. x. biskup, liektę mayąc.

19 february we srodę do S. Troice processye wszistkie hodzieli, takze nab[o]zenstwo* beło y som i. m. x. byskup miał lektę y benedictyą dawał, msą ma[iąc]*.

24 february w poniedzialek zapusni do ss. Piotra y Pawła do oycow iezuitow processye hodzieły, takze tez nabozenstwo sie odprawiało, Panu Bogu dziękuiącz za usmierzenie prawie oraz czudownim sposobem powiet[rza]*.

№ 305

Нотатки про пограбування і вбивство краківських купців

Rozboy.

Kupczikowie krakowsczy dwai y woznica z Wielgi Polski wiezli piniądze za towari panom swoim kupcom do Krakowa. Za Piotrkowęm w drodze zastąpieło ym kielkanasczye znacni sliahti, ktorzy udali na rozboie. Pozabyialy kupcikow y woznicę, piniądze wzięli y konia iednego, rzeczi z koliasą. Odiehali. Ciała do Krakowa prziwiezly, pohowano ych u barnadinow na Stradomiu [...][155]. || **(арк. 618)**

№ 306

8 березня 1653 р. – Новини про скликання сеймику Краківського воєводства у Прошовичах перед сеймом у Бересті

Die 8 marty seimyk beł w Prosowicah na seim dwuniedzielni do Brzescya Litewskiego. Beł posłęm od krolia i. m. [Jana Kazimierza] i. m. p. [Aleksander] Wieliowieysky[156], skarbnik krakowsky, marszałkyęm beł na seimyku i. m. p. Mihał

---

[154] *cum venerabili Sacramento* – з найсвятішим Сакраментом. У рукописі помилк. "venera[bi]lis".

[155] Далі останні півтора рядка аркуша втрачено.

[156] Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1990. – S. 95–96, no. 327; Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 450.

Zebrzidowsky, miecznyk koronny. Posłow obrano na seim: i. m. p.[157] [Jan Wielopolski] starosta bieczky, i. m. p. [Stanisław] Hrząstowsky, poczędek krakowsky, i. m. p. [Hieronim] Smietanka, podstaroscy krakowsky, i. m. p. [Krzysztof] Krupka, i. m. p. [Krzysztof Rupniowski, woyski krakowski, i. m. p. Stanisław Lubowiecki][158].

№ 307

24 березня 1653 р.[159]*. – Новина про початок берестейського сейму*

Seym w Brzesciu Litewskym zaczął sie *22 marty* dwuniedzielny.

№ 308

1653 р., березень. – Новини про вбивства у Велічці

Zaboie *in martio*.

Wielky tydzień Wielicze w zupie p[ąn] Sudo Vtmana Bazinski gori zabieł w [...][160], hcząc go z urzędu zruczic. Odpedział mu Utmon: "Prosę w. m., nie mozes mie w. m. zrucac, ani urzędu brac, bos mi go w. m. nie dawał. Tak w. m. vrzędnik, iako y ia, od i. m. p. [Macieja] Wołcinskiego postanowiony, do ktorego przyiazdu prosę, ktoremu wolno czinic ze mną, co sie mu będzie zdało". O to słowo rozgniewał sie, uderzeł go obuhęm. Od tego razu pad y vmarł.

It[em][161] Wielicze na smentarzu gornik gornika cziął nasiekyęm w plieczi, w łopatkę, az mu nasiek uwyąz, y od tego razu umarł trzeciego dnia.

Pani Skalska, a po wtorim męzu Zabłocka, raicina wielicka, siostra p. [Adama] Włotkowskiego, pisarza zupnego, Wielicze u bednarky nad gorą zastała sina swego Iona Skalskyego, a on sobie dwie nierządnice przyprowadzieł, z niemi pieł. Ona, s koscioła przisetszy, zastawsy ie, ięła ych bydz. Iedna iey vciekała koło sibu. [Pani Skalska] zagnała sie za nią z liaską, hcząc ią uderzycz, hilieła iey, sama zapędu wpadła do sibu, zabieła sie.

№ 309

Нотатки про чужоложство шляхтича в Казимирі та судову справу з цього приводу

Czudzołostwo.

W Kazimierzu Ion, sługa z Tarnowa, zastał sliahczica iednego u zony swoy, prawie *in actu*[162] na ziemi w komorze swey pod ratusęm v sługi, ktorego

---

[157] Далі пропущено місце для імені.

[158] У Голінського текст не дописано; імена інших послів на сейм відновлено за вид.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 457.

[159] Уточнення дати документа за вид.: *Dąbrowski Janusz.* Senat Koronny: Stan sejmujący w czasach Jana Kazimierza. – Kraków, 2000. – S. 222; *Ciesielski Tomasz.* Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 133.

[160] Слово нерозб.

[161] *item* – також.

[162] *in actu* – в процесі, в дії.

po piwo wiprawieli bel[i]. A sługa, postrzegszi zaliotow, pilnował pod wshodęm, a potim, wpadszi do komori, owego obuhęm w plieczi kielka razy uderzeł, potim sie ięli samotac. Sługa gwałtu iął wołacz, a sliahczic w nogi telem przez płot, sablie odbiegszi. Skarał urząd niecnotę więzięniem przez niedziel kielka, sługę prec z miasta odprawiono. A slia[hczic] [...][163] o sablie prosieł, abi mu wrocono a tego excessu neguiąc. || **(арк. 619)**

№ 310

24 березня – 9 квітня 1653 р. – Щоденникові нотатки Мартина Голінського про вибори нових урядників у Казимирі та економічні справи міста й околиць

24 marty obralismi ławnikięm na mieysce p. [Bartłomeja] Piancego p. Piotra Charow[...][164].

27 marty obralismi we dwunastu mężach dwu, p. Andrzeia Kłosowicza y p. Benedik[ta]* Złotnyka.

29 marty stanęły kwity z obu stron pp. lunarow przesłych. Kwitowało miasto p. Adama Wahlikowica y p. Woycieha Zawadę, radziec y lunarow, za rok 1649 y 1650. A oni tes kwitowali miasto ze swego długu, ktori sobie pretendowali v miasta, zł[otych] 2133/...[165]. Wziął p. Wahlikowyc na swoy dług, ktorego sobie miarował[166] myec 1133/11, wział na to zł[otych] 557; odpuscziel ostatek. P. Zawada pretendował tes sobie długu zł[otych] 1000. Wziął na to konie mieskie we zł[otych] 230, *it[em]* co [...][167] y czinsu zł[otych] 20; odpuscził zł[otych] 750. O te długy beł[a]* rozna y długa controwersia przez dwie liecie, y kwitu nie mieli.

29 marty w tęnze dzięn w sobotę białą czinieli liczbę pp. lunarowie p. Marczi[n]* Golinsky y p. Wawrziniecz Mrockowycz, raice y lunarowie, za rok 1652, y kwit otzri[mali]*. Zostało miasto ym winno, co swego widali 985/7/16, to iest p. Golinskięmu zł[otych] 396/28½, p. Mroc[kowyczowi] zł[otych] 58...[168]. Obrali pp. lunarow: Rzeczpospolita obrała p. Woicieha Zawadę, a pp. raice ob[ra]li* p. Mathiasa Briskiego lunarami na rok 1653.

2 aprilis we wtorek kwietni vmarł p. Adom Wahlikowic, raica stari kazymyerzsky, resident. Pohowon u Bozego Ciała. Na iego pogrzebie p. [Jakub] Kwiatowski[169], raica, miał oratyą piękną.

9 aprilis został raicą wielky wtorek p. Woycieh Czihoniowic rzęmyęsła krawie[ckiego]* na mieyscze nieboscika p. Wahlikowica. Zyehał i. m. p. Marcin Pigłowsky, cesni[k]* y podrzęncy krakowsky, za consensem i. m. p. [Zygmunta] Opackiego, woiewodi derptskiego a wielkiego rząnce krakowskiego.

3 aprilis czinieli liczbę pp. prouisorowie spitalia s. Lenarta, p. Woicieh Zawada y p. Mathyas Briski, kwitowono yh. Obralismi na tęn rok 1653 proui-

---

[163] Далі половину останнього рядка втрачено.

[164] Слово пошкоджене скраю аркуша.

[165] Цифра втрачена скраю аркуша.

[166] Слово правлене.

[167] Слово нерозб.

[168] Цифра втрачена скраю аркуша.

[169] *Голінський Мартин.* Silva rerum: (1648–1665) [= Архів ранньомодерної України держави, т. 3]. – Київ, 2019. – Ч. І: (1648–1649) / Упоряд. Орест Заяць, Ярослав Федорук. – С. 9, 10, passim.

sorami p. Danielia Maliesę y p. Wawrzinca Mrockowicza przi bitnosczi i. m. x. Łukasa Grobliczkiego, probosca s. Lenarta y pliebana biezanowskiego.

4 aprilis otrzimali hłopi zapys na łani na rolie od pp. radziec z łąnu dawac na rok po zł[otych] 25 pierszego, a drugich liat po zł[otych] 30 na rok. Diesięcinę sami odprawiac maią, do miasta robocziznę zwicainą z dawna: racką łąkę okopac, posiec, pograbyc, zwiescz pp. raicom, iarzinę zw[iescz]* pp. raicom z ogrodow, błota z miasta wiwiescz zpod ratusa y przed pani rayczy, na podwodę iehacz, gdy będzie trzeba, etc.

№ 311

17 квітня і 5 травня 1653 р. – Нотатки про пожежі у Кракові та Краківському воєводстві

Ogień.

17 aprilis ze cwartku na piątek w Krakowie godzina w noc iatky rzeznice zgorzały 16 na Wendeczu.

5 may we wsy za Wisłą ku Mogielie zgorzało kielka domow. || **(арк. 620)**

№ 312

Новини про поширення чуми у Ґданську, Вільні, Кракові та інших містах

Powietrze.

We Gdansku powietrze sie zawzyęło, ze na tydzięn po 200 marło. Przeczyę sie gdonsczanye tego nie hronieli, ani nie wiprowadzali. Takze w Polscze po roznich miasteczkach y wsziach odnowieło sie y marło, y koło Krakowa, Wylnie takze.

P[ąn] Bog Krakowa, Kazimierza, Klieparza som bronieł.

№ 313

Новини про війну між англійцями та голландцями за участю Іспанії, Данії та Франції

Woyna.

Na morzu sroga woina sie zacęła między Anglikami, Olyedramy, krolem ispanskim [Filipem IV], dunskim [Frederikiem III], francuskim [Ludwikiem XIV] kroliomy, y bitwa beła sroga przez dwa dni y noc na morzu koło kroliestwa Angielskiego za sinęm [Karolem Stuartem] zabitego krolia Carolusa [I].

№ 314

26–30 квітня 1653 р. – Щоденникові нотатки Мартина Ґолінського про вибори міських урядників у Казимирі

26 aprilis obralismi ławnikięm p. Marcina Lięmyęsa na mieisce p. Czyhonia.

28 aprilis obralismi ławnikięm p. Błazeia Tomaskowica na mieysce Pritkowycza Warsawie zabitego. Odprawieli wotywy u Bozego Cyała.

30 aprilis obralismi do dwunastu mezow p. Matheusa Tretera y p. Iacuba Zawackiego.

№ 315

1653 р., травень. – Нотатки про універсал Яна Казимира до міщан Кракова та довколишніх міст про реквізицію коней на військові потреби

Vnywersał na konie pod armatę.

Przyiehał i. m. p. Władisław Morzstin od krolia i. m. z uniwersałęm takym, zeby kazdy miescanyn krakowsky, kazimierzsky, klieparsky, ktori bi kolwiek konie miał na swą własną potrzebę, dał pod armatę do obozu, a kto bi nie dał albo zaprzał, albo ie przedał wtęncas, kiedi sie dowiedział o tym vnywersalie, na takiego confiscatya dobr: połowę donatyviusowy, połowa na spytal.

Stał w cekauzie w Krakowie przi bromie Groczky, dawali konie y formani brano. Na kon na tydzięn po zł[otych] 6 dawano, kto iehał do obozu.

10 may do Kazimierza do p. burmistrza [Szymona] Winarskiego posłał, ukazuiąc tęn vniwersał. P. Winarsky o nim nie oznaimieł pp. raicom, telko posłał dwu pp. radziec do Krakowa do pp. radziec, co sie mu ganieło, bo tam nie mieli co robyc.

Za p. [Wojciecha] Zawady w sobotę *10 may*, sedsy sie na ratus regestr spisac, kazali pp. raice, kto ma kone, kto ie[170] miał a przedał y iak dawno. Z piecęcią y podpisęm odesłono: p. [Wawrzyniec] Toporsky – koni parę, okupieł ie; p. [Andrzej] Iasowski – koni parę, przedał ie przed 2 niedzieliami, dał przecie talerow 8, zł[otych] 24 y 2 garca wina; p. [Marcin] Lięmięs – koni parę dopiero ie przedał, dał zł[otych] 15; p. Tomaskowycz – konia iednego, dał zł[otych] 9; p. [Marcin] Golinsky[171] miał parę, przedał ie przed trzema niedzieliamy; p. pisarz [Mikołaj Lutecki] miał trzy, dał iednego; p. Lex miał trzi, dał iednego; p. Klo[nowski]*; [...][172] Drozdowicowa parę, dała siodło y dwie s[z]li. || **(арк. 621)**

№ 316

1653 р., квітень – травень. – Нотатки про війну у Валахії з приводу претензій Тимофія Хмельниченка на господарство

Woyna w Multanah.

Hospodar multansky[173] [Mateusz Basarab]. Hcział Hmielnicky sina swego Timoska na hospodarstwo multanskie wprowadzic z woiskiem kozackim y hospodar[174] wołosky [Bazyli Lupu], iako ociec zięcia, dopomagał. Dowiedziawsy sie Ierzi Rakoczy, xzyąze siedmigrockye, o tym, nie zicąc sobie bliskiego sząsiada a niespokoin[e]go, obawiaiąc sie go, tego Timoska y Hmielia, poset swemi swoysky do Multąn, tamze zbieł Timoskowe woysko kozakow y

---

[170] У рукописі помилк. слово повторено двічі.

[171] Слово правлене.

[172] Далі текст половини останнього рядка аркуша втрачено.

[173] Далі закреслено “vmarł”.

[174] У рукописі помилк. “hospodał”.

Wołohow, ze liedwo Timosek vcziekł. A Rakoczy spawagał Multani, poslał do cesarza turecky[ego]* [Mehmeda IV] o hąragiew na znak hospodarstwa, hcząc Turkowy płaczic tribut, iako zwicay dawni y insi płaciely. Woyska zbiera Rakoczy większe, spodziewaiącz sie z kozakow gosczy, a zeby w Multanieh Timosek nie beł, ani Wołoseh stari hospodar, ociec zoni Tymoskowey [Rozandy].

№ 317

1653 р., березень[175]*. – Нотатки про бої між українськими та польськими військами під Монастирищем*

Na Ukrainie woysko nase pułk kozaczky porazieli y hetmon yh Bołuh vcziekł do czerkwie y zawar szye w ni, broniąc sie. Naszi, obawiaiącz sie woyska większego y Tatarow z kozaky, bi nie nastąpieli w posilek, ustąpieli od tey cerkwie. Miast kielka wisczinali z kozaky y Rusią rozną.

№ 318

Новини про двірцевий переворот у Молдавії, похід Тимофія Хмельниченка у Валахію, посольство семигородського князя Юрія II Ракоція до Польщі та інші відомості

Wołosech.

Hospodara wołoskiego [Bazylego Lupu] kanclerz iego Stephąn[176] [Stefan Gheorghe] zdradzieł w panstwie go. Podsiadsy do Turka, oskarzeł. Liedwo uset do Kamięnca Podolskiego skarbamy z Woloch, proszieł o ratunek Hmielia y Timoska, zięcya swego, alie ze z Polaki woina nie skoncona ta mu przeskadzała, ze nie mog go ratowac.

Timosek, vzaliwszi sie oyca zoni swei [Rozandy], hospodara wołoskiego, ktorego iego canclerz wignał, zebrawsy woysko, wpadł do Woloch, oycza na panstwo wsadzyeł, tamtego wignał y woysko iego pogromieł, y Turkom sie dostało.

Poset takze do Multon Timosek, znowu [Jerzego II] Rakocego porazieł y wignał z Mu[l]ton*, skody niemałe poczynieł w Multaniech. Rakoci z Multani porazieł zno[wu]* Timoska s kozaki y Wołohi y [...][177] Tymoska, a starego oica, hospoda[ra], zab[rał]*.

Do krolia i. m. [przyiechali] posłowie od Rakoczego[178], prosąc, aby teraz, cas maiąc, na Hm[ielia]* y kozaky z woysky nastąpieł, a Rakoczy z drugy stroni hce pomoc z Multani. Hmiel tes posłał y Timosek do krolia i. m., zeby mu krol i. m. wszistko odpusczyeł y do łasky przyiął, a te pacta, ktore stanęły pod Zborowęm, aby beły potwierdzone od krolia i. m. kozakom, obieczuiącz

---

[175] Датування і атрибуція документа за вид.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 496 (прим. 2).

[176] Слово дописане над рядком.

[177] Слово пошкоджене скраю аркуша.

[178] S. Saploncan, див. про його посольство: *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 134, 147; *idem.* Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 242.

kroliowy i. m. siedmigrocką zięmie y Multani pod nogi ie[go]* oddac za krotky czas swim woyskiem bez pomoci Lahow, telko zeby woysko beło pogotowiu polskie. Do Warsawi posł[ano]* [...][179]. || **(арк. 622)**

№ 319

3 травня 1653 р.[180]*. – Новини про смерть київського воєводи Адама Киселя*

Smiercz.

I. m. p. Adom Kisiel, woiewoda kyiowsky stari, vmarł, wiary rusky shismatyk, o ktorim rozumiano, ze przi kozakah stał y z niemi miał swe secreta. Alie to zlie rozumiano, gdysz scerze na comissyach z kozaky tractował y służeł.

Опубліковано: *Sysyn Frank*. Between Poland and the Ukraine: The Dilemma of Adam Kysil 1600–1653. – Cambridge, Mass., 1985. – P. 347 (no. 127; переклад англійською).

№ 320

31 березня 1653 р.[181]*. – Нотатки про надання уряду віленського воєводи Янушеві Радзивілу на берестейському сеймі*

Na seimie w Brzesciu Litewskym.

Dał krol i. m. woiewodztwo w Litwye wilienskie i. m. xzyęzecei mosczy Ianusowy Radzywyłowy, hetmanowy polnemu litewskiemu.

№ 321

Новини про ув'язнення в Мальборку слуги Єроніма Радзейовського, відправленого зі Швеції до Богдана Хмельницького

Iona Iasinskiego[182], sługę i. m. p. [Hieronima] Radzieiowskiego, podkanclerzego przeslego koron[nego], ktory *infamis*[183] uiechał do Swecziey y posłał beł do kozakow y do Hmielniczkiego z listami, osądzono na seymye na wiecne więzienie do Malborku, na tidzień mu dayąc na strawę po zł[otych] 6. Tamze tes siedzi y Tatarzin murza, ktori beł poimany pod Beresteckiem.

---

[179] Далі останні півтора рядка аркуша втрачено.

[180] Датування документа за вид.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 509.

[181] Датування документа за вид.: *Ciesielski Tomasz.* Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 148.

[182] Так у рукописі; Владислав Ясинський, згідно з Адамом Керстеном. Див.: *Kersten Adam.* Hieronim Radziejowski: Studium władzy i opozycji. – Warszawa, 1988. – S. 323, 327, 330–335, 626–627 (no. 6–8); *Kentrschynskyj Bohdan.* Ukrainska revolutionen och Rysslands angrepp mot Sverige 1656 // Karolinska förbundets årsbok. – Stockholm, 1966. – S. 27–28.

[183] *infamis* – зганьблений, у ганьбі.

№ 322

Новини про учасників львівської комісії, призначеної на 16 червня 1653 року для зарплати коронному військові

Woiewodztwa podatky y pobory roznie uhwalialy na przisły zaciąg y zapłatę zołnierzowy, comissyą naznacono do Lwowa na dzień 16 cerwca. Tamze zapłata zołnierzom ma doscz, na ktorą ich moscz pp. poborczy piniądze wiescz mayą.

W drugich woiewodztwah łąnowy zołnierz postanowiony, iako w sędomierzskim, we Lwowie. Czyz ich moscz pp. comisarze są postanowieny sządzycz dwie niedzieli o podatky zatrzimane y swiezo niepoplacone pobory według trybunału radomskiego przi wielmoznim i. m. p. podskarbym koronnim B[o]g[usławu] Lescinskym. [S]enatu* naznacono za comissarzow ich m. pp.[184] iasnie wielmoznych Władisława margrobie Miskowskiego, woiewodę sendomierzskiego, grodeckiego starostę, i. m. p. Tomasa Scawinskiego [Jana Szymona Szczawińskiego][185], woiewodę brzeskiego [kujawskiego], i. m. p. Stanislawa z Brzezia Lanckoronskiego, woiewodę ruskiego, Stanisława Potockiego, woiewodę podolskiego, hetmana polnego koronnego, Stanisława Witowskiego, kastelana sędomierskiego, Stanisława Laskowskiego, podliaskiego, referendarza koronn[e]go, Dobiesława Cieklinskiego, czchowskiego, Samuelia Nadolskiego, rospirskiego, Chrizostoma Iaskolskiego, santockiego, Stanisława Konieczpolskiego, lubacowskiego kastelanow. A z koła ricerzskiego z Wielgiey Polsky vrodzonyh Alexandra z Konieczpolia Koniecpolskiego, chorązego koronnego, Iana z Buhowca Slihtynga, sędziego wshowskiego, Stanisława Krzyckiego, stolnika kaliskiego, Stephana Zamoyskiego, miecnika siradzkiego, Alexandra Sielskiego, starostę stęzyckiego, Woicieha Męczinskiego, starostę brzeznickiego, mazowieckyego pisarza grodzkiego ziemie dobrzinsky, Dominika Krasinskiego, horązego płoczkiego, Waleriana Petrikowskiego, podkomorzego rozanskiego, Piotra Sliadkowskiego, dworzanina nasego, Ierzego [Piwni]ckiego[186], pisarza ziemskiego helmienskiego, Adriana Ki[tnowskiego][187]. ‖ **(арк. 623)** Z Małey Polsky Stanislawa z Brzezia Chrząstowskiego, podsędka kra[kowskiego], Ahacego Raiskiego, podstarosciego oswięcimskiego, Kazimierza Zaliwski[e]go*, czesnika drogickiego, Andrzeia z Radomi Radomskiego, Ierzego z Cernihowa Nimirycza [Niemirycza/Niemierzycza], podkomorzego kyiowskiego, Piotra [z] Ossy Ozgę, pisarza lwowskiego, Adama Dzierzka, starostę zydaczewskiego, Raffała Buczackiego, Stanisława Głowinskiego, sędziego halickiego, Andrzeia Czaplica, staros[tę]* horodyskiego, Strzizewskiego[188], Stanisława z Widlice Domasewskiego, sędziego ziemskiego łukowskigo, Mihała Stępkowskiego, pisarza ziemskiego bełskiego, Stanisława

---

[184] У рукописі “ii. m. pp.”

[185] *Dąbrowski Janusz.* Senat Koronny: Stan sejmujący w czasach Jana Kazimierza. – Kraków, 2000. – S. 222; *Ciesielski Tomasz.* Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 282.

[186] Прізвище в останньому рядку аркуша наполовину втрачене; відновлене за вид.: *Ciesielski Tomasz.* Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 277.

[187] Прізвище в останньому рядку аркуша, наполовину втрачене; відновлене за вид.: Ibidem. – S. 282.

[188] Перед прізвищем пропущено місце для імені.

Rzewuskiego, podstolego bracławskiego, Kordisa[189] [Krzysztofa Kordysza][190], czesnyka bracławskiego, [Władysława] Nimirycza[191], starostę owruckyego. Ktorzy ziahawsi sie na cas pomienioni do Lwowa, *absentya vni[us] pluriumue non obstante*[192], y wikonawsi przisięgę tribunału radomskiego, zwicainą przez całe dwie niedzieli sądy swoie odprawowac y od poborcow y *retentoribus*[193] podatkow publicnich *retenta*[194] wiciągacz będą. Kt[o]rim* to poborcom, safarzom i inim *in genere*[195] wszistkim, ktorzi sie iakimkolwiek sposobęm tykali podatkow Rzeczipospo[olitey], a *in retentis*[196] cokolwiek zostali dawnych, iako y na blisko przesłym seimie uhwalionyh wselakyh Rzeczipo[spolitey] podatkow, więc y tim, co piniądze Rzeczipo[spolitey] wcesnie wziąwsy, a liudzy do obozu abo zgoła nie stawiely, abo niezupełnie y sami w obozah nie bely, termin zawiti bez przipozwu *ad instantiam instigatoris ex delatione*[197] wodza woyska nasego z skarbu y woiewodztw prz[ed]* tymiz pp. comissarzamy nasemi naznacami, ktorih wsistkyh pp. comis[sarzy]* nasy sposobem tribunałow przesłyh radomskych tamze sądzyc y *deliquentes iuxta prescriptum legum*[198] karac będą powinni. Co instigator nas s powinnosczy swoiey *sub uinculo iuramenti sui urgere*[199], nikomu nie folguiąc, będzie powinięn. Dlacego czyz pp. deputaci abo commissarze, odprawiwszy przez niedziel dwie sądy tribunału skarbowego, zarazęm comissyą zapłaty woysku, do ktorey y dway deputaczy z woyska nalezec będą, nazaiutrz po limitatiey tribunalu skarbowego zacną regestra kazdei horągwy ta[k]* konnih, iako y piesych y czudzoziemskych liudzy, pilnie, pzikładęm przesłey comissiey rewidowawszy, woysku naszemu skutecnie zapłaci[c]*. Czyz pp. comissarze wszistkie excessy y exorbitantye zołnierzskie tak polskiego, iako y czudzoziemskiego narodu, y wseliakie krzywdy y skody przez nie popełnione *ad instantiam cuiusuis iniuriati*[200] sądzycz y winnich *iuxta prescriptum*[201] artikułow woyskowych y constituczy posliednieyszich karac maią. A ten sąd comissarzs[ki]* *eandem* ma miecz *securitatem una cum euntibus et redeunti[bus]**[202] do tey y od tey comissiey, takze decreta iego *eandem uigorem et ualorem*[203], iako maią sądy y decreta tribunału koronnego. ||
(арк. 624)

---

[189] Перед прізвищем пропущено місце для імені.

[190] *Ciesielski Tomasz.* Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 282.

[191] Перед прізвищем пропущено місце для імені.

[192] *absentia vnius pluriumue non obstante* – незважаючи на відсутність одного чи більше.

[193] *retentoribus* – боржників; тих, хто затримує сплати.

[194] *retenta* – недоплати.

[195] *in genere* – взагалі.

[196] *in retentis* – серед невиплаченого, затриманого.

[197] *ad instantiam instigatoris ex delatione* – на вимогу інстигатора, на підставі доносу (повідомлення).

[198] *deliquentes iuxta praescriptum legum* – порушників відповідно до вимог законів.

[199] *sub uinculo iuramenti sui urgere* – зв'язаний своєю присягою, змушувати.

[200] *ad instantiam cuiusuis iniuriati* – на вимогу кого-небудь покривдженого.

[201] *iuxta prescriptum* – відповідно до приписів, вимог.

[202] *eandem* ma miecz *securitatem una cum euntibus et redeuntibus* – має мати таке саме забезпечення (гарантії, безпеку) разом з тими що приходять і відходять.

[203] *eandem uigorem et ualorem* – таку саму силу і вагу.

№ 323

10 квітня 1653 р., табір під Батогом[204]*. – Сатиричний універсал, приписаний Богданові Хмельницькому, з коментарем Мартина Голінського*

Frant ktoris zmislieł.

Vniwersał Hmielnickyego w obozie pod Bathowem po rozgromieniu obozu y hetmana i. m. p. [Marcina] Kalinowskiego zabycziu.

Bochdan Chmielniczky, z lasky miłostywoho Boha korol haliczky, wielky kniaz rusky, siewierzsky, kyiewsky, podulsky, brasławszky, wołynsky, chełmsky, bełsky, weliky straznyk Porty Othomanskye, prawodawca lacky, hetmon zaporosky, zastupca swobod miru chrzestyanskiego.

Wsem wobec y kozdomu z osobna z Lachow, komu bi to wydati naliezalo, a menowite zemlianom, mołodcom widomo czynimo, yz nas tot vniwersał posyłaiemo, abiste wedłuch onoho sprawowali sie y od lichih postapkow swoych odwerneli sie, aby myłostiwy Boch nas perestaw za takie zbitky y pyhu was karaty woinoiu, holodom, powitrzem y roznoiu niemocą, aby zaden Lach do Nemcow ne wazeł sie zboza poszylacz y muzikow powozamy nie trapił, alie sczoby doma som zył z peprem y safanem, z gałgany abi nie wazył sie ysty, telko s costkiem a s hrąnęm, wina, miodu aby nie pili, telko prostoiu horelku, w sukmanach kostownih, krasnih aby nie hodzieli, telko w karazyiowyh, takze zonky wase abi głowy swoie nie wiazały bogato, telko w sorah konopnyh.

Zydowie aby telko do siodmego roku do skoły hodzieli, bo iuz wielmy premudreli, a zebi telko loiem a skurami kupcely.

Lacky wladikowie, swie[sz]cennici abo niech sie zenią, abo nieh dadzą czudzim [zonkom] pokoy. Starszi Lahowie aby w skrzinkach [z] sklianemi okni aby nie iezdili, alie telko o iednim koniku [a] homontem.

Te artykuły powinni będą starszi Lahowanie trimaty pod knutowaniem, a moloyczy pod harlem.

A to artykuły abi beły po horodah y miastah obwołac kazaly, w miastach krolia i. m., pana naszego miłosczywego y dobrodzieia.

I to zmislione rzeczi mogą bydz nieprawdziwe od i. m. p. Białobockyego celiadnika przepisane z copiey iego (między pospolstwem albo zołnierzstwem zmisliono). || **(арк. 625)**

Опубліковано: *Крип'якевич Іван*, Студії над державою Богдана Хмельницького: V. Гетьманські універсали; VI. Суд // Записки Наукового товариства ім. Шевченка. – Львів, 1927. – Т. 147. – С. 75–76;

Грушевський Михайло. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 439 (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 477–478 (переклад англійською);

Документи Богдана Хмельницького / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1961. – С. 634–635;

Універсали Богдана Хмельницького 1648–1657 / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1998. – С. 246–248.

---

[204] Датування визначено за публікацією документа з іншої копії, див.: Документи Богдана Хмельницького / Упоряд. Іван Крип'якевич, Іван Бутич. – Київ, 1961. – С. 635.

№ 324

1653 р., березень – квітень. – Новини про війну українського війська у Молдавії та Валахії

Woyna w Multaniech.

Chmielnicky, będącz chcziwy panowania y woyni, przemisliał o tym, iakoby sina swego Timoska oszadzieł na hospodarstwo Multanskie (bydz moze y z namowi abo poduszczenia hospodara wołoskiego Waszilia). Obawiaiącz sie hospodar[205] multansky Łupuł[206] naiazdow, poczuwszi ych zamisły, posłał posły swe do [Jerzego II] Rakoczego, xziązęcia siedmigrockiego, proszącz o pomoc y ratunek, gdysz iesli sie nie oprze y pomoczi nie da, som hospodar multansky zdołac nie moze. A tak, gdybi osiad Timosek Multany, bełby y w siedmigrocky ziemy prętko som Hmielni[cky]*. Xziąze i. m. Rakoczy, mayącz liud gotowy, posłał tesz posły swe do cesarza tureckiego [Mehmeda IV], oznaimuiącz o wszistkym niebespiecenstwie, co Hmielniczky roby siniem y s hospodarem wołoskym. A tak cesarz pozwolieł hospodara wołoskiego wignacz, a na iego mieysce oszadzycz kanclerza iego Stephana y zeby bronieł Rakoczi Multan. Kanclerz wołosky z woysky swemi y z Wegrami wiehali do Woloch, hospodar stari ledwo uset sescią godzin przedtym skoro go przestrzezono skarbami, co mogł zabracz, do Kamięncza Podolskiego, nim woyska przisły nowego hospodara. Gdysz y Wołohow na swą stronę przekynął Timosek, hcząc sie zemsczic, wpadł do Multąn y skody poczinieł, y liudzi urwał niemało, oyca wprowadzic hcział znowu do Woloch na panstwo. Xziąze Rakoczy z Multani, z Węgri, skupiwszi sie, dali bytwę Timoskowy y hospodarowy staremu wołoskiemu, gdzie ych porazono. Kozakow ubyto niemało y Wołochow, ze liedwo vcziekł Timosek, gonyono go 4 milie, takze stari hospodar wołosky usedł ranny. Tabor wzięli Węgrowie y zdobycz wielką z wozow. || **(арк. 626)**

Posłał posły swe xziązę Rakoczy do krolia i. m.[207], zeby znosieł Hmielia y kozaky, hczacz dopomocz z drugą stronę. Krol i. m. posłał tez posła swego wielkiego i. m. p. Gębyckiego [Krzysztofa Gembickiego][208], kastelana [gnieznienskiego], brata i. m. x. biskupa krakowskiego [Piotra Gembickiego], do xziązecia Rakoczego, znosącz sie sobą koło woyny przeciw Hmielnickyemu y Wołohom.

Hospodar wołosky vsedł beł do Kamięnca Podolskiego skarbamy y tam myeskał, alie potim, z kozaky sie złączivszi, wyiehał s Kamiencza na woynę znowu y skarby swe zabrał przeciw Multanom y Węgrom, panstwa swego wołoskiego znowu dohodząc, y tego nowotnego Stephana hospodara z Wołoch wignał. Stephan sie poprawiwszy, z Rakoczim, z woysky do Wołoh wpadszy, gdy sie iuz ubespieceł stari hospodar, Iasy ubiegli y wzyęli, ze liedwo som uciekł. Stara hospodarowa [Katarzyna][209] y z corką [Rozandą], Timoska zoną, na zomek socawsky usli y skarbamy tam sie zawarli.

---

[205] У рукописі помилк. “hospodał”.

[206] Так у тексті, має бути Матвій Басараб.

[207] Див. док. 318.

[208] *Wyczawski Hieronim, o*. Biskup Piotr Gembicki 1585–1657. – Kraków, 1957. – S. 18; Urzędnicy wielkopolscy XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Adam Bieniaszewski. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987. – S. 39 (no. 53). Див.: *Kochowski Vespasianus*. Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus. – Cracoviae, 1683. – P. 378.

[209] *Stoicescu Nicolae.* Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova: Sec. XIV–XVII. – Bucureşti, 1971. – P. 377; Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2019. – T. II: Korespondencja Stanisława Rewery Potockiego: Hetman polny koronny 1652–1654; Hetman wielki koronny 1654–1667 / Opr. Piotr Kroll. – S. 81.

Przicina o woinie Wołoseh.

Tak drudzi zapewne udawaią y twierdzą przicinę woini Wołoseh, ys[z] Hmiel, ozeniwszi sina Timoska z corką hospodara wołoskiego, wesli sobą w radę taiemną, iakoby sobie pewne panstwa omislieli y vtwierdzieli obroną, y postanowieli sobie spolną pomoc dawac. Naprzod, zeby stari hospodar Wołoseh panował, Tymoska na multanskie hospodarstwo wsadzyc, a Hmielnicky miał opanowac siedmigrocką ziemię. Spuscieł sie tego secretu hospodar wołosky stari swemu kanclerzowy, ktoremu dał sesczdziesiat tiszięci cerwonich złotyh na zbieranie woyska. Tęn kanclerz Stephan[210] miał za zonę siostrę hospodara multanskiego [Mateusza Basaraba][211]. Dał mu wskok znac o wsistkym, co stanęło, aby sie miał na ostroznosczy, y Rakoczy, hcząc y som pomoc. A tak hospodar multansky poslał do Rakocego, oznaimuiąc o wszistkym. Rakoczy z woysky ruseł sie do Multan, a tymcasem poslał do cesarza tureckyego, oznaimuiąc o takiey lidze y o niebespiecenstwie ziemi turecky, iezeli kozaczy posiędą te panstwa. Tamze o zdradzie starego hospodara, prosąc za kanclerzęm, abi mu dano hospodarstwo, y Tatarom abi cesarz zakazał dawacz pomoczy kozakom. Cesarz pozwolieł, aby sie bronieli, hospodara starego złozeli albo zeby go, poimawszi, odeslali do Turek iemu a zeby tego nowotnego Stephana kanclerza wsadziely na hospodarstwo.

Stad dopiero ta woyna zacęła sie z kozaky z Hmelnickym z Wołohy, Multany y Rakoczym, z Polaky nie skonciwszi Hmiel (som Pąn Bog pomiesał Hmieliowy concepty na upadek iego). || **(арк. 627)**

Опубліковано: *Corfus Ilie.* Documente privitoare la istoria României culese din arhivele polone: Secolul al XVII-lea. – Bucureşti, 1983. – Doc. 113. – P. 183–185;

Джерела з історії Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. / Упоряд. о. Ю. Мицик. – Київ, 2014. – Т. 3: (1651–1654). – Док. 98. – С. 121 (переклад українською).

№ 325

21 червня – 24 липня 1653 р. – Новини з табору про війну в придунайських князівствах, українську політику, львівську комісію для зарплати коронному військові та інші відомості

Awizy z obozu *a die 21 iuny ad [diem] 24 iuly 1653*.

Chmielniczky pierwsemi zwicięstwami *elatus*[212] tu sie beł pod Satanow zblizeł y tamze, blisko Grotka oboz załoziwsy, podiazdy asz ku Brzezanow puscieł, *kap[tans]* occasionem*[213], czem bi oboz nasz podyscz y batowsky mogł zazic resolucyey. Krol [i. m.]*, maiąc tę o iego impresah wiadomosc, ledwo

---

[210] Далі пропущено місце для імені.

[211] Дружиною Стефана Ґеоргія була Сафта, донька Тодера Була (Toader Boul): *Stoicescu Nicolae.* Dicţionar al marilor dregători din Ţara Românească şi Moldova: Sec. XIV–XVII. – Bucureşti, 1971. – P. 353, 449; *Kármán Gábor.* A Seventeenth-Century Odyssey in East Central Europe: The Life of Jakab Harsányi Nagy [Series: The History of Oriental Studies, vol. 2]. – Leiden, 2016. – P. 143 (no. 141).

[212] *elatus* – піднесений, гордий. У рукописі помилк. “elatque”.

[213] *captans occasionem* – користаючи з нагоди.

co z drogy wipocąwsy, pospiese[ł do]* obozu, hcąc rzeci iako w nailiepsą y doskonalsą oprawic kliubę. A doszyc mayącz na tem, ze iuz nieprzyiaciel na nas naszadzoni czuwa, wip[ra]wiel* p. [Kazimierza] Piaseczinskiego[214] dlia ięzyka, ktori, gdy pod Zborow w kielkadziesia[t]* [ko]ny* podpada, podiazd nieprzyiacielsky nierownie więtszy rospusceł go, ze kazdy w swą [stronę] pierzhnąc, y dwoych ięzykow nieprzyiacieliowi puscic [mu]szyał*. *Informatus*[215] zatim nieprziiaciel o bitnosczy krolia i. m., o potę[ndze]* woyska, *numero* 38000 będącey, a nawięcey słyszac tesz y o tem, ze mul[tan]sky* [Mateusz Basarab] [z] nowym wołoskim [Stefanem Gheorghe] hospoda[rowie] sina iego Tymoska y starego hosp[odara] [Bazylego Lupu] sromotnie zbiely. Teyze zaraz godziny od[216] Satanowa y Grotka odstą[pic]* musział, obrociwszi sie wzad tak hyzego, ze to nąm potem z pewnih ięzykow *[con]stitit*[217], ze iednim czugięm ku Białey Czerkwy po 12 miliah upadał. [A]* ięziky od p. [Jana] Kondrackiego zaraz *inmediate*[218] dostane iednako powiadaly, i[edęn]* z drugiem zgadzaiącz sie, ze na tęn czasz kozakow z Hmielnickym liedw[ie]* 30000, a hordy z bratem hamskięm 12000 tisięci beło, y nawiększ[y]* to pułk kozacky zdał sie bydz, gdzie 3000 liudzi lycono. Tatarowie przi tim Hmielnickiego powrocie, postrzegszy *trepidationem*[219], odłąceli sie za[ra]zęm* od kozakow, maiąc wolyą na iassir, gdzie zbiori y zonky kozackie zo[sta]wały*, uderzyc. Iakoz *de facto* uderzyli y *ingenti praedae potiti*[220] pos[li]* w polia, a Hmielnicky z tei przicini zlie od swoych tractowany, musiał [za]* niemysz niemałemi czugami spiesycz sie, hcąc zaskoro bronic, y raz zaw[ar]tey* dotrzimacz ligy.

Hospodar stary y z Timoskięm, vstąpiwszi do Iass, residowali tamze niemały [czas]*, nie wiedzącz, czo czynicz w takiey swoiey y starego Hmielnickiego tak swoieg[o]* niesczęsczya, iako y z kroliewsky gotowosczy pohodzącey confuziey. Podob[a]ło* sie iednak hospodarowy piszacz do i. m. p. woiewody bracławskiego [Piotra Potockiego], na tęn cza[s] na Kamięnczu Podolskym będącego, zeby mu zonę [Katarzynę] odeslał, gdysz od nieprzyiaznich sząsiad nic takowego nie beło, czego bi sie miał obawiacz, y Porta [ia]snie* tęmu zabiegła, zeby sie między sobą uspokoieli. Na co on, maiąc prze[d]* tym dozwolienie od i. k. m. na wipuscenie hospodarzskie y zonę iego, na tosz [upro]szanie* wyprawieł. Były zatym wiadomoszczy, iakobi tes hospodarową, d[o]* Socawy iadączą, miał hetmon Rakoczego y z [s]karbami* przeiącz, ale [...][221] zas na dalsy cas *dilatum* daiącz[222] [...][223] || **(арк. 628)** hodzączim na sie niescęsciu zawczasu czuwał.

Chmielnicki, iakom namienił, spiesnemi ku Bialey Czerkwy ustępuiącz czugamy, vczinieł *consilium*[224], co w dalsą czinicz. A to z tey miary, ze od Porty

---

[214] *Milewski Dariusz.* Kampania żwaniecka 1653 roku: Diariusze i relacje wojenne. – Oświęcim, 2016. – S. 122.

[215] *informatus* – поінформований.

[216] Слово правлене.

[217] *constitit* – стало відомо.

[218] *inmediate* – безпосередньо, щойно перед тим.

[219] *trepidationem* – замішання, переляк.

[220] *ingenti praedae potiti* – захопивши величезну здобич. Правильно: “ingenti praeda” або “ingentis praedae”.

[221] Одне слово втрачено.

[222] *dilatum* daiącz – переносячи, відтерміновуючи.

[223] Останній рядок аркуша наполовину втрачено.

[224] *consilium* – раду.

posłowie do niego przisli[225], żądaiącz poddania tych panstw, z ktoremi sie czesarzowy [Mehmedowi IV] po wieliekrocz ozywał, a przi tim upominaiącz sie haraczu. Więc ze cern pocęła wolacz y do spolnego między sobą zniesienia sie to *propositum*[226] bracz, lubo iusz sam [Bohdan Chmielnicki] z Drzednatą [Fylonem Dżadżalijem] y z [Iwanem] Bohunem, y z insą przy tim starsiną na to przipadł, hcząc przisiądz cesarzowy tureckiemu, panstwo oddac y arac odliczycz. Iako iednak cern pocęła tęmu wszistkiemu przeczyc, obiecuiącz racei zwierzhnoscz dawnego panstwa, anizeli niewolią poganską, musiał Hmielnicky cerni w tei mierze *condescendere*[227], zgadzaiąc sie racei na to, zeby posła do i. k. m. wiprawycz, prosząc o miłosierdzie. Wiprawioni tedy tak od Hmielnickiego, iako y od cerni Anton [Żdanowycz], pułkownyk kyiowsky, człowiek sprawni y cęsto w liegaczyach moskiewskych y tureczkych bywały. Posłowie zasię tureczci albo zatrzimani do dalszey declaratyey, albo od Hmielnickiego wyprawięni, zeby ych snadz czern wespoł y z niem na mięsne iatky nie widała.

A iz iuz zlie beło o hospodaru starem wołoskięm y Timosku, zięcziu iego, wysłał Chmielnicky stary [Tymofija] Nosacza, pułkownika, w sesnastu tisięczy y w pułtoru tyszięczy ordy, daiąc ym ordinans, zeby hospodara starego poszyłkowaly. Nim Nosac do granic wołoskych przibliżeł sie, hospodar nowy wisłał komonnika ku Iassom. Stari hospodar, tego posłysawsy, kilka tiszięczy takze swoych Wołoszy y kozakow *in contra*[228] przeciwko tęmu komonnikowy wiprawieł, a ze scęscie nowemu hospodarowy *cum eo effectu*[229] posłużyło, ze wszisci poliegli y zaliedwie *nuncius cladis superfuit*[230], ktori o tem przipatku zdesperowanemu człowiekowy dał znacz. Musiał hospodar Wasil Lupuła zaras ustępowacz, biorąc sie wcesnie ku Nosacowy, o ktorim był zasłyseł, ze tes iuz niezbit dalieko od panstwa swego pod Iampolem kocował. A tak y zoni [Katarzyny] w Socawie odbiezał, zadnego iey nie zostawiwszy *praesidium*[231], ktora bi beła nierownie y skarbami swemi scęsliwsa, gdybi iey beł s Kamienca nie wibawił, pokoiem od nieprzyiacioł swoych ubespieczywszy.

[W]* tem, gdy nasy z pewnich sie ięzikow wiwiedzą, ze Hmielnicky ku Bialei Cerkwy niespodzianie vstapieł, wisłał i. m. p. hetmon [Stanisław Potocki] Iasnogorzskiego [Iwana Jasnogorskiego][232] y p. Bitiniczkiego, hcąc sie wywiedziec, iezeli to nie dlia stuky iaky tego *stratagemma*[233] nieprzyiaciel zazyl, wimisliwszi sobie to vchodzenie, a z boku mogac *fortunam tentare*[234]. Alec oni ledwo kilka myl upadszy, prostęm gosczincęm iadącego Antona, posła kozackiego, we 12 koni od Hmielnickiego y cerni, iakom wizei namienił, wiprawionego miasto ięzyka do obozu przyprowadzili.

---

[225] Осман-ага, який відправився з України до Стамбула у проміжку між 10 і 15 червня, або Мегмед-ага, який був в Умані до 5–6 липня 1653 р.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 536.

[226] *propositum* – пропозицію.

[227] *condescendere* – поступитися.

[228] *in contra* – зі свого боку, напроти.

[229] *cum eo effectu* – з таким результатом, так.

[230] *nuntius cladis superfuit* – вісник поразки вижив.

[231] *praesidium* – охорона.

[232] *Milewski Dariusz.* Kampania żwaniecka 1653 roku: Diariusze i relacje wojenne. – Oświęcim, 2016. – S. 87.

[233] *stratagemma* – воєнна хитрість.

[234] *fortunam tentare* – випробовувати долю.

[Te]n* Anton tilko do samego i. m. p. hetmana miał listy, prosąc imięnięm czerny y Hmielnickiego, zeby sie prziciniwszy do krolia i. m. y czaley Rzeczipo[spolitey] *interpon[ere]*[235] [...][236] [krew] chrzescianska z obudwu stron więcei nie liała. Powiadał || **(арк. 629)** oraz w kliar, ze więcey woiowacz nie hczą, ani mislią, y iesliby [...][237] zawzyętosciah woysko Rzeczipos[politey] y krol i. m. zostawał, ze takiem sposobęm, wselakyh obron poniehawszy, musieliby w swiat, gdzie oczi poniosząą, poscz.

Miał zatym sobą instructią o siedmi punktah:

1. Składaiącz wszistkę wynę na niebosczyka p. [Marcina] Kalinowskiego, hetmana poln[ego], woiewodę czerniehowskiego, ktory *eo fine*[238] zgromadzieł beł woysko pod Batowem, zeby niespodzyanie na kozakow pokoiem ubespieconich uderzył, w cemze mu scęscie nie posluzelo. Nie miałoby to nicz a nicz niewinnosczy kozackyei skodzic.

2 punkt. Ze iezeliby krol i. m. nie hciał iem tego *perdonare*, *nihil rectius fieri posse*[239], iedno, zebi o zdrowiah swoych przemislialy, pod innego pana poddaiącz sie protectią.

3 punkt. Żeby ych wiara nienarusona zostawała y vnią z Ukrainy y W. X. Lit[ewskiego] zniossy, zeby przy dawnih fundatyah cerkwie ych zostawały.

4. Zeby pakta Zborowskie reassumowane y conferowane we wszistkych punctach tak, iako przy bitnosczy hamskiey beły, y kozakow zeby w słuzbie woienney przy hetmanye od siebie obranim 40 tisieci zebi zostawało.

5. Żeby krol i. m. z woyskięm w dalsą wloscz nie whodzieł, alie zeby sie z niemy iako naylaskawy obsedl.

6. Zeby kielka osob godnich, co by sie w tych punctach y propositach nie zdało, do traktowania wiecnego pokoiu z niemi posłac.

7. Zeby tych posłow krol i. m. iako naiprędzey expediował, oznaimuiąc o woliey y da[l]sem* upodobaniu swoiemu.

Beło *consilium*[240] na te *proposita* y instructią kozacką w obozie y ziehali sie beli pp. senatorowie ze Lwowa, to iest sędomierzsky [Władysław Myszkowski], brzesky kuiawsky [Jan Szymon Szczawiński][241], kyiowsky [Stanisław Potocki][242], czerniehowsky [Krzysztof Tyszkiewicz][243], braclawsky [Piotr

---

[235] *interponere* (або: interponować) – залучити, втрутитися, посприяти.

[236] Останній рядок аркуша частково втрачено; можливо, "...щоб далі кров християнська...".

[237] Далі втрачено декілька слів верхнього рядка аркуша.

[238] *eo fine* – з тією метою.

[239] *perdonare, nihil rectius fieri posse* – дарувати, то нічого правильнішого не може статися.

[240] *consilium* – рада.

[241] У рукописі слова "brzesky" і "kuiawsky" розділені комою. Проте тут згадка лише про одного воєводу – бжесько-куявського, а не про двох: на берестейському сеймі 24 березня – 18 квітня 1653 р. Максиміліана Бжозовського (тоді ще київського каштеляна, пізн. берестейсько-литовського воєводу) не було залучено до львівської комісії. Див.: Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 183; *Ciesielski Tomasz.* Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 282.

[242] Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 67 (no. 406).

[243] *Ciesielski Tomasz.* Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 64, 67, passim.

Potocki] woiewodowie; sędomierzsky [Stanisław Witowski], podliasky [Stanisław Laskowski][244], czerniehowsky [Zdzisław Zamoyski][245], zydaczowsky[246], czehanowsky kastellany. *Placuit*[247] iednak te rzecy tractowac rzkomo *inspi[ci]ente principe*[248]. Od i. m. p. hetmana Hmielnickiemu respons dani, wyrazaiąc mu na oczy iego nieznosną hardosc, dumnosc y nadętosc, ktorą w tak bespiecnich punctach swoych smiał wyrazyc, zabraniaiąc panu w panstwie *sine labore*[249] poczinac y nie hcąc, zeby woysko Rzeczipo[spolitey] w włosczi własne Rzecz[ipospolitey] postępowało, a oraz iakoby iaky zwicięscza praescribuiącz puncta hardei complanatiey. Iezeli iednak zdzy y tych tureckych posłow, ktore ma przy sobie, r[a]czey* odeslie[250], nizely ich słuhac starsiną y pospolstwęm będzie, a przi ty[m]* na dalse conditye (ktorih pąn według woliey y upodobania swego zawsze zazyc moze) przipadnie, wtęncas przziczinicz sie zehce do i. k. m. y o miłosierdzie proszycz. Tituł na responsie dano Hmielnickiemu: “Panie starsy Woyska Zaporowskiego etc., etc.”. Anton w Glinianach wespoł z insęmi zatrzimany, a iedęn z kozakow z timze rescriptem hetmanskim wiprawioni. Co zatim prz[y]niesie*, ocekywamy, y iako tęn list Hmielnicky z cernią acceptowac będzie.

Prętko po tim dosły nas wiadomosczy, ze Hmielnicky za wiprawą Antonową mia[ł]* uniwersały rozeslac do cerni, roskazuiąc im w domah siedziec y to *residuum*[251] p[o]spolstwa*, przi sobie sie wieszaiączego, habdankowac. Ktori iednak do woyn[y]* zda sie bydz sposobny, zeby do Białey Czerkwie przybiwał, wziąwszi sobą hlieb || **(арк. 630)** [...][252] iakieybi imprezi czinieł. Nic tak daliece pewnego nie momy proc to, ze sin iego Timosek Czehrin, a som Hmielnicky Białą Czerkiew potęznie fortifikuie y czern po staremu gromadzy, będącz *in omne[m] fortune aleam intentissimus*[253].

Ztąd iuz z cancellariey od pułtrzeciu niedziel wici za pierwsze y wtore y ostatnie na pospolite rusenie wysły, z taką iednak deklaratią y additamentem,

---

[244] Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 183; *Radziwiłł Albrycht Stanisław*. Pamiętnik o dziejach w Polsce / Przełoż., opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski. – Warszawa, 1980. – T. 3: 1647–1656. – S. 372.

[245] Urzędnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII wieku. Spisy / Wyd. Eugeniusz Janas, Witold Kłaczewski. – Kórnik, 2002. – S. 159 (no. 1203).

[246] Ідеться про жидачівського старосту Адама Дзержека, обраного на сеймі на львівську комісію (Volumina legum. – Petersburg, 1860. – T. 4. – S. 183; *Ciesielski Tomasz*. Sejm brzeski 1653 r. Studium z dziejów Rzeczypospolitej w latach 1652–1653. – Toruń, 2003. – S. 282; Urzędnicy wojewodztwa ruskiego XIV–XVIII wieku: (Ziemie halicka, lwowska, przemyska, sanocka) / Opr. Adam Przyboś. – Wrocław; Warszawa; Kraków; Gdańsk; Łódź, 1987. – S. 185 (no. 1523)).

[247] *placuit* – вирішили.

[248] *inspiciente principe* – з відома правителя.

[249] *sine labore* – без зусиль.

[250] Йдеться про побажання Потоцького у цьому листі відправити турецького посла до короля, а не у зворотну дорогу до Стамбула. Див.: Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2019. – T. II: Korespondencja Stanisława Rewery Potockiego: Hetman polny koronny 1652–1654; Hetman wielki koronny 1654–1667 / Opr. Piotr Kroll. – Dok. 28. – S. 92.

[251] *residuum* – решту.

[252] У першому рядку аркуша втрачено декілька слів.

[253] *in omnem fortunae aleam intentissimus* – цілковито готовий до будь-якого вибрику долі.

ze iesliby ktore woiewodztwa y powiaty iaky inszi sposob *securitatis*[254] obmislieły, zeby sie do obozu wcesnie stawiely, taką iednak proportią, iako pospolitego rusenia pod Beresteckiem. Za tąz okazyą wysły vniwerszały tym woiewodztwom, seimiky składayącze, ktore albo seimiky porozniely, albo zadnego *praesidium*[255] nie obmislieły. Woiewodztwa nas poblisse, ktore nowego postanowieły, prosą, zebi sie prętko iem do obozu k. i. m. sciągac roskazał, gdysz rohmistrze, nie maiąc stanowisk nikędy naznaconih, za przikre to sobie maią, ze w domah swoyh zacięznih ludzy ziwic musą.

Hospodar nowy [Stefan Gheorghe] iusz Iassy obiął, hospodarowa stara [Katarzyna] z niedobitkami męza swego (po przegraniu bitwie *16 iuly* nade wsią nieboscika [Jerzego] Kutnarskiego) zawarła sie w Socawie y skarbamy. Potęznie do niey sturmowac kazał y miałaby iusz snadz [wiadomosc] o poimanie do nowego hospodara przisc.

Commissya niescęsna rzeci y dalse procederi y tak dalece zatamowała, ze krol i. m., gwoli complanatiey oneyze, zlieciwsy nad woiskiem y obozem i. m. p. woiewodzie ruskiemu [Stanisławowi Lanckorońskiemu], musiał do Lwowa zbiegac. W skarbie pieniędzi nie mas nad dwa milyoni więcey, a *in retentis*[256] pułtrzecia milyona zostaie. Woisko pospołu z czudzozięmcamy wypowiedzieniem służby grozy, iezeli snadz w darownih y zasłuzonih cwierciah nie będzie ukontentowane. Kilka razy iuz do zwiąskow y confederatiey mało nie przihodzyło, gdybi nie starsina temu zabiegała. Winalazł senat y z kro[liem] i. m. to *medium*[257], zeby ilie piniędzi iest, to między woyskowych podzielicz, a ktorem by sie tych piniędzy nie dostało, zebi assignatye z skarbu do pewnih woiewodztw wydac. A tribunał radomsky znowu po comissiey zlazyc gwoli widzwignieniu tych retent, poborcow kylka na garło siedzą. Bog to sam wie, co z tak strasnih zawzyętosci będzie. A zwłoka daremna – niscenie woyska czudzoziępmskiego piessego, a na ostatek widocna pocieha nieprzyiacieliowy.

W Litwie sie iuz skonciła comissya *pacifice*[258] y scęsliwie. Tam dlia naimnieyszich excessow xziązę i. m. hetmon [Janusz Radziwiłł] karał, tak ze siedm rohmistrzow a kielkanasczye towarzystwa garlęm zapiecęntowali. Tu zasię u nas zołnierz dusnye y vsilnie amnistyei sie upomina, chcąc rwac comissyą y z confederatyą ozywaiącz sie.

Posła tes moskiewskiego [Borisa Repnina-Obolenskogo][259] mąmi przyiac, ktori gwoli complianatiey nasey z kozakami tu iest wiprawioni. || **(арк. 631)**

Опубліковано.: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 550–551, 571 (прим. 1), 575 (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 606–607, 630 (no. 395), 634 (переклад англійською).

---

[254] *securitatis* – забезпечення, безпеки, гарантії.

[255] *praesidium* – захист, укріплення.

[256] *in retentis* – серед несплачених.

[257] *medium* – спосіб, рішення.

[258] *pacifice* – мирно.

[259] *Заборовский Лев.* Послендний шанс умиротворения: посольство Б. А. Репнина во Львове 1653 г. // Русская и украинская дипломатия в Евразии: 50-е годы XVII века. – Москва, 2000. – С. 24–30.

№ 326

1653 р., початок червня. – Зізнання молдавських полонених про війну у придунайських князівствах за участю українських військ

Woyna między Multani z Węgrami na hospodara Wasilya sta[rego]* wołoskiego, oycza [Rozandy] zoni Timoska, sina Hmielnickyego, 1653.

Confessata[260] rozgromioncow Wołochow po zniesieniu woyska Timoska Hmielniczenka nad rzeką Iałowiecz nazwaną we trzeh miliach od Tarhowyczy.

1. Pierwszi Iwąn Zkataratowsky zpod chorągwy Fokszy [Focşa], Iass bassy nazwanego, kapitana Wasylia, hospodara wołoskiego, zeznał, yz potrzeba beła we cwartek *die 27 may* – w tęn wtorek przesły tydzięn minął, gdzie Węgrowie z Multanamy, przez rzekę pomieniąną przeprawiwszi sie z niektorim bass[ą]* y Turkamy, z ktorim semenow tysiącz było, na Timoska Hmielnicen[ka]* y Wasylia, hospodara wołoskiego, wstępnim boięm uderziwszy, rozgromil[y]* iezdę, za sablie y pałase tylko sie wzyąwszy, bez apparamentow woien[nych]*, gdzie zaraz Hmielnicenkowę iezdę wsparli. Tabor telko kozacky oparł sie, w ktorim Niemczy y semenowie hospodarzscy z kozakamy wespoł zostawały. Iezdę kozacką z Wołohamy przeprawowali asz do Caldinu, vroczyszcza błotnego, przez milię wołoską, gdzie szyła kozaczkiey i[e]zdy* y wołoskiey na tym vroczyszczu od Multan poleglo. Hospodar Wasyl wołosky, siedząc na konya wyliatim wespoł z [Ch]mielnicenkięm y pewnemy boiaramy wołoskiemy po wsparcziu harczownyka kozackiego ku Ga[ła]cu nad Dunay usly, o ktorih twierdzą rozgromięnci wołosczy, kozaczcy, zeby na tęn czasz w Gałłaczu zostawali. Tegos dnia, rozgromiwszy iezdę kozacką, wołoską, Węgrowie z Multanami powrocieli do taboru kozackiego y dobiwali go przez dzięn. O niesporze prze[z] sablię wzyęli tabor kozacky, w ktorim dzyał 18 Multani wzyęły ze wszistkym apparamentem woiennim y z wielką zdobyczą[261]. Ktori tabor dostawszy, Multani z Węgrami, z Turkamy, Stephąn, woiewoda wołosky, nowotni hospodar, Andronika, boiarzina brata sarodarowego[262], przisłał do taboru, aby ktorzykolwiek Wołosinami sie oziwaią, na stronę od kozakow odzielieli sie, a kozakow w pięn wicyęto.

[Iwan] Bohun y [Tymofij] Nosacz z częścią liudzy swoych, y to wielie rannich, do Iass usł[y]*, z ktoremi y nas, Wołochow rozgromiencow, trochę usło. Woyska kozaczkiego z Hmielnicenkiem Timoskięm dwadziescia tisięczy było.

Hareczko, rozboynyk, mayącz dwa tisziącza opriskow, na stronę Hmieln[i]cenka* y Wasylia hospodara ledwie s tei potrzeby samosost uszedł. Nas, cęscz Wołohow [...][263] || **(арк. 632)** swoych napadly liudzie i. m. p. woiewody bracławskiego [Piotra Potockiego], ktorzy nas do Kamięncza przyprowadziely. Przidał tenze Iwąn, ze Hmielnicenko miał konia pliesniwego z płowa, sąm na powodzie, gdy uhodziel z Wasilem, woiewodą wołoskym, a tego konia pod hłopęm dnia cwartego widziano. Tedy po tim dohozą, ze zabiti, poniewaz tego konia zaziwał y kohał go.

Drugi confessat na imię Stratin Wołosin z teyze potrzeby niedobitkow zeznał, ze ta woyna przez zobopolne podiazdy we cwartek, to iest *22 may*, pod Fokszamy zacęła sie takym sposobęm, yz podiazd kozaczky z wołoskiem

---

[260] *confessata* – зізнання.

[261] Надпис на марґінесі: “Lupuł, hospodar multansky”.

[262] Слово дописане над закресленим “hospodarowego”.

[263] Далі текст останнього рядка аркуша втрачено.

zniosł na głowę Multanow y Węgrow. Multanie w poniedziałek, hczac sie pomsczycz, wysłali drugy podiazd, posławszi 500 semenow y Turkow, gdzie iezda multanska swankowała. A czi semenowie obronną ręką na sobie przyniesli woyska kozackye y wołoskie, na ktorich przyiechawszy, dali bytwę we wtorek. Podług pierwszego zniesione woysko kozackye y wołoskye, Hmielnicenko zabyty bydz ma.

Te confessata z obozu zpod Glinian przisłono *de data 12 may*[264] *1653*, a stanęły w Krakowie *die 17 presentis*[265].

Опубліковано: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 543–544 (фрагменти; переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 598 (фрагменти; переклад англійською).

№ 327

1653 р., липень. – Нотатки про війну Василя Лупула і Тимофія Хмельниченка проти семигородців, валахів та нового молдавського господаря Стефана Георгіци

[1]653 in iulyo* znowu hospodar stary wołosky [Bazyli Lupu], zebrawsi sie z kozaky, dał bytwę Węgrom y Multanom, Iassi wprzod opanowawszi, y tego nowotnego hospodara Stephana wygnał. Alie woysko xziązęcia i. m. [Jerzego II] Rakocego y z Multani, zebrawsy sie, dali walną bitwę Wołohom y kozakom, gdzie tes beł y Timosek woysku przi hospodarze, oyczu swim. Tamze znowu porazeni Wołoszy z kozaky, ze liegło ych do 4000. || **(арк. 633)**

Опубліковано: *Грушевський Михайло.* Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 571 (прим. 1) (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 630 (no. 395) (переклад англійською).

№ 328

15 травня 1653 р.[266]*, Прошовичі. – Переказ Мартином Ґолінським ухвал реляційного сеймику Краківського воєводства*

Seymik beł w Proszowycach relatyny[267] seimu z Brzescia Lytewskieg[o]*, na ktorim radzono o zapłacie woysku, o przycinięniu zołnierza na Ukraynę. O łonowim mowiono, zebi beł z 10 łanow iednego konnego, zeby tak wiprawiali

---

[264] Дата помилкова; можл., "*12 iuny*".

[265] Неясно, чи тут ідеться про 17 червня, чи 17 липня 1653 р.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 544 (прим. 3).

[266] Уточнення дати документа за вид.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 463–468.

[267] Надпис на маргінесі "*15 iuny*".

sliahta, takze y duhowni, ali[e]* na to duhowny pozwolic nie hczieli, ze szą vwolnieni prawami od woyni. Nie stanął tęn zołnierz, bo y slyahta non sie nie zg[o]dzieła*.

Poborow vhwaliono pułpiętnasta na zapłatę zołnierzowy do Lwowa wiescz na comissyą, ktore wibierac sie pocęły *die 1 iuny*, a skoncenie ych wibierania *die 10 iuny*. Poborczą naznaczony do wibierania tych 14½ poborow i. m. p. Hieronim Smietank[a]*, podstaroscz krakowsky.

Takze uchwaliono znowu pułdwanasta pobora *in augusto*. Naznacono poborczą i. m. p. Marczina Piegłowskiego, cesnyka y podrzencego krakowskiego.

Czopowe uhwalione znowu na trzy liata, ktore sie ma zaczynac *die 10 8bris anno 1652* rok po rok. Tego roku piersego za puł roka kazono miastom, urzędowy, regestrowac, piniądze wybieracz, *sub iuramento*[268] oddac temu, kogo naznaczą za administratora tego copowego albo arendarza. Suplikowały miasta, zapowietrzone ktore beły, zeby im odpusczono czopowe przez powietrze za puł roka ostatnie, y obiecono tym odpusczic, kędy beły zapowietrzone y marło, a tim płaczycz kazono, kędy nie marly. I. m. p. [Stanisławowi] Hrząstowskiemu dobierac z retent pozwolyono.

№ 329

1653 р., червень. – Нотатки про призначення військових навчань під Краковом

Vhwaliono okazyą pod Krakowęm *die vltima iuny*[269] y zaraz miała bydz y conuocatya albo seimik, radząc o dalszei obroni Korony y woiewodztwa krakowskiego. Y beła okazya czaszu naznaconego na Błoniu za Kazimierzem. I. m. p. [Michał] Zebrz[y]dowsky, miecznyk koronny, beł som postawiel vszarzską horagiew, przi ny sło iancarow 18, piehoty 200, draganow chorągiew.

Nie beło zadnego seimiku, bo krol i. m. [...][270]. || **(арк. 634)**

Roziehali sie prętko z Błonia ich moscz. Panow niewielie beło, nicz nie uradzieli koło zołnierza na woynę, nie pozwaliaiącz na pospolite rusenie, any prawie na nicz dliatego, ze pobory postąpiely.

№ 330

1653 р., червень. – Нотатки про призначення нового краківського підкоморія Яна Браницького

Został i. m. p. [Jan] Braniczky[271], starosta hęczinsky, podkomorzim krakow[skim]. Wiehał do Wieliczky na s. Ion Krcziciel po smierczi niebosczika i. m. p. Dębynskiego [Franciszka Dembińskiego], ktory beł podkomorzym.

---

[268] *sub iuramento* – під присягою.

[269] *die ultima iunii* – останнього дня червня.

[270] Далі текст останнього рядка аркуша втрачено.

[271] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 463; Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1990. – S. 80, no. 241.

№ 331

11 липня 1653 р., Краків. – Нотатки про оголошення у місті королівського універсалу про третій поклик на посполите рушення

Na pospolite rusenie wołano przed okazyą pierse y drugie wiczy[272].

11 iuly w piątek wołał wozni grodowy na pospolite ruszenie, aby sie stawieli do obozu na dzień 10 sierpnya, gdysz niebespiecenstwo wielkie od nieprzyiacielia następuie. A to trzecie y ostatnie wyczy.

№ 332

Нотатки про податки для купців, ухвалені на берестейському сеймі і на сеймиках Краківського воєводства

Donatiwę na kupce, ktorą vhwaliono na seimie w Brzesczyu Litewskym w Koronye 60000, na Krakow 10000, na Kazimierz 1200, na Klieparz 300. Miasteckom z woiewodztwa roskazono oddawacz do miast głownih, iako z woiewodztwa krakowskiego do miasta Krakowa, a pp. krakowianie powinni ią odesłacz do Lwowa na comissyą dlia zapłaty zołnyerzom. Oddalismi z Kazimierza do Krakowa i. m. p. Rolinskięmu [Franciszkowi Rolińskiemu][273], na tęn czas burmistrzowy krakowskię[mu], *die 11 iuly*, a pp. krakowianie mieli wislacz z nią swego hetmana do Lwowa *die 12 iuly 1653*.

Na Zydy pogłownego zwiczainego w Koronie 66000.

Czopowe, o ktore suplikowały miasta na dwa seimiky przed seimem y na drugi po seimie *relationis*[274], aby im odpusczono przinamni przez to powietrze za puł roka, pocąwsy *a die 10 aprilis usque ad die[m] 10 8bris 1652*. Obieczono y uznano w kolie ich moscz wsziszczi, ze słusna, zwłasca Krakowowy, Kazimierzowy, Klieparzowy i inim miastom, gdzie powietrze beło, a gdzie powietrza nie beło, aby płaczyely. A yz tego w *laudum*[275] seimiku prossowskie[go] nie dołozono, poziwał i. m. p. [Stanisław] Hrząstowsky o retenta czopowego pp. kacmarzow krakowskych[276] do grodu. Musieli mu płaczic za trzecy kwartał y przisięgac wielie, co kto zrobieł piwa y gorzałky, y po umarłych [...][277] brał, musiał płaczyc, a kwitowego po zł[otych] 20 kazdy dawac [...][278]. || **(арк. 635)**

№ 333

12 липня 1653 р. – Новини про вирішення майнової суперечки між коронним маршалком Юрієм Любомирським і краківським воєводою Володиславом Домініком Острозьким-Заславським

12 iuly w sobotę poiednali wielczi panowie i. m. p. [Jerzego Lubomirskiego] marszałka koronnego, generała krakowskiego, spiskiego starostę, z xzyązęciem

---

[272] Універсал Яна Казимира від 3 липня 1653 р. див.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 470.

[273] Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa: (1228–2010) / Red. Bogdan Kasprzyk. – Kraków, 2010. – T. 1. – S. 609.

[274] *relationis* – реляційний.

[275] *laudum* – ухвала.

[276] Далі у тексті пропущено місце.

[277] Далі втрачено кілька слів останнього рядка аркуша.

[278] Кінцівку речення у документі втрачено.

i. m. Dominikięm na Ostrogu y Zasławiu, woiewodą krakowskim, między ktoremi zasły roznicze y prawo strony Rzeszowa po xięznie imosczy [Zofii Prudenciany] z domu Ligęzow. A i. m. p. marsalek miał tez rodzoną siostrę xięzny imosczy [Konstancję][279], na ktorego potomstwo te maiętnosczi przipadały. Xzyązę i. m. puszczeł Rzesowa ze wszistkięmi maiętnosczyami i. m. p. Ierzemu Lubomierzskiemu, graby na Wysniczu y Iarosławiu, marsałkowy koronnemu, a i. m. p. marsałek puszczeł starostwo przemiskie xzyązęciu i. m. Za czo Pąn Bog niech będzie pohwalion za te zgodę, ze stanęła między pani wielki[e]mi* czasow tych niebespiecnych.

№ 334

4 липня 1653 р., табір під Глинянами[280]*. – Нотатки про універсал Яна Казимира про скликання сеймику Краківського воєводства*

Krol i. m. pozwolieł seymik w Prosowicah woiewodztwu krakowskięmu *pro die 29 iuly*, radzac o obronie Koroni y o pospolitym zołnierzu – albo łanowim, abo pospolite ruszenye.

№ 335

Новини з польського табору про посольства до короля від семигородського князя, московського царя, українського гетьмана, а також про українсько-турецькі, українсько-татарські відносини та інші відомості

Nowini z Ukrainy z obozu.

We Lwowie comissya dosła y zapłata zołnierzowy, alie nie wszistka, bo za 13 cwierczy zołnierz sobie zaplatę rahował, w służbye będączy. Krziwdy, ktorekolwiek kto miał iakie od zołnierzow poczinione, te posły w amnistyą, bo nie hczieli do nicego przistąpic, az im to odpusczono. Som krol i. m. we Lwowie mieskał, do ktorego przyiahał poseł od xziązęcia i. m. Rakoczego [Gabriel Szalanca][281] koło woyni z [H]mielnickym y z kozaky. Takze goniec moskiewsky, oznaimuiącz o wielkim poslie z Moskwy [Borisie Repninie-Obolenskim] do krolia i. m. Poslowie tes przyieha[li]* od Hmielniczkiego do krolia i. m., prosząc miłosierdzia u krolia i. m., a on hcze bydz wierni poddani, telko zeby miał pacta potwierdzone pod Zbo[ro]węm* vczinione. Przyiehał tes Anton [Ždanowycz], setnik kyiowsky, od czerni do krolia i. m., prosąc miłosierdzia, poddaiąc sie kroliowy i. m. Powiedział tes, ze Hmielniczky pod Białą Cerkwią stoi, woyska nie ma kozackiego, telko 40000, a Tatarow roznego motłohu 20000. Krol i. m. zatrzimac te posły kazał, iezeli to prawda, a wisłał

---

[279] *Adam Przyboś*. Ligęza Mikołaj Spytek // Polski słownik biograficzny. – Wrocław; Warszawa; Kraków, 1972. – T. XVII. – S. 321; *Długosz Józef*. Latyfundia Lubomirskich w XVII wieku: powstanie, rozwój, podziały. – Opole, 1997. – S. 20, 93.

[280] Уточнення дати за універсалом короля від 4 липня 1653 р.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 471.

[281] *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 150.

do cerni, dowiaduiąc sie ych prawdy. Do Hmielnickiego przyiehał poszeł tureczky[282], aby wedlie obietnice swoy oddał przisięgę cesarzowi tureckiemu [Mehmedowi IV] ze wszistką Rusią y tribut z Ukraini oddał cesarzowi t[ureckiemu] [...][283]. || **(арк. 636)** [Czern nie chciała] na to pozwolicz, mowiącz, ze woliemi bydz poddany[284] pod krolem i. m., panęm nasym, wolnemi wierze s. katholiczky iako krzescianie, anyz pod poganinęm. Dliategoz tęn poseł cekał długo na odprawę y respons od Hmielnickiego. S cim tesz Hmielnicky posłał do krolia i. m., mowiącz, iezeli go krol i. m. w łaskę swą nie przymie, tedy musiał by sie poddacz y przisięgę oddacz z Ruszią cesarzowy tureckiemu, nie hcącz zadnei woyni s krolem i. m.

Posłał *interim* Hmiel do hama krimskiego [Islam Gereja III], prosącz go o ratunek, teraz nabardzi, gdy non nawała, bo iesli go nie będzie ratował, to sie ia z krolem poiednąm, do nog upadszy, a ciebie y twoię ziemię będę woiował ogniem y mieczem.

Suka sposobow roznich Hmiel, ze mu trohę ciasno, iako iemu nie nowina. Pyszał tesz y do i. m. p. hetmana polnego koronnego [Stanisława Potockiego], prosąc o przicinę Hmiel do krolia i. m.

Tatarowie przecię, co beli przi nim, niemałe skody poczinieli na Ukrainye y liudzi nabrali, y zdobiczi wcalie odesłały do domow swoych.

№ 336

1653 р., липень. – Нотатки про сеймик Краківського воєводства, посольство казимирських міщан до Прошович і побиття на їхньому шляху міського писаря Миколая Лютецького

Seymik w Prosowiczah *28 iuly*.

Ziehali sie do Prosowycz dlia uhwały zołnierza łąnowego albo pospolitego rusenya do obozu. Na pospolite rusenie sliahta nie pozwolieła, telko na łąnowego zołnierza, zeby tak duhowni z łąnow wyprawiali, iako y panowie, takze sliahta; wielie kto ma łąnow wedlie kwitow poborowych. Duhowni s protestatyą przyiehali, nie pozwaliaiącz na nicz, broniącz sie prawami, constitutiami, ze są uwolnieni z dawnosczi od zołnierzsky wiprawy (a do tego, ze pobori dayą tak z mayętnosczy, iako y z dzięsięczyn. Pana Boga przi tim proszic powinni za scęsliwe powodzenie tak[285] czaszu pokoiu, iako y czasu woyni, o scęsliwe powodzenie w Koronie. Ani tes nie zasiadaią w kolie do rady, ani do electyei krolia i. m. obierania. Tim sie bronieli, ze rzec słusna, abi beli wolni od wiprawi zolnierza na woinę). Slyahta y wszistko koło ricerzskie nie hcieli tez tego ustąpic, abi wolni mieli bydz duhowni od tego, poniewaz wielie maiętnosczi trzimaią. A tak seimik sie rozerwał, ze sie roziehali, nic nie uradziwszy, ani zołnierza. Beł marsałkięm i. m. p. [Jan] Braniczky, podkomorzy krakowsky. Vczinieli w grodzie protestatyą i. m. p. sliahta na duhownih, ze dlia nih seimik rozerwani.

Poslali tes pp. raicze y wszistka Rzeczpospolita do Prosowycz z myasta Kazimierza przi Krakowie p. Mikolaia Luteckiego, ławnika y pisarza, iak[286] y

---

[282] Див. коментар до док. 325, прим. 225.
[283] Далі останній рядок аркуша втрачено.
[284] У рукописі помилк. “poddamy”.
[285] Далі закреслено “na woinie”.
[286] Слово дописане над рядком.

sendyka kazimierzskiego w sprawach mieyskych. Od pp. kacmarzow z cehu iehal p. [Augustyn] Klimerowsky[287] koło copowego, od rzęmiesnikow p. Dahnowsky, złotnik y krawiecz [...][288] || **(арк. 637)** [za]stąpieł w drodze za Liubnią, od Krakowa pułtori milie[289], i. m. p. Marczin Dąbrowsky, ktori trzimał Opatowiec od konuentu tinieckiego. Maiąc rankor na p. pisarza, tamze zaraz wimowiwszi mu: "Tis to, cos przeciw mnie radzieł y wadzis mie", – posiegł go skaradnie na zabiczie, zadawsi mu rąn 20, ze go odset za umarłe[go]*, a drudzi s kolasy poucziekali, czo przy nim beli, przi p. pisarzu. A gdy odiehał p. Dąbrowsky, przisli hłopi, co zęli zdaleka, wzięli go ziemie, wlozeli na koliasę y odwiezli do Mogieły puł milie, a p. Klimerowsky przyiehał do miasta, daiąc nom znacz, ze bardzo poranioni p. pisarz, liedwie iesli ziw. Wyprawielismi[290] znowu do Prosowycz p. Brzeskiego [Macieja Briskiego], raicę, y p. Klimerowskiego, y Dahnowsky iuz beł tes tam zaiahał. Suplikowali pp. kacmarze o odpuscenie copowego za puł roka w powietrze, iako obiecano beło pierwei na dwu seimikach. Suplikowali rzęmięsniczi wszisczi, ze ych pozwał i. m. p. podstarosczi krakow[ski] [Hieronim Śmietanka], poborcza, o pułpiętnasta poboru, zebi placieli duplie wedlie constitutiey *an[n]i 1629*, y zdał yh w grodzie wszistkie miastecka *die 27 iuly*, zebi płacieli: kto dawal po g[ro]sz[y] 15 na iedęn pobor, zeby dał złoti, a kto po zł[otemu] 1, zeby płacieł kopę na iedęn pobor. Seimik sie rozerwał, nicz nie stanęło. A i. m. p. Hrząstowsky poziwał tes kazimierzanow i insze miasta o czopowe, czo w powietrze; beł termin *die 27 iuly*.

Posłalismi po p. pisarza do Mogieły, prziwiezli go w południe *die 28 iuly* zywego, horego bardzo. Obductyą w grodzie ucinieła sie ran iego przez woznego, protestatyą som p. pisarz ma vczinic.

Miasto pozwolieło y Rzecpospolita uiąc sie on kostem mieyskim y czyrulyka zastąpycz.

Опубліковано: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T.1660. – Cz. 2. – Dok. CXLIX–179. – S. 471–472 (фрагмент).

№ 337

27 липня 1653 р., Львів[291]*. – Новини про прибуття московського посла Бориса Репніна-Оболенського до Яна Казимира*

Moskwa.

Poseł wielky moskiewsky [Boris Repnin-Obolenskij] do krolia i. m. do Lwowa przyiehał w 600 koni, na ktorego podimowanie całą donatywę odłozono 70000. Na dzięn na strawę non wyhodzy zł[otych] 1500.

---

[287] *Bieniarzówna Janina, Małecki Jan*. Dzieje Krakowa. – Kraków, 1984. – T. 2: Kraków w wiekach XVI–XVII. – S. 390.

[288] Далі останній рядок аркуша втрачено.

[289] Слово правлене.

[290] Перед тим словом у Ґолінського відкрита дужка.

[291] Датування документа за часом прибуття московського посла до Львова, див.: *Kubala Ludwik.* Wyprawa żwaniecka // *Kubala Ludwik.* Szkice historyczne, ser. II. – 4-te wyd. – Warszawa, 1901. – S. 218.

№ 338

Новини про прибуття посла від семигородського князя Юрія II Ракоція до Яна Казимира

Poseł tes od [Jerzego II] Rakocego [Gabriel Szalanca] do krolia i. m. przyiehał, oznaimuiąc o zwiciestwi[e]* nad kozaky, ktorych porazieł 10000 Wołoseh, horągwi y armaty nabrał y więzniow kozakow a zeby tes krol i. m. pomogł z drugą stronę bycz Hmi[elia]* y kozaky. A tak krol i. m. [...][292] || **(арк. 638)** [pod Kamieniec] Podolsky dlia pomoczy xziązęciu i. m. Rakoczęmu na kozaky, a som krol i. m. we Lwowie oczekiwa na pospolite rusenie y dlia odprawy posła moskiewskiego, y dlia dalsy zapłaty woysku iesce nie skonczoney.

№ 339

Новини про страту у Львові трьох німецьких регіментарів

Przisła wiadomosc ze Lwowa, iakoby krol i. m. kazał scziącz trzeh kapitanow niemieczkych, na ktorych beły skargi, a między inszemi znacnego p. Waiera [Ludwika Wejhera], ktori beł pułkownikięm y miał pod sobą liud niemały, Zamoscia beł obronieł, gdy Hmiel pod nim s Tatari beł. Alie to niepewna.

№ 340

11 серпня 1653 р., Краків. – Нотатки про поширення чуми у місті

11 augusti powietrze s Poznania przinios doctor do Krakowa y zapowietrzeł p. Ipolita [Zygmunta Hippolitha][293], raice, y Napolitana, doctora. Pomarly. Liudzie sie potrwozeli, mieskali u s. Sebestyana. Od p. Ipolita parobek u oycow bonifrateliow vmarł, y tyh zawarto. Na Grocky uliczy u krawca Karhutowic[za][294] wimar pasamonik sumo 5, u Zydow 3. Domy zawarte.

№ 341

18 серпня 1653 р. – Нотатки про публікацію у Кракові та Казимирі королівського універсалу з приводу поборів

18 augusti prziset vniwersał od krolia i. m. ze Lwowa, aby poborczy piniądze odwozieli co pręcei wedlie *laudum* y constituty 1629, ktory publikowono w Krakowie y na Kazimierzu. Beła sprawa w grodzie z rzęmięsniky o duplie[295] poborową. Uprosielismi rospis do kielku dni, abi pocekal zaplacic,

---

[292] Далі половина останнього рядка аркуша втрачена.

[293] Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa: (1228–2010) / Red. Bogdan Kasprzyk. – Kraków, 2010. – T. 1. – S. 613; *Bieniarzówna Janina.* Mieszczaństwo krakowskie XVII wieku: Z badań nad strukturą społeczną miasta. – Kraków, 1969. – S. 160.

[294] Слово правлене; можливо, кравець Ян Кархутович. Див.: *Bieniarzówna Janina.* Stulecie upadku // *Bieniarzówna Janina, Małecki Jan*. Dzieje Krakowa. – Kraków, 1984. – T. 2: Kraków w wiekach XVI–XVII. – S. 378.

[295] На маргінесі напівзрізане нерозб. слово.

obiecawsy drugie miasta czczy odsądzono. A tak rzęmięsniczi placzic muszieli: kto dawał po zł[otemu] 1, to po kopie, kto po g[ro]sz[y] 15, to po złotemu.

№ 342

29 серпня 1653 р. – Нотатки про скликання сеймику Краківського воєводства у Прошовичах

29 augusti[296] beł seimik w Prosowyczah, na ktorim nic nie uhwaliono, ani pisac zadnego artikułu nie kazono, nie przizna waiąc tego ziazdu za seimyk. Miasta y rzęmięsniczy suplikowali o odpuscenie czopowego za puł roka, iako obiecali beli na przesłyh seimykah, y na to nie pozwoliono, ani rzemięsnikom duplie nie odpuscono.

№ 343

Новини про війни в Європі за участю Іспанії, Франції, Австрії, Англії, Голландії, Венеції, Османської імперії та інших країн

Woyny.

Krol ispansky [Filip IV] z krolęm francuskim [Ludwikiem XIV] wielką woinę prowadzy. Hetmanem nad woyskięm ispanskim Leopold [Wilhelm], arczixziązę Rakuskie, brat czesarzsky Ferdinanda III (między francuskim krolem a Rzeczą pospolitą francuską niezgoda zasła, roznice wielkie)[297].

Anglikowie, ktorim krol ispansky pomaga, porazieli na morzu Oliedrow na glowę, az do Oliedriey goniąc yh, y okrętow wielie nabrali Oliedrom s towaramy, więzniow. Potłucono sieła okrętow s towaramy y z liudzmy.

Wenetom Pąn Bog szczęszczy y dał wielkie zwicięstwo na morzu nad Turky, ze yh sieła porazyely. Okrętow potopieli, nabraly y Kandyą odyskali y inih wielie zomkow Turkom nabrali.

W Hispany Nowey krol Hinow okrzcieł sie na wiarę katolicką ze swim kroliestwem y porazyeł wielkiego cara tatarzskiego, ktori beł naiechał [...][298]. || **(арк. 639)**

№ 344

1653 р., серпень. – Нотатки про вбивства і смертельні випадки, що трапилися в околицях Кракова

Zabyiania *in augusto*.

Ribitw ieden, ktory mieska na Ribitwah, iezdąc na koniu, podpiwszi sobie, przebieł sablią przez syie człeka niewinnego, rozumieiącz, ze tego, co mu beł wynięn złotyh 10. Ktorego zaraz poimano y do zomku oddano dlia s[więtey] sprawiedlywosczy.

26 augusti harniczy, idącz przez most, 10 ych, hłopa podkali, a on sie spar na poręczu. Uderzeł go harnik a spad z mostu y utunał, mowyąc, cęmu sie nie umikas.

---

[296] Перед тим закреслено “kor”.

[297] У рукописі дужку не закрито.

[298] Далі половина останнього рядка аркуша втрачена.

Niewidomi dziadek ubogi, ydąc przez most wielicky, trafieł na krawęc, gdzie złe poręce beło. Umikaiąc sie wozom, spad z mostu y utąnął, a hłopiec uhwicieł sie poręca. Mieskał we spitaliu s. Lenarta, beł ze wszy Biezanowa.

№ 345

12 серпня 1653 р., Львів. – Універсал Яна Казимира про збір податків на зарплату військові та скликання сеймику Краківського воєводства у Прошовичах

Copyia vniwersału krolia i. m. do woiewodztwa krakowskiego.

Iąn Kazimierz z Bozey łasky krol polsky, wielkie xiąże litewskie, ruskie, pruskie, mazowieczkie, zmudzkie, infliączkie, smolenskie, czerniehowskie a swedzky, gottsky, wandalsky dziedzycny krol.

Wsem wobecz y kazdemu z osobna, komu to wiedziec naliezy, a mianowiczye wieliebnemu, iasnie wielmoznemu, wielmoznim, vrodzonim sliahetnim dygnitarzom, vrzędnikom y wsistkim stanu ricerzskiego w woiewodztwie krakowskim obiwatelom, vprzei[mie] y wier[nie] nąm miłym łaskę nasę kroliewsk[ą]*. Vprzei[mie] y wier[nie] nąm myly! Dałby to Pąn Naywissy kiedikolwiek, aby w tey Rzeczypo[spolitey] postanowione y zawarte zgodnie *omnium ordinum sancita*[299], tak iako naliezy, do własnego skutku przyhodzyły. Alie uhwaliomi na seymach woyska nakazuiemi *prosecutionem*[300] woyny, z ktorei dokonczenia *salus*[301] oyczyzny, zatrzimanye hwały Boskiey, obrona nas samych y *carissimorum*[302] wszistkych nas *pignorum*[303] uzalenie *dependet*[304], a kiedy przydzie do wydawania podatkow, znaiduią sie woiewodztwa, ziemie y powiaty, ktore na seimikah swych zadnih nie pozwaliayą podatkow, drugie mnieysze[305], niz vniuersalu *Reipubli[cae]* y samihze posłow yh *consensu*[306] stanęły, trzecie *ad presens* y *de facto*[307] powinne podatky y ich wydawanye na dalsy czas *laudis suis*[308] odkładaią. Dopieroz, gdy do wnoseni[a]* y tych przydzie, iakych poborczy nie winaiduią na uimę ych sposobow, niek[t]orzy simple poboru od wieku w woiewodztwie, powieczie albo zięmi swey b[ę]daczą y constitutyami, takze vniuersałęm *anni* [*1629* stwierdzoną][309], || **(арк. 640)** vmnieyszaią, drudzy summy *ad proportionem*[310] łąnowych poborow pozwolione swoimy *solariis*[311] vsczupliaią, trzeczi kwity obiwatelom *ad rationem*[312], chocz cale oddanich

---

[299] *omnium ordinum sancita* – ухвали всіх станів.
[300] *prosecutionem* – продовження.
[301] *salus* – порятунок.
[302] *carissimorum* – найдорожчих.
[303] *pignorum* – рідних.
[304] *dependet* – залежить.
[305] У рукописі “drugie mnieysze” помилк. написано двічі.
[306] *consensu* – згодою.
[307] *ad presens* y *de facto* – на даний час і фактично.
[308] *laudis suis* – своїми ухвалами.
[309] Тут втрачено частину останнього рядка аркуша; відновлено за вид.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CL. – S. 475.
[310] *ad proportionem* – пропорційно до.
[311] *solariis* – земельними податками.
[312] *ad rationem* – на частину, частково.

poborow dawaiącz, y sami telko *ad rationem* małe sumy do skarbu niesłusnie wnoszą. Są y taczy, ktorzy, od dawnich liat poborczamy zostawszy, summami z wibranih poborow znacnemy, snacz sobie pozytky przywodząc, stare y dawne zatrzimane podatky nowymi wypłaczayą, a nowe zatrzymuiącz, nie wilicaiącz ynszych mnieyszych, ale zagęsczonich *media*[313] wyhodzenia w skarbie y w tribunałach skarbowych z umnieyseniem podatkow Rzeczy[pospoli]tey, ktorych prawie wszisczy poborcowie zazywaią. I tecz są przyczini, dlia ktorih nie znaiduie sie iedno woiewodztwo, zięmia albo powiat, ktore by wszistkie podatky *ad primam iuly anni presentis* powinne calie y zupełnie dotąd[314] wydali, pogotowiu z podatkow, *a prima iuly* naliezących, ma cinycz, [snadź i nie][315] pomisliono czegoskolwiek wniescz do skarbu. Czo kazdy z vprzei[mosczy] y wierno[sczy] ww. z decretow comissarzskych, ktore do nalieznych grodow woiewodztw, zięm y powiatow wszistkych rozesłacz zlieczylismy, snadno vznacz y zaraz osądzycz moze, yz naznacona zapłata od Rzeczypo[spolitey] y woyskom iey podług seimowego postanowienya zadnim sposobęm stacz sie nie mogła. Zaziwali w tym wszistkych sposobow, ktore iedno podobienstwo samo podawac mogło, wielmozni y vrodzeni comissarze od nas y Rzeczypo[spolitey] naznaceny rowno z wielmoznim podskarbim [Bogusławem Leszczyńskim] y hetmanem polnim koronnym [Stanisławem Potockim], na ostatek my sami z nieustaiączey od początku panowania nasego chęczy y ohoty nasey do uspokoięnia iako naiprędszego panstw nąm od Pana Boga powierzonich osobą nasą kroliewską tak wczesnie na mieyscze comyssiey pospieselismy, abismi beli mogli powagą, clementią y munificcatią nasą woysko viącz a iako naypredzei nastąpycz na nieprzyiacyelia. Do cego nąm pora wcesna zniesieniem iuz nie po iedęnkroc znacznich cęsczy woysk tegoz nieprzyiacielia Wołoszech przez siedmigrockie y multanskie liudzie w kielku przesłych miesiączach dokazane y niebytnoscz przi Hmielnickym ord, iako dotąd, wielkych, a zatim niebo samo drogę torowało y sposobnoscz wseliaką podawało. Lecz to wsystko daremnie nąm padło z wielkym zalięm naszym y serdecną boliescyą, iz tak długo *ab usu iusti in hostem belli*[316] woiowac musięmy z uimą (pozal sie Boze!) dobrey tey Korony y woysk iey reputatiey, a bogdai nie z osmielieniem y vkrzepczeniem nieprzyiacioł iey przeciwko nąm więksym, bo zołnierz, czekaiącz *auide*[317] || **(арк. 641)** zupełney zapłaty y od Rzeczypospolitey wyrazną constitutią, takze od wielmoznych y vrodzonich comissarzow maiąc o niey vpewnienie, *in spem*[318] iey gotowe traczieł dostatky, a nie mogącz miecz zniesionih podatkow y połowicze zasłuzoney płaczy, pogotuwiu cwierczy darownih, służbę porzucał woienną, *exuebat imperii reuerentiam*[319] y do skodliwych, a racey zgubnih oyczizne udawał sie zwiąskow, zkąd nowe musiały vroscz *expensa* na *tractamenta*[320], darowizny y na wiezniow, postrzelanim, skaliczonym contentatie tak oyczis-

---

[313] *media* – засобів.

[314] У рукописі помилк. “dodąt”.

[315] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 475.

[316] *ab usu iusti in hostem belli* – утримуючись від справедливої війни проти ворога.

[317] *auide* – жадібно, нетерпляче.

[318] *in spem* – в надії на, розраховуючи на.

[319] *exuebat imperii reuerentiam* – відмовляв державі у пошані, у послуху. Порівн.: Тацит, *Історія, I, 55, 4*.

[320] *expensa* na *tractamenta* – витрати на платню.

tego, iako y czudzozięmskiego tribu liudzy, bez ktorich bydz mogło, gdibi beło wszistkie piniądze na comissy, a przinamni do tego czasu spełna zniesiono. A s tei miary spusczacz s[ie]* y na to nie trzeba, yz na większą, nizli bydz mogła, liczbę woyska uhwalieła beła podatky Rzeczpospo[lita], gdysz oproc wspomnionich expens iuramentamy rohmystrzom na regestra od Rzeczipos[politey] nakazanemi nie ube[ło]* bynamny, alie znacnie przybiło woyska do zapłaty, chocz go w służbie nie beło tak wielie. Zabieraią y liquidatie pewnim osobom przez constitutie przesłych dwoch seimow pozwolione, takie darowizny tymyz constitutyamy wyrazone niemało publicnich pieniędzy, czeg[o]* wszystkiego dadzą vprzei[mosciom] y wierno[sciom] ww. wielmozni y vrodzeni comissarze dostatecne, da Bog, na przyszłych po comissiey ziazdach relatie, a na tęn czas nąm y pomienionim naszim, y Rzeczipo[spolitey] comissarzom *vnicum* w tym tak czięskim oyczicni razie podało sie *medium*[321] dwie cwie[r]czy* darowne, ktorich woysko naybardzi sie domagało, lubo Rzeczpospo[lita]* na nie zadnich podatkow nie pozwolieła, *ex nunc*[322] zapłaczyzcz, a restą od tey zapłaty piniędzi w skarbie *pro tunc*[323] będączych czudzozięmskieg[o]* tribu nowego zaciągu ludzi poszilycz, w ostatku zas do sesciu telko niedziel *a die quarta presentis ad diem 15 septembris*[324] rahuiącz, uzycz woyska, aby spokoinie zwiezienia pieniędzy y zapłaty swoiey zupe[ł]ney* poczekało. Ktora yz ych w casie zamierzonim calie doydzie, tak mi powagą naszą kroliewską, iako wielmo[zni] y vrodzo[ni] comissarze podskarb[y]* koronny y hetmon nas polny *fidęm publicam et propriam* obl[i]gowali*[325] y samiz tu we Lwowie *tantisper*[326] zostawaią, a do tego czaszu y comissią *de die in diem*[327] prorogowac będą.

Składami tedy seimyk vprze[imosciom] y wiern[osciom] ww. na dzięn 29 miesiąca sierpnia w Prosowicah scegulnie *in eum finem*[328], abysczie vprze[imosczi] y wierno[sczi] ww. poborczom swoym do tego beli powodęm y pomoczą, aby [podatki nie][329] telko || **(арк. 642)** *[ad] primam iuly anni presen[tis]*[330] naliezące, lecz y *a prima iuly*[331] widac powinne, tudziesz resti pułtrzeciu poborow beresteczkych, ktore woiewodztwa, ziemie y powiaty liudzy nie stawili, albo [mniej][332] sumę stawyli, nizby *ad proportionem*[333] pułtrzeciu

---

[321] *vnicum... medium* – єдиний засіб, спосіб.

[322] *ex nunc* – відтепер.

[323] *pro tunc* – на той час.

[324] *a die quarta presentis ad diem 15 septembris* – від четвертого дня цього [місяця] до 15-го вересня.

[325] *fidem publicam et propriam* obligowali – урочисто обіцяли від державного і власного імені.

[326] *tantisper* – тим часом, поки що.

[327] *de die in diem* – з дня на день.

[328] *in eum finem* – для того.

[329] Тут втрачено частину останнього рядка аркуша; відновлено за вид.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CL. – S. 476.

[330] *ad primam iuly anni presentis* – до 1 липня цього року.

[331] *a prima iuly* – від 1 липня.

[332] У рукописі це слово пропущено; відновлено за вид.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CL. – S. 476.

[333] *ad proportionem* – пропорційно до.

poborow powinni bely, iako nayprędzey wydali y do skarbu, ktory tu we Lwowie *continue*[334] zostawac będzie, bez omieskania odwozyeli, nie czekaiącz czasu pomienionego sescz niedziel zamierzonego, gdysz w tymczasie woysku wszistkiemu trzeba vczinicz skuteczną satisfactią. A ktore by woiewodztwa, ziemie y powiaty podatkow nie pozwolieły albo niezupełnie pozwolieły, lub pozwolionich nie widały, aby ie teraz, iako naispiesniey supliementowawszy, cale uysczyły, nie referuiącz sie na zadne *defecta* y *abiurata*[335], ktorim prawo y declaratie seimowe tego nie pozwaliaią, pogotowiuz na *retenta priuatorum*[336], gdysz tych nagła potrzeba Rzeczipospo[litey] y tesz prawo takie declaratie cale nie pozwaliaią. A iesliby ktory poborcza iako nayprędzey w powinney od siebie y decretem wyrazoney, takze *a prima iuly* przihodzącey quocie nie uczinieł doszic, ten *post tempus prefixum in pena peculatus condemnatus et publicatus* zostanie[337] y my dobra iego *iure caduco bene meritis* conferowac będziemy[338]. Starostowie zas sądowy z takowych *indilate*[339] executią czinic powinni będą y dobra yh donatariusom skutecnie podawac *sub pęna in legibus expressa mille marcarum et de suo solu[tionis]*[340], ktorih starostow naszych o tę executią requiruiemi y aby ią w nieuisceniu sie poborow y po ych publikatiey na osobach y dobrach *iure uicto[rum]*[341] nieodwłocnie czynieli y odprawiali, władzą naszą kroliewską *ex nunc* roskazuiemy y *serio*[342] napomynąmy, a przi tim vprzei[mosczi] y wier[nosczi] ww. wszistkych wobecz y kazdego z osobna, iako wolnich a wiernich poddanich naszych, iako miłuiących tey oyczizni sinow, yako cnych Poliakow y nieodrodzonich potomkow sławnich przodkow swoych, ktorzi tę Rzeczpospolitą krwią swoią vfundowali y dotąd w swobodzie y wolnosczy swiata wszistkiego narodom zazdrosnie zahowali, przez tęz nieporownaną złotą wolnoscz, przez spolney oyczizny myłoscz, *per sacrorum conseru[ati]onem et per carissimorum pignorum*[343] vprzei[mosczi] y wierno[sczi] ww. *charitates*[344], przez dostoienstwo na ostatek nase kroliewskie, ktore vpr[zeimosczi] y wierno[sczi] ww. przy urodzoney wolnosczy nad własne zdrowie bywało || **(арк. 643)** y iest milse, pilnie, gorączo y vszilnie ządąmy, chczieycie vprzey[mosczi] y wirn[osczi] ww. *toto conatu adesse*[345] tim, ktore ninieyszim vniwersałęm nasym wiernie y

---

[334] *continue* – надалі.

[335] *defecta* y *abiurata* – нестачі і аб'юрати (повідомлення під присягою про збитки, заподіяні внаслідок стихійних лих, пожеж тощо, і, як наслідок, неможливість сплачувати податки).

[336] *retenta priuatorum* – несплати приватних [осіб].

[337] *post tempus praefixum in poena peculatus condemnatus et publicatus* zostanie – після встановленого часу буде суджений за розкрадання державних коштів, а майно його конфісковане.

[338] *iure caduco bene meritis* conferowac będziemy – за правом кадука (бездідичного спадку) будемо надавати достойним (тим, хто заслужив).

[339] *indilate* – негайно.

[340] *sub poena in legibus expressa mille marcarum et de suo solutionis* – під визначеною законами карою 1000 гривен зі сплатою із власних [коштів].

[341] *iure uictorum* – тих, що програли справу.

[342] *serio* – поважно, суворо.

[343] У рукописі помилк. "magnor[um]".

[344] *per sacrorum conseruationem et per carissimorum pignorum... charitates* – заради збереження святинь і заради любові до найдорожчих... рідних.

[345] *toto conatu adesse* – з усієї сили допомагати. У рукописі "adeste".

zycliwie, y oycowskim sercem vprzei[mosciom] y wier[nosciom] ww. przekładamy Rzeczi[po]s[poli]tei potrzebom, y wszistkie na stronę odłozywszy respekty, bez odłwok wseliakych skutecną y zupełną obmislicz płaczą zołnierzowy, abismi y my ohoczie y zawodowy nasęmu doszycz cziniąc y pory[346] woienney do koncza nie tracząc, zpłaconih, a zatim posłusnym woyskiem[347] *yn hoste[m]*[348] pospiesicz mogly y woysko, aby nie miało z niezapłacenia occasiey do skodliwych zwiąskow y do następo[w]* (*quod absit*[349]) na domi, dobra y *cara pignora*[350] vprzei[mosczi] y wierno[sczi] ww. Bocz po winisconih stanu duhownego y Rzeczipospo[litey], a po wielkych częszczy slaheczkych dobrach tego iuz telko nie dostawało. W czimze vprzei[mosczi] y wier[nosczi] ww. rzetelną y skutecną Rzeczipo[spolitey] oswiadczą ohotę, nicz nie wątpiemy, zeby tęn uniwersał do wsech przziwiedzioni był wiadomosci, chczęmi to miecz po vrzędzie grodzkym krakowskym, aby on niemieskanie po mieyscach zwycainich publikowac roskazali.

Datum we Lwowie dnia 12 miesiącza sierpnia roku 1653, panowania krolestw naszych polskiego y swedzkiego V roku.

Iąn Kazimierz krol.

Locus sigilli.

Опубліковано: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CL. – S. 474–476.

№ 346

29 серпня 1653 р. – Нотатки про скликання сеймику Краківського воєводства у Прошовичах з описом утисків щодо ремісників і посполитого люду під час вибирання податків

29 augusti w piątek beł seimik w Prosowiczach. Odprawieł sie za dzien, na ktorim pp. poborcom piniądze iak naprędzi uradzono odwiescz tak dawne rati[351], iako y swieze pułpiętnasta y puldwanasta. Beł marsałkiem na tem seimiku i. m. p. [Samuel] Koryczinsky[352], podczasy krakowsky. A rzemięsniczy duplie pobor płaczyc musieli tak pułpiętnasta, iako y puldwanasta.

Wielie miastecek baniowono w grodzie o nieoddanie poborow względem d[u]plie*.

Takze y o czopowe, czo przez powietrze robiely.

Powstał sczisk między rzęmięsnikami y między pospolitem lyudem, ze drudzi z miast uhodzieli na wszi pod sliahte rzęmięsniczy.

---

[346] У рукописі “przy”.

[347] Перед тим помилк. написано “woyskom”.

[348] *in hostem* – на ворога.

[349] *quod absit* – чого хай не станеться.

[350] *cara pignora* – дорогих рідних.

[351] Слово правлене від “resti”.

[352] Urzędnicy województwa krakowskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Stanisław Cynarski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1990. – S. 77, no. 216; Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CL–182. – S. 477.

Piniędzi na poborach nie brano reałow, ktoremi gardzono bardzo, bo sie tez siela złyh między niemi namnozeło, ani sliąskych, telko cerwone złote, talery twarde, taleri lewkowe po zł[otych] 2/15, złotowe po zł[otych] 1/15 – tyh nie beło, bo ie Zydzi wikupiely. Mathiasky postapieli, iako i nowe szosta[ky]*, y to wiginęły. || **(арк. 645)**

Опубліковано: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CL–182. – S. 477 (фрагмент).

№ 347

16 серпня 1653 р., Львів. – Лист сандомирського каштеляна Станіслава Вітовського до завихойського каштеляна Миколая Кохановського з новинами про політику у придунайських князівствах, становище Богдана Хмельницького та інші відомості

Copya listu i. m. p. sendomierzskiego [Stanisława Witowskiego] do i. m. p. zawichostkiego [Mikołaja Kochanowskiego][353].

Moskwa, iako hitri narod, cos insego *intendit*[354], podawsy nąm w oci *umbram*[355], mediatią sie podeimuiąc między Chmielnickym a krolem i. m. [Janem Kazimierzem]. Tituły takze cara swego [Aleksego Michajłowicza] wysoko chcieli trzymac, a decreta i[o] k. m. annihilowa[cz]*. Lecz kiedi sie pokazało, ze *sancita*[356] y decreta monarhow nie mogą bydz wzrusane, *post multos controuersias*[357] rzekli, ze c. i. m., iezeli wszistkie cerkwie Boze oddane będą greczkiey relligiey y ta *libertas*[358] dawna im pozwoliona będzie, y tey pretensiey odstąpicz gotow. Radz wm. m. p. vwazic, do ktorego celu byią. Iesce między nami zgody nie mas, czi ych zatrzymac, czi zaraz expediowac. Dzis im to od k. i. m. proponuięmy, ze to dzieło naliezy y do seimu, ale y to, ze swiezą [mamy] z [Jerzym II] Rakocem y hospodaramy [Mateuszem Basarabem i Stefanem Gheorghem] cointelligentią, ktorzy iako beli y szą religiey, iako kozaczy, na nih sie z nami ziednoczili, ze oni bardzi sweiwoli y tiranstwa sie trzymaią. Zaczim y bez Rakocego tego ie[o] k. m. vczinic nie moze, to do Moskw[y]* iuz z piec razy y od Rakocego, y od nowego hospodara listy y posłanik[o]wie* bywayą y wsistka ych taka submissya, ktora tylko *cum bono Reipubli[cae]**[359], bo to *notandum*[360], ze stari hospodar [Bazyli Lupu], iak [Jerzego] Kutnarzskiego zbił, zadney nie [...][361] cointelligentiey, wszistek sie udał do Hmielnickiego y znac, ze był niescer[y]* Rzeczip[ospolitey] y kroliowy i. m. sąmsyad. Awo wcora posedł p. [Jan] Kondraczky we 40 chorągwy pod Kamieniec. Comissya

---

[353] Urzędnicy województwa sandomierskiego XVI–XVIII wieku. Spisy / Opr. Krzysztof Chłapowski, Alicja Falniowska-Gradowska. – Kórnik, 1993. – S. 163 (no. 1343).

[354] *intendit* – задумує.

[355] *umbram* – тінь, оману.

[356] *sancita* – ухвали.

[357] *post multos controuersias* – після багатьох суперечок.

[358] *libertas* – свобода, воля.

[359] *cum bono Reipublicae* – на благо держави.

[360] *notandum* – треба зауважити.

[361] Слово пошкоджене скраю аркуша; у Людвіка Кубалі “daiąc” (с. 278).

prętko sie tesz expediuie y som kro[l]* i. m. pospiesza[362]. Nadzieia w Bogu, ze ta *societas*[363] y nasego woyska gotow[oscz]* (kiedy bi iescze xziąze i. m. hetmon W. X. L. [Janusz Radziwiłł] chciał przispieszyc)[364] prętko *salutem*[365] oyczizniе a *interitum*[366] chłopstwu swawolnemu przyniesie. Rakoczy nad wołoską granicą we trzidziestu tisieci, Multanin tu blizey we dwudziestu tisięcy, sąm nowy hospodar ma takze pod dwadziescia tysieczy nad Soczawą[367], do ktorey sie potęznie dobywa, bo dumna [Katarzyna], skarbamy y z dziecmy tam będąc, nie hce sie poddacz. Tę rellatyą posłanik Stephana hospodara wcora przed krolem i. m. czinył y opowiedział, ze te wszistkie woyska za roskazaniem i. k. m. wsędzie poydą: y sąm Rakoczy, y Multanin, y nowy hospodar.

Z Ukraini to iest, ze hłopi nie chcą słuhacz Hmielnickiego, a z ordą dopiero sie zgadzaią y chcą zakładu sina [Jerzego Chmielnickiego] albo przednieyszych pułkownykow. Awo Pąn Bog dzieło swoie odprawuie! Kiedi bi nie comissya była przeskodą, iuz by było dotychczas po harapie. Łąnowy zołnierz rusa sie za krolem i. m. z niektorih [woiewodztw], a inse woiewodztwa || **(арк. 646)** mieszaią sie. Alecz nowini zas inaksze y z Moskwą po transactyey. Nicesmi nie sprawili, są franci a *mediantur*[368] woynę y zewsąd przysły wiadomosczy, ze y piniędzi Chmielnickiemu przysłali, do Iasmy[369] armatę przyprowadzyli y ham [Islam Gerej III] iest przy Hmielnyczkym. Alec to nąm wszistko nie strasna, bo Bog będzie z namy. Na woli to będzie Bozy y k. i. m. albo zgadzac sie, bo mąmi Antona [Żdanowycza], albo na kogo wyprowadzyc woynę, albo *experiri*[370], poniewaz y Rakoczy ydzie z woyskamy, bilieszczie w. m. z pospolitem ruseniem albo łąnowym stanęły.

Datu[m] we Lwowie *16 augusti 1653*.

Опубліковано: *Kubala Ludwik.* Wyprawa żwaniecka // *Kubala Ludwik.* Szkice historyczne, ser. II. – 4-te wyd. – Warszawa, 1901. – Dok. V. – S. 277–278.

№ 348

21–22 серпня 1653 р.[371]. *– Нотатки про вирушення Яна Казимира з коронним військом з-під Глинян до Кам'янця-Подільського*

Krol i. m. [Jan Kazimierz] z woyskiẹm ruszeł sie y z obozẹm pod Kamięniecz Podolsky z Glinią̨n, dawsy zołnierzom assecuratyą strony zapłaty dostatecney, ze ih ma doscz za 6 niedziel wszistka, obliguiąc szie krol i. m., i. m. p. hetmon [Stanisław Potocki], ich moscz pp. comissarze na dobrach swoych. A tak dopiero sie zołnierz ruseł z obozu z Glinią̨n pod Kamięniecz Podolsky.

---

[362] У рукописі "dospiesyc".
[363] *societas* – зв'язок, союз.
[364] У рукописі дужки відсутні.
[365] *salutem* – спасіння.
[366] *interitum* – загибель.
[367] У Людвіка Кубалі виправлено: "nad dwadziescia tysieczy pod Soczawą" (с. 278).
[368] *mediantur* – готують.
[369] Так у тексті; найвірогідніше, йдеться про місто Вязьму.
[370] *experiri* – спробувати.
[371] Датування за вид.: *Ciesielski Tomasz.* Armia koronna w latach 1651–1653. Cz. II: Od Batohu do Żwańca // Studia do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 73.

Azeby tymczasem pobory wszistkie zwieziono z Koroni dostatecnie y retenta zatrzimane dlia zapłaty zołnierzowy według vniwersału krolia i. m.

№ 349

Новини про перемоги венеційців над Османською імперією

Weneczy.

Wenetom szczęszczi sie woina z Turky tak na morzu, iako y lądem, często Turky porazaiąc, woiska ich y okręti rozbyia[ią]cz, niemalo pod Turky wzyęły zomkow y prowinczy. || **(арк. 647)**

№ 350

28 серпня 1653 р. – Новини з польського табору про облогу Тимофія Хмельниченка в Сучаві, військову нараду короля на шляху до Галича, похід Богдана Хмельницького до Кам'янця-Подільського та інші відомості

Nowyni z obozu polskiego zpod Przełanowa *de data 28 august[i] 1653*.

W ciągnyęniu przisła wiadomoscz do krolia i. m. od hospodara wołoskiego [Stefana Gheorghe], oznyimuiącz, yz Tymoska obliegli y zbito ych niemało, y p. [Jan] Kondracky był w tey potrzebie, ktori, biwszi[372] poslani od krolia i. m. pod Kamieniecz, aby przodkiem kredensował. P[ąn] Bog mu tak posczęszczyeł: iadac od Kamięnca do Socawy, napadł niespodziewanie na kozakow z Tatary v przeprawy, ktorzi mieli w te czaszy[373] z [Jerzym II] Rakocęm y hospodarem wołoskim [Stefanem Gheorghe] potrzębę, uhodząc nazad Tatarowie z kozakami. Kondracky, ciągnącz do teyze Socawy, napadł na nih. W timze nasi nie mogli sie nazad cofac, ani tes Tatarowie z kozakami. Musieli sie przi-wytac. W tym, wydziawszy Węgrowie, yz ych zahamowono, iedni s tełu, drudzy z boku po nich vderzyli, tam ych hczieli obliecz. W tim Tatarowie postrzegly sie, nie hcąc sie dac obliedz. Bronieli szie potęznie, iednak im to nie pomogło, bo ych obliężono. Znowu zas wprętcze po tym, to iest *28 augusti*, przisła wiadomoscz, isz Timosko w obliężęniu iest, powiedaiąc, yz ich co dzięn niemało uriwaią, y wodę ym odięli. Z ktorim Timoskiem było dwanascie tiszięci kozakow, y prosily oycza [Bohdana Chmielnickiego] o pomoc. A ociec, dowiedziawszi szie, yz on w obliężęniu, misli y hce sie zaprzedac do Turka.

Tegoz dnia miał *consilium*[374] krol i. m. [Jan Kazimierz], p. hetmon [Stanisław Potocki], pp. senatorowi[e]*. Krol i. m. do Halica ciągnie, a ztamtąd hcą iscz komonnikiem do tey Socawy, poniewaz nie mogą tak prętko sciągnąc. A krol i. m. powoli pociagnie za niemi, bo bardzo złe przeprawy. Znowu zas powiedaią, Hmielnicky, dowiedziawsy sie, ze sin iego w obliężęniu, ciągnie z wielką potęgą z kozakamy, z Tatary pod Kamieniec. Y to słyhac o nim, yze ma rozne misly, bo sie nieiednego obawia. V nas tak sobie ruminuyą, ieslli Hmielnicky ciągnie do nas, mi tes takze przibliśmi sie do niego, bo od Halic[a]* iest mil 12, od Kamienca do Socawy mil 16, a wszistko po drodze tak do tego mieisca, iako y do drugiego. Posła kozackieg[o]* [Antona Żdanowycza] iesce nie expe-

---

[372] Далі закреслено "w tei potrzebie".

[373] Фраза "ktorzi mieli w te czaszy" помилк. повторена двічі. Далі закреслено "z kozakami".

[374] *consilium* – раду.

diowono, a drugih posłano z kompani[375]. Iusz sie więcei nie spodziewaią z responsem od Hmielnickiego, musim sami obacycz go na oko. || **(арк. 648)**

№ 351

3 вересня 1653 р., Дубно. – Новини про похід польського короля до Галича, татарський напад на українські землі, облогу Сучави, збір козацького війська під Білою Церквою та інші відомості

Nowini z Dubna od i. m. p. Suhodolskiego *de data 3 7bris 1653*.

Krol i[o] m. w Halyczu zostawac będzie, a woysko rusa sie ku nieprzyiacieliowy y ocekiwac będzie na większe posyłky. Orda temy czaszy z kozaky wpadła beła az pod Constantinow Stary y niemało skod vcziniely w sliahczye koło Połonnego y Lubartowa, y koło Konstantinowa. Sin Hmielnickiego we dwunastu tisięczy kozakow y częscz hordy Tatarow maiącz przy sobie wsedł do Wołoch. Tam Węgrowie ustąpieli mu ku Socawie, ktorą beli obliegli. Tymczaszęm przisło woyska naszego s panem [Janem] Condrackym pięc tysięci Węgrąm na pomoc, a Hmielnicky pusciel podiazd woyska swego komonnika pięc tiszięczy za woiskiem węgierskym. Tam Pąn Bog pomogł naszim z Węgramy, ze ten podiazd na głowę zbieli, iedno kielkadziesiąt koni Tatarow usło pod Socawę do okopu Chmielnicenka. W trop zaraz za nimi napadszy, uderzili na okop pod samim zomkięm Socawą y tam scęsliwie okop wzyęły y w nih niemałą skodę uczinieli. Timosek Hmielnicenko z ostatkiem liudzy zamknął sie w zomku, ktorego ze wszistkych stron obliegly. Nadzieia w Bogu, ze go nie wipuszczą. Tatarowie od niego usli, telko [z] 7 tisięci kozakow zamknął sie.

Hmielnicky stary sąm ze wszistką potęgą pod Białą Cerkwią zostaie y misli docekac woyska naszego, nie wiedząc, cemu ufac. Znac, ze ma wszystkie ordy przi sobie Tatarow, ięno haniebnie yh tay. W krotkim czasie spodziewami sie zni[e]scz z niemy. Czo Pąn Bog naznaczył, to sie wszistko stanie w tych kielku niedzieliach. Woysko litewskie iusz ruseło w Ukrainę od Rzęcicze. Rakoci znosi sie z krolem i. m. y zostawa ze wszistkym woiskięm tu Wołosech. Hospodar stari [Bazyli Lupu] w Moiliowie w kielkuset koni zostaie.

№ 352

Нотатки про поширення чуми у Кракові та Казимирі

Powietrze.

Czo dali, to bardzy pocęło sie serzyc roznie tako w Krakowie, iako y [w]* Kazimierzu, y v oycow s. Katarziny vmarł Wloh reformat. Roziehali sie [...][376]. || **(арк. 649)**

№ 353

12 жовтня 1653 р., польський табір під Жванцем. – Новини про захоплення Сучави, присягу козаків 9 жовтня, пункти їхньої капітуляції та інші відомості

Z obozu pod Zwancem awyzy *de data 12 octobris 1653*, z Wołoch.

Oznimuię, yz sie Socawa podała, y dumna [Katarzyna] uczyniła wsistko to, o czim z nią p. [Sebastian] Mahowsky tam posłany trakotwał. Wszisci ko-

[375] "z kompani" помилк. написано двічі.

[376] Останній рядок втрачено.

zaczy, ktorzi horągwie pooddawszy y armatę, y rinstunky, przisiegli p. Mahowskiemu y on im tesz wiary dotrzimacz y woiowac Hmielnyckiego, bo krol i. m. nad nimi miłosierdzie uczinieł. O Hmielnickym nie mas nicz wiadomosczy, gdzie sie podzyał. Pokazala sie beła pod Sawramem orda y kilkaset wpadło w Wołyn, a nabrawszy liudzy, nazad powroczily, o ktoryh tuszą u Hmielnickiego. Hospodar nowotni [Stefan Gheorghe] posły swe posłał, calie poddaiącz sie pod protectyą krolia i. m., miodow y wina, iałowycz, owiecz na kuhnią kroliowy i. m. posłał w podarunku, ktoremu (strzez Boze nawały na niego) kazono w Polskę zawsze uhodzyc. Y pozwolieł krol i. m. regimentu iednemu[377] draganiey, zebi go zawsze pilnowały a zeby nikomu nie wierzył.

Te woyska spod Soczawy wszistkie w Ukrainę yscz maią z hospodarem. Mismi dliatego nazad powrocieli beli, vdawsy w Ukrainę, y stanęlismi nad granicą wołoską, bo ięzyky prziwiedzione powiadali, iz Tatarowie ydą na odsziecz woysku tamtemu obliężonęmu. Dlyategoz krol i. m. chcyał poszyłkowacz y na forteczach zostawycz. Teraz dał Bog, o czosmi go prosieli. Zaczym zaraz krol i. m. ku Iampolu ruszycz sie hce, day Boze scęsliwie.

Goniecz, a prawie spieg moskiewsky, iest, upominaiąc sie sprawiedliwosczy, a przecię przyczinę daiącz. Tęn, iako będzie odprawiony, dac znac nie omieskom. Woyska naszego czo dzien przybiwa, ktore wielkie y bardzo dobre, tylko Pana B[oga]* potrzeba gorąco błagac (aby sie zmilowac raceł nad namy, a som dopomogał).

Hłopy nie hcą sie kupic do Hmielnickiego, do tego, ktorego naznaczy na swim mieysczu, choc surowe vniwersały wydaie.

Te pacta z p. Mahowskym zawierał nieiaky Fedorowyc, sliahczyc litewsky, ktory na mieysczu Timoskowym był obrany:

Rota iuramentu kozakow.

Ia, Mikołay Chwedorowyc, na ten czas zostaiąci starszy Woyska Zaporowskiego, z collegamy pułkownykamy swemi przisięgąmi na imię Troyce Przenaswiętszey naszey, Naswiętszy Panny y wszistkyh swiętych, yz mi, uznawszy łaskę y miłosierdzie naprzod krolia i. m., p. n. miłoscziwego, y xziązęcia i. m. siedm[i]grockyego*, iako tesz hospodarow ich mosczyow. Iako wierne poddanstwo i. k. m., [pa]na* n. miłosczywego, y posłusenstwo za tak osobliwą łaskę poprzisięgąmi calie, [tak y] x[zią]zecziu* i. m. siedmigrockiemu od tego czaszu to poprzisięgamy, iako nie momi nye[ia]kym* sposobęm ani na osobę xziązęcia i. m., ani na panstwa onego następowac, alie y owsem na nieprzyiacielia onego, zarowno przeciw [nieprzyjacielowi stawać][378]. || **(арк. 650)** Toz hospodarom ich mosczyom multanskiemu y wołoskiemu obieczuiemi y poprzysięgąmi. A ieslibismi nie mieli na sercach naszych dotrzimacz wiary poprzysiezoney tak kroliowy i. m., p. n. miłoszczi[wem]u, y Rzeczipospolitey, tudziez y xziązęciu i. m. siedmigrockiemu y hospodarom ych mosczyom, a zatym condityom w punctach opisanim, nyech Pąn Bog msci sie krzywdy imienia swego, na ktore poprzisięgąmy, na nas samych, zonach y dziatkach naszych. Tak nąm Panie Boze dopomoz y ta S[więta] Euangelya.

Działo sie pod Socawą *die 9 octobris 1653*.

---

[377] У рукописі помилк. “iednego”.

[378] Останні кілька слів втрачено; відновлено за вид.: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 267. – S. 683.

Опубліковано: *Kochowski Vespasianus*. Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus. – Cracoviae, 1683. – P. 389.

Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 267. – S. 682–683;

Грушевський Михайло. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 593 (переклад українською);

Hrushevsky Mykhailo. History of Ukraine-Rus'. – Edmonton; Toronto, 2005. – Vol. IX. – Bk. 1: The Cossack Age, 1650–1653. – P. 654 (переклад англійською).

Milewski Dariusz. Kapitulacja Suczawy // Staropolska sztuka wojenna XVI–XVII wieku: Prace ofiarowane Profesorowi Jaremie Maciszewskiemu / Pod. red. Mirosława Nagielskiego. – Warszawa, 2002. – S. 139.

Puncta serenissimi[379] regis Polonie comissa do[mi]n[o] Sebastiano Mahowsky.

1. Iurent de facto sereni[ssim]o Polonię regi et Regipublicę fidelitatem a[c] cel[si]ssimo Transiluanię principi, duobus palatinis vtriusque Valachię bonam vicinitatem et quod nunquam illorum inimici forent.

2. In signum humilitatis et gratitudinis vexilla reliqua coram generalibus et comissariis deponent, quae manebunt[380] pro serenissimo rege ac Transyluanię principe, retentis apud se ex benigna generalis ac comissar[ii] conniuentia seren[issimi] regis ac cel[si]ssimi principis Transiluanie tantum[381] decem vexillis.

3. Nihil ex bonis in arce[382] tempore aduentus ipsorum repertis secum auferent ullo pretextu et sup[er] hoc iurent.

4. Arma aut[em] et sclopeta[383] maiora (hactenus offensiua) similiter cora[m] iisdem humi posita praemisso iuramento ipsis iterum reddant.

5. Bona Timothei simil[ite]r relinquent[384] prae manibus no[stri]s [una cum dominis officialibus Polonicis et Hungaricis:][385] ac bon[a] [ex ecclesiis] Moldauicis ablata[386] restituant.

6. Neminiem ex arce secum abducant uel minimum h[omi]num aut animaliu[m].

7. In egressu damna regnicolis non inferant.

8. Rebus palatini, baronum, ac uillicis in arce ex[iste]ntibus se non immisceant, nec illis quispiam[387] patrocinet[ur].

---

[379] У рукописі помилк. "serenissime".

[380] У рукописі помилк. "manebant" (залишалися).

[381] У рукописі помилк. "factum".

[382] У рукописі помилк. "arte".

[383] У рукописі помилк. "scopita".

[384] У рукописі пмилк. "reliquerit".

[385] У рукописі фраза, виділена в дужках, пропущена; відновлено за вид.: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 267. – S. 682.

[386] У рукописі помилк. "oblata".

[387] У рукописі окремо "quis piam".

Super his omnibus sup[er] bona fide Ch[rist]iana obseruan[da] singuli iurent[388]. || **(арк. 651)**

Опубліковано: *Kochowski Vespasianus*. Annalium Poloniae ab obitu Vladislai IV. Climacter primus. – Cracoviae, 1683. – P. 388–389.

Rudawski Wawrzyniec. Historja polska od śmierci Władysława IV aż do pokoju Oliwskiego / Przełoż. Włodzimierz Spasowicz. – Petersburg; Mohylew, 1855. – T. 1. – S. 233–234.

Temberski Stanisław. Roczniki 1647–1656 / Wyd. Wiktor Czermak // Scriptores rerum Polonicarum. – Kraków, 1897. – T. XVI. – S. 248–249.

Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 267. – S. 682;

Milewski Dariusz. Kapitulacja Suczawy // Staropolska sztuka wojenna XVI–XVII wieku: Prace ofiarowane Profesorowi Jaremie Maciszewskiemu / Pod. red. Mirosława Nagielskiego. – Warszawa, 2002. – S. 138.

№ 354

Лист сілістрійського Сіяуша-паші до польного гетьмана Станіслава Потоцького з повідомленням про прийом гетьманового гонця і посольство від Яна Казимира до Стамбулу

Copyia listu od Syasza baszy [Sijawusza paszy] sylystryskiego do i. m. p. Stanisława Potockiego, hetmana polnego koronnego, 1653.

Wibrany między wielkimi monarhamy Iesusowemy, sławni między nasladowcamy pokolienia Messyasowego, miły przyiacieliu nas Stanislawie Potoczky, hetmanie starszy[389], ktorego koniec niech będzie sczesliwy!

---

[388] Пункти найяснішого короля польського, доручені панові Себастіанові Маховському.

1. Нехай одразу по тому присягнуть найяснішому королю і Речі Посполитій на вірність, а високому князеві Трансильванії [і] двом воєводам обидвох Валахій – на добре сусідство, і що ніколи не будуть їм ворогами.
2. На знак покори і вдячності решту хоругов покладуть перед генералами і комісарами (і вони залишаться для найяснішого короля і князя Трансильванії), а собі – з милостивої поблажливості генерала і комісара [та] найяснішого короля і високого князя Трансильванії – затримають лише десять.
3. Нічого з майна, яке було у фортеці на момент їхнього приходу, не заберуть із собою під жодним приводом – і щодо цього заприсягнуться.
4. Натомість зброю і більші рушниці (ще справні) – покладені так само на землю перед тими ж – після складаня присяги нехай їм знову повернуть.
5. Майно Тимофія так само залишать нам [разом з офіційними панами Польщі і Угорщини], а майно, відібране у молдавських [храмів], нехай повернуть [цим храмам].
6. Нікого з замку нехай з собою не забирають: ані одної людини чи тварини.
7. При виході нехай не роблять шкоди мешканцям.
8. У справи воєводи, баронів та селян, що знаходяться у фортеці, нехай не втручаються і хай ніхто їм не домомагає.

На виконання цього всього з християнською сумлінністю нехай кожен окремо складе присягу.

[389] У рукописі “barsky”.

Oddawsy niezlicone pozdrowienya przed obecnoscz wasę, to wom po przyiacielsku oznaimuię: dosedł list wasz nas w tę stronę posłany, ktoregom istotę dobrze zrozumiał, gdzie oznaimuiecie, ze iakoscie przed tim przez pisanie swoie y z osobna przez posła swego w sprawie kozacky dostatecnie y ustnie opowiedziec roskazaly, tak y teraz przi tym stoycie y około zachowania pokoiu z naiasnieysim y naypotęznieysym cesarzem naszim [Mehmedem IV] sczerze hodzyci[e]*. Zaczim na to wszistko pisanie wasze y ustną posła wasego relatyą iuzesmy dostatecny dali respons y w sprawach kozackych was, iako przyiacielya nasego, we wszistkim informowaly poufalie, iakoscie z posła swego zrozumiely. Teraz daiecie znac, ze krol i. m., pąn was, posła swego z przyiaznią do Naiasnieyszey Porty posłacz hce. Zatim radzcie wiedziec, ze naiasnieysego y napotęznieysego cesarza i. m., p. n. miłosciwego, wrota kazdemu otwarte y tym, ktorzy z pokoiem y przyiaznią przyiezdaiączym, do nich przistęp nie obronny. A mimo to iest niezwicay zadnego na swieczie posła zaprasac, czy ktorzy dobrowolnie przyiezdayą, przistę[p]* wolny y wseliakie odnoszy zwykłe swoie poszanowanie. Z iaką go wy z waszey strony wyprawicie do nas przyiaznyą, na takową y tu u nas tra[fi]*, o czym bynamniey wątpicz nie raczcie. W ostatku modlytwy Temu, ktori iest drogą prawdy.

Don w Babie. || **(арк. 652)**

Опубліковано: Listy hetmańskie rodu Potockich. – Warszawa; Bellerive-sur-Allier, 2019. – T. II: Korespondencja Stanisława Rewery Potockiego: Hetman polny koronny 1652–1654; Hetman wielki koronny 1654–1667 / Opr. Piotr Kroll. – Dok. 31. – S. 95–96.

№ 355

1653 р., кінець вересня[390]*. – Пропозиції коронного маршалка Юрія Любомирського для Яна Казимира на раді у таборі під Кам'янцем-Подільським стосовно дальших планів військової кампанії*

I. m. p. marsałek koronny [Jerzy Lubomirski].

Punct propositu w radzie, co ma krol i. m. daley robycz pod Kamięncem, y iezeli obszidia Soczawy konczycz czyli, nie koncąc, yscz daly w Ukrainę, 1653 (w obozie wotum).

Przizną sie naiasnieiszi m. k., ze gdibim beł *in anteactis* obecnim *consiliis*[391], nie zicilbim był any p. [Jana] Kondrackiego do Socawy z częscyą woyska posiłac, ani tu w. k. m. *in persona* pod Kamieniecz hodzic, bo mimo innich wiele consequenti bardzo uwaznich, ktore stąd ydą[392], trawycz tak czas pogodny pod Socawą nie bardzo *expediebat*[393], a przinamniey liepiey beło *et maiore* w. kro[liewskiey] m. *gloria*[394] dokazowac z daleka y iako to *belli fortuna anceps*[395],

[390] Датування та атрибуція документа за вид.: *Gawęda Marcin.* Od Beresteczka do Cudnowa: Działalność wojskowa Jerzego Sebastiana Lubomirskiego w latach 1651–1660. – Zabrze, 2013. – S. 42–44.

[391] *in anteactis... consiliis* – на попередніх... нарадах.

[392] У рукописі тут закрита дужка.

[393] *expediebat* – не було потрібним.

[394] *et maiore* w. kro[liewskiey] m. *gloria* – і з більшою славою вашої королівської милості.

[395] *belli fortuna anceps* – успіх війни непевний.

nie dokazac *minore dedecore*[396]. Ale kiedis iuz w. k. m. y p. Kondrackiego posłał z niemałym woyska uscuplieniem, potym p. Dinopha [Henryka Denhoffa][397] we 1200 draganiey, nakoniec som osobą swoią stanął pod Kamięncem, *confederatos principes*[398] o intentitiey swoiey vwiadomył, zes dlia communicatiey *viriu[m]*[399], dlya dokoncenia Socawy, dlia przeskodzenia succursu sąm tu na graniczy stanął, rozumięm, zeby nie beło *cum graui gloriae* w. k. m. *iactura*[400], iednego odhodzic kurnicka, y garscz tylko nieprzyiaciol swoych nie zniesc, mogąc tego prętko dokazac. Alec nie telko sławy w. k. m. upatruię, w tim ukrziwdzenie: idą stąd niemałe *incommoda*[401], na ktore kazdy woiennyk ob[z]ierac sie powinięn. Iedna, ze nieprzyiacielia w tyle zostawiemy; druga, ze *communicationem cum principibus colligatis*[402] zgubiemy; trzecie, ze wezmie serce nieprzyiaciel odesciem nasym. Swoy krwawem sturmem nadwątlięni, poniekąd potruhlieią, pogotowiu te narody z natury lekkie y płohe. Przeciwnim zas sposobęm, wysiekszy oblezencow, wziąwszi zas Socawę, iaka *fama*, ktorą *bella constat*[403], uderzy do uha nieprzyiacielia, poidzies w. k. m. na Ukrainę, iuz *uictoribus*[404], reuocowawsy do siebie woyska, swoych złąciwszy syły *colligatorum principu[m]*[405], ktorich ia lubo telko za *accessoriu[m]*[406] sił w. k. m. mąm, rozumiem iednak, ze *ad famam valebunt*[407]. Są prawda wielkie dwie *rationes*[408] ztąd sie ruszenia w. k. m., ktore przedemną namieniono. To iest, ze Rzeczpos[po]li[ta] moze *exigere* od nas *rationem consumpti temporis*[409] nad czudzą forteczą. Druga, ze bytnoscz w. k. m. ogłodzy Kamieniecz, *antemurale*[410] oyczizni naszey, na ktore krotke opowięm. Na pierwszą, ze to considerowac *praepostere*[411], bo ta consideratia miała bydz, nizelismy posłały pod Socawę. Na drugą, ze iest to tak, ze ogłodziemi, lecz s tey ratiey nie trzeba bi nigdziey *subsistere*[412] w. k. m. obozem, bo takim rządęm, iaky u nas iest, wszistkę Polskę ogłodzis w. k. m., y z tey okazyiei zyczę, ze gdziekolwiek sie obrociemy, aby *tanta licentia*[413] na pustosenie miast y wszy nye beła. Alec sie to tak, ze Socawę zostawycz za sobą nie ma nic *incommodis*[414], pytam, po co

---

[396] *minore dedecore* – з меншою ганьбою.
[397] *Milewski Dariusz.* Kapitulacja Suczawy // Staropolska sztuka wojenna XVI–XVII wieku: Prace ofiarowane Profesorowi Jaremie Maciszewskiemu / Pod. red. Mirosława Nagielskiego. – Warszawa, 2002. – S. 147.
[398] *confederatos principes* – зконфенедрованих князів.
[399] *virium* – сил.
[400] *cum gravi gloriae* w. k. m. *iactura* – з тяжкою втратою для слави вашої королівської милості.
[401] *incommoda* – втрати.
[402] *communicationem cum principibus colligatis* – зв'язок із союзними князями.
[403] *fama*, ktorą *bella constant* – слава, на якій тримається війна.
[404] *victoribus* – переможцями.
[405] *colligatorum principum* – союзних князів.
[406] *accessorium* – додаток.
[407] *ad famam valebunt* – славі посприяють.
[408] *rationes* – думки.
[409] *exigere* od nas *rationem consumpti temporis* – жадати від нас звіту за потрачений час.
[410] *antemurale* – передмурівок.
[411] *praepostere* – запізно.
[412] *subsistere* – вистояти.
[413] *tanta licentia* – такий дозвіл.
[414] *incommodis* – втратами.

tak skwapliwie w Ukrainę puidziemi? Formuię ten argument: albo nieprzyiaciel poidzie do nas, albo nas przi fortelach swoych cekacz będzie. Iesli nąm *occuret*[415], prosę, czi nie mąmy *tantas vires*[416], abysmy *iniquo loco*[417] zbiezeni (bo znykad dobrych ięzykow nie mąmy) tak znysconim woyskiem rospieracz sie z nim w polu? Iezeli nie, czo *abunde constat*[418], to nas niepryiaciel osadzy, a zatym ostatnia zguba y osoby[419] w. k. m., y Rzeczypospo[litey], ktorei to ostatnie *vires*. Iezely nas tesz czekacz będzie przy swoych fortelach nieprzyiaciel, zbliziwszi sie poden, co daley czynicz będziemy? Dobywac go iest *contra omnem rationem*[420] y zgoła niepodobna. Rozłozyc woysko po Ukrainie (bo iuz *iniuriae temporum*[421] pod dachy [iść] kazą) nie godzi sie, bobi tak lacniey nieprzyiaciel pokonał *dispersos, et dum singuli pugnant vniuersi vincerentur*[422]. Obozem stac liudziom głodnim, nagim, nędznim po s. Marczynie y daley ku zimie, niepodobna. Coz cinycz? Następuie czas do seimu, ktory *ex lege Reipub[lice] debetur*[423]. *A prima octobris* winidzie woisku służba, zacim *non constat* w. k. m. *de intentionę Reipublice*[424] w zatrzimaniu woysk. Przidzie tedy powroczic *ad cor Regni*[425], zwicainego do seymowania mieysca. Teraz pytam, cosz *satius*[426]: czi powrocim *cum*[427] [*gloria* czy *ingloria*[428], nie wziąc] Socawę? Mas w. k. m. gotową *gloriae materies*[429]; cemuz tedy [raczej tej *arripere*[430], niż szukając *incertam*[431], siebie *et Rempublicam in casum*[432] podać? To do tego punctu *pro fide*, *conscientia*[433], jako przysięgły WKMci i Rpltej Urzędnik][434]. ||
(арк. 653)

Опубліковано: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 261. – S. 673–675.

---

[415] *occuret* – трапиться.
[416] *tantas vires* – таких сил.
[417] *iniquo loco* – у невигідному місці.
[418] *abunde constat* – прекрасно відомо.
[419] У рукописі помилк. “y czoby”.
[420] *contra omnem rationem* – проти всякого глузду.
[421] *iniuriae temporum* – негода.
[422] tak lacniey nieprzyiaciel pokonał *dispersos, et dum singuli pugnant universi vincerentur* – так легше ворог переміг розпорошених, і доки кожен окремо бореться, загал програє.
[423] *ex lege Reipublicae debetur* – вимагається за законом Речі Посполитої.
[424] *non constat* w. k. m. *de intentione Reipublicae* – неясно вашій королівській милості, в чому задум Речі Посполитої.
[425] *ad cor Regni* – до центру королівства.
[426] *satius* – краще.
[427] Далі кілька слів передостаннього рядка аркуша втрачено; відновлено за вид.: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – S. 675.
[428] *cum gloria* czy *ingloria* – зі славою чи неславою.
[429] *gloriae materies* – підставу для слави.
[430] *arripere* – взятися.
[431] *incertam* – непевну.
[432] *et Rempublicam in casum* – і Річ Посполиту до занепаду.
[433] *pro fide, conscientia* – задля віри і сумління.
[434] Останній рядок аркуша втрачено, відновлено за виданням: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – S. 675.

№ 356

1653 р., вересень – жовтень. – Новини про шляхетські, військові наїзди на маєтки та розбої у Краківському й Сандомирському воєводствах

Rozboie, zabyiania

5 8bris w niedzielię Rozanca naiehono do wszi Minogi panią Woinicką [Barbara Aleksandra Woniejska (Wonińska/Wojeńska)][435], doctorową y raiciną krakowską, godzina w nocz. Zabito samę, panne y sluzbysta, zyęcia iey, Zmyiowskiego. Skatułę wziąwszi s piniądzmy y s klinotami, uiehali prec. Beło ych 20 koni.

In 7bri[436]. Pod Sędomierzem mial sliahczic ieden miastecko [...][437] y kielka wszi, do niego miał brata swego, xziędza [...][438]. Drugi sliahcic uprosieł sobie kaduk po nim, tim sie przezwiskiem zowiącz. Zadaiącz nieboscikowi, ze beł nie sliahci[c]*, wiehał w miastecko [...][439] y do wszi y wszistkie rzeczi zabrał po nim. Xziądz po bracie swim przyiezda do maiętnosczi, iako brat tęn sliahczic [...][440]. Zadaie m[u]*, zescie hłopy, nie sliahta: "Iam was do swego herbu beł przipuscziel, iam panem tyh mayętnosczy". Poset tęn xziądz do kapituły sędomierzsky, prosąc, abi mu dopomogli odiskacz tych maiętnosczy, obiecuiąc ie zapisacz kapitulie sędomierzsky a zebi mu kanonyę dali sendomierzską. Posłali z nim prałata s posrotku siebie, ktoremu to rzecono, abi piniądze, srebro, rzeczi mogł odiskac, ktore beły w iedni kapliczi zamknione nieboszczykowskie, obiecuiac dobrą nagrodę tęmu kziędzu [...][441]. Zebrawszi kielkadziesiat koni, poiehali tam do miastecka, upominaiąc sie dobr po nieboszciku na xziędza brata u sliahcica kaducnika. Nie hciał sliahcic nimac pozwolic. Oni gwałtem kazali kłotky odbycz do kaplice, pobrac rzeczi, piniadze, srebro, klienoty y odiehali. Potim horagiew iednę naprawiono, obiecawszi nagrodę, aby wiehali miastecko, zebi wiwabiwszi kaducnika ze dwora, zwadę z nim uczniwszy, zebi go zabyto. A tak, gdi pisarze [chorągwi] prziiehali zapisowac gospody, dano mu znac, ze zołnierze popisuią w miastecku, stac hcą. Poset do nyh, maiąc celiadzi swei do 20, nimbi horągiew przyiehała, upominaiąc sie, ze miastecko sliaheckye, abi nie stali, ani zeby nie popisowali. Ony pedzieli zolnierze, ze to xzięze miastecko: "Będzie[my]* popisowac y stacz". A w tim od słowa do słowa, az sie powadzieli do sabe[l]*. Potim raniono go, a drudzi strzeliali zolnierze. Pos[t]rzeliono go y zabito. Horągiew tez nadiehala, celiadz musiała zabitego ustępowac. A tak dopiero xziądz brat wiehał iako do swih maiętnosczy, a zołnierzstwo sie roziehało.

In 7bri[442] za Nową bromą rzemięsnika odardo do kosulie, poraniono, ze go za zabitego odesli nan, alie liedwo zyw został. Nie wiedziec, kto.

---

[435] Poczet sołtysów, wójtów, burmistrzów i prezydentów miasta Krakowa: (1228–2010) / Red. Bogdan Kasprzyk. – Kraków, 2010. – T. 1. – S. 580; *Bieniarzówna Janina.* Mieszczaństwo krakowskie XVII w.: Z badań nad strukturą społeczną miasta. – Kraków, 1969. – S. 58.

[436] У рукописі "In 7bre".

[437] Тут пропущено місце для назви містечка.

[438] Далі пропущено місце для імені.

[439] Далі пропущено місце для назви містечка.

[440] Далі пропущено місце для імені.

[441] Далі пропущено місце для імені.

[442] У рукописі "In 7bre".

W Kazimierzu.

14 8bris we wtorek hłopi sie zwadzieli na Wielicki vlici z Ohoina y z Prokocim[a]* przez Zrobkiem *ali[a]s* Ziętkowicęm. Sin iego, wipadsi z nasiękiem rozwadzac, uderzeł obuhem [...][443]. || **(арк. 654)**

Po wsziah y miasteczkach naiazdy wielkie beły, rozboie, zabyiania, wydzierzstwa roznego vltaystwa. Nie mogli doscz, kto by beł taky; nykogo nie straczono.

№ 357

1653 р., жовтень. – Нотатки про поширення чуми у Кракові

In 8bri[444] powietrze sie serzeło w Krakowie na Grocky vliczy i po inszyh mieysczach. Takze y na Kazimierzu we 12 kamiencah y domach, y oycow u s. Katarzyni pokazało sie takze, u oycow iezuitow. U s. Scepana umarł xzięd[z] Tiska. Grocka ulicza bardzo sie zapowietrzeła.

№ 358

1653 р., листопад. – Нотатки про смерть преора церкви св. Катерини в Казимирі

8 9bris w sobotę vmarł xziąc przeor s. Katarzini we 4 niedzielie po xzi[ędzu] Włohu, reformacie u nih.

№ 359

22–23 жовтня 1653 р., польський табір під Жванцем. – Лист Михайла Варшицького до краківського каштеляна Станіслава Варшицького про перебіг військової кампанії

Nowyni z obozu.

Z listu od i. m. p. Mihała Warsickiego zpod horagwie krolia i. m. *de data 22 octobris 1653* z obozu pod Zwancem do i. m. p. kastelana krakowski[e]go [Stanisława Warszyckiego].

Woysko bardzo znędznione y od koni wielie yh poodpadało. Krol i. m. iuz sie beł ruszeł zpod Kamięncza na Ukrainę y wrocieł sie, mil pięcz od Baru tylko, y posedł pod Zwaniec, puł milie od Hocymia, kędy stanął obozem – dlia iaky przcini, nie wiem. Kozakow tyh, co beli w obliężeniu w Socawie, wysło stery tisiącze; p. [Sebastian] Mahowsky z p. [Janem] Kondrackym wipuscieli ych wolno, wziąwszy od nyh okup[445], y posli wolno na Ukrainę, wsziąwszi ciało sobą Tymoska zabitego. Woysko wszistko y krol i. m. grozy sie na nih bardzo o wipuscenie ych. Popysz generalny woyska wszistkiego krol i. m. odprawył, kędy sie rusza z woyskiem na Ukrainę prętko y hcze woysko postawycz pułkamy w Bracławscziznye wszistko.

---

[443] Далі текст останнього рядка втрачено.

[444] У рукописі “In 8bre”.

[445] Надпис на маргінесі: “[P]owiedaly*, [d]wakroc* [s]to* tysięczy”.

Poseł od [Jerzego II] Rakocego *die 20 octobris* przisedł do krolia i. m., kędy oddał konia z bogatym wsziedzenyem bardzo y ofiarował dwanascie tiszięci woyska kroliowy i. m. na usługę, ktore woysko ydzie z namy na Ukrainę.

Po napisaniu tego listu *die 23 octobris* przisła wiadomoscz, ze Tatarowie tylko iuz beli od obozu stery milie, kędy naszich bardzo wielie nabrali tak czeliadzy, iako y towarzistwa, y horągwy dwie zniesly: iednę p. [Stanisława][446] Suhodolskieº kozacką, a drugą wołoską Iurziczynę[447], z ktorih nicz nie usło. Podiazdow naszych kielka sie powrocieło, zadnego ięzika nie przyprowadziwszi, telko to powiedaią, ze Hmielnicky iest pod Moiliowem y tatarzskie woyska wielkie przi nim, czego nowotni hospodar [Stefan Gheorghe] listem potwierdzieł, ktory daie znacz kro- || **(арк. 655)** liowy i. m., ze Hmielnicky złąceł sie z hanem [Islam Gerejem III] y ordy wszistkie przisły iuz do niego, kędy nom obiecuią na niedzielie Hmielnickiego na dzięn 26 octobra ze wszistką potęgą.

Опубліковано: Жерела до історії України-Руси / Упоряд. Мирон Кордуба. – Львів, 1912. – Т. XII. – Док. 320. – С. 269–270 (фрагмент).

№ 360

22 жовтня 1653 р. – Лист королівського коморника Белдицького про відступ козаків із Сучави та інші події у війні

Z obozu.

Z listu p. Bełdickiego, komornika krolia i. m., z obozu *22 8bris 1653* do i. m. p. Maiora.

Oznaimuię w. m., moscziem[u] panu, yz Socawę wzyęto y zomkiem *die 11 8bris*[448]. P. [Jan] Kondraczky y p. [Sebastian] Mahowsky puscieli kozakow sesc tisięczy, a zginęło yh 15000. Będzie Mahowsky wielkym kłopoczie. Socawcikowie maią prziscz do nas *die 22 8bris* y Wegrowie. Poseł węgiersky beł u krolia i. m., ofiaruiąc sie y dziękuiącz kroliowy i. m. Woysko sie popisuie, ktorego iesce nie wiemy, [iak] wielie będzie. Pie[r]wszym popysem beło go pod Gliniani sesczdziesiat tyszięci. Po popiszie ruszy sie oboz ku Ukrainie, y krol i. m. Kozakow nie masz, telko bracławsczykowie y humanczykowie, a drudzy posli od wszistkiego za Dniepr w dzykie polia. O Chmielnickym nie wiedzą, kędy zapadł. Mowią, ze som ucziekł na Kodak. Czern iednak niektora czekaią krolia i. m., o myłosierdzie prosząc, drudzi poucziekali z kozakamy. Zaprowadziwszy woysko do Bracławya y rosporządziwszy, krol i. m., rozumiem, ze sie wroczy do Warszawy, hetmana zostawiwszy.

Datum w obozie *ut*[449] *supra* etc.

---

[446] *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 248–249.

[447] Можливо, ротмістр волоської хоругви Юрича Раданович (Jurycza Radanowicz): *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [502], no. 11; *Ciesielski Tomasz, Nagielski Mirosław.* Komputy wojska koronnego w latach 1651–1653 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Białystok, 2003. – T. XL. – S. 252.

[448] У рукописі помилк. “8ctobris”.

[449] У рукописі помилк. “ud”.

№ 361

1653 р., кінець жовтня[450]*. – Новини з польського табору про відступ козаків із Сучави, об'єднання українського і татарського війська та інші відомості*

Nowini z Ukraini do Krakowa, ze i. m. p. [Jan] Kondraczky wziął od kozakow, co sie okupili, dwakroc sto tyszięczy. A tak wolno wipusczeni wedlie ych iuramentu y winiesli swoie dostatky y skarbi, co ych beło, y ciało Tymoskowe sobą wzyęli.

Potym prętko przysła wiadomoscz, ze p. Kondracky z niewcaszu y prace woyskowey vmarł, y i. m. p. [Sebastian] Mahowsky hory na puhlynę.

Hmiel, z hanem [Islam Gerejem III] złączywszy sie pospołu, mayącz znowu potęgę wielką, obrocieł sie do Wołoch, hcząc znowu starego hospodara [Bazylego Lupu] wsadzyc na hospodarzstwo. Krol i. m. w Kamienczu Podolskym y oboz tamze położoni pod Kamięncem Podolskym.

W obozie drogoscz wielka, nędza, dlia ktorei piehota umierac muszy. || **(арк. 657)**

№ 362

9 листопада 1653 р. – Новини з листа польського учасника військової кампанії про перебіг подій у поході і реляцію Себастіана Маховського про облогу Сучави

Z obozu *data 6 9bris 1653* do Lanckorony.

Dawsy znac przez Łancut i. m. p. Wesowatemu, ze znowu s tych trwog y z nasei gotowosci nicz nie odprawiałem, kozaka czekaiąc, zeby co pewnego o postępkach naszych albo nieprzyiacielskych oznaimycz, ale dotad tei perfectiey dosc nie mogę. Że iednak poczta v p. Iancewskiego we Lwowie obstalowana, co sie dotad dzieie, oznaimuię.

22 octobris podbał beł nom podiazd pod som oboz dwoy tatarzsky, chorągiew Thelezinskiego [Wacława Teleżyńskiego][451] w mili zniosz, y zapewne rozumielismi, ze iuz nieprzyiaciel następuie, co *euanuit*[452]. W kielku dniach posły podiazdy nase, z ktorih trzy na dzien, wszistkyh swiezych ięzykow, przywiodły Tatarow. Ostatni podiazd, na ktori hodzył Michał Mykuszy [Michał Mikesz/Mihály Mikes] z p. [Jackiem] Semberkiem[453] w pułtora tyszięczy, na sąm kos beł przysedł y mogli by be[li]* vczynicz wielkie zamiesanie, ale kielkadziesiąt hordy, osobno stoiączey, y niecierpliwoscz węgierska przeszkodą były. Zeznawaią, prawie, zgodnie, ze ham ze wszistką potęgą y z ordamy (oproc Budzinskiey) iest pod Sarogrode[m]*. Hmiel [...][454] przi nie, iesce sie sobą nie złąceli,

---

[450] Датування документа за часом смерті Яна Кондрацького 26 жовтня 1653 р.: *Milewski Dariusz.* Kapitulacja Suczawy // Staropolska sztuka wojenna XVI–XVII wieku: Prace ofiarowane Profesorowi Jaremie Maciszewskiemu / Pod. red. Mirosława Nagielskiego. – Warszawa, 2002. – S. 147.

[451] *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 248.

[452] со *evanuit* – чого не сталося.

[453] *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 249.

[454] Слово нерозб.

alie sie widziely i radę miely. Ham hczyał iuz odescz, ale go ledwie Hmiel vproszył y kupył, ze dni 20 poczeka, ktorim dniom termin około s. Marcina. Przcina, ze sie nazad spieszy, iest, ze tu posedł przecywko woly Porty, od ktorey miał czausza, aby sie w naszę y wołoską woinę nie miesał, y ze sie Kalmukow u siebie spodziewaią bardzo. Hmiel nie ma wielky potęgy. Ham beł wzyął w okowy Wasilia, starego hospodara, ze mu nie ma czim płaczic po wzięczyu skarbow socawskych, ale potym za staraniem wistern[i]ka iego wypusczył. Ham do nas y na woysko nase czalie nie chce iscz. Miała iednak o tym rada bydz, iesli iscz ku nam, czy zagoni w Polskę pusczyc. To mąmi z yęzykow, y na tey wiadomosczy rada dzis bęndzie, co daliey czinic: czy isc[z]* na nieprzyiacielia, czy przi swoim fortelu zostawac. Ale ia rozumięm, ze sie stąd nie rusemy, albo iezeli *maior pars preualebit*[455], komunnikiem puidzie kawalerya wszystka, a krol i. m. z infanterią tu albo na Kamie[n]czu* zostanie. I iezeli tego nie będzie, tedy sie *inglory*[456], proznoiuczy, powroczymi. Woyska węgierskiego y wołoskiego złąceło sie z namy ster[y]* tysiącze. Łąnowy zołnierze bardzo sie rwą, kilka horągwi podliaskych, sieraczkych rozwynęło sie, ale rohmistrzow namowiono, ze zostaią y towarzistwo podaią na delaczie, y trąbią *magis bono exemplo, quam iure concesso*[457]. Alie s. Marcin, boię sie, ze wszistkych na gaskę rozzenye, y z nasemy sendomierskiemy wielką biedę rohmistrze mayą.

I. m. p. [Sebastian] Mahowsky czynieł *publice*[458] relatyą swoiey comissiey socawskiey. Wolał by beł dac pokoy, to telko *viriliter*[459] vczinieł, ze fals wsistkim zadał, ktorzy go udawali, ze miał mowyc, ze z priwatnego roskazania i. k. mo[sczi] kozakow wypuscieł. Nie dziękowano mu nicz y kazono, aby s tą declaratyą gotowy był na seym, iezelibi iey beło potrzeba. Tak pod biczykiem zostawac będzie kazdego *infensy*[460] y nieznaskow diffidentiey y między panem, y z panem doszic tu w obozie, choc to bardziey pokoiowe rzeczy. Zkąd spodziewac sie nieswornego iakiegos seymu, ktorego *expeditia* coraz sie zwłoczy, ze ledwo *circa 20 february [1654]* prz[y]- || **(арк. 658)** padnie*. P. [Mikołaj] Bieganowszky, *tantisper*[461], iako y instructie seimykowe, zatrzimany, az wzdy iakokolwiek z nieprzyiacielem nastąpy rosprawa.

№ 363

10 листопада 1653 р. – Новини з польського табору про перебіг військової кампанії і позицію придунайських країн у війні

It[em][462] z obozu *die 10 nouembris 1653.*

Przesłą poctą o wszistkim dostatecnie wipisałem był w. m. m. p., ktora do Hmielnickiego zabłądzieła, bo[463] poctarza, pod Husiatinem Tatarowye vłapiwszy,

---

[455] *maior pars praevalebit* – переважатиме більша частина.
[456] *inglorii* – безславні.
[457] *magis bono exemplo, quam iure concesso* – більше для доброго прикладу, ніж за правом. Порівн.: Тацит. *Аннали*, 1, 38.
[458] *publice* – публічно.
[459] *viriliter* –відважно.
[460] *infensi* – ворожого.
[461] *tantisper* – так довго.
[462] *item* – так само.
[463] У рукописі помилк. “po”.

do hama [Islam Gereja III] poprowadzyli (hoc tam do niego zadnego listu nie miał). Bardzo bolecz muszę, a nawięcei stąt, iz tego, co tam było. Dlia krotkosczy czaszu repetowac nie mogę, bom sie bawieł z roskazania i. k. m. do pułnoczy na examinie cztereh Tatarow, ktorih p. Słuzensky [Stanisław Służewski][464] dnia wcoraisego z podiazdu przyprowadzył. Więc i inni wsiscy, a mianowicie drugich 5 Tatarow, dzis trzeci dzien przez p. Słapkowskiego [Jerzego Stabrowskiego][465] przyprowadzonich, *vnum canunt*[466], ze ham iuz iest pod Sarogrodem, mil 14 od nas, z hordą beresteckyey rowną. Kozakow połowicą mny ciągnie pod Bar y tam wolne *consilium*[467] z kozakami vcinic ma *de vlteriori progressu*[468]. Z niektorych ięzykow naszych, ale naybardzi z listow przecię tych, sprawieł sie o potędze woysk i. k. m. y bodai spod Baru nie przislie posła z offiarowaniem traktatow, boc y Tatarom iuz teraznieyse *iniuria*[469] calie dokucic miały, a bardzi uprzykrzi sie im, kiedy z ukrainnich iakih takych hatt, ku nąm sie przyblizywsi, *sub dio*[470] bez bud stawac będą.

Proszy Hmielnicky hama, aby na Ukrainie zimował, obiecuiac mu tez statye, ktore by sie za odesciem iego Lahom dostac miały. Hordy iednak większa cęsc zatrzimac sie nie da.

W osmi dniah stanie tak i. k. m., iako y hamska resolutia. Hospodar wołosky Stephąn nowotny daie znac, ze przisedł do niego poseł od hama s powinsowaniem zdrowia dobrego, scęsliwego panowanya y z offiarowaniem hęczy y przyiazni swoiey, zadaiącz przy tim, aby Wasiliowy, hospodarowi staremu, zonę [Katarzynę] y sinem [Stefanem Lupu] odesłał, ktorych iuz Stephan, nowotni hospodar, dobrze przedtym do [Jerzego II] Rakocego wyprawył. Daie oraz znac, ze ham na Ukrainie zymowac mysly. Murzow czo przednieyszych kilka beli w odpowiedzi z Hmielnickym dliatego, ze ych brata Tymosek, do Wołoch ydąc, sczyął. Dliacego Hmielnicky u hama nie biwał, alie ham *interposuit suam authoritatem*[471] y czalie ych pogodzył *eo ipso*[472], ze tes Timosek zdehł.

Od Porty coraz zahodzą mandaty surowsze na hama, aby sie zadnim sposobęm nie wazył wpadacz w ziemie wołoskie y multanskie. Nas tu po- || **(арк. 659)** wiat hocimsky do tego czasu ziwnoscią opatruie y prawie ziwy, bo wlosczy nasze przez naszich wokoło wniwecz spustosone.

Po napisaniu listu tego, com dopiero od p. [Łukasza] Hulewicza[473], starosti dzwinowskiego [zwinogrodzkiego/dzwinogrodzkiego], a teraz iuz ownyckiego, sliszał, oznaimuię, ze dzis idzie i. m. p. hetmon [Stanisław Potocki] komunnikięm z woyskiem przeciw nieprzyiacieliowy. Day Boze, by co dobrego sprawył. Krol i. m. tu zostawa z piechotą.

---

[464] *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 250.

[465] Ibidem.

[466] *unum canunt* – одне співають. У рукописі “conant”.

[467] *consilium* – раду.

[468] *de ulteriori progressu* – про дальший перебіг.

[469] *iniuria* – кривди.

[470] *sub dio* – просто неба.

[471] *interposuit suam authoritatem* – втрутився своїм авторитетом.

[472] *eo ipso* – цим самим.

[473] *Wimmer Jan.* Materiały do zagadnienia organizacji i liczebności armii koronnej w latach 1648–1655 // Studia i Materiały do Historii Wojskowości w Polsce. – Warszawa, 1960. – T. V. – S. [492], no. 50; *Milewski Dariusz.* Kampania żwaniecka 1653 roku: Diariusze i relacje wojenne. – Oświęcim, 2016. – S. 70.

Iuzem skonceł listi, alie raz y drugy z działa uderzono. Przibiegł był p. Ielczinsky, daiąc znac, yz ham dzis pod Chreptiriowem nocował, idzie ku nąm prosto.

№ 364

13–14 листопада 1653 р. – Новини з польського табору про похід кримських татар, відносини Іслама Ґірея ІІІ з Богданом Хмельницьким, універсали короля про скликання сеймиків і сейму та інші відомості

It[em] 13 9bris. W tych nowinach mało nie to, co y w pierwszych, telko s tim przidatkie[m]* *14 9bris*, ze Tatarowie, ktorych sie po onim dwoygu strzelieniu z dzyał spodziewono, nie przysly, telko dwa podiazdy potężne bely po sesczіu bunczukach w kazdym. Alie usłyszawszy strzelianie, zrozumieli, ze wiedzieli o nich y nie zblizeli pod oboz, ale owsem nazad ku koszu [uszli]. Inczych nie biorą, tylko[474] czo nad brzegiem wołoskym hłopow sczynaią. Hmielnicky nie cęsto bywa u hama, bo owy murzowie powinni tamtego, ktorego sciął Tymosek nieboscik pod Socawą, lubo iuz sukał zgody ham między niemi, odpowiedaią[cz] mu. Około dłussego pomieskania tatarskiego nie mas nic pewnego, telko ze tam nad zamiar po s. Marczynie sniegy wielkie spadły.

Zamknęło sie kielkaset hłopow w iednim zomecku, bronieli sie, niebozęta, dobrze, kie[l]ka dni ych dobiwały. Posłał ham do hospodara nowego wołoskiego [Stefana Gheorghe], przydaiąc mu: "Starego [Bazylego Lupu] pylnuią naszy". Instructie[475] y vniwersały wysły z cancellariey *14 9bris*: seimyky – *vltima anni presentis*[476], seym – *22 february [1654]*. Alie sie podobno omilieł piszarz tyh awizow: miało bydz "*ianuary*"[477].

№ 365

Новини з польського табору під Жванцем про облогу українськими й татарськими військами

Z obozu.

Tatarowie, zkupywsy sie y z kozaky, zdaleka koło obozu krązeli, ktory liezał pod Sniatinęm, y krol i. m. w nim obecni zawse beł. Nie smieli Tatarowie na oboz natrzec, słyszac o łanowim zołnierzu y o potędze krolia i. m. A gdy sobie steskniеł zołnierz łąnowy w obozie, nie hcąc dłuzei trwac przy kroliu i. m., do domow swych sie spiesely. Nie słuhaiąc prawie nykogo, z obozu porwali sie do dom[ow]* swych, nie dbayacz na napominanie krolia i. m., ktorych potym w uhodzeniu wielie od Tatarow poginęło, drugich zywcęm pobrano, s kt[o]rych* Tatarowie ięzyka dosly, ze z obozu uchodzą, słuhac nie hczą[cz]*. S tey prziciny Tatarowie y z kozaky oboz nas dokoła otocely y nie dopusczyeli nykogo ani z obozu, ani do obozu. W obozye nasy[m]* || **(арк. 660)** głod,

---

[474] Далі ще раз помилк. повторено "telko".

[475] У рукописі помилк. "Instrictuctie".

[476] *ultima anni praesentis* – в останній день цього року (31 грудня).

[477] Сейм почався у Варшаві 11 лютого і тривав до 28 березня 1654 р.: *Ochmann-Staniszewska Stefania, Staniszewski Zdzisław*. Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy: Prawo – doktryna – praktyki. – Wrocław, 2000. – T. 1. – S. 166–198.

zymno, nędza, od koni wielie zołnierzstwa poodpadało, telko czo z Wołoch zywnosczy trohę dosiagaly naszy do obozu. Dwie myly od Kamięncza Podolskiego nas oboz połozony. || **(арк. 661)**

№ 366

Лист коронного маршалка Юрія Любомирського до коронного канцлера Стефана Корицінського у справі наради короля і сенаторів про розвиток військової кампанії

Copyia listu i. m. p. marsalka koronnego [Jerzego Lubomirskiego] do i. m. p. kanclerza koronnego [Stefana Korycińskiego] strony wotum.

Iasnie wielmozny mosczy panie canclerzu wielky koronny, moy mosczy panie y braczie!

Nie chciałem dnia wcoraysego po odniesioney *iniquo et inaudito* do dobrych kroliow *exemplo*[478] w publicney senatu wsystkiego radzie confusiey moiey y słowkiem przed wm. m. m. panem *conqueri*[479], aby *hoc iustus dolor*[480] nie zdał sie bydz *imp[e]tem* et feruorem*[481]. A to *secreto gemitu*[482] niescęsliwey Rzeczipo[spoli]tey obhodząc *sortem*[483], dzięn y nocz strawywszy, przed wm. m. m. panem iako senatorem y vrzędnikiem Rzeczypo[spoli]tey podlie mnye siedzączym, iusz *tandem eloqui*[484] y zal wm. m. wyrazycz muszę, ktory nie tak z moiey[485], iako *ex publica* praw naszych *iniuria*[486] miecz muszę, kiedy *vox senatoria opprimitur a maiestate vox*, w ktorey ani *lesion[em]**, ani *intentionem ledendy* miała w sobie[487], chyba *in praeuaricato animo fing[e]re**[488] moze. Iuzczi to *actum de nobis*[489], kiedy *eripitur consulendi libertas*[490] y niehibnie nastąpycz będzie musiało owo: "*quod libet licet*", kiedy *consulere non licet, quod principi non libet*[491]. Iuzczi to nie pierwsze na mnie *exemplum*[492] [stanęło]. Grozono iednemu senatorowy na seimie *seruilibus paenis*[493]. Wm. moy m. pąn sąm niedawno *senato[riae] vocis*, podobne iako y ia, odniozłes *pręmium*[494]. Mnie

---

[478] *iniquo et inaudito... exemplo* – неслушним і нечуваним... прикладом.

[479] *conqueri* – жалітися.

[480] *hoc iustus dolor* – цей справедливий біль.

[481] *impetem et fervorem* – гвалтом і шаленством.

[482] *secreto gemitu* – із сокровенним зітханням.

[483] *sortem* – долю.

[484] *tandem eloqui* – врешті промовити.

[485] У рукописі "mowy".

[486] *ex publica* praw naszych *iniuria* – з публічних кривд наших прав.

[487] kiedy *vox senatoria opprimitur a maiestate, vox*, w ktorey ani *laesionem*, ani *intentionem laedendi* miała w sobie – сенаторський голос зазнає утисків від маєстату, голос, в якому не було ані образи, ані наміру образити.

[488] *in praevaricato animo fingere* – вигадати собі у нездоровій уяві.

[489] *actum de nobis* – з нами покінчено.

[490] *eripitur consulendi libertas* – виривають від нас свободу проведення нарад.

[491] "*quod libet, licet*", kiedy *consulere non licet, quod principi non libet* – "що хочеться, те і можна", коли не можна радити того, що правителю не хочеться.

[492] *exemplum* – документ про пересторогу або покарання.

[493] *servilibus paenis* – карами, як на невільників.

[494] *senatoriae vocis... praemium* – нагороду за сенаторський голос.

wcora iaky affront, iaky *senator[ii] ordini[s]* contempt[495], z iakym słow, głosu [i gestów][496] podkał *impete[m]*[497], senat widział. *Quid reliqui?*[498] Telko ze *a uerbis gradus* będzie *ad verberu[m]*[499], y ze nąm karabiny[500] y partyzany za nasze pyniądze zaciągniąno w radach w bok[501] kłascz będą. Alec y między temy upewniam, ze *erumpitur vox libera*[502], bo szą ieszcze za łaską Bozą taczy w oyczyznie *ciues*[503], co będą wolecz vmieracz w oyczizniе *libere,* a *non viuere in mancipio*[504]. Alec nie zal by, kiedi by powinna moia *dicendi libertas*[505] vniosła sie nie telko rzeczą, ale y słowkiem *ad licentiam*[506]. Niech słowa moie, nie wiem iaky *malignus* kommentuie *censor*[507]: czosz w nich, nad *zelum*[508] czałosczy oyczizny, a[509] ossobliwe reputatiey panskiey znaydzie? Czy nie mogłem, gdybim tę miał intentią, wytrząsacz złe rzeczy? Czy nie znalasbym pokazac małosławne w pokoiowey radzie concludowane dzieła? Czozem rzekł (zebim na to radzyeł, gdybim beł *praesens*[510]), to to *crimen*[511], dlia ktorego confundowac y affrontowac senatora y pierwszego Rzeczypospolitey vrzędnyka *ad custodiam legum*[512] przy panu poszadzonego? A tho wydzę, ze nąm iuz *vmbra*[513] tych praw y wolnosczy [zostaie], kiedy trzeba *quod deculare velle*[514]. Ia sie przed wm. m. m. panem manifestuie, ze *violata libertas consilior[um] in persona mea*[515], ani mi sie *pro fide mea silere*[516] tego przed Rzecząpospolitą godzy, ktorey sie tego *arbitrio*[517] [należy], iezeli || **(арк. 662)** *assentari*[518], czi *consulere ex conscientia*[519] to powinnismy? Iezeli nas zechcze miecz *custodes legum et libertatum vmbratiles*[520] telko y maliowanych? Wm. m. m. p. *in testimo-*

---

[495] *senatorii ordinis* contempt – зневага сенаторського стану.
[496] У рукописі “digustow”.
[497] *impetem* – силоміць.
[498] *Quid reliqui?* – що ж залишається?
[499] *a verbis gradus* będzie *ad verberum* – від слова буде крок до бійки.
[500] У рукописі “karalimy”.
[501] У рукописі “Bog”.
[502] *erumpitur vox libera* – прориваєтся вільний голос.
[503] *cives* – громадяни.
[504] *libere,* a *non vivere in mancipio* – вільно, а не жити у неволі (у рукописі замість “mancipio” помилк. “more ipsio”).
[505] *dicendi libertas* – свобода слова.
[506] *ad licentiam* – до сваволі.
[507] *malignus... censor* – злостивий... критик.
[508] *zelum* – завзяття.
[509] У рукописі “w”.
[510] *praesens* – присутнім.
[511] *crimen* – злочин.
[512] *ad custodiam legum* – на сторожі законів.
[513] *umbra* – тінь.
[514] *quod deculare velle* – хотіти, що відрізати.
[515] *violata libertas consiliorum in persona mea* – була поґвалтована свобода зібрань у моїй особі (у рукописі замість “in” помилк. “cui”).
[516] *pro fide mea silere* – мовчати задля моєї присяги.
[517] *arbitrio* – на розсуд.
[518] *assentari* – підтакувати.
[519] *consulere ex conscientia* – радити відповідно до сумління.
[520] *custodes legum et libertatum umbratiles* – формальні сторожі прав і свобод.

nium[521] y teraz biorę, y tosz da Pąn Bog *in facię Regipublicae*[522] od wm. m. m. pana *requiram*[523], ze *opprimimur*[524], y ze sie radzicz nie godzy: y pewnie, kiedi by nie o suspicie, do ktorych im kto *malignior et* tym *promptior*[525], iehałbym pewnie ztąd[526] zarazem, abym nie patrzył na takie *exempla*[527], z ktorych ia nicz innego *ominare*[528], telko *patria[e] ruina[m]*[529], nie mogę.

Zatym powolne braterskie posługy moie wm. m. m. panu oddaię. || **(арк. 663)**

Опублуковано: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 263. – S. 676–677.

№ 367

2 грудня 1653 р., табір під Гусятином. – Лист кримського хана Іслама Гірея III до коронного маршалка Юрія Любомирського про мирні переговори

Copyia listu hamskiego [Islam Gereja III] do i. m. p. marszałka koronnego [Jerzego Lubomirskiego].

Iasnie wielmozny miłosczywy panie marszałku a moy kohany przyiacieliu nasz myły!

Dosły mie listy od wm. m. p. przez Sefera tłumaca[530] y i. m. p. kanclerzskie. Iako i. m. p. woiewoda krakowsky [Stanisław Lubomirski], ociec niebosczyk wm. m. m. p., przyiacieliem beł, myędzy monarhamy zgodę czinywał, tak y wm. m. m. p. zicę. Iako wolia kroliewska, iezeli hce z nami[531] zgodę czynic, będzie zgoda dobra między namy y wiecny pokoy będzie, a iezeli tes nie zehce, będziem wiedzieli, co s tym czynicz. Aliebym ia w. m. ziceł, zebis w. m. mieysce otrzimał niebosczyka oycza swego. Wiemi, ze nie mas tam przi tym dworze nad w. m. Iako w. m. zehces, tak będzie. Rozumiem, zezwolicie w. m. na czinienie zgody z namy, tedy będzie effect przyiazni między namy. Iako prętko będzie poszeł, wezmiesz w. m. od nas upominkow nasich, będziemi posziłac do siebie. A zatym oddaię w. m. Panu Bogu wszehmogącemu.

Datt[um] zpod Husiatynia z obozu die *2 10bris 1653*.

W. m. wsz[e]go dobra zycliwy Isliam Gierei, han, car krymsky, czerkiesky *m[anu] p[ropria]*.

Опублуковано: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 290. – S. 705–706.

---

[521] *in testimonium* – на свідка.
[522] *in facie Reipublicae* – перед лицем Речі Посполитої.
[523] *requiram* – вимагатиму.
[524] *opprimimur* – зазнаємо утисків.
[525] *malignior et* tym *promptior* – злостивіший і тим швидший.
[526] У рукописі "y tam".
[527] *exempla* – кари.
[528] *ominare* – передбачити.
[529] *patriae ruinam* – загибель вітчизни.
[530] Див.: *Грушевський Михайло*. Історія України-Руси. – Київ, 1996. – Т. IX. – Ч. 1. – С. 693; *Milewski Dariusz*. Kampania żwaniecka 1653 roku: Diariusze i relacje wojenne. – Oświęcim, 2016. – S. 52.
[531] У рукописі помилк. "z mami".

№ 368

2 грудня 1653 р., табір під Гусятином. – Лист кримського візира Сефера Газі-аги до коронного маршалка Юрія Любомирського про мирні переговори

Copya listu od Sefer Gazy do i. m. p. marsałka koronnego [Jerzego Lubomirskiego].

Iasnie wielmozny myłosczy[wy] panie marsałku a mnie wielce myłosczy[wy] panie y braczye!

Dosło mnye pisanie od w. m. przez Sefera tłumaca w. m., ktori powiedzyał nom o wszystkim. W. m. dziękuię, ze wm. m. p. nie opusczas nas, przyiacioł swoych, gdzie y o tym w. m. oznaimuies, ze sług moych mas u siebie, Setah[ę]*, sługę męgo, o ktorego wielce proszę w. m., zebys w. m., moy m. p., racił prz[y]słacz* tego sługę mego, Setaha na imyę, a ia tesz, w czymkolwiek będę mogł usłuzycz, gotow iezdem. Więm o tym, ze wm. m. p. iestes wielkym [pa]nem* przy dworze iego krolie[wskiey] mosczy y nad w. m. nie wydzę, kto by w taky[ch]* rzecach miał sprawyc, telko w. m. Iako sie będzies starał o to, b[ę]dzie* wszystko dobrze. Iako teraz wm. m. m. p. puncta zawrzecie z dobry[m]* zamisłęm, na wieky będzie z w. m. przimierze, a iako w. m. nie zehcecie, tak będzie, iako przedtym bywało. Y powtore wm. m. m. p. proszę, iako [przy]iaciel*, brat w. m. o tego sługę mego na imię Setah. A zatym z unyzone[mi]* usługami memy oddaię sie w łaskę wm. m. p.

Dat[um] pod Husyatynem *2 [10bris 1653]*[532]. || **(арк. 664)**

Опублуковано: Jakuba Michałowskiego księga pamiętnicza / Wyd. Antoni Zygmunt Helcel. – Kraków, 1864. – Dok. 291. – S. 706.

№ 369

4 грудня 1653 р., польський табір під Жванцем. – Лист анонiма про мирні переговори з кримськими татарами, польські втрати на війні та інші відомості

Copyia listu z obozu zpod Zwancza *die 4 de[cem]bris 1653*.

Sefer [тлумач] od hana [Islam Gereja III] *2 decembris* z listamy, kosz y tabor pod Husiatinęm zostawywszy, przisedł, z nim atalik [Ahmed Gazi aga][533], co tu beł na comissiey lubelsky. Zro[zu]miawszy z listow, z ktorih uznas, ze doszyc skłonni do pokoiu. Więcei sie piszac o tym nie godzy, alie Pąn Bog cos cudownego roby, tak sie dobrze od nich samych otwieraią rzeczy. Posedł[534] dzis w noczy atalik y nazad iutro sie pod Kamieniecz obiecał, zastawą ktorego tam odda, a p. [Krzysztofa] Koryckiego wezmye na to mieysce. O sobocie agowie sie zblyzą we dwoh tysieczy y od nas snadz ich mm. pp. marsałek [Jerzy Lubomirski], kanclerz [Stefan Koryciński], woiewoda rusky [Stanisław Lanckoroński], kas-

---

[532] Останній рядок аркуша втрачено. Дата відновлена за попереднім листом і виданням Якуба Міхаловського. Див. також: *Milewski Dariusz.* Kampania żwaniecka 1653 roku: Diariusze i relacje wojenne. – Oświęcim, 2016. – S. 52.

[533] Ibidem; *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 262.

[534] Слово правлене.

telan sędomierzsky [Stanisław Witowski] wyiadą y ia nieustane będę hciał znowu poznac sie z niemy. *Interym*[535] podiazdy hodzą. Od nas posedł beł p. [Jan] Kłodzynsky[536] w 10 horagwy, alie wcora ze dniem przyiahaly na nim az pod oboz y woysko wypadło w polie. Bardzo sie mało wrocieło do obozu zrazu, alie przez cały dzięn wyriwali sie z hrostow, gdzie beli zaciekli dlia zley sprawy. Przecię Kłodzinsky 2 razy postrzelon y p. Mielecko[537], Roskowsky, Skowinsky, Łisek, rohmistrze, zabyczy, ynsih rannih szyła y pobitych, wziętyh w niewolią niemało. P. Liniewsky, porucnik, zabyt, p. Alexander Minor wiecorem samim, iuz opłakany, powrocieł. Posedł beł az do nocy za niemy p. [Stefan] Czarnecky y p. [Jan Fryderyk] Sapieha[538], alie nic nie sprawieli. *In recompensam*[539] podiazd p. woiewody bracławskiego [Piotra Potockiego] pod samim kosem watahę niemałą zniosł y dwoh ięzykow dostał. Przy dniu Tatarowie nam podpadli y cos celiadzy zagarnęły.

A da P[ąn] Bog, da sie im sprawic, iesli te tractaty doydą, iako ia mocno ufam, tedy sie to przecię nie ukołysze przed srodą. A mi, cekaiącz, ze sie nieprzyiaciel uiedzie, nie rusemi sie przed niedzielią, to iest *14 10bris*, Lwow sobie kładziem *17* naidali *10bris etc*. || **(арк. 665)**

№ 370

16–18 грудня 1653 р., польський табір під Жванцем. – Новини про сутички коронного війська з українсько-татарським, укладення Жванецького договору та інші відомості

Auizy z obozu.

Die 8 decembris w dzięn poniedziałkowy, gdy beło swięto Niepokalaneg[o]* Poczęcya Naswiętszy Panny Mariey, Przenadostoinieysey Boga Rodzycze, był *conflictus*[540] z nyeprzyiacieliem, na ktorego i. k. m. *hoc stratagematae usus*[541], w rzkomo traktatamy chcząc *sedare bellum*[542] zacęte[my], abi *ab utrinque*[543] nie beło krwie rozliania y Tatarom, y kozakom, *supra iniquissimas conditiones fictitie*[544] (swoie maiąc na misli) pozwalał, a co innego *moli[e]batur**[545]. Tatarowie tes, ze im *libere*[546] wielie pozwoliono, chcieli iescze więcey cos wistraszyc, dopomagali sie *impossibilia*[547] y vpominkow zatrzymanych pretendowaly

---

[535] *interim* – тим часом.

[536] *Ciesielski Tomasz.* Od Batohu do Żwańca: Wojna na Ukrainie, Podolu i o Mołdawię. – Zabrze, 2007. – S. 256; *Milewski Dariusz.* Kampania żwaniecka 1653 roku: Diariusze i relacje wojenne. – Oświęcim, 2016. – S. 52.

[537] Далі закреслено “rohmistrz”.

[538] *Kersten Adam.* Stefan Czarniecki 1599–1665. – Warszawa, 1963. – S. 190–191.

[539] *in recompensam* – на компенсацію.

[540] *conflictus* – сутичка.

[541] *hoc stratagemate usus* – вдався до такої стратагеми (до таких військових хитрощів).

[542] *sedare bellum* – погамувати війну.

[543] *ab utrinque* – з обох боків.

[544] *supra iniquissimas conditiones ficticie* – понад вкрай невигідні умови вдавано; на вельми несправедливі брехливі умови.

[545] *moliebatur* – чинив.

[546] *libere* – вільно.

[547] *impossibilia* – неможливих речей.

wielie. Teraz sie domagaly kilku milyonow okupu. Wspomnieli y ow okup, co za p. krakowskiego [Mikołaja Potoskiego], niebosczyka, y inszych, ktorzy beli pouciekali z Krimu.

Krol i. m. bawył ych, zwabiaiąc do obozu. Ci nie postrzegli sie, podst[ą]pyli* pod oboz z wielką potęgą, swoią wielkoscią dufaiącz, ze mieli ustraszycz, alie nicz nie pomogło, bo nas[y] to iuz pilnuięczy. Kwarcia[ne]*, skoro tylko czas y pogodę upatrzily, smiało uderzyli sie o nie, gdz[ie]* łąnowych nas poszyłek troskę przibyło. Nicz drudzy wydząc, iako sie nas[zym]* szczęszczyło, *coniucta manu*[548] tak sie potęznie byly, yz utrącono Tatarow z k[o]zakamy* pod pięndziesiat tyszięczy. Naszyh zginęło stery tysziące, starostow kielka: p. starosta krasnostawsky[549], starosta winnicky [Andrzej Potocki][550], starosta ce[r]wonogrocky*. O p. staroscie kałuskym [Janie Zamoyskim], gdzie sie podział, *incertum*[551]. Han [Islam Gerej] beł w strahu, hetmana iego nayprzednieyszego zabyto, Szefer Aza agę, przednieyszych Tatarow niemało pobra[no]*, drugich pozabyiano. Chce tedy krol i. m. tę od Boga za przyciną Pa[n]ny* Naswiętszey (iusz *festa deuotissime Poloni colunt*)[552] *prosequi v[i]ctoriam**[553] y posłał 18000 woyska wibornego komonnika, yszby sie nie da[c]* Tatarom kupycz. Nadzieia w Panu Bogu, ze iuz, doszyc vkarawszy, ze[c]hce* milosciwie pocieszycz.

Tych 6000 kozakow, ktorych pod Socawą garlęm darowono, wd[zię]cnosczyą* oddaly, bo krolia i. m. zniescz [...][554] niebespiecnych, gd[zie]* stał, zwiodszy naliepse, przeprowadzyly, gdzie uderzyli kozacy, a nie nalaszsy, osukany zostaly. W tym gotowy nasy na nie uderzyly, y wtęncas to miano tego Szefer Azę[555] agę zabyc.

Triumphowono, P[anu] Bogu dziękuiac, w Lublinie, w Iarosławiu. Zgadząne y || **(арк. 666)** te nowyni pisane ze Lwowa do oycow iesuitow, y do Włohow etc.

I to tez pyszą, ze armatę naszy odięły kozakom, dział niemało burząсyh, czo pod Piliawcamy y pod Batowęm pobrali bely kozaczy.

Węgrowie z naszymi barzo sie popiszali. Podkawszi sie z nieprzyiacieliem, męznie go konali, ktorych cos trochę zginęło. Przybywa ych coraz niemalo od Rakocego z Węgier.

I. m. p. marsalek koronni [Jerzy Lubomirski] z krolem i. m. umawiał sie *in quibusdam*[556], ktoremu dano starostwo; takze i. m. p. kanclerzowy [Stefanowi Korycińskiemu] po imosczy paniey marsałkowey nadworney [Elżbiecie] Kazanowskiey.

Te awizy *de data die 16, 17, 18 decembris 1653*.

---

[548] *coniucta manu* – спільними зусиллями.

[549] Див. коментар до док. 278, прим. 220.

[550] Андрій Потоцький, вінницький староста (пізн. брацлавський воєвода), не загинув під Жванцем.

[551] *incertum* – невідомо; далі закреслено: "(Hmielnickyego udawano, ze go zabito)".

[552] *festa devotissime Poloni colunt* – поляки дуже побожно шанують свята.

[553] *prosequi victoriam* – святкувати перемогу.

[554] У цьому місці частина тексту документа пропущена.

[555] Слово правлене.

[556] *in quibusdam* – в чомусь.

№ 371

Новини про укладення Жванецького договору між королем Яном Казимиром і ханом Ісламом Гіреєм III та розпуск татарських загонів у Короні й Литві за здобиччю

Stanąły pewne tractaty z hanęm Isliam Gyereiem tatarzskym, ze ym zaplaczyc obiecano zatrzimane kozuchy y teraz płaczycz co rok obieczano Tatarom po zł[otych] 60000[557]. A Tatarowie szie ofiarowali pokoy trzymac y przimyerze z krolem i. m. y Rzecząpospoli[tą] y yscz na kazdego nieprzyiacielia (y na same kozaky pomoc, iesli nie będą hciely bydz posłusny kroliowy i. m. y panom swoym)[558] etc. A tak Tatarowie ustąpieli do swey ziemye.

Kozakow przy tractatach nie beło, ani tesz z niemi nycz nie stanęło. Woyska sie roziehały z obozow. Woysko koronne na liezach zostało na Ukraynie, a z woiewodztw pozwoliono im, mianowyczie z krakowskiego, po zł[otych] 20 z łąnu posłacz tam na Ukraine wzgliedęm staty. Kozaczy do domow swych na zimę rozesły sie, a częscz woyska przy Hmieliu posło kozakow do Czehryna.

Krol i. m. powroczyeł szczęslywie do Warszawy wylyą Bozego Narodzenia y i. m. p. marszalek koronny [Jerzy Lubomirski].

Tatarowie po odesczіu woyska z obozu koronnego zagoni rospusczieli az pod Liublyn y pod Zamoysczie y roznie wielie plionu nabrali, liudzi roznego stanu, dostatkow, bydła, bez swey skody zagnaly do swey ziemie. Zostali na zimę zymowac na Ukrainie Tatarowie, cekaiąc zapłaty obiecaney, a kozaczy y cern ruska statyie im wolieli dawac, zywnosczy, dostatky, anizely lackym zołnierzom. Tatarowie, gdy hłop nie miał co dac, to mu Tatarzyn wzyął zonę, corkę, sina y zagnał do ordy albo okupyc musział. Przecię na to mny dbaly [...] hłopy [...][559]. W Litwie na 12000 nabrali sliahty Tatarowie y [...][560]. || **(арк. 667)**

№ 372

31 грудня 1653 р. – Нотатки про королівську інструкцію на сеймик Краківського воєводства у Прошовичах та обрання послів на сейм

Seymyk beł w Proszowyczach na seym walny seszczniedzielni warszawsky. *Die vltima de[cem]bris 1653* pocał szie wilią Nowego Liata, a skonceł sie *6 ianuary* w dzięn Trzech Kroliow *1654*.

Beł posłęm od krolia i. m. na seimik i. m. xziadz[561] Przilęczky [Stanisław Przyłęcki][562], kanonyk poznansky. Propositią od krolia i. m. bardzo obserną czytał y list od krolia i. m.

Marszałkięm beł obrani na tym seimiku i. m. p.[563] [Władysław] Rey, stolnyk krakowsky, starosta lybusky, człek rosądny, dobry, do ktorego przystęp

---

[557] Надпис на маргінесі: "[Czer]wonych* [zło]tych* osm[dzie]siąt* tyszię[czy]* zatrzimane [ko]zuhy*".

[558] У рукописі дужку не закрито.

[559] У рядку наприкінці аркуша втрачено кілька слів.

[560] Текст останнього рядка аркуша втрачено.

[561] Далі пропущено місце для імені.

[562] *Pukianiec Mikołaj.* Organizacja i funkcjonowanie poznańskiej kapituły katedralnej w XVII wieku / Dysertacja doktorska; Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu. – Poznań, 2013. – S. 38.

[563] Далі пропущено місце для імені.

beł łaskawy. Suplyk przymowanie od miast roznych, ktorych sieła beło, suplykuyącz o odpusczenie copowego czasu powietrza; takze, zeby znieszіona duplya beła poborowa z rzęmięsnykow y teraz, y na potym zeby więcey nie beła; y o zołnierza, aby od stanow[y]sk ych nie beli uczisnieny zołnierzskych y zeby respectowaly [zołnierze] na znisczenie miast y miastecek.

Posłamy obrano na seim[564]:

i. m. p. [Jan Klemens] Branicky, podkomorzy krakowsky;

i. m. p. [Władysław] Rey, stolnyk krakowsky;

i. m. p. [Stanisław] Hrząstowsky, pocędek krakowsky;

i. m. p. Smietanka [Hieronim Śmietanka], podstarosczy krakowsky;

i. m. p. Ion Dębinsky [Jan Dembiński], podkomorzyc krakowsky;

i. m. p.[565] [Władysław] Lubowieczky.

W instructyey od krolia i. m. beła nawiększa rzecz o zapłaczie długow, aby radzyeli o obronie dalsy Korony y koncenyu tey woini z nieprzyia[cieliem];

o zapłaczye zolniezowy zupełni z ukontentowaniem;

o dalszym zaciągu woyska w służbę;

o znieszieniu ban[i]ty, infamy na zołnierzach, rohmistrzah otrzimani;

o nobilitatyą xziązęcia [Jerzego II] Rakocego sina iego starszego [Franciszka Rakoczego];

o nobylitatyą za Ormianinem, ktori wygadzał zołnierzom, Hanzanow[ym]* [Mikołajem Hadziewiczem][566], ze mu winno 300000;

o nobylitatyą Włocha Pyczeniego [Jana Dżiboniego (Gibboni)][567];

zeby na hiberni zołnierzom statye obmislieli;

zeby obronę y naprawę zomkow obmislieli, mianowicie Kamienca Podo[l]skiego* y Smolenska, y ynsze pogranicne[568]. || **(арк. 669)**

№ 373

31 грудня 1653 р. – Інформація з коронного скарбу на сеймик Краківського воєводства у Прошовичах стосовно податків для зарплати військові

Informatya posłana na seymyk do Prosowycz, seym seszczniedzielni poprzedzaiączy, ktory beł *die vltima de[cem]bris 1653*, od i. m. pana Bogusława

---

[564] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CLII–185. – S. 489.

[565] Далі пропущено місце для імені.

[566] *Ochmann-Staniszewska Stefania, Staniszewski Zdzisław*. Sejm Rzeczypospolitej za panowania Jana Kazimierza Wazy: Prawo – doktryna – praktyki. – Wrocław, 2000. – T. 1. – S. 167.

[567] Ibidem.

[568] Далі на арк. 668 викреслено текст з початком інструкції:

“Instructi abo artikuły pp. posłom na seym warsawsky walny seszczniedzielni, ktory przipada *11 february 1654:*

1. Naprzod kroliowy i. m. podziękowac *solieniter* [урочисто] za odwazne prace, trudy y pyecołowanie woyska w obozie, takze pp. senatorom [koronnym], ktorzy beli przy boku krolia i. m., y W. X. Litewskiego.
2. Proszyc k. i. m., zeby wakantye beły rozdane, a mianowicie buława wielka koronna *cum consensu omnium ordinum* [за згодою всіх станів], a zeby krol i. m. odpoczął sobie po pracach.
3. Pytac szie o woysko, cęmu...”. На цьому текст обірвано. Переказ цієї інструкції вписано до рукопису далі, див. док. 374.

Lesczinskiego, podskarbiego koronnego, strony zapłaty zołnierzom y podatkow, poborow[569].

Informatya skarbowa krotka *ratione*[570] osmi poborow na seimie warsawskym skonczonym 1652 vchwalionych, iako tes y *ratione* 34 poborow, na tymze seimie vchwalionych na woyska pięndziesiat tysięczy, ktore miało bydz *a die 1 8bris 1652 ad diem 1 8bris 1653*, a nie beło go *in eo numero*[571].

Naprzod, trzeba sie kazdęmu z pamięcią recolligowacz y z constitutiey informowacz, ze przed seymem skonconim warsawskim, na ktorim te osm poborow pozwoliono, ostatne beły podatky na seimie 1650 *vltimis diebus 10bris* vchwalione po 6 poborach na kazdą cwierc, y trwało tak w słuzbie woysko bez 4 cwierczy az do seimu, ktory beł *in anno 1652*, na ktorim tęmuz woysku continuatia podatkow po sesciu poborach miała bydz uchwaliona. Ktory seym, yz sie rozerwał, podatky zadne nie uchwalione [beły]. Zostało tedy woysko w borgu *a die 1 ianua[ry]* 1652 usque ad die[m] 1 octobris eiusdem 1652*[572] bez trzy całe cwierczy.

Po bathowskiey dopiero seim cinił *rationes* długu Rzeczypo[spolitey] owych trzech cwierczy *a ianuario ad 8brem*[573] borgowych. A ze ani skarb, ani Rzeczpo[spolita] nie mogła wiedziecz, [iak] wielie woyska beło w kazdey tych trzech cwierczy, bo popisanie nie beło. *In omnem euentum*[574] pozwolieła Rzeczpo[spolita] osm poborow na zapłacenie tych trzeh cwierczy wsystkięmu woysku y oraz na temze seimie pozwoliła 34 pobory na woyska 50 tysz[ię]czy* *a 1 octobris 1652 ad 1 8bris 1653*.

Na seimie zas brzeskym *an[n]o 1653 in aprili*, kiedi od skarbu *deductum*[575], ze osm poborow *non suficiunt*[576] zapłaczyc tych 3 cwierczy, poniewaz, yz seim był *in aprilis*, wiedziała Rzeczpo[spolita], ze 50 tiszięci woyska przez te dwie cwierczy *ab 8bre [1652]*, iako *instituit*[577], nie beło. Zaczym tesz tak wielie podatkow, iako na 50 tyszięczy woyska uhwaliono było, na nie nie mogło wyniscz.

S tych tedy zbytnych podatkow kazali *suplere defectu[m]*[578] osmi poborow będą mogły zapłaczycz y te dwie cwierczy darowne. W tym wszistkym *secutu[s]* skarb *mentem constituit Regipub[licae]*[579], cego nie dostawało do osmy poborow. Supplementował ie z tych podatkow Rzeczypospo[litey], chocz || **(арк. 670)** nycz oszobliwego nie uhwalono beło y woysku *ad 1 iuly 1653* przez assignatie *maxima ex parte*[580] zapłaczyl y gdybi wydane podatky, iako pozwolione *ad amussim*[581] zapłaczyc *ad primam iuly*. Iakos czodzienne woysko wydawa

---

[569] Перед цим заголовком надпис Ґолінського: “1653, na seymik do Prosowyc”.
[570] *ratione* – щодо.
[571] *in eo numero* – у тому числі.
[572] *a die 1 ianuarii 1652 usque ad diem 1 octobris eiusdem 1652* – від дня 1 січня 1652 року аж до дня 1 жовтня того ж 1652.
[573] *a ianuario ad octobrem* – із січня по жовтень.
[574] *in omnem eventum* – у будь-якому разі.
[575] *deductum* – повідомлено.
[576] *non sufficiunt* – не вистачає.
[577] *instituit* – постановив.
[578] *supplere defectum* – компенсувати нестачу.
[579] W tym wszistkym *secutus* skarb *mentem constituit Reipublicae* – виконуючи ці розпорядження, скарб дав знати Речі Посполитій.
[580] *maxima ex parte* – більшою мірою.
[581] *ad amussim* – пунктуально.

assignatie y na cwartą cwiercz iuliusową, gdiby *ad ammissim* wydano podatky vchwalione w Brzesciu Litews[kim], a hocz s połowycze uchwalionych dawnych retent do tego czalie by szie *ad 1 octob[ris] 1653* woysku zapłaczyeło y nie zostawały by *penitus*[582] w długu Rzeczpo[spolita], chyba po *a prima 8bris 1653*, bo tez zadnich podatkow Rzeczpo[spolita] nie uhwaliela, czo wszystko tak *deducitur*[583].

Naprzod, na commissiey lwowskiey y z regestrow poprzysięzonych, ręką i. m. p. marszałka [Jerzego Lubomirskiego] y ich mm. pp. comissarzow podpysanich, ktore regestra kazdy horągwy skarb *producet circa calculationem patet*[584], ze w tych 3 cwierczyach borgowych, na ktore 8 poborow Rzeczpospo[lita] pozwolieła, woyska było, a mianowyczie:

in ianuario numero[585] woyska 25353, na ktore vczini zł[otych] 951196;

in aprili numero woyska 25205, na ktore vczini zł[otych] 946239;

in iulyo numero woyska 18671, na ktore vczini zł[otych] 707176.

Suma długu vczyni tych trzech cwierczy zł[otych] 2604511, to iest dwa myliony sesczkroc sto tysięczy y stery tysziące pięczset iedenasczye.

Na to Rzeczpospolita obmislieła poborow osm, ktore czynią zł[otych] 1398126/8–9, to iest trzinascziekroc sto tiszięczy dziewiendziesiąt y osm tyszięci sto dwadzieszcya y szescz złotych, groszy osm y piniędzy dziewięc.

Zostaie nom dopłaczycz zł[otych] 1206484/21–9, ktorey trzeba *suplere*[586] według brzeskiego seymu *ex superabundantia*[587] podatkow na pięndziesiat tyszięczi woyska vchwalionych. Tych tedy podatkow *a die 1 8bris* pozwolionych na cztery cwierczy *ea est ratio*[588]:

Naprzod *sciendum*[589], is[z] poborow 34, ktore woiewodztwa niektore podług starey tariffy placzą, a drugie zas według constitutiey swiezych na seymach declarowanych czynyą *sine abiuratis*[590].

A z ordinarynych y nie z ordinarynych prowentow po seimie brze- || **(арк. 671)** skym oddanych suma tedy wszistky percepty, ktora do skarbu częsczyą *per assignationes*[591], częsczyą tesz gotowemy *cum ordinariis et extraordinariis prouentibus*[592] wesła, y ktora ma iescze dopiero wniscz, *facit*[593] zł[otych] 7507288/14–8.

Na ktorą sumę było woyska według regestrow na comissiey przed ich mm. pp. comissarzamy liquidowanich poprzysięzonich y wszistkych i. mm. ręką y i. m. p. Ierzego Lubomierzskiego, hrabie na Wisniczu, marszałka wielkiego koronnego, generała krakowskiego, spiskiego starosty etc. podpiszanich, ktore *pro documento*[594] zostaią w skarbie.

---

[582] *penitus* – повністю.
[583] *deducitur* – повідомляється.
[584] *producet circa calculationem patet* – виставить, видно при рахунках.
[585] *in ianuario numero* – у січні кількість.
[586] *supplere* – поповнити.
[587] *ex superabundantia* – з надлишку.
[588] *ea est ratio* – такий є рахунок.
[589] *sciendum* – варто знати.
[590] *sine abiuratis* – незважаючи на збитки.
[591] *per assignationes* – через асигнації.
[592] *cum ordinariis et extraordinariis proventibus* – з доходами звичайними та надзвичайними.
[593] *facit* – становить.
[594] *pro documento* – на доказ.

Videlicet[595]:

in octobri[596] *1652* belo woyska 36542, ktorẹmu przihodzi zł[otych] 1377289;

in ianuari[o] 1653 beło woyska 35365, ktoremu przihodzy zł[otych] 1327509;

in aprili[597] *1653* beło woiska 36534, ktoremu przihо[dzi] zł[otych] 1359675.

A nad to zostawały dwie cwierczy darowne na seymie brzeskym pozwolione; pieniędzy na nie nieobmislionych przihodzy 816646.

Na traktamenta woyskowe dwoiakie przes dwie commissie y z osobna dorocne vczyny zł[otych] 78700;

na więzniow y postrzelanych *ex ui comissionis*[598] widano zł[otych] 40000;

na sollarya comissarzskie przez dwie comissye mieskania niedziel 18 y woyskowych vkontentowanie wisło zł[otych] 92378;

na rozne długy constitutyą brzeską approbowane y expensa hetmanskie wysło zł[otych] 131491;

na rozne legatye, Moskwę, artileryą podług constitutiey na przesłym seymie brzeskym vchwaliony, trubeczkych pięniędzy pozycanych oddanie y inszych, co potym na seimie *deducetur*[599], zł[otych] 416097; || **(арк. 672)**

a na ostatek na suplementowanie owych osmi poborow, ktore nie wystarczały woysku, trzeh czwierczyach borgowych będącemu *ante octobre ex intentione Reipubli[cae]*[600] na seymie brzeskym, iako to *patet*[601] vczyni suma zł[otych] 1206484/21–9.

Summa tedy długu wszistkiego *a die 1 8bris 1652 ad die[m] 1 iuly 1653* znaydowało sie podług tey specificatiey zł[otych] 6846269/21–9.

Skąd snadnie kazdy wiedziecz moze, ze gdybi *ad amussim* uchwalione podatky beły oddane, tedy skarb dług wiszey wywiedziony *ad 1 iuly 1653* zupełnie zapłaczy y iesce by zostawało na cwiercz iuliuszową zł[otych] 661818/12/17.

Do tego przyłozywsy restę z osmy poborow zł[otych] 196011/21–9.

Zaczym zostawało by na cwartą iuliuszową cwiercz, gdybi *ad amussim* zapłaczyły woiewodztwa *in summa* zł[otych] 857030/14/8.

Skarb iednak, czo *notandum*[602], y gotowemy, y assignatiamy, ktore niemal wszystkie beły, nie zapłaczył *realiter*[603] na tę generalną percepty siedmi milionow piączykroc sta tiszięczy y siedmi tiszięczy dwuset osmidziesiat y osmi złotych, groszy 14, piniędzy 8, iezeli sie *assisten[tiae]*[604] wracac nie bedą, tylko co zł[otych] 6283529/11–13.

Zostaie tedy iescze płaczycz skarb *ad 1 iuly 1653* zł[otych] 562740/9–13.

Na co zostawa po woiewodztwach z osmi poborow resti zł[otych] 196811/21/9.

---

[595] *videlicet* – а саме.

[596] У рукописі “in octobre”.

[597] У рукописі “in aprilis”.

[598] *ex vi comissionis* – силою комісії.

[599] *deducetur* – буде показано.

[600] *ante octobrem ex intentione Reipublicae* – перед жовтнем на жадання Речі Посполитої.

[601] *patet* – видно.

[602] *notandum* – варто зауважити.

[603] *realiter* – у дійсності.

[604] Непевне відчитання (у рукописі скорочено “assistan”). *Assitentiae* – допомоги.

A s poborow *num[ero] 34* zostawa *saluo calculo*[605] z niektoremy woiewodztwy zł[otych] 1223759/2/12.

Suma rest po woiewodztwach będących – zł[otych] 1419770/24/12.

Z ktorych, zapłaczywszy restę *ad 1 iuly 1653* zostawaiącą, *ui-* || **(арк. 673)** *delicet* zł[otych] 562740/9/13. Zostało by na iuliusową cwiercz *ad die[m] 1 8bris 1653* zł[otych] 857030/14/8. Iako szie wyzey spomniało, iezeli zas ta summa wystarczy na cwartą iuliuszową cwiercz, poniewaz do skarbu nie szą iescze oddane popiszy tey cwierczy, nie moze *constare*[606] skarbowy, ale hocby czo braknęło, gdyby dawnieyszych retent iakąkolwiek cząstkę oddano *de plano*[607] y cwiercz bi szie zapłaczieła. A tak Rzeczpospolita zadnih długow nie ma, presuponowawszy *exaltam solutionem ad 1 8bris*[608], coby zas za dług beł *a 1 8bris*. Nie maiącz zadnych tey cwierczy regestrow popyszowych, skarb dacz szłusney informatiey nie moze. Dług iednak stąd iest tęn, ze iuz *a 1 8bris* zadne podatky po woiewodztwach *non currant*[609] y *mere*[610] w borgu woysko zostaie.

Rachowono, y i. m. p. [Stanisław] Hrząstowsky, pocędek krakowsky, to w kolie na seymiku mowieł w Prosowycach, ze ta woyna z kozaky, iako szie poczęła 1652[611] *usque ad an[ni] 1653*, wysło na zołnierza piniędzy przez podatky siedmnasczie milyianow y kielkakrocz sto tyszięczy etc. za dwie lieczye, okrom ynsych strat piliawieczkych w obozie y piersych u Zołtych Wod, pod Korsuniem, pod Bathowęm y indzy etc. Takze okrom staty zołnierzskych, pinięznych y chliebem wybierayączych po miastach y wszyach. || **(арк. 674)**

№ 374

31 грудня 1653 р.[612]*, Прошовичі. – Переказ інструкції послам Краківського воєводства на варшавський сейм, що мав зібратися 11 лютого 1654 року*

Artykuły abo instructya pp. posłom na seim walny szescznyedzielni warsawsky, ktory sie ma zacąc *die 11 february 1654*.

1. Naprzod kroliowy i. m. podziękowac *solieniter*[613] za oyczowskie piecołowanie y odwagy, pracze woysku w obozie bez wszistkie te czaszy.

2. Takze podziękowac y pp. senatorom, ktorzy bely przy boku krolia i. m. y w obozie, mianowiczie i. m. p. Ierzemu Lubomierzskiemu, marszałkowy koronnemu, y i. m. p. [...][614].

---

[605] *salvo calculo* – з можливістю помилки в розрахунках.

[606] *constare* – бути відома.

[607] *de plano* – одразу.

[608] *exaltam solutionem ad 1 octobris* – переплату до 1 жотвня (у рукописі “exalata” замість “exalatam”).

[609] *non curant* – не сплачують.

[610] *mere* – цілком, абсолютно.

[611] Переправлено з “1648”.

[612] Датування за вид.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CLII–185. – S. 489.

[613] *sollemniter* – урочисто.

[614] Далі Голінський залишив порожнє місце, текст не дописано.

3. Proszycz krolia i. m., zeby wakanczyie wsystkie rozdał, a mianowyczye buławę wielką koronną oddał *cum consensu omnium ordinum*[615], na ktorego szie ih moscz zgodzą. A proszycz, zeby krol i. m. odpoczął sobie po tych praczach y nie wdawał sie w takie niebespiecenstwa wielkie.

4. Pytac szie o woysko, ktorego miało bydz pięndziesziat tyszięczy, a nye beło go, telko trzydzieszczy, mało więcey, na ktore 50000 Rzeczpospolita podatky wydała, gdzie sie piniedze podzyały y czemu woysko zupełne nie beło.

5. Zeby dano *rationes*[616], czemu woysko czałe liato proznowało y darmo czas strawiely, pod Gliniani obozem lieząc y w obozie pod Kamięnczem, gdysz *in augusto* y *7ber* dwa miesiąca darmo liezali w obozye, bo han [Islam Gerej III] z Tatary az *yn octobri*[617] przise[618].

6. Zeby dano *rationes*, czemu wolno zdrowo wypusczono kozakow Soczawy z obliężenia; kto tego przyciną, zeby beł karany.

7. Iesli woysko osobne beło kwarcyane, ktoremu płaca ma yscz z kwarty starostw, a nie s tych piniędzi, co na służebnego zołnierza piniądze składaią, a zeby vsarza zołnierza howano y zaciągano.

8. Zeby insze woiewodztwa vczyniely coequatyą swich podatkow, iezeli ie wydały według uchwały, a iesli ktore co winni, zeby oddaly *sub penis*[619].

9. Zeby zołnierza na dalse poparcie tey woyni[620] zacyągnac 30000 a porzannego pienieznego, osobno zeby beło, kwarczyany, a zaciągnąc zołnierza vsarzow, kozakow, Węgrow, niemiecky piehoty albo draganiey ze 4000. Raitarow nie howac, bo co kostuie 3000 raitarow, to za te piniadze będzie 11000 kozakow. || **(арк. 675)**

10. O soli, zebi w zupach sliachczye becka beła przedawana po zł[otych] 4/4, a bołwany po zł[otych] 4/4, okrom kupcza insego. Vrzad podkomorzsky azeby zostawał we swey wladzy y prerogatywie, zeby zupa nie wdawała sie w rządy podk[o]morzskie*, ani commissya zadna zeby nie beła bez i. m. p. podkomorzego.

11. Zeby exorbytantye bely na tem seimie skonczone.

12. Indigenat dacz sinowy starsemu xzyazęcia [Jerzego II] Rakoczego [Franciszkowi], inszym nie pozwalyacz.

13. Zeby seym prolongaty nie miewał, telko iako cas naznaconi nieszie, ani przy swiecah w noczy.

14. Condemnaty zołnierzow aby bely zniesione *cum satisfactione*[621] stronie.

15. Za pp. rochmistrzamy 4 powiatowemy prozbę wniescz, zebi z nich zniesione bely condemnaty.

16. Zeby na podnosenie pyniedzy nie wihodzyely mandaty, ani na znizenie.

17. Zeby bespiecenstwo beło warowane pp. disydentom y pogrzeby ych.

18. Zeby w Podgorzu beła obrona uchwaliona od rozboynikow y naieznikow.

19. Zeby złotnyczy srebro robiely 14 proby pod winamy.

---

[615] *cum consensu omnium ordinum* – за згодою всіх станів.

[616] *rationes* – звіт.

[617] У рукописі “yn octobre”.

[618] Далі закреслено: “(Gdy krol i. m. miał tę woynę w tym roku skonczyc)”.

[619] *sub poenis* – під загрозою покарання.

[620] Далі помилк. ще раз написано “zołnierza”.

[621] *cum satisfactione* – із відшкодуванням.

20. Zeby obrona beła obmisliona Smolenskowy y Kamięncowy Podolskiemu y naprawa. Zaplata piehoczye służebnei tamze.

21. Zeby z p. [Pawła] Orzehowskiego[622] actya [prawna *in causa religionis*[623], do ziemstwa lubelskiego inwentowana][624] xziędzem[625] plebonem swoym o zbudowanie zboru nowego y skoł kalwinskych, zniesiona beła.

22. Zeby i. m. p. Slihtink [Jonasz Szlichtyng (Schlichting)][626] beł do czczy przywroconi, co beł condemnowani o durkowanie kziązek kalwinskych.

23. Zeby rewyzya dosła y liczba o wybranczach.

24. Zeby zołnierze nie stawaly w Krakowie, w Kazimierzu, w Klieparzu, w Olkusu, Wielice, w Bohny.

25. Zeby zołnierze zostawali na stanowiskach na Ukrainie. Postopiono im statye łąnowe po zł[otych] 20 z łąnu iednego na rok piniądzmy dawacz (y tam zostali),

Y drugie artykuły bely. || **(арк. 676)**

Опубліковано: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – Dok. CLII–185. – S. 489–497 (повний текст).

№ 375

Нотатки про звіт краківського підсудка Станіслава Хжонстовського з рахунку за чоповий податок за три роки

Na tem seymiku czinieł rahunek s czopowego i. m. p. Stanisław Chrząstowsky, pocędek krakowsky, za trzi liata, ktore trzimał przez arędę. Na rok miał dawacz po osmdziesiat tyszięczy. Wzgliedęm powietrza odpusczieli mu imo[scz] pp. puł roka ostatnie, czo przez powietrze defalkowali 40000.

Miastom tez takze ma imscz odpusczyc te puł roka, a insze retenta ma wybieracz i. m., co mu przez pułtrzecia liata nye poplaczyeły.

Iako rahunek i. m. czinieł p. poczędek:

dał gotowych zł[otych] sto dzieszięc tyszięczy;

i. m. p. Czernykowy dał zł[otych] 15000;

ma na decretah, ktore i. m. obiecał oddac, do tego 25000;

defalky na zapowietrzone puł roka – zł[otych] 40000;

nie dobrał i. m. dlia ubostwa y nędze miast znisconich 50000.

Zgodzieli sie ich moscz y kwitowali i. m. p. pocętka ze wszistkiego, okrom co ma oddac 25000.

---

[622] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 495, 509.

[623] *in causa religionis* – у справі релігії.

[624] Текст у квадратних дужках пропущено у рукописі; відновлено за вид.: Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 495.

[625] Далі закреслено “Piaseckym”.

[626] Akta sejmikowe województwa krakowskiego / Wyd. Adam Przyboś. – Wrocław; Kraków, 1955. – T. II: 1621–1660. – Cz. 2. – S. 495.

№ 376

Новини про чоповий податок, ухвалений на сеймику перед сеймом у Бересті-Литовському, з нотатками стосовно його вибирання в Казимирі

Zaczina szie na nowe czopowe z uchwały takze seimyku przed seimem w Brzesciu Litewskym na trzy liata *a die 10 8bris 1652*. Piersa cwierc konczi sie *die 10 ianuary 1653*; pocina sie druga cwiercz *die 10 ianuary 1653*, a konczi szie *die 10 aprilis [1653]*. Te puł roka darowali imscz miastom na zapomozenie y na zaplatę zupełna poborowey duplie od rzemięsnikow pułpiętnastu i. m. p. podstaroscięmu krakowskięmu [Hieronimowi Śmietance], ktori beł poborcza.

Takze pułdwanasta i. m. p. podrzęncęmu [Marcinowi Piegłowskiemu], ktori beł poborcą do nich.

A do[627] rok wibierania copowego, *a die 10 aprilis* pocąwsy *1653*, deputowano za pp. czopownikow imsczy i. m. p. Helemskiego [Jana Ścibora Chełmskiego], łowcego krakow[skiego], y i. m. p. [Aleksandra] Płazę, starostę robstinskiego, ktorim *solarium*[628] 3000 postąpiono obiema w nagrodę prace. A miasta zeby vrzad wibierał *ad fideles manus*[629] y oddali imsczyom piniądzę, przisiagszy w grodzie przy regestrah, iak sprawiedliwie wibrali y oddali. || **(арк. 677)**

V nas w mieszczye Kazimierzu deputowali sposrotku sie pp. raicze do wybieranya czopowego, ktore sie zacęło *die 10 8bris 1652* na rok, a skonczi sie *die 10 8bris 1653*, p. Woycieha Zawadę, p. Mathyasa Briskiego, p. Pawła Przytułowycza, radziecz. S tego roku puł roka miastom pierse darowone, a drugie *sub iuramento*[630] w g[r]odzie oddacz powinni i. m. p. Płazie, staroscie robstinskięmu, y i. m. p. Hełemskięmu, łowcemu krakowskięmu.

Znowu na drugi rok zaczina sie czopowe *die 10 8bris 1653* piersi kwartał, a konczi sie *10 ianuary 1654*. Drugi kwartał poczina sie *10 ianuary [1654]*, a konczy sie *die 10 aprilis [1654]*. Na to puł roka y dali na drugie puł roka deputowali pp. raice p. [Szymona] Winarskiego, p. Woycieha Czyhoniowycza y p. [Andrzeja] Iasowskiego, alie p. Iasowsky uprosieł na swym mieysczu p. Iacuba Kwiatowskiego, radziec. Takze *sub iuramento* w grodzie, na regestra wibrawsy, oddac powinny i. m. p. Płazye, starosczye robsti[nskięmu] y i. m. p. łowcęmu.

Potym na seymyku *relationis* po seimye maią czy ich moscz rahunek vczynicz z wibrania takowego[631] copowego za rok, za co ym *soliariąm*[632] obiema ih mosczyom 3000 złotyh ofiarowali.

A na pułtora liata dopiero sie naradzycz mieli, iezely ie arędowacz, czyli miastom *ad fideles manus* pusczyc ie trzymacz, y o ine podatky.

---

[627] Слово повторене двічі.
[628] *solarium* – платню.
[629] *ad fideles manus* – у вірні руки.
[630] *sub iuramento* – під присягою.
[631] Слово правлене.
[632] *solarium* – платню.

ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ

1650

№ 1. Новини про рішення варшавського сейму стосовно підтвердження Зборівського договору та нобілітації трьох козаків, а також про татарське й англійське посольства до Варшави 11
№ 2. Новини про смерть Лукаша Опалінського та нові призначення великого й надвірного коронних маршалків 12
№ 3. 13 лютого 1650 р. – Нотатки про поширення чуми у Короні Польській 12
№ 4. 15 лютого 1650 р., Страдом. – Нотатки про вибирання у місті кварцяних стацій для коронної хоругви 12
№ 5. 19 лютого 1650 р., Казимир. – Нотатки про королівських драгунів у місті з викладом історії конфлікту між королевичем Каролем Фердинандом і Ремігіаном Пясецьким за Могильське абатство 13
№ 6. Нотатки про донативу на казимирських, краківських, веліцьких та інших купців і поголовний податок на євреїв Корони Польської 14
№ 7. Нотатка Мартина Ґолінського про початок третього термінату на 1650 рік 14
№ 8. 12 січня 1650 р., Варшава. – Новини про завершення шеститижневого сейму і сеймові рішення 15
№ 9. Нотатки про ухвали реляційного сеймику в Прошовичах від 27 січня 1650 року про побори в Краківському воєводстві і оренду чопового казимирськими райцями 16
№ 10. Нотатки про семигородське посольство на варшавський сейм..... 17
№ 11. 24 грудня 1649 р., Варшава. – Новини про призначення на сеймі Яреми Вишневецького великим гетьманом коронним на час ув'язнення Миколая Потоцького в Криму 17
№ 12. 25 грудня 1649 – 13 січня 1650 рр., Варшава. – Новини про смерть надвірного маршалка Адама Казановського, опис його похорону і призначення Юрія Любомирського на його посаду 17
№ 13. 7 січня 1650 р., Варшава. – Новини про смерть коронного підскарбія Яна Миколая Даниловича і призначення на його уряд Богуслава Лещинського 18
№ 14. Новини про смерть Лукаша Опалінського та нові призначення великого й надвірного коронних маршалків 18
№ 15. 2 березня – 16 квітня 1650 р. – Нотатки про вибирання жовнірських стацій за другу кварту і суд казимирських райців над двома драгунами 18

№ 16. 20-ті числа березня 1650 р. – Опис збройних сутичок міщан Казимира і Страдома з гусарськими хоругвами через вибирання стацій та судові рішення у цій справі 19
№ 17. Новини про посольство кримського хана Іслама Ґірея III до Варшави з проханням надати допомогу проти черкес 26
№ 18. 16 березня – 31 липня 1650 р. – Новини про прибуття московського посольства братів Григорія і Степана Пушкінів та Гаврила Леонтьєва до Варшави з описом їхніх переговорів 27
№ 19. 19 квітня 1650 р. – Новини про приїзд до Варшави українського посольства на чолі з Самійлом Богдановичем-Зарудним і дипломатичні зв'язки Богдана Хмельницького з придунайськими країнами 28
№ 20. Нотатки про смерть у Варшаві представника російського посольства і доправлення його тіла до Москви 29
№ 21. 1650 р., лютий – квітень. – Новини про звільнення з татарського полону коронного гетьмана Миколая Потоцького і викуп за польного гетьмана Мартина Калиновського 29
№ 22. 1650 р., квітень. – Новини про смерть познанського біскупа Андрія Шолдрського і призначення Казимира Флоріана Чарторийського на його місце 30
№ 23. Нотатки про розпорядження військових комісарів у Львові для Єроніма Радзейовського повернути львів'янам їхні кошти, зібрані під час його втечі з Пилявецької битви 30
№ 24. Нотатки про призначення гебдовського абата Яна Людвіка Стемпковського коад'ютором кам'янецького біскупа Михайла Еразма Дзялинського 31
№ 25. Новини про конфлікт краківського підстарости Єроніма Сметанки і лівського старости Стефана Оборського стосовно збройного в'їзду драгунської хоругви до краківського замку 31
№ 26. 22–29 квітня 1650 р. – Опис історії про пограбування костьолу в Ченстохові та спробу продати у Кракові викрадені речі 32
№ 27. 9 травня 1650 р. – Новини про наказ Яна Казимира до міщан Кракова стосовно мита для купців і ремісників 33
№ 28. Новини про затримку в Москві польського гонця Тибурція Бартлінського 33
№ 29. Новини про події в Україні та наміри кримського хана іти з військом на допомогу польському королю 34
№ 30. 19 травня 1650 р., Варшава. – Опис конфлікту великого коронного маршалка Юрія Любомирського з краківським райцею Філіпом Уттіні 34
№ 31. 31 травня 1650 р., Краків. – Опис Мартина Ґолінського студентських нападів на протестантів і євреїв у Кракові 35
№ 32. Компут війська Речі Посполитої, ухвалений на варшавському сеймі 1649–1650 року 36
№ 33. Нотатки про кількість козаків у реєстрі Війська Запорозького і переліком полків, записаних до київських ґродських книг, з реплікою Мартина Ґолінського 40
№ 34. 2–3 червня 1650 р. – Переказ історії про згвалтування у Велічці та суперечку між жупником Яном Вайгардом Вжесовичем, бурмістром і райцями з цього приводу 41
№ 35. 4 червня 1650 р. – Новини про пошуки і покарання студентів та інших осіб, причетних до грабіжницького безладу в Кракові 42

№ 36. 4 травня 1650 р. – Новини про смерть краківського каноніка Олександра Бжеського 43
№ 37. Новини про початок роботи капітули бернардинів у Страдомі 43
№ 38. 10 (20) березня 1650 р., Київ. – Наказ Богдана Хмельницького послам до польського короля Яна Казимира 43
№ 39. 3 травня 1650 р., Варшава. – Відповідь Яна Казимира послам Богдана Хмельницького на його вимоги стосовно дотримання статей Зборівського договору 45
№ 40. 24 травня (3 червня) 1650 р., Чигирин. – Універсал Богдана Хмельницького про відправлення трьохсот козаків київського полковника Антона Ждановича для збору війська на з'єднання з кримським ханом Ісламом Ґіреєм III проти черкесів 47
№ 41. 18 травня 1650 р. – Новини про лист київського воєводи Адама Киселя до Варшави 48
№ 42. 19 травня 1650 р. – Новини про листи з Кам'янця-Подільського від польського посла до Криму Войцеха Бечинського стосовно пропозицій Іслама Ґірея III виступити в похід 48
№ 43. 16 травня – 3 червня 1650 р. – Нотатки про комісію у Варшаві стосовно монетного двору й грошової реформи у Речі Посполитій з коментарем Мартина Ґолінського про наслідки редукції вартості грошей 48
№ 44. 1650 р., липень. – Репліка Мартина Ґолінського про крадіжку, що сталася у краківській синагозі 50
№ 45. Новини про обрізання двох християн і покарання євреїв, які відлучили їх від католицької віри 50
№ 46. 22 липня – 1 вересня 1650 р., Варшава. – Новини про народження і хрещення королівни Марії Анни Терези 51
№ 47. 26 червня 1650 р. – Новини з України про зв'язки Богдана Хмельницького з татарами, його труднощі із запровадженням козацького реєстру, татарського посла у Варшаві, переговори з московськими послами, молдавські плани Яреми Вишневецького та інші відомості 52
№ 48. 5 липня 1650 р., Львів. – Фрагмент листа Самуеля Казимира Кушевича до Кракова про польський табір під Сатановом, венеційського посла до України, татарського – до Австрії, впровадження фінансової реформи у Львові та інші відомості 53
№ 49. 19 липня 1650 р., Казимир. – Нотатки про напади на казимирських євреїв і заходи райців, ужиті для заспокоєння гультяйства 54
№ 50. 20 липня 1650 р., Казимир. – Нотатки про прибуття до міста двох татарських послів і витрати на їхнє утримання 55
№ 51. 30–31 липня 1650 р., Варшава. – Новини про відправлення московського посольства і заходи польського двору для збереження миру з царем 55
№ 52. 8 серпня 1650 р. – Новини про смерть коронного канцлера Юрія Оссолінського і загибель його племінника Криштофа Балдвіна Оссолінського під Зборовом у 1649 році 55
№ 53. 12 серпня 1650 р. – Нотатки про буревій у Варшаві 56
№ 54. 11–19 серпня 1650 р. – Нотатки про роботу комісії з приводу укріплення берегів Вісли в околицях Кракова, Казимира, Скалки та інших територій 57
№ 55. 12 серпня 1650 р., Краків. – Нотатки про звільнення бунтівливих студентів з-під варти ґродського суду 57

№ 56. 1650 р., серпень. – Нотатки про пожежу в Прошовичах та інших містечках 57
№ 57. 1650 р., серпень. – Нотатки про випуск нових монет з краківського монетного двору 58
№ 58. Новини про мир у Сілезії між імператором Фердинандом III і Швецією 58
№ 59. 1650 р., кінець липня – початок серпня. – Нотатки про вибух гармат у львівському арсеналі під час тріумфу з приводу народження королівни 58
№ 60. Новини з України про наміри Богдана Хмельницького та універсал коронного гетьмана Миколая Потоцького з наказом збиратися військові під Сатановом 58
№ 61. 25 серпня – 20 вересня 1650 р. – Нотатки про прибуття краківського великоурядника Зиґмунта Опацького до замку і привітання його казимирськими райцями 59
№ 62. 1650 р., серпень. – Новини з України про нові повстання, сутички з польськими хоругвами, відносини козаків з татарами, Османською імперією та інші відомості 59
№ 63. 8 вересня 1650 р., Ченстохова. – Нотатки про перенесення чудотворного образу Матері Божої з костьола до каплиці 60
№ 64. 26 січня 1650 р. – Новини про смерть львівського старости, польного коронного писаря Адама Єроніма Сенявського 61
№ 65. Нотатки про розташування табору коронного війська під Кам'янцем-Подільським 61
№ 66. Новини про молдавські плани в українсько-турецьких відносинах і наміри Османської імперії отримати у володіння Кам'янець-Подільський 61
№ 67. 13 вересня 1650 р., Казимир. – Нотатки про повернення татарського посла з Відня і його зупинку в місті 61
№ 68. 4–5 вересня 1650 р. – Нотатки про дощі й паводки на Віслі, Бугу, Сяні та інших ріках 62
№ 69. Нотатка про повішання п'яти євреїв за крадіжку на ярмарку в Ярославі 62
№ 70. 4 жовтня 1650 р. – Новини з України про польський табір під Кам'янцем-Подільським, українсько-московські й українсько-татарські відносини, похід козаків з татарами в Молдавію та інші відомості 62
№ 71. Новини про присягу Богдана Хмельницького турецькому султанові та його плани щодо Молдавського князівства 64
№ 72. 17 жовтня 1650 р. – Новини про заупокійні служби Олександра Любомирського за тестем Юрієм Оссолінським і батьком Станіславом Любомирським, а також чутки про його смерть 64
№ 73. 15 жовтня 1650 р. – Новини з листа подільського судді Лукаша Мясковського про листування Богдана Хмельницького з Миколаєм Потоцьким, молдавські плани українського війська, скупчення козаків у полковника Данила Нечая та інші відомості 65
№ 74. Новини про зустріч татарського посла у Варшаві на його шляху до Швеції 65
№ 75. 8 і 15 жовтня 1650 р. – Новини з Риму про політичні події в Європі, війну Венеції з Османською імперією та інші відомості 65
№ 76. 7 листопада 1650 р., Прошовичі. – Нотатки про скликання сеймику Краківського воєводства і призначення послів на варшавський сейм 66

№ 77. 1650 р., початок вересня. – Трактат про претендентів для призначення на уряд коронного підканцлера 67
№ 78. 5 грудня 1650 р., Варшава. – Репліка про призначення на уряд коронного підканцлера Єроніма Радзейовського 72
№ 79. 19 грудня 1650 р., Варшава. – Новини про королівський декрет на новське староство 72
№ 80. 1649 р., серпень. – Полемічний трактат про політичну діяльність коронного канцлера Юрія Оссолінського 72
№ 81. Лист аноніма з запрошенням на похорон його дружини у Перемишлі 78
№ 82. 1558 р. – Астрологічний прогноз аноніма про загибель Польщі від турків у 1672 році з коментарем початку XVII століття 78
№ 83. 9 серпня 1646 р. – Астрологічний календар доктора медицини Миколая Ходовиця для краківських райців на 1647 рік з коментарем про історичні події 81
№ 84. 1645 р. – Астрологічний календар доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1646 рік 84
№ 85. Астрологічний коментар про з'єднання планет Сатурна і Марса з нотатками про події в Польщі та Європі 1513–1646 років, що сталися в результаті цього явища 85
№ 86. 1646–1647 р. – Нотатки про затемнення сонця й місяця у 1647 році зі спостережень доктора медицини й математика Станіслава Герціуса з віршованим доповненням і коментарем про історичні події 86
№ 87. 1647–1648 рр. – Згадка про затемнення сонця й місяця у 1648 році з передбаченнями Станіслава Герціуса та Войцеха Раймунда Стражиця і описом подій того року, що сталися в результаті небесних знаків 86
№ 88. 1648–1649 рр. – Нотатки про затемнення сонця й місяця у 1649 році та події у Речі Посполитій 87
№ 89. 1649 р. – Нотатки про затемнення сонця й місяця з астрологічного календаря Яна Станіслава Яксана на 1650 рік 87
№ 90. 1649 р., Краків. – Астрологічний календар доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1650 рік 88
№ 91. 17 червня 1650 р. – Астрологічний календар доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1651 рік 90
№ 92. 1650 р. – Астрологічний календар Андрія Чеховича, члена колегії "сорока мужів" у Львові, на 1651 рік 91
№ 93. 26 липня 1650 р. – Астрологічний календар доктора філософії Матеуша Орлінського на 1651 рік, а також його виклад прогностика про магометанську віру 93
№ 94. 1650 р., грудень. – Новини про заворушення у Вроцлаві, розбої і грабунки у Кракові, несподівані смерті, хвороби та інші негаразди, що випливали з наслідків затемнень сонця та місяця 97
№ 95. 20 грудня 1650 р., Варшава. – Новини з сейму про призначення нового підканцлера, українське й татарське посольства до короля, становище трьох воєводств в Україні та інші відомості 98
№ 96. 1650 р., листопад. – Лист Адама Киселя до Яна Казимира про польське посольство до Криму, українсько-турецькі й українсько-татарські переговори та інші відомості 99

№ 97. 5–24 грудня 1650 р. – Новини про роботу та ухвали сейму стосовно війни в Україні, комплектування війська, призначення регіментарів та інші відомості 102
№ 98. 1650 р., жовтень – грудень. – Нотатки з переказом сеймової конституції стосовно призначення комісії для переговорів з козаками і про відправлення посольства до Кримського ханства 102
№ 99. Нотатки про спійманих у Варшаві шпигунів Богдана Хмельницького 103
№ 100. Нотатки про зміну вартості грошей 103
№ 101. Нотатки про ухвалу податків на сеймі 103
№ 102. Переказ постанов конституції сейму 1650 року 104
№ 103. Новини про таємні наради короля з сенаторами після сейму, українсько-татарські відносини та польсько-литовську комісію для переговорів з Богданом Хмельницьким 108
№ 104. Нотатки про наміри євреїв орендувати соляні жупи у Велічці та Бохні 108
№ 105. 14 січня 1651 р., Варшава. – Новини про поразку брацлавського полковника Данила Нечая і похід української армії під Могилів 108
№ 106. 1651 р., січень – березень. – Новини про сеймик у Прошовичах і зміни у вартості грошей у Речі Посполитій 109
№ 107. Компут коронного і литовського війська, ухвалений на грудневому сеймі 1650 року, з призначеними стаціями і лановими податками 109
№ 108. 1651 р., січень – березень, Краків. – Новини про публікацію у місті двох покликів на посполите рушення, поборові податки, нову вартість грошей і наслідки фінансової реформи 120
№ 109. 3 червня 1650 р., Варшава. – Універсал коронного підскарбія Богуслава Лещинського про фінансову реформу в Речі Посполитій 121
№ 110. 1650 р., грудень. – Новини про конфлікт у Вроцлаві між військом імператора і міщанами 124
№ 111. 1650 р., грудень. – Нотатки про пограбування будинку у Кракові і страту двох нападників 125
№ 112. 1650 р., грудень. – Нотатки про вбивство і пограбування в Єнджейові та страту винного у Кракові 125
№ 113. 1650 р., грудень. – Нотатки про смерть бецького кашеляна Миколая Фердинанда Корицінського і двох міщан у Казимирі 126
№ 114. 1650 р., грудень. – Нотатки про українсько-татарські відносини і вимоги Богдана Хмельницького, подані його послами на сеймі у Варшаві 126
№ 115. 1650 р., грудень – Вимоги на сеймі від шляхти Волинського, Київського та Брацлавського воєводств щодо проживання у Самбірському повіті та Мальборку 127

1651

№ 116. Нотатка Мартина Ґолінського про початок четвертого термінату на 1651 рік 131
№ 117. Фрагмент із твору XIII–XIV століття "Gesta romanorum" з глави "De statu mundi actuali" з нотатками Мартина Ґолінського 131
№ 118. 24 лютого 1651 р. – Універсал Яна Казимира про грошову реформу у Речі Посполитій з коментарем Мартина Ґолінського про його публікацію в Кракові 8 березня 1651 року 132

№ 119. 5–24 грудня 1650 р. – Нотатки про завершення двотижневого сейму у Варшаві з переліком сеймових постанов 133
№ 120. Компут коронного війська, ухвалений на сеймі 1650 року, з коментарем Мартина Ґолінського про його достовірність 136
№ 121. 16 січня 1651 р., Прошовичі. – Новини з реляційного сейму Краківського воєводства та переказ його постанов 137
№ 122. Нотатки про річний чоповий податок у Краківському воєводстві, що почався 10 жовтня 1650 року 138
№ 123. 1651 р., січень, Краків. – Нотатки про заходи уряду для пошуку грошей на оплату новому військові 139
№ 124. 1651 р., січень. – Нотатки про роботу комісії, призначеної до соляних жуп у Велічці 139
№ 125. 27 січня 1651 р., Краків. – Інформація ґродського возного Симона Донаєцького для мешканців Кракова й Казимира про королівський універсал від 14 січня стосовно фінансової реформи 140
№ 126. Нотатки Мартина Ґолінського про зміни у вартості грошей після завершення варшавської комісії 16 травня 1650 року 140
№ 127. 1651 р., січень – березень. – Нотатки Мартина Ґолінського про зміни у вартості грошей після королівських універсалів від 14 січня і 24 лютого 141
№ 128. 14 січня 1651 р., Варшава. – Універсал Яна Казимира про грошову реформу у Речі Посполитій з коментарем Мартина Ґолінського про її наслідки 142
№ 129. 24 лютого 1651 р.– Універсал Яна Казимира про грошову реформу у Речі Посполитій 145
№ 130. 22 січня 1651 р., Гоща. – Переказ фрагмента листа київського воєводи Адама Киселя до підканцлера Єроніма Радзейовського 146
№ 131. Новини про накази кримському ханові Ісламу Ґірею III від Порти стосовно розриву союзу з козаками і посольство турецького чауша Османа-аґи до Богдана Хмельницького 147
№ 132. 1651 р., початок. – Переказ листа Богдана Хмельницького про комісію з королівськими послами, голод в українському війську, відносини з кримським ханом та інші відомості 147
№ 133. 14 лютого 1651 р., Варшава. – Переказ основних пунктів інструкції польському послові до Москви Станіславові Вітовському 147
№ 134. Новини про наближення військ Богдана Хмельницького до прикордонної лінії та універсали короля про з'єднання коронної армії з польним гетьманом Мартином Калиновським 148
№ 135. 8 березня 1651 р. – Новини з Варшави про схоплення Ярмуловича з листами від Адама Киселя і Богдана Хмельницького 148
№ 136. 1651 р., лютий. – Новини про одруження і смерть князя Самуеля Кароля Корецького 148
№ 137. Нотатки про жовнірські стації у Казимирі, Клепарі та Бохні 149
№ 138. Нотатки про виплату міщанами Казимира контентації для драгунів та козацької хоругви, а також про стації угорської піхоти у місті 149
№ 139. 5–6 березня 1651 р. – Новини з Варшави про битву під Красним у лютому, смерть брацлавського полковника Данила Нечая та інші відомості 150
№ 140. Новини про татарське військо на допомогу Богданові Хмельницькому 152

№ 141. Нотатки про військові плани Богдана Хмельницького і Данила Нечая стосовно наступу в Литву й углиб Корони Польської 152
№ 142. 7 березня 1651 р. – Новини зі Львова про штурм Красного і загибель Данила Нечая 152
№ 143. 14 березня 1651 р. – Новини про військові дії в Україні, позицію Василя Лупула і татарську допомогу козакам 153
№ 144. 20 березня 1651 р., Варшава. – Новини про видання королівського універсалу з третім покликом на посполите рушення, війну в Литві та інші відомості 154
№ 145. 19 березня 1651 р., Варшава. – Новини про розгром коронних хоругов в Україні та придушення королем повстання, яке мало на меті захопити Варшаву та інші міста 154
№ 146. Новини про прибуття татарської орди на допомогу Богданові Хмельницькому і відправлення її частини до Литви 154
№ 147. Новини про скликання Богданом Хмельницьким козацької ради 154
№ 148. Новини про напад польного гетьмана Мартина Калиновського на Чигирин 155
№ 149. Новини про смерть Миколая Острогога, Миколая Фердинанда Корицінського і міського юриста Казимира при королівському дворі Бистрицького 155
№ 150. Новини з Варшави про захоплення Вінниці коронними військами і подальше відвоювання міста козаками 156
№ 151. 26 березня 1651 р. – Цидула з листа брацлавського воєводи Станіслава Лянцкоронського до канцлера Андрія Лещинського про українські й татарські новини 156
№ 152. 9 березня 1651 р., Чернівці. – Лист польного гетьмана Мартина Калиновського до підканцлера Єроніма Радзейовського про військові дії в Україні 157
№ 153. 12 березня 1651 р., Київ. – Лист київського митрополита Сильвестра Косова до підканцлера Єроніма Радзейовського про причини згортання роботи українсько-польської комісії 158
№ 154. 16 березня 1651 р., Гоща. – Лист київського воєводи Адама Киселя до підканцлера Єроніма Радзейовського про події в Україні і татарську допомогу Богданові Хмельницькому 159
№ 155. 18 березня 1651 р., Яси. – Лист молдавського господаря Василя Лупула до коронного гетьмана Миколая Потоцького про позицію кримського хана і його зв'язки з козаками 162
№ 156. 26 березня 1651 р., Єзупіль. – Лист коронного гетьмана Миколая Потоцького до канцлера Андрія Лещинського про небезпеку від козаків і дипломатичні відносини з Семигородом, Османською імперією та Швецією 163
№ 157. 8 і 14 квітня 1651 р. – Новини з України про бої під Баром і похід українських військ до Кам'янця-Подільського 164
№ 158. 1 травня 1651 р. – Новини про тривоги в Кракові та Казимирі з приводу небезпеки пограбування міст німецьким військом 165
№ 159. 2 травня 1651 р. – Новини про від'їзд короля Яна Казимира з Любліна до табору та інші відомості 165
№ 160. Новини про відправлення татарського війська в Україну 165
№ 161. 20 квітня 1651 р., Люблін. – Універсал Яна Казимира про третій поклик на посполите рушення для Краківського воєводства і збір війська до Старого Костянтинова 166

№ 162. 9–10 травня 1651 р., Прошовичі. – Нотатки про сеймик Краківського воєводства і його рішення стосовно посполитого рушення та податків 168
№ 163. 1651 р., травень. – Нотатки про студентські погроми протестантів та євреїв у Кракові 168
№ 164. 1651 р., травень. – Нотатки про справи соляних жуп у Величці 169
№ 165. 1651 р., 20-ті числа березня, Біла Церква. – Реляція литовського посла Мисловського про його перебування у таборі Богдана Хмельницького 170
№ 166. Нотатки про сповнення астрологічних прогнозів на початку 1651 року 173
№ 167. 1651 р., березень. – Свідчення полоненого чорнобильського сотника Якова Половка 173
№ 168. 1651 р., травень. – Нотатки про роботу королівських комісарів, призначених до соляних жуп у Величці, з текстом їхнього універсалу від 17 травня до міста Казимира 175
№ 169. 20 травня 1651 р., Львів. – Новини про підготовку воєнної кампанії в Україні 177
№ 170. Новини про військові справи й дипломатичні відносини в Османській імперії, Кримському ханстві та Україні 177
№ 171. Нотатки про передислокацію коронного табору з-під Володимира до Сокаля і відступ української залоги з Бару 179
№ 172. Новини про переговори польських послів у Москві, від'їзд Яна Казимира до табору під Сокаль та інші відомості 179
№ 173. Універсал Богдана Хмельницького з коментарем про його поширення 179
№ 174. 12 травня 1651 р., Ухане. – Універсал Яна Казимира для Краківського воєводства із закликом збиратися на посполите рушення 180
№ 175. 20 травня 1651 р., польський табір під Сокалем. – Новини про битву коронного війська з татарами під Кам'янцем-Подільським, полонення і викуп нурадділна-султана Ґазі Ґірея 181
№ 176. 1 червня 1651 р., Краків. – Новини про публікацію королівського універсалу з останнім покликом на посполите рушення для Краківського воєводства 181
№ 177. 25 травня – 5 червня 1651 р., Краків. – Нотатки про військові навчання мешканців Кракова, Казимира і Клепара, а також про заходи стосовно укріплення земляних валів цих міст 182
№ 178. 15 травня 1651 р. – Новини про студентські погроми протестантів і євреїв у Кракові та Казимирі 183
№ 179. 4 червня 1651 р. – Нотатки про надприродне явище у польському військовому таборі 184
№ 180. Нотатки про імператорського посла на шляху через Казимир до військового табору Яна Казимира і новини з двору Фердинанда III 185
№ 181. Новини з польського табору про облогу Кам'янця-Подільського українськими військами 185
№ 182. 12 червня 1651 р., польський табір під Сокалем. – Новини про об'єднання українських і татарських військ, прибуття до табору нових підкріплень, польсько-татарські бої, полонення під Кам'янцем-Подільським українського посольства до Молдавії, повернення польського посольства з Москви та інші відомості 186

№ 183. 22 червня 1651 р., Чорштин. – Універсал Олександра Леона Костки-Наперського із закликом збиратися до нього для відстоювання свобод та захисту короля від шляхетського рокошу 187
№ 184. 21 червня 1651 р., Краків. – Універсал краківського підстарости, ґродського судді Єроніма Сметанки про збір війська у Кракові для придушення повстання Олександра Леона Костки-Наперського у Чорштинському старостві 189
№ 185. 1651 р., червень. – Розповідь Мартина Ґолінського про Олександра Леона Костку-Наперського, його повстання і страту 191
№ 186. 7–12 травня 1651 р., Кам'янець-Подільський. – Щоденник облоги міста українськими військами 195
№ 187. Нотатки про розвідників Богдана Хмельницького у війні з Річчю Посполитою 201
№ 188. Нотатки про відправлення з королівського табору війська на придушення повстання Олександра Леона Костки-Наперського 201
№ 189. 14 липня 1651 р. – Нотатки про військові навчання у Кракові та околицях міста 202
№ 190. 11 червня 1651 р., польський табір під Сокалем. – Новини про поповнення новими регіментами в таборі, а також про військові дії під Кам'янцем-Подільським, у Литві та інші відомості 203
№ 191. Новини про татарського посла до польського табору та його полонення 204
№ 192. 27–29 червня 1651 р. – Новини з польського табору під Берестечком про битву і втрати коронного війська 205
№ 193. 30 червня 1651 р. – Новини з польського табору під Берестечком про облогу козаків 206
№ 194. 6 липня 1651 р. – Лист сандомирської воєводини Анни Могилянки до краківського підстарости Єроніма Сметанки про новини з польського табору під Берестечком 27–30 червня 207
№ 195. 7 липня 1651 р. – Новини про перемогу Яна Казимира у битві під Берестечком 208
№ 196. Перелік шляхтичів з Краківського воєводства, які загинули у битві під Берестечком у день 30 червня 208
№ 197. Новини з табору під Берестечком про втрати коронної армії, полонення Богдана Хмельницького кримським ханом, облогу українського табору та відхід козаків через болота 209
№ 198. Новини про заклики кримського хана Іслама Ґірея III до короля Яна Казимира до нової битви під Старим Костянтиновим 210
№ 199. 17–20 липня 1651 р. – Діаріуш походу коронної армії до Старого Костянтинова 210
№ 200. Новини про голод і хвороби у польському таборі під Ямполем 212
№ 201. Новини про повернення Богдана Хмельницького з татарського полону та його універсали про збір війська 212
№ 202. 1–13 серпня 1651 р., Варшава. – Новини про смерть королівни Марії Анни Терези, прибуття короля Яна Казимира до міста та інші відомості 212
№ 203. 1651 р., кінець липня, з-під Києва. – Лист литовського стольника Вінцентія Ґонсевського до духовного референдаря Великого князівства Литовського Яна Криштофа Довгяли Завіші про похід війська на Київ 213

№ 204. 24 липня 1651 р., Київ. – Супліка київського духовенства та урядників до регіментарів литовського війська з проханням не руйнувати і не пустошити місто 215
№ 205. 1651 р, середина серпня – 25 вересня. – Новини про відкуплення Києва від литовського і коронного війська 215
№ 206. 28 липня – 1 серпня 1651 р., польський табір під Ямполем. – Новини про похід Януша Радзивіла до Києва, збір нового війська Богданом Хмельницьким під Білою Церквою, голод у таборі, повернення Яна Казимира до Любліна та інші відомості 216
№ 207. 29–30 червня 1651 р., польський табір під Берестечком. – Лист Войцеха Мясковського до королевича Кароля Фердинанда про перебіг битви з 28 до 30 червня 216
№ 208. 7 (17) липня 1651 р., з-під Білої Церкви. – Універсал Богдана Хмельницького про збір Білоцерківського, Вінницького, Брацлавського, Уманського і Паволоцького полків під Білою Церквою для оборони від неприятеля з коментарем Мартина Ґолінського 226
№ 209. 1651 р., серпень. – Новини у Кракові про поразку турецького флоту від венеційців 227
№ 210. 20 серпня 1651 р. – Новини про смерть Яреми Вишневецького у польському таборі 227
№ 211. 1651 р., серпень. – Новини про початок польсько-шведських переговорів у Любеку 228
№ 212. Новини про від'їзд Яна Казимира і Людвіки Марії з Варшави до Мальборка 229
№ 213. Новини про війну бранденбурзького курфюрста Фрідріха Вільгельма з нойбурзьким курфюрстом Філіпом Вільгельмом 229
№ 214. 15 вересня 1651 р. – Новини про від'їзд Юрія Любомирського з братом Олександром Михайлом Любомирським та його дружиною Геленою Теклею до Італії 229
№ 215. Новини про роздачу вакансій Руського і Чернігівського воєводств, а також уряду коронного хорунжого 230
№ 216. Нотатки про ревізії соляних жуп у Велічці та Бохні з нотаткою Мартина Ґолінського про його подорож до цього міста разом з казимирським писарем Миколаєм Лютецьким 230
№ 217. Нотатки про розпуск хоругов Краківського воєводства 231
№ 218. 1 жовтня 1651 р. – Новини у Варшаві і Кракові про збір українських і татарських військ, захоплення козаками Бару, морову пошесть у коронному війську, Кам'янці-Подільському, Львові, Ярославі, а також про спалення Полоцька, Києва та інші відомості 231
№ 219. 1 жовтня 1651 р., польський табір під Білою Церквою. – Новини про укладення Білоцерківського договору 28 вересня 1651 року з пунктами угоди і нотатками самовидця тих подій у листі до Мартина Ґолінського 232
№ 220. Новини про переговори Богдана Хмельницького з коронними гетьманами про укладення миру 235
№ 221. 22 жовтня 1651 р., Краків. – Новини про укладення мирного договору з козаками 235
№ 222. Новини про сутички коронного війська з татарами і козаками-випищиками 235
№ 223. Новини про універсали Богдана Хмельницького до повсталих козаків-випищиків, їхню відмову повертатися у підданство та обрання нового гетьмана Бугая 236

№ 224. 20 листопада 1651 р. – Новини про смерть коронного гетьмана Миколая Потоцького 236
№ 225. Новини про вбивство Богдана Хмельницького полковником і новим гетьманом Бугаєм 237
№ 226. Новини про смерть нойбурзької княжни, польської королівни Анни Катерини Констанції 237
№ 227. 24 грудня 1651 р., Варшава. – Новини про перехоплення листів Богдана Хмельницького до турецького султана Мегмеда IV та коронні й литовські війська в Україні на зимових стаціях 237
№ 228. 1651 р., листопад – грудень. – Новини про поширення чуми по містах України та Польщі з нотатками Мартина Ґолінського 238
№ 229. 1651 р., кінець вересня – 1652 р., кінець лютого. – Новини про події у справі Єроніма Радзейовського 238
№ 230. Новини про долю графа Яна Вайгарда Вжесовича після його відсторонення від уряду жупника у Велічці 240
№ 231. Новини про страту чарівниць у Вроцлаві й Нисі 240
№ 232. 15 грудня 1651 р., Прошовичі. – Нотатки про роботу сеймику Краківського воєводства в Прошовичах 240
№ 233. 15 грудня 1651 р., Прошовичі. – Інструкція сеймику Краківського воєводства послам на варшавський сейм 242

1652

№ 234. Нотатка про початок термінатів на 1652 і 1653 роки 259
№ 235. Астрологічні календарі доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1652 і 1653 роки 259
№ 236. Астрологічні календарі Даміана Паєнцького, Адама Розґи, Матеуша Орлінського, Стефана Фурмана та інших на 1652 рік 262
№ 237. Нотатка про початок 1652 року 265
№ 238. 1652, зима – весна. – Нотатки про поширення чуми у Казимирі та Кракові 265
№ 239. 21–22 січня 1652 р. – Нотатки про урочистості у Кракові та Казимирі з нагоди народження королевича Яна Сигізмунда 266
№ 240. 26 січня – 11 березня 1652 р., Варшава. – Новини з сейму про зарплату військові, переговори зі Швецією, московського посла, українське посольство, призначення на уряди підканцлера, великого коронного гетьмана та інші відомості 266
№ 241. 8 лютого 1652 р., Пьотриків. – Лист колишнього підканцлера Єроніма Радзейовського до Стефана Корицінського з виразом сумніву стосовно правомірності надання йому уряду коронного підканцлера 269
№ 242. 15 лютого 1652 р., Варшава. – Лист коронного підканцлера Стефана Корицінського до Єроніма Радзейовського із запевненням у тому, що він отримав цей уряд згідно з правом Речі Посполитої 270
№ 243. 25 березня і 8 квітня 1652 р. – Нотатки Мартина Ґолінського про місячне й сонячне затемнення 271
№ 244. Лист кримського хана Іслама Ґірея III до молдавського господаря Василя Лупула про напад поляків і молдаван на татарських посланців коло Хаджибею 271
№ 245. Лист кримського візира Сефера Ґазі-аґи до молдавського господаря Василя Лупула про напад поляків і молдаван на татарських посланців коло Хаджибею 272

№ 246. 26 квітня 1652 р. – Новини про польсько-українські сутички і знесення коронних хоругов 274
№ 247. Нотатки про надприродне лихо, що спіткало людей у Корчині 274
№ 248. 23 березня 1652 р., Брацлав. – Лист польного коронного гетьмана Мартина Калиновського до Яна Казимира про події в Україні і сутички польських хоругов з козаками 274
№ 249. Нотатки про перехід через Казимир королівських хоругов ... 277
№ 250. 20 лютого 1652 р., Варшава. – Новини про смерть королевича Яна Сиґізмунда 277
№ 251. Нотатки про судові суперечки у Кракові стосовно податків війта, лавників і райців 277
№ 252. 7 лютого 1652 р., Казимир. – Нотатки про обрання бурмістрів у місті на 1652 рік 278
№ 253. Нотатки про служби у костелах Казимира за припинення війни і морової пошесті 278
№ 254. 24 квітня 1652 р., Краків. – Нотатки про спалення клерика, який служив у костелі без належних священичих свячень 278
№ 255. 1652 р., квітень. – Нотатки про хвороби й поширення чуми у Казимирі, Кракові та Клепарі 279
№ 256. Нотатки про відправлення королівських комісарів до соляних жуп і призначення нового жупника 280
№ 257. 1652 р., травень – липень. – Нотатки про допомогу польської королеви для міщан Казимира у зв'язку з поширенням чуми 280
№ 258. Нотатки про поширення чуми у Речі Посполитій і смерті серед міщан Казимира 281
№ 259. Нотатки про надприродне лихо, що спіткало людей у Корчині 282
№ 260. 1652 р., травень – червень. – Нотатки про пожежі у містах 282
№ 261. Нотатки про поширення чуми у Кракові та передмістях 282
№ 262. 12 червня 1652 р., Радно. – Лист до люблінського войського Якуба Міхаловського про поразку коронної армії у битві під Батогом 282
№ 263. Новини про розпорошення ординських загонів за здобиччю та облогу Кам'янця-Подільського українсько-татарськими військами 284
№ 264. 6 липня 1652 р. – Новини про пожежі в селах, що сталися в наслідок блискавок 285
№ 265. 9 липня 1652 р. – Нотатки про страту злодіїв у Казимирі та Велічці 285
№ 266. Новини про спалення чарівниць у Могильському абатстві та інших місцях 285
№ 267. 9 липня 1652 р. – Новини про сеймик Краківського воєводства перед варшавським сеймом 285
№ 268. 23 липня – 17 серпня 1652 р., Варшава. – Новини про початок сейму у Варшаві і прибуття українського й татарського посольств 285
№ 269. Новини про загибель під Батогом польного гетьмана Мартина Калиновського, його сина Самуеля Калиновського, Зиґмунта Пшиємського, Марка Собеського та інших 286
№ 270. 1652 р., липень. – Нотатки про справи у Велічці та втечу нового жупника Матвія Волчинського до Варшави 286
№ 271. 24 і 29 липня 1652 р. – Нотатки про паводки у Віслі та інші непогоди 288

№ 272. 1652 р., липень. – Новини про повернення до Польщі вцілілих після Батога жовнірів та універсали короля про дезертирів із війська, які неправомірно вибирали стації 288
№ 273. 12 липня 1652 р., Варшава. – Універсал Яна Казимира до жовнірів з гусарських і козацьких хоругов, які втекли зі служби під час розквартирування війська в Україні перед битвою під Батогом 288
№ 274. Новини про вибирання жовнірських стацій по містах і селах 289
№ 275. Нотатки про поразку польського війська під Батогом, тривожні настрої в Короні Польській і повернення татар зі здобиччю до Криму 290
№ 276. 23 липня – 18 серпня 1652 р., Варшава. – Нотатки про підсумок роботи сейму та його рішення 290
№ 277. 1652 р., липень. – Новини про українське посольство на варшавський сейм 290
№ 278. Новини про смерть примаса Матвія Лубенського і нові призначення на урядові вакансії 291
№ 279. 14–15 серпня 1652 р. – Нотатки про поширення чуми та знаки у природі, що свідчили про неї 292
№ 280. 11 серпня 1652 р. – Нотатки Мартина Ґолінського про смерть райців та інших міщан Казимира від чуми 293
№ 281. 3 жовтня 1652 р. – Нотатка про густі тумани та інші непогоди, а також хвороби, якими люди хворіли під час морової пошесті 293
№ 282. 25 серпня – 5 вересня 1652 р. – Нотатки Мартина Ґолінського про його від'їзд з Казимира разом з дружиною Анною перед наступом чуми та їхню хворобу 293
№ 283. 1652 р., жовтень. – Нотатки про людські втрати у Велічці під час поширення чуми 294
№ 284. 1652 р., жовтень. – Нотатки про пожежу в Любліні та передмістях 294
№ 285. 8 вересня – 27 жовтня 1652 р. – Нотатки про костельні служби та процесії з приводу припинення чуми 295
№ 286. 1652 р., жовтень. – Нотатки про суперечки примаса-номіната Андрія Лещинського в ґнезненському арцибіскупстві з приводу маєтностей та інші відомості 295
№ 287. 1652 р., жовтень. – Новини про загибель Тимоша Хмельниченка від литовських і молдавських військ на шляху в Молдавію на своє весілля з коментарем Мартина Ґолінського про їхню вірогідність 296
№ 288. 23 липня 1652 р. – Статті конституції варшавського сейму, що тривав з 23 липня до 18 серпня 296
№ 289. 9 вересня 1652 р. – Нотатки про ухвалу сеймику Краківського воєводства у Прошовичах 305
№ 290. Нотатки про кварцяні стації у Краківському воєводстві 305
№ 291. 1652 р., кінець листопада – початок грудня. – Лист польного гетьмана Станіслава Потоцького до канцлера Андрія Лещинського про звіт посольства вінницького войського Миколая Зацвіліховського та білоцерківського підстарости Зигмунта Чорного до Богдана Хмельницького 306
№ 292. Нотатки про турецькі плани Богдана Хмельницького, титули Розанди Хмельницької після її одруження з Тимофієм та повернення з Москви польського посольства на чолі з Альбрехтом Пенцлавським і Казимиром Уніховським 309

№ 293. 1652 р., грудень. – Нотатки про вибирання поборового податку у Кракові й Казимирі 310
№ 294. 1652 р., грудень. – Нотатки про комети, що з'явилися в небі над Угорщиною та Краковом 310
№ 295. Новини про турецьку війну в Угорщині 310
№ 296. Новини про скликання рейхстагу імператором Фердинандом III 311
№ 297. Новини про універсали Яна Казимира стосовно збору війська в Україні 8 січня 1653 року і відомості про зловживання жовнірів під час вибирання стацій 311
№ 298. 6 грудня 1652 р., Ловіч. – Універсал Яна Казимира про збір війська під Ковелем з коментарем Мартина Ґолінського 311

1653

№ 299. Астрологічний календар доктора філософії і медицини, королівського математика Миколая Журавського на 1653 рік 315
№ 300. Астрологічні прогнози Даміана Паєнцького про сонячні затемнення 6 квітня 1652 і 14 березня 1653 років 316
№ 301. 22 липня – 30 жовтня 1652 р. – Нотатки про астрологічні прогнози Андреаса Арголіуса та Ізраеля Гунтера на 1654 і 1656 роки та їхнє спростування у творі перемишльського каноніка Фрідеріка Алембека 317
№ 302. 5 лютого 1653 р. – Нотатки про ревізію померлих від чуми у Кракові та Казимирі 326
№ 303. 8 вересня 1652 – 5 лютого 1653 рр. – Нотатки про згасання епідемії чуми та обрання бурмістрів у Казимирі на 1653 рік 326
№ 304. 17–24 лютого 1653 р., Краків. – Нотатки про подячні процесії за припинення чуми 327
№ 305. Нотатки про пограбування і вбивство краківських купців 327
№ 306. 8 березня 1653 р. – Новини про скликання сеймику Краківського воєводства у Прошовичах перед сеймом у Бересті 327
№ 307. 24 березня 1653 р. – Новина про початок берестейського сейму 328
№ 308. 1653 р., березень. – Новини про вбивства у Велічці 328
№ 309. Нотатки про чужоложство шляхтича в Казимирі та судову справу з цього приводу 328
№ 310. 24 березня – 9 квітня 1653 р. – Щоденникові нотатки Мартина Ґолінського про вибори нових урядників у Казимирі та економічні справи міста й околиць 329
№ 311. 17 квітня і 5 травня 1653 р. – Нотатки про пожежі у Кракові та Краківському воєводстві 330
№ 312. Новини про поширення чуми у Ґданську, Вільні, Кракові та інших містах 330
№ 313. Новини про війну між англійцями та голландцями за участю Іспанії, Данії та Франції 330
№ 314. 26–30 квітня 1653 р. – Щоденникові нотатки Мартина Ґолінського про вибори міських урядників у Казимирі 330
№ 315. 1653 р., травень. – Нотатки про універсал Яна Казимира до міщан Кракова та довколишніх міст про реквізицію коней на військові потреби 331

№ 316. 1653 р., квітень – травень. – Нотатки про війну у Валахії з приводу претензій Тимофія Хмельниченка на господарство 331
№ 317. 1653 р., березень. – Нотатки про бої між українськими та польськими військами під Монастирищем 332
№ 318. Новини про двірцевий переворот у Молдавії, похід Тимофія Хмельниченка у Валахію, посольство семигородського князя Юрія II Ракоція до Польщі та інші відомості 332
№ 319. 3 травня 1653 р. – Новини про смерть київського воєводи Адама Киселя 333
№ 320. 31 березня 1653 р. – Нотатки про надання уряду віленського воєводи Янушеві Радзивілу на берестейському сеймі 333
№ 321. Новини про ув'язнення в Мальборку слуги Єроніма Радзейовського, відправленого зі Швеції до Богдана Хмельницького 333
№ 322. Новини про учасників львівської комісії, призначеної на 16 червня 1653 року для зарплати коронному військові 334
№ 323. 10 квітня 1653 р., табір під Батогом. – Сатиричний універсал, приписаний Богданові Хмельницькому, з коментарем Мартина Ґолінського 336
№ 324. 1653 р., березень – квітень. – Новини про війну українського війська у Молдавії та Валахії 337
№ 325. 21 червня – 24 липня 1653 р. – Новини з табору про війну в придунайських князівствах, українську політику, львівську комісію для зарплати коронному військові та інші відомості 338
№ 326. 1653 р., початок червня. – Зізнання молдавських полонених про війну у придунайських князівствах за участю українських військ 344
№ 327. 1653 р., липень. – Нотатки про війну Василя Лупула і Тимофія Хмельниченка проти семигородців, валахів та нового молдавського господаря Стефана Ґеорґіци 345
№ 328. 15 травня 1653 р., Прошовичі. – Переказ Мартином Ґолінським ухвал реляційного сейміку Краківського воєводства 345
№ 329. 1653 р., червень. – Нотатки про призначення військових навчань під Краковом 346
№ 330. 1653 р., червень. – Нотатки про призначення нового краківського підкоморія Яна Браницького 346
№ 331. 11 липня 1653 р., Краків. – Нотатки про оголошення у місті королівського універсалу про третій поклик на посполите рушення 347
№ 332. Нотатки про податки для купців, ухвалені на берестейському сеймі і на сеймиках Краківського воєводства 347
№ 333. 12 липня 1653 р. – Новини про вирішення майнової суперечки між коронним маршалком Юрієм Любомирським і краківським воєводою Володиславом Домініком Острозьким-Заславським 347
№ 334. 4 липня 1653 р., табір під Глинянами. – Нотатки про універсал Яна Казимира про скликання сейміку Краківського воєводства 348
№ 335. Новини з польського табору про посольства до короля від семигородського князя, московського царя, українського гетьмана, а також про українсько-турецькі, українсько-татарські відносини та інші відомості 348
№ 336. 1653 р., липень. – Нотатки про сейміk Краківського воєводства, посольство казимирських міщан до Прошович і побиття на їхньому шляху міського писаря Миколая Лютецького 349
№ 337. 27 липня 1653 р., Львів. – Новини про прибуття московського посла Бориса Репніна-Оболенського до Яна Казимира 350

№ 338. Новини про прибуття посла від семигородського князя Юрія II Ракоція до Яна Казимира 351
№ 339. Новини про страту у Львові трьох німецьких регіментарів 351
№ 340. 11 серпня 1653 р., Краків. – Нотатки про поширення чуми у місті 351
№ 341. 18 серпня 1653 р. – Нотатки про публікацію у Кракові та Казимирі королівського універсалу з приводу поборів 351
№ 342. 29 серпня 1653 р. – Нотатки про скликання сеймику Краківського воєводства у Прошовичах 352
№ 343. Новини про війни в Європі за участю Іспанії, Франції, Австрії, Англії, Голландії, Венеції, Османської імперії та інших країн 352
№ 344. 1653 р., серпень. – Нотатки про вбивства і смертельні випадки, що трапилися в околицях Кракова 352
№ 345. 12 серпня 1653 р., Львів. – Універсал Яна Казимира про збір податків на зарплату військові та скликання сеймику Краківського воєводства у Прошовичах 353
№ 346. 29 серпня 1653 р. – Нотатки про скликання сеймику Краківського воєводства у Прошовичах з описом утисків щодо ремісників і посполитого люду під час вибирання податків 357
№ 347. 16 серпня 1653 р., Львів. – Лист сандомирського каштеляна Станіслава Вітовського до завихойського каштеляна Миколая Кохановського з новинами про політику у придунайських князівствах, становище Богдана Хмельницького та інші відомості 358
№ 348. 21–22 серпня 1653 р. – Нотатки про вирушення Яна Казимира з коронним військом з-під Глинян до Кам'янця-Подільського 359
№ 349. Новини про перемоги венеційців над Османською імперією 360
№ 350. 28 серпня 1653 р. – Новини з польського табору про облогу Тимофія Хмельниченка в Сучаві, військову нараду короля на шляху до Галича, похід Богдана Хмельницького до Кам'янця-Подільського та інші відомості 360
№ 351. 3 вересня 1653 р., Дубно. – Новини про похід польського короля до Галича, татарський напад на українські землі, облогу Сучави, збір козацького війська під Білою Церквою та інші відомості 361
№ 352. Нотатки про поширення чуми у Кракові та Казимирі 361
№ 353. 12 жовтня 1653 р., польський табір під Жванцем. – Новини про захоплення Сучави, присягу козаків 9 жовтня, пункти їхньої капітуляції та інші відомості 361
№ 354. Лист сілістрійського Сіяуша-паші до польного гетьмана Станіслава Потоцького з повідомленням про прийом гетьманового гонця і посольство від Яна Казимира до Стамбулу 364
№ 355. 1653 р., кінець вересня. – Пропозиції коронного маршалка Юрія Любомирського для Яна Казимира на раді у таборі під Кам'янцем-Подільським стосовно дальших планів військової кампанії 365
№ 356. 1653 р., вересень – жовтень. – Новини про шляхетські, військові наїзди на маєтки та розбої у Краківському й Сандомирському воєводствах 368
№ 357. 1653 р., жовтень. – Нотатки про поширення чуми у Кракові 369
№ 358. 1653 р., листопад. – Нотатки про смерть преора церкви св. Катерини в Казимирі 369

№ 359. 22–23 жовтня 1653 р., польський табір під Жванцем. – Лист Михайла Варшицького до краківського каштеляна Станіслава Варшицького про перебіг військової кампанії 369
№ 360. 22 жовтня 1653 р. – Лист королівського коморника Белдицького про відступ козаків із Сучави та інші події у війні 370
№ 361. 1653 р., кінець жовтня. – Новини з польського табору про відступ козаків із Сучави, об'єднання українського і татарського війська та інші відомості 371
№ 362. 9 листопада 1653 р. – Новини з листа польського учасника військової кампанії про перебіг подій у поході і реляцію Себастіана Маховського про облогу Сучави 371
№ 363. 10 листопада 1653 р. – Новини з польського табору про перебіг військової кампанії і позицію придунайських країн у війні 372
№ 364. 13–14 листопада 1653 р. – Новини з польського табору про похід кримських татар, відносини Іслама Ґірея III з Богданом Хмельницьким, універсали короля про скликання сеймиків і сейму та інші відомості 374
№ 365. Новини з польського табору під Жванцем про облогу українськими й татарськими військами 374
№ 366. Лист коронного маршалка Юрія Любомирського до коронного канцлера Стефана Корицінського у справі наради короля і сенаторів про розвиток військової кампанії 375
№ 367. 2 грудня 1653 р., табір під Гусятином. – Лист кримського хана Іслама Ґірея III до коронного маршалка Юрія Любомирського про мирні переговори 377
№ 368. 2 грудня 1653 р., табір під Гусятином. – Лист кримського візира Сефера Ґазі-аги до коронного маршалка Юрія Любомирського про мирні переговори 378
№ 369. 4 грудня 1653 р., польський табір під Жванцем. – Лист анонiма про мирні переговори з кримськими татарами, польські втрати на війні та інші відомості 378
№ 370. 16–18 грудня 1653 р., польський табір під Жванцем. – Новини про сутички коронного війська з українсько-татарським, укладення Жванецького договору та інші відомості 379
№ 371. Новини про укладення Жванецького договору між королем Яном Казимиром і ханом Ісламом Ґіреєм III та розпуск татарських загонів у Короні й Литві за здобиччю 381
№ 372. 31 грудня 1653 р. – Нотатки про королівську інструкцію на сеймик Краківського воєводства у Прошовичах та обрання послів на сейм 381
№ 373. 31 грудня 1653 р. – Інформація з коронного скарбу на сеймик Краківського воєводства у Прошовичах стосовно податків для зарплати військові 382
№ 374. 31 грудня 1653 р., Прошовичі. – Переказ інструкції послам Краківського воєводства на варшавський сейм, що мав зібратися 11 лютого 1654 року 386
№ 375. Нотатки про звіт краківського підсудка Станіслава Хжонстовського з рахунку за чоповий податок за три роки 388
№ 376. Новини про чоповий податок, ухвалений на сеймику перед сеймом у Бересті-Литовському, з нотатками стосовно його вибирання в Казимирі 389

ПОКАЖЧИК ІМЕН

Адиль Ґірей, нураддін-султан 166
Алембек Фрідерік (Alembek Fridericus Leopoliensis, Alenbek Friderik, Alnpech, Alnpek), перемишльський канонік 317, 318, 325, 405
д'Альї П'єр (d'Ailly Pierre; Aliacensis Petrus; Alliaco, Petrus de; Eliaco, Petrus de), французький теолог, кардинал Камбре 93
Амельбурнус Леунклавій Йоган див. Леунклавій, Амельбурнус Йоган, історик Османської імперії XVI ст.
Анна Катерина Констанція (Anna Katarzyna Konstancja), польська королівна, дружина нойбурзького князя 229, 237, 402
Арголіус Андреас (Argolius Andreas), падуанський астролог 317–319, 405

Байдаус Эдуард, вч. 284
Бартлінський Тибурцій (Bartliński Tyburcy), польський посол до Москви 28, 33, 48, 53, 392
Басараб Матвій (Basarab Mateusz), валаський господар 29, 60, 64, 99, 163, 167, 199, 331, 337–339, 358, 362
Белдицький (Bełdicki), коморник короля 370, 408
Бечинський Войцех (Bieczinski, Bieczynski, Bieczynsky, Bieczyński Wojciech), польський посол до Кримського ханства 48, 52, 103, 393
Бжеський Олександр (Brzesky Aleksander), краківський канонік 43, 393
Бжозовський Максиміліан (Brzozowski Maksymilian), київський каштелян, пізн. берестейсько-литовський воєвода 116, 341
Бжостовський Кипріан Павло, литовський референдар 213
Бистрицький (Bistrziczky, Bystrzycki), казимирський правник при дворі 155, 398
Боболь Андрій (Bobol Andrzej), підкоморій 14
Богдан, козацький посол на сейм 286
Богданович-Зарудний Самійло (Bohdanowycz-Zarudnyj Samijło), військовий суддя, український посол 28, 43, 392
Богородиця див. Марія, св.
Богун Іван (Bochun Iwan, Bohun Iwan, Fedor Iwon, Fedorenko Iwan), кальницький полковник 40, 164, 196–199, 226, 340, 344
Божа Мати див. Марія, св.
Болуг (Bołuh), наказний козацький гетьман 332
Бондзінський Францішек (можл.) див. Bądzinsky, ротмістр
Браницький Василь (Braniczky), ротмістр 150, 349, 382
Браницький Ян (Branicki Jan Klemens, Braniczky Jan), краківський підкоморій 346, 406
Бугай (Buchay, Buhai), полковник, гетьман повстанців 236, 237, 401, 402
Бул Тодер (Boul Toader), молдавський боярин, тесть Стефана Ґеорґіци 338
Булавка (Buławka), козацький сотник 174
Бутич Іван, вч. 43–45, 47, 98, 180, 227, 336

Вайгер Людвік (Waier, Weiher, Wejher Ludwik, Weyher), ельблонзький каштелян, поморський воєвода 39, 118, 186, 351
Варшицький Михайло (Warsicki Mihał, Warszycki Michał), ротмістр 369, 408
Варшицький Станіслав (Warszicki, Warszycki Stanisław), краківський каштелян 311, 369, 408
Василевський Тадеуш (Wasilewski Tadeusz), вч. 35, 114, 149, 198, 241
Вельогорський Кіліан (можл.) див. Wielokiersky, ротмістр

Верещак (Wereszczak), розвідник Богдана Хмельницького 103
Вешняк Федір (Weszniak Fedor Iacubowycz), чигиринський полковник 40
Вжесович Ян Вайгард (Wrzesowicz Jan Weihard; Urzoscowicz), граф, веліцький жупник, пізн. офіцер на шведській службі 41, 42, 108, 139, 169, 176, 177, 230, 240, 280, 392, 402
Виговський Іван (Wihowsky Iwan, Wyhowski, Wyhowsky Ion, Wykowsky), генеральний писар 47, 52, 160, 170, 171, 187, 214, 234, 307, 308
Виговський Остафій (Wyhowski Ostafij), батько Івана Виговського 160
Вишневецький Ярема (Wisniowieczki Ieremi, Wiśniowiecki Jeremi, Wisznyowiecki, помилк. Wisniowiecki Mihal Koributhowyc), руський воєвода 17, 19, 27, 29, 34, 36, 98, 102, 105, 107, 110, 111, 126, 134, 153, 165, 186, 207, 208, 210, 217, 218, 221, 225, 227, 229, 254, 267, 297, 391, 393, 401
Вінниченко Олексій, вч. 91
Вірден, Юрій Фішер де (Virden, Jerzy Fiszer de), мітавський великоурядник 107
Вітовський Станіслав (Withowsky, Witowski Stanisław, Wytowski), сандомирський каштелян 126, 134, 147, 179, 187, 334, 342, 358, 379, 397, 407
Волінський Мартин (Wolinsky), посол Мартина Калиновського 158
Волчинський Матвій (Wołczyński Maciey, Wołczinsky, Wołczynsky), жупник 280, 286, 287, 328, 403
Воронченко Яцко (Woronczenko; помилк. Wocenko Iasko), черкаський полковник 40
Вроновський Криштоф (Wronowsky Christophorus), шляхтич 142

Гаєцький Георгій (Gajecky George), вч. 226
Герціус Станіслав (Hercius Stanisław Kazimierz, Hercyus, Herczius Stanisław), астролог, математик 86, 87, 263, 395
Гільдебрандт Ян (Hildebrandt Jan Franciszek), ксьондз, секретар на переговорах зі шведами 107
Гладкий Матвій (Chladky Matfey, Hłacky, Hładkyj Matwij, Hłatky Matfey), миргородський полковник 41, 157, 198, 234
Глух Йосип (Chłucz Iezyff, Głuch, Hłuch Josyp (Josyf)), уманський полковник 40, 164, 226
Голінський Мартин див. Ґолінський Мартин
Голобуцкий Владимир, вч. 11
Горкуша Филон (Horkusza Fylon), поліський полковник 213
Грабовецький Богдан, вч. 108
Грабовецький Володимир, вч. 108
Громика Михайло (Chromeyko Myhaylo, Hromejka, Hromika Mihayło, Hromyka Mychajło), білоцерківський полковник 40, 224, 226, 227, 234
Грушевський Михайло (Hrushevsky Mykhailo), вч. 28, 54, 55, 60, 61, 100, 103, 147, 148, 151, 152, 157, 162, 164–166, 172, 175, 187, 198–200, 213, 215, 220, 224, 226, 234, 236, 267, 268, 272, 273, 277, 285, 304, 306, 309, 332, 333, 336, 340, 343, 345, 363, 377
Гунтер Ізраель (Hutner Israel), німецький астролог 317–319, 405

Ґазі Ґірей (Gazi Gerej), нураддін-султан, пізн. калґа-султан 153, 162, 164–166, 178, 181, 207, 399
Ґембіцький Петро (Gembicki Piotr, Gębiczki, Gębiczky Pietr, Gębyczki, Gębyczky), краківський біскуп 25, 42, 105, 139, 164, 165, 182, 183, 187, 192–194, 202, 205, 208, 231, 241, 244, 266, 292, 327, 337
Ґеорґіца Стефан див. Стефан Ґеорґіца
Ґолінська Анна, дружина Мартина Ґолінського 266, 293, 294, 404
Ґолінський Мартин (Голінський Мартин, Golinski Marczin, Golinsky, Goliński) 14, 16, 20, 22, 24, 31, 35, 40, 48, 50, 60, 99, 104, 108, 131, 132, 136, 140–142, 145, 146, 148, 184, 187, 188, 190–192, 199, 200, 206, 207, 216, 223, 224, 226, 228, 230, 232, 238, 242, 259,

266, 271, 289, 292, 293, 296, 306, 309–311, 328–331, 336, 345, 350, 383, 386, 391–393, 396, 397, 400–402, 404–406
Ґонсевський Вінцентій (Gąsiewski, Gosiewski Wincenty Korwin, Gosiewsky), литовський стольник, пізн. підскарбій, маршалок на сеймі 133, 135, 213, 214, 291, 400
Ґорайський Войцех (Goraisky Albertus), познанський препозит, регент королівської канцелярії 312
Ґорайський Збігнев (Gorajski Zbigniew), холмський, пізн. київський каштелян, дипломат 107, 228
Ґрудзінський Андрій, равський воєвода 12

Даниїл (Daniel), пророк 321–323
Данилович Ян Миколай (Danieliowycz, Daniłowicz Jan Mikołaj), коронний підскарбій 18, 391
Денгоф Ґергард (Denhoff Gerhard, Dönoff, Dinoff), поморський воєвода 186
Дервіш Мегмед-паша (Derwisz Mehmed pasza), сілістрійський паша 61, 167, 178, 199, 283
Джалалій Филон (Dziadziały Filon, Drzednata, Dzedziały, Dżadżalij Fylon), кропивенський полковник 41, 198, 204, 340
Дзержек Адам (Dzierzek Adam, Dzierżek Adam), жидачівський староста 334, 342
Дзік Ян (Dzik Jan, Dzyk Jan), ротмістр 164
Дзялинський Михайло Еразм, кам'янецький біскуп 31, 392
Домбровський Януш (Dąbrowski Janusz), вч. 15, 285, 290, 308, 328, 334
Донаєцький Симон (Danaiecky Simon, Donaiecky Simon, Donaieczki Simon), краківський возний 140, 142, 144, 397
Дроздовський Войцех (Drozdowsky Albertus), писар 144, 145
Друг Ольга, вч. 215

Елеонора Ґонзаґа (Eleonora Gonzaga), дружина імператора Фердинанда III 51, 185
Ешенден Джон (Aschenden, John of; Eschuid Ioannes), англійський астролог 93

Єрмолович див. Ярмулович, розвідник Богдана Хмельницького

Жданович Антон (помилк. Adamowycz; Anton, Żdanowycz Anton), київський полковник 41, 47, 100, 101, 174, 213, 340, 341, 348, 359, 360, 393
Журавський Миколай (Zorawski Mikolai, Żórawski Mikołaj), астролог, королівський математик 81, 84, 88, 90, 259, 260, 315, 395, 402, 405

Заборовский Лев, вч. 343
Заборовський (Zaborowsky), писар 144, 145
Завіша Ян Криштоф Довгяло (Zawisza Jan Krzysztof Dowgiałło), литовський духовний референдар 213, 400
Зайонцовський Емерик (Zaiącowsky Emericus, Zaiączowsky Emeric), ксьондз 65, 66
Заславський Володислав Домінік (Острозький-Заславський Володислав Домінік, Dominik na Ostrogu y Zasławiu, Zasławski Władysław Dominik), краківський воєвода 36, 110, 111, 119, 182, 239, 241, 244, 347, 348, 406
Зацвіліховський Миколай (Zaczylichowski, Zaćwilichowski Mikołaj), вінницький войський, посол до козаків 114, 306, 309, 404
Заяць Орест, вч. 22, 31, 104, 148, 200, 329

Іван (Iwan, Iwąn), білоцерківський хорунжий 171
Іван (Йоан, Jan, Ion, Ion Euangelista), св., євангеліст 107, 133, 219, 322
Іванов Алмаз, московський посол до Польщі 267
Іванчул, брацлавський полковник 226
Інокентій X (Innocenty X, Innocencius X, Innocencius 10), папа римський 13, 51, 65, 66, 165, 179

Іслам Ґірей III (Islam Gerej III, Isliam Gerecz, Isliam Gierecz), татарський хан 11, 26, 34, 45–48, 52–55, 60, 61, 63, 65, 76, 99, 100, 103, 104, 134, 147, 152, 153, 157, 160, 162, 164–167, 175, 178, 186, 198, 199, 204–212, 214, 216–218, 220, 222, 226, 235, 237, 271–273, 286, 341, 349, 359, 370–374, 377, 378, 380, 381, 387, 392, 393, 397, 398, 400, 402, 408

Йоан див. Іван, св., євангеліст
Йоган I (Йоган II, Ion Perwszy, Johan I), данський, шведський король 85

Кадзиловський Войцех (Kadzidłowsky Albertus, Kadzydłowsky Alberty), королівський секретар 142, 144
Казановський Адам (Kazanowski Adam, Kazanowsky Adom), надвірний коронний маршалок 12, 17, 239, 391
Казановський Адам Єронім (Kazanowski Adam Hieronim), сандомирський хорунжий, галицький каштелян 36, 113, 114, 206, 220, 254
Калиновський Мартин (Kalinowski Marcin, Kalinowsky), польний коронний гетьман, чернігівський воєвода (помилк. сандомирський) 29, 30, 36, 40, 60, 87, 98, 110, 119, 148, 150–153, 155–157, 161, 163, 164, 178, 179, 181, 195, 199, 210, 211, 230, 235, 244, 274, 283, 286, 290, 336, 341, 392, 397, 398, 403
Калиновський Самуель (Kalinowski Samuel Jerzy), коронний обозний, брацлавський староста, син Мартина Калиновського 36, 105, 110, 111, 119, 164, 286, 403
Карл I Стюарт (Carolus I, Charles I Stuart, Karol I Stuart), англійський король 84, 330
Карл Стюарт (Charles Stuart, Karol Stuart), королевич, шотландський, пізн. англійський король 11, 84, 106, 134, 135, 330
Кароль Фердинанд (Carol Ferdinand, Karol Ferdynand), польський королевич, вроцлавський біскуп, могильський абат 13, 51, 67, 216, 228, 391, 401
Кархутович Ян (Karhutowicz), краківський кравець 351
Касименко Олександр, вч. 28
Катерина (Katarzina), св. 238, 278, 295, 326, 327, 361, 369, 407
Катиліна 224
Керстен Адам (Kersten Adam), вч. 17, 30, 41, 51, 67, 72, 113, 119, 212, 238–240, 267, 269–271, 292, 333, 379
Кисіль (Kisiel), мозирянин 174
Кисіль Адам (Kisiel Adam, Kisziel, Kysil Adam, Kysziel Adam z Bruszilіowa), київський воєвода 44, 46, 48, 98, 99, 102, 105, 133, 146, 148, 159, 161, 170, 275, 333, 393, 395, 397, 398, 406
Ковалинський Віталій, вч. 215
Ковальский Н. П., вч. 120
Кокрейн Джон (Cochrane John), англійський посол до Польщі 11
Кондрацький Ян (Condracky Jan, Kondracki Jan, Kondradzki), ротмістр 204, 339, 358, 360, 361, 365, 366, 369–371
Конельський Федір, козацький посол до Польщі, писар 268
Конецпольський Олександр (Koniecpolski Aleksander), коронний хорунжий 36, 98, 105, 107, 110, 111, 119, 126, 136, 150, 186, 203, 205, 207, 208, 210, 217, 222, 225, 229, 230, 244, 334
Кордуба Мирон, вч. 54, 198, 199, 370
Корецький Самуель Кароль (Korecki Samuel Karol, Koreczki), князь 19, 20, 36, 111, 113, 148, 357, 397
Корицінський Миколай Фердинанд (Koricinsky Mikołaj Ferdynand), бецький каштелян 126, 155, 156, 396, 398
Корицінський Стефан (Koriczinski, Koryciński Stefan, Koryczinski Staphan, Koriczinsky Stephąn z Pilce), освенцімський староста, коронний підканцлер, пізн. канцлер 66, 216, 239, 242, 243, 267–270, 291, 292, 375, 377, 378, 380, 408
Корф (Korff), корнет на службі Богуслава Радзивіла 149
Корф Ернест Ян (Korff Ernest Jan, Korph), ротмістр на службі Януша Радзивіла 149

Косів Сильвестр (Kossow Sylwestr (Siluester)), київський митрополит 11, 46, 158, 159, 161, 214, 215, 398
Костка-Наперський Олександр Леон (Kostka Napierski, Kostka-Napierski, Kostka Alexander Leo z Semberku, Kosztka), повстанець 187–195, 201, 202, 208, 250, 255, 300, 400
Кохановський Миколай (Kochanowski Mikołaj), завихойський каштелян 38, 358, 407
Коховський Веспасіан (Kochowski Vespasianus), польський хроніст 13, 71, 102, 192, 234, 263, 337, 363, 364
Кравець Марина, вч. 53, 60
Кривошея Володимир, вч. 151, 152, 174
Крим Ґірей (Krym Gerej), калґа-султан 63, 166, 178, 207
Крип'якевич Іван, вч. 43–45, 47, 54, 98, 180, 203, 227, 336
Криса Михайло (Kresa, Krysa Mychajło), козацький полковник, пізн. нобілітований 198, 241, 304
Кричевський Станіслав Михайло (Kryczowski, Krzyczewskyj Stanisław Mychajło), київський полковник 170, 174
Крофтс Вільям (William Crofts), англійський посол до Польщі 11, 106, 135
Кубаля Людвік (Kubala Ludwik), вч. 27, 41, 48, 56, 60, 64, 77, 188, 238, 267, 269, 326, 350, 358, 359
Кутнарський Юрій (Kutnarski Jerzy), молдавський писар 102, 106, 135, 163, 187, 343, 358
Кушевич Самуель Казимир (Kusewicz Samuel Kazimierz), львівський синдик 53, 393

Лентовський Станіслав (Litowski Marsalek Stanislaw, Łętowski Stanisław Marszałek, Marszałek), полковник повстанців 188, 192–194
Леонтьєв Гаврило, московський посол до Польщі 27, 392
Леунклавій, Амельбурнус Йоган (Amelburnus Leunclauius Ioannes; Leunclauius, Amelburnus Ioannes; Амельбурнус Леунклавій Йоган), історик Османської імперії XVI ст. 96
Лещинський Андрій (Leszczyński Andrzej, Lesczinski, Lesczynsky), хелмінський біскуп, коронний підканцлер, пізн. канцлер, примас 74, 98, 150, 154, 156, 163, 179, 262, 292, 295, 306, 398, 404
Лещинський Богуслав (Lescinsky, Lesczynski Bogvsław na Leśnie, Leszczyński Bogusław), коронний підскарбій 14, 15, 18, 33, 49, 121, 135, 137, 139, 143, 246, 262, 267, 290, 300, 334, 354, 355, 382, 383, 396
Лещинський Ян (Leszczyński Jan), ґнезненський каштелян 107
Лисовець Андрій, козацький посол до Польщі 268
Лисовець Демко (Demko, Dymko, Łysoweć Demko), козацький полковник, наказний гетьман 198, 199
Лобода Федір (Łoboda Fedor), переяславський полковник 41
Лось Богдан (Łoś), ротмістр 116
Лубенський Матвій (Lubiensky Maciey (Macziey), Lubinsky Maczyey, Łubieński Maciej), примас 60, 67, 105, 133, 135, 150, 291, 295, 404
Лупул Василь (Lupu Bazyli, Łupuł Bazyli, Waszil), молдавський господар 53, 60, 61, 63, 65, 99, 102, 104, 106, 134, 135, 153, 162, 167, 172, 178, 187, 199, 235, 271, 272, 283, 284, 296, 308, 316, 331, 332, 337–340, 343–345, 358, 361, 362, 371–374, 398, 402, 406
Лупулівна див. Хмельницька Розанда, донька Василя Лупула, дружина Тимофія Хмельниченка
Любомирський Костянтин (Lubomiersky Costanty, Lubomirski Constantinus, Lubomirsky Konstanty), сонцький, білоцерківський староста 98, 105, 110, 155, 203, 207, 241–244, 255, 267
Любомирський Олександр Михайло (Lubomierzsky, Lubomirski Alexander Michał), коронний конюший 36, 56, 64, 110, 202, 207, 229, 244, 401
Любомирський Станіслав (Lubomirski Stanisław), краківський воєвода 64, 169, 230, 244, 377, 394

Любомирський Юрій (Lubomierzski Ierzy, Lubomirski Jerzy), краківський староста, надвірний, пізн. великий коронний маршалок 12, 17, 18, 26, 34, 36–38, 76, 110–112, 116, 119, 138, 139, 150, 205–208, 218–220, 229, 244, 249, 254, 292, 347, 365, 375, 377, 378, 380, 381, 384, 386, 391, 392, 394, 401, 406–408
Людвіка Марія (Ludwika Maria), польська королева 51, 68, 73, 146, 185, 212, 228–230, 239, 266, 277, 280, 281, 290, 293, 326, 401, 403
Лютецький Миколай (Lutecki Mikołaj, Luteczky Mykołay), казимирський лавник і писар 19, 125, 156, 169, 230, 331, 349, 401, 406
Лянцкоронський Станіслав (Lanckoronski, Lanckoroński Stanisław), польний коронний гетьман, брацлавський, пізн. руський воєвода 19, 36, 102, 105, 106, 110, 111, 133, 150–152, 156, 160, 164, 210, 218, 219, 241, 292, 334, 343, 378, 398

Магомет (Machometus), пророк 80, 96
Магдалинський див. Мадалинський Мартин, перемишльський староста
Магні зі Стражніце, Франц фон (Magnis auf Straßnitz (Strážnice), Franz) 104
Мадалинський Мартин (Магдалинський, Madaliński Marcin, Madaleński, Magdalinsky), перемишльський староста 107
Мазепа Іван, український гетьман 172
Майборода З. В., вч. 40
Марія (Богородиця, Божа Мати, Maria Panna, Mary Panna Naswiętsza), св. 32, 41, 56, 60, 93, 175, 183, 235, 263, 264, 271, 278, 292–295, 326, 327, 379, 380, 392
Марія Анна Тереза (Maria Anna Teresa), польська королівна, донька Яна Казимира 51, 58, 212, 213, 277, 393, 394, 400
Марія Магдалина (Marya Magdalena, Magdaliena, Mary Magdaliana), св. 51, 285, 288, 318
Матей (Matheus), св., євангеліст 76, 324
Маховський Себастіан (Machowski Sebastian, Mahowski), ротмістр 274, 275, 361–364, 369–372, 408
Машаллах ібн Асарі (Mashallah ibn Athari, Messahala), персько-єврейський астролог 93
Мегмед IV (Mehmed IV), турецький султан 26, 60, 64, 155, 171, 175, 185, 204, 237, 283, 309, 332, 337, 338, 340, 349, 365, 394, 402
Мегмед-ага, турецький посол в Україну 340
Мелешко Миколай (Mieleszko Mikołaj), новогрудський стольник 37, 114
Мельник Ольга, вч. 215
Миллер Илья (Miller I. S.), вч. 187–193
Миньківський-Куцевич Іван (помилк. Mieloch Bohdąn; Mińkowski Iwan Kucewycz), паволоцький полковник 226, 234
Мисловський (Myslowski), литовський посол до Богдана Хмельницького 170, 399
Мицик Юрій, о. (Мыцык Ю. А.), вч. 40, 120, 139, 161, 172, 338
Мишковський Владислав (Gonzaga-Myszkowski, Miskowski, Myszkowski Władysław; Myszkowski na Mirowie, Władysław), маргграф, сандомирський воєвода 36, 98, 110, 203, 207, 244, 274, 334, 341
Мінор Тобіаш (Minor Tobiasz, Mynor), ротмістр 111, 118, 138, 254
Міхаловський Якуб (Michałowski Jakub), люблінський войський 15, 37–40, 52, 67, 71, 146, 148, 151, 159, 164, 167, 168, 282, 362–364, 367, 377, 378, 403
Могила Петро, київський митрополит 172
Могилянка Анна (Mohylanka Anna), сандомирська воєводина 207, 400
Мозира Лукіян (Mozera, Mozira, Mozyra Łukian), корсунський полковник 40, 307
Мойсей, бібл. 321
Мясковський Войцех (Miaskowski Wojciech), львівський підкоморій, подільський стольник 164, 216, 401

Мясковський Лукаш (Miaskowski Łukasz, Miaskowsky Lukas), подільський суддя 65, 102, 164, 394

Нагельський Мирослав (Nagielski Mirosław), вч. 37, 38, 61, 107, 110–118, 138, 149, 151, 159–161, 164, 170, 171, 173, 206, 228, 239, 363, 364, 366, 370, 371
Нарушевич Олександр (Naruszewicz Aleksander), лідський староста, посол 107
Небаба Мартин (Nebaba Martyn, Niebaba Martyn (Marten)), чернігівський полковник 41, 152, 174, 204, 213
Немирич Володислав (Niemierzycz, Niemirycz Władysław), овруцький староста 112, 335
Немирич Юрій (Niemierzycz Ierzy, Nimirycz Ierzy z Cernihowa), київський підкоморій 133, 291, 334
Непартович Семен, чигиринський сотник, посол до Польщі 268
Нестеренко Максим, козацький посол до Польщі 28
Нечай Данило (Neczaj Danyło, Niecaia, Nieciaia, Nieczay, Nieczay Danielo), брацлавський полковник 40, 53, 59, 63, 65, 108, 150–153, 155, 159, 160, 170, 226, 394, 396–398
Нечай Іван, білоруський, чауський полковник, брат Данила Нечая 151
Нечай Матвій, наказний уманський полковник, брат Данила Нечая 151
Нечай Юрко, сотник Білоруського полку, брат Данила Нечая 151
Носач Тимофій (Nosacz Tymofij, Noszacz Timocz), прилуцький полковник 41, 340, 344

Оборський Стефан (Oborsky Stefan), лівський староста 31, 392
Овідій 146, 259, 265
Одинець Яків (Hodzywicz Iaczko, Odyneć Jakiw), черкаський суддя 234
Окунь Адріан (Okon), ротмістр 55
Опалінський Лукаш (Opalinsky Łukasz [starszy], Opaliński Łukasz), великий коронний маршалок, пізн. равський воєвода 12, 18, 391
Опалінський Лукаш (Opalinsky Łukasz [młodszy], Opalinski Lucas, Opaliński Łukasz), познанський підкоморій, надвірний коронний маршалок 12, 18, 30, 34, 139, 239
Опацький Зиґмунт (Opacky Zygmunt, Opaczky), дерптський воєвода, краківський великоурядник 59, 326, 329, 394
Орлінський Матеуш (Orlinsky Matheus, Orliński Mateusz Józef), астролог 93, 95, 262, 263, 265, 395, 402
Освенцім Станіслав (Освєнцім, Oswięcim Stanisław), польський хроніст 18, 28, 115, 117, 118, 139, 206, 220, 224, 226, 235
Осман-аґа (Osman aga), турецький чауш, посол до Богдана Хмельницького 60, 101, 147, 178, 340, 397
Оссолінська Анна Тереза (Ossolińska Anna Teresa), донька Юрія Оссолінського 56
Оссолінська Гелена Текля (Lubomirska Helena Tekla, Ossolińska Helena Tekla), донька Юрія Оссолінського, дружина Олександра Михайла Любомирського 56, 229, 401
Оссолінська Урсула Бриґітта (Ossolińska Urszuła Brigitta), донька Юрія Оссолінського 56
Оссолінський Криштоф Балдвін (Osolinski Krzysztof Baldwin, Ossoliński), ротмістр, племінник Юрія Оссолінського 12, 55, 56, 393
Оссолінський Франціщек (Ossoliński Franciszek), син Юрія Оссолінського 56
Оссолінський Юрій (Osolinski Ierzy, Osolinsky Georgy, Ossoliński Jerzy, Oszolinski), коронний канцлер 27, 32, 55, 56, 60, 64, 67, 71–75, 77, 393–395
Осташ З. І., вч. 40
Острозький-Заславський Володислав Домінік див. Заславський Володислав Домінік, краківський воєвода
Осторог Миколай (Ostrorog Mikołaj), коронний підчашій 24, 68, 69, 155, 398

Павло (Paulus, Paweł), св., апостол 120, 144, 145, 206, 208, 219, 295, 324, 327

Паєнцький Даміан (Paięczky Damiąn, Pajęcki Damian), астролог 262, 316, 402, 405
Пархоменко Яцко (Parhomienko Iasko), черкаський полковник 234
Паулі Жеroma (Pauli Żegota), вч. 35, 274
Пенцлавський Альбрехт (Pęcławsky Albrycht), польський посол до Москви 309, 404
Переяславець Іван, військовий писар, козацький посол до Польщі 28
Петро (Piotr), св., апостол 206, 208, 218, 219, 295, 321, 327
Піфагор (Pythagor) 261
Плавт 262
Платон 223
Плутарх 223
Пободайло Степан (Pobodajło Stepan), чернігівський полковник 174
Половко Яків (Połowko Iakub), козацький сотник з Чорнобиля 173, 399
Потоцький Андрій (Potocki Andrzej, Potoczky Andrzey), вінницький староста, пізн. брацлавський воєвода 102, 380
Потоцький Миколай (Potocki Mikołaj, Potocky Mikolay, Potoczki Mikołay, Potoczky Mykołay), великий коронний гетьман, краківський каштелян 17, 29, 36, 40, 46, 52, 53, 58, 59, 63, 65, 73, 87, 102, 105, 109–111, 119, 134, 162–164, 206, 211, 216–221, 225, 235, 236, 283, 297, 380, 391, 392, 394, 398, 402
Потоцький Петро (Potocki Piotr), кам'янецький староста, подільський генерал, пізн. брацлавський воєвода 36, 102, 111, 119, 187, 197, 199, 200, 283, 339, 341, 342, 344, 379
Потоцький Станіслав (Potocki Stanisław), подільський, пізн. київський воєвода, польний, великий коронний гетьман 36, 111, 162, 204, 219, 284, 289, 291, 292, 306, 308, 309, 334, 337, 340–342, 349, 354, 355, 359, 360, 364, 365, 373, 404, 407
Прончищев Афанасій, московський посол до Польщі 267
Прошковський Ян Вацлав (Proszkowski Ioannes Vinceslaus), сонцький підстароста 242, 243
Пстроконський Станіслав (Pstrokoński Stanisław), тинецький абат 176
Пуц Лукаш (Pucz), контрактор у веліцьких жупах 280
Пушкар Мартин (Puszkar Martyn, Puskarenka Marten), полтавський полковник 41, 198
Пушкін Григорій, московський посол до Польщі 27, 48, 53, 55, 392
Пушкін Степан, московський посол до Польщі 27, 392
Пшибось Адам (Przyboś Adam), вч. 12, 14, 16, 18, 25, 27, 28, 30, 36, 54, 62, 66, 72, 97, 98, 105, 107, 120, 137, 138, 151, 153, 187, 188, 190, 192–195, 201, 202, 207, 229, 230, 241, 243, 254, 255, 267, 269, 277, 285, 286, 291, 298, 306, 311, 327, 328, 342, 345–348, 350, 353–355, 358, 382, 386, 388
Пшиємський Зиґмунт (Przyjemski Zygmunt), польний коронний писар 39, 119, 222, 225, 246, 247, 283, 286, 403
Пясецький Реміґіан (Piaseczky Remigian, Piaszeczky Remiąn), ксьондз, реґент королівської канцелярії, номінат на Могильське абатство 13, 168, 391

Раданович Юрича (Radanowicz Jurycza, Iurzicza), ротмістр 370
Радзейовський Єронім (Radzieiowski, Radziejowski Hieronim), ломжинський староста, коронний підканцлер 17, 19, 21, 22, 30, 67, 68, 70, 72, 98, 105, 126, 146, 151, 157–159, 179, 238–240, 267–271, 292, 297, 333, 392, 395, 397, 398, 402, 406
Радзивіл Альбрехт Станіслав (Radziwiłł Albrycht Stanisław), литовський канцлер 12, 14, 18, 27, 28, 30, 36, 54, 72, 98, 151, 153, 206, 267, 269, 277, 285, 286, 298, 306, 311, 342
Радзивіл Богуслав (Radziwiłł Bogusław, Radziwył, Radzywił Bogusław na Slucku y Kopiliu, Radzywył), литовський конюший, барський староста 35, 39, 114, 118, 137, 149, 198, 222, 241, 291, 292, 391

Радзивіл Януш (Radziwił Ianusz, Radziwiłł Janusz, Radzywił, Radzywył Ianus), польний литовський гетьман 105, 149, 152, 159–161, 170, 171, 173, 204, 213–216, 239, 276, 298, 333, 343, 359, 401, 406
Репнін-Оболенський Борис (Репнин Б. А., Репнин-Оболенский Борис, Repnin-Obolenskij Boris), московський посол 343, 348, 350, 351, 406
Розґа Адам (Rozga Adom), астролог 262–264, 271, 402
Роздражевський Якуб (Rozdrażewski Jakub Hieronim, Rozrazewski, Rozrażewski, Rozrażowski), каліський каштелян, ротмістр 39, 118, 164
Роман, козацький посол на сейм 286
Ротердамський Еразм 262
Рудавський Лаврентій (Rudawski Wawrzyniec), польський хроніст 287, 364
Рудавський Ян, батько хроніста Лаврентія Рудавського 287
Рустемов Олег, вч. 53

Савич Семен (Sawycz Semen; помилк. Pawycz), канівський полковник 40
Саллюстій 224
Сафта (Safta), дружина Стефана Ґеоргіци 338
Сахевич Іван (Sahiewicz Iwąn, Szachowitz Iwan), брацлавський полковник 226, 234
Седляр (Syodliarz), мозирянин 174
Семаньків Касіян див. *Федорук Ярослав, вч.*
Семен, козацький посол на сейм 286
Сенека (Seneka) 261, 264
Сенявський Адам Єронім (Sieniawski Adam Hieronim, Sieniawsky Hieronim Adom z Granowa), львівський староста, польний коронний писар 39, 61, 113, 394
Сефер Ґазі-аґа (Sefer Gazi aga, Seffer Kazy aga, Sepher Kazy aga), кримський візир 76, 162, 272, 378, 402, 408
Сечевичі (Seczewicowie), брати, розвідники Богдана Хмельницького 103
Сіяуш-паша (Syasz basza, Sijawusz pasza), сілістрійський паша 283, 309, 364, 407
Сметанка Єронім (Smietanka, Śmietanka Hieronim), краківський підстароста 31, 137, 144, 145, 169, 182, 189, 190, 192, 202, 207, 328, 346, 350, 382, 389, 392, 400
Смолій Валерій, вч. 151
Собеський Марек (Sobieski Marek), красноставський староста 36, 110, 112, 220, 283, 286, 292, 403
Соловьев С. М., вч. 27, 309
Сомкович Богдан, київський війт 215
Стемпковський Ян Людвік (Stępkowsky Jan Ludwik; помилк. Scepkowsky, Spępkowsky), гебдовський абат, коад'ютор кам'янецького біскупа 31, 240, 392
Степанков Валерій, вч. 151
Стефан Ґеоргіца (Ґеоргіца Стефан, Gheorghe Stefan, Stefan Gheorghe, Stephan Gheorghe, Stephąn Gheorghe), молдавський логофет, пізн. господар 284, 332, 337–340, 343–345, 358–360, 362, 370, 373, 374, 406
Стражиц Войцех Раймунд (Strazycz Albert, Strażyc Wojciech Rajmund), астролог 86, 87, 395
Страшко В. В., вч. 40
Субган Ґазі-аґа (Subhan Gazi aga; помилк. – Sawkari aga, Sawkazi aga), кримський скарбник 198
Субган Ґазі-аґа (Subhan Gazi aga), перекопський, пізн. білгородський бей 198
Сулима (Sulima), козацький полковник 212
Суньовський Миколай (Mykołay, Suniowski Mikołaj), кам'янецький ротмістр 197, 200
Суходольський (Suhodolski), ротмістр 361
Суходольський Андрій (Suchodolsky), літинський староста 117
Суходольський Станіслав (Suchodolsky, Suhodolski Stanisław), ротмістр 117, 370

Табуренко Михайло, козацький посол до Польщі 268

Тацит 354, 372
Темберський Станіслав (Temberski Stanisław), польський хроніст 279, 286, 364
Теренцій (Terentius), давньоримський письменник 68
Тжилятковський (Trzylatkowsky), слуга кам'янецького старости 199
Тодійчук Ольга, вч. 40
Торрес, Джованні де (Torres, Giovanni de), папський нунцій у Варшаві 13, 51
Третер Матвій Казимир (Treter Maciej Kazimierz, Treter Matheus), член колегії "12 мужів", пізн. казимирський райця, королівський секретар, автор прогностиків і календарів 331
Тризна Йосиф (Tryzna Iozeph), печерський архімандрит 215
Тугай-бей (Toakay murza), перекопський бей 220
Тшебінський Олександр (Trzebinski Aleksander), ксьондз 69

Уєйський Томаш (Ujejski Thomasz, Vieysky Thomas), комісар до веліцьких жуп, плоцький абат 175, 176, 230
Уніховський Казимир, польський посол до Москви 309, 404
Уттіні Філіп (Huttini Filip, Uttini, Utini, Vtini), райця, королівський писар 34, 35, 392

Федорович Миколай (Chwedorowyc Mikołay, Fedorowyc), наказний український гетьман в обложеній Сучаві 362
Федорук Ярослав (Семаньків Касіян), вч. 22, 31, 104, 148, 175, 180, 198, 200, 235, 284, 329
Фердинанд III (Ferdynand III, Ferdinand 3, Ferdinand Trzeczi, Ferdinandt III), імператор 13, 51, 54, 61, 66, 86, 124, 134, 163, 185, 311, 352, 394, 399, 405
Філіп Вільгельм (Filip Wilhelm), нойбурзький князь 229, 237, 401
Фірлей Миколай (Firlej Mikołaj), сандомирський воєвода 117
Фрідріх Вільгельм (Fryderyk Wilhelm), бранденбурзький курфюрст 48, 49, 104, 122, 185, 229, 401
Фурман Стефан (Forman Stephan, Furman Stefan, Fuhrmann), астролог 262, 263, 402

Хжонстовський Станіслав (Chrząstowski Stanisław z Brzezya, Hrząstowsky), краківський підсудок 16, 35, 66, 109, 137, 138, 168, 183, 242, 243, 245, 267, 328, 334, 346, 347, 382, 386, 388, 408
Хмельницька Розанда (Лупулівна, Rozanda), донька Василя Лупула, дружина Тимофія Хмельниченка 187, 235, 284, 296, 309, 332, 337, 338, 344, 404
Хмельницький Богдан (Chmiel, Chmielnicius, Chmielnicki Bohdan, Chmielnicky, Chmielniczky Bochdan, Chmielnycki, Chmyelnicky, Chmyelnycky, Hmiel, Hmielnicky, Hmielniczki Bogdan, Hmielniczky Bochdąn, Hmyel, Hmyelnicky), український гетьман 11, 15, 26, 28, 29, 34, 37–41, 43–47, 52, 54, 58–61, 63–65, 73, 76, 77, 93, 98, 99, 101–106, 108–110, 112–118, 126, 134, 135, 138, 147, 148, 151–166, 170–175, 177–181, 183, 185–187, 195, 196, 199–201, 203–205, 207–209, 211, 212, 214, 216–218, 220, 223, 224, 226–228, 231–237, 241, 259, 260, 268, 274–276, 283, 284, 286, 290, 291, 296, 297, 306, 307, 309, 316, 331–333, 336–342, 344, 348, 349, 351, 354, 358–362, 370–374, 380, 381, 392–394, 396–402, 404, 406–408
Хмельниченко Тимофій (Chmielnicenko, Hmielnicenko Timosek, Timosek, Timosko, Timotheus, Tymosek, Tymosz), гетьманич 152, 153, 187, 214, 235, 283, 284, 290, 296, 308, 309, 331, 332, 337–340, 342, 344, 345, 360–364, 369, 371, 373, 374, 404, 406, 407
Хмельниченко Юрій (Chmielnicki Jerzy, Chmielniczenko Jerzy), гетьманич 308, 359
Ходовиць Миколай (Chodowic Mikołaj), астролог, доктор медицини 81, 395
Хоменко Василь, козацький посол до Польщі 268
Хоткевич Гнат, вч. 216, 220, 226

Худий Іван (Chudyj Baran (Iwan), помилк. Kolli Batąn), черкаський полковник 234

Чарнецький Стефан (Carnecki, Czarniecki Stefan), сандомирський хорунжий, коронний обозний, можл. красноставський староста 113, 119, 292, 379, 380
Чарторийський Казимир Флоріан (Cartoryski, Czartoryski Kazimierz Florian), познанський біскуп 30, 392
Ченцова Віра, вч. 60
Чепець Василь (Cziepiec; помилк. Cepiecz alias Marszałek), український повстанець із Закарпаття 192
Четвертинський Григорій (Czetwerteński, Czetwertynski Hryhory, Czetwertyński-Światopełk Hryhory), луцький підкоморій 133, 171
Четвертинський Захарій, луцький підсудок 171
Чехович Андрій (Czechowicz Andrzey Boemius), член львівської колегії "сорока мужів", астролог 91, 395
Чорний Зиґмунт (Czerny Zygmunt), білоцерківський підстароста, посол до козаків 306, 309, 404
Шевченко Федір, вч. 63
Шледер Йоган Ґеорґ (Schlederus Johannes Georgius), німецький хроніст 226, 235, 306, 308, 309
Шолдрський Андрій (Sultrzsky Andrzy, Szołdrski Andrzej, Szułdrski), познанський біскуп 30, 251, 392
Шумейко Прокіп (Szumieyko Prokip; помилк. Rumeyko), ніжинський полковник 41, 172

Югурта (Iugurtha), цар Нумідії 225
Юрій (Jerzy, Ierzy, Iur ruski), св. 162, 178, 184
Юрій II Ракоцій (Georgius II Racocius, Jerzy II Rakoczy, Rakocy), семигородський князь 17, 29, 60, 64, 104, 134, 163, 167, 175, 185, 240, 259, 260, 331, 332, 337–339, 345, 348, 351, 358–364, 370, 373, 380, 382, 387, 406, 407
Яків IV (Iacobus Quartus, James IV), шотландський король 85
Яксан Ян Станіслав (Iaxan Ion, Jakszan Jan Stanisław), астролог 87, 395
Ян Казимир (Iąn Kazimierz, Ion Kazimierz, Jan Kazimierz, Kazimierz), польський король 11, 13, 15, 25–31, 33–35, 42, 43, 45, 46, 48–55, 57, 59, 60, 63, 65, 66, 69, 71, 72, 74–78, 83, 87, 90, 98, 99, 102, 104, 105, 107–109, 117, 120, 132–137, 139–142, 145, 147, 148, 154–157, 164–172, 175–177, 179–182, 184–187, 191, 192, 195, 196, 199, 201–208, 210–212, 216, 221–223, 228–230, 232, 237, 239–241, 243–245, 247, 259, 260, 267–269, 273, 274, 277, 278, 280, 281, 284–288, 290–292, 297, 299, 301, 303, 304, 311, 312, 315, 326–328, 331–333, 336–339, 341, 343, 346–351, 353, 357–365, 369, 370, 372, 374, 375, 380–382, 386, 387, 392, 393, 395–401, 403–408
Ян Сигізмунд (Jan Zygmunt), польський королевич, син Яна Казимира 266, 277, 402, 403
Яненко-Хмельницький Павло, київський сотник, пізн. наказний полковник, дипломат 187
Ярмулович (Єрмолович, Jarmołowicz, Iarmulowycz), розвідник Богдана Хмельницького 148, 397
Ясинський Владислав (Iasinski Ion, Jasiński Jan), слуга Єроніма Радзейовського 297, 333, 406
Яцкевич (Яцькович Гарасько, Haraczko), звягельський полковник, наказний переяславський 174, 268

Abasa basza 178
Abrahamowicz Zygmunt, вч. 53, 54, 63, 65, 153, 166, 198, 207, 220, 222, 272
Adam, бібл. 79
Adamowycz (помилк.) див. Жданович Антон, київський полковник
Ahmed Gazi aga, аталик 378
d'Ailly Pierre див. д'Альї П'єр, французький теолог, кардинал Камбре
Aksak Jan, київський стольник 114
Aksak Michał, київський підстолій 37

Albochacen, астролог 93
Albumasar, астролог 93, 94
Alchindus, астролог 93
Aleksander Wielky (Aliexander), македонський цар 84
Aleksy Michajłowicz, московський цар 27–29, 34, 55, 59, 148, 172, 173, 187, 267–269, 348, 358, 393, 406
Alembek Fridericus Leopoliensis див. Алембек Фрідерік, перемишльський канонік
Alenbek Friderik див. Алембек Фрідерік, перемишльський канонік
Alexicus 320
Ali aga 178
Aliacensis Petrus див. д'Альї П'єр, французький теолог, кардинал Камбре
Alliaco, Petrus de див. д'Альї П'єр, французький теолог, кардинал Камбре
Alnpech див. Алембек Фрідерік, перемишльський канонік
Alnpek див. Алембек Фрідерік, перемишльський канонік
Amelburnus Leunclauius Ioannes див. Леунклавій, Амельбурнус Йоган, історик Османської імперії XVI ст.
Andronik, молдавський боярин 344
Anna, св. 287, 288
Anna Katarzyna Konstancja див. Анна Катерина Констанція, польська королівна, дружина нойбурзького князя
Anna z Gizjuszów, дружина жупника Волчинського, мати хроніста Лаврентія Рудавського 287
Anton див. Жданович Антон, київський полковник
Aomar, астролог 93
Arczisewsky Krzysztof, генерал артилерії 75
Ardenty Hieronim, жупний писар 280
Argolius Andreas див. Арголіус Андреас, падуанський астролог
Arrianus, античний письменник 84
Aschenden, John of див. Ешенден Джон, англійський астролог
Auenezre, Abraham Iudeus (Ibn Ezra Abraham), астролог 95
August II, польський король 25
Augustin, св. 19, 281, 294

Bajzaklin pasza, татарський посол 60
Bakosz див. Pakosz Władysław Michał, перемишльський мечник
Bal Matjasz, ротмістр 206
Bal Mikołaj, ротмістр 24, 116
Balowie, польська родина 206
Baranowski Bohdan, вч. 188
Baranowski Jan, брацлавський стольник, пізн. подільський хорунжий 36, 111, 225
Bardach Juliusz, вч. 188, 190, 195, 201, 202
Bartliński Tyburcy див. Бартлінський Тибурцій, польський посол до Москви
Bartłomiei, св. 294
Bartoszewicz Julian, вч. 14
Basarab Mateusz див. Басараб Матвій, валаський господар
Basista Jakub, вч. 263
Batyr aga, кримський урядовець 162
Bądzinsky (можл. Бондзінський Францішек), ротмістр 116
Bąkowski Iąn Ignacy, посол 291
Bednarz Benedyct, казимирський міщанин 24
Bełdicki див. Белдицький, коморник короля
Bennigsen Alexandre, вч. 166
Beteg aga, зять Сефера Ґазі-аги 162
Beter aga, кримський урядовець 162
Białobocky, челядник 336
Bieczyński Wojciech (Bieczinski) див. Бечинський Войцех, польський посол до Кримського ханства
Biedrzycka Agnieszka, вч. 149, 158
Bieganowski Mikołaj, львівський хорунжий 39, 118, 372
Bieniarzówna Janina, вч. 23, 42, 194, 278, 350, 351, 368
Bieniaszewski Adam, вч. 337
Bistrziczky див. Бистрицький, казимирський правник при дворі
Bitiniczki, ротмістр 340
Błoński Piotr (Błonski, Błonsky), поборця 137, 168, 231

Bobiatyński Konrad, вч. 149, 159–161, 170, 171, 173, 239
Bobol Andrzej див. Боболь Андрій, підкоморій
Boboli, польська шляхетська родина 14
Bochun Iwan див. Богун Іван, кальницький полковник
Bohdanowycz-Zarudnyj Samijło див. Богданович-Зарудний Самійло, військовий суддя, український посол
Bohun Iwan див. Богун Іван, кальницький полковник
Bołuh див. Болуг, наказний козацький гетьман
Boniecki Adam, вч. 126
Boratav Pertev Naili, вч. 166
Borkowski, слуга князів Четвертинських 171
Boul Toader див. Бул Тодер, молдавський боярин, тесть Стефана Ґеорґіци
Bramowsky Ięndrzy, казимирський лікар 293
Brandt Achacy (Brant), ротмістр 118
Branicki (Branyczky), шляхтич 208
Branicki Jan (Branyczky Iąn z Ruscze), хенчинський староста 242, 243, 267
Branicki Jan Klemens див. Браницький Ян, краківський підкоморій
Braniczky див. Браницький Василь, ротмістр
Braniczky Jan див. Браницький Ян, краківський підкоморій
Branyczky див. Branicki, шляхтич
Branyczky Iąn z Ruscze див. Branicki Jan, хенчинський староста
Briski Maciej (Brisky Mathias, Brzyski), казимирський райця, бурмістр, шинкар 15, 22, 278, 281, 295, 310, 329, 350, 389
Broiewski, ротмістр 220
Brzesky Aleksander див. Бжеський Олександр, краківський канонік
Brzezicki Marcin Mirż, белзький підкоморій 113
Brzozowski Maksymilian див. Бжозовський Максиміліан, київський каштелян
Brzuchański Aleksander (Brzuchansky), ротмістр 138
Brzyski див. Briski Maciej, казимирський райця, бурмістр, шинкар
Buchay див. Бугай, полковник, гетьман повстанців
Buczacki Raffał, учасник львівської комісії 334
Buhai див. Бугай, полковник, гетьман повстанців
Buła Janina, вч. 263
Buławka див. Булавка, козацький сотник
Butler Gotard Wilhelm, новський староста 72
Butler Jan, ротмістр 38
Bylina Ian, ротмістр 245
Bysarowsky, шляхтич 209
Bystrzycki див. Бистрицький, казимирський правник при дворі

Carnecki див. Чарнецький Стефан, сандомирський хорунжий, коронний обозний
Carneczcy див. Czarnieccy, шляхетська родина
Carol Ferdinand див. Кароль Фердинанд, польський королевич
Carolus I див. Карл I Стюарт, англійський король
Cartoryscy див. Czartoryscy, князівська родина
Cartoryski див. Чарторийський Казимир Флоріан, познанський біскуп
Casimierz див. Kazimierz, св.
Cechowycz (Czehowycz), казимирський міщанин 23
Cecillia Renata, польська королева, дружина Володислава IV 191
Cepiecz alias Marszałek (помилк.) див. Чепець Василь, український повстанець із Закарпаття
Cerninsky див. Czerniński, казимирський міщанин
Cetner, ротмістр 24
Cetner Aleksander, подільський хорунжий, пізн. галицький каштелян 114, 225

Chalecki Mikołaj Krzysztof, новогрудський воєвода 106
Charles I Stuart див. Карл I Стюарт, англійський король
Charles Stuart див. Карл Стюарт, королевич, шотландський, пізн. англійський король
Charow[...] Piotr, казимирський лавник 329
Charzowski Iacub, поборця 16
Chełmski Jan Ścibor (Hełemsky), краківський ловчий 138, 245, 310, 389
Chladky Matfey див. Гладкий Матвій, миргородський полковник
Chłapowski Krzysztof, вч. 12, 36–39, 110, 113, 358
Chłucz Iezyff див. Глух Йосип, уманський полковник
Chmiel див. Хмельницький Богдан, український гетьман
Chmieleczky Mikołaj (Hmielieczky Mykolay), ротмістр 119, 149
Chmielnicenko див. Хмельниченко Тимофій, гетьманич
Chmielnicki Bohdan (Chmielnicius) див. Хмельницький Богдан, український гетьман
Chmielnicki Jerzy див. Хмельниченко Юрій, гетьманич
Chmielniczenko Jerzy див. Хмельниченко Юрій, гетьманич
Chmielniczky Bochdan (Chmielnycki, Chmyelnycky) див. Хмельницький Богдан, український гетьман
Chodowic Mikołaj див. Ходовиць Миколай, астролог, доктор медицини
Chromeyko Myhaylo див. Громика Михайло, білоцерківський полковник
Chrząstowski Samuel, ротмістр 254
Chrząstowski Stanisław z Brzezya див. Хжонстовський Станіслав, краківський підсудок
Chudyj Baran (Iwan) див. Худий Іван, черкаський полковник
Chwedorowyc Mikołay див. Федорович Миколай, наказний український гетьман в обложеній Сучаві
Ciara Stefan, вч. 12, 36, 37, 39, 110
Cicero, давньоримський діяч 72
Cichonowicz Wojciech (Czihoniowic Woycieh), казимирський райця, кравець 329, 389
Cichoszowski Sebastian (Czihosowski), казимирський райця 293
Cieklinski Dobiesław, чховський каштелян 334
Ciesielski Tomasz, вч. 38, 107, 110–117, 198, 206, 228, 284, 292, 328, 332–335, 341, 342, 348, 359, 370, 371, 373, 378, 379
Cirus див. Cyrus Franciszek, краківський райця, бурмістр
Cochrane John див. Кокрейн Джон, англійський посол до Польщі
Condracky Jan див. Кондрацький Ян, ротмістр
Corfus Ilie, вч. 102, 338
Cynarski Stanisław, вч. 110, 126, 137, 138, 327, 346, 357
Cyrus Franciszek (Cirus, Czyrus), краківський райця, бурмістр 42
Czaplic Andrzei, городиський староста 334
Czaplicki (Czaplyczky), ротмістр 206
Czapliński Daniel (Czaplinski), чигиринський підстароста 45, 47
Czapliński Władysław, вч. 72, 107, 240, 267, 268, 292
Czarnieccy (Carneczcy), шляхетська родина 119
Czarniecki Marcin, ротмістр 119
Czarniecki Stefan див. Чарнецький Стефан, сандомирський хорунжий, коронний обозний
Czartoryscy (Cartoryscy), князівська родина 30
Czartoryski Kazimierz Florian див. Чарторийський Казимир Флоріан, познанський біскуп
Czartoryski Michał, ротмістр 113
Czartoryski Mikołaj Jerzy, волинський каштелян 30
Czechowicz Andrzey Boemius див. Чехович Андрій, член львівської колегії “сорока мужів”, астролог
Czehowycz Woiciech, казимирський райця 26

Czehowycz див. Cechowycz, казимирський міщанин
Czermak Wiktor, вч. 18, 28, 115, 118, 139, 206, 224, 226, 235, 279, 286, 364
Czerniewsky, ротмістр 117
Czerniński (Cerninsky), казимирський міщанин 238
Czerny Zygmunt див. Чорний Зиґмунт, білоцерківський підстароста, посол до козаків
Czernyk, шляхтич 388
Czetwerteński див. Четвертинський Григорій, луцький підкоморій
Czetwertyński-Światopełk Hryhory див. Четвертинський Григорій, луцький підкоморій
Częścik Łucja, вч. 11, 13, 15, 17
Cziepiec див. Чепець Василь, український повстанець із Закарпаття
Czihoniowic Woycieh див. Cichonowicz Wojciech, казимирський райця, кравець
Czihosowski див. Cichoszowski Sebastian, казимирський райця
Czuryło Mikołaj, ротмістр 117
Czyhon, казимирський лавник 330
Czyrus див. Cyrus Franciszek, краківський райця, бурмістр

Dacka-Górzyńska Iwona, вч. 263
Dahnowsky, казимирський золотар і кравець 350
Danaiecky Simon див. Донаєцький Симон, краківський возний
Daniel див. Даниїл, пророк
Danieliowycz див. Данилович Ян Миколай, коронний підскарбій
Daniłowicz Jan Aleksander, ольштинський староста 112
Daniłowicz Jan Mikołaj див. Данилович Ян Миколай, коронний підскарбій
Danişmend Ismail Hâmi, вч. 101
Dariusz III, перський цар 84
Dąbrowski Janusz див. *Домбровський Януш, вч.*
Dąbrowski Marczin (Dąbrowsky), шляхтич 350
Dąbrowski Woycieh (Dąbrowsky), шляхтич 209
Debinski див. Dembiński Franciszek, краківський підкоморій
Debynski Gabriel z Debiąn див. Dembiński Gabriel, кандидат на уряд писаря
Dembiński Franciszek (Debinski, Dębinski, Dębynski, Dęmbinsky Francisek), краківський підкоморій 42, 66, 175, 346
Dembiński Gabriel (Debynski Gabriel z Debiąn, Dębinski, Dęmbinski Gabriel z Dębian), претендент на уряд писаря 137, 242, 243, 267
Dembiński Jan (Dębinski), син краківського підкоморія 66, 382
Dembiński Stephan (Dembinski), ротмістр 255
Demko див. Лисовець Демко, козацький полковник, наказний гетьман
Denhoff Gerhard див. Денгоф Ґергард, поморський воєвода
Denhoff Henryk (Denoph, Dinoph, Donoff), ротмістр 39, 119, 366
Denhoff Jan (Dinoph, Dynoff), ротмістр 118, 137
Denhoff Stanisław, велюнський староста 118, 137
Denhoff Zygmunt (Dönhoff Zygmunt), сокальський, бидгоський староста 52, 53, 75, 110, 118, 137, 221
Denoph див. Denhoff Henryk, ротмістр
Derwisz Mehmed pasza див. Дервіш Мегмед-паша, сілістрійський паша
Desaive Dilek, вч. 166
Dębinski див. Dembiński Franciszek, краківський підкоморій
Dębinski див. Dembiński Gabriel, кандидат на уряд писаря
Dębinski див. Dembiński Jan, син краківського підкоморія
Dębynski див. Dembiński Franciszek, краківський підкоморій
Dęmbinski Gabriel z Dęmbian див. Dembiński Gabriel, кандидат на уряд писаря
Dęmbinsky Francisek див. Dembiński Franciszek, краківський підкоморій
Diląskowy syn, шляхтич 125
Dinoff див. Денгоф Ґергард, поморський воєвода

Dinoph див. Denhoff Henryk, ротмістр
Dinoph див. Denhoff Jan, ротмістр
Dłonowski Stanisław, плебан 294
Długołęcki Wojciech Jacek, вч. 274
Długosz Jan, польський хроніст 41
Długosz Józef, вч. 76, 348
Długowsky Tomas, шляхтич 209
Dobromirski Kasper (Dobromierski), кам'янецький писар 197
Dobrowolska Wanda, вч. 133
Domagała Marcin, вч. 116
Domasewski Stanisław z Widlice, луковський земський суддя 334
Dominik na Ostrogu y Zasławiu див. Заславський Володислав Домінік, краківський воєвода
Donaiecky (Donaieczki) Simon див. Донаєцький Симон, краківський возний
Dönhoff Zygmunt див. Denhoff Zygmunt, сокальський, бидгоський староста
Donoff див. Denhoff Henryk, ротмістр
Dönoff див. Денгоф Ґергард, поморський воєвода
Doroszenko Iwan, нобілітований козак 106
Drohomyrećkyj (Drokomierzeczky), шляхтич 203
Drozdowicowa, казимирська міщанка 331
Drozdowsky Albertus див. Дроздовський Войцех, писар
Druczki Horski Hrehory, мстиславський воєвода 133
Drzednata див. Джалалій Филон, кропивенський полковник
Du Plesse Tomasz (Duplesse, Duplessy), ротмістр 118, 203
Dukiet, краківський ювелір 168
Duplesse (Duplessy) див. Du Plesse Tomasz, ротмістр
Dymko див. Лисовець Демко, козацький полковник, наказний гетьман
Dynoff див. Denhoff Jan, ротмістр
Dzedziały див. Джалалій Филон, кропивенський полковник
Dziadziały Filon див. Джалалій Филон, кропивенський полковник
Dzieduszycki Mikołaj, подільський хорунжий, ротмістр 37, 38
Dzierżek Adam (Dzierzek) див. Дзержек Адам, жидачівський староста
Dzik Jan (Dzyk) див. Дзік Ян, ротмістр
Dżadżalij Fylon див. Джалалій Филон, кропивенський полковник
Dżiboni Jan (Gibboni, Pyczeni), нобілітований італієць 382

Eleonora Gonzaga див. Елеонора Ґонзаґа, дружина імператора Фердинанда III
Eliaco, Petrus de див. д'Альї П'єр, французький теолог, кардинал Камбре
Elias, бібл., пророк 321
Elisabeth Sophie von Brandenburg, бранденбурзька княгиня 302
Erdman Franciszek (Ertman; Erdmann von Sachsen-Lauenburg, Franz), саксонський князь 241, 302
Eschuid Ioannes див. Ешенден Джон, англійський астролог
Estreicher Karol, вч. 81, 84, 87, 88, 90, 93, 262, 263, 318
Estreicher Stanisław, вч. 84, 88, 90
Ewa, казимирська міщанка 55

Fabyian, св. 86
Falniowska-Gradowska Alicja, вч. 38, 110, 113, 126, 137, 138, 327, 346, 357, 358
Fedor Iwon див. Богун Іван, кальницький полковник
Fedorenko Iwan див. Богун Іван, кальницький полковник
Fedorowyc див. Федорович Миколай, наказний український гетьман в обложеній Сучаві
Ferdynand II, імператор 97, 124
Ferdynand III (Ferdinand 3, Ferdinand Trzeczi, Ferdinandt III) див. Фердинанд III, імператор
Ferens alias Wisniowsky див. Wisniowsky alias Ferens, веліцький бурмістр
Fierliei див. Firlej Andrzej, сандомирський воєводич
Filip, св. 165

Filip IV, іспанський король 66, 84, 86, 330, 352
Filip Wilhelm див. Філіп Вільгельм, нойбурзький князь
Filipowski Marczin, друкар 83
Firlej Andrzej (Fierliei), сандомирський воєводич 117, 186
Firlej Mikołaj див. Фірлей Миколай, сандомирський воєвода
Fliorian, св. 208
Focşa (Foksza, Iass bassa), молдавський капітан 344
Fontan, астролог 96
Forman Stephan див. Фурман Стефан, астролог
Franciszek, св. 293
Franciszek I, французький король 85
Franciszek Rakoczy, син Юрія II Ракоція 382, 387
Franz Maciej, вч. 163
Frederik III, данський король 330
Fredro Andrzej Maksymilian, посольський маршалок 243
Friderik V, чеський король 185
Fryderyk Wilhelm див. Фрідріх Вільгельм, бранденбурзький курфюрст
Fuhrmann див. Фурман Стефан, астролог
Furman Stefan див. Фурман Стефан, астролог

Gajecky George див. *Гаєцький Георгій, вч.*
Gandża Iwan (Gamza), нобілітований козак, ротмістр 11, 15
Gawedowski 76
Gawęda Marcin, вч. 12, 37, 38, 112, 116, 207, 365
Gawron Przemysław, вч. 149, 159–161, 170, 171, 173, 239
Gazi bej, татарський посол до Австрії 53, 54, 61, 393, 394
Gazi Gerej див. Ґазі Ґірей, нураддін-султан, пізн. калґа-султан
Gąsiewski див. Ґонсевський Вінцентій, литовський стольник, пізн. підскарбій, маршалок на сеймі
Gąsiorowski Antoni, вч. 36, 37, 110
Gembicki Jan (Gębicki Jan), великий коронний секретар, пізн. хелмінський біскуп 292
Gembicki Krzysztof (Gębycki), ґнезненський каштелян 337
Gembicki Piotr див. Ґембіцький Петро, краківський біскуп
Georgius II Racocius див. Юрій II Ракоцій, семигородський князь
Gębicki Jan див. Gembicki Jan, великий коронний секретар, пізн. хелмінський біскуп
Gębiczky Pietr див. Ґембіцький Петро, краківський біскуп
Gębycki див. Gembicki Krzysztof, ґнезненський каштелян
Gębyczki див. Ґембіцький Петро, краківський біскуп
Gheorghe Stefan див. Стефан Ґеорґіца
Gibboni див. Dżiboni Jan, нобілітований італієць
Gisse Constanty Mykołay, німецький дворянин, офіцер королівської гвардії 303
Gizjusze, французька родина 287
Głowaczki, слуга кам'янецького старости 199
Głowinski Stanisław, галицький суддя 334
Głuch див. Глух Йосип, уманський полковник
Gmiterek Henryk, вч. 36, 113, 115
Gniewos, писар 192
Gniewosz Mikołaj 76
Gnoiński Andrzej (Gnoynsky), ротмістр 138
Goliński Marcin (Golinski Marczin, Golinsky) див. Ґолінський Мартин
Gonzaga-Myszkowski див. Мишковський Владислав, маркграф, сандомирський воєвода
Goraisky Albertus див. Ґорайський Войцех, познанський препозит, регент королівської канцелярії
Gorajski Zbigniew див. Ґорайський Збіґнев, холмський, пізн. київський каштелян, дипломат
Gorski Wojciech (Woyczyech), нобілітований козак 106
Gosiewski Wincenty Korwin (Gosiewsky) див. Ґонсевський Вінцентій, литовський стольник, пізн. підскарбій, маршалок на сеймі

Goszczyński Franciszek (Gosczyczky), ротмістр 138
Górka Olgierd, вч. 53, 54, 63, 65, 153, 166, 198, 207, 220, 222, 272
Grabowski Ambroży, вч. 53, 188, 215
Grabowski Wojciech, чховський староста 245
Graniczny (Granicny), кореспондент 108, 150
Grobliczki Łukas, пробощ 330
Grohot młody, веліцький райця 294
Grotkowsky, королівський посол до Миколая Потоцького 73
Grotkowsky, шляхтич 209
Grudziński Andrzej Karol, накельський каштелян 118
Gulcowsky, шляхтич 52
Gumynsky, шляхтич 209
Gustaw Adolf (Gustaph Adolf, Gustaph Adolph), шведський король 49, 97, 124

Hadziewicz Mikołaj (Hanzanow), нобілітований вірменин 382
Hajdukiewicz Leszek, вч. 43
Halecki Oskar, вч. 106
Hanzanow див. Hadziewicz Mikołaj, нобілітований вірменин
Haraczko див. Яцкевич Гарасько, звягельський, наказний переяславський полковник
Hareczko, опришок 244
Helcel Antoni Zygmunt, вч. 15, 37–40, 52, 67, 71, 146, 148, 151, 159, 164, 167, 168, 362–364, 367, 377, 378
Hełemsky див. Chełmski Jan Ścibor, краківський ловчий
Henryk V, князь Брюнсвіка-Люнебурга 85
Hercius Stanisław Kazimierz (Hercyus, Herczius Stanisław) див. Герціус Станіслав, астролог, математик
Hieronim, св. 323
Hilary (Hilarion), кам'янецький вікарій 200
Hildebrandt Jan Franciszek див. Гільдебрандт Ян, ксьондз, секретар секретар на переговорах зі шведами
Hippolith Zygmunt (Ipolit), краківський райця 351
Hlebowicz Jerzy Karol, смоленський воєвода 298
Hłacky див. Гладкий Матвій, миргородський полковник
Hładkyj Matwij (Hłatky Matfey) див. Гладкий Матвій, миргородський полковник
Hłuch Josyp (Josyf) див. Глух Йосип, уманський полковник
Hmiel див. Хмельницький Богдан, український гетьман
Hmielieczky Mykolay див. Chmieleczky Mikołaj, ротмістр
Hmielnicenko Timosek див. Хмельниченко Тимофій, гетьманич
Hmielnicky (Hmielniczki Bogdan (Bochdąn)) див. Хмельницький Богдан, український гетьман
Hmyel див. Хмельницький Богдан, український гетьман
Hmyelnicky див. Хмельницький Богдан, український гетьман
Hodzywicz Iaczko див. Одинець Яків, черкаський суддя
Hołosewsky, шляхтич 209
Horkusza Fylon див. Горкуша Филон, поліський полковник
Hoszowski Konstanty, вч. 13
Houvald, Krzysztof von (Houwald, Hubald, Ubald, Vbald, Vbalt), шведський шляхтич, генерал на польській службі 39, 118, 222, 225, 241, 303
Hozjusz Stanisław (Hozyusz), кардинал 89
Hromejka див. Громика Михайло, білоцерківський полковник
Hromyka Mychajło (Hromika Mihayło) див. Громика Михайло, білоцерківський полковник
Hrushevsky Mykhailo див. *Грушевський Михайло, вч.*
Hrząstowsky див. Хжонстовський Станіслав, краківський підсудок
Hubald див. Houvald, Krzysztof von, шведський шляхтич, генерал на польській службі
Hulewicz Łukasz, звенигродський староста 37, 112, 373

Humyecki Tomasz, ротмістр 38
Hutner Israel див. Гунтер Ізраель, німецький астролог
Huttini Filip див. Уттіні Філіп, райця, королівський писар

Iacek див. Jacek, св.
Iacobus див. Jakub, св.
Iacobus Quartus див. Яків IV, шотландський король
Iadwiga див. Jadwiga, св.
Ialy aga див. Jaly aga, буджацький аґа
Iałowycky див. Jałowicki, ротмістр
Iancewski див. Janczewski, львівський кореспондент
Ianeckowyc Iacub див. Janeckowicz, казимирський міщанин
Iarmulowycz див. Ярмулович, розвідник Богдана Хмельницького
Iarocki див. Jarocki, власник постоялого двору в Казимирі
Iarocki див. Jarocki Wilhelm, полковник
Iarzina див. Jarzyna Maksymilian, земський краківський суддя, пізн. писар
Iasinski Ion див. Ясинський Владислав, слуга Єроніма Радзейовського
Iaskolski див. Jaskólski Chrizostom, сантоцький каштелян
Iaskolski див. Jaskólski Stanisław Mariusz, військовий стражник
Iasnoborski (Iasnogorski) див. Jasnoborski Iwan (Jaśko), нобілітований козак, ротмістр
Iasowski Andrzei див. Jasowski Andrzej, казимирський райця, бурмістр
Iass bassa див. Focşa, молдавський капітан
Iaworsky Iacub див. Jaworski Jakub, слуга казимирського війта
Iaxan Ion див. Яксан Ян Станіслав, астролог
Iąn Kazimierz див. Ян Казимир, польський король
Ibn Ezra Abraham див. Auenezre, Abraham Iudeus, астролог
Ibrahim I, турецький султан 26, 84
Iedwalny alias Woycyk див. Wójcik alias Jedwalny, казимирський міщанин
Ielczinsky див. Jelcziński, гонець
Ielec див. Jelec Remigian, ротмістр
Ierzy див. Юрій, св.
Innocencius X (Innocencius 10, Innocenty X) див. Інокентій X, папа римський
Ion див. Іван, св., євангелист
Ion див. Jan, тарновський слуга в Казимирі
Ion Euangelista див. Іван, св., євангеліст
Ion Kazimierz див. Ян Казимир, польський король
Ion Krzcziciel див. Jan, св.
Ion Pierwszy див. Йоган I, данський, шведський король
Ionkowski див. Jonkowski, варшавський кореспондент
Iordąn див. Jordan Michał, допчицький староста
Iordon див. Jordan Hermolaus, ротмістр
Iordon див. Jordan Michał, допчицький староста
Ipolit див. Hippolith Zygmunt, краківський райця
Ipsyr basa 178
Islam Gerej III див. Іслам Ґірей III, татарський хан
Isliam Gerecz (Isliam Gierecz) див. Іслам Ґірей III, татарський хан
Iugurtha див. Югурта, цар Нумідії
Iur ruski див. Юрій, св.
Iurzicza див. Раданович Юрича, ротмістр
Iwan (Iwąn) див. Іван, білоцерківський хорунжий
Iwkowski (Ywkowsky), митний підписок 33

Jacek (Iacek), св. 290
Jadwiga (Iadwiga), св. 92, 293
Jagiełło, польський король 30
Jakszan Jan Stanisław див. Яксан Ян Станіслав, астролог
Jakub (Iacobus), св. 87, 165, 278, 288
Jakub I Stuart (James I Stuart), англійський король 134
Jaly aga (Ialy aga), буджацький аґа 272, 273

Jałowicki (Iałowycky), ротмістр 116
James I Stuart див. Jakub I Stuart, англійський король
James IV див. Яків IV, шотландський король
Jan див. Іван, св., євангеліст
Jan (Ion Krzcziciel), св. 17, 74, 85, 188, 194, 212, 346
Jan (Ion), тарновський слуга в Казимирі 328
Jan III див. Sobieski Jan, яворівський староста, пізн. король
Jan Fryderyk, саксонський курфюрст 85
Jan Kazimierz див. Ян Казимир, польський король
Jan Zygmunt див. Ян Сигізмунд, польський королевич, син Яна Казимира
Janas Eugeniusz, вч. 37, 102, 112–114, 116, 187, 197, 341, 342
Janczewski (Iancewski), львівський кореспондент 371
Janeckowicz (Ianeckowyc Iacub), казимирський міщанин 293
Jarmoliński Jan, кременецький суддя 114
Jarmołowicz див. Ярмулович, розвідник Богдана Хмельницького
Jarocka, казимирська міщанка 20
Jarocki (Iarocki), власник постоялого двору в Казимирі 19, 20, 55
Jarocki Wilhelm (Iarocki), полковник 193, 194, 254
Jarzyna Maksymilian (Iarzina), земський краківський суддя, пізн. писар 66, 137
Jasiński Jan див. Ясинський Владислав, слуга Єроніма Радзейовського
Jaskólski Chrizostom (Iaskolski), сантоцький каштелян 334
Jaskólski Stanisław Mariusz (Iaskolski), військовий стражник 37, 114, 219
Jasnoborski Iwan (Jaśko) (Iasnoborski, Iasnogorski, Jasnogorski), нобілітований козак, ротмістр 11, 15, 340
Jasnowski Jozef, вч. 11
Jasowski Andrzej (Iasowski Andrzei, Iasowsky), казимирський райця, бурмістр 20, 22–24, 62, 65, 278, 326, 331, 389
Jaśkowiec Genowefa, вч. 42, 280, 294
Jaworski Jakub (Iaworsky Iacub), слуга казимирського війта 33
Jedwalny alias Wójcik Marcin див. Wójcik alias Jedwalny, казимирський міщанин
Jedynak Zdzisław, вч. 32
Jelczíński (Ielczinsky), гонець 374
Jelec Remigian (Ielec), ротмістр 115
Jerlicz Joachim, хроніст 215, 235
Jerzy див. Юрій, св.
Jerzy I Rakoczy, семигородський князь 86
Jerzy II Rakoczy див. Юрій II Ракоцій, семигородський князь
Jesus Chrystus 80, 81, 89, 94, 95, 232, 263, 264, 271, 279, 295, 318, 320–322, 325, 364
Johan I див. Йоган I, данський, шведський король
Jonkowski (Ionkowski), варшавський кореспондент 55
Jordan Hermolaus (Iordon), ротмістр 38, 206, 225
Jordan Michał (Iordąn, Iordon), допчицький староста 168, 192, 193, 202, 231, 311
Juliusz II, папа римський 85

Kadzidłowsky Albertus (Kadzydłowsky Alberty) див. Кадзиловський Войцех, королівський секретар
Kalinowski Jan, брацлавський мечник, брат польного гетьмана 274–276
Kalinowski Marcin див. Калиновський Мартин, польний коронний гетьман, чернігівський воєвода
Kalinowski Samuel Jerzy див. Калиновський Самуель, коронний обозний, брацлавський староста
Kalinowsky див. Калиновський Мартин, польний коронний гетьман, чернігівський воєвода
Kaliński Seweryn (Kalynski), ротмістр 38
Kapral Myron, вч. 91
Karhutowicz див. Кархутович Ян, краківський кравець

Kármán Gábor, вч. 338
Karol Ferdynand див. Кароль Фердинанд, польський королевич, вроцлавський біскуп, могильський абат
Karol I Ludwik, пфальцграф 185
Karol I Stuart див. Карл I Стюарт, англійський король
Karol V, імператор 85
Karol Stuart див. Карл Стюарт, королевич, шотландський, пізн. англійський король
Kasprzyk Bogdan вч. 23, 34, 42, 62, 347, 351, 368
Kaszewski Andrzej (Kaszowski), волинський ловчий 116, 119
Kaszowski див. Kaszewski Andrzej, волинський ловчий
Katarzina див. Катерина, св.
Katarzyna (Lupu Katarzyna), дружина Василя Лупула 337, 339, 340, 343, 359, 361, 373
Kazanowska Elżbieta див. Słuszczanka Elżbieta, дружина Адама Казановського, пізн. Єроніма Радзейовського
Kazanowski Adam див. Казановський Адам, надвірний коронний маршалок
Kazanowski Adam Hieronim див. Казановський Адам Єронім, сандомирський хорунжий, галицький каштелян
Kazimierz (Casimierz), св. 150, 267
Kazimierz див. Ян Казимир, польський король
Kaźmirski Tomasz (Kazmierzski Thomas z Biberstina), королівський покойовий 291
Kądziela Łukasz, вч. 12, 36, 37, 39, 110
Keckowa Antonina, вч. 169, 230, 280
Kentrschynskyj Bohdan, вч. 333
Kersten Adam див. *Керстен Адам, вч.*
Kettler Jakub, курляндський князь 49, 104
Kępinsky, шляхтич 209
Kiedrzinsky, шляхтич 209
Kisiel див. Кисіль, мозирянин
Kisiel Adam див. Кисіль Адам, київський воєвода
Kisiel Mikołaj, новогрудський хорунжий, черкаський староста 37, 113, 160
Kisziel див. Кисіль Адам, київський воєвода
Kiszka Janusz, великий гетьман литовський 298
Kitnowski Adrian, учасник львівської комісії 334
Klimerowski Augustyn (Klimerowsky Augustin), казимирський райця, шинкар 16, 238, 265, 350
Klonowski, казимирський міщанин 331
Kłaczewski Witold, вч. 37, 102, 112–114, 116, 187, 197, 341, 342
Kłobucicki Andrzej, семигородський посол 17
Kłobukowski, шляхтич 205
Kłodzinsky Jan (Kłodzynsky), ротмістр 117, 379
Kłosowicz Andrzei, член колегії "12 мужів" 329
Kobierzicky Stanisław, ґданський каштелян 67
Kobusowicowa, казимирська міщанка 281
Kochanowski Mikołaj див. Кохановський Миколай, завихойський каштелян
Kochański Łukasz (Kohanski, Kohansky), краківський віцерегент, пізн. писар 62, 137, 202
Kochowski Vespasianus див. Коховський Веспасіан, польський хроніст
Kohanski див. Kochański Łukasz, краківський віцерегент, пізн. писар
Kolli Batąn (помилк.) див. Худий Іван, черкаський полковник
Komorowski Mikołaj, шляхтич 192
Komorowsky Stephąn, ротмістр 115
Konarowsky, шляхтич 209
Kondracki Jan (Kondradzki) див. Кондрацький Ян, ротмістр
Koniecpolscy, польска магнатська родина 77
Koniecpolska Zofia Ludwika див. Opalińska Zofia Ludwika, дружина Станіслава Конецпольського, пізн. Самуеля Кароля Корецького
Koniecpolski Aleksander див. Конецпольський Олександр, коронний хорунжий

Koniecpolski Stanisław (Koniecpolsky), краківський каштелян, великий коронний гетьман 85, 148, 149, 158, 218
Koniecpolski Stanisław (Konieczpolski), любачівський каштелян 334
Konradzki Jan (Konracki), ротмістр 38
Kordecki Augustyn, ксьондз, польський хроніст 41
Kordysz Krzysztof (Kordis), брацлавський чесник 335
Korecka Zofia Ludwika див. Opalińska Zofia Ludwika, дружина Станіслава Конецпольського, пізн. Самуеля Кароля Корецького
Korecki Samuel Karol див. Корецький Самуель Кароль, князь
Koreczki див. Корецький Самуель Кароль, князь
Korff див. Корф, корнет на службі Богуслава Радзивіла
Korff Ernest Jan див. Корф Ернест Ян, ротмістр на службі Януша Радзивіла
Korff Mikołaj, кокенгаузький староста, венденський воєвода 39, 111, 119
Korph див. Корф Ернест Ян, ротмістр на службі Януша Радзивіла
Koricinsky див. Koryciński Andrzej, вісліцький каштелян
Koricinsky Mikołaj Ferdynand див. Корицінський Миколай Фердинанд, бецький каштелян
Koricynski Samuel s Pilce див. Koryciński Samuel, краківський підчашій
Koriczinski див. Корицінський Стефан, освенцімський староста, коронний підканцлер, пізн. канцлер
Koriczinsky Stephąn z Pilce див. Корицінський Стефан, освенцімський староста, коронний підканцлер, пізн. канцлер
Korniakt Karol, ротмістр 115
Korsak Jan Chryzostom, ксьондз, преор кляштору Божого Тіла в Казимирі 266, 281
Koryciński Andrzej (Koricinsky), вісліцький каштелян 97
Koryciński Samuel (Koricynski Samuel s Pilce), краківський підчашій 291
Koryciński Stefan див. Корицінський Стефан, освенцімський староста, коронний підканцлер, пізн. канцлер
Korycki Krzysztof (Koryczki), ротмістр 37, 378
Koryczinski Staphan див. Корицінський Стефан, освенцімський староста, коронний підканцлер, пізн. канцлер
Koryczki див. Korycki Krzysztof, ротмістр
Kossakowski Mikołaj Kazimierz, брацлавський підсудок 37, 114, 134
Kossakowski Stanisław Kazimierz вч. 56
Kossarzecki Krzysztof, вч. 149, 159–161, 170, 171, 173, 239
Kossow Sylwestr (Siluester) див. Косів Сильвестр, київський митрополит
Kostcy, польська шляхетська родина 189
Kostka Alexander Leo z Semberku (Kosztka) див. Костка-Наперський Олександр Леон, повстанець
Kostka Stanisław див. Stanisław Kostka, св.
Kostka-Napierski (Kostka Napierski) див. Костка-Наперський Олександр Леон, повстанець
Kotowic Andrzei, гродзінський староста 291
Kowalski Waldemar, вч. 292
Kozłowic, казимирський лавник 281
Kozyka, ротмістр 206
Krasinski Dominik, плоцький хорунжий 334
Krasinski, слуга Адама Киселя 161
Krauz Michał, краківський міщанин 35
Krauzowa Magdalena 35
Kresa див. Криса Михайло, козацький полковник, пізн. нобілітований
Kristina див. Krystyna, шведська королева
Krolik Mateusz, краківський міщанин 35
Krolikowa Susanna 35
Kroll Piotr, вч. 36, 149, 159–162, 170, 171, 173, 239, 284, 306, 309, 337, 342, 365
Krosnowski Mikołaj (Krosnowsky), львівський арцибіскуп 54, 105, 115

Krupka Krzysztof (Trepka Krisztoph), ротмістр, посол на сейм 254, 328
Krupka Stanisław, шляхтич 209
Kryczowski див. Кричевський Станіслав Михайло, київський полковник
Krym Gerej див. Крим Ґірей, калґа-султан
Krysa Mychajło див. Криса Михайло, козацький полковник, пізн. нобілітований
Krystyna (Kristina), шведська королева 49, 297
Krzepiczky, шляхтич 209
Krzepyczky, шляхтич 209
Krzycki Stanisław, каліський стольник 334
Krzyczewskyj Stanisław Mychajło див. Кричевський Станіслав Михайло, київський полковник
Kubala Ludwik див. *Кубаля Людвік, вч.*
Kulimowsky Iacub, казимирський міщанин 281
Kupido, міф. 51
Kupisz Dariusz, вч. 107, 228
Kurtyka Janusz, вч. 102, 187, 197
Kusewicz Samuel Kazimierz див. Кушевич Самуель Казимир, львівський синдик
Kutnarski Jerzy див. Кутнарський Юрій, молдавський писар
Kwiatowski Jakub (Iacub), казимирський райця 329, 389
Kysil Adam див. Кисіль Адам, київський воєвода
Kysziel Adam z Bruszyliowa див. Кисіль Адам, київський воєвода
Kytkowsky, шляхтич 209

Labęcky див. Łabęcki Jakub, ротмістр
Lanckoroński Stanisław див. Лянцкоронський Станіслав, польний коронний гетьман, брацлавський, пізн. руський воєвода
Lanckorońsky Zygmunt (Lanckoronsky), ротмістр 117, 206, 219
Lascz див. Łaszcz Mikołaj Stefan, веліцький жупник
Laskowski Stanisław, підляський каштелян, коронний референдар 334, 342
Latacz Eugeniusz, вч. 103
Lemercier-Quelquejay Chantal, вч. 166
Lemiesz Marcin (Lięmas Marczin, Lięmięs Marcin), казимирський райця 16, 330, 331
Lenart, св. 329, 330, 353
Lencowsky, шляхтич 208
Leopold Wilhelm, архикнязь, брат імператора Фердинанда III 49, 66, 122, 352
Lescinsky див. Лещинський Богуслав, коронний підскарбій
Lesczinski див. Лещинський Андрій, хелмінський біскуп, коронний підканцлер, пізн. канцлер, примас
Lesczynski див. Leszczyński Władisław z Lesna, берестейський підкоморій, власник Берестечка
Lesczynski Bogvsław na Leśnie див. Лещинський Богуслав, коронний підскарбій
Lesczynsky див. Лещинський Андрій, хелмінський біскуп, коронний підканцлер, пізн. канцлер, примас
Leszczyński Andrzej див. Лещинський Андрій, хелмінський біскуп, коронний підканцлер, пізн. канцлер, примас
Leszczyński Bogusław див. Лещинський Богуслав, коронний підскарбій
Leszczyński Jan див. Лещинський Ян, ґнезненський каштелян
Leszczyński Władysław, познанський підкоморій 112
Leszczyński Władisław z Lesna (Lesczynski), берестейський підкоморій, власник Берестечка 241
Leunclauius, Amelburnus Ioannes див. Леунклавій, Амельбурнус Йоган, історик Османської імперії XVI ст.
Lex, казимирський міщанин 331
Liberius Jacek, пробощ кляштору Божого Тіла в Казимирі 23, 25
Libiszowska Zofia, вч. 51, 266, 277
Libityna, давньогрецька богиня 88
Lięmięs Marcin (Lięmas Marczin) див. Lemiesz Marcin, казимирський райця
Ligęza Mikołaj Spytek 348
Ligęza Paweł (Lygięza), перемишльський мечник 138, 206, 220

Ligęzowie, польська родина 348
Lileyko Jerzy, вч. 51
Liniewsky, поручик 379
Liniewsky Marczin, шляхтич 299
Lipski Jan, примас 251
Litowski Marsalek Stanislaw див. Лентовський Станіслав, полковник повстанців
Lubieniecki Marek, заставник добр у Берестечку 254
Lubiensky Maciey (Macziey) див. Лубенський Матвій, примас
Lubinsky Maczyey див. Лубенський Матвій, примас
Lubomiersky Costanty див. Любомирський Костянтин, сонцький, білоцерківський староста
Lubomierzski Ierzy див. Любомирський Юрій, краківський староста, надвірний, пізн. великий коронний маршалок
Lubomierzsky див. Любомирський Олександр Михайло, коронний конюший
Lubomirscy, польська родина 244, 280, 348
Lubomirska Helena Tekla див. Оссолінська Гелена Текля, донька Юрія Оссолінського, дружина Олександра Михайла Любомирського
Lubomirska Konstancja z Ligęzow, дружина Юрія Любомирського 348
Lubomirski Alexander Michał див. Любомирський Олександр Михайло, коронний конюший
Lubomirski Constantinus див. Любомирський Костянтин, сонцький, білоцерківський староста
Lubomirski Jerzy див. Любомирський Юрій, краківський староста, надвірний, пізн. великий коронний маршалок
Lubomirski Stanisław див. Любомирський Станіслав, краківський воєвода
Lubowiecki Stanisław, посол на сейм 328
Lubowiecki Władysław, ротмістр, посол на сейм 245, 382
Ludwik XIV, французький король 84, 86, 185, 330, 352
Ludwika Maria див. Людвіка Марія, польська королева
Ludwyk, св. 66
Lulewicz Henryk, вч. 67, 111, 213, 298
Lupu Bazyli див. Лупул Василь, молдавський господар
Lupu Katarzyna див. Katarzyna, дружина Василя Лупула
Lupu Stefan див. Stefan Lupu, син Василя Лупула
Lutecki Mikołaj див. Лютецький Миколай, казимирський лавник і писар 156, 169
Luteczky Mykołay див. Лютецький Миколай, казимирський лавник і писар
Lygięza див. Ligęza Paweł, перемишльський мечник

Łabęcki Hieronim, вч. 41, 169
Łabęcki Jakub (Labęcky), ротмістр 115
Ładisław див. Władysław, св.
Łahodowsky, ротмістр 117
Łaszcz Mikołaj Stefan (Lascz, Łasc, Łascz), веліцький жупник 169, 176, 177, 230, 280, 287
Łącki, шляхтич 206
Łętowski Ludwik, вч. 43, 230
Łętowski Stanisław Marszałek див. Лентовський Станіслав, полковник повстанців
Łisek, ротмістр 379
Łoboda Fedor див. Лобода Федір, переяславський полковник
Łodzinsky Andrzej, веліцький пробощ 294
Łopuchin Łarion, московський посол 172, 173
Łoś див. Лось Богдан, ротмістр
Łoś Władysław, плоцький стольник, автор нотаток 274
Łubieński Maciej див. Лубенський Матвій, примас
Łupuł Bazyli див. Лупул Василь, молдавський господар
Łychowski Jan Tomasz, белзький підкоморій 113

Łysoweć Demko див. Лисовець Демко, козацький полковник, наказний гетьман

Machometus див. Магомет, пророк
Machowski Sebastian див. Маховський Себастіан, ротмістр
Maciszewski Jarema, вч. 148, 363, 364, 366, 371
Madaleński див. Мадалинський Мартин, перемишльський староста
Madaliński Marcin див. Мадалинський Мартин, перемишльський староста
Magdalinsky див. Мадалинський Мартин, перемишльський староста
Magnis auf Straßnitz (Strážnice), Franz див. Маґні зі Стражніце, Франц фон
Mahowski див. Маховський Себастіан, ротмістр
Maior, шляхтич 370
Majdel див. Maydell Jan Teodor, ротмістр
Majewski Andrzej Adam, вч. 149, 159–161, 170, 171, 173, 239
Majewski Wiesław, вч. 61, 148, 225
Makowiecki Rafał (Makowski), теребовельський староста 112
Maliesza Daniel (Maliesa), казимирський райця, провізор 330
Maliński (Malynski) див. Małyński Kazimierz, ротмістр
Małecki Jan вч. 23, 350, 351
Małgarzata, св. 208
Małyński Kazimierz (Maliński, Malynski), ротмістр 38
Mańkowski Tadeusz, вч. 206
Marcin, св. 301, 367, 372, 374
Margiewicz Dymitr (Margiewycz), нобілітований козак 106
Maria Anna Teresa див. Марія Анна Тереза, польська королівна, донька Яна Казимира
Maria Magdalena (Magdaliena, Mary Magdaliana) див. Марія Магдалина, св.
Maria Panna див. Марія, св.
Marszałek див. Лентовський Станіслав, полковник повстанців
Marszałek alias Cepiecz (помилк.) див. Чепець Василь, український повстанець із Закарпаття
Mary Panna Naswiętsza див. Марія, св.
Mashallah ibn Athari див Машаллах ібн Асарі, персько-єврейський астролог
Matheus див. Матей, св., євангелист
Maximilyan I, імператор 85
Maydell Jan Teodor (Majdel, Maydel), ротмістр 39, 118, 137
Mazur rzeznik, казимирський міщанин 238, 265
Mehmed IV див. Мегмед IV, турецький султан
Mehmed Gazi atałyk, татарський посол до Польщі 98, 99
Melek Ahmed pasza. турецький візир 101, 178
Merczyng H., вч. 206
Messahala див Машаллах ібн Асарі, персько-єврейський астролог
Męczinski Woicieh, бжезніцький староста, мазовецький писар 334
Miaskowski Łukasz див. Мясковський Лукаш, подільський суддя
Miaskowski Stanisław, войницький пробощ, син Лукаша Мясковського 65
Miaskowski Wojciech див. Мясковський Войцех, львівський підкоморій, подільський стольник
Michał (Myhał), св. 49, 55, 122
Michałowski (Myhałowsky), шляхтич 209
Michałowski Jakub див. Міхаловський Якуб, люблінський войський
Mielecko, ротмістр 379
Mieleszko Mikołaj див. Мелешко Миколай, новогрудський стольник
Mieloch Bohdąn (помилк.) див. Миньківський-Куцевич Іван, паволоцький полковник
Mierzynsky Valerion, шляхтич 209
Mikesz Michał (Mikes Mihály, Mykuszy Michał), угорський воєначальник 371
Mikulski Krzysztof, вч. 39, 111
Milewski Dariusz, вч. 112, 149, 159, 160, 161, 170, 171, 173, 239, 339, 340, 363, 364, 366, 371, 373, 377–379
Miller I. S. див. *Миллер Илья, вч.*
Minor Aleksander, ротмістр 115, 379
Minor Tobiasz див. Мінор Тобіаш, ротмістр

Mińkowski Iwan Kucewycz див. Миньківський-Куцевич Іван, паволоцький полковник
Miński Stanisław (Minsky) 71
Misieczka, дружина казимирського війта Миколая Мисецького 279
Miskowski див. Мишковський Владислав, марграф, сандомирський воєвода
Mochila Moyzes див. Mohiła Mojżesz, претендент на молдавське господарство
Mogieliansky Krzysztof, страдомський війт 22
Mohylanka Anna див. Могилянка Анна, сандомирська воєводина
Mohyła Mojżesz (Mochila Moyzes), претендент на молдавське господарство 53
Morawski Szczęsny, вч. 188, 190, 195
Moriconi Marek Antoni (Morykony), лавник вищого права 278
Morsky Stanisław, ротмістр 206
Morsztin див. Morsztyn Władysław, бахмістр веліцьких жуп
Morsztyn Andrzei z Raciborzska (Morzstin), сандомирський стольник, королівський покойовий 291
Morsztyn Stanisław (Morzstyn), ротмістр 138
Morsztyn Władysław (Morsztin, Morzstyn Władysław), бахмістр веліцьких жуп 230, 331
Morykony див. Moriconi Marek Antoni, лавник вищого права
Morzstin див. Morsztyn Andrzei z Raciborzska, сандомирський стольник, королівський покойовий
Morzstyn див. Morsztyn Stanisław, ротмістр
Morzstyn Władysław див. Morsztyn Władysław, бахмістр веліцьких жуп
Mozera див. Мозира Лукіян, корсунський полковник
Mozyra Łukian (Mozira) див. Мозира Лукіян, корсунський полковник
Mrockowicz (Mrockowycz Wawrziniec), казимирський райця, бурмістр 278, 310, 326, 329, 330
Muffrah murza, підскарбій Кримського ханства 198
Murad pasza, очаківський бей 100
Mustafa aga (Mustawa aga), татарський посол 11, 52, 53
Mustafa bej, татарський посол 65, 394
Mustafa Sudycz (Mustapha Sudycz, Mustaplin), ротмістр 38, 115
Mustawa aga див. Mustafa aga, татарський посол
Mycielsky Franciszek, ротмістр 117
Myhał див. Michał, св.
Myhałowsky див. Michałowski, шляхтич
Mykuszy Michał див. Mikesz Michał, угорський воєначальник
Mynor див. Мінор Тобіаш, ротмістр
Myslowski див. Мисловський, литовський посол до Богдана Хмельницького
Myszkowski na Mirowie, Władysław див. Мишковський Владислав, марграф, сандомирський воєвода

Nadolski Samuel, роспирський каштелян 334
Nagielski Mirosław див. *Нагельський Мирослав, вч.*
Nagy Jakab Harsányi 338
Namaczyńska Stanisława, вч. 12, 62, 98, 126, 177, 231, 232, 238, 266, 279, 280–282, 288, 293–295
Napolitan, лікар 351
Naruszewicz Aleksander див. Нарушевич Олександр, лідський староста, посол
Nebaba Martyn див. Небаба Мартин, чернігівський полковник
Neczaj Danyło див. Нечай Данило, брацлавський полковник
Niebaba Martyn (Marten) див. Небаба Мартин, чернігівський полковник
Niecaia (Nieciaia) див. Нечай Данило, брацлавський полковник
Nieczay Danielo див. Нечай Данило, брацлавський полковник
Niemierzycz див. Немирич Володислав, овруцький староста

Niemierzycz Ierzy див. Немирич Юрій, київський підкоморій
Niemirycz Władysław див. Немирич Володислав, овруцький староста
Niesiecki Kaspar, вч. 31, 36, 56, 61, 66
Niewiersky, шляхтич 197
Niezabitowski Aleksander Ludwik, брацлавський стольник 225
Nimirycz Ierzy z Cernihowa див. Немирич Юрій, київський підкоморій
Nitecki Piotr, ks., вч. 31, 240
Nosacz Tymofij див. Носач Тимофій, прилуцький полковник
Noszacz Timocz див. Носач Тимофій, прилуцький полковник
Nowakowski Tomasz, вч. 12, 36, 37, 39, 110

Oborsky Stefan див. Оборський Стефан, лівський староста
Obuhowic Philip Kazimierz, литовський писар, пізн. смоленський воєвода 291
Ochmann-Staniszewska Stefania, вч. 15, 66, 69, 71, 72, 76–78, 290, 374, 382
Ochocki Gabriel (Ochoczky, Ohocky), краківський райця, бурмістр, лікар 23, 62, 279
Odliewana див. Pindelowa, дружина шевця Пінделя
Odrzywolski Jan, чернігівський каштелян 110, 111, 283
Odyneć Jakiw див. Одинець Яків, черкаський суддя
Oesterley Hermann, вч. 131
Ohocky див. Ochocki Gabriel, краківський райця, бурмістр, лікар
Okon див. Окунь Адріан, ротмістр
Opacky Zygmynt (Opaczky) див. Опацький Зиґмунт, дерптський воєвода, краківський великоурядник
Opalinsky Łukasz див. Опалінський Лукаш, великий коронний маршалок, пізн. равський воєвода
Opalinsky Łukasz див. Опалінський Лукаш, познанський підкоморій, надвірний коронний маршалок
Opalińska Zofia Ludwika (Koniecpolska Zofia Ludwika, Korecka Zofia Ludwika), дружина Станіслава Конецпольського, пізн. Самуеля Кароля Корецького 148
Opaliński Edward, вч. 12, 36, 37, 39, 110, 267
Opaliński Krzysztof (Opalinsky Krzistoph), познанський воєвода 30, 34, 68, 70
Opaliński Łukasz [młodszy] див. Опалінський Лукаш, познанський підкоморій, надвірний коронний маршалок
Opaliński Łukasz [starszy] див. Опалінський Лукаш, великий коронний маршалок, пізн. равський воєвода
Oraczowski Adam, син Станіслава Орачовського 168
Oraczowsky Stanisław, ротмістр 168
Orfeus, міф. 51
Orliński Mateusz Józef див. Орлінський Матеуш, астролог
Orzehowski Paweł, протестант 388
Osman aga див. Осман-аґа, турецький чауш, посол до Богдана Хмельницького
Osolinski Ierzy див. Оссолінський Юрій, коронний канцлер
Osolinski Krzysztof Baldwin див. Оссолінський Криштоф Балдвін, ротмістр, племінник Юрія Оссолінського
Osolinsky Georgy див. Оссолінський Юрій, коронний канцлер
Ossolińska Anna див. Zebrzydowska Anna, дружина Криштофа Балдвіна Оссолінського
Ossolińska Anna Teresa див. Оссолінська Анна Тереза, донька Юрія Оссолінського
Ossolińska Helena Tekla див. Оссолінська Гелена Текля, донька Юрія Оссолінського, дружина Олександра Михайла Любомирського
Ossolińska Katarzyna, донька Максиміліана Оссолінського, монахиня 76
Ossolińska Urszuła Brigitta див. Оссолінська Урсула Бриґітта, донька Юрія Оссолінського
Ossoliński див. Оссолінський Криштоф Балдвін, ротмістр, племінник Юрія Оссолінського

Ossoliński Franciszek див. Оссолінський Франціщек, син Юрія Оссолінського
Ossoliński Jerzy див. Оссолінський Юрій, коронний канцлер
Ossoliński Jerzy Adam, люблінський староста 112, 206, 220
Ossoliński Maksymilian, брат коронного канцлера 76
Ossoliński Mikołaj (Osolinsky Mykołay), ротмістр 117
Ostrorog Mikołaj див. Осторог Миколай, коронний підчашій
Oswięcim Stanisław див. Освенцім Станіслав, польський хроніст
Oszolinski див. Оссолінський Юрій, коронний канцлер
Ożga Piotr z Ossy (Ozga), львівський писар 334

Pac Krzistoph, литовський хорунжий, вількомірський староста 291
Pajęcki Damian див. Паєнцький Даміан, астролог
Pakosz Władysław Michał (Bakosz), перемишльський мечник 225
Parhomienko Iasko див. Пархоменко Яцко, черкаський полковник
Partyka Joanna, вч. 263
Pauli Żegota див. *Паулі Жеґота, вч.*
Paweł див. Павло, св., апостол
Pawycz (помилк.) див. Савич Семен, канівський полковник
Pełczyński Marian, вч. 30, 34
Pericles (Perikles), грецький цар 84
Pernal Andrzej, вч. 236
Pernus Jan, лавник вищого права 278
Perpesse, Klaudius Herpin de (Perpeze), французький шляхтич на польській службі 292, 304
Petrikowski Walerian, рожанський підкоморій 334
Pęcławsky Albrycht див. Пенцлавський Альбрехт, польський посол до Москви
Pianczy Bartłomiei (Pianczi, Pienczi, Pięnczi, Pyancy), казимирський лавник, пізн. райця, війт, бурмістр 293, 295, 326, 329
Piaseccy, польська шляхетська родина 14
Piasecinski див. Piaseczyński Kazimierz, ротмістр
Piasecki Paweł (Piasecky), хроніст, перемишльський біскуп 13, 14
Piaseczky Remigian див. Пясецький Ремігіан, ксьондз, реґент королівської канцелярії, номінат на Могильське абатство
Piaseczyński Jan, новогродський староста 112, 113
Piaseczyński Kazimierz (Piasecinski), ротмістр 52, 115, 339
Piaszeczky Remiąn див. Пясецький Ремігіан, ксьондз, реґент королівської канцелярії, номінат на Могильське абатство
Piegłowski (Pigłowsky Iaros), ротмістр 117
Piegłowski (Pigłowsky Krzistoph), ротмістр 117
Piegłowski Marcin (Marczyn) (Pigłowski, Pygłowsky Marczin), краківський підручний 24, 57, 182, 185, 192, 202, 278, 310, 326, 329, 346, 389
Pienczi див. Pianczy Bartłomiei, казимирський лавник, пізн. райця, війт, бурмістр
Pieniązek, шляхтич 209
Pieskowycz, міщанин 168
Pietr див. Piotr, злодій
Pietruski Zaprzaniec Oswald див. *Zaprzaniec Pietruski Oswald, вч.*
Pięnczi див. Pianczy Bartłomiei, казимирський лавник, пізн. райця, війт, бурмістр
Pigłowski див. Piegłowski Marcin (Marczyn), краківський підручний
Pigłowsky Iaros див. Piegłowski, ротмістр
Pigłowsky Krzistoph див. Piegłowski, ротмістр
Pindelie, шевці 279
Pindelowa (Odliewana), дружина шевця Пінделя 279
Piotr (Pietr), злодій 32, 33
Piotr див. Петро, св., апостол
Piwnicki Ierzy, хелмінський земський писар 334
Platemberg Jerzy, чорштинський староста 191, 192, 241, 250, 300

Płaza Aleksander, бжезінський, робстинський староста 25, 245, 389
Pobodajło Stepan див. Пободайло Степан, чернігівський полковник
Pogórski Stanisław (Pogursky), ротмістр 117
Pollak Roman, вч. 30, 34
Połowko Iakub див. Половко Яків, козацький сотник з Чорнобиля
Porębsky, казимирський міщанин 62
Potoccy, польська магнатська родина 36, 162, 163, 283, 284, 306, 309, 337, 342, 365
Potocki Andrzej 114
Potocki Andrzej див. Потоцький Андрій, вінницький староста
Potocki Andrzej, галицький староста 37, 112
Potocki Ian, ротмістр 254
Potocki Ierzy, ротмістр 254
Potocki Mikołaj див. Потоцький Миколай, великий коронний гетьман
Potocki Piotr див. Потоцький Петро, кам'янецький староста
Potocki Stanisław див. Потоцький Станіслав, подільський воєвода
Potoczki Mikołay див. Потоцький Миколай, великий коронний гетьман
Potoczky Andrzey див. Потоцький Андрій, вінницький староста
Prazmousky Nicolaus, регент королівської канцелярії 289
Pritkowycz, казимирський лавник 330
Prosowsky Marczin, веліцький міщанин 42
Proszkowski Ioannes Vinceslaus див. Прошковський Ян Вацлав, сонцький підстароста
Pruskowski, шляхтич 184
Przezdziecki Renaud, вч. 11
Prziiemski Andzei див. Przyjemski Andrzej, каліський стольник
Przilęczky див. Przyłęcki Stanisław, познанський канонік
Przyboś Adam див. *Пшибось Адам, вч.*
Przyboś Kazimierz, вч. 39, 113, 206, 225
Przyjemski Andrzej (Prziiemski Andzei), каліський стольник 291
Przyjemski Zygmunt див. Пшиємський Зиґмунт, польний коронний писар
Przyłęcki Stanisław, вч. 77
Przyłęcki Stanisław (Przilęczky), познанський канонік, посол короля на сеймик 381
Przyłusky, ротмістр 115, 117
Przyrębsky, шляхтич 206
Przytułowycz Paweł, казимирський війт, райця, бурмістр 169, 278, 389
Pstrokoński Stanisław див. Пстроконський Станіслав, тинецький абат
Ptolomeus 94
Pucz див. Пуц Лукаш, контрактор у веліцьких жупах
Pukianiec Mikołaj, вч. 381
Puskarenka Marten див. Пушкар Мартин, полтавський полковник
Puszkar Martyn див. Пушкар Мартин, полтавський полковник
Pyancy див. Pianczy Bartłomiei, казимирський лавник, пізн. райця, війт, бурмістр
Pyczeni див. Dżiboni Jan, нобілітований італієць
Pygłowsky Marczin див. Piegłowski Marcin (Marczyn), краківський підручний
Pythagor див. Піфагор

Rachuba Andrzej, вч. 39, 67, 111, 213, 298
Radanowicz Jurycza див. Раданович Юрича, ротмістр
Radocki Marcin, пцімський ректор, полковник польських повстанців 187, 188, 194
Radomski Andrzei z Radomi, учасник львівської комісії 334
Radziejowska Elżbieta див. Słuszczanka Elżbieta, дружина Адама Казановського, пізн. Єроніма Радзейовського
Radziejowski Hieronim див. Радзейовський Єронім, ломжинський староста, коронний підканцлер
Radziejowski Michał, син Єроніма Радзейовського 240
Radziejowski Stanisław, син Єроніма Радзейовського 240
Radziwiłł Albrycht Stanisław див. Радзивіл Альбрехт Станіслав, литовський канцлер

Radziwiłł Bogusław (Radziwył, Radzywił Bogusław na Slucku y Kopiliu) див. Радзивіл Богуслав, литовський конюший, барський староста
Radziwiłł Janusz (Radzywył Ianus) див. Радзивіл Януш, польний литовський гетьман
Raineker Iacub 87
Raiski Ahacy, освенцімський підстароста 334
Rakoczy (Rakocy) див. Юрій II Ракоцій, семигородський князь
Rakoczy див. Franciszek Rakoczy, син Юрія II Ракоція
Rakoczy див. Jerzy I Rakoczy, семигородський князь
Rakoczy див. Zygmunt Rakoczy, брат Юрія II Ракоція
Rakowski Jan, ротмістр 38, 117
Ranatowicz Stefan (Ranothowicz Stephanus), польський хроніст 19, 281
Regowski Samuel (Rogowsky), ротмістр 115
Remiszowski, ротмістр 209
Remoh, казимирський єврей 238
Repnin-Obolenskij Boris див. Репнін-Оболенський Борис, московський посол
Rey Władysław, краківський стольник 381, 382
Risinsky див. Ryszkowski, провідник бунтів у Кракові
Robak Jakub, капітан 193
Rokycky Stanisław, ксьондз 294
Rokyczky, веліцький райця 294
Roliński Franciszek (Rolinski), краківський бурмістр 347
Romaskiewicz, посол до Криму 162
Romiszewski Łukasz, ротмістр 245
Roskowsky, ротмістр 379
Rozanda див. Хмельницька Розанда, донька Василя Лупула, дружина Тимофія Хмельниченка
Rozdrażewski Jakub Hieronim див. Роздражевський Якуб, каліський каштелян, ротмістр
Rozga Adom див. Розґа Адам, астролог
Rozrażewski (Rozrażowski) див. Роздражевський Якуб, каліський каштелян, ротмістр
Rozycky див. Różycki Stanisław, ректор
Rozyczki див. Różycki Jan, королівський секретар, комісар до соляних жуп
Rożek Michał, вч. 291
Różycki Jan (Rozyczki), королівський секретар, комісар до соляних жуп 176
Różycki Stanisław (Rozycky), ректор 43, 57
Rudawski Wawrzyniec див. Рудавський Лаврентій, польський хроніст
Rumeyko (помилк.) див. Шумейко Прокіп, ніжинський полковник
Rupniowski Krzysztof, краківський войський 328
Rutkowska Grażyna, вч. 12, 36, 37, 39, 110
Rutkowski, шляхтич 14
Ryszkowski (Risinsky), провідник студентських бунтів у Кракові 35, 43
Rzeczycki Andrzej (Rzęczicky), ротмістр 116
Rzeczycki Mikołaj (Rzęczyczky), ротмістр 206, 220
Rzewuski Stanisław, брацлавський підстолій 291, 335
Rzęczicky див. Rzeczycki Andrzej, ротмістр
Rzęczyczky див. Rzeczycki Mikołaj, ротмістр

Safta див. Сафта, дружина Стефана Ґеорґіци
Sahiewicz Iwąn див. Сахевич Іван, брацлавський полковник
Sajkowski Alojzy, вч. 30, 34
Samuel, козацький полковник 155
Sapiecha Krzistoph див. Sapieha Krzysztof, ротмістр
Sapieha Jan, ротмістр 114
Sapieha Jan Fryderyk, польний коронний писар 379
Sapieha Kazimierz, крепицький староста 112
Sapieha Kazimierz Leon, литовський підканцлер 67, 74, 219, 220
Sapieha Krzysztof (Sapiecha Krzistoph), ротмістр 37, 114

Sapieha Paweł, вітебсткий воєвода 111
Sapieha Tomasz Kazimierz, литовський обозний 111, 220
Sapieżyna Teodora Krystyna (Теодора Христина), дружина литовського підканцлера Казимира Леона Сапіги 51
Saploncan S., семигородський посол до Польщі 332
Sawkazi aga (Sawkari aga) (помилк.) див. Субган Ґазі-аґа, кримський скарбник
Sawycz Semen див. Савич Семен, канівський полковник
Scepan див. Szczepan, св.
Scepkowsky (помилк.) див. Стемпковський Ян Людвік, гебдовський абат, коад'ютор кам'янецького біскупа
Schaffgotsch Jan Uldaryk (Szaffgocz Jan Vdalryk, Szaugosz), інфляндський граф, ротмістр 303
Schlederus Johannes Georgius див. Шледер Йоган Ґеорґ, німецький хроніст
Schlichting див. Szlichtyng Jonasz, шляхтич
Schlichting Jan див. Szlichtyng Jan, всховський суддя
Sczaniecki Paweł, o., вч. 176
Sebastian (Sobestyąn), дзвонар 281
Sebestyan, св. 86, 351
Seczewicowie див. Сечевичі, брати, розвідники Богдана Хмельницького
Sefer, перекладач 377, 378
Sefer Aza aga (Szefer Aza aga) 380
Sefer Gazi aga див. Сефер Ґазі-аґа, кримський візир
Seffer Kazy aga див. Сефер Ґазі-аґа, кримський візир
Semberk див. Szemberk Jacek, ротмістр
Senai Hadży Mehmed, татарський хроніст 53, 54, 63, 65, 153, 166, 198, 207, 220, 222, 272
Seneka див. Сенека
Sepher Kazy aga див. Сефер Ґазі-аґа, кримський візир
Sereda, ротмістр 203
Setah, слуга кримського візира 378
Sielski Alexander, посольський маршалок, стенжицький староста 291, 305, 334
Siemasko Jan, ротмістр 274
Sieniawski Adam Hieronim (Sieniawsky Hieronim Adom z Granowa) див. Сенявський Адам Єронім, львівський староста, польний коронний писар
Sieniawski Mikołaj Hieronim, син львівського старости 61
Sigismundus Augustus див. Zygmunt II, польський король
Sigmunt Trzeci див. Zygmunt III, польський король
Sijawusz pasza див. Сіяуш-паша, сілістрійський паша
Siliński Zygmunt (Sylniczky), суколектор 168
Simek див. Szymon, кат
Skalska (Zabłocka), веліцька міщанка 266, 328
Skalsky Ion, веліцький міщанин 328
Skarszewski Jan (Skarsewsky), краківський канонік 230
Skawiński (Skowinsky), ротмістр 379
Skliński Jan (Sklinsky), ротмістр 116
Skowinsky див. Skawiński, ротмістр
Sliadkowski Piotr, учасник львівської комісії 334
Slichtyn див. Szlichtyng Jonasz, шляхтич
Slihtink див. Szlichtyng Jonasz, шляхтич
Slihtyng Ian z Buhowca див. Szlichtyng Jan, всховський суддя
Słapkowski (помилк.) див. Stabrowski Jerzy, ротмістр
Sławiński Jakub (Sławiensky, Sławieński), ротмістр 138
Sławiński Jan (Sławynsky), ротмістр 115
Słomka, писар коронної хоругви 20–22
Słuska див. Słuszka Bogusław Jerzy, литовський підскарбій
Słuszcy, литовська шляхетська родина 239
Słuszczanka Elżbieta (Kazanowska Elżbieta, Radziejowska Elżbieta), дружина Адама Казановського, пізн. Єроніма Радзейовського 238–240, 380
Słuszka Bogusław Jerzy (Słuska), литовський підскарбій 239, 240
Służewski Stanisław (Służensky), ротмістр 373

Smietanka див. Сметанка Єронім, краківський підстароста
Sobestyąn див. Sebastian, дзвонар
Sobieski Jakub (Sobiesky), краківський каштелян, белзький, пізн. руський воєвода 85
Sobieski Jan (Jan III), яворівський староста, пізн. король 25, 37, 112
Sobieski Marek див. Собеський Марек, красноставський староста
Sochacka Anna, вч. 102, 187, 197
Sokoł Jan (Sokol), ротмістр 38
Soliman I див. Sulejman I, турецький султан
Spasowicz Włodzimierz, вч. 287, 384
Spępkowsky (помилк.) див. Стемпковський Ян Людвік, гебдовський абат, коад'ютор кам'янецького біскупа
Srogosz Tadeusz, вч. 41
Stabrowski Jerzy (помилк. Słapkowski), ротмістр 373
Stadnicki Jan Adam (Stadniczky), сяноцький підкоморій 206, 220
Staniewycz, правник від Казимира при дворі 156
Stanisław, св. 195, 208, 278, 279
Stanisław August, польський король 25
Stanisław Kostka (Kostka Stanisław), св. 179, 235, 295, 327
Stanisławsky Michał (Stanysławsky), ротмістр 117, 206
Staniszewski Zdzisław, вч. 15, 65, 290, 374, 382
Stano Jerzy, ротмістр 206, 220
Stanysławsky див. Stanisławsky Michał, ротмістр
Starczewski Marcin, великий коронний секретар 292
Stary Samuel, єврей, орендатор Чорштина 192
Stefan Bathory (Stephan Bathory), польський король 174
Stefan Gheorghe див. Стефан Ґеорґіца, молдавський логофет, пізн. господар
Stefan Lupu (Lupu Stefan), син Василя Лупула 373
Stempkowski Daniel Stefan, володимирський староста 112
Stephan Bathory див. Stefan Bathory, польський король
Stephan (Stephąn) Gheorghe див. Стефан Ґеорґіца, молдавський логофет, пізн. господар
Stępkowski Mihał, белзький земський писар 334
Stępkowsky Jan Ludwik див. Стемпковський Ян Людвік, гебдовський абат, коад'ютор кам'янецького біскупа
Stiepanow Wasilij, московський посол 172
Stoicescu Nicolae, вч. 337, 338
Stoiowski, страдомський міщанин 26
Stokowski, шляхтич 209
Stokowski Ion ze Stoka, шляхтич 209
Stokowski Paweł, ротмістр 116, 209, 254
Stoliarz Mikołai, страдомський лавник 22
Stradomsky, шляхтич 209
Stratin Wołosin, молдавський полонений 344
Strazycz Albert див. Стражиц Войцех Раймунд, астролог
Strażyc Wojciech Rajmund див. Стражиц Войцех Раймунд, астролог
Stronsky Remion, шляхтич 209
Stroynowsky, шляхтич 206
Stryjewicz Sebastianus Fabianus (Stryievius, Stryiewycz Sebestiąn), астролог 263, 265
Strzałkowsky, шляхтич 209
Strzizewski, учасник львівської комісії 334
Strzyżowski Jan (Strzysowski), ротмістр 38
Stuartowie, шотландська й англійська королівська родина 263
Subhan Gazi aga див. Субган Ґазі-аґа, кримський скарбник
Subhan Gazi aga див. Субган Ґазі-аґа, перекопський, пізн. білгородський бей
Suchodolsky див. Суходольський Андрій, літинський староста
Suchodolsky див. Суходольський Станіслав, ротмістр
Sudo, веліцький урядник 328
Sudycz Mustafa див. Mustafa Sudycz, ротмістр

Suhodolski Jan (Suhodolsky), веліцький пробощ 279
Suhodolski див. Суходольський, ротмістр
Suhodolski Stanisław див. Суходольський Станіслав, ротмістр
Suiski див. Szujski Wasilij, московський цар
Sulejman I (Soliman I), турецький султан 92
Sulima див. Сулима, козацький полковник
Sulima Kamiński Julian Aleksander, вч. 56
Sultrzsky Andrzy див. Шолдрський Андрій, познанський біскуп
Suniowski Mikołaj див. Суньовський Миколай, кам'янецький ротмістр
Syasz basza див. Сіяуш-паша, сілістрійський паша
Sylniczky див. Siliński Zygmunt, суколектор
Symon, св. 278
Syodliarz див. Седляр, мозирянин
Sysyn Frank, вч. 161, 333
Szach Temir (Szachdemyr), посол кримського хана 272, 273
Szachowitz Iwan див. Сахевич Іван, брацлавський полковник
Szaffgocz Jan Vdalryk див. Schaffgotsch Jan Uldaryk, інфляндський граф, ротмістр
Szalanca Gabriel, семигородський посол 348, 351
Szaugosz див. Schaffgotsch Jan Uldaryk, інфляндський граф, ротмістр
Szczawiński Jan Szymon, бжесько-куявський воєвода 110, 334, 341
Szczawiński Konstanty, бжесько-куявський воєводич 115
Szczepan, св. 156, 369
Szczotka Stanisław, вч. 188, 190, 195
Szczygieł Ryszard, вч. 36, 113, 115
Szefer Aza aga див. Sefer Aza aga
Szemberk Jacek (Semberk), ротмістр 371
Szlichtyng Jan (Schlichting Jan, Slihtyng Ian z Buhowca), всховський суддя 334
Szlichtyng Jonasz (Schlichting, Slichtyn, Slihtink), шляхтич 255, 388
Szołdrski Andrzej див. Шолдрський Андрій, познанський біскуп
Szujski Dmitrij, брат Василя Шуйського 55
Szujski Iwan, брат Василя Шуйського 55
Szujski Wasilij (Suiski), московський цар 55
Szułdrski див. Шолдрський Андрій, познанський біскуп
Szumieyko Prokip див. Шумейко Прокіп, ніжинський полковник
Szymon (Simek), кат 194

Śmietanka Hieronim див. Сметанка Єронім, краківський підстароста
Świszczowski Stefan, вч. 19

Targosz Karolina, вч. 212, 266
Teleżyński Wacław (Thelezinski), ротмістр 371
Temberski Stanisław див. Темберський Станіслав, польський хроніст
Tepoli див. Tiepolo Giovanni, венеційський посол до Польщі
Terentius див. Теренцій, давньоримський письменник
Thelezinski див. Teleżyński Wacław, ротмістр
Tiepolo Giovanni (Tepoli), венеційський посол до Польщі 73
Timosek (Timosko) див. Хмельниченко Тимофій, гетьманич
Timotheus див. Хмельниченко Тимофій, гетьманич
Tiska, ксьондз 369
Toakay murza див. Тугай-бей, перекопський бей
Tomas, краківський шинкар 238
Tomaskowic Błazei, казимирський лавник 330, 331
Toporski Wawrzyniec (Toporzsky Wawrziniec), казимирський райця 22, 72, 108, 131, 150, 331
Torres, Giovanni de див. Торрес, Джованні де, папський нунцій у Варшаві
Trepka Krisztoph див. Krupka Krzysztof, посол на сейм

Treter Maciej Kazimierz див. Третер Матвій Казимир, член колегії “12 мужів”, пізн. казимирський райця
Tryzna Gedeon Michał, литовський підскарбій 298
Tryzna Iozeph див. Тризна Йосиф, печерський архімандрит
Trzebicki Andrzej (Trzebyczky Andrzey), регент королівської канцелярії, пізн. краківський біскуп 47, 291
Trzebinski Aleksander див. Тшебінський Олександр, ксьондз
Trzylatkowsky див. Тжилятковський, слуга кам’янецького старости
Tymosek див. Хмельниченко Тимофій, гетьманич
Tymosz див. Хмельниченко Тимофій, гетьманич
Tyszkiewicz Kazimierz, литовський підчашій 27
Tyszkiewicz Krzysztof, берестейський воєводич, житомирський староста, чернігівський воєвода 113, 134, 275, 289, 341

Ubald див. Houvald, Krzysztof von, шведський шляхтич, генерал на польській службі
Ujejski Benedykt (Wieyski), ротмістр 38
Ujejski Thomasz див. Уєйський Томаш, комісар до веліцьких жуп, плоцький абат
Uliński Tomasz (Vlinsky), ротмістр 114
Ulis (Vlis), ротмістр 115
Uniatkowski (Vniatkowski), сяноцький стольник 225
Unkowski Wasilij, московський посол в Україну 63
Urzoscowicz див. Вжесович Ян Вайгард, граф, веліцький жупник
Utini див. Уттіні Філіп, райця, королівський писар
Utman (Utmon, Vtman), веліцький урядник 328
Uttini див. Уттіні Філіп, райця, королівський писар

Valanty див. Walenty, св.
Vbald (Vbalt) див. Houvald, Krzysztof von, шведський шляхтич, генерал на польській службі
Vieysky Thomas див. Уєйський Томаш, комісар до веліцьких жуп, плоцький абат
Vimina Alberto, венеційський посол до козаків 53, 54, 393
Virden, Jerzy Fiszer de див. Вірден, Юрій Фішер де, мітавський великоурядник
Vladislaus IV див. Władysław IV, польський король
Vlinsky див. Uliński Tomasz, ротмістр
Vlis див. Ulis, ротмістр
Vniatkowski див. Uniatkowski, сяноцький стольник
Vtini див. Уттіні Філіп, райця, королівський писар
Vtman див. Utman, веліцький урядник

Wachlikowicz Adam (Wahlikowycz Adom), казимирський райця, бурмістр 20–23, 26, 149, 150, 278, 310, 326, 329
Wadowski Stanisław (Wadowsky), ротмістр 38, 119
Wahlikowycz Adom див. Wachlikowicz Adam, казимирський райця, бурмістр
Waier див. Wejher Jakub, мальборський воєвода
Waier див. Вайгер Людвік, ельблонзький каштелян, поморський воєвода
Walenty (Valanty), св. 279
Walmanski, поштар 232
Warszicki див. Варшицький Станіслав, краківський каштелян
Warszycki Michał див. Варшицький Михайло, ротмістр
Warszycki Stanisław див. Варшицький Станіслав, краківський каштелян
Wasil, св. 307
Wasil, полонений козак 204
Wasilewski Tadeusz див. *Василевський Тадеуш, вч.*
Waszil див. Лупул Василь, молдавський господар
Watkowski див. Witkowski Paweł, поборця

Wazowie, польська королівська родина 51, 263
Wejher Jakub (Waier, Weiher, Weyher), мальборський воєвода 39, 118, 119, 137, 186
Wejher Ludwik див. Вайгер Людвік, ельблонзький каштелян, поморський воєвода
Wejher Mikołaj, мальборзький, пізн. хелмінський воєвода 186
Werda Mikołaj Franciszek, новський староста 72
Wereszczak див. Верещак, розвідник Богдана Хмельницького
Wesel Ianus див. Wessel Janusz, островський староста
Wesel Woicieh див. Wessel Wojciech, надвірний коронний хорунжий, коронний стольник
Wesowaty, шляхтич 371
Wessel Janusz (Wesel Ianus), островський староста 37, 291
Wessel Wojciech (Wesel Woicieh), надвірний коронний хорунжий, коронний стольник 27, 291
Weszniak Fedor Iacubowycz див. Вешняк Федір, чигиринський полковник
Weyher див. Вайгер Людвік, ельблонзький каштелян, поморський воєвода
Weyher див. Wejher Jakub, мальборський воєвода
Wezyk див. Wężyk Jan, примас
Węgierski Wojciech, вч. 35
Węgrzynowsky Zacharias (Węgrzinowsky Zaharyas), казимирський райця, бурмістр, шинкар 16, 19, 22–24, 26, 169, 293, 326
Wężyk Jan (Wezyk), примас 250
Widacki Jan, вч. 227
Widziński (Wydzynsky), ротмістр 206
Wielgoliasowa, казимирська міщанка 126
Wieliopolsky Ion z Wieliopolia див. Wielopolski Jan, бецький староста
Wieliowieyski див. Wielowiejski Aleksander, краківський скарбник, поборця
Wielokiersky (можл. Вельогорський Кіліан), ротмістр 116
Wielopolski Jan (Wieliopolski, Wieliopolsky Ion z Wieliopolia), бецький староста 66, 216, 242–244, 267, 328
Wielowiejski Aleksander (Wieliowieyski), краківський скарбник, поборця 137, 327
Wieyski див. Ujejski Benedykt, ротмістр
Wihowsky Iwan див. Виговський Іван, генеральний писар
William Crofts див. Крофтс Вільям, англійський посол до Польщі
Wimmer Jan, вч. 11, 24, 36–39, 55, 110, 111, 113–119, 138, 150, 197, 207, 274, 370, 373
Winarski, шляхтич 209
Winarski Szymon (Winarzsky), казимирський райця, бурмістр 20, 22, 26, 326, 331, 389
Wisniowiecki див. Wiśniowiecki Konstanty, князь
Wisniowiecki див. Wiśniowiecki Michał Korybut, син Яреми Вишневецького, пізн. король
Wisniowiecki Mihal Koributhowyc (помилк.) див. Вишневецький Ярема, руський воєвода
Wisniowiecky Dimitr див. Wiśniowiecki Dymitr, князь
Wisniowieczcy див. Wiśniowieccy, князівська родина
Wisniowsky, урядовець краківського підручного 25
Wisniowsky alias Ferens, веліцький райця, бурмістр 42, 294
Wisnyowieczki Dimirt див. Wiśniowiecki Dymitr, князь
Wisznyowiecki див. Вишневецький Ярема, руський воєвода
Wiśniowieccy (Wisniowieczcy), князівська родина 35, 113
Wiśniowiecki Dymitr (Wisniowiecky Dimitr, Wisnyowieczki Dimirt), князь 36, 111, 113, 225
Wiśniowiecki Jeremi див. Вишневецький Ярема, руський воєвода
Wiśniowiecki Konstanty (Wisniowiecki), князь 113
Wiśniowiecki Michał Korybut (Wisniowiecki), син Яреми Вишневецького, пізн. король 254

Withowsky див. Вітовський Станіслав, сандомирський каштелян
Witkowski Paweł (Watkowski, Wytkowsky), поборця 16, 120, 137, 142
Witowski Stanisław див. Вітовський Станіслав, сандомирський каштелян
Władysław (Ładisław), св. 205
Władysław IV (Vladislaus IV, Władisław, Władisław IIII), польський король 13, 27, 70, 71, 73, 83–87, 102, 191, 234, 237, 250, 263, 287, 337, 363, 364
Włodarski Józef, вч. 186
Włotkowski Adam, жупний писар 42, 230, 328
Wocenko Iasko (помилк.) див. Воронченко Яцко, черкаський полковник
Woinicka (помилк.) див. Woniejska Barbara Aleksandra, дружина краківського райці, лікаря Матвія Вонейського
Woiniełowycz див. Wojniłowicz Michał, полковник
Wojcicki K., вч. 215, 235
Wojeńska див. Woniejska Barbara Aleksandra, дружина краківського райці, лікаря Матвія Вонейського
Wojniłowicz Michał (Woiniełowycz, Woni- łowycz, Woyniełowycz), полковник 274, 275
Wolff Fromhold von Ludingshausen, динабурзький староста 39, 118
Wolinsky див. Волінський Мартин, посол Мартина Калиновського
Woliński (Wolynsky), ксьондз 294
Wolski, казимирський міщанин 238, 265
Wolski, шляхтич 125
Wolski Marian, вч. 112, 114, 116, 133
Wolynsky див. Woliński, ксьондз
Wołczyński Maciey (Wołczinsky) див. Волчинський Матвій, жупник
Wołczyński Szymon Franciszek (Wołczinski), скарбовий писар 15
Wołuczyński Jacek див. Wożuczyński Hiacynt, белзький ловчий
Woniejska Barbara Aleksandra (Wojeńska, Wonińska; помилк. Woinicka), дружина краківського райці, лікаря Матвія Вонейського 368
Woniłowycz див. Wojniłowicz Michał, полковник
Wonińska див. Woniejska Barbara Aleksandra, дружина краківського райці, лікаря Матвія Вонейського
Woronczenko див. Воронченко Яцко, черкаський полковник
Woronycz, польський посол до козаків
Woycyk alias Iedwalny Marczin див. Wójcik alias Jedwalny Marcin, казимирський міщанин
Woyniełowycz див. Wojniłowicz Michał, полковник
Wożuczyński Hiacynt (Wołuczyński Jacek), белзький ловчий 115
Wójcik alias Jedwalny Marcin (Woycyk alias Iedwalny Marczin), казимирський міщанин 281
Wójcik Zbigniew, вч. 53, 54, 63, 65, 153, 166, 198, 207, 220, 222, 272
Wrobliowsky, веліцький райця, бурмістр 294
Wrobrowsky, ротмістр 115
Wronowsky Christophorus див. Вроновський Криштоф, шляхтич
Wrzesowicz Jan Weihard див. Вжесович Ян Вайгард, граф, веліцький жупник
Wyczawski Hieronim, вч. 35, 164, 182, 187, 292, 338
Wydzynsky див. Widziński, ротмістр
Wyhowski див. Виговський Іван, генеральний писар
Wyhowski Ostafij див. Виговський Остафій, батько Івана Виговського
Wyktor, шляхтич 209
Wytkowsky див. Witkowski Paweł, поборця
Wytowski див. Вітовський Станіслав, сандомирський каштелян

Ywkowsky див. Iwkowski, митний підписок

Zabłocka див. Skalska, веліцька міщанка
Zaborowsky див. Заборовський, писар
Zabuski Semen, нобілітований козак, ротмістр 11, 15, 76, 77

Zaćwilichowski (Zaczylichowski) Mikołaj див. Зацвіліховський Миколай, вінницький войський, посол до козаків
Zadzyk Iacub, краківський біскуп 43
Zagórski Ignacy, вч. 48, 140
Zaherli, ревізор 326
Zahinty, кореспондент 232
Zahorowsky Roman, ротмістр 116
Zaiączowsky (Zaiącowsky) Emericus див. Зайонцовський Емерик, ксьондз
Zaliwski Kazimierz, дрогіцький чесник 334
Zamoyski (Zamoysky), польський гонець до Москви 179
Zamoyski Aleksander, коронний стражник 37, 111
Zamoyski Jan, калуський староста 153, 203, 230, 244, 380
Zamoyski Stefan (Zamoiski Stephan), серадзький мечник 267, 291, 334
Zamoyski Zdzisław, чернігівський каштелян 342
Zaporsky Teodor, комісар до веліцький жуп 176
Zaprzaniec Pietruski Oswald (Pietruski Zaprzaniec Oswald), вч. 25
Zaradesz див. Zoroaster
Zaremba Kazimierz, ченстоховський провінціал 32, 33
Zaremba Stanisław (Zaręba Stanisław z Kalinowa), київський біскуп 102, 105, 133
Zarniesky, шляхтич 209
Zasławska-Ostogska Zofia Prudenciana z Ligęzow, дружина Володислава Домініка Заславського 248
Zasławski Władysław Dominik див. Заславський Володислав Домінік, краківський воєвода
Zawacki Iacub, член колегії "12 мужів" 331
Zawada Woycieh, казимирський райця, бурмістр, шинкар 16, 20–23, 278, 310, 326, 329, 331, 389
Zawisza Jan Krzysztof Dowgiałło див. Завіша Ян Криштоф Довгяло, литовський духовний референдар
Zazorsky, шляхтич 209
Zbeltowsky див. Zbylitowski Piotr, земський краківський писар
Zborowscy, польська шляхетська родина 14
Zborowski Andrzej 13, 14
Zbylitowski Piotr (Zbeltowsky), земський краківський писар 137
Zdanowski Wiktoryn (Zdonowski), підстароста 188, 189, 191, 192
Zebrzydowska Anna (Ossolińska Anna), дружина Криштофа Балдвіна Оссолінського 56
Zebrzydowski Michał (Zebrzydowsky), коронний мечник, лянцкоронський староста 110, 117, 186, 203, 207, 244, 328, 346
Zeliazowski, ксьондз, покойовий королеви Людвіки Марії 281
Zenowic Ian, ошмянський маршалок 291
Zereny див. Zrinskie, брати, хорватські бани
Zgorzelski Mathias, казимирський райця 24
Zielińska Tereza, вч. 12, 36, 37, 39, 110
Ziętkowic alias Zrobek див. Zrobek alias Ziętkowic, казимирський міщанин
Zigmunt Trzeci див. Zygmunt III
Zkataratowsky Iwąn, молдавський полонений 344
Złotnyk Benedikt, член колегії "12 мужів" 329
Zmyiowski, зять краківського райці Матвія Вонейського 368
Zołkiewsky див. Żółkiewski Aleksander, ротмістр
Zophia, казимирська міщанка 55
Zorawski Mikolai див. Журавський Миколай, астролог, королівський математик
Zoroaster (Zaradesz) 96
Zrinskie (Zereny), брати, хорватські бани 178
Zrobek alias Ziętkowic, казимирський міщанин 369

Zuzanna Lórántfy, семигородська княгиня, мати Юрія II Ракоція 29
Zwinglius Ulricus, діяч Реформації 92
Zygmunt, св. 165
Zygmunt II (Sigismundus Augustus), польський король 169
Zygmunt III (Sigmunt Trzeci, Zigmunt Trzeci), польський король 58, 79, 229
Zygmunt Kazimierz, королевич, син Володислава IV 83, 86
Zygmunt Rakoczy, брат Юрія II Ракоція 29
Zytkiewycz див. Żytkiewicz Daniel, коронний інстигатор
Żdanowycz Anton див. Жданович Антон, київський полковник
Żelewski Roman, вч. 12, 14, 18, 27, 28, 30, 36, 54, 72, 98, 151, 153, 206, 267, 269, 277, 285, 286, 298, 306, 311, 342
Żerek-Kleszcz Hanka, вч. 267
Żółkiewski Aleksander (Zołkiewsky), ротмістр 116
Żórawski Mikołaj див. Журавський Миколай, астролог, королівський математик
Żytkiewicz Daniel (Zytkiewycz), коронний інстигатор 50, 139, 140, 216, 225, 287, 291, 335

Архів ранньомодерної Української держави. – Київ, 2020. – Т. 4: Мартин Ґолінський. Silva rerum: (1648–1665). – Ч. II: (1650–1653) / Упоряд. Ярослав Федорук; латин. Маркіян Домбровський, Орест Заяць. – 448 с. – (Серія: Джерела з історії Центрально-Східної Європи XVII–XVIII століть).

Ґолінський Мартин. Silva rerum: (1648–1665) [= Архів ранньомодерної Української держави, т. 4]. – Київ, 2020. – Ч. II: (1650–1653) / Упоряд. Ярослав Федорук; латин. Маркіян Домбровський, Орест Заяць. – 448 с. – (Серія: Джерела з історії Центрально-Східної Європи XVII–XVIII століть).

ISBN 978-966-02-8748-8
ISBN 978-966-02-9252-9

Збірник документів є другим томом рукопису № 189 казимирського райці Мартина Ґолінського, що зберігається у відділі рукописів Львівської національної наукової бібліотеки ім. Василя Стефаника. Документи стосуються суспільно-політичної, соціально-економічної, культурної та побутової історії України, Речі Посполитої та інших країн Центрально-Східної Європи у 1650–1653 рр. Ключовими подіями у цей період були проблематика ратифікації Зборівського договору у Речі Посполитій, молдавська політика Богдана Хмельницького у 1650 р. та 1652–1653 рр., українсько-польська війна початку 1651 р., Берестецька кампанія та укладення Білоцерківського договору, битва під Батогом у 1652 р., її наслідки, Жванецька кампанія 1653 р. та ін. У збірнику подано важливі джерела про грошову реформу у Речі Посполитій у 1650–1651 рр., повстання Олександра Леона Костки-Наперського, розповсюдження чуми у Речі Посполитій та Україні у 1651–1652 рр., дипломатичні відносини між Україною, Польщею, Великим князівством Литовським, Кримським ханством, Османською імперією, Московською державою, Священною Римською імперією Габсбургів, Швецією та іншими країнами. Документи поділяються на універсали та листи правителів, інших урядовців, офіційні інструкції, посольські звіти, міжнародні договори, щоденники або листи учасників військових кампаній, численні новини з різних кінців Європи та Османської імперії, нотатки самого Ґолінського як самовидця епохи, астрологічні прогнози та річники як характерні образки до світоглядних засад тієї епохи та ін.

Видання розраховане для науковців, викладачів, студентів, краєзнавців та всіх, хто цікавиться історією.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

АРХІВ РАННЬОМОДЕРНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

Том 4

Серія: Джерела з історії Центрально-Східної Європи
XVII–XVIII століть

Мартин Ґолінський
SILVA RERUM (1648–1665)
Частина II (1650–1653)

Оригінал-макет
В. Корнієнко
Художник
О. Пшонківський

Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України
вул. Трьохсвятительська, 4
01001 Київ

Видавець ФОП Брехуненко Наталія Андріївна
Свідоцтво про державну реєстрацію Серія ВОО №2662148
e-mail: wbrekhunenko@ukr.net
тел.: +380 (67) 656–21–49

Підписано до друку 27.06.2020
Формат 70x100/16. Папір офсетний.
Наклад 300 прим.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
ФОП Чепіль Т.І. (свід. Серія АД №117596 від 16.12.2013)
м. Кам'янець-Подільський, вул. Довга 5/1
тел. +380 (3849) 4–22–50; drukruta@ukr.net